

Η Π. ΒΟΥΤΣΕΡΙΑΔΟΥ

ΠΟΛΕΜΙΚΟΙ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΤΟΥ ΤΑΓΜΑΤΟΣ
ΤΩΝ ΕΠΙΛΕΥΤΩΝ

Κρητών

ΚΡΗΤΙΚΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΑΝΙΩΝ
Λοφ. έριθ. 56480
Χρονολ. Εισαγ. 18-5-2000
Είδος της Έντυχου 167. Κατ.
Αριθ. 940. 542 / 807

ΗΛΙΑ Π. ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΟΥ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΤΟΥ ΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΛΕΚΤΩΝ

ΚΡΗΤΩΝ

(Ὁ ἀγὼν τῆς Κρήτης κατὰ τὸ 1897 ἐν ταῖς
Ἀνατολικαῖς Ἐπαρχίαις).

22 MAI. 1964

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΣΠ. ΤΣΑΓΚΑΡΗΣ

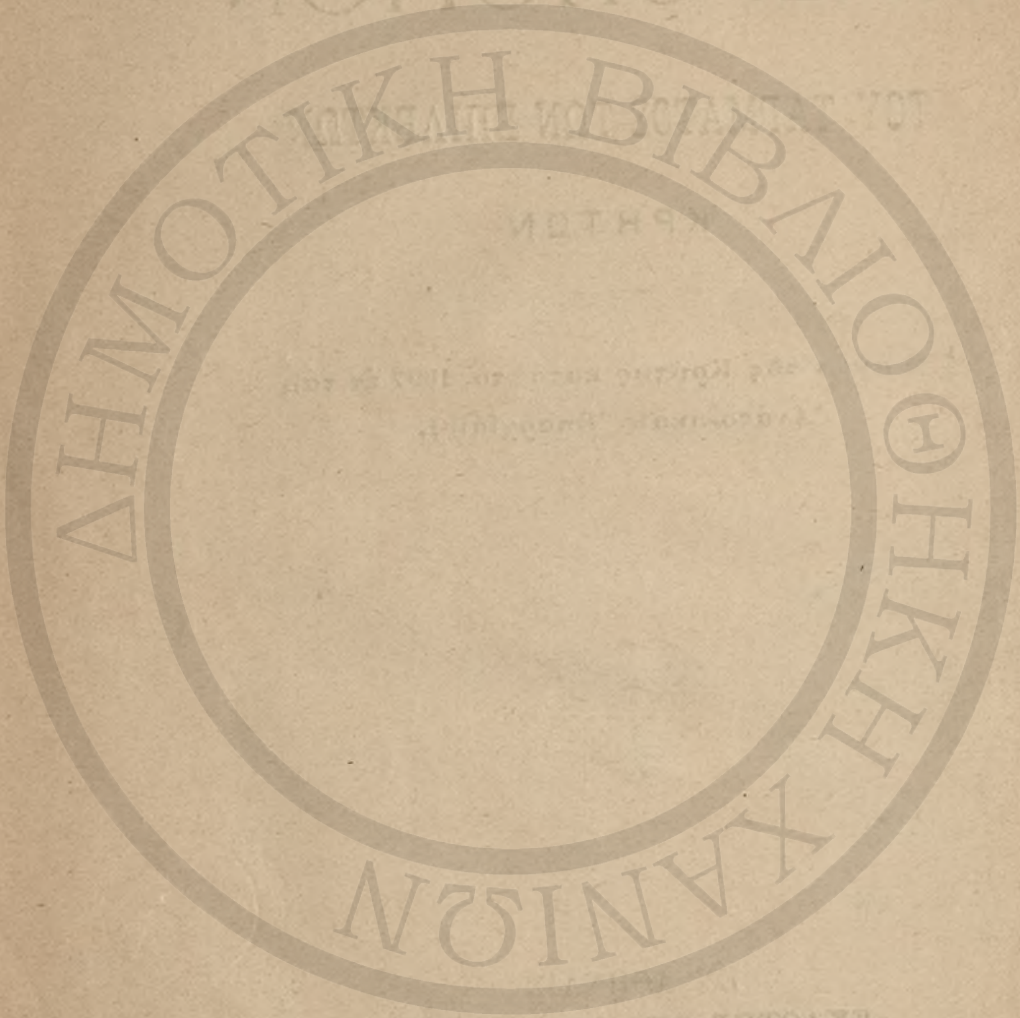
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ

• 1898

HAIR D. BOY T. CRADY

ИМПЕРОЛОТОН

БЕЛОТРЕ ИИ ТЕАТРАНЕ

ИСТОРИЈА ИМПЕРИЈА

1888

ΤΗΣ ΙΕΡΑΙ ΣΚΙΑΙ

ΙΩΑΝ. Φ. ΛΙΜΠΡΙΤΟΥ

ΙΑΤΡΟΥ

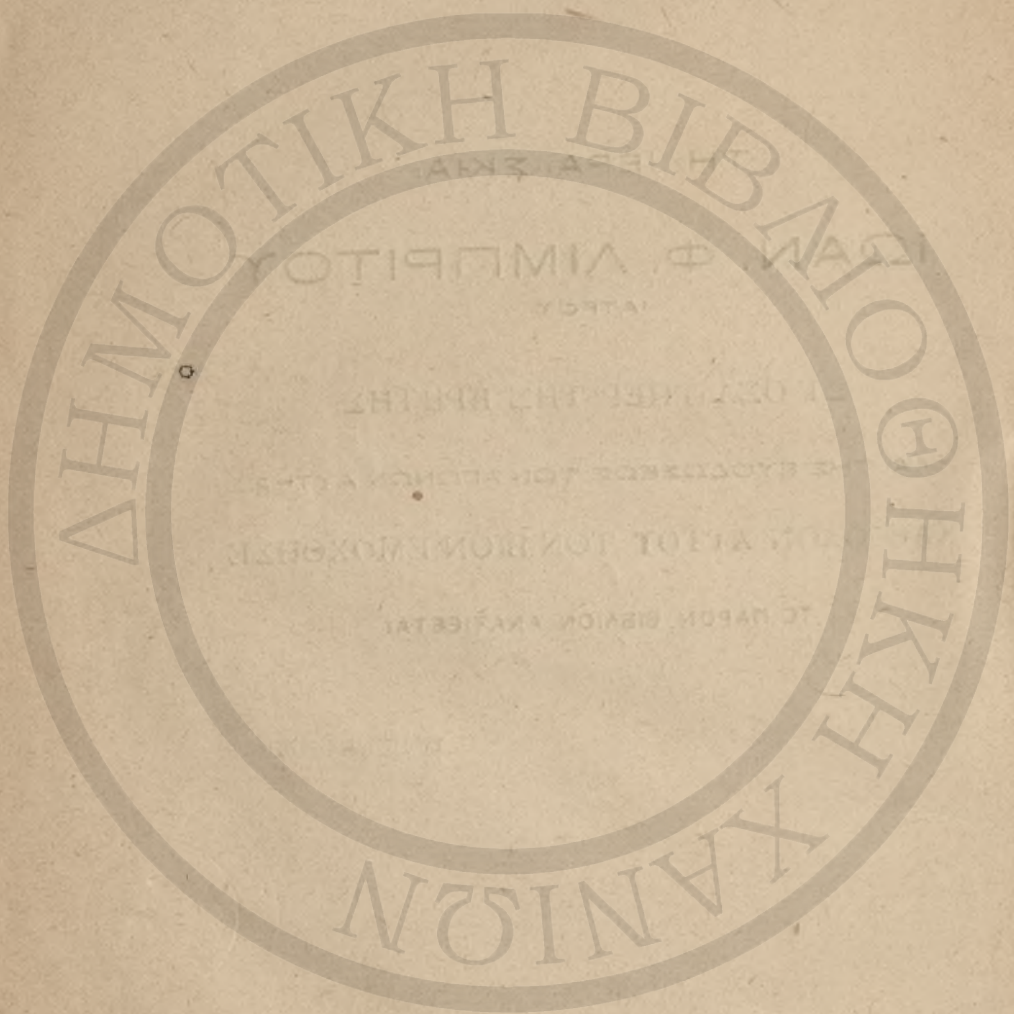
ΔΙ' ΟΣΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΟΔΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΑΥΤΗΣ

ΚΑΘ' ΟΛΟΝ ΑΥΤΟΥ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΕΜΟΧΘΗΣΕ

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΑΝΑΤΙΘΕΤΑΙ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἴσως ἡ δημοσίευσις τοῦ παρόντος βιβλίου κατὰ τὴν παρούσαν ἐποχὴν θεωρηθῆ ὀλίγον ἄκαιρος, καθόσον πολλοὶ μῆνες παρῆλθον, ἀφ' ὅτου τὰ ἐξιστορούμενα γεγονότα συνέβησαν ἐν Κρήτῃ καὶ τὸ Ἑλληνικὸν δημόσιον, μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν τῷ εὐρυτέρῳ τοῦ πολέμου σταδίῳ συμφορὰν, ἔχει χορτασθῆ ἐκ πολεμικῶν ἡμερολογίων καὶ ιστοριῶν· πλὴν δύο λόγοι παρεκίνησαν ἡμᾶς εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ βιβλίου τούτου μετὰ τόσον χρόνον πάροδον: Πρῶτον, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ Κρητικὸν ζήτημα αἰσίως βαίνει πρὸς τὴν λύσιν του, μετὰ τὰς τοσαύτας περιπλοκάς, καλὸν θὰ ἦτο γὰ γνωσθῶσι λεπτομερέστερον ὅποια γεγονότα συνέβησαν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος, ἔστω καὶ ἐν ἐνὶ τμήματι τῆς νήσου, καὶ διῆλον καταστῆ ὅτι ἡ παρεχομένη εἰς τοὺς Κρητὰς ὑπὸ τῆς Εὐρώπης καλλιτέρευσις τῆς τύχης αὐτῶν, εἶναι ἐλάχιστον ἀντίτιμον τῶν θυσιῶν καὶ τοῦ χυθέντος αἵματος χάριν τῆς ἰδέας καὶ μόνης τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἐξηπάτησαν οἱ διαπρυσίως κηρύσσοντες ἑαυτοὺς ὡς ἀποστόλους τῆς, διαλαληθῆ δὲ δι' ἑκατομμυριοστὴν φορὰν, ὅτι ὁ Κρῆς τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας του ἀπὸ τοῦ αἰμοχαροῦς τυράννου του ἔθεσεν, ὡς πάντοτε καὶ σήμερον ὑπεράνω πάσης ἀτομικῆς του εὐημερίας· καὶ δεύτερον ὅτι ἐπειδὴ ἐγράφη οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν συμπαθειῶν καὶ τῶν διαφόρων καλῶν ἢ κακῶν ἐντυπώσεων, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοιοῦτων βιβλίων ψυχραιμίας, θὰ παράσχη κατὰ τὸν παρόντα χρόνον, ὅτε ἡ ἐπανάστασις εὐρίσκεται ἐν τῇ λεπτοτέρᾳ αὐ-

τῆς φάσει, ἱκανῶς σαφῆ εἰκόνα τῶν κατ' αὐτὴν πεπραγμένων.

Ὁ στενὸς τοῦ βιβλίου τίτλος οὐδόλως ἠμποδίσεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ἐκθέσωμεν ἔστω καὶ συντόμως ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ δυνατῇ ἀκρίβειᾳ τὰ σπουδαιότερα τῶν γεγονότων, ἅτινα κατὰ τὴν κρισιμωτέραν τῆς ἐπαναστάσεως περίοδον συνέβησαν ἐν τῷ τμήματι Ἑρακλείου, διότι νομίζομεν ὅτι ἱκανὸν βοήθημα παρέχομεν εἰς τὸν κατόπιν ἱστορικόν, τὸν μέλλοντα νὰ γράψῃ τὴν ὅλην ἱστορίαν τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1897. Προετιμύσαμεν δὲ νὰ ἐπιθέσωμεν τοῦ βιβλίου τὸν τίτλον « **Ἡμερολόγιον τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν** », ἐπειδὴ τὸ Τάγμα τοῦτο, τοῦ ὁποίου καὶ ἡμεῖς μέρος ἀπετελοῦμεν, ἔδρασε κυρίως ἐν Ἀρχάναις, εἰς ἃς εἶχε συγκεντρωθῆ ἅπασα σχεδὸν ἡ πολεμικὴ ἐνέργεια τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν.

Ἄμα τῷ πρώτῳ βλέμματι ὁ ἀναγνώστης θὰ παρατηρήσῃ ἴσως ὅτι τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο ἔχει ἀτομικόν τινα χαρακτῆρα, ὅστις θὰ κυριαρχῇ ἐπὶ τῶν πρώτων σελίδων· ἀλλὰ τοῦτο ἦτον ἐπίαναγκες, ἐπειδὴ κατελθόντες εἰς τὴν Κρήτην ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Φεβρουαρίου, πρὶν εἰσεῖται τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν ἀψιχθῆ εἰς αὐτήν, παρέστημεν μάρτυρες γεγονότων, ἅτινα δὲν ἔπρεπε νὰ παρέλθωσιν ἀμνημόνευτα καὶ τὰ ὁποῖα ἀφηγοῦμεθα ἐπὶ τῇ βάσει ἰδιαιτέρων ἡμῶν σημειώσεων.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΤΟΥ ΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΛΕΚΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι.

[1 — 20 Φεβρουαρίου]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἄπ' Ἀθηνῶν εἰς Κρήτην.

Αἱ πολεμικαὶ τῆς Κρήτης κραυγαί, ἀναλαμβάνουσης καὶ πάλιν τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως ἀγῶνα, ὃν προῦκάλουν οἱ τύραννοί τῆς διὰ τῶν προσπαθειῶν των πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ δῆθεν ἐκείνου τοῦ 1896 πολιτεύματος, ὅπερ αἱ Εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις ὑπεσχέθησαν αὐτῇ, συνεχίουν διὰ πολλοστήν ἤδη φοράν τὸν λαὸν τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος καὶ πολλοὶ ἔσπευδον νὰ μετὰσχωσι τῶν κινδύνων καὶ μόχθων τῶν πολυπαθῶν νησιωτῶν. Ἡ εἰδησις τοῦ κατάπλου τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὰ Κρητικὰ ὕδατα καὶ ἡ ἰδέα, ὅτι ἐπισήμως πλέον ἢ Ἑλλάς ἀνελάμβανε τὸν μακραιῶνα ἀγῶνα, ἐπέφερε τὸν πατριωτικὸν ἐκείνον πυρετὸν, ὅστις νύκτας ὀλοκλήρους ἐκράτει ἀύπνους τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐσχημάτιζε τὰ διάφορα ἐθελοντικὰ σώματα, ἅτινα ἄνευ προφυλάξεων ἤδη κατήρχοντο εἰς τὴν μεγαλομάρτυρα νῆσον. Καὶ ὅτε ὁ πυρετὸς ἐκορυφώθη διὰ τῆς εἰδήσεως, ὅτι ἑλληνικὸς στρατὸς ἐστέλλετο πρὸς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ κατάληψιν τῆς νήσου μία σκέψις κατέλαθεν αὐτοστιγμῆι ἐμὲ καὶ τὸν φίλον Ἀνάργυρον Παπαδόπουλον, φοιτητὴν τῆς Νομικῆς: Πῶς νὰ κα-

τέλθωμεν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἀγωνισθῶμεν τὸν καλὸν ἀγῶνα. Πληροφορηθέντες, ὅτι τὸ φοιτητικὸν σῶμα θὰ παρηκολούθει τὸν στρατὸν, προεκρίναμεν ν' ἀκολουθήσωμεν τὸν εἰς τὰς τουρκικωτέρας Ἀνατολικὰς ἐπαρχίας στελλόμενον πρὸς διοργανῶσιν τῶν ἀγωνιζομένων μερῶν λοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ κ. Ἄριστ. Κόρακα καὶ τὴν ἐσπέραν τῆς 1 Φεβρουαρίου, χωρὶς νὰ εἰδοποιήσωμέν τινα περὶ τῆς ἀποφάσεώς μας ταύτης, ἐνωθέντες καὶ μετὰ τὸν τελειόφοιτον τῆς Νομικῆς κ. Δημ. Παπαντωνίου, κατηρχόμεθα εἰς Πειραιᾶ, ἵνα εὐρίσκοντες καὶ τοὺς ἄλλους, μεθ' ὧν εἴχομεν συνεννοηθῆ, ἐπιβιβασθῶμεν τοῦ διὰ τὴν Κρήτην ἀναχωροῦντος ἀτμοπλοίου.

Ἐπὶ τῆς προκυμαίας Τσελέπη, ἐν μακρᾷ σειρᾷ κιβώτια ὕπλων, Φυσιγγίων Γκρᾶ καὶ Σασεπῶ, κιβώτια φαρμάκων, χειρουργικῶν πρὸ πάντων, σάκκοι γαλέτας, δέματα δερμάτων, ἔκειντο παρατεταγμένα καὶ μετεφέροντο διὰ λέμβων εἰς τὸ πλοῖον « Ἀργολίς. » Τὰ διὰ τὴν ὑπὸ τὸν κ. Κόρακα ἀποστολὴν ὀρισθέντα εἶδη ἦσαν τρεῖς χιλ. ὕπλα Γκρᾶ, 2,400.000 φυσιγγίων Γκρᾶ καὶ 200,000 φυσιγγία Σασεπῶ, ἱκαναὶ ἑκατοστυεὶς σάκκων γαλέτας καὶ 1000 ὀκάδες δερμάτων, πρὸς δὲ καὶ δύο ὀρειβατικὰ πυροβόλα τῶν 7 καὶ 5, μετὰ τῶν ἀναγκαιῶν ἐφοδίων, ἤτοι 26 σαγμάτων, ἀρκετῶν κιβωτίων ὀβίδων συνήθων, βολιδοφόρων καὶ βολιδοθηκῶν καὶ διαφόρων ἄλλων εἰδῶν χρησίμων τῷ οὐλαμῶ τοῦ πυροβολικοῦ.

Μετὰ πολλὰς συγκινήσεις, ἂν θὰ ἐπιβιβασθῶμεν ἢ οὐ, διότι διεδίδετο, ὅτι τὸ πλοῖον θὰ παρελάμβανε μόνον τὰ ὑλικά πολέμου καὶ ὀλίγους Κρήτας, ἀπεφασίσαμεν ν' ἀνέλθωμεν εἰς τὸ ἀτμοπλοῖον καὶ νὰ περιμένωμεν μέχρι τῆς ἐντελοῦς τῶν ἐφοδίων φορτώσεως, ἣτις συνετελέσθη μόλις τὴν 8ην π. Μ. τῆς 2ας Φεβρουαρίου, ὅτε ἤρξατο καὶ ἡ διαλογὴ τῶν ἀνδρῶν, οὓς θὰ ἐδέχετο μεθ' ἑαυτοῦ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀποστολῆς κ. Κόρακας, ἐπειδὴ μετὰ τῶν ἐπιβιβασθέντων ὑπῆρχον καὶ παιδιὰ 14—15 ἐτῶν ἢ καὶ μικρότερα τούτων καὶ γέροντες μόλις δυνάμενοι νὰ βαδίσωσιν, οὓς ὡς ἀνικάνους ἀπεβίβασαν πάλιν εἰς τὴν προκυμαίαν κλαίοντες καὶ παρακαλοῦντας νὰ τοῖς ἐπιτρέψωσι ν' ἀναχωρήσωσι

μεθ' ἡμῶν. Περὶ ὥραν θ' ἦν τὰ πάντα ἦσαν ἑτοιμα καὶ ἡ ἀγκυρα ἀνεσύρετο μετὰ τοῦ μονοτόνου τῆς μηχανῆς κρότου. Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου ὁ μῶλις ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀφίχθεις κ. Ἰωάν. Νταφώτης, ὃν πολλοὶ ἀνεγνώρισαν καὶ διὰ τοῦτο μικρά τις συγκίνησις ἐγένετο μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν, διαδοθέντος ὅτι θὰ ἤρχετο μεθ' ἡμῶν· ἀλλὰ τοῦτο τῷ ἦτον ἀδύνατον, ἐπειδὴ ἔπρεπε ν' ἀνέλθῃ εἰς Ἀθήνας, ὅπου μεγίστη ἀνάγκη τὸν ἐκάλει· ἐξέφρασε δὲ καὶ τὴν λύπην τοῦ ἄτε μὴ εἰδοποιηθεὶς νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἔλευσίν του. Ἦτο ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἔβλεπον τὸν πολὺν αὐτὸν ἄνδρα, μὴ φανταζόμενος ὅτι μετ' ὀλίγας μόνον ἡμέρας θὰ ἐμαχόμεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του.

Μετὰ πεντάλεπτον ἐν τῷ πλοίῳ διαμονὴν ὁ κ. Νταφώτης ἀνεχώρει καὶ ἡ « Ἀργολίς » ἐτοίμη ἦδη ἐξήρχετο τοῦ λιμένος Πειραιῶς ἐν μέσῳ τῶν ζητωκραυγῶν καὶ τῶν πυροβολισμῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμαίας εὐρισκομένων καὶ συνοδευομένη ὑπὸ διαπύρων εὐχῶν, ἵνα αἰσιῶς καταφθάσῃ εἰς τὴν αἰμοστάζουσαν νῆσον. Ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ἀνταπεκρινόμεθα διὰ σαλπισμάτων, ζητωκραυγῶν καὶ πυροβολισμῶν εἰς τὰς εὐχὰς τοῦ πλήθους, ὅπου μίαν μόνον φράσιν εἶχεν εἰς τὸ στόμα του : « Νικηταὶ καὶ μὲ τὴν Κρήτην νὰ γυρίσετε ! » Τέλος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξηρχόμεθα τοῦ λιμένος καὶ μῶλις διεκρίνομεν τοὺς ἐπὶ τῆς προκυμαίας, οἵτινες διέτρεχον αὐτὴν κατὰ μῆκος, ὅπως περισσότερον μᾶς ἴδωσι καὶ περισσότερον μᾶς εὐχηθῶσιν. Ὡ ἱερὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ συγκίνησις ἢ καὶ παραφορὰ, ποῖος σ' ἐφθόνησε ;

Καὶ μακράν, πολὺ μακράν, ὡς ἐν ὁμίχλῃ διεκρίνομεν καὶ ἀπεχαιρετώμεν τὴν κορυφὴν τοῦ Λυκαβητοῦ, εἰς ἣν συνεκεντροῦτο πᾶσα ἡ ἀνάμνησις τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ρῖγος συγκινήσεως διέτρεξε τὸ σῶμα ἡμῶν ἐπὶ τῆ σκέψει ὅτι ἀπηρχόμεθα πλέον διὰ τὴν αἰμοστάζουσαν νῆσον καὶ μετὰ γλυκείας μελαγχολίας ἠτενίζομεν τὸν ἀπομακρυνόμενον Ἀττικὸν ὄριζοντα, ὅστις ἐποικίλλετο ὑπὸ ἐλαφρῶν νεφιδρίων. Ἐν τελευταῖον βλέμμα καὶ τὰ πάντα ἀπωλέσθησαν ἀπὸ τοῦ ὄμματός ἡμῶν.

Διεπλέομεν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ὅτε παρὰ τὴν Μῆλον συνηγήσαμεν ἑλληνικὰ τορπιλλοβόλα καὶ ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν ὁποίων ἐ-

πληξήθη ὁ ἐνθουσιασμὸς ἡμῶν. Εἰσελθόντες εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος, μετὰ δωδεκάωρον πλοῦν, ἐβλέπομεν μακρόθεν τὰ φῶτα τῶν Χανίων καὶ τῶν ἐν τῇ λιμένι ναυλογούντων πλοίων καὶ ἐφαντάσθημεν τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν νικηφόρον εἰσερχόμενον εἰς αὐτὰ καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας τῶν Κρητῶν ἐγένετο ἤδη δι' ἡμᾶς πραγματικότης. Παρεπλεύσαμεν τὴν μικρὰν χερσόνησον Σπάθαν ἢ Τίτυρον κατ' ἀρχαίους καὶ τὴν ἱστορικὴν Γραμβούσαν, ἦν μετὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑνετῶν ἐλάμπρυνον τὸ 1821—1829 τοσοῦτον τὰ χριστιανικὰ ὄπλα. Παρεκάμπτομεν τὴν ΝΔ- ἄκραν τῆς νήσου καὶ ἐβλέπομεν μετ' ὀλίγον τὰς ἀποκρήμους βάρχεις τῶν Σφακίων, ἐφ' ὧν κατὰ διαστήματα ἐκαίοντο πυρὰ καὶ βαρείας διεκρίνομεν μάλιστα ἐν μέσῳ τοῦ σκότους τὰς πάντοτε χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τῶν Λευκῶν ὄρεων, ἅτινα διὰ τῆς φαντασίας ἀνέπλαττον πρὸ ἡμῶν τὴν Δίκτην καὶ τὸν Ψηλορείτην. Καὶ ὅτε ὁ ἥλιος, ἀνατέλλων ἤδη, διέλυε τὴν ομίχλην τῆς πρωΐας, ὡς ἐν φαντασμαγορίᾳ διεβλέπομεν τὸ ἱστορικὸν Φραγκοκάστελλον καὶ τὰς βραχῶδεις παραλίας τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς πρώτης θέσεως πέριξ μεγάλης τραπέζης κεκρυφότες περὶ τοὺς 10, ἐγράφομεν τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ κ. Κόρακα συνταχθεῖσας προκηρύξεις πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς κατοικοὺς τῆς νήσου καὶ πρὸς τοὺς Τουρκοκρητάς, ἐνῶ ἄλλοι ἐνησχολοῦντο εἰς τὴν ἀντιγραφὴν τῶν ἐκθέσεων περὶ τοῦ πλοῦ ἡμῶν, τῶν ἀπευθυνομένων εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὰς ἄλλας ἀρμοδίους ἀρχάς. Μετὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἤρξατο ὁ ὀπλισμὸς τῶν 350 περίπου ἐθελοντῶν, ὧν ἕκαστος ἐλάμβανεν ἐν ὄπλον μετὰ τοῦ ἐργαλειοφόρου του, μίαν ξιφολόγχην καὶ πεντηκοντάδα φυσιγγίων. Πυρετωδῶς ἐπεδόθημεν πάντες εἰς τὸν καθαρισμόν τῶν ὄπλων μας ἀπὸ τοῦ λίπους, δι' οὗ ἦσαν ἐπηλειμμένα, ὅτε μετ' ὀλίγον ἐγνώσθη, ὅτι ἐπλησιάζομεν εἰς τὸ μέρος, ὅπου θ' ἀπεβίβαζόμεθα.

Ἀνάγκη ἐνταῦθα νὰ προσθέσωμεν, ὅτι τὸν κ. Κόρακα συνώδευον καὶ οἱ Γ. Θεοικιάκης, ὑπολοχαγὸς τῆς Οἰκονομίας, Ν. Βαφειαδάκης, βουλευτὴς Σύρου, Ι. Μπρισμιτζάκης ἑφεδρὸς ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ, ὡς διοικητῆς τοῦ οὐλαμοῦ τοῦ

πυροβολικοῦ, Π. Κυπαρίσσης ἑφεδρος καὶ αὐτὸς ἀνθυπολοχαγὸς ὡς οὐλαμαγωγός· ἀρχηγὸς τοῦ πρώτου πυροβόλου ἦτον ὁ λοχίας καὶ ἤδη ἐνωμοτάρχης τῆς ἀστυφυλακῆς Λεων. Πολέμης, τοῦ δὲ δευτέρου ὁ λοχίας τοῦ Πυροβολικοῦ Δημ. Ἡλιάδης. Μέρος τῶν ὑπηρετῶν τῶν πυροβόλων ἦσαν προὔπηρετήσαντες πυροβοληταί, ὁλόκληρος δὲ ἡ δύναμις τοῦ οὐλαμοῦ ἀνήρχετο εἰς 35 ἀνδρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Καλοὶ Λιμένες.—Πρῶτοι Κρηῖτες.—Ζώνη.

Περὶ ὧραν 11ην π. μ. τῆς 3ης Φεβρουαρίου εἰσηρχόμεθα εἰς τὸν πρὸς τὰ νότια τῆς νήσου καὶ ἀπέναντι τῆς Ἀφρικῆς ἕρμον, ὀνομαζόμενον Καλοὶ Λιμένες, ὅστις ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἐν κεφαλ. ΚΖ', καὶ μετὰ 5' περὶ τοὺς 25 συνοδεύοντες τὸν Ἀρχηγόν μας ἀποβιβαζόμεθα εἰς τὴν εὐρεῖαν ἀμμώδη παραλίαν, πρῶτοι θέτοντες τὸν πόδα ἐπὶ τῆς ἱερᾶς γῆς τῆς αἰματοβρέκτου νήσου. Δύο ποιμένες βόσκοντες τὰ ποιμνιά των ὀλίγον ἀπωτέρω τοῦ μέρους τῆς ἀποβάσεώς μας ἐφάνησαν τρέχοντες πρὸς ἄγνωστον διεύθυνσιν, μὲ τὴν ἀπεικόνισιν τῆς ἐκπλήξεως ἐπὶ τῶν προσώπων των, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι τίνας ἦσαν οἱ εἰς τὴν ἔρημον παραλίαν ἀφιχθέντες. Τέλος, ἰδόντες τὰς μορφάς μας καὶ τὰς ἐνδυμασίας μας, ἐνόησαν ὅτι εὐρίσκοντο πρὸ φίλων καὶ ἔσπευσαν πρὸς ἡμᾶς, ἀναζητοῦντας κατ'ἀλληλον μέρος διὰ τὴν ἀποβίβασιν καὶ τῶν ἄλλων, ἐνῶ ὁ εἰς αὐτῶν ἔκραζεν «ἀπ' ἐπαε̄ ζενναϊότατε !» καὶ ἐδείκνυε τόπον κατ'ἀλληλον πρὸς ἀποβίβασιν.

Συγχρόνως προσωρμίσθη καὶ δευτέρα λέμβος ἀποβιβάσασα περὶ τοὺς 30· μὲ τοὺς πρώτους ἀποβιβασθέντας ἐσχηματίσθη κατὰ μικρὰς ἀποστάσεις ζώνη, ἵνα παρεμποδίζηται εἰς τοὺς τυχόν ἐλευσομένους ἢ πλησίαισι πρὸς τὸ μέρος τῆς ἐκφορτώσεως, ἐνῶ ἄλλοι ἐστέλλοντο εἰς διαφόρους ἀπωτέρας καὶ ἐπικαίρους θέσεις ὡς πρόσκοποι, καὶ ἀγγελιαφόροι ἐξεπέμποντο εἰς τὰς πλησίον ἐ-

παρχίας, ὅπως εἰδοποιήσωσι τοὺς ἀρχηγούς καὶ προκρίτους τῶν διαφόρων δήμων νὰ ἔλθωσι καὶ παραλάβωσι τὸ μερίδιόν των ἐκ τοῦ φορτίου. Ἄμα τῇ ἀποβιβάσει δλων τῶν ἀνδρῶν ἐσχηματίσθη κατὰ μῆκος τῆς παραλίας εὐρεῖα κυκλοτερῆς ζώνη, ἧς τὴν μίαν ἄκραν κατεῖχον τὰ δύο πυροβόλα μετὰ τῶν πυρομαχικῶν, σαγμάτων καὶ λοιπῶν χρειωδῶν τοῦ οὐλαμοῦ.

Μετὰ δύο ὥρας σμήνη Κρητῶν ἀγρίων, ρακενδυτῶν, μὲ ράβδους ὀζώδεις, μὲ πρόσωπα ἠλιοκαῆ καὶ μακρὰς γενειάδας κατήρχοντο τοὺς πλησίον κρημνοὺς καὶ βράχους, μὲ πηδήματα διαγωνιζόμενα πρὸς τὰ τῶν αἰγάγων. Ἡ εἶδησις τῆς ἀφιξέως μας συνήθριζεν ἐκεῖ ἐκ τῶν πέριξ μερῶν τοὺς ἀλκίμους ἐκείνους ἀνδρας, τοὺς ὄρεσιβίους καὶ ἀγρίους τὴν ὄψιν ὡς οἱ μυθικοὶ Δαιστρυγόνες ἐφαίνοντο ἡμῖν οἱ ἀπαύστως προσερχόμενοι καὶ ἡδυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἰδέαν τινὰ τῶν πρωτογενῶν κατοικῶν τῆς ὄρεινῆς Ἑλλάδος. Τὸν γέλωτα δὲ μᾶς ἐκίνει ἡ προσφώνησις πολλῶν ἐξ αὐτῶν πρὸς τοὺς θεωρητικωτέρους ἐξ ἡμῶν διὰ τῆς λέξεως «Ζενναίστατε!»

Ἦδη ἤρξατο ἡ ἀποβίβασις τῶν ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων τῇ συνδρομῇ τινων ἐκ τῶν ἀφιχθέντων καὶ ὀλίγων ἐθελοντῶν, ἐνῶ οἱ Κρητες συνηθροίζοντο, συνωθοῦντο πρὸ ἡμῶν καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου των ἀπεικονίζετο ἡ ἀδημονία, διότι δὲν ἡδύναντο νὰ διασπάσωσι τὴν ζώνην μας καὶ σπεύσωσι νὰ λάβωσιν ἐν ὄπλον, ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς παραλίας στοιβαζομένων. Αἱ κορυφαὶ τῶν πέριξ βράχων κατελαμβάνοντο ὑπ' αὐτῶν, ὁμοίων μὲ κόρακας, ἐτοίμους νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ πολλῶν πτωμάτων. Ἄνδρες, παιδία καὶ γυναῖκες περιήρχοντο τὴν ζώνην μας, ἐξετάζοντες διὰ τοῦ βλέμματος τὸ «Γκρκανάτσι μας» κατὰ τὴν φρασεολογίαν των καὶ ἐρωτῶντες, ἂν καὶ εἰς αὐτοὺς θὰ δοθῶσι τοικῦτα καὶ ἐπὶ τῇ καταφατικῇ ἡμῶν ἀπαντήσῃ ἔβλεπέ τις χαρὰ ἀνεκφραστος νὰ ζωγραφίζηται εἰς τὰ πρόσωπά των.

Ἐπιτηδεῖως εἶχομεν διαδόσει, ὅτι εἴμεθα τακτικῶς στρατὸς καὶ διὰ τοῦτο διδάσκαλός τις, λίαν προβεβηκῶς τὴν ἡλικίαν, ἦλθε πρὸς τινὰς ἡμῶν, ὅπως μᾶς ἐκφράσῃ τὴν ὑπερτάτην εὐτυχίαν του, διότι ἡδυνήθη ν' ἀτενίσῃ Ἑλληνας στρατιώτας καὶ

θὰ ἔβλεπε κατὰ τὸ γῆρας του τὴν πατρίδα του ἐλευθέραν, ἐνῶ νεανίας τις, μὲ τὸ πῦρ τῆς ἐκδικήσεως εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς προσέθετε «τὰ παληόστουλα, ἴντα τσαὶ ποῦ θὰ μᾶς τὰ πᾶνε τώρα!»

Ἡ ἐκφόρτωσις τῶν ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων ἐξηκολούθει, ὅτε ἡ νύξ ἠρέμα ἐξήπλου τὸν πέπλον τῆς ἐφ' ἡμῶν καὶ τότε εἰς πολλὰ σημεῖα ἀνήσθησαν πυραὶ καὶ ἅπασα ἡ περίξ χώρα ἐφωτίζετο λαμπρῶς, τὰ δὲ διάφορα σχήματα, ἅτινα ἐλάμβανεν ὁ πρὸς τὰ ὕψη ἀνερχόμενος καπνὸς καὶ αἱ μεγάλαι τῆδε κάκεισε κινούμεναι σικαὶ παρουσίαζον ἡμῖν μεγαλοπρεπῆ τινα καὶ πρωτότυπον φαντασμογορίαν, ἧς ἀπλήστως ἐγένετο ὁ ἀσυνείηστος εἰς τοιαῦτα θεάματα ὀφθαλμὸς μας. Ἐσχηματίσαμεν ἤδη ομάδας, καθήμενοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' εἰς τρόπον τοιοῦτον ὥστε νὰ ὑφίσταται ἡ ζώνη, ἀνάψαντες καὶ πυράς, διότι τὸ νυκτερινὸν ψῦχος ἤρξατο νὰ ἐπιδραῖ ἐφ' ἡμῶν, καὶ ἠρχίσασμεν νὰ συνομιλῶμεν φιλικῶς μὲ τοὺς πλησίον ἡμῶν Κρητάς, ἀναπτύσσοντες αὐτοῖς τὰς ἀληθεῖς πλέον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των ἐνεργείας τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ συγχρόνως ἐθαυμάζομεν τὸ πολεμικὸν μένος, ὅπερ εἰς πάντας σχεδὸν ἐνεφύλευε καὶ τὸν διακαῆ πόθον των ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως. Ὑπλά μόνον καὶ πολεμοφοδία ἤθελον, ἵνα διατηρῶσι τὸν ἀγῶνα μέχρις ὅτου ἐκπληρωθῇ ὁ πόθος οὗτος. Πόσοι γεγηρακότες ὀφθαλμοί, οὔτινες εἶδον τόσους πολέμους καὶ τόσον αἶμα χυθὲν, ὅπως βλαστήσῃ τὸ ἀθάνατον καὶ θεῖον τῆς ἐλευθερίας δένδρον, ἐκλαυσαν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐπὶ τοῖς λόγοις ἡμῶν καὶ πόσαι καρδίαι ἐσκίρτησαν, θιγόμεναι εὐαισθητῶς ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις κατεῖχεν ἡμᾶς καὶ ὅστις μετεδίδετο εἰς αὐτοὺς ὡς σπινθὴρ, φέρων τὸ πῦρ εἰς πολλὴν εὐφλεκτον ὕλην, ἐνῶ ὡς παραφωνία ἐν ὅλῃ ἐκείνῃ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῶν ἐλπίδων ἀρμονίᾳ ἠκούοντο οἱ λόγοι σκεπτικιστοῦ τινος γέροντος καὶ δυσέλπιδος περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τοῦ νέου ἀρξαμένου ἀγῶνος. Ἐφερε δὲ οὗτος ὡς ὑποστηρίγματα τῆς ἀληθείας τῶν λόγων του τὸ ὅτι πολλὰ εἶδον οἱ ὀφθαλμοί του καὶ πολλὰ ἤκουσαν τὰ ὠτα του, ἐξ ὧν οὐδὲν ἐπιλήθευσε· καὶ ὡς ἄλλος Θωμαῶς ἔλεγεν ὅτι, ἐάν δὲν ἴδῃ τὸν

Βασιλέα διερχόμενον τὴν Κρήτην δὲν θὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ἐλευθερίαν της.

Ἐπειδὴ ἡ ἐκφόρτωσις ἐβράδυνεν ἕνεκα τοῦ ὀλίγου τῶν ἐκφορτωτῶν, προσεκλήθησαν καὶ τινες εἰσέτι Κρήτες, ὅπως συνδράμωσιν εἰς τὴν ταχυτέραν μεταφορὰν τοῦ φορτίου, εἰς τὴν ξηρὰν. Πυρετωδῶς ἐξηκολούθησεν ἡ μετακόμισις τῶν πολεμοφοδίων καὶ ὄπλων εἰς τὴν ξηρὰν καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἐνῶ καὶ νέοι πάντοτε Κρήτες κατήρχοντο τῶν ὁρέων, συναθροιζόμενοι ἐκεῖ ἐκ μᾶλλον μεμακρυσμένων ἐπαρχιῶν. Ἐφάνη ἡ πρωία καὶ μετὰ τινος ὥρας ἡλιος καυστικός περιέλουεν ἡμᾶς διὰ τῶν ἀκτίνων του καὶ ὅμως εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ μένωμεν ἐκεῖ ὀρθοί, μὲ ἐφ' ὄπλου λόγῃ, ἄγρυπνοι φρουροὶ τῶν πολεμοφοδίων. Τέλος περὶ τὴν μεσημβρίαν ἡ ἐκφόρτωσις ἐπερατώθη, ἡ δὲ « Ἀργολίς » ἄρασα τὴν ἄγκυραν αὐτῆς ἐξήρχετο τῶν Καλῶν Λιμένων, διευθυνομένη καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐλευθεράν Ἑλλάδα, ἐν μέσῳ τῶν ζητωκραυγῶν καὶ τῶν πυροβολισμῶν τῶν ἐξάλλων Κρητῶν, συναποφέρουσα καὶ ἕνα ἐγκάρδιον ἀσπασμὸν ἡμῶν τῶν ξένων πρὸς τὴν γλυκεῖαν πατρίδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τὸ Διάγουμεα.

Μία ἐκ τῶν περιεργότερων, λυπηροτέρων, ἀλλὰ καὶ χαρακτηριστικωτέρων σκηνῶν τῶν Κρητικῶν ἐπαναστάσεων εἶναι καὶ τὸ « διάγουμεα ». Τὴν λέξιν διάγουμεα, ὅπως καὶ ἂν τὴν ἐξηγήσῃ τις δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ δώσῃ αὐτῇ τὴν ἀληθῆ σημασίαν, τὴν ἀκριβῆ ἀπεικόνισιν τῆς ἐννοουμένης πράξεως, ὅσον ἡ λεπτομερὴς ἀφήγησις τῶν συμβαινόντων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διαγόμεματος. Ὁ παρευρεθεὶς εἰς διάγουμεα ἀπήλαυσε θεάματος, ὅπερ οὐδεὶς λαὸς παρουσιάζει καὶ ὑπέστη συγκινήσεις πραγματικὰς λύπης καὶ ἐνθουσιασμοῦ, δακρύων καὶ γέλωτος, καὶ ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ μελετήσῃ ἐπακριβῶς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐπαναστάτου Κρητὸς καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐκφάνσεις. Ἐὰν ἔγραφον ὡς ποιητὴς θὰ ἐπε-

καλούμην τὰς Μούσας καὶ τὰς σκιὰς τοῦ Ὀμήρου, Κροῦπερ καὶ Γαβριήλ Φερρύ, ἵνα μὲ βοθηθήσωσιν, ὅπως περιγράψω τὸ διάγουμεα.

Μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ χάρτου διανομὴν τῶν ὅπλων, πολεμοφοδίων καὶ δερμάτων ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ κ. Κόρακα καὶ τῶν ἐντοπίων, ἀρχηγῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν, ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ λάβῃ ἕκαστος δῆμος τὰ εἰς αὐτὸν ἀναλογοῦντα εἶδη. Πρῶτοι προσεκλήθησαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ζώνην καὶ λάβωσιν τὸ ἐκ τοῦ ὄλου χωρισθὲν μερίδιόν των οἱ ἐκ τοῦ χωρίου Βόροι. Προσῆλθον περὶ τοὺς ἑκατὸν καὶ μετέφερον εἰς τι σημεῖον πλησίον τῆς θαλάσσης, ἐπὶ τῆς ἄμμου καὶ ἐντὸς τῆς ζώνης τὰ παραδοθέντα εἰς αὐτοὺς κιβώτια φυσιγγίων καὶ ὅπλων, ἅτινα ἤνοιξαν ἵνα διανεμηθῶσιν αὐτὰ ἐπὶ τόπου. Δύο τῶν ὀπλαρχηγῶν ἱστάμενοι ὑψηλότερον ἤνοιγον τὰ κιβώτια καὶ διένεμον τὰ ὅπλα τακτικῶς, ὅτε πολλοὶ ἰδόντες, ὅτι δὲν ἐξήρκουν ταῦτα δι' ἅπαντας, ἤρχισαν ν' ἀρπάζωσιν αὐτὰ ἐν μέσῳ φοβερᾶς ταραχῆς, ἧς ἐπωφεληθέντες τινὲς ἐξ ἄλλου μέρους εἰσέδυσαν εἰς τὴν ζώνην, ἵνα συμμετάσχωσι τῆς διαρπαγῆς.

Πάραυτα βάρβδοι ὑψώθησαν καὶ ταχεῖαι καὶ βαρεῖς κατῆρχοντο ἐπὶ τῶν κεφαλῶν καὶ χειρῶν, φωναὶ ἄγριαι, ἀλλ' οὐχὶ ὕβριστικαὶ ἐπλημμύριζον τὸν αἰθέρα, πάλῃ ἀνδρὸς πρὸς ἀνδρα καὶ κύλαφοι καὶ κυλίσματτα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ποδοπατήματα καὶ καταδιώσεις ἐπηκολούθησαν, ἐπαυξάνοντα τὸν δαιμονιώδη θόρυβον. Τὸ ὄπλον λαμβανόμενον παρὰ τινος ἐκ τοῦ κιβωτίου διεφιλονεικεῖτο παρευθὺς ὑπ' ἄλλου καὶ ὑπὸ τρίτου καὶ ἐσύρετο μέχρι βλάβης αὐτοῦ, ἐνῶ οἱ ἐπιδιώκοντες τὴν κάτοχόν του, πότε σιγῶντες, ἀποφασιστικοὶ καὶ πότε κραυγάζοντες ὡς δαιμονιωῶντες καὶ ἐρυθροὶ ἐκ τοῦ καταβαλλομένου ἀγῶνος, τῆδε κάκεισε φερόμενοι ὑπὸ τῆς πάλῃς, ὡς κύματα συντριβόμενα ἐπ' ἀλλήλων, ἢ ἔπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν ἢ ἐπερχομένου τετάρτου καὶ εὐρίσκοντος αὐτοὺς καταβεβλημένους ἐγένετο κύριός του. Ὁ κυριεῦων αὐτὸ ἀπῆρχετο τοῦ τόπου τῆς πάλῃς καὶ δὲν ἐκινδύνευε πλέον νὰ τὸ ἀπολέσῃ, εἰμὴ εὐρίσκων τις αὐτὸν ἀμέριμον κατώρθου νὰ τὸ ὑφαρπάσῃ καὶ νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν.

Τὰ πλεῖστα τῶν ὅπλων ἐλήφθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον,

τοῦ ἰσχυροτέρου ἢ εὐφραστερέου ἀπερχομένου πάντοτε ἐνόπλου. Χεῖρες ἐσχίσθησαν καὶ κατετραχυματίσθησαν, βυθιζόμεναι εἰς τὸ ἐκ λευκοσιδήρου ἐσωτερικὸν περικάλυμμα, κρανία ἐθραύσθησαν, πρόσωπα ἐλούσθησαν ὑπὸ αἵματος καὶ ἰδρωτός καὶ ἡ διανομή τῶν ὅπλων ἐτελείωσεν. Ἐν ὀλίγαις στιγμαῖς συνετελείτο τὸ πᾶν καὶ εἶτα οἱ ὀπλισθέντες, ἄλλοι δι' ὅπλων καὶ ἄλλοι μόνον διὰ ξιφολογχῶν, ἐφόρτωνον ἐπὶ τῶν ἡμιόνων τὰ φυσιγγία καὶ τὰ δέρματα καὶ ἀπέρχοντο ἐν ὁμοφωνίᾳ καὶ συνησπισμένοι, ἵνα προφυλάξωσι τὸ μερίδιόν των ἀπὸ τοῦς τυχόν ἐποφθαλμιῶντας αὐτό.

Ἡ σκηνὴ αὕτη ἐπανελήφθη τοῦλάχιστον δεκάκις ἐν διαστήματι δύο ὥρων· καὶ ἐνὸσφ μὲν τοῦτο ἐγίνετο κατὰ δῆμον, δὲν ἐνεῖχε τι τὸ δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ φόβον ταραχῶν ἢ συμπλοκῶν μὲ λυπηρότερα ἀποτελέσματα. Ἀλλὰ κατὰ τὸ γενικὸν διάγουμεα ἡ εἰκὼν ἤλλαξε κατὰ πολὺ καὶ τότε συνέβησαν σκηναί, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο χαρακτηρίζουσαι τὴν πολεμικὴν φύσιν καὶ τὸ ὀπλομανὲς τῶν Κρητῶν. Οἱ ἐθέλονται κατ' ἀρχὰς μὴ γνωρίζοντες τὸ ἔθιμον τοῦτο προσεπάθουν νὰ διαχωρίσωσιν αὐτοὺς πότε εἰρηνικῶς καὶ πότε διὰ τῆς βίας, ἀλλ' οὐδόπως ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρωσι τάξιν τινά, μεθ' ὅλον τὸν πρὸς αὐτοὺς σεβασμὸν τῶν Κρητῶν, διότι καίτοι δὲν τοὺς ἤκουον, οὐχ ἤττον προσεῖχον νὰ μὴ βλάψωσι τίνα ἐξ αὐτῶν. Τὸ πολὺ, ὅπερ οὗτοι κατώρθουν, ἦτο νὰ κρίνωσι τὴν νίκην ὑπὲρ τινος τῶν διαμαχομένων, δίδοντες εἰς αὐτὸν τὸ διαφιλονικούμενον ὄπλον.

Ἦδη τὸ διάγουμεα ἐλάμβανε περισσοτέραν ζώην, διότι ὁ μὲ τὸ ὄπλον γεννώμενος Κρῆς ἤθελε νὰ λάβῃ τὸ Γκρανάτσι του μόνος καὶ εἰς ὅλων τὰ πρόσωπα μία καὶ μόνη ἐπιθυμία ἐζωγραφεῖτο ἡ τῆς ἀποκτήσεως ἐνὸς Γκρα· ὅτε δὲ τὸ διάγουμεα ἐπὶ μᾶλλον ἐγενικεύθη, ὁ διοικητὴς τοῦ οὐλαμοῦ τοῦ πυροβολικοῦ κ. Ι. Μπρισιμιτζάκης, ἵνα ἐπιφέρῃ ὀλίγην τάξιν καὶ ἡσυχίαν κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς εὐφρὲς στρατήγημα. Διατάσσει νὰ στραφῶσι τὰ κενὰ πυροβόλα κατὰ τῶν κιβωτίων τῶν ὅπλων καὶ φυσιγγίων καὶ συγχρόνως ἐπιτηδεῖως διαδίδει ὅτι, ἂν δὲν ἡσυχάσωσιν οἱ Κρῆτες, θὰ ρίψῃ βόμβας εἰς τὰ πολεμοφοδία, ὅπως ἀνατιναχθῶσιν ταῦτα καὶ μὴ λάβῃ τις ἐν καὶ μόνον Γκρα, ἐνῶ εἰς σαλπικτῆς ἀπὸ

τοῦ μέρους τῶν πυροβόλων καὶ ἕτερος ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν ἐφοδίων ἀντήλλασον σαλπίσματα δι' ὅλης τῆς δυνάμεώς των πρὸς περισσοτέραν ἐκφόβισιν τῶν διαγουμιστῶν. Οἱ Κρητες ἅμα τῷ ἀκούσματι τῆς καταστροφῆς τῶν πολεμοφοδίων, φοβηθέντες μὴ ἀπολέσωσι τὰ ἀγαπητὰ Γκρανάτσια, ἀπεμακρύνθησαν ὀλίγον καὶ προέτρεπον ἀλλήλους νὰ ἡσυχάσωσιν, ἐνῶ συγχρόνως ἐκραύγαζον πρὸς τὸν κ. Μπρισιμιτζάκη «μὴν τὸ κἀνὴς αὐτὸ ζενναιότατε καὶ χάσουμε τὰ Γκρανάτσια μας!» Ἐπῆλθε σχετικὴ τάξις καὶ σιγή, μετ' ὃ προσῆλθον πάλιν οἱ ἀτυχεῖς, ὅπως λάβωσι κατὰ δῆμους τὸ μεριδίον των, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἤρξαντο τὰ αὐτὰ καὶ μετὰ μείζονος μάλιστα θέρμης, ὅτε πλέον οὔτε ἀπειλαὶ κανονιοβολισμοῦ, οὔτε σαλπίσματα ἐπηρέαζον αὐτούς. Τὸ διάγουμε ἐγενικεύετο, διασπασθείσης εἰς ἀρκετὰ μέρη καὶ τῆς ζώνης καὶ ἀναριθμήτων Κρητῶν εἰσορμησάντων εἰς τὸν περιλειόμενον χῶρον· ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ταραχὴ ἐπηνυξάνετο, τὰ δὲ σαλπίσματα καὶ οἱ συνεχῶς ῥιπτόμενοι πυροβολισμοὶ μετέβαλλον τὸ πᾶν εἰς πανδαιμόνιον τι. Ἄλλὰ τὸ περιεργότερον ἦτον ὅτι 350 ἐθελονταὶ ἠδύναντο νὰ συγκρατῶσιν εἰσέτι χιλιάδας λαοῦ καὶ νὰ τὸν ἀπομακρύνωσι μόνον διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν φωνῶν. Ὑπῆρξαν δὲ καὶ πολλοὶ τῶν ὄρεινῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες κατέκριναν τοὺς διανεμομένους τὰ ὅπλα κατὰ τοιοῦτον διαβολικὸν τρόπον καὶ προσεπάθουν νὰ συμβουλευσῶσιν αὐτοῖς ἡσυχίαν.

Περὶ ὧραν 2αν μ. μ. ὁ κ. Κόρακας μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ πολλῶν ἐθελοντῶν ἀπῆλθε διὰ τὸ γεννέθλιόν του χωρίον Μπόμπια καὶ τότε αἱ χιλιάδες τῶν καρδοκούντων τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως ἐπιπέσωσι κατὰ τῆς λείας, διέσπασαν ἐντελῶς τὴν ζώνην καὶ ὤρμησαν ἀκάθεκτοι πρὸς διαρπαγὴν τῶν ὅπλων. Ἀπελπισθέντες οἱ ἐναπομείναντες ἐθελονταὶ περὶ τοῦ νὰ συγκρατῶσιν αὐτούς, ἐσχημάτισαν πέριξ τοῦ μεριδίου των στενὴν ζώνην πρὸς προφύλαξιν αὐτοῦ, μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ κτυπήσωσιν, ἐάν τις ἐδοκίμαζε ν' ἀρπάσῃ τι.

Μεταξὺ τῶν Κρητῶν ἤρξατο ἡδὴ ἀληθὴς μάχη. Τότε δὴ τότε ἔβλεπέ τις τὰ κιβώτια ἀρπαζόμενα καὶ στιγμαίως ἀνοιγόμενα καὶ εἶτα τοὺς βραχίονας ἐξερχομένους τῶν κιβωτίων ἐκείνων πλή-

ρεις αίματος και τὰς βάρβδους πιπτούσας βροχηδόν. Ἄλλὰ δὲν ἦτο ξυλοκόπημα ἐκεῖνο. Ὅπως εἰς τὰς μάχας τῶν ἀγρίων Ἴνδῶν ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον τοὺς κεφαλοκρούστας κραδαινομένους ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν και περιέμενον νὰ ἴδῳ κόμας ταλαντευομένας εἰς τὸν ἀέρα και τωμαχῶν ἀπαστρέπτοντα εἰς τὸν ἥλιον και τὰς ἀθανάτους εἰκόνας τοῦ Γαβριὴλ Φερρὸ ζώσας ἐκεῖ πρὸ ἐμοῦ ἀναπαρισταμένας. Ἐφ' ὅλου τοῦ εὐρέως πεδίου τῆς παραλίας ἦσαν διεσκορπισμένα κιβώτια και περὶ ἑκάστου αὐτῶν ἑκατοντάς βωμαλέων ἀνδρῶν και νεανιῶν περιμενόντων ν' ἀρχίσωσιν ἀληθῆ μάχην, ὅπως ἀποκτήσωσιν ἐν τῶν μαγικῶν ἐκείνων ὅπλων. Οἱ πόλεμοι τῶν ἀγρίων Ἴνδῶν ἐκμηδενίζονται ἐνώπιον τοῦ διαγούμστος. Αἱ ἰακχαὶ τῶν ὀρεσιβίων κατοίκων τῆς εὐάνδρου Κρήτης θὰ ἐκάλυπτον τὰς πολεμικὰς κραυγὰς τῶν ἐρυθρῶν τέκνων τῆς παρθένου Ἀμερικῆς. Τὰ ἐξηγησιωμένα πρόσωπα τῶν μελανοπωγῶνων πολεμιστῶν καθίσταντο τρομερώτερα τῶν τῶν ἐρυθροδέρμων μαχητῶν. Ἡ ταχύτης τοῦ λευκοῦ κατὰ τὴν καταδίωξιν οὐδὲν ὑπελείπετο τῆς ταχύτητος τοῦ ἀγρίου. Κραυγαί, αἴτινες κατὰ πρώτην φοράν ἐπλησσον τὰ ὦτα ἡμῶν, ἐπλημμύριζον τὸν ἀέρα πολεμικοῦ πυρετοῦ, ὅστις μετεδίδοτο ἤδη και εἰς ἡμᾶς. Καὶ οἱ συνεχῶς ῥιπτόμενοι πυροβολισμοὶ ὑπὸ τῶν διαγουμιστῶν ἢ οἱ μεμακρυσμένοι ὑπὸ τῶν ὀπλισθέντων, ὅπως δοκιμάσωσι τὸ ἀποκτηθὲν ὄπλον, προσέδιδον ἀληθῆ πολεμικὴν ὄψιν εἰς τὴν φεβερὰν ἐκείνην εἰκόνα τῆς διαρπαγῆς. Ἐξετυλίχθησαν ἐκεῖ ἐνώπιον ἡμῶν σκηναὶ πρωτοφανοῦς ἀνδρείας, περιφρονήσεως ζωῆς και πολεμικοῦ ὄργανοῦ ὑπὸ τῶν φιλοπολέμων αὐτῶν ἀνδρῶν, οἵτινες τὰ πάντα ἠψήφουν ὅπως ἀποκτήσωσιν ἐν ὄπλον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύναντο νὰ μετρηθῶσιν εἰς τὸν ἀληθῆ πόλεμον πρὸς τοὺς στερητὰς τῆς ἐλευθερίας των.

Πολλοὶ ἐξ ἡμῶν ἔχοντες εὐαίσθητοτέραν τὴν καρδίαν, ἔλυπούμεθα ἐπὶ ταῖς σκηναῖς ἐκείναις και ἐκλαίομεν βλέποντες τὸ χυνόμενον αἷμα και σκεπτόμενοι, ὅτι ἐπέπρωτο νὰ παραστῶμεν θεαταὶ πρώτης μάχης μεταξὺ χριστιανῶν, ἐνῶ τόσα ὄνειρα ἐπλάττομεν περὶ τῆς ἐνεργείας μας ὅτε τὸ πρῶτον θὰ ἐρρίπτομεν ὄπλον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, διότι δὲν ἔλειψαν και ἀθλιοὶ τινες ἐκ τῶν ἐθε-

λοντων, οἵτινες ἔθεσαν φυσίγγιον εἰς τὰ ὄπλα των, ἵνα πυροβολήσωσι κατ' ἐκείνων χάριν τῶν ὁποίων ἤλθον νὰ ἀγωνισθῶσιν. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐθαυμάζομεν τοὺς ἀλκίμους ἐκείνους ἄνδρας καὶ ἐσκεπτόμεθα ὁποίους θριάμβους ἤθελον ἄρει ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν, ἂν εἶχον ἅπαντα τὰ ἀναγκαιοῦντα εἰς τὸν ἐπαναστοῦντα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του καὶ ἂν δὲν ἐπιέζοντο καὶ κατεδιώκοντο ὑπὸ τῆς ἰσχύος τῆς Φιλανθρώπου χριστιανικῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐπιώρας ὀλοκλήρους θεᾶ τῶν σκηνῶν ἐκείνων κατέστησεν ἡμᾶς ἤτον κατηγόρους τῶν ἀγρίων ἐνστίκτων των καὶ τέλος κατελήξαμεν εἰς τὸν συλλογισμόν, ὅτι ὁ δυνάμενος νὰ λάβῃ ἐν ὄπλῳ θὰ μετεχειρίζετο αὐτὸ κάλλιον τοῦ ἄλλου.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἐπεχειροῦμεν νὰ καθησυχάσωμεν αὐτοὺς πολλάκις καὶ ἐποιοῦμεθα ἐφόδους ἐπὶ τῶν λυσιπδέστερον παλαιόντων, μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ κρίνωμεν ταχύτερον τὴν νίκην ὑπὲρ ἐνὸς τῶν διαμαχομένων. Καὶ ἔβλεπέ τις τότε τὸν Ρώσσην, τὸν πασίγνωστον, τὸν κοσμοπολίτην Ρώσσην, μετὰ τὸν ὑπερύψηλον πῖλόν του καὶ τὴν μακρὰν ρεδιγκύταν του, πλήν ἄοπλον, ὀρμῶντα ἐν μέσῳ τῶν διαπληκτιζομένων καὶ προσπαθοῦντα νὰ καθησυχάσῃ αὐτοὺς πότε διὰ φωνῶν καὶ βίας καὶ πότε διὰ συμβουλῶν καὶ ἐπικλήσεων τοῦ ὀνόματος τῆς πατρίδος καὶ ἐνίοτε λαμβάνοντα κατὰ λάθος ραβδισμόν τινα. Πολλοὶ ἀπλοῖκοι Κρητῆς σεβόμενοι τὸν πηχιαῖον πῖλόν του καὶ καταπλησσομένοι ὑπὸ τοῦ χειμάρρου τῶν λέξεών του, ὑπεχώρουν μετὰ σεβασμοῦ πρὸ αὐτοῦ, νομίζοντές τον ὑψηλόν τι πρόσωπον, ἔχον μεγίστην ἐξουσίαν.

Ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς ὀπλομανίας τῶν Κρητῶν ἀφηγοῦμεθα ἐν καὶ μόνον ἐπεισόδιον. Γέρων τις ἐξηκοντούτης, ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ κιβωτίου ἐν ὄπλῳ, εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην, μεθ' ὅλον τὸ τρομερὸν τραῦμα, ὅπερ ἔφερεν ἄνωθεν τῆς ὀφρύος, νὰ τὸ διαφιλονικήσῃ ἀγωνιωδῶς πρὸς δύο ἄλλους, οἵτινες προσεπάθουν νὰ τοῦ τὸ ἀφαιρέσωσι. Δύο ἐθελονταὶ λαβόντες μέρος εἰς τὴν πάλην ἐπεδίκασαν τὴν κυριότητα τοῦ ὄπλου εἰς τὸν γέροντα, ὅστις λαβὼν αὐτὸ μετὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύνοντας ἐκ χαρᾶς, ἀλλὰ καὶ καταβεβλημένος ἐκ τῆς αἱμορραγίας, ἤτοιμάζετο ν' ἀπέλθῃ, εἰς οὐδὲν λογιζόμενος τὸ τραῦμά του. Ὁ τελειόφοιτος τῆς Ἰα-

τρικῆς κ. Γ. Καπωνίδης, λυπηθείς αὐτόν, τὸν προσεκάλεσε νὰ ἐπιδέσῃ τὸ τραῦμά του. Πλὴν ἔλαβεν ὡς ἀπάντησιν τοὺς ἐξῆς λόγους !

— Ἐπὴρά το 'γὼ τὸ Γκρανάτσι κι' ἄς ἤπαθα ἴντ' ἄπαθα.

Μετὰ πολλὰ ἐδέησε νὰ δεχθῆ τὴν ἰατρικὴν περίθαλψιν, ἧς ἄνευ θὰ ἐπολέμει μὲ τὰς σκιὰς μόνον τῶν ἐχθρῶν του ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ Πλούτωνος.

Τοσαύτῃ ἦτον ἡ θέρμη τῆς συμπλοκῆς, ὥστε οἱ τελειόφοιτοι τῆς Ἰατρικῆς Α. Ροδόπουλος, Β. Θειακάκης καὶ Γ. Καπωνίδης οὐδὲν ἄλλο ἐπασχόλημα εἶχον εἰμὴ τὸ νὰ ἐπιδένωσι τὰ τραύματα. Κεφαλαὶ τεθλασμένοι, πρόσωπα περιόρυστα ὑπὸ αἵματος καὶ ἰδρῶτος, βραχίονες καὶ δάκτυλοι καθημαγμένοι, ἦσαν τὸ ἀντίτιμον ἐκάστου ὄπλου, ὅπερ θὰ ἔφερε τὸν θάνατον καὶ εἰς ἕνα ἐχθρὸν ἐν τῇ ἀληθεῖ μάχῃ.

Περὶ ὄραν ἕην τὸ διάγουμα ἦτον ἐν ὅλῃ του τῇ ἀκμῇ. Βοῶ καὶ θόρυβος ἐκάλυπτον ὅλην τὴν εὐρείαν παραλίαν, ὃν αἱ πέριξ φάραγγες μετέφερον ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς ἡχοῦς εἰς μακρὰς ἀποστάσεις. Ἐκαστον ὄπλον διεφιλονικεῖτο ὑπὸ δεκάδος χειρῶν. Τὸ πλῆθος τῶν συρρεόντων ἐπηύξανε ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν καὶ νέοι μαχηταὶ προσετίθεντο εἰς τὰς φάλαγγας τῶν διαγουμιστῶν. Ἐπλησίαζον ἤδη καὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ ἡ διαρπαγὴ ἐτελεῖτο ὑπὸ τὰς λόγχας μας. Ἐφοβούμεθα περὶ τῶν φυλασσομένων ὑφ' ἡμῶν καὶ διὰ τοῦτο ἠρξάμεθα κράζοντες. «Μακρὰ ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ στρατοῦ» καὶ ἐνόησε ἐκτυπῶμέν τινες τῶν μᾶλλον θαρραλέων διὰ τῶν ἀκτηρίδων τῶν ὄπλων μας. Πλὴν πολλοὶ μᾶς διεβεβαίουν, ὅτι οὐδόλως κινδυνεύομεν, διότι δὲν θὰ τολμήσωσι νὰ μᾶς πειράξωσι, τινὲς δὲ καὶ προσετέθησαν εἰς τὰς τάξεις μας, ἵνα ἐνισχύσωσι τὴν στενὴν ζώνην. Ἀπεδιώκομεν τοὺς διαγουμίζοντας, ἐρεθιζόμενοι ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ εἰς τὰς ἐπελάσεις ἡμῶν ἐπρωτοστάτει ὁ ἀθάνατος Ρώσσης, ὀπλισθεὶς καὶ αὐτὸς διὰ βραχυκάνου Γρα. Τὸ δὲ περίεργον, οὐδὲν παράπονον ἠκούετο διὰ τὰ κτυπήματα ἡμῶν, τῶν πάντων ἀφιερωμένων ὄντων εἰς τὸ διάγουμα καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο προσεχόντων μόνον τινὲς περιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ μᾶς διαβεβαιωσιν, ὅτι οὐδεὶς

θὰ μὰς πειράξῃ καὶ διὰ τοῦτο νὰ μὴ φροντίζωμεν τί κάμνουσιν ἐκεῖνοι.

Οἱ δυστυχεῖς Μαλεβυζιώται, ἀπεγνωσμένως ἠγωνίζοντο εἰς τὸ νὰ διαφυλάξωσι τὰ πολεμοφόδια τῶν, ἅτινα εὕρισκοντο πλησίον ἡμῶν καὶ ἐρρωμένως ἀπέκρουον ὑπὸ τὰς ὀδηγίας τοῦ ὑπολοχαγοῦ κ. Γ. Θειακάκη τὰς ἐφόδους τῶν ἐποφθαλμιῶντων αὐτά, συλλογιζόμενοι ὅποσον κίνδυνον θὰ διέτρεχεν ἡ ἐπαρχία τῶν, ὡς μᾶλλον ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων, ἂν δὲν κατῴρθουν νὰ μεταφέρωσιν εἰς κῆν ἀρκετὰ ὄπλα καὶ πολεμοφόδια. Οὐδόλωσ δὲ εὕρισκον ἀκρόασι αἱ ἐπικλήσεις τῶν παρὰ τοῖς ἐξάλλοις διαγουμισταῖς, ἀφοῦ συγγενῆς πρὸς συγγενῆ διεπληκτίζετο, ἀνεψιὸς πρὸς θείον, ἀδελφὸς πρὸς ἀδελφὸν καὶ ἔστιν ὅτε υἱὸς πρὸς πατέρα διὰ τὴν κατάκτησιν ἑνὸς ὄπλου. Εὐτυχῶς τὸ μέγιστον μέρος διεσώθη καὶ μετεκομίσθη εἰς Μαλεβύζιον. Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν ἐπαρχίαν καὶ μόνην ἐχρησιμοποιήθησαν πραγματικῶς τὰ ὄπλα καὶ πολεμοφόδια, διότι αἱ ἄλλαι ἐξοπλισθεῖσαι ἀπείχον πολὺ τοῦ ἐχθροῦ καὶ οὐδένα κίνδυνον διέτρεχον, ἐνῶ ἡ τοῦ Τεμένους καὶ τῆς Πεδιάδος, οὐδὲν σχεδὸν ἐκ τῆς ἀποστολῆς ἔλαβον καὶ διὰ τοῦτο ἐν ὥρᾳ κινδύνου εἶχον ἀνάγκην τῆς ὅσον ἔνεστι ταχείας συνδρομῆς ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν. Τὸ μέρος τῆς ἀποβιβάσεως ἦτο τὸ αἴτιον τούτου, διότι αἱ κινδυνεύουσαι ἐπαρχίαι ἀπείχον ὀλόκληρον ἡμέραν ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἦτον ἄκρως κινδυνῶδες τὸ νὰποσπάσωσιν ἄνδρας καὶ τοὺς στείλωσιν εἰς Καλοὺς λιμένας πρὸς ἐξοπλισμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἐκ τῶν Καλῶν-Λιμένων εἰς Ἀρχάνας

Περὶ τὴν 5ην ὥραν μ.μ. ἀπήλθομεν μετὰ τοῦ φίλου μου Ἀναργύρου τοῦ θεάτρου τοῦ διαγούμακτος, ἀκολουθοῦντες τὸν γέροντα ὄπλαρχηγὸν Μιχ. Τζωρτζάκη καὶ τοὺς υἱοὺς του, οἵτινες μὰς προσέφερον φιλαξενίαν εἰς τὸ χωρίον τῶν, ὅπῃθεν θὰ μετεβαίνο-

μεν πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἀρχηγοῦ μας, ὅταν θὰ προσεκάλει πάντας τοὺς ὀπλοφόρους χριστιανοὺς τοῦ τμήματος Ἡρακλείου διὰ τὴν κατὰ τῆς πόλεως γενικὴν ἐκστρατείαν. Ἀπήλθομεν τῶν Καλῶν-Λιμένων μὲ εὐαρεστοτάτας ἐντυπώσεις ἐκ τῶν σκηνῶν, αἵτινες ἐξετυλίχθησαν ἐνώπιόν μας καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι παρευρέθημεν σχεδὸν εἰς τὴν πρώτην μάχην, ἥτις διὰ τὸν Κρήτα εἶχε τὴν μείζονα σπουδαιότητα, διότι κατ' αὐτὴν συνεκροτεῖτο ἀγὼν περὶ ἀποκτήσεως ὄπλου, ἄνευ τοῦ ὁποίου θὰ ἦτον ἐπαναστάτης κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ διάγουμεν καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἡμῶν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺ, διασωθέντων τῶν ὑπὸ τῶν ἐθελοντῶν φυλασσομένων ἐφοδίων, ἅτινα τὴν ἐπομένην μετηνέχθησαν εἰς Μπόμπιαν.

Μετὰ τρίωρον περίπου πορεύαν, διὰ μέσου ἀποκρήμνων βράχων καὶ στενωπῶν πετρωδῶν, παρελθόντες καὶ τὴν ἱστορικωτάτην μονὴν «Ὀδηγήτριαν», ἐν ἣ διενευκτέρευσε καὶ ὁ κ. Κόρκας, ἀφίχθημεν εἰς τὸ χωρίον Πετροκεφάλι, ὅπου ἐγενόμεθα δεκτοὶ μετὰ μεγίστης φιλοξενίας ὑπὸ τῶν κατοίκων, ἀνερχομένων εἰς 350. Διανουκτερεύσαντες ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ἀπήλθομεν τὴν ἐπομένην λίαν πρῶτ' καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ὁδοπορίαν μας διὰ μέσου τῆς μεγάλης πεδιάδος τῆς Μεσσαράς, θελγόμενοι ὑπὸ τῆς θέας τοῦ πλουσίου ἐδάφους, ἐφ' οὗ πλέον ἢ καταφανῆ ἔχνη καταστροφῆς εἶχε καταλείπει ἡ νέα αὐτῆ ἐπανάστασις, κατόπιν τῆς περυσινῆς· διότι αἱ ἐλαῖαι καὶ τὰ ἄλλα δένδρα εἶχον πρόρριζα κοπῆ ἢ ἀπανθρακωθῆ, οἱ ἀμπελῶνες ἦσαν κατεστραμμένοι, καὶ πολλοὶ τῆδε κάκεισε μεμονωμένοι οἰκίσκοι εἶχον μεταβληθῆ εἰς ἐρείπια. Οἱ χριστιανοὶ ἀντεξεδικοῦντο τοὺς τυράννους αὐτῶν διὰ τὰς προηγούμενας, ἃς ὑπέστησαν ἐκ μέρους των καταστροφὰς τῶν περιουσιῶν των.

Ἀφίχθημεν εἰς τὸ χωρίον Μοίραις, ἔδραν τῆς ἐπαρχίας Καινουρίου, ἐν ᾧ ἔμενε καὶ στρατός, ὅστις ὁμῶς μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν κατοίκων εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς Ἡράκλειον ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ταραχῶν καὶ ἐξ αὐτοῦ, παρελθόντες καὶ τὸν ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου κείμενον πύργον ἢ κουλέν, κατεστραμμένον ἤδη, εἰσῆλθομεν μετὰ πορείαν ὀλίγων ὥρῶν εἰς τὸ τουρκικώτατον χωρίον Μορῶνι,

ἔρημον τῶν ὑπερτριακοσίων κατοίκων του, καὶ παρέχον πλήρη εἰκόνα ἀλώσεως, διότι οὔτε μία οἰκία ἔμενον ὀρθή, τῶν πάντων ὄντων ἐρείπιων. Ἡ ἀθλιότης τοῦ χωρίου τούτου ἤτό τι ἀπαίσιον. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἀνεπαυόμεθα εἰς τὸ ἐν μέσῳ συνδένδρου καὶ λαμπρᾶς θέσεως κείμενον χωρίον Μάκραις, μὲ 60 μόνον κατοίκους χριστιανούς. Τοῦρκος ἐν αὐτῷ οὐδέποτε κατόκησεν. Ἐκεῖθεν μετὰ τετράωρον πορείαν, βαίνοντες διὰ μέσου ἐδάφους ποικίλλου τὴν φύσιν, ἀφίχθημεν εἰς τὸ γεννέθλιον τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Τζωρτζάκη χωρίον Γέργερη, ἐπὶ ὑψηλοῦ καὶ ὄχυροῦ μέρους κείμενον καὶ ἐν τῶν πλουσιωτέρων χωρίων τοῦ τμήματος Ἡρακλείου· κάτοικοι ὑπὲρ τοὺς τοὺς 600. Πατρὶς περιφήμων πολεμιστῶν ἡ Γέργερη, τῶν Μαστραχάδων, Τζωρτζάκηδων, Στεφανάκηδων καὶ ἄλλων ἔχει λαμπρὰν ἱστορίαν κατὰ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις. Ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου αὐτῆς ὄρους Ρούβα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς τῆς Κρήτης Μιχ. Κόρακας συνῆψε μίαν τῶν σπουδαιοτέρων μαχῶν του.

Τὴν ἑσπέραν τῆς δευτέρας ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς μας ἀφίχθη ἐγκύκλιος τοῦ κ. Κόρακα, δι' ἧς προσεκαλοῦντο πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὄπλα νὰ συναθροισθῶσιν εἰς Δαφναίς, χωρίον ὄπερ θὰ ἐχρησίμευεν ὡς κέντρον συναθροίσεως τῶν πολεμιστῶν, ἵνα, κατὰ τὴν ἐγκύκλιον, βαδίσωμεν ἐναντίον τῆς πόλεως τοῦ Ἡρακλείου. Ὅθεν τὴν ἐπαύριον, μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀπήλθομεν τῆς Γέργερης μετὰ τῶν ἄλλων πολεμιστῶν αὐτῆς καὶ τῆς σημαίας των, ἀφοῦ προηγουμένως ἐψάλη κατασκευτικωτάτη δοξολογία ἐν τῷ ναῷ πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν Χριστιανικῶν ὄπλων καὶ ἐλευθερίαν τῆς Κρήτης καὶ ἐθαίνομεν πρὸς τὴν κώμην Δαφναίς. Διελθόντες τὰ χωρία Πανασὸς (χριστ. κάτοικ. 100) Ἀγία Βάρβαρα (χρ. κάτ. μετ' ἄλλων περίξ συνοικισμῶν 400) καὶ ἄλλα μικρότερα, ἐξηρχόμεθα τῆς Μεσσαρᾶς, ὑφ' ὃ ὄνομα περιλαμβάνονται γενικῶς αἱ ἐπαρχίαι Καινουρίου, Πυργιωτίσσης καὶ Μονοφατσίου καὶ εἰσηρχόμεθα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μαλεβυζίου, ἧς πρῶτον χωρίον εἶναι ἡ Εὐγενική, πλησίον τοῦ ὁποίου εἶχε συμβῆ πρὸ ἡμερῶν ἡ πρώτη συμπλοκὴ μεταξὺ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν χριστιανῶν τοῦ τμήματος Ἡρακλείου. Ἡ συμ-

πλοκή αὕτη ἢ μάλλον μάχη συνέβη ὡς ἐξῆς. Τὸ ἐν τῇ κώμῃ Μοί-
 ραις, τῇ πρωτευούσῃ τῆς ἐπαρχίας Καινουρίου, μένον τάγμα
 στρατοῦ, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν ταραχῶν, ἀνεχώρει διὰ τὰ κλεισθῆ
 εἰς Ἡράκλειον· ἀλλ' ὅτε διήρχετο πλησίον τῆς Εὐγενικῆς, οἱ χω-
 ρικοί τῶν μερῶν τούτων, ἰδόντες τοὺς Τούρκους στρατιώτας κα-
 ταβαίνοντας ἀπὸ τὰ περίξ ὑψώματα, συνηθροίσθησαν ὀλίγοι κατ'
 ἀρχὰς καὶ παρετήρουν αὐτοὺς εἰρωνικῶς· οἱ στρατιῶται ἐπέδει-
 ξαν διαθέσεις ἐπιθέσεως καὶ τότε οἱ χριστιανοὶ ἐπεχείρησαν ν'
 ἀρπάσωσι τὰ ὄπλα τῶν πλησιέστερον πρὸς αὐτοὺς εὕρισκομένων·
 οἱ Τούρκοι ἀμέσως ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτῶν, ἀλλ' εἰς τοὺς πυ-
 ροβολισμοὺς τῶν στρατιωτῶν ἀπεκρίθησαν ἄλλοι Χριστιανοὶ ἔνο-
 πλοι καὶ ἤρξατο συμπλοκή σφοδρά. Ἐκ τῶν πυροβολισμῶν εἰδο-
 ποιηθέντες οἱ κάτοικοι τῶν πλησίον χωρίων σπεύδουσιν ἀμέσως
 πρὸς βοήθειαν τῶν ὁμοφύλων των καὶ ἡ συμπλοκή μετατρέπεται
 εἰς μάχην, τῶν Χριστιανῶν καταλαβόντων ὄχυράς θέσεις. Τὸ πῦρ
 ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολλὰς ὥρας μέχρις οὗτο ἡ ἐπελθοῦσα βροχὴ
 καὶ τὸ σκότος ἐβούήθησαν τοὺς Τούρκους ν' ἀπέλθωσιν ἐκείθεν
 κρύφα σχεδόν, καταλιπόντες τοῖς Χριστιανοῖς πλείστα λάφυρα.
 Ἐκ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν πρώτην ταύτην μάχην ἐφονεύθη-
 σαν 7 ἐκ δὲ τῶν Τούρκων περὶ τοὺς 30. Τὸ πτώμα ἐνὸς τῶν φο-
 νευθέντων τούτων νιζάμηδων εἶδομεν ἰδίως ὄμμασιν, ὁδοδὸς ἤδη
 καὶ γινόμενον βορὰ τῶν κοράκιων.

Διανυκτερεύσαντες εἰς τὸ χωρίον Κεράσα (μετὰ τοῦ πλησίον
 συνοικισμοῦ Βλαχιανὰ χρ. κάτ. 250) τὴν ἐπομένην λίαν πρωί,
 μετὰ ὠριαίαν πορείαν ἀφίχθημεν εἰς τὴν κώμην Δαφναῖς (chr.
 κάτ. 650) ὅπου εἶχε στήσει τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ ὁ κ. Κόρακας.
 Ἐνεκα τῆς ἐκεῖ συγκεντρώσεως πλείστων πολεμιστῶν, ἡ κώμη
 παρουσίαζεν ὄψιν στρατοπέδου καὶ ζωὴ καὶ θόρυβος ἀσυνήθης ἐπε-
 κράτει εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ καφενεῖα. Ἀποφασισθέντος, ὅπως
 ἀντὶ τὰ προβληθῆ τὸ Ἡράκλειον, σχηματισθῆ περίξ αὐτοῦ πο-
 λιορκητικὴ ζώνη, (οἱ Ναύαρχοι τῶν ξένων πλοίων δὲν εἶχον σκε-
 φθῆ εἰσέτι περὶ καθορισμοῦ οὐδετέρας ζώνης) ἐστάλησαν οἱ ὀπλι-
 ται εἰς τὰ ὄχυρότερα τῶν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου χωρίων, ἵνα μέ-
 νωσιν ὡς φρουροί. Ἡμεῖς ἠκολοθήσαμεν τοὺς πολεμιστὰς τῆς

Γέργερης, οἵτινες ἐπέλλοντο εἰς Ἀρχάναις. Ἀναχωρήσαντες ἐκ Δαφνῶν περὶ τὴν 10ην π.μ. μετὰ ὀλιγώρων ἀλλὰ κοπιώδη πορείαν, ἀφίχθημεν εἰς τὸ χωρίον Κανλί-Καστέλλι (αἱματηρὸν φρούριον), ὅπερ συχνάκις ἐγένετο θέατρον αἱματηρῶν μαχῶν καὶ ἀπαισίων σφαγῶν, ἐξ οὗ καὶ ὁ τίτλος Κανλί· Καστέλλι δὲ προσεπιλέγεται, διότι εἶναι πραγματικὸν φρούριον. Κείμενον ἐπὶ ὑψηλοῦ μέρους, περιστοιχίζεται πανταχόθεν ὑπὸ κρημνῶν ἀπαισίων τὴν ὄψιν καὶ λόφων πετρωδῶν, ἐξ ὧν εἷς, ὑπερκείμενος τοῦ χωρίου, εἶναι τόσον ἀπτόμος καὶ ἔχει τόσας ἐξοχὰς καὶ εἰσοχὰς, ὥστε καθίσταται φρούριον φυσικὸν δυσάλωτον. Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου, Ρόκκα καλουμένου (ὄνομα πανάρχαιον ἐν Κρήτῃ) ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, ἀφοῦ ἀνέκτισε τὴν Κρήτην ἀπὸ τοὺς Ἀραβας, κατανοήσας τὴν ὀχυρότητά του, ἔκτισε φρούριον, οὔτινος τὰ εἰρήπια σώζονται μέχρι σήμερον καὶ τὸ ὅποσον προσφύεστατα ὠνόμασε Τέμενος, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ὅλης ἐπαρχίας Τεμένους. Πλησίον τῆς κόμης ταύτης τοποθετεῖται ὑπ' ἄλλων μὲν ἡ ἀρχαία πόλις Θεναὶ ὑπ' ἄλλων δὲ ἡ Ραῦκος.

Μετὰ δίωρον ἐκ Κανλί-Καστελλίου πορείαν ἀφίχθημεν εἰς Ἀρχάνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἀρχάναι

Ἡ κωμόπολις Ἀρχάναι, ἣτις τόσον σπουδαῖον διεδραμάτισε μέρος κατὰ τὸν προκείμενον ἀγῶνα, εἶναι μία τῶν ὠραιωτέρων καὶ μεγαλειτέρων κωμοπόλεων τῆς Κρήτης, λαμβάνουσα ἤδη διαστάσεις πόλεως. Καὶ ὁ πλοῦτος ἐν αὐτῇ εἶναι μέγας, διότι παράγει κατ' ἔτος 2,000,000 ὀκ. οἴνου, οὔτινος τὸ πλεῖστον ἐξάγεται εἰς Γαλλίαν, ἔνεκα δὲ τοῦ πλούτου τῆς τούτου διατρέχει καθ' ἑκάστην ἐπανάστασιν τὸν μεγαλιέτερον κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν, ὧν ἡ μόνη ἐπιθυμία εἶναι ἡ λεηλασία τῶν Ἀρχανῶν. Μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας ἀπέφυγον τὴν λεηλασίαν ταύ-

την οἱ Ἀρχανῶται κατὰ μὲν τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1889, προσδραμόντος πρὸς βοήθειάν των τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, (διότι ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο γενική,) ἐνῶ οἱ ἄτακτοι εἶχον ἀφιχθῆ μεχρι τῶν πρώτων οἰκιῶν τῆς κωμοπόλεως, ἦν ἀπηλπισμένως οἱ κάτοικοι ὑπερησπίζοντο, κατὰ δὲ τὴν τοῦ 1896, διότι ὁ ἐν αὐτῇ παραμένων ἀρκετὸς στρατός, ὅπως ἐμποδίσῃ τοὺς κατοίκους τοῦ νὰ ἐξεγερθῶσι φανερώς, συνεκράτει καὶ τοὺς ἀτάκτους ὀθωμανοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιφέρωσιν εἰς αὐτὴν τὴν καταστροφὴν.

Ἡ κωμόπολις τῶν Ἀρχανῶν κειμένη ἐν λεκάνῃ τινί, σχηματιζομένη ὑπὸ τοῦ ὄρους Γιούκτα (2,500 πόδ. ὕψος) καὶ τῶν πέριξ καταφύτων ὑπὸ ἐλαιῶν καὶ ἀμπελώνων λόφων εἶναι ἀρκεύτως ὄχυρά θέσις, ἔχουσα προσέτι καὶ τὸ πλεονέκτημα νὰ εἶναι τὸ προπύργιον οὕτως εἰπεῖν τριῶν ἐπαρχιῶν, Τεμένους, Πεδιάδος καὶ Μονορακτιοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν παροῦσαν ἐπανάστασιν ἔδει ἀντιπάσης θυσίας νὰ τηρήσωσιν αὐτὴν οἱ Χριστιανοί. Ἀπέχει 1 1/2 μόνον ὥραν τοῦ Ἡρακλείου, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἐδέχετο πάντοτε τὰς σφοδρότερας ἐπιθέσεις τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συνθηροισμένων Ὄθωμανῶν, οἵτινες εἶχον ὡς κυριώτερον ὀρηγτήριόν των τὸ 40' ἀπέχον τῆς κωμοπόλεως χωρίον Σκαλάνι, ἐν ᾧ ἔμενον πάντοτε 2000 περίπου ἄτακτοι Ὄθωμανοὶ καὶ ἱκανὸς στρατός μετὰ πυροβολικοῦ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀτάκτων ἐν ὥρᾳ μάχης. Ἄλλα τουρκικὰ ὀρηγτήρια ἦσαν τὰ ἀπὸ τοῦ ὄπισθεν μέρους τοῦ Γιούκτα μέχρι Σκαλάνιου σχηματίζοντα ἔλυσσιν χωρία Στεριανό, Σύλαμος, Μακραθίτης, Βασιλειαίς, Σπήλια καὶ ἄλλα, κείμενα πάντα ἐν τῇ πεδιάδι Ἡρακλείου. Ἐν δὲ χίλιον. πέραν τῶν Ἀρχανῶν κεῖται ἡ κώμη Κάτω-Ἀρχάναι καὶ 5' ἀπωτέρω τὸ χωρίον Πατσίδες, ἔρημα ἤδη κατοίκων. Οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως ἐν καιρῷ εἰρήνης ὑπερβαίνουσι τὰς 3,000 ἀλλ' ἤδη εἶχον συνασθροισθῆ ἐν αὐτῇ καὶ ἄλλα περὶ τὰς 6,000 γυναικόπαιδα ἐξ ὅλων τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἡρακλείου, διότι καὶ περισσότερα θὰ εὑρίσκον ἐκεῖ τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς των καὶ ἀσφαλέστερα θὰ ἦσαν ἀπὸ παντός ἐκ μέρους τῶν τυράννων κινδύνου, καθόσον ἰσχυρὰ φρουρὰ ἔμενε πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς. Οἱ δυνάμενοι νὰ ὀπλοφορῶσιν Ἀρ

χανιωται άνέρχονται τούς 500, αλλά δυστυχώς ό όπλισμός αὐ-
τῶν ἦτον ἀτελέστατος, διότι τό πλείστον εἶχον όπλα Σαπεπῶ·
καί ὅμως μέ τόν ἀτελή τοῦτον όπλισμόν καί μέ τās μικράς ἐκ
τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν ἐρχομένας ἐπικουρίας ἦσαν ἠναγκασμένοι
νά ἀποκρούωσι τās μεγάλας ἐπιθέσεις τῶν Ἡρακλειωτῶν Ὀθω-
μανῶν, οἵτινες ὑπερέβαινον τās 20.000, καθόσον ἐκτός τοῦ ὅτι
τό τμήμα Ἡρακλείου ἔχει τούς περισσοτέρους Ὀθωμανούς κα-
τοίκους τῆς Κρήτης, ἐν τῇ πόλει ταύτῃ εἶχον ἐγκλεισθῆ καί οἱ
τρομεροί Ἀμπαδιῶται καί πολλοί Βεγγάζιοι ἐκ Χανίων εἶχον με-
ταβῆ ἐκεῖ. Εἰς τόν τακτικόν δέ στρατόν τοῦ Ἡρακλείου εἶχον
προσθεθῆ καί 2,000 περίπου στρατιῶται ἐκ τῆς φρουράς Χα-
νίων, σταλέντες ὑπό τοῦ διοικητοῦ αὐτῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς
φρουράς Ἡρακλείου κατὰ τās τελευταίας ἡμέρας Ἰανουαρίου,
ὅτε ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐκραγῆ πανταχοῦ τῆς νήσου.

Τās ἐπαναστατικὰς ἐργασίας τῆς κωμοπόλεως διηύθυνεν ἐπι-
τροπή ἐξ ἐντοπίων ἐγκρίτων, ἥτις κύριον μέλημα εἶχε τήν δια-
τήρησιν τῶν φρουρῶν καί τήν ἐξεύρεσιν τῶν ἐπιτηδείων, ἵνα πα-
ραμένωσιν ἐν τῇ κωμοπόλει ὅσον τό δυνατόν πλείονες όπλίται.
Κατὰ τās ἡμέρας δέ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεως ἡμῶν οἱ ἐν αὐτῇ όπλίται
ἀνῆρχοντο εἰς 600 καί φρουράι ὠρισμέναι ἔμενον νυχθημερόν εἰς
τά ἐπίκαιρα σημεῖα, ἵνα δίδωσιν εἰδήσιν περὶ γενομένης τοῦ ἐ-
χθροῦ ἐπιθέσεως, ἐπὶ δέ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Γιούκτα ὑπῆρχε
καί μικρόν ἐμπροσθογεμές τηλεβόλον τοῦ 21,μπομπάρδα ὑπό τῶν
Κρητῶν καλούμενον, ὅπερ κατὰ τās γενικὰς ἐξ Ἡρακλείου ἐξό-
δους τῶν Ὀθωμανῶν ἐξεπυροκρότει τρίς, πρὸς γνωστοποίησιν τοῦ
ἐπικειμένου κινδύνου καί εἰς τās πλησιοχώρους ἐπαρχίας καί ἵνα
σπεύδωσι βοήθειαι πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτοῦ.

Κατὰ τήν 3ην δέ Φεβρουαρίου εἶχε συμβῆ ἤδη ἐν Ἀρχάναις
ἡ πρώτη τοῦ τμήματος Ἡρακλείου μάχη, ἥτις κατὰ τās ἀφηγή-
σεις αὐτοπτῶν καί ἐν συνόψει ἔχει ὡς ἐξῆς «Περὶ τήν 8ην πρωΐ-
νήν ὄραν οἱ Τοῦρκοι οἵτινες, ὅτε συνετελέσθη ἡ εἰς Ἡράκλειον
εἰσοδος τῶν Τουρκοκρητῶν τῶν ἐπαρχιῶν, ἐμελέταν τήν κατὰ
τῶν Ἀρχανῶν ἐπίθεσιν ἀπό τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Ἰανουα-
ρίου, συναθροισθέντες ὑπὲρ τās 2,000 ἐξ αὐτῶν εἰς τὰ ἐκτός τῆς

πόλεως, ἐχώρησαν ἐναντίον τῶν Ἀρχανῶν ἀπὸ τοῦ χωρίου Σκα-
λάνι καὶ ἀπὸ τοῦ μετοχίου Καπνιστοῦ, ὑποστηριζόμενοι καὶ ὑπὸ
τακτικοῦ στρατοῦ. Οἱ Χριστιανοί, μὴ ὄντες εἰσέτι καλῶς διωρ-
γανωμένοι καὶ ἀτελῶς ὀπλισμένοι, ἐκ τῶν ἐνότων προσεπάθη-
σαν ν' ἀποκρούσωσι τὴν ἔφοδον ταύτην. Αἱ δυνάμεις τῶν Χρι-
στιανῶν ἀνήρχοντο εἰς 700 ὀπλίτας, οἵτινες τοποθετηθέντες κα-
ταλλήλως ὑπὸ τῶν ἀναλαβόντων τὴν ὑπεράσπισιν τῆς κωμοπό-
λεως Ἰωαν. Νικολιωτάκη ἢ Ἀϊνικολιώτου, ἀρχηγοῦ Μονοφα-
ταίου καὶ Γεωργ. Καπετανάκη, ἀρχηγοῦ Ἀρχανῶν, κατεῖχον τὰς
θέσεις Φουρνί, Τζέ καὶ τοὺς μεταξὺ Κάτω Ἀρχανῶν καὶ Πατσι-
δων λόφους καὶ περιέμενον τὴν ἐχθρικὴν προσβολήν. Οἱ Τούρκοι
λαῦροι ἐπῆλθον κατ' αὐτῶν καὶ ἡ μάχη ἤρξατο πεισματώδης,
ἄμφοτέρων τῶν μερῶν ἐπιδεικνυόντων τὴν αὐτὴν ἀνδρείαν. Περὶ
τὸ μέσον τῆς μάχης ἀρκετοὶ τῶν ἐχθρῶν εἶχον κατορθώσει ν' ἀ-
νέλθωσι κρύφα εἰς τὸ ἀπατηλὸν ἔδαφος τοῦ λόφου Τζέ καὶ ἐκ
τοῦ πλησίον νὰ προσβάλωσι τοὺς Χριστιανούς· πρῶτος ἀντελή-
φθη τῶν ἐχθρῶν ὁ ἱερομόναχος τῆς μονῆς Ἐπανωσήφη Μισαήλ,
ὅστις γενναίως ἤρξατο μετ' ἄλλων μαχόμενος πρὸς αὐτούς· κατὰ
τὸ μέρος τοῦτο ἐμάχετο καὶ ὁ ἐκ Μονοφαταίου ὀπλαρχηγὸς Ἰωάν.
Μαρῆς ὅστις, βλέπων τὸν μοναχὸν κινδυνεύοντα νὰ περικυκλωθῇ
ὑπὸ τῶν Τούρκων, φωνάζει αὐτῷ νὰ ὀπισθοχωρήσῃ, ἀλλὰ μόλις
ὁ Μισαήλ ἐφόνηεν ἕνα τῶν ἐχθρῶν ἐξ ἀποστάσεως 10 βημάτων,
ἄλλοι βάλλουσι κατ' αὐτοῦ ἐπιτυχῶς καὶ τὸν ῥίπτουσι νεκρὸν,
ἐνῶ εἰς ὀρμήσας ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν του, ἣν ὡς τρόπαιον ἐκό-
μισεν εἰς Ἡράκλειον· συγχρόνως δὲ ἐτραυματίζετο κατ' ἄμφο-
τέρους τοὺς πόδας καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Ἰωαν. Μαρῆς, ὡς ἐκ θαύ-
ματος σωθεὶς τῶν χειρῶν τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Χριστιανοὶ ἐπὶ πολλὰς
ᾠρας ἐμάχοντο γενναίως πότε ἐφορμῶντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ
πίτε ἀμυνόμενοι· ἡ θέσις των ὅμως ἦτο λίαν δυσχερής, διότι ἐ-
πάλαιον πρὸς δυσανάλογον ἀριθμὸν, ὅτε εὐτυχῶς καταφθάνουσι
πρὸς βοήθειαν πολλοὶ ὀπλοφόροι ἐκ Μεσσαράς καὶ Μονοφαταίου
ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς Ματθ. Περκατσούνην καὶ Νικολ. Μαρῆν
καὶ διὰ τελευταίας σφοδρᾶς ἐφόδου τρέπουσι τὸν ἐχθρὸν εἰς ἄ-
τακτον φυγὴν, ὃν καὶ καταδιώκουσι μέχρι Σκαλιανίου σχεδόν,

ἔπου ἠναγκάσθησαν νὰ σταματήσωσι διότι ἤρξαντο προσβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ἡ μάχη διήρκεσε σφοδρὰ ἐπὶ 8 ὥρας, τῶν Χριστιανῶν σθεναρῶς ἀποκρουσάντων τὸν ἐχθρὸν ἐφονεύθησαν δὲ ἕτεροι δύο καὶ ἐτραυματίσθησαν ἑπτὰ, ἐνῶ αἱ ἀπώλειαι τῶν Ὀθωμανῶν ἀνῆλθον εἰς 30 νεκροὺς καὶ διπλάσιον ἀριθμὸν τραυματιῶν, κατὰ πληροφῶριαν ληφθείσας ἐξ Ἡρακλείου.

Τὴν δὲ ἐπομένην συνέβη πάλιν μικρὰ ἀψιμαχία μεταξὺ τῶν Χριστιανικῶν προφυλακῶν καὶ πολλῶν Ὀθωμανῶν ἐξελλόντων, πρὸς περισυλλογὴν τῶν νεκρῶν αὐτῶν.

Ἡ μάχη αὕτη ἐγένετο αἰτία νὰ σκεφθῶσιν οἱ Ἀρχανιώται περὶ τελειοτέρας ὑπερασπίσεως τῆς κωμοπόλεώς των καὶ διὰ τοῦτο ἤρξαντο νὰ κατασκευάζωσι διὰ λίθων ὀδοφράγματα εἰς τὰς διαφόρους εἰσόδους αὐτῆς καὶ νὰ τοποθετῶσι καταλλήλους φρουρὰς εἰς τὰ ἐπίκαιρα σημεία, νὰ ζητήσωσι δὲ καὶ τὴν ἄμεσον συνδρομὴν τῶν ἄλλων πλησίον ἐπαρχιῶν, τοῦλάχιστον ἐκ πολεμοφοδίων, ὧν ἕττεροῦντο τελείως, διότι ὁ πάντοτε ἀγρυπνῶν ἐχθρὸς δὲν ἐπέτρεπεν αὐτοῖς ν' ἀποσπάσωσιν ἄνδρας ἐκ τῆς φρουρᾶς των, οὓς θὰ ἔπεμπον εἰς Καλοῦς Λιμένας πρὸς παραλαβὴν τοιοῦτων ἐκ τῆς γενομένης ἀποστολῆς. Πολλοὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν ἀρχηγοὶ ἔσπευσαν νὰ στείλωσιν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀμύνης ἐπιτροπὴν ἀρκετὰ κιβώτια φυσιγγίων, ὃ δὲ κ. Κόρακας νὰ πέμψῃ ἐκεῖ καὶ 60 ἐθελοντὰς πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς.

Τοιαύτη ἦτον ἡ τῶν Ἀρχανῶν κατάστασις μέχρι τῆς 8ης Φεβρουαρίου, ὅτε ἀφίχθημεν εἰς αὐτάς. Καὶ ἤδη εἰσηρχόμεθα εἰς τὴν καθαυτὸ πολεμικὴν ζωὴν, διότι ἐβλέπομεν τὸν ἐχθρὸν ἀπέναντί μας καὶ τὸ ὄπλον ἦτον ὁ ἀχώριστος σύντροφός μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

**Συνέντευξις ἐπαναστατῶν μετὰ τῶν πλοιάρχων
τῶν ξένων θωρηκτῶν.**

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας οἱ πλοίαρχοι τῶν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου ὀρμούωντων πολεμικῶν πλοίων τῶν Μ. Δυνάμεων ἐγνωστοποιοῦν τοῖς ἐπαναστάταις ὅτι λαμβάνουσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν τὰς παραλίους πόλεις τῆς νήσου καὶ ὅτι ὀρίζουσι πέριξ τῶν πόλεων ζώνην οὐδετέραν, ἣν δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπερβαίνωσι τὰ διαμαχόμενα μέρη πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσιῶν· ἢ περὶ τὸ Ἡράκλειον οὐδετέρα ζώνη ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ρωγδιᾶς καὶ περιλαμβάνουσα ἐν ἑαυτῇ πᾶλλὰ κεντρικὰ σημεῖα καὶ χωρία, ὧν κυριώτερα ἦσαν τὸ Γάζι, τὰ Καλέσα, Σταυράκια ἐν Μαλεβυζίῳ Κανλι-Καστέλλι, Σύλαμος, Σκαλάνι ἐν Τεμένει, κατέληγε διὰ μέσου τοῦ χωρίου Ἐπισκοπὴ εἰς τὸ χωρίον Ἐληρὰ τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος. Ὁ καθορισμὸς τῆς ζώνης ταύτης συνετάραξε πρὸ πάντων τοὺς ἐν Ἀρχάναις, διότι ἐν αὐτῇ περιελαμβάνοντο ὡς σημεῖα μονίμου ἐγκαταστάσεως Τουρκικῶν στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων τὰ χωρία Σύλαμος καὶ Σκαλάνι καὶ ἡ θέσις «Στεριανὸ» μῶλις περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχοντα τῶν Ἀρχάνων. Ἀλλὰ τὸ ἐπίσημον δι' οὗ περιεβάλλετο ἡ ζώνη αὕτη καὶ ἡ διαβεβαίωσις τῶν ναυάρχων περὶ τῶν φιλανθρωπικῶν αὐτῶν σκοπῶν ἠνάγκαζον ἐν μέρει τοὺς περὶ τὸ Ἡράκλειον Χριστιανοὺς νὰ πιστεύωσιν ὅτι οἱ Τούρκοι ἤθελον σεβασθῆ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν ξένων καὶ διὰ τοῦτο ἀπέφευγον νὰ ποιήσωσιν αὐτοὶ ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Ἐν τούτοις τὴν 11ην Φεβρουαρίου ὁ ἐν Ἀγίῳ Μύρωνι παραμένων Γεν. Ἀρχηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν κ. Ἀριστ. Κόρακας καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ Μαλεβυζίου ἔλαβον ἐξ Ἡρακλείου ἔγγραφον, ὑπογεγραμμένον παρ' ὄλων τῶν προξένων, δι' οὗ προσεκαλοῦντο, (*) ὅπως τὴν ἐπομένην περὶ τὴν 2αν μ.μ. παρευρε-

(*) Καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχον κληθῆ ὑπὸ τῶν πλοιάρχων, τοῦ Ἄγγλου Grenfele καὶ τοῦ Αὐστριακοῦ Friman, εἰς Γεφυράκια οἱ πρόκριτοι

θῶσιν εἰς τὴν θέσιν Γεφυράκια, ἵνα τοῖς ἀνακκοινωθῶσι παρὰ τοῦ Ἑγγλοῦ πλοίαρχου καὶ τῶν λοιπῶν πλοίαρχων τῶν ξένων δυνάμεων εἰδήσεις τὰ μάλιστα αὐτοὺς ἐνδιαφέρουσαι. Ὅθεν τὴν ἐπομένην περὶ τὴν 11 1/2 μ.μ. ὁ κ. Κόρακας μετὰ τοῦ ὑπολοχαγοῦ τῆς Οἰκονομίας κ. Γ. Θειακάκη, τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ κ. Ι. Μπρισμιτζάκη, ἅπαντες ἐν στολῇ, καὶ τῶν ἐν Ἀγίῳ Μύρωνι εὐρισκομένων ἀρχηγῶν, ἐν συνοδείᾳ ὑπερτριακοσίων ἰππέων, ἐκκινουσιν ἐξ Ἀγίου Μύρωνος καὶ βαίνοῦσι πρὸς τὰ Γεφυράκια, ἐνθα ἦσαν παρατεταγμένοι ὑπὲρ τὰς 2000 ὀπλίται, κατέχοντες τοὺς παρακειμένους λοφίσκους καὶ ἄλλα σημεῖα, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων καὶ ἀνὰ μία κυανόλευκος ἐκυμάτιζε, προσλαμβάνουσης γραφικώτατον χαρακτῆρα τῆς ὅλης εἰκόνας.

Τὴν 2αν ἀκριβῶς μ.μ. ὦραν εἷς τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων παρὰ τὰς προφυλακὰς ἀγγελιαφόρων, ἀγγέλλει εἰς τοὺς ἀρχηγούς ὅτι οἱ ἀναμενόμενοι πλοίαρχοι κατέφθانون. Ἡ ἐξ ἑκατὸν ἀνδρῶν τεταγμένη τιμητικὴ φρουρὰ φέρει ὅπλα εἰς τοὺς ἀφιππεύοντας ξένους, οἵτινες ἦσαν οἱ πλοίαρχοι τῶν Ἀγγλικῶν θωρηκτῶν Χοῦδ καὶ Τράφαλγαρ, ὁ πλοίαρχος Γερμανικοῦ θωρηκτοῦ καὶ ὁ πλοίαρχος Ἰταλικοῦ, συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ δύο ὑποπλοίαρχων, ἐνῶ ὁ κ. Κόρακας μετὰ τῶν ἀξιοματικῶν του καὶ λοιπῶν ἀρχηγῶν ἐχώρει πρὸς αὐτούς. Μετὰ τὰς ἐκατέρωθεν τυπικὰς συστάσεις ὁ πλοίαρχος τοῦ «Χοῦδ», ὡς ἀρχαιότερος τῶν λοιπῶν συναδέλφων του, λαμβάνει τὸν λόγον Ἀγγλιστί, μεταφράζοντος τοῦ μετὰ τῶν πλοίαρχων ἀφιχθέντος κ. Λυσ. Καλοκαιριοῦ, ὑποπροξένου τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἡρακλείῳ. Ἄλλ' ἐπειδὴ

Μαλεβουζίου, ὅπως πεισθῶσιν εἰς χάραξιν οὐδετέρας ζώνης, ἦν οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἤθελον νὰ δεχθῶσιν· ὅτε δὲ ὁ Grenfele εἶπεν ὅτι πρέπει νὰ τὴν δεχθῶσι καὶ νὰ μὴ υπερβῶσιν αὐτὴν ὁ διερμηνεύων τὰ φρονήματα τῶν Χριστιανῶν δικηγόρος κ. Γ. Βιστάκης ἀπήντησε «τότε μόνον ἴσως δὲν θὰ τὴν υπερβῶμεν, ὅταν διαταχθῶμεν ἐξ Ἑλλάδος». Ὁ Grenfele ἐξεμάνη ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις καὶ ἐπανελάβεν εἰς τοὺς προκρίτους. «Ποῦ καλὰ, ἀλλὰ τότε θὰ σᾶς βομβαρδίσωμεν ὅπως εἰς τὰ Χανιά» ὁ δὲ κ. Βιστάκης ἀνταπαντῶν εἶπε «θὰ πράξητε τὸ καθήκον σας καὶ ἡμεῖς τὸ ἰδικόν μας.» Καὶ οἱ πλοίαρχοι ἀπῆλθον μὲ τὴν αὐτὴν ἀπειλήν.

δὲν διερμήνευεν οὗτος πιστῶς πᾶν ὅ,τι ἐλέγετο, παρεμβὰς ὁ ἀν-
θυπολοχαγὸς κ. Ι. Μπρισιμιτζάκης, γνωρίζων ἄριστα τὴν Ἀγ-
γλικήν, ἤρξατο νὰ μεταφράζῃ τοὺς λόγους τοῦ Ἀγγλοῦ πλοιάρ-
χου πρὸς τοὺς ἀρχηγούς καὶ τὰνάπαλιν. Οἱ λόγοι τοῦ Ἀγγλοῦ
πλοιάρχου ἦσαν οἱ ἐξῆς περίπου. «Ἐπειδὴ διὰ τῶν ἐπιστολῶν
δὲν ἔδύναται νὰ συνεννοηθῇ τις, οὐδὲ νὰ γράψῃ ὅ,τι ἂν θέλῃ
διὰ τοῦτο ἦλθον μετὰ τῶν λοιπῶν Κυβερνητῶν, ἵνα σᾶς εἶπω τὰ
ἐξῆς προσωπικῶς: Εἶναι ἀμχαρτία αὐτὰ τὰ εὐσταλῆ παλληκά-
ρια ἀδίκως νὰ φονεύωνται. Δικάζεσθε νῦν παρὰ τῆς Εὐρώ-
πης καὶ ἔχετε ὑπὲρ ὑμῶν τὸ δίκαιον· προσέξατε μὴ δι' ἀ-
φροσύνης τινὸς τὸ ἀπολέσητε. Πρέπει νὰ παύσητε τὰς ἐπι-
θέσεις καὶ ἴδια νὰ μὴ ἐπιχειρήσητε ἔφοδον κατὰ τῆς πό-
λεως τοῦ Ἡρακλείου, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ὑ-
ψωθῶσιν ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ φρουρίου αἱ σημαῖαι τῶν
διαφόρων Ἐθνικοτήτων καὶ τότε θὰ ἔχητε νὰ κάμετε μὲ ἡ-
μᾶς πλέον. Εἰς τὰ Χανία, κύριοι, τὰ Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἐ-
κανονιοβόλησαν τὸν **στρατὸν σας**, διότι ὑπερέβη τὴν κε-
κανονισμένην ζώνην· τοῦτ' αὐτὸ θὰ πράξωμεν καὶ ἡμεῖς.»

Εἰς ταῦτα ὁ κ. Κόρακας ἀπήντησε τὰ ἐξῆς:

«Σεβόμεθα τὰς συμβολὰς καὶ διαταγὰς τῶν Μ. Δυνάμεων,
ἀλλ' ἐπεθύμουν τὰς αὐτὰς διαταγὰς νὰ εἶχον καὶ παρὰ τοῦ
κ. Βάσσου, ὅστις εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ Βασιλέως μας ἐν
τῇ Νήσῳ ταύτῃ. Μᾶς λέγετε ν' ἀναμείνωμεν ἀλλ' αὐτὴ ἡ
κατάστασις θὰ διαρκέσῃ ἡμέρας, μῆνας ἴσως καὶ ἔτος, ὅτε
δὲν θὰ δυνηθῶμεν πλέον νὰ ὑποφέρωμεν αὐτήν. Ὁ σκο-
πὸς μας εἶναι νὰ ἐπιμείνωμεν μέχρις ἐσχάτων, ἵνα ἐπιτύ-
χωμεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ποθοῦμεν, ἥτοι τὴν μετὰ τῆς Ἑλ-
λάδος ἔνωσιν. Κατὰ τῆς πόλεως πρὸς τὸ παρόν, ἀκούον-
τες τὰς συμβουλὰς σας καὶ ἀναμένοντες ἐξ ἄλλου καὶ δια-
ταγὰς παρὰ τοῦ κ. Βάσσου, δὲν θὰ ἐπιτεθῶμεν· ἀλλ' ἐὰν
οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξέλθωσι τῶν τειχῶν καὶ μᾶς ἐπιτεθῶσι, τότε
θὰ τοὺς κτυπήσωμεν καὶ ὅταν πλέον ἀρχίσῃ ἡ μάχη, δὲν
ἐγγυώμεθα διὰ τὰς συνεπείας· θὰ μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ
συγκρατήσωμεν τοὺς πολεμιστὰς ἡμῶν. Μᾶς λέγετε νὰ

μείνωμεν ἡσυχοί, ἐνῶ ἔχομεν θετικὰς πληροφορίας, ὅτι χθὲς τελείως ἐξωπλίσθησαν 600 βασιβουζοῦκοι, ἵνα μᾶς ἐπιτεθῶσι καὶ καταλάβωσι Μετόχιά τινα, πολὺ ἔξωθεν τοῦ Ἡρακλείου κείμενα.»

Εἰς ταῦτα ἀνταπαντῶν ὁ Ἄγγλος πλοίαρχος, εἶπε τὰ ἐξῆς :

«Σήμερον τὸ ἑσπέρας θ' ἀναχωρήσω διὰ Χανία καὶ αὐριον θὰ σᾶς φέρω διαταγὰς καὶ ἀπὸ τὸν κ. Βάσσον. Τώρα, τὸ πόσον θὰ διαρκέσῃ ἡ κατάστασις αὕτη ἀγνοῶ· αἱ Κυβερνήσεις μας, ὧν ἡμεῖς τὰς διαταγὰς λαμβάνομεν, ἴσως γνωρίζουσιν. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἐξέλθωσι τῆς πόλεως καὶ σᾶς προσβάλωσι **τότε εἴσθε καὶ ὑμεῖς ἐλεύθεροι νὰ τοὺς προσβάλητε**· μόνον τὴν πόλιν νὰ μὴ ἐπιχειρήσητε νὰ προσβάλητε, διότι τότε θὰ ἔχητε νὰ κάμψτε μὲ ἡμᾶς.»

Ἐπὶ τῇ ἐρωτήσῃ των πόσους ὀπλοφόρους δύναται νὰ ἔχη τὸ τμήμα Ἡρακλείου, οἱ ἀρχηγοὶ ἀπήντησαν πλεον τῶν 20.000, διότι ἀπὸ τοῦ 14ου ἔτους μέχρι τοῦ 70ου καὶ πέραν αὐτοῦ οἱ δυνάμενοι ἐπαναστάται λαμβάνουσι μέρος εἰς τὰς μάχας, εἶναι δὲ πάντες ἀριστοὶ πολεμισταί. Οἱ πλοίαρχοι, μετὰ περιεργείας μιγνυομένης πρὸς τὸν θαυμασμόν, παρετήρουν τοὺς ἀρηιφίλους Κρητάς, ἐξετάζοντες τὸν ὄπλισμόν τούτων, λαμβάνοντες τοὺς ἀριθμούς, οὓς ἔφερον τὰ Γκρᾶ, καὶ περὶ πάντων τῶν πολεμικῶν αὐτῶν ἐθίμων ἐρωτῶντες. Ὅτε δὲ ἠτοιμάσθησαν ν' ἀπέλθωσιν, οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰὶ ἠκούσθησαν πανταχόθεν ἐκ τῶν λασιῶν στηθῶν τῶν Κρητῶν, αἱ σημαῖαι ἐπεσείσθησαν φρενητιωδῶς, οἱ πολεμισταὶ παρίσταντο ἐπιβλητικώτεροι καὶ οἱ πλοίαρχοι ἠναγκάσθησαν ἐξ ὀρμεμφύτου ἐνθουσιασμοῦ νὰ χαιρετίσωσι τοὺς πιστοὺς αὐτοὺς τῆς ἐλευθερίας λατρευτάς, συγκινηθέντες καταφανῶς ἐκ τοῦ μεγαλοπρεποῦς θεάματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἡ κατὰ τῆς Ἱεροπέτρου ἐκστρατεία.

— Προκήρυξις τῶν ναυάρχων.

Τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας τῆς μετὰ τῶν πλοίαρχων συ-

νευτεύξως ἐγένετο ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς ἐπαρχίας Μαλεβυζίου Ἀγίῳ Μύρωνι συμβούλιον πολεμικὸν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἐντοπίων ἀρχηγῶν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ κ. Ἀ. Κόρακα καὶ ἀπεφασίζετο ἡ προσβολὴ τῆς πόλεως Ἱεραπέτρου, κατὰ τὸ ΝΑ. ἄκρον τῆς νήσου κειμένης καὶ ἣτις δὲν εἶχε τεθῆ εἰσέτι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Μ. Δυνάμεων, ὡς αἱ ἄλλαι παρά-
λιοι πόλεις. Ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως ταύτης κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν δὲν ἐφαίνετο δυσχερής, ἐν τούτοις ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἀπέκρουον τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ὡς μὴ μέλλουσιν νὰ ἔχῃ πρακτικόν τι ἀποτέλεσμα. Μετὰ πολὺν ὄμως συζήτησιν ὑπερίσχυεν ἡ γνώμη τῶν περισσοτέρων καὶ ἀπεφασίσθη, ὅπως ἡ προσβολὴ τῆς Ἱεραπέτρου γίνῃ ὅσον τὸ δυνατὸν συντόμως· τούτου ἕνεκα τὴν ἐπομένην ὁ κ. Κόρακας ἔδιδεν ἐντολὴν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ οὐλαμοῦ τοῦ πυροβολικοῦ ἀνθυπολοχαγὸν κ. Ι. Κ. Μπρισιμιτζάκη, ὅπως ἐπιστρέψῃ τάχιστα εἰς Μπόμπιαν (Πομπήαν) καὶ παρασκευάσῃ τὸν οὐλαμὸν του διὰ πορείαν μέχρι Βιάννου, ὅπου θὰ συνήντα καὶ αὐτὸν ἐρχόμενον ἐκ Μαλεβυζίου μετ' ἄλλων ἐντοπίων ἀρχηγῶν καὶ ὀπλοφόρων, ἵνα συνενούμενοι ἐκεῖ βαδίσωσιν εὐθὺς κατὰ τῆς Ἱεραπέτρου. Ὁ κ. Μπρισιμιτζάκης ἀπῆλθεν αὐθαρεὶ διὰ Μπόμπιαν, ὁ δὲ κ. Κόρακας ἤρξατο προετοιμαζόμενος διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ παραγγέλων τοῖς διαφόροις κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἀρχηγοῖς νὰ συναθροίσωσιν ὅσον πλείονας ὀπλίτας.

Ταῦτοχρόνως δὲ ἀγγελιαφόρος ἐκόμιζεν εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν ἐπιτροπὴν τῆς κωμοπόλεως Ἀρχανῶν τὸ ἐξῆς ἔντυπον τῶν ναυάρχων ἔγγραφον.

Προκήρυξις τῶν Ναυάρχων εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Νήσου Κρήτης.

Οἱ Ναῦαρχοὶ καὶ ἀνώτεροι Κυβερνηταὶ τῶν Ναυτικῶν Δυνάμεων, οἵτινες σταθμεύουσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Κρήτης ἀντιπροσωπεύουσι δὲ τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις ἡτοὶ τὴν Γερμανίαν, Ἀγγλίαν, Αὐστρίαν, Γαλλίαν, Ἰταλίαν,

Ρωσσίαν καθιστῶσι γνωστὸν εἰς τοὺς κατοίκους Κρήτης ὅτι ἢ περὶ τὴν νῆσον αὐτῶν παρουσία πρὸς οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖ εἰμὴ πρὸς τὴν καθυσύχασιν τῆς χώρας καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἐπαναφορὰν τῆς τάξεως, μέχρις ὅτου διὰ συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν ἡς ἀντιπροσωπεύουσι Μεγάλων Δυνάμεων δοθῆ ἢ ἀρμόζουσα λύσις εἰς τὸ Κρητικὸν ζήτημα.

Ὁ Διεθνὴς στόλος ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ προστασίαν τὰς πόλεις τῶν Χανίων, τὸν Κόλπον τῆς Σούδας καὶ τὴν μεταξὺ τῶν δύο τούτων μερῶν ὑπάρχουσαν πρὸς συγκοινωνίαν κοιλάδα τῆς Ρεθύμνης, τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῆς Σιτείας πρὸ τῶν ὁποίων σταθμεύουσι πολεμικὰ πλοῖα.

Οἱ Ναύαρχοι ὅμως σκοπεύουσι νὰ ἀντιταχθῶσιν ὡσάυτως κατὰ πάσης ἐχθροπραξίας, ἥτις θὰ ἐλάμβανε χώραν ἐνώπιον πολεμικοῦ τινος αὐτῶν πλοίου καὶ εἰς οἰονδήποτε σημεῖον τῆς Νήσου.

Εἶναι ἐπιθυμητὸν πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπως εἰσακουσθῆ ἢ προσκλήσῃ αὐτῶν, συνιστῶσι δὲ μεγάλως εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Κρήτης νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν τάξιν, διαβεβαιούντες τοὺτους ὅτι ἢ λύσις θὰ εἶναι διὰ πάντας τοσοῦτον ἱκανοποιητικὴ καὶ ταχεῖα ὅσον ἄμεινον οἱ Κρηῖτες συμμορφωθῶσιν εἰς τὰς ἀφιλοκερδεῖς ταύτας συμβουλὰς.

Ἐν Χανίοις τῆ (11) 23 Φεβρουαρίου 1897.

Οἱ Κυβερνήται τῶν Ναυτικῶν Διεθνῶν Δυνάμεων

Ὁ Γερμανὸς κυβερνήτης	Κέλνερ.
Ὁ Ἄγγλος ὑποναύαρχος	Χ. Χάρις.
Ὁ Αὐστριακὸς »	Χίνκ.
Ὁ Ρώσος »	Π. Ἀνδρεωφ.
Ὁ Γάλλος »	Εδ. Ποτιέ.
Ὁ Ἰταλὸς Ἀντιναύαρχος	Ν. Κανεβάρο.

(Τ. Σ.)

Ἡ σφραγὶς αὕτη ἔφερον ἐν τῷ μέσῳ σύμβολον διεθνές, περίξ δὲ αὐτοῦ τὰς λέξεις «*comando in capo della souadra attiva.*»

Μετὰ τοὺς γνωσθέντας κατὰ τῶν Χριστιανῶν βομβαρδισμοὺς τῶν πλοίων τῶν Μ. Δυνάμεων τὸ λησθὲν ἔγγραφον οὐδεμίαν προϋξένησε τοῖς ἐπαναστάταις ἐντύπωσιν, διότι οὗτοι εἶχον σχηματίσει τὴν πεποίθησιν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων, ὅτι ἡ ὑπόσχεσις περὶ ταχείας λύσεως τοῦ ζητήματος ἔδει νὰ παραπεμφθῇ εἰς τὰς διεθνεῖς καλένδας, ἂν αὐτοὶ δὲν ἐνήργουν ὅπως ἔπρεπε καὶ ὡς ἐξετελεῖτο ἡ ἀπειλὴ τῆς ἀντιτάξεως κατ' αὐτῶν καὶ μόνον ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν παρεμπόδισιν τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐγνώριζον τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περιέμενον ἐπίθεσιν κατ' αὐτῶν, ἣν δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐμποδίσωσιν οἱ ναύαρχοι καὶ ἂν ὀλοψύχως ἤθελον τοῦτο. Ἡ ἐπομένῃ ἀπέδειξε τὸ ἀληθές τῶν σκέψεων τῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Μάχαι τῆς 14ης Φεβρουαρίου

Τὴν 8ην πρωΐνῃν ὥραν μεμακρυσμένοι πυροβολισμοὶ εἰδοποιοῦν ἡμᾶς, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἤρχοντο. Πάραυτα πάντες οἱ ἐν τῇ κωμοπόλει εὐρισκόμενοι ὀπλοφόροι, οἱ πλεῖστοι ἐν τοῖς καφενεῖσις πάνοπλοι καὶ ἄλλοι μὲν ἐγερθέντες τοῦ ὕπνου, ἀλλ' ἐν μιᾷ στιγμῇ ὀπλισθέντες, σπεύδουσι νὰ καταλάβωσι τὰς ὑπερκειμένας τῆς κωμοπόλεως ὀχυράς θέσεις. Ἡ συνάθροισις ἐγένετο εἰς τὰ πρόθυρα τῆς κωμοπόλεως παρὰ τὴν θέσιν «Πατητήρια». Ἐκεῖθεν ἄλλοι μὲν διευθύνονται πρὸς τὴν θέσιν «Γαλανὸ Παποῦρι» (Λευκὸς Λόφος), ἔνθα ὑπῆρχε καὶ πρόχειρόν τι ὀχύρωμα, ἄλλοι δὲ ἀνέρχονται τὸν Γιούκταν καὶ ἕτεροι λαμβάνουσι τὴν ἄγουσαν πρὸς τὰς κάτω Ἀρχάνας καὶ τὴν ὑπερκειμένην αὐτῶν λοφοσειράν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διαφορῶν πολεμιστῶν, ἀνερχομένων εἰς χιλίους, τίθενται οἱ ἀρχηγοὶ Μονοφατσίου πολεμικώτατοι Ἰωάν. Νικολιωτάκης καὶ Χαρ. Ἀγγελιδάκης, οἱ ὀπλαρχηγοὶ Καινουρίου

Δημ. Τσικριτσής και Γεωρ. Δασκαλάκης ἢ Πανασανός, ὁ ἀρχηγὸς Ἀρχανῶν Γ. Καπετανάκης, ὁ ἀρχηγὸς Βιάννου Σπυρ. Ἀγαπάκης και ἄλλοι. Ἡ μάχη ἤρξατο δι' ἀραιῶν πυροβολισμῶν και παρὰ τὰς κάτω Ἀρχάνας. Πολλοὶ τῶν ὀπλοφόρων ἔμενον εἰς τὴν θέσιν «Πατητήρια» ὡς ἐφοδρεία και διότι πολλοὶ ἐπέμενον, ὅτι δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος. Οἱ Τούρκοι ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους, ἔχοντες ἀπόφασιν νὰ καύσωσι τὰς κάτω Ἀρχάνας, ἐκ Σκαλανίου και Συλάμου ὀρμηθέντες, διεχωρίσθησαν εἰς διάφορα σώματα, ἐξ ὧν ἐν κατώρθωσι νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς κάτω Ἀρχάνας και νὰ θέσῃ πῦρ εἰς τινὰς Χριστιανικὰς οἰκίας· ἀλλ' ἀντιληφθέντες αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἔργον οἱ ἐπὶ τοῦ ἀνωθεν λόφου φρουροὶ τοὺς ἐπυροβόλησαν, δίδοντες και εἰδήσιν τοῦ κινδύνου. Ὅτε οἱ Χριστιανοὶ ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν ἐκινδύνευσεν ὁ ὀπλαρχηγὸς Πανασανός, διότι πρῶτος σπεύσας ἔφιππος ἐπὶ κεφαλῆς ὀλίγων πολεμιστῶν και διερχόμενος ὁδὸν τινὰ τῶν κάτω Ἀρχανῶν, ἐπυροβολήθη ἐκ μιᾶς οἰκίας ὑπὸ τινων κεκρυμμένων ἐν αὐτῇ Τούρκων, ἀλλ' εὐτυχῶς, ἀντιληφθεὶς ἐγκαίρως τοῦ κινδύνου, ἀνέσυρε τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου, οὐτινος ὀπισθοδρομήσαντος, ἡ σφαῖρα ἐξέκλινεν τοῦ σκοποῦ της. Οἱ Τούρκοι ἰδόντες ἐαυτοὺς κινδυνεύοντας ἔφυγον δρομαῖοι διὰ μέσου τῶν ἡρειπωμένων οἰκιῶν και κάτοχοι ὄντες τῶν μερῶν ἐξηφανίσθησαν ἀμέσως. Τὸ πῦρ ἐσφοδρύνετο εἰς διάφορα σημεῖα, ὅτε περὶ ὥραν 10ην ἠκούσθη ἀπὸ τοῦ Γιούκτα κροτοῦν τρεῖς τὸ μικρὸν πυροβόλον, σημεῖον ὅτι Ὀθωμανοὶ πολλοὶ ἐξήρχοντο τοῦ Ἡρακλείου. Τότε οἱ εἰς τὰ «Πατητήρια» μένοντες ἠγέρθησαν και ἠτοιμάζοντο νὰ σπεύσωσι πρὸς τὸ μέρος τῆς μάχης. Πλὴν μετ' ὀλίγον ἀγγελιαφόρος ἀφίχθεις, ἐγνωστοποίησεν ὅτι οἱ Τούρκοι ὀπισθοχώρουν δρομαῖοι, ἀφέντες νεκροὺς δύο και ἱκανοὺς τραυματίας. Οἱ Χριστιανοὶ κατεδίωξαν αὐτοὺς ἐπὶ μακρὸν διάστημα μέχρις ὅτου κατέφυγον εἰς Σκαλάνι και εἰς τὴν προστασίαν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Περὶ τὴν 12ην οἱ πολεμισταὶ ἐπανήρχοντο ἀνευ ἀπώλειας τινος, καταλειφθέντων ἰσχυρῶν ἀποσπασμάτων πρὸς φρούρησιν τῶν θέσεων.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ἀγγέλλεται, ὅτι ἔρχεται ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς κ. Ἀριστ. Κόρακας. Ὀλόκληρος ἡ κωμόπολις ἐτοιμάζε-

ται νὰ ἐξέλθῃ πρὸς προϋπάντησιν αὐτοῦ. Οἱ ὀπλοφόροι ἅπαντες κηταλαμβάνουσι τὰς ἐξώθεν τῆς κωμοπόλεως ὁδοὺς, τὰς πρὸς τὸ μέρος τοῦ Μαλεβουζίου καὶ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά παρατάσσονται εἰς τὰς εἰσόδους τῆς πολίχνης, ἵνα χαιρετίσωσιν αὐτὸν καὶ διὰ τῆς παρουσίας του πιστωθῶσι περὶ τῆς ἐλευθερίας των. Μετὰ προσδοκίαν δύο ὥρων ἐφάνη πρώτη ἡ σημαία τοῦ ἀρχηγοῦ περιστοιχιζομένη ὑπὸ τῶν ἐθελοντῶν, οἵτινες εἶχον ἐξέλθει πρὸς προϋπάντησίν του, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου πολεμιστοῦ, ἔφιππος καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ εὐαρίθμων ὀπλιτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ ἀρχηγοὶ Ματ. Περκατσούνης, Ἄναγν. Κατεχάκης καὶ Δημ. Τσιτερῆς. Ζητωκραυγαὶ παρατεταμμένα ὑποδέχθησαν αὐτόν, ἐν πομπῇ ὀδηγηθέντα εἰς τὸ Δημαρχιακὸν κατάστημα. Μόλις ὅμως ἀνῆλθεν εἰς αὐτὸ καὶ προέτρεπε τὸ κάτωθι συνηγμένον πλῆθος νὰ ἐμμεΐνῃ εἰς τὸν ἀγῶνα, ὡσεὶ τιμητικοὶ χαιρετισμοὶ ἠκούσθησαν μεμακρυσμένοι πυροβολισμοὶ καὶ συγχρόνως τρομακτικαὶ φωναὶ γυναικῶν «Τοῦρκοι στής κάτω Ἀρχάνας, Τοῦρκοι!» Δυστυχῶς οἱ φρουραὶ, ἵνα παρασπαθῶσιν εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ κ. Κόρακια, κατέλειψαν τὰς θέσεις των καὶ μόνον ὀλίγιστοι παραμείναντες καὶ αἱ γυναῖκες ἔδωκαν τὴν εἰδησίαν τοῦ κινδύνου, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὰς κάτω Ἀρχάνας καὶ ἔθετον πῦρ εἰς τὰς πρώτας Χριστιανικὰς οἰκίας.

Οἱ ὀπλιταὶ ἀμέσως ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν αὐτῶν ἀρχηγῶν σπεύδουσι νὰ καταλάβωσι τὰς θέσεις των ἐν μέσῳ βοῆς καὶ θορύβου καὶ ὡσεὶ πτερόποδες οἱ πλείστοι, θέλοντες νὰ φανῶσιν ἀνδρεῖοι πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ ἀρχηγοῦ, ὀρμῶσι κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες 600 τὸν ἀριθμὸν, πάντες ἐκλεκτοὶ πολεμισταί, εἶχον ἀποσπασθῆ ἐκ τοῦ ἐπιτιθέντος τὴν πρώτῃν σώματος, ὅπως παντὶ τρόπῳ καύσωσι τὰς κάτω Ἀρχάνας. Ὁ ἐχθρὸς ἀποδειλιάσας πρὸ τῆς ἀκρατήτου ὀρμῆς τῶν ἡμετέρων τρέπεται εἰς φυγὴν καὶ ἐξέρχεται τοῦ χωρίου, κατακλιμάκων τοὺς πέραν αὐτοῦ καὶ πρὸ τοῦ χωρίου Πατσιδες ἐλαιῶνας καὶ ἄλλας ἐπικαίρους θέσεις, ἐνῶ συγχρόνως ἐνισχύετο καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Σκαλανίῳ δυνάμεως, ἀνερχομένης εἰς 2000 περίπου. Ἄλλοι δὲ ἐχθροὶ, ἐκ Στεριανοῦ Σιλάμου καὶ Μακραθίτου ὀρμήσαντες, προσβάλλουσι τοὺς ἐπὶ τοῦ

Γιούκτα καὶ τῶν θέσεων Πετροκέφαλο καὶ Φουρνὶ ἡμετέρους. Τὸ πῦρ πανταχόθεν ἀρχεταισφοδρᾶν, τῶν ἡμετέρων κατεχόντων ἤδη ὄχυράς θέσεις. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ πρὸ τῶν προθύρων τῆς κωμοπόλεως συνέβαινεν ἄλλη σκηνή. 25 περίπου Ὀθωμανοὶ ἐκ τῶν εἰσχωρησάντων εἰς Κάτω Ἀρχάνας, προκινδυνεύοντες εἶχον ἀφιχθῆ εἰς τοὺς πρὸ τῆς κωμοπόλεως ἀμπελώνας καὶ ἐκεῖθεν ἔβαλλον κατὰ τῶν τελευταίων σπυδόντων εἰς τὴν μάχην· οἱ ἡμέτεροι, μάλιστα ἀντελήφθησαν αὐτῶν, ἄρχονται πυρὸς ἐναντίον των, πλὴν πολλοὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τοῖς φωνοῦσι «μὴν παίζετε μωρ' ἐσεῖς το' εἶναι Χριστιανοί!» Οἱ 25 Τοῦρκοι ἐγείρονται καὶ κινοῦντες τὰ μανδύλιά των κράζουσι ἀμὴ ἀδέρφια καὶ μὰς σβολώσετε!» Οἱ ἡμέτεροι δισταζουσι καὶ ὁ δισταγμὸς οὗτος δίδει καιρὸν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ν' ἀπέλθωσι διὰ μέσου χαράδρας τινός, πλὴν ἐνός, ὅστις κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμήν ἐβλήθη ὑπὸ σφαίρας. Ἐξηπατήθησαν δὲ οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἐξέλαβον τοὺς Τοῦρκους ὡς ὁμοφύλους, διότι ἔφερον οὗτοι ἐνδυμασίαν συνήθη τοῖς Χριστιανοῖς, ἦτοι κούκους, μέλανα ὑποκάμισα καὶ εὐρωπαϊκὰ πανταλόνια, ἅτινα εἶχον διακρᾶσαι ἐκ τῶν λεηλατηθέντων ἐμπορικῶν καταστημάτων τοῦ Ἡσακλίου. Ταῦτοχρόνως ὁ ἐκ Πατσιδῶν ἀνδρεῖος πολεμιστῆς Γεωρ. Σγουραφιστάκης ἢ Πατσιδιανὸς ἐφόρευεν ἐκ τοῦ συστάδην Τοῦρκόν τινα, ἐν τῷ νεκροταφείῳ κάτω Ἀρχανῶν ὄχυρωμένον, ἐνῷ ἕτερος Χριστιανὸς ἀποκούψας τὴν κεφαλὴν του ἔφερεν αὐτὴν ὡς πρῶτον τρόπαιον τῆς μάχης εἰς τὸν πρὸ τῆς κωμοπόλεως ἰστάμενον κ. Κόρακα καὶ ἐλάμβανεν ὡς ἀμοιβὴν 2 εἰκοσάφραγκα.

Τούτων συμβαινόντων πολὺ ὀπισθεν τῆς πρώτης γραμμῆς τοῦ πυρὸς, οἱ ἡμέτεροι λαῦροι προσέβαλλον τὸν ἐχθρὸν, ὅστις καθ' ὅλα τὰ σημεῖα ἐνισχύετο ἤδη καὶ ὑπὸ δύο λόγων τακτικοῦ στρατοῦ. Αἱ περίξ φάραγγες καὶ χαράδραι ἀντεβόζον ἐκ τοῦ συνεχοῦς πυροβολισμοῦ καὶ ἡ ἠχώ ἐπὶ μακρὸν διάστημα ἔφερε τὸν ξηρὸν τῶν ὄπλων κρότον. Οἱ ἐχθροὶ προσπαθοῦσι δι' ἐφόδων νὰ ἐκτοπίσωσι τοὺς ἡμετέρους, ἀλλὰ δεκατίζονται ὑπὸ τοῦ εὐστόχου πυρὸς αὐτῶν. Πολλοὶ ἐπιδεικνύουσι θαυμαστὴν ἀνδρείαν καὶ ἡ μάχη καθίσταται ὀμηρικὴ ἕνεκα τῶν ἀνταλασσομένων ἀντεγκλή-

σεων. Τὰ διάφορα σώματα τοῦ ἐχθροῦ, ὑπὸ ἀξιωματικῶν ὀδηγού-
μενα, ποιοῦσι κινήσεις παντοίας, ὅπως φέρωσιν εἰς δύσκολον θέσιν
τοὺς ἡμετέρους, ἀλλὰ πανταχόθεν ἀποκρούονται.

Αἰφνης τρομερὰ βοή καὶ θόρυβος καὶ σφοδρὸν πῦρ καὶ φωναὶ
πολεμικαὶ ἀκούονται ἐξ ἑνὸς μέρους πρὸς τὸ χωρίον Πατσιίδες καὶ
πάντες γενόμεθα μάρτυρες ὅσον ἡρωϊκοῦ τόσον καὶ τραγικοῦ θα-
νάτου. Ὁ ἀνδρεῖος ὀπλαρχηγὸς καὶ δήμαρχος Ζαροῦ Δημ. Τσι-
κριτσῆς, ὁ τρόμος τῶν Τούρκων, πρωτοπαλλήκαρον τοῦ γέρω-Κό-
ρακα κατὰ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις, μεθυσθεὶς ἐκ τῆς πυρί-
τιδος καὶ τοῦ θορύβου τῆς μάχης καὶ ἀνακνησθεὶς θριαμβῶν ἄλ-
λων ἡμερῶν, ἀκάθεκτος, ἔχων τὴν μάχαιραν μεταξὺ τῶν ὀδόν-
των, πολὺ πρὸ τῶν πολεμιστῶν τοῦ ὄραμα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν.
Δυστυχῶς εὐρίσκονται πρὸ αὐτοῦ αἰφνίως οἱ 24 διασωθέντες Ὀ-
θωμανοὶ, οὗς, ἐκλαθὼν ὡς Χριστιανούς, παροτρύνει διὰ τῶν λόγων
«γιουροῦσι καὶ τοὺς σπάσαμε τοὺς σκύλους.» Σφαῖρα διεληθῆσα
ἀπὸ τῆς δεξιᾶς εἰς τὴν ἀριστερὰν παρεῖαν καὶ θραύσασα τοὺς ὀ-
δόντας τοῦ ὑπῆρξεν ἢ ἀπάντησις εἰς τὴν παρότρυνσίν του· μόλις
ἠδυνήθη νὰ κενώσῃ τὸ Μαρτίνι του κατὰ τοῦ πρώτου πρὸ αὐτοῦ
ἐχθροῦ, ὃν καὶ ἔρριψε νεκρὸν, δέχεται δευτέρην σφαῖραν εἰς τὸ
στήθος καὶ τρίτην εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ βαρὺς πίπτει ἐπὶ τῆς γῆς.
Ὁ εἰκοσαετῆς υἱὸς του μακρόθεν βλέπει τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ
ἐκφρων ὀρμηῶ πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἐνῶ συγχρόνως οἱ ἐθελονταὶ Δημ. Κυ-
ριαζῆς, Γεωργ. Ρούσης καὶ Ἰωαν. Καράγιαννης μετὰ δύο Κρη-
τῶν, ἀντιληφθέντες τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, σπεύδουσι νὰ ἀναλάβω-
σιν τὸ πτώμα του, ὅπερ οἱ Τούρκοι ἐσκύλευον ἤδη. Τὰ πυρὰ
τῶν προσδραμόντων καὶ αἱ φωναὶ ἄλλων ἀναγκάζουσι τοὺς ἐχ-
θροὺς νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν καὶ νὰ μὴ ἀποτάμωσι τὴν κεφα-
λὴν τοῦ φονευθέντος, ἣν ὡς τρόπαιον θὰ ἐκόμιζον εἰς Ἡράκλειον.

Κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν καὶ ὀλίγον ἀπωτέρω τοῦ μέρους, ὅ-
που ἐφανεύθη ὁ ἀνδρεῖος Τσικριτσῆς, ἄλλος εὐγενὴς ἥρωος ἐπι-
πτεν ἐπὶ τοῦ πεδίου μάχης. Ὁ 27ετῆς Ἰωαν. Καπετανάκης,
υἱὸς τοῦ ἀρχηγοῦ Ἀρχανῶν Γεωργ. Καπετανάκη, ἐν τῇ πρώτῃ
γραμμῇ μαχόμενος ὅπισθεν ὀχυρώματος καὶ θεωρήσας τοῦτο ὡς
δειλίαν, ἠγέρθη, ἵνα μάχηται ὀρθὸς καὶ ἐκτεθειμένος εἰς τὸ πῦρ

τοῦ ἐχθροῦ, ὅπως διὰ τοῦ παραδείγματός του ἐνθαρρύνῃ καὶ τοὺς ἄλλους ν' ἀνθίστανται εἰς τοὺς ὀλονέν ἐνισχυομένους ἐχθρούς. Πλὴν σφαῖρα εὗρίσκει αὐτὸν μετ' ὀλίγον κατὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον καὶ πίπτει ψυχορραγῶν (μόλις τρεῖς ὥρας ἐπέζησε) εἰς τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ ἀγαπητοτέρων Ἀρχανιωτῶν.

Καὶ ὥσπερ κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐπέπρωτο νὰ πάθωσιν ἀρχηγοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ πολεμισταί, ὀλίγου δεῖν ἐφονεύετο εἰς ἄλλο σημεῖον ὃ ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ τοῦ πυρός εὕρισκόμενος καὶ ἐκεῖθεν τὰ πάντα ἐπιβλέπων, ἵνα διευθύνῃ τὴν μάχην, ἐκ Μονοφασίου ἀρχηγὸς Ἰω. Νικολιωτάκης, ὅστις εἶχε λάβει μέρος καὶ εἰς τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον, ἠγούμενος ἐπιλέκτου σώματος Κρητῶν, καὶ εἰς τῶν στρατηγικωτέρων τῆς Κρήτης ἀρχηγῶν θεωρούμενος. Ἐφιππος ὁ Νικολιωτάκης, διατρέχων τὴν γραμμὴν τῶν ἐπὶ τῆς γυμνῆς κατωφερείας τοῦ Τζέ μαχομένων, προέτρεπεν αὐτοὺς νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὰς σφοδράς τῶν ἐχθρῶν προσβολάς, ὅτε μία ἐκ τῶν βροχηδῶν πέριξ αὐτοῦ πιπτουσῶν σφαιρῶν πλήττει τὴν φορβάδα του καιρίως· ὁ Νικολιωτάκης μόλις ἐννοήσας τὴν φορβάδα του πίπτουσαν εὐρέθῃ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ περιστοιχούμενος σχεδὸν ὑπὸ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἐχθρῶν· εὐτυχῶς οἱ πολεμισταὶ του ἀκαθέκτως ὀρμήσαντες τρέπουσιν εἰς φυγὴν τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐκείνους καὶ ὁ ἀρχηγὸς σώζεται, ἐνῶ ταυτοχρόνως ὀλίγα μέτρα ἀπωτέρω ἐτραυματίζεται καιρίως κατὰ τὸν δεξιὸν βραχίονα, θραυσθέντος τοῦ ὀστοῦ, ὃ ἐκ Πανασοῦ Γεωργ. Δασκαλάκης ἢ Πανασανός, ὀπλαρχηγὸς Ἐπάνω-Ρίζης, ἄλλος τρόμος τῶν Τούρκων κατὰ τὰς προηγουμένας ἐπαναστάσεις, ἐφιππος καὶ αὐτὸς μαχόμενος. Ὁ ἵππος τοῦ πληγέντος μετὰ τὴν πτώσιν αὐτοῦ ἐλεύθερος ἀφεθίς, ἐκάλπασε πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς, ἀλλ' ἀθλητικὸς τις κωφάλαλος ὀρμήσας ἀναλαμβάνει αὐτὸν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν καταπλήκτων διὰ τὸ θράσος του ἐχθρῶν καὶ ἐφιππος ἐπιστρέφει εἰς τοὺς ἡμετέρους, βρενθούμενος ἐπὶ τῶν κατορθωμάτων του· αἱ σφαῖραι βροχηδῶν πίπτουσι περὶ αὐτόν, ἀλλ' οὗτος οὔτε τὰς ἀκούει κἄν συριττούσας. Εἰς ἄλλο δὲ σημεῖον τῆς μάχης ζῶν θὰ ἐπιπτεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ὃ ἐκ Πυργιωτίσσης γέρον ἀρχηγὸς Κατεχάκης, ἐκλαβὼν καὶ αὐτὸς ὡς χριστιανούς

τοὺς 24 ἐκείνους ὀθωμανούς, τοὺς φονεῖς τοῦ Τσικριτσῆ, ἂν μὴ ὁ ἐξ Ἀρχανῶν Ψαραδάκης δὲν ἀνεγνώριζεν ἓνα ἐξ αὐτῶν, ὃν καὶ ἐφόρευσε, καὶ δὲν ἔσπευδε μετ' ἄλλων τινῶν πρὸς διάσωσιν τοῦ μὴ ἀκλίμου ἀρχηγοῦ. Καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τὸ πῦρ ἐξηκολούθει σφοδρὸν καὶ ὁ πυκνὸς καπνὸς περιεκάλυπτε τὰ πάντα ἀμφοτέρωθεν τὰ μέρη εἶχον ὀχυρωθῆ πῶς προχείρως, καὶ ἡ μάχη ἐσφοδρύνετο ἐπὶ μάλλον, ἐνῶ συχνάκις τὸν κρότον τοῦ ὄπλου παρηκολούθει ὑβριστικὴ τις φράσις. Οἱ ἡμέτεροι ὀλονέν ἐκέρδιζον ἔδαφος, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς μεθ' ὅλας τὰς ἐνισχύσεις του ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐκλονίζετο. Τὸ πολεμικὸν τῶν Χριστιανῶν μένος καθίστα αὐτοὺς τυφλοὺς πρὸς πάντα κίνδυνον καὶ τούτου ἕνεκα παλλοὶ προὔχουρον ἀκαταπαύστως, ἐκ τοῦ συστάδην πλέον μαχόμενοι. Πεισματωδεστέρα ἡ μάχη ἐγένετο καὶ σφοδρότεροι ἠκούοντο οἱ πυροβολισμοὶ πρὸς ἓν σημεῖον τῆς δημοσίας ὁδοῦ Ἀρχανῶν-Ἡρακλείου, ὅπου δέκα πέντε περίπου ἀνδρεῖοι πολεμισταί, προχωρήσαντες ὑπὲρ τὸ δέον ἐν τῇ μέθῃ τῆς πυρίτιδος, ἐμάχοντο λυσσῶδῶς ἀλλὰ καὶ ἀπηλπισμένως περὶ τῆς ὑποχωρήσεώς των, διότι οὔτε αὐτοὶ εἶχον φυσίγγια, οὔτε οἱ πλησιέστεροι πρὸς αὐτοὺς, ὅπως τοὺς ὑποστηρίξωσιν ἐν τῇ ὑποχωρήσει. Ὁ ἠρωϊκὸς διάκονος Ἀφθόνιος Ντρετάκης, τῆς μονῆς Ἀγκαραῶθου, σπεύδει ἐν μέσῳ τῶν σφαιρῶν, ἐξ οὗ μέρους ἐμάχετο, καὶ παραλαβὼν ὀλίγα φυσίγγια καὶ τινὰς ἄλλους ὀπλίτας, δρομαίως διευθύνεται πρὸς τοὺς κινδυνεύοντας, οἵτινες ἐνισχυθέντες ἀποκρούουσι τὸν ἐχθρὸν.

Οἱ ἐθελονταὶ ἀμιλλώμενοι πρὸς τοὺς Κρήτας μάχονται ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ, ἄλλοι μὲν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ Ἀντ. Βλαστοῦ, ὀρισθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Κόρακα ὡς ἐπιτηρητοῦ αὐτῶν, ἄλλοι δὲ ὑπὸ τὸν γέροντα ὀπλαρχηγὸν Γέογερης Μιχ. Τζωρτζάκη, ὅστις ὡς πατὴρ νοουθετεῖ καὶ προφυλάσσει αὐτοὺς. Πανταχοῦ ἡ νίκη φαίνεται κλίνουσα τελειωτικῶς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ μάτην ἀπαπειρῶνται ἐπανειλημμένως, ὅπως διασπάσωσιν αὐτοὺς. αἱ καταβαλλόμενοι ἀγῶνές των ἀποβαίνουσιν ἐπιζημιώτεροι εἰς αὐτοὺς, διότι εὐρίσκονται πλέον ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ φονικὸν τῶν ἡμετέρων πῦρ.

Τέλος, ὅτε ὁ ἥλιος εἶχε δύσει ὀπισθεν τοῦ Γιούκτα, δι' ἐφό-

δου ἐκ τῶν ἑπτὰ διαφορῶν σημείων τῆς μάχης, ἦτοι ἀπὸ τοῦ Γιούκτα μέχρι τοῦ ἄνω τῶν Πατσίδων λόφου, τεθέντων ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀρχηγῶν Νικολιωτάκη, Ἀγγελιδάκη καὶ τῶν ἄλλων, ὁ ἐχθρὸς ἐκτοπίζεται πανταχόθεν, καὶ καταδιώκεται ἐν μέσῳ γιουχαϊσμῶν καὶ ὄνειδιστικῶν φράσεων ἐπὶ μακρὸν διάστημα· ἀλλὰ τότε κροτοῦσι τὰ τουρκικὰ πυροβόλα ἀπὸ τοῦ Σκαλανίου καὶ ἀκούονται τὰ ὁμαδὸν πυρὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Οἱ ἡμέτεροι παύονται τῆς καταδιώξεως καὶ ἡσύχως ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν κωμόπολιν, ἐνῶ τὸ λυκόφως διεδέχετο πλέον ἢ νύξ. Ἡ ἐπιστροφή μας ὅμως δὲν συνωδεύετο καὶ ὑπὸ ζητωκραυγῶν ἤδη, διότι πάντες καίπερ νικηφόροι, εἴμεθα περίλυποι ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Τσικριτσή καὶ τοῦ Καπετανάκη.

Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τῆς μάχης αἱ γυναῖκες καὶ αἱ νεάνιδες τῶν Ἀρχανῶν παρηκολούθουν ἐκ τοῦ πλησίον σχεδὸν τὰς διαφορὰς αὐτῆς φάσεις, οὐδόπως ἀπολέσασαι τὸ θάρρος των, ἀλλ' ἐμψυχοῦσαι μᾶλλον διὰ τῆς παρουσίας των τοὺς μαχητάς.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν ἐχθρῶν, καθὰ κατόπιν παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ἐμάθομεν, ἦσαν 30 νεκροὶ καὶ 54 τραυματίαι, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι συνεποσοῦντο εἰς 3 νεκροὺς καὶ 7 τραυματίας.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὥραν συνεκροτεῖτο καὶ ἐν Μαλεβυζίῳ ἡ πρώτη μάχη καὶ καὶ ἐγένετο ἡ ἑναρξίς τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐπισήμως. Οἱ χριστιανοὶ κατεῖχον διὰ τῶν προφυλακῶν των τὰ χωρία Καλέσσα, Βούταις, Σταυράκια, οἱ δὲ Τούρκοι τὰ ἐντὸς τῆς οὐδετέρας ζώνης καὶ 1500 περίπου μέτρα ἀπέχοντα τῶν ἀνωτέρων, Γάζι, Γούρναις καὶ ἄλλα· αἱ προφυλακαὶ τῶν Ὀθωμανῶν συχνάκις ἠνόχλουν τὰς τῶν ἡμετέρων, ἕνεκα τοῦ ὁποῦ ἀπεφάσισαν πλέον οὗτοι νὰ προσβάλωσι τοὺς ἐχθρούς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνηθροίσθησαν περὶ τοὺς 500 ἐκ τῶν χωρίων Βούταις καὶ Καλέσσα καὶ ἐξ Ἀγίου Μύρωνος καὶ μετὰ τῶν ἐν Καλέσσα καὶ Βούταις μενόντων ὡς φρουρὰ ἐθελοντῶν ὑπὸ τὸν Ν. Θειακάκην, βαίνουσι κατὰ τῶν ἐν Γάζι καὶ Μετόχι Ἀμπτινβέη μενόντων Ὀθωμανῶν. Πῦρ σφοδρότατον ἄρχεται ἐξ ἀμφοτέ-

ρων τῶν μερῶν ἅμα τῇ προσεγγίσει τῶν ἡμετέρων πρὸς τὸ Γάζι καὶ ἡ μάχη γενικεύεται καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Οἱ ἐχθροὶ ἀμύνονται ἀπηλπισμένως καὶ ὁ ἀγὼν καθίσταται λυσσώδης. Ἐπὶ πολλὰς ὥρας χριστιανοὶ τε καὶ Ὀθωμανοὶ κρατοῦσιν ἐρρωμένως τὰς θέσεις αὐτῶν, ὅτε τέλος οἱ πρῶτοι κατορθοῦσι διὰ σφοδρᾶς ἐπιθέσεως νὰ ἐκτοπίσωσι τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ καταλάβωσι τὸ χωρίον Γάζι, εἰς ὃ ἔθηκον ἀμέσως πῦρ, καὶ τὸ Μετόχι Ἀμπτίν-βέη, ὅπερ ἐπυρπόλησαν ἐντελῶς. Οἱ Τούρκοι κατεδιώχθησαν εἰσέτι ἐπὶ μακρὸν, διότι δὲν ἔλαβον εἰμὴ ἑλαχίστας ἐνισχύσεις, καθόσον τὸ πλεῖστον αὐτῶν μέρος ἐμάχετο ἐν Ἀρχάναις καὶ ὅτε πλέον ἢ νύξ ἤρξατο κατερχομένη, οἱ ἡμέτεροι ἐπέστρεφον εἰς τὰ χωρία τῶν τελείως νικηταὶ καὶ ἀποκομίζοντες δύο νεκροὺς, τὸν ἐξ Ἐπισκοπῆς Πεδιάδος Βασιλ. Καστρινάκην, ἡρωϊκῶς πεσόντα ἐντῇ πρώτῃ γραμμῇ [καὶ ἐν τῷ κρισιμωτέρῳ τῆς μάχης σημείῳ, καὶ πρῶτον βάψαντα διὰ τοῦ αἵματός του τὴν γῆν τοῦ Μαλεβυζίου κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ἐν ἀληθεῖ μάχῃ, καὶ τὸν Μιχ. Μεσσιράκην ἀπὸ Καλέσσα καὶ 4 τραυματίας. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων παρέμειναν ἀγνωστοί· πάντως ὅμως θά ᾔσαν πολὺ ἀνώτεροι τῶν τῶν Χριστιανῶν.

Ἡ ἐν Μαλεβυζίῳ αὕτη μάχη, ἔφερε σπουδαῖον ἀντιπερασπισμὸν εἰς τοὺς ἐν Ἀρχάναις μαχομένους, διότι ὁ ἐχθρὸς, φοβούμενος περὶ τῶν πλαγίων αὐτοῦ, εἶχε καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ τὴν προσοχὴν του καὶ ἔνεκα τούτου δὲν συνήθροισεν ἕλας τὰς δυνάμεις του, ὅπως χρησιμοποίησεν αὐτάς κατὰ τῶν Ἀρχανῶν. Οἱ Μαλεβυζιώται τὴν ἐπίθεσιν ταύτην ἐνήργησαν χωρὶς νὰ γνωρίζωσιν ὅτι πρὸ τῶν Ἀρχανῶν συνεκροτεῖτο μάχη· ἔθεν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν παρέσχον τὴν μεγαλειτέραν βοήθειαν εἰς τοὺς Ἀρχανιώτας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

**Μάχη τῆς 15ης Φεβρουαρίου ἐν Μαλεβυζίῳ.—
Ἄψιμαχία ἐν Ἀρχάναις.**

Τὴν ἐπομένην 15ην Φεβρουαρίου οἱ χριστιανοὶ τοῦ Μαλεβυζίου πολυπληθέστεροι ἐπεχείρησαν δευτέραν ἔφοδον κατὰ τῶν ἐν Γάζι μενόντων Ὀθωμανῶν καὶ κατὰ τῆς θέσεως «Βασιλικὰ», νῆνα καταλάβωσι τὸ «Μετόχι Ἀγάκου» καὶ ἐκδιώξωσιν ἐντελῶς ἐκεῖθεν τὸν ἐχθρόν. Ἡ προσβολὴ ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν ἤρξατο περὶ τὴν μεσημβρίαν 400 περίπου ἐπαναστάται πρῶτοι ἐπετέθησαν διὰ σφοδροῦ πυρὸς κατὰ τοῦ ἐν Γάζι ἐστρατοπεδευμένου τάγματος τακτικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀτάκτων, βοηθημένων καὶ ὑπὸ πυροβολικοῦ. Οἱ χριστιανοὶ εἶχον καταλάβει ὅσον ἡδύναντο ὀχυρωτέρας θέσεις καὶ ἐκεῖθεν σθεναρῶς προσέβαλλον τοὺς ἐπίσης καλῶς ὀχυρωθέντας ἐχθρούς· τὸ πῦρ ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἐξηκολούθει μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκατέρωθεν λύσεως, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος τινος. Μετὰ μίαν καὶ $\frac{1}{2}$ περίπου ὥραν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης οἱ χριστιανοὶ λαμβάνουσιν ἐνισχύσεις καὶ τὸ πῦρ σφοδρύνεται καὶ εἰς ἄλλα πλησίον σημεία· οἱ Τοῦρκοι ἀμύνονται κρατερῶς καὶ πολλάκις ἐπιχειροῦσι νὰ ποιήσωσιν ἔφοδον ἐναντίον τῶν ἡμετέρων ἀλλὰ πάντοτε ἀναγκάζονται νὰ κρατήσωσι μόνον τὴν ἀμυντικὴν αὐτῶν θέσιν. Ἦδη ἀφικνεῖται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῶν Σταυρακίων ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐθελοντῶν ὁ ὑπολοχαγὸς κ. Γ. Θειακάκης καὶ διὰ μέσου χαράδρας τινὸς προσπαθεῖ νὰ καταλάβῃ ἐλαιῶνά τινα, δεσπόζοντα τοῦ χωρίου Γάζι· ἀλλ' οἱ ὀπλίται του ἀκράτητοι, ὑπὸ τοῦ θορύβου τῆς μάχης ἐλκυσόμενοι, ὀρμῶσι πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ εὐρίσκονται ἐκτεθειμένοι ἐν ἀποστάσει 600 μέτρων εἰς τὸ σφοδρὸν πῦρ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἐλάμβανεν ἤδη ἐνισχύσεις. Ὁ Θειακάκης, διατάξας καταλλήλως τοὺς ὀπλίτας του, ὀδηγεῖ αὐτοὺς ἔρποντας ἐπὶ γηλόφου τινος καὶ ἐκεῖθεν, ὀχυρουμένους ὀπισθεν ἐλαιῶν, διευθύνει ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὸ ἀναπεπταμένον τοῦ Γάζι πεδῖον, ὅπου καὶ ἄλλοι χριστιανοὶ εἶχον κατέλθει

μαχόμενοι ἐκ τοῦ συστάδην σχεδόν. Οἱ ὑπὸ τὸν Θειακάνην ἐθελονταί, ὀχυρωθέντες ὀπισθεν περιτειχίσματος ἀμπελωνός τινος προσβάλλουσι τὸν ἐχθρὸν ἐκ τοῦ πλαγίου καὶ ἐπιφέρουσι αὐτῷ μεγίστην θραῦσιν. Οἱ Τοῦρκοι, λυσσῶντες ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τῶν ἡμετέρων καὶ διὰ τὰς ἀπωλείας αὐτῶν εἰς τὸ σφοδρὸν τῶν πῦρ μιγνύουσι καὶ τὰς ὕβρεις καὶ ἀκούονται λέγοντες πρὸς τοὺς πλησιέστερον αὐτῶν μαχομένους «ταβλόπιστοι! πάλι θὰ σὰς μουτίσωμε, ὅ,τι κι' ἂν κάνετε.» Εἰς ταῦτα οἱ χριστιανοὶ ἀπήντων διὰ ζητωκραυγῶν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, γιουχαϊσμῶν καὶ τῆς ὕβρεως «μπουράδες».

Τὸ πῦρ ὁλονὲν σφοδρύνεται πανταχόθεν καὶ ἄπας ὁ περίξ μέγας ἐλαιὼν φαίνεται ὡς πυρπολούμενος, ἔνεκα τοῦ πυκνῶς πρὸς τὸν αἰθέρα ἀνερχομένου καπνοῦ. Οἱ Τοῦρκοι, πάντοτε συντασσόμενοι ὅπως ἐπιχειρήσωσιν ἔφοδον, εὐρίσκονται ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ πῦρ τῶν ἡμετέρων καὶ ἔχουσι μεγάλας ἀπωλείας. Τέλος ἐνισχυθέντες οἱ ἐν Γάζι καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν ἐξέρχονται συντεταγμένοι καὶ ἐπιχειροῦσιν ἔφοδον σφοδρὰν, ἐνῶ ἄλλοι κινουῦνται ὅπως περικυκλώσωσι τοὺς ὑφισταμένους τὴν ἔφοδον· πλὴν τάχιστα ἐνοηθέντος τούτου ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ἀποσπᾶται σῶμα ἰσχυρὸν ἐκ διακοσίων καὶ πλέον ὀπλιτῶν καὶ διὰ πλευρικῆς τινος κινήσεως καταλαμβάνει τοῦτο τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ πεδίου Γάζι, ὀπίθεν πυκνὸν πῦρ διευθύνει κατὰ τῶν ποιούντων τὴν ἔφοδον. Ταῦτοχρόνως ἀφικνουῦνται ἐκ διαφόρων μερῶν καὶ ἄλλοι χριστιανοί, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἀπροόπτως εὐρίσκεται μεταξύ τριῶν πυρῶν. Οἱ ἐπὶ τοῦ μετώπου ἡμέτεροι ὑφίστανται ἀταράχως τὴν ἔφοδον τῶν ἐξορησάντων οἴτινες, πανταχόθεν βαλλόμενοι, κατασυντρίβονται καὶ ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἐνῶ δὲ οὗτοι ἀτάκτως ὑπεχώρουν, οἱ ἡμέτεροι ποιοῦσιν ἀντεπίθεσιν κατ' αὐτῶν ἐν καταλλήλῃ στιγμή καὶ οὕτω τρέπουσιν αὐτοὺς εἰς αἰσχρὰν φυγὴν. Τὸ Γάζι πίπτει εἰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν καὶ πυρπολεῖται ἡδὴ καθ' ὀλοκληρίαν, διότι κατὰ τὴν χθὲς εἶχε μείνει ἡμίκαυστον. Οἱ Ὁθωμανοὶ, ὑποχωροῦντες ἀτάκτως καὶ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καταδιωκόμενοι, σταματῶσιν εἰς τὴν θέσιν «Ἅγιος Νικόλαος» καὶ ἐκεῖ ἀνασυνταχθέντες καὶ ὀχυρὰς θέσεις καταλαβόντες προσπα-

θοῦσι νὰ συγκρατήσωσι τοὺς διώκτας των. Κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν καὶ ἄλλοι ὄπλοφόροι συρρέουσιν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἐκ διαφόρων μερῶν καὶ ἡ δύναμις τῶν ἡμετέρων ἀνέρχεται εἰς 2000 περίπου. Συγκεντρωθέντες οὗτοι ἀποφασίζουσι νὰ προσβάλλωσι καὶ πάλιν τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ ἀποδιώξωσιν αὐτοὺς καὶ ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου, ὅθεν τελευταίαν ἐπιχειροῦσιν ἔφοδον κατὰ τῶν ἐν Ἀγίῳ Νικολάῳ ὄχυρωθέντων. Παρακινουῦντες ἀλλήλους, ζητωκραυγάζοντες ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, καὶ ἀλαλάζοντες ἐπιπίπτουσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις κατάπληκτος πρὸ τῆς ὀρμῆς ἐκείνης οὔτε κἂν σκέπτεται ν' ἀντιστῆ, ἀλλ' ἀτάκτως καὶ πάλιν ὑποχωρῶν, χωρὶς νὰ εἴψη ἓνα μόνον πυροβολισμόν, ζητεῖ τὴν σωτηρίαν του ἐν τῇ φυγῇ καὶ κλείεται μετ' ὀλίγον εἰς μετόχι Ἀγάκου.

Κύριοι τῶν θέσεων ἐκείνων γενόμενοι οἱ ἡμέτεροι δὲν θεωροῦσιν ὀρθὸν νὰ προσβάλλωσι καὶ πάλιν τὸν ἐχθρόν, διότι καὶ καλῶς ἦτον ἐκεῖνος ὄχυρωμένος καὶ λίαν θὰ ἐξετίθεντο εἰς τὸ ἀνοικτὸν πεδῖον, ὅθεν ἀπὸ μακρὰν ἀποκρίνονται εἰς τὸ σφοδρὸν αὐτοῦ πῦρ. Ἦδη τὸ λυκόφως ἠρέμα κατήρχετο ἐπὶ τῆς πεδιάδος καὶ οἱ Χριστιανοὶ καθ' ὀμάδας ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς προτέρας των θέσεις, ἐνῶ οἱ τελευταῖοι ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ ἠκούοντο πυροβολισμοί. Μετ' ὀλίγον ἐπελθούσης τῆς νυκτός, καταπαύουσι καὶ οὗτοι καὶ ἡρεμῖα ἀπόλυτος κυριαρχεῖ πλέον ἐπὶ τοῦ πρὶν πολυθορύβου πεδίου.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων κατὰ τὴν σφοδρὰν ταύτην μάχην συμποσοῦνται εἰς τρεῖς νεκροὺς καὶ ἕξ τραυματίας· αἱ τοῦ ἐχθροῦ παρέμειναν καὶ πάλιν ἄγνωστοι.

Ἐν δὲ ταῖς Ἀρχαῖαις ἡ ἡμέρα τῆς 15ης Φεβρουαρίου εὔρε τοὺς Χριστιανοὺς βεβυθισμένους εἰς πένθος βαρὺ. Ὁ θάνατος τοῦ Τσικριτσῆ καὶ τοῦ Καπετανάκη εἶχε στοιχίσει πολὺ εἰς αὐτοὺς καὶ διὰ τοῦτο εἰς πλεῖστα πρόσωπα ἔβλεπέ τις τὴν λύπην καταλιποῦσιν ἐναργῆ τὰ ἔχνη τῆς διαβάσεώς της. Τὰ καφενεῖα ἐφάνοντο νεκρά, διότι ἄφωνοι οἱ θαμῶνες ἔπινον τὸν καφὲν αὐ-

τῶν ἢ ἐρρόφων τὸν ναργιλέν των, ἀπαγορευθέντων τῶν παιγνίων καὶ τῶν συζητήσεων. Εἰς πολλὰς δὲ τῶν οἰκιῶν οἱ θρήνοι τῶν γυναικῶν συνεγεῖς ἤκούοντο, διότι ἄλλαι μὲν συνεδέοντο διὰ συγγενείας μὲ τὸν Καπετανάκην, ἄλλαι δὲ ἔκλαιον τὸν Τσικριτσῆν, ἐπειδὴ ἐφονεύθη χάριν αὐτῶν καὶ ἐπειδὴ δὲν εὐρέθησαν κατὰ τὴν θανήν του οἱ πονοῦντες αὐτὸν ἐξ αἵματος. Γενικῶς δὲ ὁ θάνατος τῶν δύο τούτων ἡρώων κατέλειπεν ἐπὶ τῶν ψυχῶν τῶν κατοίκων ἀποθάρρυνσίν τινα, ἣτις ἐπέιξε τὰς καρδίας αὐτῶν.

Περὶ τὴν 11ην ὅμως πυροβολισμοὶ, ἐκ τῶν προφυλακῶν ἀκουσθέντες, ἐξήγειραν τοὺς πάντας καὶ προσέδωκαν ζωὴν εἰς αὐτοὺς, ἀθρόους δραμόντας πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἐν μικρῷ ἀριθμῷ προσέβαλλε τὰς προφυλακὰς ἡμῶν κατὰ τὴν θέσιν Τζέ. Ἀκροβολιστικὰ πυρὰ ἀντηλλάγησαν ἐπὶ δύο ὥρας, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματός τινος· οἱ ἐχθροὶ καθ' ὁμάδας μικρὰς ἐξ ὀχυρῶν σημείων ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν ἡμετέρων προφυλακῶν, δὲν ἐδείκνυον ὅμως διαθέσεις σοβαρᾶς ἐπιθέσεως, διότι καὶ οἱ ἐν Σκαλάνῳ δὲν ἐφαίνοντο οὐδαμῶθεν ἐξερχόμενοι, μετὰ δύο δὲ ὥρας ἀπεσύρθησαν καθ' ὀλοκληρίαν. Οἱ ἐπαναστάται παρέμειναν ἐπ' ἀρκετὴν ὥραν εἰς τὰς θέσεις αὐτῶν, φοβούμενοι μὴ τοῦτο ἦτο στρατήγημά τι, ὅπερ θὰ ἐπικολούθει γενικὴ ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ὅτε ἐπέισθησαν ὅτι τοιοῦτον τι δὲν θὰ ἐγίνετο ἐπέστρεψαν εἰς τὴν κωμόπολιν, ἐνισχύσαντες τὰς προφυλακὰς.

Τινὲς τῶν πλουσίων κατοίκων τῶν Ἀρχανῶν, βλέποντες τὰς ἐπανειλημμένας τοῦ ἐχθροῦ προσβολὰς, ἤρξαντο φεύγοντες, ἵνα ἐξασφαλίσωσι τὰς οἰκογενείας των εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου· τοῦτο ὅμως ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ἐξεγερθῶσιν οἱ πτωχότεροι καὶ νὰ διαμαρτυρηθῶσιν, ἀπειλοῦντες ὅτι, ἐὰν τοῦτο ἐξακολουθήσῃ, θὰ ἐγκαταλείψωσι πρῶτοι αὐτοὶ τὴν κωμόπολιν, οὐδὲν ἔχοντες νὰ ἀπολέσωσι καὶ ἄς τὴν καύσωσιν οἱ Τοῦρκοι. Τοῦτο ἦτον ἀπλή ἀπειλή ἐκ μέρους των, διότι οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι, μεθ' ὅλας τὰς προβλεπομένας ἕνεκα τῆς πενίας των στερήσεις, εἶχον ἀπόφασιν νὰ μένωσιν ἐκεῖ πάσχοντες, ἀλλὰ πολεμοῦντες, ὅπως φέρωσιν εἰς πέρας τὸ κατ' αὐτοὺς τὸν μέγαν ἀρξάμενον ἀγῶνα.

Ἀπὸ πρωίας ὁ κ. Κόρακας εἶχεν ἀναχωρήσει πορευόμενος εἰς

Ἰεράπετρον, ἵνα ἐνεργήσῃ τὴν κατ' αὐτῆς προσβολήν, τοῦτον δὲ εἶχον ἀκολουθήσει καὶ τινες ἀρχηγοὶ μετὰ τῶν πολεμιστῶν των, διὸ ἢ ἐν Ἀρχάναις φρουρὰ εἶχεν ἐλαττωθῆ ἀρκούντως καὶ ὅτε ἠκούσθησαν οἱ πρῶτοι πυροβολισμοί, μετὰ δέους προσεβλέψαμεν πάντες εἰς τὸν ἀριθμὸν ἡμῶν, διότι δὲν θὰ εἴμεθα ἀρκετοί, ὅπως ἀποκρούσωμεν τὸν ἐχθρὸν, ἐὰν οὗτος ἐπήρχετο μὲ περισσοτέρας τῆς χθῆς δυνάμεις. Οἱ δὲ καθ' ἕλον τὸ ἀπόγευμα ἀκουόμενοι συνεχεῖς καὶ ὑπόκωφοι πυροβολισμοὶ τῆς ἐν Μαλεβυζίῳ γενομένης μάχης συνεκράτουν ἡμᾶς ἐν ἀγωνίᾳ καὶ ἐν ἀγρύπνῳ προσοχῇ, διότι δὲν ἐγνωρίζομεν τί συνέβαινε. Ἀργὰ δὲ μόνον ἀντελήφθημεν καθαρῶς ὅτι ἐκεῖ ἐγένετο μάχη καὶ τότε ἐνόησαμεν, ὅτι ἢ ψευδεπίθεσις ἐκείνῃ τῶν Ὀθωμανῶν σκοπὸν εἶχε νὰ ἐπασχολήσῃ ἡμᾶς, ὅπως μὴ κατέλθωμεν ἐκ τῶν πλαγίων πρὸς βοήθειαν τῶν Μαλεβυζιωτῶν, ὡς οὗτοι ἔπραζαν κατὰ τὴν χθῆς ἐν ἀγνοίᾳ των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Αἱ σφαγαὶ τῆς Σιτείας.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐμανθάνομεν ἐν Ἀρχάναις λεπτομερῶς παρ' αὐτοπτῶν μαρτύρων τὰς ἀπὸ τινων ἡμερῶν διαθρυλούμενας τῆς Σιτείας σφαγὰς. Ἀλλὰ πρὶν προβῶμεν εἰς τὴν πιστὴν αὐτῶν ἀφήγησιν, ἀναγράφομεν δι' ὀλίγων καὶ τὰ ἐν Ἡρακλείῳ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ταραχῶν γερόμενα, ὅπως ἐξέθεσαν ταῦτα ἡμῖν αὐτόπται πάλιν μάρτυρες, ἵνα πλήρης ᾖ ἡ χρονολογικὴ τῶν γεγονότων σειρά.

Οἱ χριστιανοὶ Κρήτες ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀνέμενον τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νέων προνομιῶν, δι' ὧν ἐπροικίσθησαν ἕνεκα τῆς τελευταίας των ἐπαναστάσεως· ἀλλ' οἱ Τούρκοι οὐδ' ὄλως ἐσκέπτοντο νὰ ἀφίσωσιν ἐλευθέραν τὴν ἐφαρμογὴν των, ὠθοόμενοι πρὸς τοῦτο καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· τὰς δὲ σκέψεις των ταύτας ἀπροκαλύπτως ἐξέφραζον ἐν δημοσίαις συνδιαλέξεσιν. "Ὅτε ὅμως ἐνόμισαν

ὅτι ἡ ἐφαρμογή θὰ λάβῃ σάρκα καὶ ὅσα, ἤρχισαν τοὺς φυλετικούς φόνους ἀπὸ τῆς 20ης Δεκεμβρίου 1896, οὕτως ὥστε κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου ἐφόνευσαν τοὺς χριστιανούς εἰς τὰ πρόθυρα τῶν πόλεων. Τὴν 14ην Ἰανουαρίου ἐπεχείρησαν προσβολὴν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει Ἡρακλείου κατὰ ἑκατοντάδος χωρικῶν τοῦ Μαλεβυζίου, πληγώσαντές τινες ἐξ αὐτῶν καὶ διαρπάσαντες συγχρόνως πολλοὺς ἡμιόνους καὶ πρόβατά των. Ἡ Τουρκικὴ ἀρχὴ ὄχι μόνον δὲν ἔλαβε σύντονα μέτρα πρὸς περιστολὴν τῶν βιαιοπραγιῶν τούτων, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐδειξε τοιαύτην ἀνοχήν, ὥστε πλέον ἢ συνένοχος ἐθεωρήθη. Τὴν ἐπαύριον ὀλίγος στρατός συνώδευσε τοὺς χωρικούς ἐξω τῆς πόλεως, ὅπου τοὺς ἀνέμενον ἅπαντες οἱ κάτοικοι τοῦ Μαλεβυζίου ἀνήσυχτοι διὰ τὴν τύχην αὐτῶν τε καὶ τῶν Ἡρακλειωτῶν, ἐξῶθεν ὅμως τοῦ μετοχίου Ἀγάκου ἠναγκάσθησαν νὰ συμπλακῶσι πρὸς τοὺς ἐν αὐτῷ Τούρκους, οἵτινες ἀθροῖσι τοὺς κατεπευροβόλουν, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. Μετὰ μεσημβρίαν πολλοὶ τῶν προκρίτων Ὀθωμανῶν, ὅπως ἐξερεθίσωσι τὸν ὄχλον κατὰ τῶν χριστιανῶν, διαδίδουσιν ὅτι οὗτοι ἐφόνευσαν εἰς Σπήλια τέσσαρας Τούρκους, ἐνῶ τοὐναντίον εἶχε συμβῆ. Ἀμέσως τὰ καταστήματα κλείουσι καὶ ἕκαστος ὀχυροῦται εἰς τὸν οἶκόν του, ἐνῶ ἀρειμανίως οἱ Τουρκοκρῆτες διήρχοντο ἐκ τῆς Πλατειᾶς Στράτας, ἀπειλοῦντες σφαγὰς· πλὴν τοῦ σκοποῦ των τούτου δύο τινὰ ἠμπόδισαν αὐτούς. Πρῶτον, ἡ στάσις τῶν Χριστιανῶν καὶ δεύτερον τὸ ὅτι τετρακῶσιοι περίπου Τούρκοι μένοντες εἰσέτι εἰς τὰς ἐπαρχίας, θὰ ὑφίσταντο τὰ ἴδια ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν· ἦτο δὲ ἀπίθανον ἐὰν οἱ ἐν Ἡρακλείῳ Τούρκοι θὰ κατώρθουν νὰ σφάξωσιν ἰσαριθμούς ἐχθρούς των.

Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσε καὶ τὴν ἐπαύριον ἐν μεγίστῃ ἀγωνίᾳ· περὶ τὸ ἐσπέρας ὅμως τῆς 16ης Ἰανουαρίου ὁ δικηγόρος κ. Γ. Βιστάκης καὶ ὁ ἐκ Μελιδονίου Κυριαῖκος Μπεράκης κατορθώσαντες νὰ ἐξέλθωσι τοῦ λιμένος Ἡρακλείου διὰ πλοιαρίου, διεκπεραιοῦνται εἰς Ρωγδιὰν καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα διαμηνύουσιν εἰς τὰ χωρία Μαλεβυζίου, ὅπως σπεύσωσι καὶ πολιορκήσωσι τοὺς ὀθωμανοὺς εἰς τὰ χωρία Κεραμοῦτσι καὶ Κανλι-Καστέλλι καὶ εἰς Μεσσαρᾶν. Καὶ τῷ ὄντι ἀπὸ τῆς 17ης Ἰανουαρίου μέχρι

τῆς 27ης οἱ Τούρκοι ἐπολιορκήθησαν στενωῶς ἐν Κεραμουτσί καὶ Μεσσαρά, προστατευθέντες κατὰ πάσης ἀποπειράς. Τοὺς Τούρκους ὅμως Κανλι-Καστελλίου ἀπήλλαξε τῆς πολιορκίας, ἀγνωστον διὰ ποῖον λόγον, ὁ τότε ἑπαρχος Μαλεβυζίου καὶ Τεμένους.

Ὡς ἐκ τῶν πολιορκιῶν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ὀθωμανῶν καὶ τοῦ στρατοῦ, οἱ Ὀθωμανοὶ Ἡρακλείου ἠναγκάσθησαν νὰ δηλώσωσιν ἐνώπιον τῶν προξένων καὶ τῶν πλοιάρχων ὅτι θὰ ἀφίσωσιν ἐλευθέρους τοὺς Χριστιανοὺς ν' ἀπέλθωσι τῆς πόλεως, εἰάν οἱ ὁμόφυλοί των ἤθελον εἰσελθεῖν εἰς αὐτὴν σῶσι καὶ ἀβλαβεῖς, ὅπερ καὶ ἐγένετο, παραδοθέντων τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Τουρκοκρητῶν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τὴν 27ην Ἰανουαρίου εἰς τοὺς ἐν Γεφυρακίαις ἐλθόντας προκρίτους Ὀθωμανοὺς. Ἔλειπον μόνον οἱ Τούρκοι Μεσσαράς, οἵτινες τὸ ἑσπέραις τῆς αὐτῆς ἡμέρας διήρχοντο τοῦ χωρίου Εὐγενική, προποπευομένου καὶ ἐπομένου τοῦ στρατοῦ, ὅτε καὶ συνέβησαν αἱ γνωσταὶ σκηναί, (1) αἵτινες ἐξήγειραν ὄλην τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν μῆνιν τῶν Τουρκοκρητῶν, ἐτοιμαζομένων καὶ ἐμπράκτως νὰ ἐκδηλώσωσιν αὐτὴν διὰ νέων σφαγῶν· ἀλλ' ὁ πρὸ τοῦ Ἡρακλείου ὁρμῶν «Ναύαρχος Μιαούλης» ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Κοσμᾶν Ζῶτον, πρὸς ὃν αἰτίδιον εὐγνωμοσύνην τρέφουσιν οἱ Κρήτες, καὶ τὰ ξένα θωρηκτὰ συνεκράτησαν τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ οἱ Χριστιανοὶ Ἡρακλείου ἤρξαντο νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὸ ἐλεύθερον ἔδαφος.

Ἐν τῷ μεταξύ τούτων καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς Σιτείας μαθόντες τὰ ἐν Ἡρακλείῳ συμβαίνοντα προεμελέτων καὶ προπαρεσκευάζον γενικὴν τῶν Χριστιανῶν κατοικίων σφαγὴν· γεγονός δὲ ὅμως τι ἀπροόπτως ἐπελθὼν μετέβαλε τοὺς σκοποὺς αὐτῶν ἀκουσίως των. Εἰς τὸ χωρίον Πισκοκέφαλο ὑπῆρχε Ἄραποχαλίλης τις, αἰμοβόρος Ἄραψ, ὅστις διεκρίθη καὶ κατὰ τὰς Ἀρμενικὰς σφαγὰς, ὡς θανατώσας πλείστους τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων τυραννομένων διὰ τῆς ἰδίας του χειρός. Ὁ Ἄραψ οὗτος περὶ τὴν 23ην Ἰανουαρίου, ὡς ἵνα δώσῃ τὸ σύνθημα τῶν σφαγῶν, ἐπιτίθεται κατὰ δύο δεκαπενταετῶν Χριστιανοπαίδων, βοσκόντων βόας ἐξωθεν τοῦ χωρίου,

(1) Ἴδε σελίδα 23.

καὶ συλλαβῶν τὸν ἓνα ἐξ αὐτῶν, τὸν ρίπτει χαμαὶ καὶ διὰ τῆς μαχαίρας τοῦ ἤρξατο νὰ κόπη τὸν λαιμὸν αὐτοῦ· ὁ ἕτερος τῶν παίδων βλέπων τὸν κίνδυνον τοῦ συντρόφου του, ἀτάραχος καὶ ταχύτατος σκοπεύει τὸν σφαγέα διὰ τοῦ Σασεπῶ του καὶ ἡ σφαῖρα πλήττει αὐτὸν εἰς τὸ στήθος, ἐπιφέρουσα τὸν θάνατόν του. Ὁ σωθεὶς παῖς (εἰσέτι φέρει τὰ ἔγνη τῆς τομῆς ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ του) μετὰ τοῦ σωτήρός του σπεύδουσιν εἰς τὸ χωρίον καὶ ἀγγέλλουσι τὸ συμβάν· πάραυτα οἱ Χριστιανοὶ ἐξεγερθέντες, ἀρπάζουσι τὰ τυχεῖα ὄπλα των καὶ ἀποκλείουσι τοὺς Ὀθωμανοὺς εἰς τὰς οἰκίας των. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς ἄλλα χωρία, ὅπου ὑπῆρχον Τοῦρκοὶ κάτοικοι μεταδοθείσης τῆς εἰδήσεως ταχέως. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὁμῶς τῆς Σιτείας Λιμένκ, οἱ Τοῦρκοὶ πολυπληθέστεροι μετὰ τοῦ στρατοῦ πολιορκοῦσι τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὰς οἰκίας των. Πολλοὶ ἐπιχειροῦσι νὰ εὑρωσι τὴν σωτηρίαν των διὰ τῶν λέμβων εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ, φονευθέντων τινῶν, οἱ λοιποὶ ἀναγκάζονται νὰ παραιτηθῶσι τοῦ μέσου τούτου. Εὐτυχῶς ὁμῶς κατορθοῦσι νὰ εἰδοποιήσωσι περὶ τοῦ κινδύνου, ὃν διατρέχουσι, τοὺς εἰς τὰ πέριξ ὁμοφύλους των, οἵτινες ὀπλισθέντες προχείρως, ἄλλοι δι' ὄπλων, ἄλλοι διὰ μαχαίρων καὶ ἄλλοι διὰ ροπαλῶν μόνον, σπεύδουσιν ἐξῶθεν τοῦ Λιμένος καὶ ἄρχονται πυρὸς κατὰ τῶν σφαγέων. Ὁ τακτικὸς στρατὸς ἐγκλεισθεὶς εἰς τὸν πύργον πυροβολεῖ τοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως χριστιανούς, οἵτινες κατορθοῦσιν ὑπὸ τὸ σφοδρὸν πῦρ τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν Τουρκοκρητῶν νὰ ἐξέλθωσι τῆς πόλεως καὶ νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν σωτήρων των. Ἡ σφαγὴ αὕτη θὰ ἐπετύγχανεν, ἐὰν ὁ πλοίαρχος τοῦ «Μιαούλη» Κοσμάς Ζῶτος δὲν ἔστρεφεν ὀπίσω τὸ ὀπλιταγωγὸν «Φουάτ», ὅπερ μετεκόμεζεν εἰς Σιτείαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ὀθωμανῶν ἐξ Ἡρακλείου 400 βασιβουζούκους, στρατολογηθέντας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς, μαθόντος τὰ ἐν Σιτεία τεκταινόμενα. Τὰ κατὰ τὸν κανονισμὸν τοῦ «Φουάτ» ἐγένοντο ἀμέσως γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς νήσου Κρήτης, οἵτινες ἐμπαικτικῶς ἔκτοτε ἀποκαλοῦσι τὸ «Φουάτ» «πιλάφ μπαμπορούμ».

Ἐνῶ ὁμῶς οἱ ἐκτὸς τοῦ Λιμένος Χριστιανοὶ προσέβαλλον τοὺς

ἐν αὐτῷ Ὀθωμανούς, ὅπως σώσωσι τοὺς ὁμοφύλους των, οἱ ἐν τοῖς χωρίοις Τουρκοκρῆτες ἀκούοντες τοὺς μακρινούς ἐκείνους πυροβολισμούς καὶ νομίσαντες ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς σφαγῆς, ποιούσιν ἀπεργνωμένην ἔξοδον καὶ προσβάλλουσι τοὺς πολιορκουῦντας αὐτοὺς Χριστιανούς. Ἀμφότερα τὰ μέρη συμπλέκονται λυσσῶδῶς καὶ ἐκ τοῦ συστάδην, διότι ὁ ἀτελής ὄπλισμός των δὲν ἐπέτρεπεν αὐτοῖς νὰ μάχονται μακρόθεν. Οἱ Τουρκοκρῆτες προσβάλλοντες καὶ προσβαλλόμενοι συνάμα, προσπαθοῦσιν ἐκ τῶν διαφόρων χωρίων νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς Λιμένα, ὅπου, εὐρίσκοντες καὶ τοὺς ὁμοφύλους των, θὰ ἠδύνατο, πεποιθότες καὶ εἰς τὴν ἐξ Ἡρακλείου ἐνίσχυσιν, νὰ ἐκτελέσωσιν ἐν μέρει τὸν σκοπὸν των. Ἄλλ' οἱ Χριστιανοὶ πολυπληθέστεροι καταβάλλουσι αὐτοὺς καὶ τοὺς τρέπουσιν εἰς φυγὴν, καθ' ἣν ἐφύνευσαν περὶ τοὺς 150 ἐξ αὐτῶν, ὅτε σπεύσας ὁ μαθὼν τὰ συμβαίνοντα ἐπίσκοπος Ἱεράς καὶ Σιτειάς μετ' ἀγημάτων Εὐρωπαϊκῶν, σώζει τοὺς κινδυνεύοντας Ὀθωμανούς καὶ παραδίδει αὐτοὺς εἰς Εὐρωπαίους. Συγχρόνως ἐξήρχοντο τοῦ Λιμένος καὶ οἱ προσβληθέντες χριστιανοὶ καὶ ὁ Λιμὴν μένει εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Τὸ γεγονός τοῦτο, ἐχαρκατήρισαν τότε τινές τῶν ξένων ὡς φοβερὰν σφαγὴν τῶν Ὀθωμανῶν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐθορύβουν περὶ αὐτοῦ, ἂν καὶ ἐπανειλημμένως ὁ Κανεβάρο καὶ οἱ ἄλλοι πλοίαρχοι διέψευσαν τὰς λίαν ἐξογκωμένας περὶ σφαγῶν εἰδήσεις. Ἄλλ' ἂν ὁ αἰμοχαρῶν τυράννων, μελετώντων νὰ ἐγείρωσι πυραμίδας πτωμάτων, φόνος ἐν ἡρώικῃ πάλῃ, ἦν τόσον σθεναρῶς ἀνέλαβον οἱ κατὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τοῦ 21 μαχόμενοι Σιτειακοί, χαρακτηρίζεται ὡς σφαγὴ, τότε πῶς πρέπει νὰ ὀνομασθῶσιν οἱ ἄθλοι τῶν Τούρκων κατ' ἀδυνάτων ὑπάρξεων ἐν αὐταῖς ταῖς πόλεσι. Καὶ ἐπειδὴ κατόπιν, φερομένων εἰσέτι εἰδήσεων σκοτεινῶν περὶ τοῦ γεγονότος τούτου, ἠθελήσαμεν νὰ ἐξακριβώσωμεν λεπτομερῶς τὰ συμβάντα, ἀνεθέσαμεν εἰς ἀξιωματικὸν τοῦ τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν, μεταβάντα ἐκεῖ δι' ἄλλην ὑπόθεσιν, νὰ ζητήσῃ λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ αὐτῶν καὶ παντὶ τρόπῳ ν' ἀνακαλύψῃ τὴν ἀλήθειαν· αἱ δὲ πληροφορίες αὐτοῦ ἦσαν κατὰ πάντα σχεδὸν ὅμοιαι μὲ τὰς τῶν ἄλ-

λων· ὁπόθεν δὲ διήλθε, ἦτοι διὰ τῶν χωρίων Δάφνη, Συκιά, Πισκοκέφαλο, Στραβοδοξάρι, Ἀχλάδα, Ρουκάκα, Μουλιανά, τὰ αὐτὰ ἐμάνθανε, μὲ τὴν προσθήκην μόνον ὅτι εἰς τὸ τελευταῖον χωρίον 5-6 ὄθωμανοι ἐβαπτίσθησαν καὶ ἐγένοντο Χριστιανοί. Τοιαῦται εἰσὶν αἱ φοβεραὶ σφαγαί, αἱ συνταράξασαι τὸν Χριστιανικὸν τῆς Εὐρώπης κόσμον. Καὶ ἂν οἱ πρῶτοι καὶ φιλήσυχοι Σιτειακοὶ δὲν κατώρθουν διὰ τῆς ἐξεγερθείσης αὐτῶν ἀνδρείας νὰ διαφύγωσι τὸν μελετηθέντα ὄλεθρον, θὰ ἐγένετο τότε τὸσος θόρυβος ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Ἀψιμαχίαι — Ἄσχημοι ἡμέραι

Καὶ ἐνῶ ταῦτα ἐγένοντο γνωστὰ ἐν Ἀρχάναις, εἰς πολλοὺς ἐξεδηλοῦτο ἡ αὐτὴ τῆς χθὲς ψυχολογικὴ κατάστασις, καὶ ὁ θάνατος τῶν δύο ἐκείνων ἡρώων τοὺς ἀπεδειλία, εἰς τρόπον ὥστε νὰ σκέπτονται περὶ φυγῆς. Τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ πάλιν ἐπῆλθον διασκεδασταὶ οἱ πυροβολισμοὶ τῶν προφυλακῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν καὶ κατὰ τοῦ αὐτοῦ μέρους ἐγένετο μονομερῆς ἐπίθεσις ὀλίγων ἐχθρῶν, ἀποκρουσθέντων ὑπὸ τῶν προσδραμόντων ὀπλιτῶν. Ἀψιμαχίαι ἄνευ ἀποτελεσμάτων διήρκεσεν ἐπὶ δύο ὥρας. Οἱ ἐχθροὶ καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀπεσύρθησαν ταχέως καὶ μόνον οἱ Χριστιανοὶ ἐξηκολούθουν νὰ τοὺς πυροβολῶσι φεύγοντας. Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν μας ἀπηνητήσαμεν εἰς τὸ νεκροταφεῖον συγχωρίους καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ μακαρίτου ἥρωος Τσικριτσῆ, μεταφέροντας τὸν νεκρὸν του, ἵνα τὸν θάψωσιν εἰς τὸ γεννέθλιόν του χωρίον Ζαράν. Οἱ κοπετοὶ καὶ θρηνοὶ ἐκλόνιζον καὶ τὸν ἀπαθέστερον τῶν θεατῶν, βλέποντα τὴν μεγάλην ἐκείνην λύπην καὶ ἀκούοντα τὰς συγκινητικωτάτας θρηνωδίας.

Καὶ ἕτεροι πλοῦσιοι κάτοικοι ἐδείκνυον ἐπιθυμίαν ἀναχωρήσεως, ἀλλ' εἰς τὴν στάσιν τὴν ἀπειλητικὴν τῶν κατωτέρων ἠναγκάσθησαν νὰ παραμείνωσι, φοβηθέντες τὴν δῆλωσιν τοῦ γιαν-

κιν-άσκερι (τῶν παιδιῶν τῆς φωτιᾶς) ὅτι θὰ διαγουμίσῃσι τὴν οἰκίαν τοῦ ἀναχωρήσοντος. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ κάλλιστον μέτρον, ἵνα ἐμποδισθῶσιν οἱ ριψάσπιδες ἐκεῖνοι νὰ ἐκτελέσωσι τὸν σκοπὸν των. Τότε ἐθαύμασα τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ψυχραιμίαν τῶν γυναικῶν τῶν Ἀρχανῶν αἵτινες διελάλουν, ὅτι δι' οὐδένα λόγον θὰ ἐγκαταλείψῃσι τὰς ἐστίας των καὶ δὲν θὰ μένωσι παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἐν κινδύνῳ εὕρισκομένων ἀδελφῶν, πατέρων, συζύγων. Κατὰ τὴν παροῦσαν ἐπανάστασιν αἱ Ἀρχανιώτισσαι γυναῖκες καὶ παρθένοι ἐδείχθησαν ἀληθεῖς ἡρώιδες, συμμετασχούσαι πασῶν τῶν κακουχιῶν καὶ στερήσεων, συγκινήσεων καὶ κινδύνων τῶν ἀνδρῶν. Καὶ ἤθελον νὰ παρευρίσκοντό τινες τῶν Εὐρωπαϊῶν τῶν βομβαρδιζόντων τοὺς Χριστιανούς, τοὺς ὑπερασπιζομένους τὴν τιμὴν καὶ τὴν ζωὴν τῶν τιμαλφεστέρων των ἀντικειμένων, ἵνα ἴδωσιν ἀληθῆ ἡρωισμόν καὶ θαυμάσωσι τὸ μέγα ἠθικὸν σθένος, ὅπερ προσέδιδεν εἰς τὰς ἀσθενεῖς καὶ τυραννηθείσας ἐκεῖνας ὑπάρξεις ἢ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας. Ἀξία παντὸς ἐπαίνου εἶναι καὶ ἡ διαγωγὴ τοῦ γέροντος Γεωρ. Καπετανάκη, ὅστις καίπερ βληθεὶς ὑπὸ τόσοσιν δεινῆς συμφορᾶς, οὐδόλως ἐλησμόνησε τὴν εὐθύνην, ἣν ἔφερεν ὡς ἀρχηγὸς τῶν ὁμοχωρίων του καὶ πρόεδρος τῆς ἐπαναστατικῆς τῆς κωμοπόλεως ἐπιτροπῆς, μὴ παραμελήσας οὐδόλως τῶν καθηκόντων του, ὡς κύων κοιμώμενος ἐπὶ θρονίου τινος τῆς αἰθούσης τοῦ δημαρχείου, ἵνα κατὰ πάσαν ὥραν εἶναι ἕτοιμος εἰς τὴν παρισταμένην ἀνάγκην, καὶ διὰ συμβουλῶν καὶ ἀπειλῶν ἐνίοτε ἀποτρέπων τοῦ σκοποῦ των τοὺς σκεπτομένους ν' ἀναχωρήσωσι.

Τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς μάχης ἡμέραν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ κωμοπόλει ὀπλιτῶν ἠραιώθη, διότι πολλοὶ τῶν ξένων καὶ ἄλλοι ἠτοιμάζοντο ν' ἀπέλθωσι. Μόνοι οἱ ἐθελονταὶ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ὀπλοφόρων Ἀρχανῶν, δὲν ἐσκέπτοντο νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς θέσεις των, μένοντες ἐκεῖ μέχρις ἐσχάτου κινδύνου. Καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους τῶν προφυλακῶν ἠκούσθησαν πυροβολισμοί. Τὸ τοιοῦτον ἦδη μᾶς ἐκίνει τὸν γέλωτα καὶ ἐθεωροῦμεν τοὺς πυροβολισμοὺς αὐτοὺς ὡς παιδιάν, διὸ καὶ πολλοὶ ἀπροθύμως μετέβησαν εἰς τὰς θέσεις

των. Οί πυροβολισμοί ἐξηκολούθουν ἀρκιῶς, οὐδένα κίνδυνον προ-
μηνύοντες. Ὅπως καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας οὕτω καὶ σήμε-
ρον ἀπλατ' ἀνταλλαγῆναι σφαιρῶν ἐγένοντο ἐπὶ δύο ὥρας. Ὡνο-
μάσαμεν τὸ τοιοῦτον στρατιωτικὸν περίπατον, ὅστις μᾶς ἤνοιγε
τὴν ὄρεξιν. Φαίνεται, ὅτι αἱ ἐπιθέσεις αὗται τῶν ὀλίγων ὀθω-
μανῶν ἦσαν δοκιμαστικαί, ἵνα ἴδωσιν ἂν ἐφυλάσσομεν καλῶς τὰς
θέσεις μᾶς καὶ ἵνα μᾶς ἐμπνεύσωσι τὴν ἰδέαν, ὅτι δὲν εἶχον τὴν
ἐπιθυμίαν νὰ ἐπιτεθῶσι καθ' ἡμῶν σπουδαίως μετὰ τὴν κατα-
στρεπτικὴν δι' αὐτοὺς μάχην τῆς 14ης Φεβρουαρίου. Ἄλλ' ὅ,τι
καὶ ἂν ἐσκέπτοντο ἐφυλάσσοντο τοῦλάχιστον ἕνεκα τῶν κινήσεων
των, τὴν ἡμέραν αἱ θέσεις μᾶς καλῶς καὶ ἡ προσοχὴ μᾶς διε-
τηρεῖτο ἀγρυπνος.

Μετὰ μεσημβρίαν ἀπῆλθον καὶ ἄλλοι ξένοι ὀπλοφόροι καὶ οὕ-
τως ἡ φρουρὰ Ἀρχανῶν ἠλαττοῦτο μὲ κίνδυνον νὰ κενωθῆ ἔντε-
λῶς ἡ κομπολις, διότι ἤδη περισσότεροι ἐδείκνυον ἐπιθυμίαν ἀ-
ναχωρήσεως. Ἐβλεπον οὗτοι τὸ ἐπικίνδυνον τῆς θέσεως, ἀνεμέ-
τρουν τὴν σμικρότητα τῶν δυνάμεών μας, τὴν γλισχρότητα τῶν
πολεμοφοδίων καὶ τὴν πληθὺν τῶν ἐν Ἡρακλείῳ Ὀθωμανῶν καὶ
ἐσχημάτιζον τὴν πεποιθήσιν, ὅτι μίαν ἡμέραν ἀφεύκτως αἱ Ἀρ-
χάναί θὰ κυριευθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τότε οὐκί τοῖς ἡττη-
θεῖσι, διὸ καὶ ἐφρόντιζον νὰ ἐξασφαλίσωσι τὰς οἰκογενείας των.
Ἄλλ' αἱ οἰκογένειαί δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀπέλθωσι, διότι, μόλις
αὗται ἀνεχώρουν, πολλοὶ δὲν θὰ εὔρισκον λόγον νὰ παραμείνωσι,
μὴ ἐννοοῦντες, ὅτι τὴν πτώσιν τῶν Ἀρχανῶν θὰ παρήκολούθει
καὶ ἡ πτώσις τοῦ μεγαλειτέρου μέρους τοῦ τμήματος Ἡρακλείου.

Τὴν κρίσιμον ταύτην κατάστασιν ὄφειλε νὰ μεταβάλλῃ εἰς καὶ
μόνος ἄνθρωπος, ὃν πολλοὶ ἀπὸ ἡμερῶν περιέμενον ν' ἀποβιβάσθῃ
εἰς Κρήτην· καὶ οὗτος ἦτον ὁ κ. Ι. Νταφώτης, ὅστις εἶχεν ἐμ-
πνεύσει εἰς πάντας τοὺς Κρητάς τὴν ἐπ' αὐτὸν πεποιθήσιν, ἕνεκα
τῶν ἡρωϊκῶν του πράξεων κατὰ τὴν προηγουμένην τοῦ 1896 ἐ-
πανάστασιν. Τέλος ἐγνώσθη ὅτι ἀπεβιβάσθη εἰς Χερσόνησον τῆς
Πεδιάδος τὴν νύκτα τῆς 15ης Φεβρουαρίου καὶ ἀμέσως ἡ εἰδη-
σις τῆς ἀφίξεώς του, διαδοθεῖσα εἰς τὰ πλησίον μέρη, ἔφθασε
καὶ εἰς Ἀρχάνας· τοῦτο ὑπῆρξεν αἰτία νὰ ἀναζωπυρωθῇ τὸ θάρ-

ροσπάντων καὶ ν' ἀτενίσωσι πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς σωτήρᾳ των ἄγγελον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Προεισαγωγὴ εἰς τὴν ἄφιξιν τοῦ Νταφώτη.

Ἐξ Ἀλεξανδρείας ὁ κ. Νταφώτης, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν μὲ τὴν ἐκεῖ ἐπιτροπὴν διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος τῆς Κρήτης, ἀφίχθη εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἤλθεν εἰς συνεννοήσεις μὲ τὴν Κεντρικὴν τῶν Κρητῶν ἐπιτροπὴν περὶ τῆς ἀποστολῆς του εἰς Κρήτην. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἂν πρέπη οὗτος νὰ σταλῆ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην νῆσον, διότι αἱ Δυνάμεις ἤρξαντο ἤδη ἐμποδίζουσαι τὴν ἀποστολὴν ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων, ἀπεφασίσθη ὅπως ἐμπιστευθῆ αὐτῷ μικρὸν φορτίον καὶ ἡ ἀποστολὴ του εἶναι μᾶλλον δοκιμαστικὴ. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ ἰατρὸς Ἰωάν. Φ. Λυμπρίτης ⁽¹⁾, ὁ κ. 1. Δαμβέργης καὶ ὁ Μ.

(1) Θεωροῦμεθα εὐτυχεῖς, διότι μᾶς δίδεται ἐνταῦθα εὐκαιρία, ὅπως δι' ὀλίγων μνημονεύσωμεν τοῦ πολιτίμου ἀνδρός, ὃν ὁ θάνατος τόσον πρῶτως ἐστέρησε τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἐπειδὴ θέλομεν, ἵνα τὸ ὄνομά του στενωτέρον συνδεθῆ μὲ τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου τούτου, ὅπερ θέμα ἔχει μικρὸν μέρος τῶν ἀγῶνων τῆς Κρήτης, τῆς Κρήτης δι' ἣν ὁ Λυμπρίτης ἀφιέρωσε τὸν βίον του, χαράσσομεν καὶ ἐξ ἐπιβαλλομένου καθήκοντος ὀλίγας γραμμὰς πτωχῶς εἰκονιζούσας τὸν ἄνδρα. Ὁ Ἰωάννης Φ. Λυμπρίτης ἐγεννήθη ἐν Ἰω, ἐκ πατρὸς Κρητός, τῇ 17ῃ Νοεμβρίου 1834. Σπουδάσας ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις Ἀθηνῶν, Βιέννης, Μονάχου, Βερολίνου καὶ Παρισίων τὴν ἰατρικὴν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, διεκρίθη ἐν αὐταῖς ὡς ἐξόχως, ἄρας θριάμβους ἀληθείς. Ἄλλ' ὅ,τι κυρίως χαρακτηρίζει τὸν βίον τοῦ Λυμπρίτου καὶ ὅπερ καθίστα αὐτὸν πολύτιμον εἰς τὸ Πανελλήνιον εἶναι ἡ φιλοπατρία ἡ διάπυρος, ἣν ἐκληρονόμησε μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν του παρὰ τοῦ μεγάλου πατρὸς των. Ἐγκλειῶν ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ καρδίᾳ τὸ πῦρ τοῦ πατριώτου, ἀφιέρου καὶ τὰς ἐλαχίστας τῶν στιγμῶν του εἰς ἔργα σκοπὸν ἔχοντα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ὑπὸ τὸν ζυγὸν Ἑλληνικῆς γῆς καὶ πρωτίστως τῆς Κρήτης, δι' ἣν ἐπὶ εἰκοσαετιῶν ὀλόκληρον, πρωτοστατῶν εἰς πᾶν διάβημα πρὸς εὐημερίαν τῶν ἀγῶ-

Ρενιέρης καὶ παρεδόθη αὐτῷ φορτίον 1000 ὄπλων Σασσέω καὶ 50000 φυσιογῶν μετὰ τῶν ἀναλογούντων τροφίμων. Προσέτι ἐνεπιστεύθησαν αὐτῷ καὶ πέντε Ἴταλοὶ φοιτηταί, οἵτινες κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας εἶχον κατέλθει εἰς Ἑλλάδα, ὅπως ἐντεθεὶν ἀπέλθωσιν εἰς Κρήτην, ἀποκρινόμενοι διὰ τῆς πράξεώς των ταύτης εἰς τὰς ἀρρενωπὰς ἐκκλήσεις, τὰς ὁποίας ἄλλεπαλλήλως ἀπηύθυνε πρὸς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Δύσεως ἡ Πανεπιστημιακὴ ἡμῶν νεολαία καὶ ὁ τότε ἐκλεκτὸς αὐτῆς ἀρχηγός, ὁ ὕφηγητὴς τῆς Νομικῆς Σχολῆς κ. Γεώργιος Καλλισπέρης. Τοὺς Ἴταλοὺς τούτους, ὀνομαζομένους Κάρολ. Βελιρέδι, Φιλίπ. Βιρτζίλι, βαρῶνος, Φρειδ. Φαρούτζιο, Καίσαρ Στέρν καὶ Ἰούλ. Πομίλιο, δηλώσαντας ὅτι ἐπιθυμοῦσι νὰ κατέλθωσιν εἰς Ἑλλάδα, συνέστησεν ἐκ Γενούης ὁ γαμβρὸς τοῦ Γαριβάλδη Κάντσιο εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις ἀντιπρόσωπον τῶν Εὐρωπαϊκῶν ὑπὲρ τῆς Κρήτης κομητῶν κ. Ι. Δαμβέργην, ὅστις μετ' ἄλλων τινῶν πατριωτῶν εἶχε καταστῆ ὁ πυρὴν πάτης ἐνεργείας ἐν Εὐρώπῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ κ. Δαμβέργης μολὶς ἀφικθέντας τοὺς εὐγενεῖς Ἴταλοὺς ὠδήγησεν εἰς τὴν Ἀκαδημαϊκὴν Λέσχην, ὅπου οἱ φοιτηταὶ ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς δι' ἐγκαρδίου ἀγάπης καὶ μεγάλων τιμῶν, ἀναπετάσαντες ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τῆς Λέσχης τὴν Ἰταλικὴν σημαίαν πλησίον τῆς Ἑλληνικῆς. Μετὰ τὰς προσηκούσας προσφωνήσεις καὶ τὰς ἀναγκαῖας περιποιήσεις διωργανώθη χάριν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Λέσχης κ. Καλλισπέρη μεγάλη διαδήλωσις ἐκ δισχιλίων περίπου φοιτητῶν, ἧτις διασχίσασα τὰς κυριωτέρας τῶν ὁδῶν, κατέληξεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἀπὸ τῶν προπυλαίων τοῦ ὁποίου ὁ Πρύτανης κ. Χρηστομάνος προσεφώνησε τοὺς ξένους. Ἦτο συγκινητικὴ ἡ σκηνὴ ἐκείνη, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες, εὐρισκόμενοι ἐν τῷ πατριωτικῷ πυρετῷ, μετὰ δακρύων ὑπεδέχοντο τοὺς εὐγενεῖς ξένους τοὺς πρώτους ἐρχομένους, ὅπως

ων αὐτῆς κατέβαλλεν ἀτρότους μόχθους μετὰ τῶν ἄλλων τῶν διευθυνόντων ἐν Ἀθήναις τοὺς ἐν Κρήτῃ ἐθνικοὺς ἀγῶνας, ὅπως οὗτοι ἀφικθῶσιν εἰς αἴσιον πέρας, ὅπερ ὅμως δὲν ἠτύχησε νὰ ἴδῃ, ὡς ἀποθανὼν τὴν 26ην Ἰουνίου 1897, καταβλήθεις ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν συμφορῶν,

συμμετάσχωσι τῆς χαρᾶς καὶ τῶν ἀγώνων αὐτῶν. Καὶ θὰ μὲν ἱστορικὴ καὶ ἀνεξάλειπτος ἐκ τῆς μνήμης τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐσπέρα ἐκείνη, καθ' ἣν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ξενοδοχείου τῆς «Μινέρβας» ἀπὸ τῶν χειλέων τῶν Ἰταλῶν φοιτητῶν ἐξῆλθον οἱ γλυκύτατοι διὰ τοὺς Ἑλληνας φοιτητὰς καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν λόγοι τῶν.

Ὁ κ. Καλλισπέρης μετὰ τοῦ κ. Δαμβέργη, ἔκριναν ὅτι καταλληλότερον πρόσωπον, εἰς ὃ θὰ ἠδύναντο νὰ ἐμπιστευθῶσι τοὺς ἰταλοὺς φοιτητὰς, ἔχοντας ἀμετάκλητον ἀπόφασιν νὰ κατέλθωσιν εἰς Κρήτην, δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο ἀπὸ τὸν κ. Νταφώτην καὶ διὰ τοῦτο συνέστησαν τὸ τοιοῦτον εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν, ὅστις πολλάκις εἶχε δεχθῆ τοὺς Ἰταλοὺς εἰς ἀκρόασιν. Ὁθεν τὴν νύκτα τῆς 13ης πρὸς τὴν 14 Φεβρουαρίου, οἱ πέντε φιλελληνες φοιτηταὶ μετὰ τῶν κατ' αὐτὰς ἀφιχθέντων δύο Ἰταλῶν δημοσιογράφων, τοῦ Γιοβάνη Μισέλη, ἀνταποκριτοῦ τῶν ἐφημερίδων τῆς Νεαπόλεως καὶ Καρνιέλ, ἀνταποκριτοῦ τοῦ «Secolo di Milano», παρεδίδοντο εἰς τὸν κ. Νταφώτην, μέλλοντα ν' ἀναχωρήσῃ τὴν αὐτὴν νύκτα, ἀφοῦ εἶχε καταρτίσει προγεύτως τὸ μικρὸν σῶμά του καὶ εἶχε παραλάβῃ διὰ τῆς δραστηρίου ἐνεργείας τῶν Ι. Διμπρίτου καὶ Ι. Δαμβέργη τὸ πτωχὸν φορτίον του. Μετὰ τοῦ κ. Νταφώτη, ἀνεχώρουν πλὴν ἄλλων ἐπαναστατῶν καὶ ἐθελοντῶν καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κ. Ν. Χαραλάμπους, ὑπολοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ καὶ Γ. Κολοκοτρώνης, ἀνθυπολοχαγός, ὅπως ἐκ Χερσονήσου, ἧτις ἦτο τὸ μέρος τῆς ἀποβάσεως, μεταβῶσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ κ. Βάσσου.

Ἀναχωρήσας ἐκ Πειραιῶς νύκτωρ ὁ κ. Νταφώτης προσήγγισε μετὰ πολὺν χρόνον πλοῦν εἰς τὴν νῆσον Θήραν, ἧς οἱ κάτοικοι παρέσχον εἰς τοὺς ἐξεληθόντας εἰς τὴν πρωτεύουσαν «Φηρά» ἀξιωματικούς, Ἰταλοὺς φοιτητὰς καὶ Νταφώτην, πᾶσαν περιποίησιν καὶ εἶτα μετὰ ἐνδείξεων μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ προέπεμψαν αὐτοὺς, ἐπιστρέφοντας εἰς τὸ πλοῖον, μέχρι τοῦ λιμένος, διὰ συνεισφορῶν δωρήσαντες προσέτι εἰς τὸν κ. Νταφώτην πολλῶν ἡμερῶν τροφᾶς διὰ τοὺς ἀνδρας του.

Ἄμα ἀφιχθέντος τοῦ πλοίου αἰσίως εἰς τὸν ἕρμον «Τηγάνι» τῆς Χερσονήσου Πεδιάδος, οἱ ἀξιωματικοὶ μετὰ τῶν Ἰταλῶν ἀπῆλθον ἀμέσως διὰ Χανιά, ὃ δὲ κ. Νταφώτης ἐξασφαλίσας τὰ τροφίμα καὶ πολεμοφόδια καὶ διανείμας τὰ ὅπλα, συνεκάλεσεν εἰς συμβουλίον τινὰς τῶν ἀκολουθούντων αὐτῶν νέων φοιτητῶν, οὓς εἶχεν ὡς ἀξιωματικούς του καὶ διὰ τῆς μελέτης τοῦ χάρι- του τῆς Κρήτης, ὑπέδειξεν αὐτοῖς, ὅτι τὸ σπουδαιότερον μέρος, εἰς ὃ ἔδει νὰ στρέψωσι τὴν προσοχὴν των καὶ ἐν ᾧ ἠδύναντο νὰ δράσωσιν ἦσαν αἱ Ἀρχάναι. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἤθελε νὰ μεταβῆ ἐκεῖ αὐτόκλητος, ἀλλὰ μετὰ προηγουμένην πρόσκλησιν τῶν Ἀρχανιωτῶν, ἵνα δύναται νὰ εἰσακούωνται αἱ γνώμαι του (καθὸ Κρῆς γνωρίζει τὰ τῶν Κρητῶν) ἀπεφασίσθη νὰ σταλῆ, ὅπως προ- διαθέσῃ τοὺς Ἀρχανιώτας διὰ τὴν πρόσκλησίν του, ὁ ἰδιαιτέρως του γραμματεὺς κ. Ν. Φουντουλάκης μετὰ τοῦ κ. Ν. Χρυσοῦδη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Πρόσκλησις Νταφώτη εἰς Ἀρχάνας

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπαναστατικῇ ἐπιτροπῇ Ἀρχανῶν, ἅμα μα- θοῦσα τὴν εἰς Κρήτην ἀποβίβασιν τοῦ Νταφώτη, ἔστειλε τρία τῶν μελῶν της, ἵνα συγχαρῶσιν αὐτῷ ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἀφίξει του καὶ παραλάβωσιν εἰ δυνατόν ὀλίγα φουσίγγια, ὧν μεγίστην εἶχον ἀνάγκην. Μόλις ὅμως οἱ ἀπεσταλμένοι οὗτοι εἶχον ἀναχωρήσει, ἀφικνοῦνται εἰς Ἀρχάνας μετὰ νυκτερινὴν πορείαν οἱ δύο τοῦ Νταφώτη ἀπεσταλμένοι, ἐξ ὧν ὁ κ. Φουντουλάκης, ὡς ἔχων συγ- γενεῖς καὶ γνωρίμους ἐν τῇ κωμοπόλει, ἤρξατο νὰ λέγῃ εἰς πολ- λούς, ὅτι ἦλθεν ὁ Νταφώτης καὶ, ἀφοῦ ὑπάρχῃ τόσος κίνδυνος ἐν Ἀρχάναις, πρέπει νὰ τὸν καλέσωσι πρὸς βοήθειάν των. Παρου- σιασθεὶς εἶτα εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἐξέθεσεν αὐτῇ ὅτι ὁ Νταφώτης σκοπεύει νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του Πεδιάδα, ἐπειδὴ ὅμως εἶδεν ὅτι αἱ Ἀρχάναι ἔχουσιν ἀνάγκην αὐτοῦ, ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος νὰ φροντίσῃ ὅπως ἔλθῃ εἰς αὐτάς, ἀφοῦ ὅμως πρότε-

ρον ἢ ἐπιτροπὴ τὸν προσκαλέσῃ ἐπισήμως. Ἄμκ τοῖς λόγοις τούτοις τοῦ κ. Φουντουλάκη ἢ ἐπιτροπῆ, συνεδριάσασα ἐκτάκτως, ἀποφασίζει νὰ προσκαλέσῃ αὐτὸν καὶ τῷ ἀποστέλλει τὸ ἐξῆς ἔγγραφόν της.

Κύριε Νταφώτι,

Καθ' ἃς ἔχομεν θετικὰς πλῆθοφορίας οἱ ὀθωμανοὶ ἠρεθισμένοι ὄντες σφόδρα καθ' ἡμῶν καὶ ἐκ τῆς παρεμποδίσεως τοῦ ὕδατος, ὅπως εἰσέρχεται εἰς Ἡράκλειον, καὶ ἐκ τῶν ἀπωλειῶν, ἃς ὑπέστησαν κατὰ τὰς τρεῖς ἡδὴ συναφθείσας ἐνταῦθα μάχας, ἀπεφάσισαν, καὶ πρὸς τοῦτο στρατολογοῦνται, νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἐπιπέσωσι καθ' ἡμῶν σύσσωμοι. Ἀποδλέποντες ὅθεν εἰς τὴν ἐγνωσμένην καὶ ὑφ' ἡμῶν δεόντως ἐκτιμηθεῖσαν γενναιότητά σας καὶ εἰς τὰ πατριωτικὰ σας αἰσθήματα, καθιστῶμεν τὰ ἀνωτέρω ὑμῖν γνωστὰ καὶ σᾶς παρακαλοῦμεν ἐν ὀνόματι τοῦ πατριωτισμοῦ σας, ἐν ὀνόματι αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τῆς ἀφίξεώς σας νὰ δράμητε πρὸς βοήθειάν μας, ἀνταποκρινόμενοι πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀφίξεώς σας καὶ πρὸς σωτηρίαν 7000 γυναικοπαίδων, διατελούντων ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ αἰμοδόρου ἀντιπάλου.

Εὐελπιστοῦντες ἐπὶ τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων σας καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου σας ὡς στρατιώτου, ὅτι ἐν ἀνάγκῃ θὰ μᾶς βοηθήσητε, διατελοῦμεν μετὰ τῆς προσηκούσης ὑμῖν ὑπολήψεως.

Ἐν Ἐπάνω Ἀρχάναις τῆ 18 Φεβρουαρίου 1897.

Ὁ πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῆς ἀμύνης ἐπιτροπῆς

Γ. Καπετανάκης

Τὰ μέλη

Γνωσθέντος, ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο θὰ ἐστέλλετο καὶ ὅτι θὰ ἤρχετο ὁ Νταφώτης, ἀνεπετρώθη ὅχι μόνον τὸ καταπεσὸν πολλῶν θάρρος, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ ἠσθάνθησαν χαρὰν μεγάλην, διότι ἤλπίζον εἰς αὐτὸν καλεῖχον τὴν πεποίθησιν, ὅτι θὰ συνέτρεχον καὶ

ἐξ ἄλλων μερῶν πλείονες ἤδη, ὅπως τοὺς βοηθῶσι, διότι ἡ ἀνδρεία τοῦ Νταφῶτη καὶ ἡ στρατιωτικὴ του ἱκανότης ἦτον ἐγνωσμένη καὶ ἐκ τῆς περυσινῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν τόσα θαύματα ἔπραξε καὶ τόσας νίκας ἤρατο. Ὑψαριστούμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς διότι μᾶς ἐδίδετο εὐκαιρία νὰ γνωρίσωμεν, ἐπὶ τὸ ἔργον μάλιστα, τὸν πολὺν αὐτὸν ἄνθρωπον, τὸν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπιφενόμενον ὡς μυθιστορικόν τι πρόσωπον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ἄφιξις καὶ πρῶτα ἔργα Νταφῶτη.

Ἄνεμος παγερός, αἰμωδιάζων τὰ μέλη, ἐπεκράτει τὴν πρωΐαν τῆς 19ης Φεβρουαρίου, ὅτε διεδόθη ἡ εἰδήσις ὅτι ἀφικνεῖται ὁ κ. Νταφῶτης καὶ πλείστοι τῶν κατοίκων ἔσπευσαν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος εἰσοδὸν τῆς κωμοπόλεως, ἵνα ὑποδεχθῶσιν αὐτόν. Εἰς πάντων τὰ πρόσωπα ἐνεφαίνετο ἡ χαρά, διότι θὰ εἶχον μετ' αὐτῶν τὸν ἡρωϊκὸν ἄνδρα καὶ πολλὰ ἠλπίζον ἐκ τῆς παρουσίας του. Περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τινων ἐνθουσιωδῶν νέων, ὧν τινὲς ἠκολούθουν αὐτὸν καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1896 εἰσῆλθε περὶ τὴν 9ην πρωϊνὴν ὥραν εἰς τὴν κωμόπολιν μετὰ νυκτερινὴν καὶ ἐσπευσμένην πορείαν. Μόλις ἀνεπαύθη ὀλίγον ἐκ τῆς κοπιώδους ὁδοπορίας του, ἔσπευσε νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὰ διάφορα ἐπίκαιρα σημεῖα καὶ νὰ κατοπτρεύσῃ τὰς κινήσεις τῶν Ὀθωμανῶν, διὸ ἐξῆλθε ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τῶν προκρίτων καὶ ἐν συνοδείᾳ ὀλίγων ὀπλοφόρων ἀνῆλθε τὰς πρὸς τὸ ΒΔ μέρος λοφοσειρᾶς τῶν Ἄνεμομύλων, Καταρχανίτικης Κεφαλᾶς καὶ Τζέ, ἐκεῖθεν δὲ ἐθεάθησαν Τοῦρκοι περιφερόμενοι εἰς τὴν κάτωθι καὶ πρὸ τοῦ Ἡρακλείου πεδιάδα. Οἱ Ὀθωμανοὶ ὄντες μακρὰν τῶσον, ὅσον ν' ἀκούηται φωνὴ ἀνθρώπου, ἐφοβήθησαν καὶ ἤρξαντο συναθροίζοντες τὰ ζῶά των νὰ φεύγωσι δρομαῖοι. Μετ' ὀλίγα λεπτὰ συναθροισθέντες καθ' ὀμάδας ἐπυροβόλουν κατὰ τοῦ Νταφῶτη καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Ἄλλ' οὔτοι, ἐπειδὴ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἶχεν

ἀφιχθῆ ἔγγραφον τῶν κυβερνητῶν τῶν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου ξένων πλοίων, δι' οὗ ἐγνωστοποιεῖτο ὅτι θὰ ἐξήρχοντο πρὸς διακανονισμόν οὐδετέρας ζώνης, ἀπέφυγον ν' ἀντιπυροβολήσωσιν, ἵνα μὴ φανῶσιν ὅτι περιεφρόνουν τοὺς λόγους των. Ἐσέβοντο οἱ ἐπαναστᾶται τὰς ὁδηγίας τῶν Εὐρωπαϊῶν, ἵνα ἐπιρρίπτηται πάντοτε εἰς αὐτοὺς ἡ ἔναρξις τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἃς οἱ Τοῦρκοι ἐμελέτων καὶ ἐξετέλουν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν συνδιαλλακτῶν.

Μετὰ πολὺρον μελέτην τοῦ ἐδάφους ὁ κ. Νταφώτης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν κωμόπολιν καὶ εὐθὺς ἐφρόντισε νὰ τοποθετήσῃ φρουροὺς εἰς τὰς διαφόρους ἐξόδους τῆς κωμοπόλεως, ἵνα ἐμποδίξωσι τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐγχωρίων τῶν ἐπιθυμούντων νὰ καταλείψωσι τὰς ἐστίας των. Οὐδεὶς δὲ ἠδύνατο νὰ ὑπερβῆ τὰς φρουράς, ἂν μὴ ἔφερον ἔγγραφον ἄδειαν ὑπογεγραμμένην καὶ ἐσφραγισμένην ὑπὸ τοῦ κ. Νταφώτη. Τὸ μέτρον τοῦτο ὑπῆρξεν ἀριστον, διότι ὅλοι ἔμμενον, ὅπως ἐν ᾧρᾳ ἀνάγκῃς ὑπερασπίσωσι τὰς οἰκίας των καὶ εἰς πολλοὺς ἐνέβαλλε θάρρος.

Δι' ἐγγράφου ὑπογεγραμμένου παρ' ὄλων τῶν μελῶν τῆς ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς ἐδίδοτο εἰς αὐτὸν πλήρη ἐλευθερία ἐνεργείας ὡς πρὸς τὴν διοργάνωσιν τῆς κωμοπόλεως καὶ διορίζετο φρούραρχος αὐτῆς. Συνεπεῖα τούτου ἐξέδοτο διαταγὴν, δι' ἧς τὴν πρωίαν τῆς ἐπομένης προσεκαλοῦντο πάντες οἱ ἐν τῇ κωμοπόλει μένοντες ἐθελονταὶ καὶ οἱ ὀπλοφοροῦντες τῶν κατοίκων νὰ παρευρεθῶσιν ἔνοπλοι εἰς τὴν πρὸ τῆς Ἐκκλησίας «Παναγίας» πλατεῖαν, «Πατητήρια».

Τὴν ἐπομένην παραταχθέντες ἐν γραμμῇ οἱ ἐθελονταὶ ἤκουσαν λόγους τινὰς τοῦ κ. Νταφώτη, δι' ὧν προσεκαλοῦντο οἱ ἐλθόντες ν' ἀγωνισθῶσι πράγματι ὑπὲρ τῆς Κρήτης νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, ἵνα ὡς ἀληθεῖς στρατιῶται ὑποστῶσι μετ' αὐτοῦ τοὺς παντοειδεῖς κόπους, στερήσεις καὶ κακουχίας, ἃς ἐπάγεται ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις. Εἰς τοὺς πειστικούς του καὶ ἐνθουσιαστικούς λόγους ἐκ τῶν ὑπερεξήκοντα εὐρισκομένων ἐθελοντῶν οἱ 50 ἐδήλωσαν, ὅτι πάνυ προθύμως τάσσονται ὑπ' αὐτόν. Οἱ λοιποὶ διετάχθησαν ἐντὸς δύο ὥρων νὰ καταλίπωσι τὴν κωμόπολιν μεταβαίνοντες ὅπου ἤθελον. Οἱ ἀποφυγόντες τὴν ὑ-

πηρεσίαν και δειλιάσαντες πρό τῆς πειθαρχίας, ἦσαν πάντες κκοκοποιά στοιχεῖα, ἐξ ὧν βρίθουσιν αἱ παράλιοι και μεγάλοι πόλεις τῆς Ἑλλάδος και οὔτινες μετέβησαν εἰς Κρήτην δια πάντα ἄλλον σκοπὸν πλὴν τοῦ τοῦ ἀγῶνος. Οἱ ἐναπομεινάντες προστεθέντες εἰς τοὺς μετὰ τοῦ Νταφώτη ἐλθόντας και τινες ἄλλους νεανίας ἐκ διαφόρων τῆς Κρήτης μερῶν ἀπετέλεσαν τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν, περὶ οὗ κατωτέρω.

Εἶτα παρετάχθησαν εἰς γραμμὴν οἱ ὄπλοφόροι τῆς κκοκοπόλεως, οὔτινες διηρέθησαν εἰς τοὺς ἀγάμους και ἐγγάμους. Οἱ ὑπερδικοκκισοὶ ἀγαμοὶ και οἱ ἰσοκριθμοὶ ἐγγαμοὶ ἐδιδάχθησαν ὑφ' ὅσων εὔρεθῆμεν ἐκεῖ νὰ γνωρίζωμεν ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις τὰς στοιχειωδεστερας τούτων⁽¹⁾· και ἦτον ὠραιότατον θέαμα νὰ βλέπη τις τοὺς εὐσταλεῖς ἐκείνους νεανίας μετὰ τὰ ὑψηλὰ ἀναστήματα, ὅλους ζῶν και πῦρ, μετὰ τὴν ἱστορικὴν των βράκκα, νὰ ἐκτελῶσι μετὰ τόσης προθυμίας τὰ γυμνάσματα τοῦ στρατιώτου, ὧν ἀντελαμβάνοντο ἐν ὀλιγίστῳ χρόνῳ· και ἐσκεπτόμεν ὁποίους στρατιώτας θ' ἀπέκτα ἡ Ἑλλάς, ὅταν ἡ πατρίς των θὰ ἦνθαι και εὐημέρει ὑπὸ τὰς πτέρυγας της. Συγκίνησιν προὐκάλει ἡ προθυμία τῶν ἐγγάμων εἰς τὸ νὰ τρέχωσιν ὅπως γυμνασθῶσι και αὐτοὶ και διδαχθῶσι τὸν ἀληθῆ τοῦ ἔπλου χειρισμόν. Εἰς τὰς τρεῖς ἡμέρας, καθ' ἃς ἐγύμνασα ἀρκετοὺς ἐξ αὐτῶν, ἐντύπωσιν μοὶ ἐνεποίησεν ἡ εὐπεΐθεια και ἡ προσοχή των. Βωβοὶ, μετὰ ὀφθαλμοὺς προσηλωμένους ἐπὶ τοῦ στόματός μου, περιέμενον ν' ἀκούσωσι τὸ πρόσταγμα και ἐκτελέσωσι τὴν κίνησιν. Εὐθυτενεῖς, μετὰ κεφαλὴν ἀκίνητον, μετὰ ὄμμα φλογερόν και προσεκτικόν, παρουσίαζον ὄψιν ἀληθοῦς στρατιώτου, συνειθισμένου εἰς τὰ τοιαῦτα και δυναμένου ν' ἀγωνισθῆ πρὸς τὸν καλλίτερον ὀπλίτην. Ἐκ τούτου και ἐξ ἄλλων περιστάσεων μοὶ ἐδόθη ἀ-

(1) Ἐπιλαμβανόμεθα ἐνταῦθα τῆς εὐκαιρίας, ὅπως ἀνομολογήσωμεν ὑψίστην εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν κ. Γ. Ἀντωνόπουλον, τὸν τοσοῦτους ἀτρώτους κόπους καταβαλόντα, ὅπως στρατιωτικῶς ἐκπαίδευσῃ τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν. Τὸ ἔτος 1897 ἀπέδειξε πόσον δίκαιον εἶχεν, ὅτε τὴν στρατιωτικὴν παιδείαν τῶν μαθητῶν ἐθεώρει ὡς ἐν τῶν σπουδαιοτέρων μαθημάτων.

φορμή νὰ θαυμάσω τὸ εὐπειθές τοῦ Κρητός, ὅστις θεωρεῖται ἄ-
γριος καὶ ἀνυπότακτος. Ἔχει πολλὰ ἐλαττώματα, διότι σπα-
νίως ἔτυχεν, ὑπὸ τὸν ζυγὸν μένων, ἀρχηγῶν ὅπως ἔπρεπεν. Ἡ
εὐπειθειά του ὅμως, ὅταν αἰσθανθῆ ἑαυτὸν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν
νόμων καὶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ἀρχηγῶν ἀνταξίων αὐτοῦ θὰ κατα-
στῆ παρομιώδης. Ἐν διαστήματι τριῶν ἡμερῶν ἐδιδάχθησαν τὰς
στοιχειωδέστερας τῶν ἀσκήσεων, ἵνα παραταχθῶσι συντεταγμέ-
νοι πρὸ τῶν περιμενομένων πλοιαρχῶν, οἵτινες ἐγνωστοποίησαν
τὴν ἀφίξιν των διὰ τοῦ ἐξῆς ἐγγράφου :

(Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.)

Ἐκ τῆς Ναυαρχίδος «Τράφαλγαρ.»

18/1 Μαρτίου 1897.

Πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσωμεν εἰς τοὺς
ἀρχηγούς τῶν ἐπαναστατημένων πληθυσμῶν τοῦ τμήμα-
τος Ἡρακλείου, ὅτι ἀπεφασίσαμεν νὰ διέλθωμεν μεθαύριον
ἤτοι τὴν Πέμπτην περὶ τὴν 10ην πρωϊνὴν ὥραν, ἀρχίζον-
τες ἀπὸ Γάζι, ὅλην τὴν ἀνακωχικὴν ζώνην, ζητηθεῖσαν
καὶ διαχαραχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Ἡρακλείου,
ὅπως ἰδίους ὄμμασι καὶ ἐπὶ τόπου λάβωμεν γνῶσιν τῆς το-
πογραφικῆς θέσεως, ἵνα οὕτω δυνηθῶμεν νὰ συνεννοηθῶ-
μεν ἀπὸ κοινοῦ μεταξὺ ὑμῶν καὶ τοῦ Διοικητοῦ. Οὐδεμίαν
διαταγὴν ἔχομεν περὶ τοῦ διαδήματός μας τούτου, ἀλλὰ
τὸ κάμνομεν ἀπλῶς ἐν ὀνόματι τῆς ἀ ν θ ρ ω π ὀ τ η τ ο ς,
ὅπως ἀποσοβηθῶσιν ἐχθρικά περιπλοκαί, ὅμοιαι πρὸς ἐ-
κείνας, αἵτινες συνέβησαν κατ' αὐτάς.

Λάβετε λοιπὸν τὴν καλωσύνην ν' ἀνακοινώσητε καὶ εἰς
τοὺς λοιποὺς ἀρχηγούς τῶν ἐπαναστατημένων πληθυσμῶν
σας, οἵτινες εὐρίσκονται ἐν τοῖς πέριξ τῆς ἀνακωχικῆς ζώ-
νης, ὅπως δυνηθῶμεν νὰ κατορθώσωμεν ἀπὸ κοινοῦ καὶ

πραγματοποιήσωμεν τὸν εἰρηνικὸν σκοπὸν μας ἄνευ
δυσαρέστων συμβάντων.

Δέξασθε Κύριοι τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ἡμᾶς ὑπο-
λήψεως.

Ὁ Βασιλικὸς Κυβερνήτης «Τραφαλλάρο»

Τρεφέλ

Ὁ Κυβερνήτης Σάτελντ

Φρόιμαν

Μετὰ ταῦτα καὶ τὴν τοποθέτησιν τῶν προσκόπων, ἀστυνομι-
κῆ διαταγῆ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ νέου Φρουράρχου ἀπηγόρευσε νὰ
πυροβολῶσι χάριν παιδιᾶς καὶ καταναλίσκωνται ἀδίκως φυσίγ-
για. Προσεκλήθησαν οἱ κρεοπῶλαι, παντοπῶλαι καὶ καφεπῶλαι
ὡς καὶ πάντες οἱ κάτοικοι νὰ καθορίζωσι καθ' ἑκάστην τὸν πρὸ
τῶν καταστημάτων καὶ οἰκιῶν χώρον. Ἀπηγορεύθη αὐστηρῶς
εἰς τοὺς Ἐπιλέκτους νὰ περιφέρωνται ἐντὸς τῆς κωμοπόλεως, ἢ
ἐξαγωγῇ τροφίμων χάριν ἐμπορίας καὶ ἐπετράπη μόνον ἡ τοῦ ἐ-
λαίου καὶ οἰνοπνευμάτων. Διὰ τοιούτων καὶ ἄλλων διατάξεων ἡ
κωμόπολις προσέλαβε νέαν ὕψιν καὶ ζωὴν, τὸ δὲ ἔλρον παρουσία-
ζεν εὐρὺ στρατόπεδον.

Μετὰ τὴν ἐσωτερικὴν διοργάνωσιν τῆς κωμοπόλεως ἔδει νὰ
ληφθῇ φροντίς καὶ διὰ τὴν συντήρησιν τῶν πολεμιστῶν καὶ γυ-
ναικοπαίδων καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐξέυρεσιν πολεμοφοδίων,
διὸ ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ σταλῇ ἔγγραφον πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ
στρατοῦ τῆς κατοχῆς κ. Τιμ. Βάσσον, δι' οὗ νὰ ἐκτίθηται αὐτῷ
ἐν ἐκτάσει ἢ κατάστασις καὶ ἡ παντελής σχεδὸν ἔλλειψις τῶν
ἀναγκαίων καὶ νὰ ζητῶνται ὀδηγίαι καὶ διαταγαὶ διὰ τὰ περαι-
τέρω. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐστάλη δι' ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΙ.

[20 Φεβρουαρίου—1 Μαρτίου]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ὁ Νταφώτης καὶ τὸ τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ προκαταρκτικὰ ἔργα τοῦ Νταφώτη, ἅτινα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι εἶναι ἄνθρωπος καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν λόγων. Θὰ προσπαθήσωμεν δὲ νὰ σκιαγραφήσωμεν αὐτόν, ὅπως τὸν ἐγνωρίσαμεν καὶ ὅπως ἐδείχθη εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν ἔργων του.

Μετρίου ἀναστήματος, εὖρωστος, ἔχων τὴν σύμμετρον ἐκείνην εὖρωστίαν, ἣν προσδίδει ἡ γυμναστικὴ καὶ ὁ ἐν μέσῳ τῶν στρατοπαίδων καὶ τῶν πολέμων βίος, μὲ ἀέρα πολεμικὸν ἐπὶ προσώπου, ἐκφράζοντος τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν τόλμην, ἠλιοκαῆς τὴν ὄψιν, μὲ κόμην, γένειον καὶ μύστακα μέλανα, μὲ ὄφθαλμοὺς μέλανας καὶ ἀπαστρέπτοντας ἐξ εὐφυίας καὶ ἀποφασιστικότητος, παρουσιάζει σύνολον ὠραίου ἀνδρός. Γεννηθεὶς ἐν Κρήτῃ, εἰς τὸ χωρίον Ἀβδοῦ, κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 66—68, υἱὸς πατρὸς δοξασθέντος κατ' αὐτὴν, ζήσας ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἐν τοῖς στρατῶσι, σχῶν τὰς πασιγνώστους περιπετείας ἐν τῷ βίῳ του, ἀντικρύσας τοσάκις ἀπαθῶς καὶ τολμηρῶς τὸν θάνατον εἰς τὰ δάση καὶ πεδία τῆς Δαχομέης καὶ ἀλλαχοῦ, πλούσιος εἰς μικρὰς τρικυμίας ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ του βίῳ, ἀπέκτησε τὴν ἀνησυχίαν ἐκείνην τοῦ πνεύματος, ἥτις ἄγει εἰς τὴν ἀένναον κίνησιν, εἰς τὰ τολμηρὰ ἔργα. Ὀλίγον τι παράφορος δυσανασχετεὶ εἰς τὰ παρουσιαζόμενα ἐμπόδια κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του καὶ ὅμως, ἂν δὲν δυνηθῇ νὰ ὑπερπηδήσῃ αὐτὰ, προφυλάσσεται ἵνα εὕρῃ τὴν

κατάλληλον στιγμήν, ὅπως ἐκτελέσῃ τὴν ἰδέαν του. Καὶ μεθ' ἑλα ταῦτα εἶναι ἰδανιστῆς ἄκρος, ἄνθρωπος ἐξωθήσας τὸν ἰδανισμόν μέχρι τοῦ μυθικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ γοητευτικοῦ. Ἡ σειρὰ τῶν πράξεών του παρουσιάζει ἡμῖν αὐτὸν ὡς τὸ ἰδανικὸν τοῦ φίλου, τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἥρωος, τὸ ἰδανικὸν τοῦ πατριώτου.

Εἶναι ὡς εἴπομεν καὶ ἄνθρωπος τῶν λόγων. Χεῖμακρος εἶναι ἡ γλῶσσα του, ὅταν θέλῃ νὰ ἀναπτύξῃ ἰδέαν τοῦ τινος ἢ θέλει νὰ πείσῃ τὸν ἀντιφρονούντα αὐτῶ. Αὐτοδίδακτος σχεδόν, ἐγκλείει τὰ ἄξεστα ἀλλὰ καὶ μεγάλα ἐκείνα σπέρματα τῶν φυσικῶν ποιητῶν, ἅτινα ριπτόμενα ἐπὶ τοῦ χάρτου θέλγουσι καὶ καταπλήττουσι συγχρόνως. Ἐχει διαπλάσει ἴδιον ὕφος, σκληρόν, ἀπότομον οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῷ ὁποίῳ πάλλει ἡ ζωὴ καὶ ἀπαστράπτουσι αἱ ἰδέαι, ἂν μὴ διακρίνηται ὡς πρωτεύον μέρος ἡ τέχνη. Τὰ περίεργα αὐτοῦ ἔγγραφα κατὰ τε τὴν παρελθοῦσαν καὶ παροῦσαν ἐπαναστασίαν κατέπληξαν πολλοὺς καὶ ἐμποιοῦσι τὸ συναίσθημα ἐκεῖνο, ὅπερ γεννᾷ ἢ ἄνευ περιστροφῶν ἔκφρασις τῆς ἀληθείας καὶ ἀναγινωσκόμενα φαίνονται ὡς κτυπήματα σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος. Ἴδου πῶς ἔγραφεν, ὅταν προσεκάλει τὸν ἅγιον Χερσοννήσου κ. Ἀγαθάγγελον Παπαδάκην, ἵνα ἔλθῃ εἰς Ἀρχάνας.

« » Ἐχω μεγίστην ἀνάγκην τῆς πολυτίμου συνδρομῆς σας. Σὰς ζητῶ θρησκευτικὰ καὶ ἠθικὰ ὅπλα, ἵνα ἀναπληρώσω τὰ ἐλλείποντα πραγματικά. Ἐὰν δὲν σπεύσητε ὑμεῖς μετὰ τοῦ ἁγίου Τίτου (τοῦ Πέτρως) νὰ κάμητε ἐν Ἀρχάναις τὸ μνημόσυνον τοῦ εἰς Θεὸν μεταστάντος Παν. Μητροπολίτου Κρήτης, καθιστῶ ὑμᾶς ὑπευθύνους διὰ τὰ περικιτέρω. Αἱ μεταγενέστεραι γενεαὶ ἐὰν ἔλθῃτε, ὅπου ὁ κίνδυνος, θὰ σᾶς ἀνεγείρωσιν ἀνδριάντα ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν. Ἡ ἄφιξις μου ἐνεθάρρυνε τοὺς κατοίκους ἢ ὑμετέρα ὅμως ἄφιξις θὰ τοὺς ἀναζωογονήσῃ, θὰ τοὺς καταστήσῃ ἀτρομήτους, θὰ τοὺς κάμῃ νὰ λησμονήσωσι τὴν πεινᾶν των. Σας ἀναμένουσιν ὡς Μεσσίαν. Ἐγὼ ὡς στρατιώτης ἐν τῷ καθήκοντί μου νομίζω, ὅτι δὲν ἀνήκω μόνον εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐξ ἧς ἔχω τὴν τιμὴν νὰ κατὰγωμαι ἀλλ' εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα καὶ τούτου ἕνεκεν ἔσπευσα ὅπου ὁ κίνδυνος, πολὺ δὲ περισσότερον ὑμεῖς, ὡς Ἀρχηγὸς τῆς Θρησκείας, νομίζω, ὅτι πρέπει

νὰ σπεύσῃτε ἐνταῦθα, ἀφοῦ μάλιστα κατὰ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας εἴσθε ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ μακαρίτου Μητροπολίτου. Ἡ πτώσις τῆς Ἀγκαρᾶθου (μονὴ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πεδιάδος παθοῦσα πέρυσιν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν) δὲν ἐστέφη ὑπὸ θυμάτων. Ἡ πτώσις ὅμως τῶν Ἀρχανῶν θὰ κοσμήσῃ μὲ τὸν αἱματωδέστερον στέφανον τὴν μίτραν σας. Σκέφθητε καὶ πράξατε ὅ,τι ὁ Πανάγαθος Θεὸς σας διαφωτίσῃ. Ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμὲ θὰ τὸ πράξω χάριν ἀποκλειστικῶς τῆς πατρίδος, τῆς συνειδήσεώς μου καὶ τοῦ στρατιώτου Νταφώτη. Ὅ,τι ἐπιβάλλεται ὑμῖν τοῖς θρησκευτικοῖς ἀρχηγοῖς μας δὲν εἶμαι ἐγώ, ὅστις θὰ σας τὸ ὑποδείξω.

Μετὰ σεβασμοῦ ἀσπάζομαι τὴν δεξιάν σας.

Ὁ Διοικητὴς τοῦ τάγματος τῶν Ἐπιλ. Κρητῶν.

I. Νταφώτης

Ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικόν : Εἶναι χορτοφάγος καὶ συνεπῶς φοβερὸς ἐχθρὸς τοῦ οἴνου καὶ τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν. Εἰς τε τὸν γραπτὸν καὶ προφορικὸν λόγον του κυριαρχεῖ ἡ λέξις «σπεύδω».

Ἀναμφισβητήτως τοιοῦτου Διοικητοῦ ἰσάξιοί του θὰ ἦσαν καὶ οἱ στρατιωταὶ του. Τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων ἐκ πρώτης ὄψεως ἐφάνη ἡμῖν μικρογραφία στρατεύματος πειθαρχικωτάτου. Ἐξ ἑκατὸν εἴκοσι κατ' ἀρχὰς ἀνδρῶν συγκείμενον, εἶχε τοὺς ἀξιωματικούς του, μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ λοχαγοῦ, τοὺς ὑπαξιωματικούς του, τὴν ἐπιμελητείαν του, τοὺς μαγείρους του, τὸν ἰατρὸν του. Ζωὴ καθαυτὸ στρατιωτικῆ· αἰ προφυλακαί, τὰ μικρὰ φυλακεῖα, οἱ διπλοσκοποί, αἱ ἔρπουσαι περίπολοι ἦσαν αἱ σπουδαιότεραι ὑπηρεσίαι του. Νυκτεριναὶ ἔφοδοι ἐξετελοῦντο δις τῆς νυκτὸς ὑπὸ δύο ἀξιωματικῶν εἰς ὅλας τὰς φρουράς, μὲ συνθήματα ἀλλασσόμενα καθ' ἐκάστην νύκτα. Οἱ ἄνδρες εἶχον διαιρηθῆ εἰς διμοιρίας, ὧν ἐκάστην διηύθυνεν εἰς ἀξιωματικός, ἐκγυμνάζων αὐτὴν τὴν ἡμέραν, ὅταν δὲν μᾶς ἠνώχλουν οἱ Τοῦρκοι, ὀδηγῶν εἰς τὰς μάχας καὶ καταλαμβάνων τὸ ὄρισμένον αὐτῷ ὄχρῳμα, ἐν ὄρα ἐπιθέσεως. Ἀναφορὰ καθ' ἐκάστην πρωίαν ἐγίνετο ἱεραρχικῶς, συσ-

σίτιον καθ' ὠρισμένας ὥρας, τιμωρίαι μὲ κράτησιν ἢ ἐπίπληξιν ἐνώπιον ὀλοκλήρου τοῦ Τάγματος, πρὸς συγκράτησιν τῆς πειθαρχίας. Ὡς στρατῶν τῶ ἐχρησίμευον δύο πρὸς τὴν ΒΑ ἄκραν τῆς κωμοπόλεως εὐρυχωρόταται οἰκίαι, συνδεδεμένοι δι' εὐρυτάτης αὐλῆς. Συνκναστροφή ἀδελφικὴ ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν, διετῆρει ἀκμαῖον τὸ αἶσθημα τῆς πειθαρχίας, τῆς τάξεως, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Εἰς τὰ διάφορα στοιχεῖα τὰ ἀποτελοῦντα τὸ Τάγμα ἔλειπον τὰ ποταπά αἰσθήματα καὶ πάθη καὶ τὸ ὅλον παρουσίαζεν οἰκογένειαν ζῶσαν ἐν συμπνοίᾳ καὶ ἀγάπῃ. Ὁ μικρόκοσμος ἐκεῖνος ἦτον ἄξιος θαυμασμοῦ διὰ τὸ σθένος καὶ τὴν καρτερίαν, ἣν ἐπεδείκνυε. Τοιοῦτος ἦτον ὁ ἀνὴρ, ὑπὸ τοῦ ὁποίου τὰς διαταγὰς ἐτάχθημεν προθύμως ν' ἀγωνισθῶμεν, καὶ τοιοῦτον τὸ Τάγμα, εἰς ὃ εὐχαρίστως ἐδέχθημεν νὰ ὑπηρετήσωμεν ὁ φίλος Ἀναργυρος καὶ ἐγώ, μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ, ἀναλαβόντος ἐμοῦ καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Γραμματέως τοῦ Τάγματος. Διὰ τοῦτο τὰ ἐφεξῆς θὰ ἦναι ἡμερολόγιον τοῦ Τάγματος, μὲ ἐνίας παρεμβάσεις ἰδιαιτέρας ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων καὶ μερικῶν ἐπεισοδίων.

Τότε πρῶτον ὑπεδύθημεν καὶ μὲ τὰ Κρητικὰ στιβάνια, τὰ ἐλαφρὰ καὶ καταλληλότατα διὰ τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης, δωρηθέντα ὑπὸ τοῦ νέου Διοικητοῦ μας καὶ ἐκ τοῦ μόνου ἑκατονταδράχμου, ὅπερ εἶχε, πληρωθέντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἐχυρωματικὰ Ἔργα.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπιθεωρήσεώς του ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων διέκρινε τὰ ἐπικαιρὰ σημεῖα, ἅτινα ἔπρεπε νὰ ἐχυρωθῶσι. Τὰ κυριώτερα τούτων ἦσαν τέσσαρα δεσπόζοντα τῆς κωμοπόλεως, ὡς ἐπὶ λοφίσκων κείμενα καὶ ἐξ ὧν ἦσαν καταφανεῖς αἱ προφυλακαὶ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ αἱ κινήσεις αὐτῶν. Καὶ πρῶτον διὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ τάγματος καὶ τῆ βοηθείᾳ πολλῶν ἐντοπίων

ἤρξατο ἐπισκευάζων τὸ ἐπὶ τοῦ λόφου «Γαλακὸ Παποῦρι» καὶ ΝΑ τῆς κωμοπόλεως κείμενον ὄχυρῶμα, εὐρύνας αὐτὸ καὶ ἐνισχύσας δι' ἐτέρας σειρᾶς λίθων, μεθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἐπιχωμάτωσις καὶ ἡ πλέον τῶν δύο μέτρων κατασκευὴ χωματίνου προπετάσματος. Οὕτω κατεσκευάσθη ἰσχυρότατον κοχλιοειδὲς ὄχυρῶμα, εἶδος μικροῦ φρουρίου, δυναμένου νὰ περιλάβῃ ἐν ἀνέσει περὶ τοὺς 80 πολεμιστάς. Τὸ ἐπίλοιπον τῆς ἡμέρας κατηναλώθη εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ὁδοφραγμάτων καὶ τὴν κατασκευὴν νέων τοιούτων κατὰ τὰς εἰσόδους τῆς κωμοπόλεως καὶ εἰς τὴν κατάρριψιν τῶν πρὸ αὐτῆς, κατὰ τὸ Β μέρος, εὐρισκομένων μανδρῶν.

Τὴν ἐπομένην ἤρξατο ἡ ἀνέγερσις ἐτέρου ὄχυρῶματος, ὁμοίου τῷ πρώτῳ, ἐπὶ τοῦ λόφου «Πετροκέφαλο» πρὸς τὸ ΒΔ μέρος τῆς κωμοπόλεως καὶ κάτωθεν τοῦ ὄρους Γιούκτα. Τὸ ὄχυρῶμα τοῦτο ἐγένετο ἀπόρθητον σχεδόν, διότι ἔκειτο ἐπὶ λόφου ἀποτόμου, δεσπόζοντος τῆς ὅλης κάτωθεν αὐτοῦ πεδιάδος, καὶ ὑπερσπιζομένου ἔνθεν μὲν ὑπὸ τοῦ Γιούκτα, ἔνθεν δὲ ὑπὸ βαθείας καὶ δυσβάτου φάραγγος. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο ὄχυρῶμάτων ἦτο 800περίπου μέτρα, ὥστε καὶ ἂν ἐχθροὶ προὐχώρουν πρὸς τὰς Ἀρχάνας ἐκ τοῦ ἀνοικτοῦ μέρους τῆς δημοσίας ὁδοῦ, θὰ εὐρίσκοντο μεταξὺ δύο πυρῶν. Κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ὄχυρῶματος τούτου, οἱ Ὀθωμανοί, οἱ φρουροῦντες τὴν εἰς τὴν θέσιν «Ταβέρνα» μεγάλην γέφυραν, δι' ἧς διήρχετο τὸ εἰς Ἡράκλειον διοχτευσόμενον ὕδωρ, ἐταράχθησαν καὶ, πλησιάσαντες πρὸς τὰς προφυλακὰς αὐτῶν παρὰ τὸν πύργον «Στεργιανοῦ» μετὰ μιᾶς σημάκας, ἤρξαντο πυροβολοῦντες τοὺς ἐργαζομένους. Αἱ σφαῖραι συγχνάκις ἐσύριπτον ἄνωθεν τῶν κεφαλῶν μας, ἀλλ' ἡ ἐργασία οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν διεκόπη, τῶν πάντων ἐνθαρρυνομένων ὑπὸ τῆς ἀταραξίας τοῦ Διοικητοῦ. Ἀπηγόρευσε δὲ οὗτος ν' ἀντιπυροβολήσωμεν, ἵνα μὴ δοθῇ αἰτία μάχης, ἣν πρὸς τὸ παρὸν ἤθελε ν' ἀποφύγῃ, ἕνεκα τῆς ὀλιγότητος τῶν φυσιγγίων καὶ τῆς ἀτελοῦς ὄχυρώσεώς μας.

Μετὰ κοπιώδη καὶ ταχεῖαν ὑπὸ καυστικὸν ἥλιον ἐργασίαν ἀπεπερατώθη καὶ τὸ ἰσχυρότατον τοῦτο ὄχυρῶμα καὶ εἶτα κα-

τήλομεν έντεϋθεν, διευθυνθέντες πρὸς τὸ ΜΑ τῆς κωμοπόλεως μέρος, εἰς τὸν λόφον «Καστέλλι», ὅπου διὰ τῶν λίθων, οἵτινες ἐχρησίμευσαν ἄλλοτε εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατασκευὴν ὀχυρωμάτων καὶ προμαχόνων ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ λόφου, ἀνηγέρθησαν ἕτερα δύο ὀχυρώματα, ἐνὸς ὁμοίου τοῖς ἄλλοις καὶ ἐνὸς πολὺ μικροτέρου.

Ἡ ἡμέρα αὕτη ὑπῆρξε πλήρης ζωῆς διὰ τὴν κωμόπολιν, ἔνεκα τῆς κινήσεως, ἣτις ἐπεκράτει κατὰ τὴν ἀνοδὸν καὶ κάθοδον τῶν ἀντικαθισταμένων ἐργατῶν καὶ τῆς διὰ ζῶων μεταφορᾶς τῶν ἀναγκαιούντων ὑλικῶν καὶ ἐργαλείων· κινήσεις πυρετώδους προσέδιδεν εἰς πάντα ὄψιν πολεμικὴν καὶ ὀργασμὸς ἀσυνήθης ἐπεκράτει. Οἱ Κρήτες πολεμισταὶ πρόθυμοι ἤγειρον, μετέφερον καὶ ἐτοποθέτουσαν τοὺς λίθους ἀλλεπαλλήλως, ἤρκει δέ, ὅταν ἐδείκνυον ἀπροθυμίαν τινά, εἰς λόγος προσβάλλων τὸν ἐγωισμόν των καὶ ἡφρασίς ὅτι θ' ἀποπερτώσωμεν ἡμεῖς τὴν ἐργασίαν, ἵνα μετὰ περισσοτέρας προθυμίας ἐπιληφθῶσιν αὐτῆς. Μεθ' ὅλον τὸ ἀτίθασσον αὐτῶν ἐφάνησαν λίαν εὐάγωγοι καὶ πειθήνιοι, τοῦθ' ὅπερ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἡλλοίου τὴν ἐκ τῶν προτέρων, ἐκ διαδόσεων ἀνθρώπων μὴ γνωρισάντων αὐτούς, σχηματισθεῖσαν γνώμην μας περὶ τοῦ κακοῦ χαρακτῆρός των. Ἐθαυμάσαμεν δ' ἐκεῖ προσέτι τὴν σωματικὴν τινων ῥώμην· εἶδομεν νεανίαν 20ετῆ ἐγείροντα ἀνευ βοηθείας λίθον ὀγκώδη, ἄνω τῶν 80 ὀκάδων, τὸν ἱστορικὸν δὲ κωφάλαλον νὰ φορτωθῆ ἐπὶ τῶν ὤμων του λίθον 150 ὀκάδων κατ' ἐλάχιστον ὄρον.

Τὴν ἐπιούσαν ἐξηκολούθησαν αἱ ἀμυντικαὶ ἐργασίαι διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ἐτέρου ἰσχυροῦ ὀχυρώματος κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς κωμοπόλεως ἐπὶ τῆς θέσεως «Πατητήρια» καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης ὁδοῦ Ἀρχανῶν — Ἡρακλείου. Τὸ ὀχύρωμα τοῦτο ὑπερήσπιζε τὴν εἴσοδον τῆς κωμοπόλεως καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ὀχυρωμάτων «Γαλανὸ Παπούρι» καὶ «Πετροκέφαλο» ἐσχηματίσθη ἄλυσσις ἀδιάσπαστος ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐχθρῶν.

Ἀνάλογα ὀχυρώματα ἀνηγέρθησαν καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ ΒΔ μέρος λοφοσειρᾶς, ἣτις φέρει τὰ ὀνόματα, Φουρνί, Ἀνεμόμυλοι, Καταρχανίτικη Κεφάλαια καὶ Τζέ· ἕτερον δὲ σφηνοειδὲς ὀχύρωμα

εις τὴν Δ πλευρὰν τῆς κόμης Κάτω-Ἀρχάναι καὶ παρὰ τὸ νεκροταφεῖον αὐτῆς. Σειρὰ μικρῶν προμαχῶνων εἰς διάφορα ἄλλα σημεῖα, κατάρριψις τῶν ἐπιπροσθούτων σωρῶν λίθων, οὔτινες ἐν Κρήτῃ ὀνομάζονται «Τρόχαλοι» καὶ ἄλλα παρεμφερῆ ἔργα κατέστησαν τὴν κωμόπολιν τελείαν ἀμυντικὴν θέσιν καὶ λίαν δυσπρόρητον, δι' ὅπερ καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπὴ Ἀρχανῶν ἔγραφε πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Κεντρικὴν τῶν Κρητῶν ἐπιτροπὴν α. Ἀφιχθεὶς ἐνταῦθα ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν, ἦρας κ. Ι. Νταφώτης, ἤρξατο ἀμέσως μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν δραστηριότητος καὶ τοῦ ἐνθέου ζήλου, ὑφ' οὗ πάντοτε ἐμφορεῖται, τῆς ὀχυρώσεως ἐπικαιροτάτων σημείων περὶ τῶν Ἀρχανῶν καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν κατεσκευάσε τῇ συνδρομῇ τῶν παλληκαρίων του καὶ τῶν ἐντοπίων, πλὴν ἄλλων καὶ τέσσαρα λαμπρὰ ὀχυρώματα εἰς τὰς θέσεις, Γαλανὸ Παπεῦρι, Πετροκέφαλο Πατητήρια καὶ Καστέλι. Τὰ ὀχυρώματα ταῦτα κείμενα εἰς ἀπόστασιν χιλιομέτρου τῶν Ἀρχανῶν καὶ δεσποζόντα τῶν ἐγγύς κειμένων Τουρκικῶν προφυλακῶν κατελήφθησαν πάραυτα ὑπὸ ἰσχυρῶν φρουρῶν, συντελεσθείσης οὕτω, τῇ ἀόκνῳ ἐργασίᾳ τοῦ φιλοπάτριδος τούτου ἀνδρός, τῆς ἀμύνης τῆς πλεῶς μας.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Μάχη τῆς 24ης Φεβρουαρίου ἐν Μαλεβυζίῳ.

Καὶ ἐν Μαλεβυζίῳ ἀπὸ τῆς μάχης τῆς 15ης Φεβρουαρίου οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἔπαυσαν ὀχυροῦντες ὅσον τὸ δυνατόν τὰς διαφόρους ἐπικαίρους αὐτῶν θέσεις καὶ τοποθετοῦντες φρουρὰς εἰς αὐτάς, ὅπως νυχθημερὸν ἐπιβλέπωσι τὰς κινήσεις τῶν Τούρκων, οὔτινες μένεα πνέοντες διὰ τὰς ἡττας, ἀεὶ ὑπέστησαν ἐν Ἀρχάναις καὶ Μαλεβυζίῳ, ἡτοίμαζον γενικὴν ἐπίθεσιν. Ἡ κατάστασις αὕτη τῆς ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν προσδοκίας τῆς ἐπιθέσεως

διήρκεσε μέχρι τῆς μεσημβρίας τῆς 24ης Φεβρουαρίου, ἤτοι τὴν Καθαρὰν Δευτέραν, ὅτε οἱ Κρήτες παρκαμνήσαντες ὀλίγον τὰς φρουράς, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν διασκέδασιν, ἣτις πανταχοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς γίνεται κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην.

Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξ Ἡρακλείου περὶ τὰς 2000 ὀρμηθέντες καὶ συνενωθέντες μὲ τοὺς ἐν ταῖς διαφόροις σταθμοῖς μένοντας κατέλαβον τοὺς Ἀθανάτους καὶ ἐκείθεν μέχρι τῆς θέσεως Ξερολιγᾶ προχωρήσαντες, προσβάλουσι τὰς ἐπὶ τοῦ λόφου «Γρηὰ Βίγλα,» 20' περίπου λεπτὰ ἀπέχοντος τῶν Δαφνῶν, προφυλακὰς τῶν ἡμετέρων. Οἱ ἐν Δαφναῖς ὀπλιταὶ ἄμα τοῖς πρώτοις πυροβολισμοῖς, σπεύδουσι πρὸς τὸ μέρος τῶν προφυλακῶν ὑπὸ τὸν παλαίμαχον ἀγωνιστὴν καὶ ἀρχηγὸν Μαλεβυζίου καὶ Τεμένους Ζουδιανόν, περὶ ὃν συνηθροίσθησαν καὶ τινες ἄλλοι ὀπλοφόροι, ὅπως ἀποκρούσωσι τοὺς ἐπερχομένους ἐχθρούς. Ἐνεκα τοῦ πολυαριθμοῦ τοῦ ἐχθροῦ οἱ ἐν Γρηὰ Βίγλα εἰσὶν ἠναγκασμένοι νὰ μάχωνται 5 πρὸς 100, μέχρις ὅτου ἀφιγῶσιν ἐπικουραὶ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν. Τὸ πῦρ σφοδρότατον ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς 2ας μ.μ. τῶν τούρκων ἐπιτεθεμένων λυσσῶδῶς κατὰ τῶν ἡμετέρων, ὅπως ἐκτοπίσωσιν αὐτούς. Ἐν τῷ μεταξί, εἰδοποιηθέντων καὶ τῶν ἄλλων χωρίων ἐκ τῶν πυροβολισμῶν, διὰ κωδωνοκρουσιῶν συναθροίζονται οἱ διάφοροι ὀπλιταὶ καὶ σπεύδουσι πρὸς βοήθειαν τῶν ἀγωνιζομένων, καταλαμβάνοντες διαφόρους ἐπικαίρους θέσεις.

Ἦδη οἱ Ὀθωμανοὶ ἤρχισαν νὰ προσβάλλωσι καὶ τὰ Σταυράκια, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῶν ὁποίων διηυθύνοντο πρὸς τὴν Γρηὰν Βίγλαν ἀρκετοὶ Κρήτες καὶ τὸ σῶμα τῶν ἐθελοντῶν ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Γ. Θειακάκη καὶ τὸν πατέρα του, καὶ τότε τὰ ἐν τῷ χωρίῳ γυναικὸπαιδα ἀνεχώρουν μετὰ δακρύων ἐκ τῶν οἰκιῶν των, φορτώσαντα ἐπὶ ζώων τὰ πολυτιμώτερα τῶν πραγμάτων των· ἀλλ' ἐν τῷ κινδύνῳ ἐκείνῳ ἄπασα αὐτῶν ἢ προσοχὴ ἐστράφη εἰς τοὺς σπεύδοντας πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς Ἐθελοντάς, οὓς ἤρχοντο μὲ δακρύοντας ὀφθαλμούς, διὰ τῶν λέξεων «στὴν εὐχὴ τοῦ θεοῦ παιδάτσα μας, στὴν εὐχὴ τοῦ θεοῦ, ἀπόδε εἶναι οἱ Τοῦρτσι.» καὶ πᾶσαι αἱ γυναῖκες

καὶ νεάνιδες, βλέπousαι αὐτοὺς σπεύδοντας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἔκλειον περισσότερο καὶ ἐπέφερον «τὰ κακόμοιρα, τὰ κακόμοιρα».

Ἐν τῷ μεταξύ ὁμοῦς σῶμα ἐκ τριάκοντα πέντε Κρητῶν μαχόμενον ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τὴν θέσιν Ἐηροληὰ πρὸς δεκαπλάσιον καὶ πλέον ἐχθρὸν κατεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ καὶ τρέπεται εἰς φυγὴν· ἡ τροπὴ αὕτη θὰ ἔθετεν εἰς λίαν δύσκολον θέσιν τοὺς ἄλλους, ἂν μὴ εὐτυχῶς κατέφθανε κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν ὁ ὀπλαρχηγὸς Ε. Ξενάκης ἔφιππος καὶ ἐπὶ κεφαλῆς πενηκοντάδος πολεμιστῶν, ὅστις μὲ τὴν χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν βροντώδη φωνὴν «ἐμπρὸς παιδιά!» κραυγάζει καὶ συγκρατεῖ τοὺς φεύγοντας. Ἐἴτα δὲ ἄλλους μὲν διατάξας νὰ βάλλωσι πυρὰ ὀμαδῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἄλλους δὲ νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν, ὁμοῦ κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀποδειλιῶντες εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἐκείνην, κλονίζονται καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν, παθόντες κατ' αὐτὴν πανολεθρίαν, αὐτοῦ τοῦ Ξενάκη φονεύσαντος ἰδιοχείρως 4 ἐχθροὺς, ἐν οἷς καὶ ἓνα σηματοφόρον.

Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ζουδιανόν, ἐνισχυθέντες καὶ ὑπὸ ἄλλων, γενναίως ἀποκρούουσι διὰ σφοδροῦ πυρός τὰς ἐπανειλημμένας τῶν ἐχθρῶν ἐπιθέσεις, ἐνῶ οἱ ἀπὸ τῶν Σταυρακίων ὁρμηθέντες ἡμέτεροι, τοποθετηθέντες κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Σταυρακίων — Δαφνῶν καὶ ὀπισθεν περιτειχισμάτων τῶν ἀμπελώνων ὀχυρωθέντες, προσβάλλουσι ἐκ τῶν πλαγίων τοὺς εἰς Ἐηροληὰν ἐχθροὺς καὶ ἀναγκάζουσι αὐτοὺς νὰ μετακινήθωσιν ὀλίγον, ὅπως καλλίτερον ὀχυρωθῶσι, καὶ ἐν τῇ μετακινήσει ἐκείνῃ πολλοὶ εὐρίσκουσι τὸν θάνατον, ὡς λίαν ἐκτεθέντες εἰς τὰ πυρὰ τῶν ἡμετέρων. Καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς μάχης οἱ Μαλεβυζιῶται γενναίως μάχονται κατὰ τῶν ὀλονέν ἐνισχυομένων ἐχθρῶν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, προκινδυνεύοντες, εὐρίσκονται εἰς μικροτάτην ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἀπόστασιν. Εἰς ἓν τῶν σημείων θαύματα ἀνδρείας ἐπιτελοῦσι καὶ δύο Ἀρμένιοι ἐθέλονται, ὁ Σίμων Ἰερεμίας καὶ Χαρχαλ. Ἰερεμίας, ἐξ ἀδελφοί, ὧν αἱ οἰκογένειαι καθ' ὀλοκληρίαν εἶχον καταστραφῆ κατὰ τὰς Ἀρμενικὰς σφαγὰς. Κατὰ κρίσιμωτάτην τινὰ στιγμήν, ὅτε ὁ ἐχθρὸς ἐνισχυθεὶς, προσέβαλλεν ἰσχυρότερον τοὺς ἡμετέρους, τραυματίζεται κατὰ τὸν πόδα ὁ νεκρὸς Ἀντ. Σα-

βλογιαννάκης, φοιτητής, και μη δυνάμενος νὰ ὀπισθοχωρήσῃ κινδυνεύει νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν· τότε ὁ Σίμων Ἰερεμίας ὄρμῶν, ἐν μέσῳ τῶν συριττουσῶν σφαιρῶν, ἀναλαμβάνει τὸν τραυματισθέντα και ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν θέτων τὸ σῶμά του ὡς ἀσπίδα πρὸ τοῦ τραυματίου πυροβολεῖ λίαν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν προχωρούντων Τούρκων και οὕτω κατορθοῖ νὰ φέρῃ αὐτὸν ἐκτὸς τῆς γραμμῆς τοῦ πυρός.

Οἱ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἀπὸ Φοινικιάς μέχρι Γρηῆς Βίγλας παρατεταγμένοι Ὀθωμανοὶ ἀνέρχονται τὰς 4000 μετὰ 1000 προσέτι στρατιωτῶν, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι ἀριθμοῦνται μὲν περὶ τὰς 2000. Οἱ ἐχθροὶ πολλάκις ἐπεχείρησαν λυσσαλέας ἐφόδους κατὰ τῶν ἡμετέρων, οἵτινες πάντοτε εὐτυχῶς ἀπέκρουσαν αὐτάς. Ὅτε δὲ ἡ μάχη εὐρίσκετο κατὰ τὸ κρισιμώτερον αὐτῆς σημεῖον και ἐνισχύσεις εἶχον ἀφίχθη εἰς ἀμφοτέρω τὰ μέρη, οἱ ἐχθροὶ συνταχθέντες κατ' ἰσχυρὰ σώματα, ἴστανται ἐπὶ τινα στιγμὴν προσευχόμενοι, εἶτα δὲ διὰ τρομερῶν κραυγῶν και τῶν ἐπικλήσεων « Ἄλλάχ, Ἄλλάχ » ὄρμῶσιν ἀκάθεκτοι κατὰ τῶν ἡμετέρων ἐξ ὅλων τῶν σημείων. Αἱ πολεμικαὶ κραυγαὶ τῶν πληροῦσι τὸν ἀέρα και παροτρύνουσι ἀλλήλους, ὅπως ὑπερισχύσωσι τῶν « ταβλοπίστων », οἵτινες ἀτάραχοι και σιωπηλοὶ, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἀχαιοί, ἀποκρίνονται εἰς τὰς πολεμικὰς τῶν Ὀσμανλιδῶν φωνὰς διὰ συμπυροκροτήσεων, λίαν ἐπιτυχῶν.

Ἦτον ἡ 6η μ. μ. ὥρα, ὅτε οἱ Ὀθωμανοὶ, και ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτῶν ἐφόδῳ ἀποκρουσθέντες, κάμπτονται και ἄρχονται ἀτάκτως ὑποχωροῦντες, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ εἶχον κατορθώσει δι' ἐπιδεξίων κινήσεων νὰ θέσωσι αὐτοὺς σχεδὸν ἐντὸς τριῶν πυρῶν. Ἐν τῇ ὑποχωρήσει τῶν ταύτη οἱ ἐχθροὶ οὐδὲ τοὺς τελευταίους νεκροὺς τῶν ἠδυνήθησαν ν' ἀναλάβωσι, καταλείψαντες 8 τοιοῦτους εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων, οἵτινες κατεδίωξαν τοὺς φεύγοντας μέχρι τῶν πυλῶν σχεδὸν τοῦ Ἡρακλείου.

Κατὰ τὴν σφοδρὰν ταύτην μάχην, αἱ ἀπώλειαι τῶν μὲν Τούρκων ἦσαν περὶ τοὺς 40 νεκροὶ και τριπλάσιοι τραυματίαι, τῶν δὲ ἡμετέρων 4 νεκροὶ και 8 τραυματίαι.

Τὴν δὲ ἐπομένην 300 περίπου Κρουσσανιώται και τινες ἄλ-

λοι, ἵνα τελείως ἀποθαρρύνωσι τὸν ἐχθρόν, προσβάλλουσι αὐτὸν ἐν τῷ μετοχίῳ Γούρναϊς, ἀναγκάσαντες τὸν ἐκεῖ σταθμεύοντα Τουρκικὸν στρατὸν νὰ ὀπισθοχωρήσῃ δις. Καὶ ὅτε κατέλαβον ἐν-τελῶς τὸ μετόχι οἱ Κρουσσανιώται, ἤρξαντο βάλλοντες πῦρ εἰς αὐτό, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ, ἐπελθοῦσα πολυάριθμος τοῖς Ὀθωμανοῖς βοήθεια, ἠνάγκασεν αὐτοὺς ν' ἀπέλθωσι ταχέως, ἵνα μὴ πάθωσι μεγάλας καταστροφάς. Κατὰ τὴν συμπλοκὴν ταύτην οἱ Κρουσσανιώται ἔσχον τρεῖς τραυματίας, πληρωθέντος καὶ ἐνός τῶν ἐπιστατῶν τῶν ἐν Γεφυρκίοις κτημάτων τοῦ Ἄγγλου ὑποπροξένου. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων παρέμειναν ἄγνωστοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Αἱ ἐξ Ἑλλάδος εἰδήσεις. — Ἡ ἔνωσις. — Οἱ βουβαρδιῶται τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐλαμβάνομεν καὶ τὰς πρώτας ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μας ἐξ Ἑλλάδος ἐφημερίδας καὶ ἐν αὐταῖς ἐβλέπομεν τὰς διαφόρους φάσεις, ἃς διήρχετο τὸ Κρητικὸν ζήτημα. Μεθ' ὅλα ὅμως τὰ ἐνθουσιαστικὰ αὐτῶν ἄρθρα, οἱ ὀξυδερκεῖς Κρήτες διέβλεπον ἀπὸ τοῦδε ὅτι καὶ πάλιν ἡ λύσις τοῦ ζητήματος θὰ προσέκοπτεν ἐπὶ τῶν δυστροπιῶν καὶ τῶν ἀορίστων ἐνεργειῶν τῆς διπλωματίας· πρὸ πάντων δὲ προέλεγον αὐτοῖς τὴν ἀπάτην τῶν ἐλπίδων των αἱ διάφοροι δηλώσεις τῶν ὑπουργῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀνακτοβουλιῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων μερίδων τῶν βουλιῶν. Ἄλλ' οἱ Κρήτες οὐδόλως καὶ ἐκ τούτων ἀπεγοητεύθησαν, τοῦναντίον μάλιστα ἠθέλησαν περισσό-τερον νὰ ἐκδηλώσωσι τὴν εἰς τὸν ἀγῶνα ἐμμονὴν αὐτῶν, διὰ τοῦτο, καίτοι ἡ ἔνωσις ἀπὸ πολλοῦ εἶχε κηρυχθῆ ἐπίσημως, προέ-βησαν ἐκ νέου εἰς τὴν ἐξ ὅλων τῶν κατοίκων τῆς νήσου ὑπογρα-φὴν δημοψηφισμάτων, δι' ὧν ἐξέφραζον εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς κυ-βερνήσεις τὴν ὑστάτην αὐτῶν ἀπόφασιν, ὅτι δὲν θὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα εἰμὴ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν θὰ ἐξεπληροῦτο ὁ προαιώνιος

αὐτῶν πόθος. Συγχρόνως ἀφικνοῦντο καὶ ἐγκύκλιοι τῆς ἐν Ἀθή-
ναις Κεντρικῆς τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς καὶ τῆς Ἐθνικῆς Ἐται-
ρίας, δι' ὧν προετρέποντο οἱ Κρητες νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὸν ἀ-
γῶνα, καθόσον καὶ μεθ' ὅλα τὰ παρῴσιαζόμενα ἐμπόδια, ὁ ἀγῶν
οὗτος θὰ ἐπερατοῦτο αἰσίως καὶ λίαν ταχέως. Συνεβουλευόντο
δὲ προσέτι νὰ μὴ δίδωσιν ἀκρόασίν τινα εἰς τὰς ἄλλας ὑπὸ τῶν
Εὐρωπαϊῶν προτεινομένας λύσεις, ἥτοι διὰ τῆς αὐτονομίας ἢ ἡγε-
μονίας· καὶ οἱ Κρητες ἐξάνίσταντο κατὰ πάσης τοιαύτης ἰδέας·
ἀλλ' ὅμως καὶ περισσότερον ἐσχημάτιζον τὴν πεποίθησιν ὅτι καὶ
πάλιν οἱ ἀγῶνες αὐτῶν θ' ἀπέβαινον μάταιοι.

Ὑπερμέτρως δὲ ἤλγει ἡ ψυχὴ αὐτῶν καὶ βαθυτάτην ἢ καρδίαν
τῶν ἠσθάνετο πικρίαν, ὅταν ἔβλεπον ἐν ταῖς λεπτομερείαις τῶν
τοῦς βομβαρδισμούς, οὓς ὑφίσταντο κατὰ τὰ ἄλλα τῆς νήσου μέ-
ρη οἱ Χριστιανοὶ ὑπὸ τῶν ὁμοθρήσκων τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ πι-
κρὸν παράπονον ἐξέφευγε τῶν χειλέων τῶν, διατὶ οἱ Εὐρωπαῖοι
οὗτοι, οἱ ἀνακηρύσσοντες ἑαυτοὺς ἀποστόλους τῆς ἐλευθερίας
συνεμάχουν κατ' αὐτῶν μετὰ τῶν τυράννων τῶν. Καὶ δὲν ἠδύ-
ναντο οἱ ἐν Ἀρχάναϊς καὶ Μαλεβυζίῳ νὰ ἐνοήσωσι, διατὶ οἱ
ναύαρχοι, ἀφοῦ ἀνέλαβον τὸ πρόσωπον τοῦ εἰρηνευτοῦ αὐθαρη-
τως καὶ ἐκ φιλανθρωπίας κινούμενοι, ἐνῶ ἐβομβάρδιζον τοὺς χρι-
στιανοὺς εἰς ἄλλα μέρη, ὡς πρῶτους ἐπιτιθεμένους, δὲν ἐποίουν
ταῦτό καὶ κατὰ τῶν Τούρκων τοῦ Ἡρακλείου, οἵτινες πρὸ τῶν
ὁμμάτων τῶν ἐβαιοπράγουν καὶ τοσάκις ὑπερέβαινον τὴν οὐδε-
τέραν ζώνην, ἣν πάντοτε ἡμεῖς ἐσεβάσθημεν, καὶ δὲν ἠμπύδιζον
αὐτοὺς ἀπὸ τῶν καταστρεπτικῶν σκοπῶν τῶν; Τὸ τοιοῦτον συ-
νέτεινεν εἰς τὸ νὰ ἐνισχυθῇ περισσότερον ἡ ἰδέα τῶν ὅτι ὄντως
οἱ Εὐρωπαῖοι συνεμάχουν μὲ τοὺς δυνάστας αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο
τὰ πάντα ἐξήρτησαν ἀπὸ τῶν ἰδίων τῶν δυνάμεων.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποκρύψωσι τὴν κα-
τάπληξιν, ἣν προῤῥένησεν αὐτοῖς ἡ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 25ης
Φεβρουαρίου εἰς Ἀρχάνας δι' ἀγγελιαφόρου κομισθεῖσα εἰδήσις,
ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἐβομβαρδίσθησαν ἐν Ἱεραπέτρῳ ὑπὸ τῶν Εὐ-
ρωπαϊῶν καὶ ὅτι ἐκ τῶν ὀβίδων αὐτῶν ἐφρονεῦθησαν δύο γεραροὶ
ἀγωνισταί. Οὐδέποτε ἐφαντάζοντο ὅτι καὶ ἐν τῷ τμήματι Ἡ-

ρακλείου, ἐν ᾧ οἱ Τοῦρκοι πασιδήλως προὔκάλουν τὰς αἰματοχυσίας, τὰ Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα θὰ μετεχειρίζοντο βίαν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν.

Τὰ δὲ ἐν Ἱεραπέτρῳ συμβάντα ἔχουν ὡς ἐξῆς, κατ' ἀφηγήσεις πιστὰς τῶν τὰ μᾶλλον ἐκεῖ δρασάντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Τὰ ἐν Ἱεραπέτρῳ.

Μετὰ τὸ ἐν Μαλεβυζίῳ συμβούλιον περὶ προσβολῆς τῆς Ἱεραπέτρου ὁ διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ κ. Ι. Μπρισιμιτζάκης, λαθὼν τὴν ἐντολὴν περὶ ἐτοιμασίας τῶν τηλεβόλων του, ἀνεχώρησεν ἀυθροεὶ διὰ Μπόμπιαν, ὁπόθεν, καταλλήλως τὰ πάντα παρασκευάσας, ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ ἑτέρου ἀνθυπολοχαγοῦ κ. Π. Κυπαρίσση τὴν 15ην Φεβρουαρίου καὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 17ης ἀφίχθησαν εἰς Βιάννον, ὅπου συνητήθησαν μετὰ τοῦ ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἐσπέρας καταφθάντος Γεν. Ἀρχηγοῦ, κ. Ἀριστ. Κόρακα μετὰ τινων ἀρχηγῶν καὶ ὀπλοφόρων. Τὴν δὲ ἐπομένην ἀπῆλθον καὶ ἐκεῖθεν καὶ μετὰ ἐξάωρον κοπιωδεστάτην πορείαν ἀφίχθησαν εἰς Μουρνιαῖς, ἀνερχομένων τῶν ἐπαναστατῶν εἰς 800 περίπου. Ὅποια ὅμως ὑπῆρχεν ἡ ἔκπληξις πάντων, ὅταν μακρόθεν εἶδον, ὅτι πρὸ τῆς Ἱεραπέτρου ἐλλιμενίζοντο τρία ξένα θωρηκτά, ἐξ ὧν τὰ δύο κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἀπέπλεον τοῦ λιμένος. Τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατείας εἶχε γίνεαι γνωστὸν καὶ μόλις πρὸ δύο ἡμερῶν εἶχε τεθῆ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Μ. Δυναμῶν καὶ ἡ Ἱεραπέτρος, ἥτις ἐφρουρεῖτο ἤδη ὑπὸ τῶν πλοίων ἐκείνων.

Τὸ ἐσπέρας τῆς 18ης Φεβρουαρίου συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ πολεμικὸν συμβούλιον, εἰς ὃ ἔλαβον μέρος ἅπαντες οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν ἀρχηγοὶ καὶ οἱ δύο ἀνθυπολοχαγοὶ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἀπεφασίσθη κατ' αὐτό, ἵνα τὴν ἐπομένην ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Ι. Μπρισιμιτζάκης, ἐνδύομενος πολιτικὴν ἐνδυμασίαν

καὶ συνοδευόμενος παρὰ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Μαλσεβυζίου Μιχ. Μακράκη, ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν Χατζάκη καὶ τοῦ ἱατροῦ κ. Στεφανίδου, μεταβῆ εἰς Ἱεραπέτρον καὶ ἐκλέξῃ τὸ κατάλληλον διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν πυροβόλων ἔδαφος, συνεννοηθῆ δὲ καὶ περὶ σχετικῶν τῇ ἐκστρατείᾳ ζητημάτων μετὰ τῶν Ἀρχηγῶν Ἱεραπέτρου καὶ Μεραμβέλλου, οἵτινες εὕρισκαντο εἰς Ἀγιασμένον καὶ Κάτω-χωριό· πρὸς δὲ μάθη καὶ ὁποίας ἐθνικότητος ἦτο τὸ πρὸ τῆς Ἱεραπέτρου ἐλλιμενιζόμενον θωρηκτόν. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐξετελέσθη τὴν ἐπομένην, τῶν ἀνωτέρω κυρίων μετὰ τρίωρον πορείαν ἀφιχθέντων εἰς Ἀγιασμένην, μονὴν ἀπέχουσαν τῆς Ἱεραπέτρου περὶ τὰ 20'.

Τὴν 20ην Φεβρουαρίου ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Μπρισιμιζτάκης, συνοδευόμενος παρὰ τοῦ Μιχ. Γιαμαλάκη, λίαν πρῶτ' ἐκ Κάτω-χωριοῦ μετέβη πρὸς ἀνίχνευσιν καὶ εὑρεσιν καταλλήλου διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν πυροβόλων μέρους, ὅπερ καὶ εὔρε, δεσπόζον συνάμα τῆς Ἱεραπέτρου. Καταφθάντος δὲ τὴν ἐσπέραν εἰς Ἀγιασμένον καὶ τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τοῦ οὐλαμοῦ τοῦ πυροβολικοῦ, ὃν διηύθυνεν κατὰ τὴν πορείαν ὁ ἕτερος τῶν ἀνθυπολοχαγῶν κ. Κυπαρίσσης, ἐγένετο ἡ διάταξις τῆς στρατοπεδεύσεως καὶ οὕτω μέρος μὲν τῶν ὀπλιτῶν μετὰ τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ παρέμεινεν εἰς Ἀγιασμένον, μέρος δὲ εἰς Κάτω-χωριά, τὸ δὲ πυροβολικὸν εἰς τινα ἐγκαταλελειμμένον Τουρκικὸν πύργον, ὅστις εὕρισκετο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Τουρκικοῦ χωριοῦ Κεντρί, περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχοντος τῆς Ἱεραπέτρου.

Τὴν ἐπομένην 21ην Φεβρουαρίου, γενομένου καὶ πάλιν πολεμικοῦ συμβουλίου, ἀπεφασίσθη νὰ συνταχθῶσι δύο ἔγγραφα, δι' ὧν νὰ ζητῆται ὅπως ἀνοιχθῶσιν αἱ πύλαι τῆς πόλεως εἰς ἐπιτροπὴν Χριστιανῶν καὶ παραλάβῃ αὕτη τὰ τῶν Χριστιανῶν πράγματα καὶ ἰδίως τὰς τροφάς, ὧν ὡς ἐγράφετο ἐν τοῖς ἐγγράφοις, εἶχον μεγίστην ἀνάγκην οἱ ἐπαναστάται· τούτου δὲ μὴ πραγματοποιουμένου μέχρι τῆς 9ης π.μ. τῆς ἐπιούσης, ἡ πόλις θὰ ἐκανοιοβολεῖτο ὑπ' αὐτῶν. Ἐπιτροπὴ, σχηματισθεῖσα ἐκ τοῦ Ἀρχηγοῦ Ἱεραπέτρου Ν. Γιαμαλάκη, τοῦ δικηγόρου κ. Σφαιριανῆ καὶ δύο ἄλλων προὔκειτο νὰ ἐπιδώσῃ τὸ ἐν τῶν ἐγγρά-

φων εἰς τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως καὶ τὸ ἕτερον εἰς τὸν κυβερνήτην τοῦ ἐν τῷ λιμένι Ἰταλικοῦ θωρηκτοῦ «Laouria» Delibere ὀνομαζόμενον. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐγγράφων ἡ ἐπιτροπὴ παραλαβοῦσα ταῦτα ἔσπευσε πρὸς τὴν παραλίαν καὶ διὰ σημάτων ἐκάλει τοὺς ἐν τῷ θωρηκτῷ νὰ πέμψωσι λέμβον πρὸς παραλαβὴν τούτων· ἀλλά, καίτοι· περὶ τὰς τρεῖς ὀλοκλήρους ὥρας ἀνέμενον, οὐδὲ ὅπως οἱ ἐν τῷ θωρηκτῷ ἐδειξάν σημεῖα, ὅτι θ' ἀπέστελλον πρὸς αὐτούς τινα. Ἀπελπισθεῖσα ἡ ἐπιτροπὴ καὶ βλέπουσα, ὅτι ἀδύνατος ἦτον ἡ ἐπίδοσις τῶν ἐγγράφων πρὸς τὸν κυβερνήτην κ. Delibere, ἔσπευσε νὰ πέμψῃ τὸ ἕτερον τούτων δι' ἀγγέλου εἰς τὸν Ὁθωμανὸν διοικητὴν τῆς πόλεως.

Τὸ ἑσπέρας νέον πολεμικὸν συμβούλιον ἐγένετο, ὑπὸ τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ, τῶν ἀρχηγῶν Ἰεραπέτρου, Βιάννου, Μεραμβέλλου, Μονοφατσίου, Μεσαρᾶς καὶ Μαλεβυζίου καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πυροβολικοῦ, καθ' ὃ κατηρτίσθη τὸ διάγραμμα τῆς προσβολῆς τῆς Ἰεραπέτρου, ἣτις θὰ ἐπεχερεῖτο τὴν ἐπομένην, ἐὰν ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως δὲν ἀπὴντα εἰς τὸ σταλὲν ἔγγραφον. Ἄλλ' οὗτος φαίνεται ὅτι ἔσπευσε νὰ καταστήσῃ γνωστὸν τὸ περιεχόμενον τοῦ τελεσιγράφου εἰς τὸν κυβερνήτην τοῦ «Laouria,» διότι καθ' ὅλην τὴν νύκτα τὸ θωρηκτὸν δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ νὰ ρίπτῃ τοὺς ἠλεκτρικοὺς προβολεῖς του, ὅτε μὲν ἐπὶ τῆς πόλεως, ὅτε δὲ ἐπὶ τοῦ Χωρίου Κεντρί καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ πύργου, ἐν ᾧ παρέμενον ὁ οὐλαμὸς τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ τὸ στήριγμα τούτου. Περὶ τὸν πύργον εἶχον τοποθετηθῆ φρουροὶ καὶ περίπολοι διέτρεχον τὰ πέριξ, τὰ πάντα ἐρευνῶσαι, ἐνῶ αἱ ἀξιωματικὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐποίουν ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους.

Κατὰ τὴν 3ην πρωϊνὴν ὥραν τῆς 22ας Φεβρουαρίου ὁ ἀνθυπολοχαγὸς κ. Μπρισμιτζάκης ἐγείρει τοὺς πάντας, ἵνα ἐτοιμασθῶσι πρὸς πορείαν καὶ ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν φῶς δύο λυχνιῶν γίνεται ἡ ἐπίσασξις τῶν ἡμιόνων καὶ τὰ πυροβόλα φορτώνονται. Μετὰ σύντομον καὶ ἐνθουσιώδη προσλαλιὰν τοῦ ἀνω ἀξιωματικοῦ ἡ πρωτοπορεία, ἀποτελουμένη ἐκ Κρητῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ἐνὸς τῶν ἀρχηγῶν Βιάννου, τοῦ Χατζάκη, καὶ τινος ἄλλου ὀπλαρχηγοῦ ἐκ Κριτσᾶς, ἐκκινεῖ διὰ τὴν ἐκλεχθεῖσαν πρὸς τοποθέτησιν τῶν πυ-

ροβόλων θέσιν, ταύτην ἀκολουθεῖ τὸ πυροβολικὸν μετὰ τῶν πλαγιοφυλακῶν, ἃς ἀποτελοῦσι ἐθελονταὶ καὶ ἡ διμοιρία τῶν φοιτητῶν καὶ εἶτα ἔπονται οἱ ἄλλοι ὄπλοφόροι. Μετὰ ὠριαίαν πορείαν, ἕνεκα τοῦ σκότους, τὰ πυροβόλα ἐκφορτῶνονται εἰς τὴν προσδιορισθεῖσαν θέσιν καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ οὐλαμοῦ διὰ σκαπανῶν καὶ πτύων ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἀξιωματικῶν των κατασκευάζουσι πρόχειρα πυροβολεῖα, μετὰ προφυλακτηρίων ὄρυγματῶν διὰ τοὺς ὑπηρετάς τῶν πυροβόλων. Ἡ ἐκλεγεῖσα θέσις ἦτο θαυμασία, καθόσον ἔκειτο ἐπὶ ὄφρους γηλόφου δεσπόζοντος τῆς Ἱεραπέτρου.

Ἡ Ἱεράπετρος, κειμένη πρὸς τὸ ΝΑ μέρος τῆς νήσου καὶ ὑπὸ τοῦ Λυδικοῦ πελάγους βρεχομένη, εἶναι ὠραιότατη καὶ πλουσία πόλις, ἔχουσα κατοίκους ἄνω τῶν 4500. Σχήματος ἡμικυκλικοῦ οὖσα, εἶναι πρὸς τὴν ξηρὰν περιτετεχεισμένη, μὲ χάνδακα πρὸ τῶν τειχῶν, ὅστις εἰς τινὰ μέρη εἶναι κατεστραμμένος· ἀπὸ τοῦ μέρους δὲ τῆς θαλάσσης ὑπερασπίζεται ὑφ' ἐνὸς ὠραίου πύργου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσι δύο πυροβόλα.

Ἦδη ἀνατέλλει ὁ ἥλιος καὶ τὸ πρὸ τῆς Ἱεραπέτρου θέαμα εἶναι ἔξοχον· κατὰ κωνικὸν ἡμικύκλιον πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως εἰσὶ παρατεταγμένοι περὶ τοὺς 3000 ὄπλοφόροι, ἐκάστου χωρίου μετὰ τῆς σημαίας του κατέχοντος τὴν ἐκ τῆς προτεραίας ὀρισθεῖσαν αὐτῶν θέσιν. Αἱ κυανόλευκοι ὑπερηφάνως κυματίζουσιν εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐκάστη αὐτῶν περιστοιχίζεται ὑπὸ πολεμιστῶν, ἀνυπομονούντων νὰ δοθῇ τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως τοῦ πυρός. Τὸ δεξιὸν κέρας πρὸς τὸ Δ μέρος τῆς πόλεως καὶ κατὰ τὴν θέσιν «Βίγλα» κατέχουσιν οἱ ἡμίσεις τῶν Ἱεραπετριτῶν μετ' ἄλλων τινῶν Βιανιτῶν ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν Ν. Γιαμαλάκην, τὸ κέντρον οἱ Μεραμβελιωῖται ὑπὸ τὸν Ἐμμ. Κοκκίνην, οἱ Μονοφατσιῶται ὑπὸ τὸν Χαρ. Ἀγγελιδάκην, οἱ Βιανιῖται ὑπὸ τὸν Χατζάκην, οἱ Μαλεβυζιωῖται ὑπὸ τὸν Μιχ. Μακράκην, οἱ Μεσσαρῖται ὑπὸ τοὺς Ε. Τσιτερῆν καὶ Ἀναγν. Κατεχάκην, καὶ τὸ ἀριστερὸν κέρας οἱ Ἱεραπετριῖται τοῦ Κάτω-χωριοῦ καὶ τοῦ Καθουνίου ὑπὸ τὸν Μιχ. Γιαμαλάκην καὶ ἄλλοι τινὲς ὑπὸ ἄλλους

ἀρχηγούς, ἀπέχοντες πάντες τῶν τειχῶν 200 μόνον μέτρα, πολλοὶ δὲ καὶ 100.

Περὶ τὴν 8ην π. μ. τὰ πυροβολεῖα ἦσαν σχεδὸν ἑτοιμα καὶ ὁ ἀφιχθεὶς κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν Γεν. Ἀρχηγὸς κ. Ἄρ. Κόρακας ἐπιθεωρεῖ τὰς διαφόρους θέσεις καὶ τὰ πυροβολεῖα, συγχαίρει τοῖς ἀξιωματικοῖς διὰ τὴν ταχεῖαν καὶ ἔκτακτον αὐτῶν ἐργασίαν. Κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν καταφθάνει ἀγγελιαφόρος τις, ἀγγέλων τῷ Γεν. Ἀρχηγῷ ὅτι ζητεῖται παρὰ τοῦ Κυβερνήτου τοῦ Ἰταλικοῦ θωρηκτοῦ καὶ ὅτι λέμβος ὑπὸ ἀνώτερον ἀξιωματικὸν περιμένει, ὅπως παραλάβῃ αὐτόν τε καὶ τοὺς ἀρχηγούς Ἱεραπέτρου καὶ τοὺς μεταφέρει εἰς τὸ θωρηκτόν, ἵνα μετὰ τοῦ Κυβερνήτου συννενοηθῶσι. Πάραυτα ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς μετακαλεῖται τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Ι. Μπρισμιτζάκη καὶ ἐντέλλεται αὐτῷ νὰ μεταβῇ μέχρι τῆς παραλίας καὶ εἶπῃ εἰς τὸν ἀξιωματικὸν τῆς λέμβου ὅτι «ὁ κ. Κόρακας δι' ἐπιτροπῆς ἐζήτησε χθὲς νὰ ἔλθῃ εἰς συνενόησιν μετὰ τοῦ Κυβερνήτου, πλὴν οὗτος ἀπηξίωσε νὰ πέμψῃ λέμβον, ὅπως παραλάβῃ τὴν ἐπιτροπήν· σήμερον ὅμως ἀσχολεῖται καὶ οὗτος εἰς σπουδαιότερα καὶ ἕνεκα τούτου ἀδυνατεῖ νὰ μεταβῇ εἰς συνάντησιν τοῦ κ. Κυβερνήτου, ἀνταποδίδων αὐτῷ τὰ ἴσα· ἐὰν δὲ μέχρι τῆς 9ης δὲν ἀνοίξωσιν οἱ Ὀθωμανοὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως, ἵνα παραλάβωσιν οἱ Χριστιανοὶ τὰ τρόφιμά των, θὰ κανονιοβολήσῃ τὴν πόλιν». Ὁ κ. Μπρισμιτζάκης ἔφιππος καὶ ὑπὸ ἀποσπάσματος ἰππέων ἀκολουθούμενος κατέρχεται μέχρι τῆς παραλίας, παρὰ τὰ τείχη τῆς πόλεως, καὶ ἀνακρινοῦ γαλλιστὶ τὰ ἀνωτέρω εἰς τὸν Ἰταλὸν ἀξιωματικόν, ὅστις παραλαβὼν τοὺς Ν. Γιαμαλάκη, Σφακιανῆ καὶ ἑτέρους δύο, μεταφέρει αὐτοὺς παρὰ τῷ Κυβερνήτῃ τοῦ θωρηκτοῦ. Μετὰ ἡμίωρον ἐν τῷ πλοίῳ διαμονὴν οἱ ἀνωτέρω κύριοι ἐξέρχονται καὶ πάλιν εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἀνακοινοῦσιν εἰς τὸν Γεν. Ἀρχηγὸν τὰ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Κυβερνήτου λεχθέντα, ἧτοι ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἀρνοῦνται ἐντελῶς ν' ἀνοίξωσι τὰς πύλας τῆς πόλεως, ὁ δὲ Κυβερνήτης τοῦ θωρηκτοῦ, ἐν περιπτώσει προσβολῆς ταύτης, θὰ πράξῃ τὸ καθήκον του.

Ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς τότε διατάσσει τὸν διοικητὴν τοῦ πυροβο-

λικού να κάμη έναρξιν του πυρός· ο Μπρισμιτζάκης παραγγέλλει προσοχήν δι' ήχηροτάτου παραγγέλματος και οι πάντες ετοιμάζονται. Αί σάλπιγγες ήχοῦσιν επίσης προσοχήν και τότε θέαμα ανώτερον πάσης περιγραφής παρουσιάζει το μέρος εκείνο. Διά μιας κινήσεως άπαντες οι όπλιται αποκαλύπτονται και βίπτονται εις τὰ γόνατα, ποιούντες το σημεϊον του σταυρου· πολλοί οφθαλμοί δακρύουσι και οι μάλλον άτάραχοι των πολεμιστών καταλαμβάνονται υπό συγκινήσεως· ή στιγμή αυτη ήτον ύπεροχος.

Οι δύο άνθυπολοχαγοί ιστάμενοι παρὰ τὰ πυροβόλα των δίδουσι τὰ προς διάθεσιν και πλήρωσιν αυτών παραγγέλματα. Αί σάλπιγγες ήχοῦσιν «άρχισατε πυρ,» και πάντες συνεχουσι την αναπνοήν των, άνυπομονουντες ν' ακούσωσι τον κρότον του τηλεβόλου. «Πρωτον πυροβόλον, πυρ!» ακούεται παραγγέλλουσα ή βροντώδης φωνή του Μπρισμιτζάκη και ταύτην διαδέχεται βαρὺς γδοῦπος. Εϊνκι το πρωτον Έλληνικόν πυροβόλον, το οποϊον κροτει εις τὰς Άνατολικὰς τῆς νήσου Έπαρχίας. Η όβις πλήττει το τεϊχος τῆς πόλεως, προξενήσασα βωγμήν. «Ζήτω ή Ένωσις! Ζήτω ο βασιλεύς! Ζήτω το πυροβολικόν!» κραυγάζουσι φρενητιωδώς οι υπό τῆς επιτυχίας μεθούοντες τρισχιλιοι πολεμισται, ένῶ συγχρόνως ετοιμάζουσι και αυτοι τὰ όπλα των. «Από 1600 μέτρων!» φωνει ο Μπρισμιτζάκης και το ύψόμετρον του δευτέρου πυροβόλου κανονίζεται από τὰ 1500 εις τὰ 1600 μέτρα. «Δεύτερον πυροβόλον, πυρ!» παραγγέλλει ο Κυπαρίσσης και ή όβις του πίπτει έντός τῆς πόλεως υπό τὰς φρενητιωδεστέρας εκ τῆς επιτυχίας ζητωκραυγὰς των επαναστατών, οϊτινες ταυτοχρόνως άρχονται σφοδρου πυρός κατά των επί των επάλλξεων των τειχών παρκατεταγμένων στρατιωτών και Τουρκοκρητών, άντιπυροβολούμενοι και παρ' αυτών.

Έν τῷ μεταξὺ τρεϊς λέμβοι κατάμεστοι πεζοναυτών άπερχονται του θωρηκτου, διευθυνούμεναι προς την παραλίαν, κομίζουσα, συνάμα και αποβατικὰ πυροβόλα. Έκ νέου το πρωτον πυροβόλον κροτει και ή όβις του καταρρίπτει την κορυφήν του μιναρέ. Οι γόοι των έν τῆ πόλει γυναικοπαίδων φθάνουσι μέχρι των πο-

λιορκητῶν, οἵτινες ἐξακολουθοῦσι τὸ σφοδρὸν αὐτῶν πῦρ. Εἰς τὴν τετάρτην ὀβίδα δειλῶς μόλις ὑψοῦται λευκὴ σημαία, ἀλλὰ πάραυτα καταβιβάζεται, διότι τὸ Ἰταλικὸν θωρηκτὸν ἄρχεται τοῦ κατὰ τῶν χριστιανῶν βομβαρδισμοῦ, ἐνῶ ταῦτοχρόνως ἀπειθίζοντο εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τὰ ἀγῆματα. Τῆς πρώτης ῥιφθείσης Ἰταλικῆς ὀβίδος δὲν ἀντελήφθησαν οἱ ἐπαναστάται, διότι ἐκανονιοβολήθησαν μὲ ἄκαπνον πυρίτιδα, καὶ μόνον ἐκ τοῦ ἀπαισίου συριγμοῦ τῆς ἐνόησαν αὐτήν, ὅταν διερράγη ἀριστερᾶ καὶ εἰς ἀπόστασιν 50 περίπου μέτρων ἀπὸ τῶν πυροβολείων.

Ἡ μάχη γενικεύεται· τὰ πυροβόλα τοῦ φρουρίου κροτοῦσιν ἐπανειλημμένως, ἀλλὰ χωρὶς αἱ ὀβίδες τῶν νὰ προξενῶσι βλάβην τινά, διό καὶ προκαλοῦσι τοὺς γιουχισίμους μόνον τῶν φιλοσκομμῶνων Κρητῶν· ἀλλὰ καὶ τὰ ἀποβιβασθέντα πυροβόλα ὡς καὶ τὰ πρὸ τῶν τειχῶν τοποθετηθέντα ἀγῆματα τῶν Ἰταλῶν δὲν ὑστεροῦσιν εἰς τὸν κανονιοβολισμὸν καὶ οὕτω μετ' ὀλίγον οἱ ἐπαναστάται βλέπουσι πρὸ τῶν ἐπάλλξεων τὴν Ἰταλικὴν σημαίαν ἀδελφουμένην μὲ τὴν Τουρκικὴν, ἐνῶ ὁ ἐλαφρὸς ἀὴρ ἠρέμα ἐθώπευε τὴν κυανόλευκον, ἥτις ὡσεὶ παραπονουμένη διὰ τὸ θέαμα ἐκεῖνο τῆς ἀδελφώσεως τοῦ Σταυροῦ μετὰ τῆς ἡμισελήνου, ἐπτυχούτο περισσότερο καὶ ἔκλινε πρὸς τὰ κάτω. Τὸ θωρηκτὸν ἐξακολουθεῖ νὰ ἐξερεύγη μύδρους κατὰ τῶν ἡμετέρων πυροβολείων· ἐν τούτοις τὰ μικρὰ μας πυροβόλα οὐδὲ κατὰ στιγμήν παύουσι βάλλοντα εὐστοχωτάτας βολὰς κατὰ τῆς πόλεως, ὑπὸ τὰς διαρκεῖς τῶν ἐπαναστατῶν ζητωκραυγὰς. Τὸ δεύτερον πυροβόλον πρὸς στιγμήν ἀφλογιστεῖ καὶ ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Μπρισμιτζάκης σπεύδει πρὸς τοῦτο, ἵνα ἐξετάσῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφλογιστίας, ὅτε ὅβις διαρραγεῖσα τρία περίπου μέτρα πρὸ αὐτοῦ τὸν καλύπτει διὰ χώματος. Οἱ πυροβοληταὶ τοῦ φανοῦσιν «ἐχάσαμεν τὸν διοικητὴν μας» καὶ αὐτὸς ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς κράζει πρὸς τοὺς πλησίον τοῦ Μπρισμιτζάκη εὐρισκομένους νὰ τὸν πιάσουν· ἀλλ' εὐτυχῶς οὐδὲν ἐπαθεν οὗτος καὶ ἀποτινάσσων τὸ χῶμα, δι' οὗ ἦτο κεκαλυμμένος γοργῶς σπεύδει πρὸς τὸ ἀφλογιστῆσαν πυροβόλον, διορθοῦ τοῦτο ταχέως καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὴν πρὸ τοῦ πρώτου πυροβόλου θέσιν του.

Ὁ κανονιοβολισμὸς καὶ ὁ τυφεκοβολισμὸς ἐκατέρωθεν ἐξακολουθεῖ μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος· οἱ ἐπαναστάται προχωροῦσι μικρὸν κατὰ μικρὸν ὀλίγα μέτρα, ἀλλὰ πάντοτε ἀναγκάζονται νὰ σταματῶσι πρὸ τῆς βροχῆς τῶν Ἰταλικῶν μύδρων καὶ τῶν σφαιρῶν τῶν ἀγγημάτων. Τὸ θωρηκτὸν ἐξακολουθεῖ τὸν φοβερὸν καὶ συνεχῆ βομβαρδισμόν του δι' ὀβίδων τῶν 27, ὧν μία ἐκραγεῖσα πρὸ τοῦ προπετάσματος τοῦ δευτέρου πυροβόλου, καλύπτει τοῦτο καὶ φράττει τὸ κλειστρὸν αὐτοῦ, ἐνῶ συγχρόνως μύδρος φανεύει τὸν ἀρχηγὸν Μεραμβέλλου Ἐμμ. Κοκκίνην, γηραιὸν τῆς Κρήτης μαχητὴν, παρατυχόντα εἰς 70 μάχας κατὰ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις καὶ ἀείποτε θαρραλέως ἀντικρύσας τὸν θάνατον, ὃν ἔμελλεν ἤδη νὰ λάβῃ διὰ σφαίρας χριστιανικῆς. Κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην στιγμὴν τοῦ βομβαρδισμοῦ καὶ τοῦ πανδαιμονίου ὁ μικρόσωμος πυροβολητὴς Σπυρ. Μισθός, διὰ κινήσεως ἀμιλλωμένης πρὸς τὴν ἱστορικὴν λέξιν τοῦ ἥρωος τοῦ Οὐγγῶ Καμπρών, ἀποκρίνεται εἰς ἐκραγεῖσαν ὀβίδα· στρέφει δηλ. τὰ ὀπίσθιά του πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τύπτων αὐτὰ διὰ τῶν χειρῶν του φωνεῖ : « Ἐδῶ κτυπᾶτε μακαρουάδες ! »

Οἱ ἐπαναστάται ἐξακολουθοῦσι τὸν σφοδρὸν αὐτὸν τυφεκοβολισμόν καὶ πολλοὶ εὐρίσκονται μόνον περὶ τὰ 50 μέτρα πρὸ τῶν τειχῶν· πάντες μάχονται ἀνδρείως καὶ μετὰ περιφρονήσεως πρὸς τὰς Ἰταλικὰς καὶ Τουρκικὰς σφαίρας. Μεταξὺ τῶν προκινδυνευόντων, πλὴν ἄλλων, ἐθελοντῶν διακρίνονται ὁ βουλευτὴς Σύρου κ. Ν. Βαφειαδάκης, ὁ Χρ. Μπρισιμιτζάκης, ὁ Δ. Θεοφιλάτος, ὅστις ἐπιδεικνύων τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ ἀνάστημα πρὸς τε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἰταλοὺς, ἀτάραχος προσδέχεται τὰς σφαίρας, εἰς ἃς ἀποκρίνεται διὰ λέξεων, ἐγκλειουσῶν ὅλον τῆς ψυχῆς του τὸν πόνον διὰ τὰ συμβαίνοντα.

Ἦδη ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς βλέπων τὸ ἀδύνατον τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως διατάσσει τὴν παῦσιν τοῦ πυρός καὶ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ πυροβολικοῦ. Μόνον ἡ θαυμασία θέσις, ἐφ' ἧς ἦσαν τὰ πυροβόλαια, ἔσωσε τὰ πυροβόλαια, ἄλλως καὶ ταῦτα καὶ οἱ πυροβοληταὶ ἀνυπερθέτως θὰ κατεστρέφοντο ἀπὸ τὸ λυσσαλέον πῦρ τοῦ

θωρηκτοῦ «Laouria» καὶ τὸν φανατισμὸν τοῦ Κυβερνήτου του Delibere.

Τὸ πυροβολικὸν ἀπεσύρθη τοῦ πεδίου τῆς μάχης περὶ τὴν 1ην μ.μ. μεταβάν εἰς Κάτω-χωριό, ἀλλ' οἱ πεζοὶ παρέμειναν μαχόμενοι καὶ ἐπιχειροῦντες ἤδη σφοδρὰν ἔφοδον κατὰ τῶν τειχῶν, καίτοι ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς δις διέταξε τὴν παῦσιν τοῦ πυρός, ὁρῶν τὸ ἄνισον τῆς πάλης. Δεύτερον θῦμα Ἰταλικῆς σφαίρας πίπτει ὁ ἐκ Μονοφατσίου ἀνδρεῖος πολεμιστῆς Ἀναγνώστης Ζουρίδης. Οἱ πεζοὶ ἐμάχοντο εἰσέτι ἐπὶ πολλὰς ὥρας, διότι ἀδύνατος ἦτον ἡ ὑποχώρησις των, ἔνεκα τῆς μεγάλης πρὸς τὰ τείχη προσεγγίσεώς των, εἰς τρόπον ὥστε πολλοὶ ἀπέειχον τούτων μόλις περὶ τὰ 30 μέτρα, προφυλαττόμενοι ὀπισθεν τῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν δένδρων καὶ ὅτε πλέον ἡ νύξ ἐκάλυψε τὰ πάντα ἠδυνήθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν, ὑποστηριζόμενοι καὶ ὑπὸ τῶν πυρῶν σώματος ἐκ διακοσίων Χριστιανῶν, οἵτινες ἀπέκρουσαν καὶ ἔξοδον τῶν Τούρκων, ἐξεληθόντων ὅπως περικυκλώσωσι τοὺς λίαν προκινδυνεύσαντας.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων ἦσαν ὀλίγαι, διότι μόλις εἰς τοὺς δέκα ἀνῆρχοντο οἱ τραυματῖαι καὶ νεκροί, ἀλλὰ μεταξὺ τούτων ὑπῆρχεν ὁ ἀνεκτίμητος Ἀρχηγὸς Μεραμβέλλου ἀίδιμος Ἐμμ. Κοκκίνης, ὅστις ἀφῆκεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του κενὸν δυσαναπλήρωτον.

Αἱ καταστροφαι ἅς ἔπαθον οἱ Ὀθωμανοί, ὡς μετέπειτα ἐγένετο γνωστὸν ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ἄλλου Ἰταλικοῦ θωρηκτοῦ, ἦσαν αἱ ἐξῆς: Οἰκίαι καταστραφεῖσαι περὶ τὰς εἴκοσι, ὡς καὶ τὸ Τέμενος. Νεκροὶ καὶ τραυματῖαι ἄνω τῶν 45.

Αἱ ὑπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ θωρηκτοῦ «Laouria,» (ὑπερκατόπιν ἀνεκλήθη εἰς Ἰταλίαν, ἔνεκα τῆς ἀγανακτήσεως τοῦ εὐγενοῦς Ἰταλικοῦ λαοῦ, ὅστις καὶ διὰ συριγμῶν ἀπεδοκίμασε τὸν Κυβερνήτην του ἐν Μεσσηνίᾳ) ῥιφθεῖσαι ὀβίδες ἀνέρχονται εἰς 24 μὲν κατὰ τῶν πυροβόλων, εἰς 15 δὲ κατὰ τῶν ὀπλοφόρων. Οὕτως ἔληξεν ἡ μάχη αὕτη τῆς Ἱεραπέτρου, ἣτις ἐξάπαντος θὰ ἐπέφερε τὴν πτώσιν ταύτης, ἂν μὴ ἐτύγχανεν ἐκεῖ τὸ «Laouria» καὶ δὲ, ἐπέβαινεν αὐτοῦ ὁ Delibere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἡ κατάστασις ἐν Ἀρχάναις

Ἦδη τὰ ἀμυντικά τῶν Ἀρχανῶν ἔργα εἶχον περατωθῆ, ἀλλ' ὅμως τὸ ζήτημα τῆς διατηρήσεως ὅσον πλειόνων ἐν αὐταῖς ὀπλιτῶν δὲν ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλεν εὐκόλως νὰ λυθῆ, διότι ἡ πενία καὶ ἡ στέρησις ἤρξαστο νὰ κατατρύχῃ τοὺς περισσοτέρους τῶν κατοίκων καὶ ἡ πείνα πολλὰς θύρας πλέον ἔκρουε. Ἐξ ἄλλου καὶ τὰ πολεμοφόδια ἦσαν ἀνεπαρκῆ διὰ τὴν ἀπόκρουσιν μεγάλης ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν ἐπιθέσεως, διότι τὰ πλεῖστα τῶν ὑπαρχόντων ἐν τῇ κωμοπόλει καὶ τῶν ἀποσταλέντων ἐξ ἄλλων μερῶν εἶχον καταναλωθῆ κατὰ τὴν μάχην τῆς 14ης Φεβρουαρίου καὶ τὰς μετ' αὐτὴν ἀψιμαχίας, ἔκτοτε δὲ ὀλίγα εἶχον ἀποσταλῆ ὑπὸ τινων ἀρχηγῶν πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν καταναλωθέντων. Ἐν γένει δὲ ἡ πρὸς συντήρησιν τῶν φρουρῶν κατάστασις δὲν εὐρίσκετο ἐν λίαν εὐχαρίστῳ σημείῳ ὡς ἐξάγεται ἐκ τινων μερῶν τοῦ κατωτέρω ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον, ἐν συνειδησίῃ μετὰ τῶν προκρίτων, ἀπέστειλεν ὁ Φρούραρχος Ἀρχανῶν πρὸς τὸν Γεν. Ἀρχηγὸν κ. Ἀρ. Κόρακα. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο, ὅπερ καὶ πολλὰ ἄλλα περὶ τῶν ἐν γένει τότε ἐν Ἀρχάναις σκεπτομένων λέγει, εἶχεν ὡς ἐξῆς :

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (1)

Ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν
καὶ Φρούραρχος Ἀρχανῶν

Πρὸς τὸν Λοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ
καὶ Ἀντιπρόσωπον τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως
τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις
Κρήτης Κον Κον Ἀριστ. Κόρακα.

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω ὑμῖν ὅτι ἀφίχθην εἰς Κρήτην μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν καὶ τῇ ἐπιμόνῳ παρακλήσει τῶν Καπεταναίων καὶ Προκρίτων τῆς κωμοπόλεως Ἀρχα-

(1) Ἐν ἐκ τῶν θεσπισμάτων τοῦ κ. Νταφότη ἦτο καὶ τὸ νὰ τίθωνται ἐν ἀρχῇ παντὸς ἐγγράφου αἱ λέξεις «Βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος.»

νῶν ἀνέλαβον τὴν φρούρησιν αὐτῆς, τὸ μὲν χάριν τῶν πολυαριθμῶν γυναικοπαίδων, τὸ δὲ χάριν τῆς τοπογραφικῆς θέσεως, ἥτις ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν εἶναι ἢ κλεις τῶν ἐπαρχιῶν Τεμένους, Πεδιάδος καὶ Μονοφατσίου.

Λοχαγέ μου

Ἡ ὑπεροχή, ἣν κεκτήμεθα, καὶ τὸ σθένος τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως ἡμῶν εἶναι τὰ μόνα, ἅτινα ἐξασφαλίζουν τὴν ἐπιτυχίαν τῶν προαιωνίων πόθων μας· ἐὰν ὅμως ἡ ὑπεροχὴ τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν καὶ τὸ γόντρον τῶν ὄπλων αὐτῶν, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, κλονισθῇ ὑπὸ τῶν τυράννων μας, τότε δὲν εἶναι μὲν ζήτημα ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύχωμεν τὴν Ἐνωσίν μας μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ἀλλ' εἶναι βέβαιον — καὶ τὸ αὐτὸ βεβαίως καὶ ἡμεῖς θὰ φρονῶμε — ὅτι ἡ τύχη μας θὰ περιπλακῇ καὶ ἡ ἀγωνία ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ λαοῦ θὰ κορυφωθῇ καὶ αἱ ἀπώλειαι μας θὰ εἶναι μέγισται. Τούτου ἕνεκεν ἐπιτρέψατέ μοι, καίτοι δὲν γνωρίζω ὁποίας μυστικᾶς διαταγᾶς ἔχετε παρὰ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεώς μας, νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ στρέψητε τὴν προσοχὴν σας ἅπασαν ἐπὶ τῶν Ἀρχανῶν καὶ εἰ δυνατόν νὰ θεωρήσῃτε ὡς ἐπιβελλόμενον ὑμῖν καθῆκον ἐδῶ καὶ μόνον νὰ εὐρίσκῃσθε πάντοτε. Ὅταν ἐκλήθην παρὰ τῶν Ἀρχανιωτῶν ὁ μόνος σύμβουλός μου ὑπῆρξεν ὁ χάρτης μου· δὲν θὰ ἦτον ἀνωφελὲς αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ ἔπραξεν ὁ λοχίας νὰ πράξῃ καὶ ὁ Λοχαγὸς καὶ Ἀρχηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν.

Δὲν ἀμφιβάλλω ποσῶς τόσον διὰ τὴν ἰκανότητά σας, ὅσον καὶ διὰ τὸν φλέγοντα ὑμῶν πατριωτισμὸν· ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ μὲ κάμνει ν' ἀδμημονῶ δὲν δύναμαι παρὰ νὰ τὸ εἶπω εἰς τὸν Λοχαγόν μου : ὅτι δηλ. πιθανὸν νὰ ὑπῆρξεν εἰσήγησις τις ἐσφαλμένη· ὑπάρχει ὅμως εἰσέτι καιρὸς, τοῦ ὁποίου νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐπωφεληθῶμεν τόσον διὰ τὴν Ἐνωσιν, ὅσον καὶ διὰ τὸ γόντρον τῶν Ἐπαρχιῶν μας. Ἐλθετε εἰς Ἀρχάνας καὶ ἐστὲ βέβαιος ὅτι θὰ πεισθῆτε περὶ ὄλων τῶν προαναφερθέντων· πιστεύσατε δὲ ὅτι, ὅπου θὰ

πέση μία τῶν τριχῶν σας, θὰ πέσωσιν αἱ κεφαλαὶ πολλῶν ἐκ τῶν στρατιωτῶν ὑμῶν. Τὸ ἔδαφος ἔχει καλλιεργηθῆ καλῶς· σπεύσατε νὰ σπείρητε, διότι ἐκ τῆς σπορᾶς ἐξαρτᾶται ἡ ἐσοδεία. Πιστεύω ὅτι ἀρκετὰ καλῶς γνωρίζετε τὸν Λοχίαν σας καὶ ὁ Λοχίας τὸν Λοχαγόν του.

Στεροῦμαι παντελῶς τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, τὴν 19ην ἤδη λήγοντος ἀφίχθην δι' ἐσπευσμένης νυκτερινῆς ὁδοπορίας περὶ τὴν 9ην πρωϊνὴν ὥραν εἰς Ἀρχάνας καὶ πάραυτα ἐνήρησα κατόπτευσιν τοῦ ἐδάφους· καθ' ἣν στιγμὴν εὕρισκόμην εἰς θέσιν «Τζέ», ἐξετάζων τοὺς λόφους, ἐκ τῶν ἔναντι ὑψωμάτων οἱ Ὀθωμανοὶ ἔβαλον ἐπανεπιλημμένως ἐναντίον μου ὡς καὶ προχθὲς εἰς τὴν θέσιν «Πετροκέφαλο», καθ' ἣν στιγμὴν τῇ βοήθειᾳ τῶν Ἀρχανιωτῶν ἠγείρον ὀχύρωμα· ἀλλὰ κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις ἀπέφυγον μάχην, τὸ μὲν ἔνεκα τοῦ ὀλιγαριθμοῦ τῆς φρουρᾶς, τὸ δὲ ἔνεκεν ἐλλείψεως πολεμοφοδίων. Σπεύσατε σᾶς παρακαλῶ νὰ ἐνεργήσητε τὰ δέοντα, ἀφ' ἐνὸς χάριν τῶν πολυαριθμῶν γυναικοπαίδων τῶν Ἀρχανῶν, ἀφ' ἑτέρου χάριν τῆς διατηρήσεως τῆς ὀχυρᾶς κεντρικῆς ταύτης θέσεως· Ἀνάλαβον ὑπὸ ἀτομικὴν μου εὐθύνην τὴν φρούρησιν τῆς κωμοπόλεως, διότι τοῦτο ἐθεώρησα καθήκόν μου· αἱ δυνάμεις μου εἶναι ἐλάχιστοι, σπεύσατε νὰ ἔλθητε.

Ἐλυπήθην μαθὼν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ ὀρμουίντος πρὸ τῆς Ἱεραπέτρου Ἰταλικοῦ πλοίου εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις σας ὡς καὶ διὰ τὸν θάνατον τοῦ γενναίου Ἀρχηγοῦ Μεραμβέλλου Ἐμμ. Κοκκίνου. Ἐπειδὴ δὲ ἀναμένω ὥρα τῇ ὥρα ἐπίθεσιν, ὡς ἐκ τῶν κινήσεων τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῶν καθ' ἑκάστην πληροφοριῶν τῶν περιπόλων μου κρίνω, ἀναγκάζομαι, ἀντὶ νὰ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ὡς ὄφειλον, νὰ σᾶς προσκαλῶ. Ἐλπίζω ὅτι, ἀφικόμενος ἐνταῦθα, θὰ δικαιώσητε ἀρκούντως τὴν πρόσκλησίν μου.

Ἐν Ἀνω Ἀρχάναις τῇ 25ῃ Φεβρουαρίου 1897.

Εὐπειθέστατος Ὁ Διοικ. τοῦ Τάγματος Ἰ. Νταφώτης.

Τὴν δὲ ἐσπέραν τῆς 26ης Φεβρουαρίου ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων, σχηματίσας πλέον πλήρη τὴν πεποίθησιν ἐκ τῶν κατασκοπεύσεων τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ, ὅτι οὗτος τάχιστα κατὰ τῆς κωμοπόλεως θὰ ἐπετίθετο, προσεκάλεσεν εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, ἐν τῷ στρατῶνι γινόμενον, πάντας τοὺς ἐν Ἀρχάναϊς διαμενοντάς ἀρχηγούς, ἦτοι Ἰωαν. Νικολιωτάκη, Μονοφατσίου, Σπυρίδωνα Ἀγαπάκη, Βιάννου καὶ Γεωργ. Καπετανάκη, Ἀρχανῶν καὶ ὀπλαρχηγούς Νικολ. Παπαδάκη, Παναγιᾶς Πεδιάδος, Γεώργ. Ἀναγνωστάκη, Χάρακος καὶ Παῦλον Τυλλιανάκη, Ἐμπάρου, ὅπως ὀρισθῶσιν αἱ θέσεις ἃς ἕκαστος ἔδει νὰ καταλάβῃ ἐν ὥρᾳ μάχης. Τὸ σχέδιον κατεστρώθη ἐπὶ τοῦ χάρτου μετὰ συζήτησιν τινα καὶ προτάθη αὐτοῖς νὰ τὸ ὑπογράψωσιν, ἵνα ἕκαστος φέρῃ τὴν εὐθύνην ἐνδεχομένου σφάλματός του. Τοῦτο ἔργον ἀπεκρούσθη σφοδρῶς ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν, μὴ συνειθισμένων εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ μὴ θελόντων νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν ὑπόληψίν των, ἂν τυχὸν οἱ ὀπλιταὶ των ἐδεικνύοντο κατώτεροι τῶν προσδοκῶν των καὶ τούτου ἔνεκεν οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ πείσῃ αὐτοὺς πρὸς ὑπογραφὴν τοῦ σχεδίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Μάχη τῆς 27ης Φεβρουαρίου ἐν Ἀρχάναϊς.

Τὸ προμαντευτικὸν πνεῦμα καὶ ἡ κρίσις τοῦ Διοικητοῦ περὶ ἐπιχειρήσεως ἐπιθέσεως δὲν ἠπατήθη οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ὡς ἀπέδειξεν ἡ 27η Φεβρουαρίου· καὶ τότε ἀπεδείχθη πόσον ὠφέλιμος ὑπῆρξεν ἡ ἐπιμονή του εἰς τὸ νὰ ὀρισθῶσιν αἱ θέσεις τῶν διαφόρων σωμάτων. Τὴν 7ην π. μ. τῆς ἐπομένης τῆς συγκλήσεως τῶν ἀρχηγῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν ἠ ἐπὶ τοῦ ὄρους Γιούκτα φρουρὰ ἀνήγγελλεν ὅτι στίφη Ὀθωμανῶν, ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τοῦ ἐν Μαραθίτῃ καὶ Σκαλανίου τακτικοῦ στρατοῦ, ὑπερέβησαν τὴν οὐδετέραν ζώνην καὶ ἔβαινον κατὰ τῆς κωμοπόλεως. Συγχρόνως τὸ μικρὸν φυλακεῖον τοῦ ὀχυρώματος «Πετροκέφαλο» διὰ πυροβολι-

σμῶν κατὰ τῶν ἐκ Συλάμου καὶ Μαραθίτου ἐπερχομένων, εἰδοποιεῖ περὶ τῆς νέας ταύτης ἐπιθέσεως. Πάραυτα κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν τάξιν οἱ διάφοροι ἀρχηγοὶ καὶ ὄπλαρχηγοὶ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀνδρῶν κατελάμβανον τὰς θέσεις τῶν (1) οἱ μὲν ἀρχηγοὶ Ἰωάν. Νικολιωτάκης, Μονοφατσίου, καὶ Σπυρ. Ἀγαπάκης, Βιάννου καὶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ Νικολ. Παπαδάκης, Παναγιᾶς Πεδιάδος καὶ Γεώργ, Ἀνγκωστάκης, Χάρακος, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὀπλιτῶν τῶν καὶ τοῦ ἡμίσεως τῶν Ἀρχανιωτῶν ὀπλοφόρων, τὰς θέσεις «Πετροκέφαλο, Φουρνί, Καταρχανίτικη-κεφάλαια καὶ Τζέ» ὑπὸ τὴν γενικὴν διοίκησιν τοῦ ἀρχηγοῦ Ι. Νικολιωτάκη. Τὸ δὲ τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν, μέρος Πεδιαδιτῶν ὑπὸ τὸν ὄπλαρχηγόν Ἐμπάρου Παῦλον Τυλλιανάκη καὶ τινες Ἀρχανιωταὶ τὴν ΒΑ γηλοφοσειράν, ἤτοι τὸ δχύρωμα «Γαλανὸ Παποῦρι» καὶ τὸ ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ χωριδίου Πατσιίδες ἀνώμαλον καὶ λίαν ἀπατηλὸν ἔδαφος, ὑπὸ τὴν γενικὴν διοίκησιν τοῦ Διοικητοῦ τοῦ τάγμ. Ι. Νταφώτη, ἔχοντας καὶ τὴν ἔλπιν τῆς μάχης ἐποπτεῖαν. Τὴν θέσιν «Αλωνάκι» ἐπὶ τοῦ ὄρους Γιούκτα κατέχει ὁμάς ὀπλοφόρων ἐγχωρίων, οἵτινες καθ' ἐκάστην ὠρίζοντο νὰ φρουρῶσιν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Θεοδ. Κοκκινόζη Ἀρχανιώτου. Ὁ ἀρχηγὸς Ἀρχανῶν Γεώργ. Καπετανάκης παραμένει εἰς τὸ δχύρωμα «Πατητήρια» ἵνα ἐκεῖθεν ἐξαποπέλλῃ τὰς διαφόρους ἐνισχύσεις ἐκ τῆς ἐφεδρείας, προνοῆ περὶ τῆς ἐγκαίρου ἀποστολῆς τῶν ἐφοδίων καὶ ὑποστηρίξῃ τὴν τυχόν ὑποχώρησιν τῶν ἡμετέρων, ἔχων συνάμα καὶ τὴν προσοχὴν ἐστραμμένην πρὸς τὰς κάτω Ἀρχάνας, ἃς ὑπερήσπιζεν μικρὰ δύναις Ἀρχανιωτῶν.

Ἐν διαστήματι ὀλίγων λεπτῶν ἀπὸ τῶν πρώτων πυροβολισμῶν τὰ διάφορα σώματα εἶχον καταλάβει τὰς θέσεις τῶν καὶ θαρραλέοι οἱ πολεμιστὰι περιέμενον τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων ἐπιθεωρήσας ἐν τάχει τὰ πέριξ καὶ

(1) Πᾶσαι αἱ ἐφεξῆς συμβᾶσαι ἐν Ἀρχάναις μάχαι καὶ ἀψιμαχίαι περιγράφονται ἐπὶ τῇ βίβλῃ τῶν ἐκθέσεων τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Τάγματος καὶ τῶν διαφόρων διαταγῶν, διὰ τοῦτο καὶ θὰ διακρίνωνται πασῶν τῶν ἄλλων ἐπὶ λεπτομερεῖᾳ καὶ πολεμικῇ τινι τακτικῇ.

ἀποστείλας ἀνιχνευτὰς κατὰ διαφόρους διευθύνσεις ἐμπιστεύεται τὸ ὄχυρωμα «Γαλανὸ Πάπουρι» εἰς τὸν ὄπλαρχηγὸν Ἐμπάρου Παῦλον Τυλλιαννάκην καὶ τοὺς ἀνθυπολοχαγούς Ἡλ. Βουτιερίδην καὶ Ἀνάργ. Παπαδόπουλον ἐπὶ κεφαλῆς δύο διμοιριῶν καὶ τινων ὀπλοφόρων, μετὰ τῆς λοιπῆς δὲ δυνάμεως προχωρεῖ 500 μέτρα πέραν τοῦ «Γαλανοῦ Παπουριοῦ» ἐπὶ ἐτέρου λοφοκυματοειδοῦς ἐδάφους.

Ἦδη τὸ πῦρ ἀρχεταὶ σφοδρὸν κατὰ τὴν Δ. πλευράν. Οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπερβαίνοντες τοὺς τρισχιλίους καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ 3 λόγων τακτικοῦ στρατοῦ σφοδρῶς ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἡμετέρων. Ἄπασα ἡ Δ. πλευρά, ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον, συνταράσσεται ὑπὸ τῶν πυροβολισμῶν, ἐνῶ αἱ κάτωθεν φάραγγες καὶ χαράδραι ἐπαυξάνουσαι τὸν κρότον, μεταφέρουσι τὰς ἤχους ἐπὶ μακρόν. Αἱ συμπυροκροτήσεις τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ καλύπτουσι κατὰ διαστήματα τὸν κρότον τῶν ὄπλων τῶν ἡμετέρων καὶ ὁ καπνὸς, πυκνὸς ἐξερρυγόμενος, συγκαλύπτει τὰ πέριξ καὶ οἱ μαχηταὶ ἀμυδρῶς διακρίνονται, ὡς ἐν ὀμίχλῃ, κρατοῦντες στερεῶς τὰς θέσεις των. Αἱ κινήσεις τοῦ ἐθροῦ μόνις καθίστανται φανεραί. Ἀπὸ τὰ «Σπήλια» καὶ ἀπὸ τοῦ πύργου «Στεριανοῦ» νέαι δυνάμεις ἐνισχύουσι τὸν ἐχθρὸν, ὅστις δεκατίζεται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων βλημάτων, καὶ τακτικὸς στρατὸς καταλαμβάνει τὰ πρὸ τοῦ πύργου ταχύσκαπτα. Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης καὶ μόνις διεσκηδάζετο ὁ πυκνὸς καπνός, ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ Τάγματος Γεωργ. Γουβιανᾶκης διακρίνει ὅτι στίφη Ὀθωμανῶν κρύφα καὶ χωρὶς νὰ πυροβολῶσιν ἐσπευσμένως ἀνήρχοντο τὸν Γιούκταν· εἰδοποιεῖ περὶ τούτου τὸν Διοικητὴν, ὅστις, ἀντιληφθεὶς καθαρῶς τοῦ κινδύνου διὰ τοῦ τηλεσκοπίου του, ἀποστέλλει πάραυτα τὸν παρ' αὐτῷ ἰστάμενον Ἐμμ. Καπετανάκην, υἱὸν τοῦ ἀρχηγοῦ Ἀρχανῶν, νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς ἐπὶ τοῦ Γιούκτα διὰ πεντηκοντάδος μαχητῶν ἐκ τῆς εἰς τὸ ὄχυρωμα «Πατητήρια» μενούσης ἐφεδρείας. Ὁ ἥρωϊκὸς διάκονος Ἀφθόνιος Ντρετάκης, πρωτοστατεῖ καὶ κατὰ τὴν μάχην ταύτην· ἀνεγηγερμένον ἔχων τὸ ῥάσσον του, τρέχει ἀπὸ σημείου εἰς σημεῖον πυροβολῶν κατὰ διαστήματα καὶ ὀδηγεῖ τὴν διὰ τὸν Γιούκταν βαίνουσαν ἐνίσχυσιν, ἥτις ἐγκαίρως ἐκεῖ ἀφι-

χθεῖσα ἄρχεται σφοδροῦ κατὰ τῶν ἐπερχομένων πυρός. Πετρώδους ὄντος τοῦ ὄρους μὲ μικρὰς χαράδρας, ἀμφότερα τὰ μέρη μάχονται ἐκ τοῦ συστάδην καὶ ἀναπτύσσονται ἐκεῖ σκηναὶ ὀμηρικῶν μαχῶν· ἐκάστην σφαῖραν συνοδεύει καὶ μία ὑβριστικὴ φράσις καὶ προκλήσεις πρὸς μονομαχίαν ἀκούονται ἀνταλλασσόμεναι μεταξὺ γνωρίμων ἐχθρῶν! «Πρόβαλλε μωρὲ Μιχαλάτση νὰ παίξουμε δυὸ μπαλλωθιαῖς.—Στέκα μωρὲ στσύλεΞεῖνη-ἀγᾶ νὰ σὲ κερᾶσω!»⁽¹⁾ Καὶ ὁ Μιχαλάκης ὁ Ἀρχανιώτης δι' ἐπιτηδείας κινήσεως ἐξαπατήσας τὸν ἐκ Βαθυπέτρου Χουσεῖν-ἀγᾶ τὸν ἀναγκάζει νὰ εὐρεθῇ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς τοῦ ὄπλου του, ὅπερ ἀμέσως ἐκπυροκροτεῖ, ὁ δὲ Χουσεῖν δέχεται τὴν σφαῖραν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἐξ ἀποστάσεως δέκα βημάτων καὶ πίπτει νεκρός· τότε ὁ Μιχαλάκης προκινδυνεύων, πλησιάζει ἔρπων τὸν φονευθέντα καὶ ἀποκόπτει τὴν κεφαλὴν του, ἣν μετὰ τοῦ Μαρτίνι του ἀποκομίζει εἰς τὴν κωμόπολιν ὡς τρόπαιον. Τοιαῦται καὶ ἄλλαι παρόμοιαι σκηναὶ συνέβησαν πολλαὶ κατὰ τὰ διάφορα τῆς μάχης σημεῖα.

Ἄλλ' οἱ ἀναθάντες ἐπὶ τοῦ Γιούκτα ἐχθροὶ, ἐνισχυθέντες καὶ δι' ἄλλων μετὰ σημαίων, εἶχον ἀρκούντως προχωρήσει καί, ὀλονέν ἐπαυξανόμενοι ἐπήρχοντο, πολυάριθμοι πρὸς κατάληψιν τῆς σπουδαίας ταύτης θέσεως, μάλιστα δὲ τῆς μεταξὺ Γιούκτα καὶ «Πετροκεφάλου» βραχοσειρᾶς, ἧς κύριοι γενόμενοι θὰ ἔφερον εἰς δυσκολωτάτην τοὺς ἡμετέρους θέσιν καὶ θὰ ἐδέσποζον τῆς κωμοπόλεως. Τὸν μέγαν κίνδυνον κατανοήσας ὁ ἀρχηγὸς τῆς πτέρυγος ταύτης Ι. Νικολιωτάκης, δι' ἀγγελιαφόρου ζητεῖ παρὰ τοῦ Διοικητοῦ ἐνίσχυσιν τῆς θέσεως Φουρνί. Ὁ Διοικητὴς ἀποστέλλει τὸν ὑπολοχαγὸν Γεωργ. Γουβιανάκην μετὰ 30 ἀνδρῶν τοῦ Τάγματος μὲ διαταγὴν, ὅπως μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην ὀρμήσῃσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐνῶ ταῦτοχρόνως μετὰ τῶν ὑπολοίπων ἀνδρῶν τοῦ Τάγματος ἐν πυκνῇ τάξει καὶ μετὰ τῶν παρ' αὐτῷ διαφόρων ὀπλοφόρων ἐν τάξει ἀκροβολισμοῦ καὶ ἐχόντων ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ὑπολοχαγὸν Νικ. Νταφώτην, προχωρεῖ καὶ καταλαμβάνει

(1) Κέρχσμα τοῦ ἐχθροῦ ἐννοοῦσιν οἱ Κρήτες τὸν φόνον αὐτοῦ· ἐκέρασε δύο=ἐφόνευσε δύο.

400 μέτρα ἔμπροσθεν τὸν λοφίσκον «Βιόλα,» διότι ὁ ὑπακσιπστής τοῦ Τάγματος Κωνστ. Τζανακάκης, ἀνιχνεύων μετὰ τῆς διμοιρίας του, παρετήρησεν ὅτι λόχος Νιζάμηδων, ἐνεδρεύων ἐν τῇ χωρίῳ Πατσιίδες, ἔβαινε κρύφα ἐν τάξει μάχης, ὅπως καταλάβῃ τὰς κάτωθεν τοῦ Τζέ καταφύτους θέσεις καὶ βάλλῃ πλαγίως κατὰ τῶν ἡμετέρων τῶν κατεχόντων τὰς θέσεις «Κατάρχανίτικη Κεφάλαια» καὶ «Τζέ.» Τὰ πρῶτα ὁμαδὸν πυρὰ τῶν Ἐπιλέκτων ἀντηχοῦσιν ἐπὶ τῶν περίξ λόφων καί, συνενούμενα πρὸς τὰ ταχέα καὶ κατὰ θέλησιν τῶν ἀκροβολιστῶν Κρητῶν καὶ τῶν εἰς τὴν Δ. πλευρὰν μαχομένων, ἀποτελοῦσι συναυλίαν, συναρπάζουσιν πάντας καὶ πληροῦσαν πολεμικοῦ μένουσιν καὶ τοὺς δειλοτέρους.

Ὁ ὑπολοχαγὸς Γουβιανῆς ἀφικνεῖται παρὰ τῷ ἀρχηγῷ Νικολιωτάκη, ἐνισχυθέντι καὶ δι' ἄλλων Ἐπιλέκτων ἐκ τοῦ «Γαλανοῦ Παπουριοῦ» ὑπὸ τὸν ἀνθυπασπιστὴν Ἄντ. Βλαστόν, καὶ ἀποδύονται εἰς τολμηρότατον ἐπιχειρήμα. Ἄντὶ πάσης θυσίας, οἱ ἐχθροὶ ἔδει νὰ προσβληθῶσιν ἐκ τῶν νότων ἀπὸ τῆς θέσεως «Μυριστὴ» καὶ πρὸς τοῦτο κατέρχονται τὴν φάραγγα «Φουρνὶ» ἀπόκρημνον καὶ ἄκρως κινδυνώδη. Ἡ ὥρα εἶναι 12 καὶ 15' καὶ τὸ πῦρ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν μαίνεται· ὁ ἀρχηγὸς τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, Διοικητὴς τοῦ Τάγματος, ἔχει ἀπωθήσει ἐπὶ μακρὸν διάστημα τὸν λόχον τὸν προσπαθήσαντα νὰ καταλάβῃ τοὺς ὑπὸ τὸν «Τζέ» ἐλαιῶνας, καὶ οἱ τοῦ ἀριστεροῦ μάχονται γενναίως. Αἴφνης κρότος βαρὺς ἀκούεται καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Γιούκτα μαχητὰὶ συνταράσσονται ἐπ' ὀλίγον· τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἐχθροῦ ἐκ τοῦ χωριδίου Βασιλειᾶς ἔβαλλε τὴν πρώτην ὀβίδα του, ἐνισχύων οὕτω τοὺς ἀνερχομένους τὸν Γιούκταν. Αἱ ὀβίδες ἀλλεπαλλήλως πίπτουσιν ἐπὶ τοῦ Γιούκτα καὶ τοῦ Πετροκεφάλου, ἀλλ' οἱ ἡμέτερον προσδέχονται αὐτάς, ἐκνευρισμένοι ὑπὸ τοῦ γέλωτος, δι' ἐμπαικτικῶν φράσεων, διότι εὐτυχῶς, ἐκτὸς δύο ἢ τριῶν, αἱ ὀβίδες δὲν ἐκρήγνυνται.

Τότε καὶ τὸ ἐγχείρημα τοῦ Νικολιωτάκη τίθεται εἰς ἐνέργειαν· ὁ ἀρχηγὸς μετὰ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Νικ. Παπαδάκη καὶ τοῦ ὑπολοχαγοῦ Γουβιανῆς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀνδρειοτέρων κατέρχονται τὴν φάραγγα καὶ λαῦροι, ζητωκραυγάζοντες ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως.

καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἐνθαρρύνοντες ἀλλήλους διὰ παρακελεύσεων ἐφορμῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὑποστηριζόμενοι ἄνωθεν ὑπὸ τῶν πυρῶν τῶν ὑπὸ τὸν Ἀγαπάκην, Ἀναγνωστάκην καὶ Τωαρτζάκην μαχητῶν. Οἱ Ὀθωμανοὶ πτοηθέντες ἐκ τῆς ὀρμητικῆς ἐκείνης ἐφόδου, καθ' ἣν ὁ ἀτρόμητος Παπαδάκης ὡς ἀετὸς διήρχετο τὴν φάραγγα, πρῶτος ὄλων, καὶ αἰλόγγαι τῶν Ἐπιλέκτων ἐξήστραπτον, ἀποδειλιῶσι καὶ τρέπονται εἰς ἀτακτον φυγὴν, δεκκιζόμενοι ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῶν ἡμετέρων, οἵτινες καταλαβόντες τὰς θέσεις «Μυριστή» καὶ «Ἀνεμόσπηλα» προσβάλλουσι αὐτοὺς ἐκ τῶν νώτων. Ἐπὶ τοῦ Γιούκτα πάλῃ τρομερὰ ἐκ τοῦ συστάδην διεξάγεται ἐπὶ 15', τῶν μαχητῶν μὴ δυναμένων νὰ διακρίνωσιν ἀλλήλους, ἔνεκα τοῦ πυκνοτάτου καπνοῦ. Προσβαλλόμενοι οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκ τῶν νώτων καὶ κατὰ μέτωπον δὲν δύνανται νὰ ἀντιστῶσι καὶ ἀτάκτως ἐν τῇ φυγῇ ζητοῦσι τὴν σωτηρίαν των.

Τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν ἐξακολουθεῖ ἐρευγύμενον τὰς ἀστόχους καὶ ἀχρήστους αὐτοῦ βεβίδας, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι καλῶς ὀχυρωθέντες εἰς τὰ ἀνεμόσπηλα εὐστόχως βάλλουσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἐνισχυθεὶς διὰ νέων δυνάμεων, ἵσταται καὶ μάχεται καρτερῶς. Ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος παρατηρεῖ ὅτι ὁ ἀποκρουσθεὶς ὑπ' αὐτοῦ λόχος, προσλαβὼν δύο εἰσέτι διμοιρίας καὶ ὑπερπεντακοσίους ἀτάκτους ἀνήρχετο τὰ ὑψώματα Τζέ, ἐπαπειλῶν νὰ ὑπερφραγαγγίση τοὺς ἐπὶ τοῦ Τζέ μαχομένους, ὅτε θὰ ἐκινδύνεον καὶ οἱ κάτωθεν τῆς φάραγγος «Φουρνὶ» καταδιώκοντες τοὺς προκινδυνεύοντας Ὀθωμανούς. Ἀπὸ λόφου ἄνωθεν τῶν Πατσίδων ὁ ἐπιλογίας Ν.Χρυσούδης μετὰ μιᾶς διμοιρίας, τοποθετηθεὶς ἐκεῖ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης, διὰ σφοδροῦ πυρὸς προσβάλλει αὐτούς, ἐνῶ ὁ Διευθύνων τὴν μάχην, ἐνισχυθεὶς ὑπὸ τῆς ἐφεδρείας τοῦ «Γαλανοῦ Παπουριοῦ» βαίνει ἡσύχως κατ' αὐτῶν.

Αἱ πολεμίστριαι Εἰρήνη Μαυρογιαννοπούλα καὶ Μαριγῶ Καλαντζοπούλα, μεταβαλοῦσαι τὰς ποδιάς αὐτῶν εἰς φυσιγγιοθήκας, μάχονται ὡς ἄλλαι Σουλιώτισσαι παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν τέκνων των, ἐνῶ αἱ παρθένοι τῶν Ἀρχανῶν, σύζυγοι καὶ μητέρες κομίζουσι φυσιγγία καὶ ὕδωρ εἰς τοὺς μαχομένους ἄνδρας, ἀδελφοὺς καὶ τέκνα των. Ἡ παρουσία καὶ τὸ θάρρος αὐτῶν ἐμψυχοῖ

πάντας καὶ ἀκλόνητοι προσδέχονται τὰς ἐφόδους τοῦ ἀνασχηματισθέντος ἐχθροῦ.

Ὡραν 4ην μ. μ. ὁ Διευθύνων τὴν μάχην διὰ σελπίσματος, μετὰ προηγουμένην συνενόησιν, διατάσσει ἔφοδον γενικὴν: ἐν μέσῳ ἀλαλαγμῶν, ζητωκραυγῶν ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως, παρακελεύσεων, παράφοροι πάντες ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐπιτυχίας, μεθύνοντες ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὄπλων καὶ ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, ἀκάθεκτοι ὁρμῶσιν ἐξ ὄλων τῶν σημείων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καταπλήκτου διὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἔφοδον. Ἐν τῇ Δ πλευρᾷ ὁ ἀρχηγὸς Νικολιωτάκης, ὁ Παπαδάκης, ὁ Γουβικιάκης, ὁ ἀτρόμητος Διάκονος Ἀφθόνιος, ὁ Ἀγαπάκης, ὁ Ἀναγνωστάκης πρωτοστατοῦσιν εἰς τὴν καταδίωξιν καὶ διὰ τοῦ θάρρους καὶ τῆς ἀνδρείας των παρασύρουσιν ὀπισθεν αὐτῶν καὶ τοὺς ἄλλους μαχητάς, ἐνῶ κατὰ τὴν Α οἱ Ἐπίλεκτοι, ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῆς προκινδυνεύσεως τοῦ Διοικητοῦ των, μετ' ὄπλου λόγχην, καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλοφόροι ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς των, στηριζόμενοι ἐκ τῶν πλαγίων διὰ τῶν πυρῶν τοῦ Ἐπιλοχίου Χρυσούδη, ὁρμῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις κλονίζεται, καταπτοεῖται καὶ τρέπεται εἰς φυγὴν, δεκατιζόμενος ἐκ τῶν καταδιωκτικῶν πυρῶν τῶν ὑπὸ τὸν ὑπασπιστὴν Τζανακῆν καὶ τὸν ὑπολοχαγὸν Νικ. Νταφώτην ὀπλοφόρων καὶ Ἐπιλέκτων καὶ τῶν εἰς τὰς κάτω Ἀρχάνας ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Γ. Καπετανάκην προσδραμόντων. Περὶ ὥραν 5ην μ. μ. οἱ ἡμέτεροι κατάγουσι νίκην τελείαν, καταδιώξαντες τὸν ἐχθρὸν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πτερύγων πέραν τῶν δύο χιλιομέτρων, ἤτοι μέχρι τῆς θέσεως Σπήλια καὶ τοῦ χωρίου Σκαλάνη.

Ἡ δὲ θεία πρόνοια, ἐλθοῦσα ἀρωγὸς ταῖς Χριστιανοῖς, δὲν ἠθέλησε νὰ μετριάσῃ τὴν χαρὰν αὐτῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ δι' ἀπωλειῶν προσφιλῶν ὑπάρξεων, διότι δύο μόνον γενναῖοι μαχηταὶ ἐφονεύθησαν, ὁ ἐκ Κασσάνων τοῦ δήμου Παναγιᾶς Πεδιάδος Θεοδ. Ὁρφانوδάκης, πλησίον τοῦ ὀπλαρχηγοῦ του Νικ. Παπαδάκη ἐν τῇ ἐφόδῳ, καὶ εἷς ἄλλος, ἐπτὰ δὲ ἐπληρώθησαν κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἤττον ἐλαφῶς, ἐνῶ Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς 50 καὶ ἐτραυματίσθησαν ὑπὲρ τοὺς 80 κατὰ πληροφῶριαν ληρθείσας κατόπιν ἐξ Ἡρακλείου πάντες δὲ ἰδίους ὄμμασιν ἀντελήφθημεν 20

νεκρῶν μεταφερομένων ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἣτις διήρκεσε 10 ὥρας. Αἱ δυνάμεις τῶν ἡμετέρων συνεποσώθησαν μέχρι τέλους τῆς μάχης εἰς 800, ἀφιχθεισῶν τινων ἐπικουριῶν κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς, οἱ δὲ ἐπιτεθέντες ἐχθροὶ ἀνήλθον μετὰ τὰς ληφθείσας ἐξ Ἡρακλείου ἐπικουρίας τῶν εἰς πλείονας τῶν 4000 ἀτάκτους καὶ 1000 στρατιώτας.

Τὴν μάχην ταύτην ἐπηκολούθησεν εὐθύμων δεῖπνον τῶν Ἐπιλέκτων ἐν τῷ στρατῶνι των, διότι ἦτον ἡ πρώτη μάχη, ἣν συνεκρότει τὸ Τάγμα ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του εἰς Ἀρχάνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ἡ ἐπομένη τῆς μάχης. — Ἐγροῶφον διαμαρτυρίας.

Μόλις εἴχομεν ἐγερθῆ τὴν πρωίαν τῆς 28ης Φεβρουαρίου μετὰ ὕπνον εὐεργετικόν, ἠκούσθησαν ἐκ τῶν προφυλακῶν καὶ πάλιν σφοδροὶ πυροβολισμοί. Ἀγγελιαφόρος ἀφιχθεὶς μετ' ὀλίγα λεπτὰ εἶδοποιεῖ ἡμᾶς, ὅτι ὁμάδες Τούρκων πολλαὶ ἐθεάθησαν ὑπερβαίνουσαι τὴν οὐδετέραν ζώνην, διὸ οἱ φρουροὶ ἐπυροβόλησαν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀπεδίωξαν. Πάραυτα αἱ φρουραὶ ἐνισχύθησαν ἐξ ἀνδρῶν τοῦ Ταγμάτος καὶ ἐξ ἄλλων ὀπλοφόρων, διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, οἱ δὲ λοιποὶ ἔμμενον ὑπὸ τὰ ὅπλα. Περὶ τὴν 10ην π. μ. οἱ πυροβολισμοὶ ἐκ τοῦ μέρους τῶν προφυλακῶν τῶν θέσεων «Πετροκέφαλο» καὶ «Φουρνὶ» ἐπανελήφθησαν πυκνότεροι, κατεσπευσμένως δὲ ἀγγελιαφόροι ἀνήγγελλον, ὅτι ἀρκετοὶ Ὀθωμανοὶ ἔβαινον πρὸς τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Γιούκτα. Ὁ Διοικητὴς μετὰ δύο διμοιριῶν καὶ ὑπερτρικοσίων Κρητῶν δρομαῖος σπεύδει νὰ ἀναβῆ τὸν Γιούκταν, ὅπως καταληφθῶσιν αἱ ἐπίκαιροι αὐτοῦ θέσεις, οἱ δὲ λοιποὶ ἄνδρες τοῦ Ταγμάτος ὑπὸ τοὺς ἀξιωματικούς των καὶ οἱ ἐναπομένοντες ὀπλοφόροι ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των αὐθωρεὶ καταλαμβάνουσι τὰ ὀχυρώματα τῆς Δ καὶ Α πλευρᾶς. Οἱ πυροβολισμοὶ κατὰ διαστήματα ἠκούοντο σφοδροὶ καὶ ἐκ μέρους τῶν Ὀ-

θωμανῶν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τί συνέβαινε, διότι οἱ ἐκκληθέντες ὅτι ἤρχοντο πρὸς ἐπίθεσιν καὶ ὀλίγοι ἦσαν καὶ οὐδὲν ἔπυροβόλουν. Τέλος μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Γιούκτα ἀνάβασιν τοῦ Διοικητοῦ ἐγνωρίσθη τὸ σχέδιον τῶν ἐχθρῶν. Εἶχον οὗτοι ἀφίσει πολλά ζῶα τῶν νὰ προχωρήσωσι πολὺ πρὸς τὰ πλησίον ἡμῶν, αὐτοὶ δέ, κρυβέντες εἰς ἐπιτήδεια μέρη, περιέμενον τοὺς τυχόν μεταθισσομένους πρὸς ἀρπαγὴν αὐτῶν, ἵνα ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς βάλλωσιν ἐναντίον τῶν. Ἄλλ' εὐτυχῶς οὐδεὶς ἐσαγηνεύθη ἐκ τῆς θέας τῶν καὶ δὲν ἔσχομεν τὸ ἀτύχημα ν' ἀριθμήσωμεν θύματα τῆς ἐνέδρας τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ πυροβολῇ ἐκ μακρῆς ἀποστάσεως κατὰ τῶν τῆς Α πλευρᾶς, ἵνα προσελκύσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ τὴν προσοχὴν πάντων· πλὴν καὶ εἰς τοῦτο ἀπέτυχεν. Μετὰ τινα ὥραν, ἰδόντες οἱ Ὀθωμανοὶ ὅτι τὸ σχέδιόν τῶν ἐναυάγησεν, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν περισυλλογὴν τῶν ἐγκαταλειφθέντων κατὰ τὴν μάχην τῆς χθὲς νεκρῶν· ἀφίσαμεν αὐτοὺς νὰ τοὺς περισυλλέξωσι, καίτοι εὕρισκοντὸ 300 μέτρα ὑπὸ τὰ ὕπλα μας. Ἠριθμήσαμεν περὶ τοὺς 20 ἀπαχθέντας νεκρούς, οὓς ἔθαψαν εἰς παρακειμένον τι χωρίον. Διὰ τῶν τηλεσκοπίων μας εἶδομεν κατὰ τὸν ἐνταφιασμὸν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν περὶ τοὺς 40 οὐλεμάδες ἐκτελοῦντας τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθηκοντα, ἐνῶ τρεῖς χανούμισσαι ἐκλαιον ἄνωθεν τοῦ νεκροῦ. Ἐκ τῶν πυροβολισμῶν, αἵτινες ἐρρίφθησαν μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν, ἐκρίναμεν ὅτι ὁ νεκρὸς θὰ ἦτο σημαίων τις παρ' αὐτοῖς ἢ ἀξιωματικός. Μεθ' ὅλον τὸν πνέοντα ψυχρὸν καὶ σφοδρὸν ἄνεμον παρεμείναμεν ἐπὶ τοῦ Γιούκτα μέχρι τῆς 4ης μ. μ. καὶ ἐβλέπομεν τὴν ἐπικρατοῦσαν τοῦ πλουσίου ἐδάφους γυμνότητα. Εἰς ἀκτῖνα μεγίστην περίξ τοῦ Ἡρακλείου, ἡ γῆ ἐλεύκαζεν, ὡσανεὶ χεὶρ ἐπιτηδεῖα εἶχεν ἀπαλείψει καὶ τὸ ἐλάχιστον σημεῖον βλαστήσεως· τὰ ζῶα τῶν Ὀθωμανῶν εἶχον καταφάγει τὸν χόρτον καὶ τοὺς κλάδους τῶν δένδρων, ὅσα δὲν κατεστράφησαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ὅτε δὲ ὁ ἥλιος ἤρχιτε νὰ δύῃ ὀπισθεν τοῦ Γιούκτα ἀπεφασίσαμεν νὰ κατέλθωμεν εἰς τὴν κωμόπολιν· πρὸ τούτου ὅμως παραταχθέντες ὅλοι ἐν μιᾷ γραμμῇ ἐξητακραυγάσαμεν ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως, τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Βασιλέως, ἐνῶ ὁ Διοικητὴς διὰ τῆς σάλπιγγ-

γός του εξέπεμπεν δξύτατα σαλπίσματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἐκπληκτος καὶ τεθορυβημένος ἤκουε τὴν πολεμικὴν ἐκείνην ἐπίδειξιν μας.

Μετ' ὀλιγόλεπτον ἐν τῷ στρατῶνι ἀνάπαυσιν καὶ ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν εἰσέτι τῆς χθεςινῆς μάχης, τῆς σημερινῆς ὑπουλότητος τῶν Ὀθωμανῶν, οὔτινες παρ' ὅλας τὰς διαβεβαιώσεις τῶν ἐνεργησάντων τὴν χάραξιν τῆς ζώνης ἐξηκολούθουν τῇ ἀνοχῇ τῶν ἰσχυρῶν τὰς ἐπιθέσεις των, καὶ τῶν ὀλονέν ἀφικνουμένων λεπτομερειῶν περὶ τοῦ βομβαρδισμοῦ τῶν πρὸ τῆς Ἱεραπέτρου, ὁ Διοικητῆς τοῦ Τάγματος προέβη εἰς τὴν σύνταξιν διαμαρτυρίας, ἣν θὰ ἐπέδιδεν εἰς τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀντιπροσώπους τῶν Μ. Χριστιανικῶν Δυνάμεων καὶ ἤτις ὑπογραφεῖσα καὶ ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν του εἶχεν ὡς ἐξῆς :

**Ὁ Διοικητῆς τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν
μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του**

**Πρὸς τοὺς κ.κ. Ναυάρχους καὶ Ἀντιπροσώπους
τῶν Μ. Χριστιανικῶν Δυνάμεων.**

Ἄφικθεὶς μετὰ τοῦ Τάγματός μου εἰς τὴν πατρίδα μου Κρήτην, ἀνέλαβον δι' ἐγγράφου τὴν φρούρησιν τῆς κωμοπόλεως Ἀρχανῶν. Ἡ ἀπόφασίς μου ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀνέλαβον τὴν ἐντολὴν ταύτην παρὰ τῶν συμπατριωτῶν μου ὑπῆρξε τὸ νὰ σεβασθῶ, καίτοι ἄδικος τυγχάνει, τὴν ἀπόφασιν τῶν Χριστιανικῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἐννοεῖται ὅμως ἐνόσω ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς προστασίας καὶ φιλανθρωπίας αἱ Κυβερνήσεις σας ἐξασκοῦσιν ἐπιρροὴν τινα ἐναντι τῶν Ὀθωμανικῶν στιφῶν, ἥτοι ἐνόσω αὗται κατορθοῦσι νὰ ἐπιβάλλωνται καὶ αἱ ἀποφάσεις των νὰ ἦναι σεβασταὶ καὶ παρὰ τοῖς τυράννοις τῆς πατρίδος μου. Τὴν 19ην λήξαντος, ἐπιθεωρῶν τὰς προφυλακάς μου, ἐπυροβολήθην ὑπὸ τῶν Ὀθωμανικῶν στιφῶν ἐπανειλημμένως, ἀπέφυγον ὅμως ν' ἀντιπυροβολήσω, ἵνα μὴ παρ' ἡμῶν τῶν φιλανθρώπων παρεξηγηθῶ καὶ ὑποληφθῶ ὡς αἰμοχαρῆς καὶ βάρ-

βαρος. Τὴν 23ην ἐπίσης αἱ προφυλακαὶ μου ἐπυροβολήθησαν ἀλλ' ἀπέφυγον μάχην, διότι τοιαύτας εἶχον παρ' ἐμοῦ διαταγὰς. Χθὲς ὅμως πολυάριθμα Ὀθωμανικὰ στίφη, βοηθούμενα ὑπὸ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ τηλεβόλων, ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν προφυλακῶν μου καὶ μάχη κρατερὰ δεκάωρος συνήθη ἐγγὺς τῆς κωμοπόλεως, ἥτις, ὡς γνωρίζετε κεῖται τρία χιλιόμετρα μακρὰν τῆς ζώνης τῆς παρ' ὑμῶν τῶν φιλανθρώπων χαραχθείσης. Τὸ πυροβολικὸν τοῦ Αὐτοκράτορος συμμάχου τῶν Κυβερνήσεών σας, συμπληροῦν τὸ ἔργον τῶν ἐν Ἀκρωτηρίῳ καὶ Ἱεραπέτρῳ τηλεβόλων σας, ἔβολλε κατὰ τῶν ὀπλοφόρων μου, οἵτινες οὐδὲν ἄλλο ἐζήτουν, εἰμὴ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὰ γυναικόπαιδά των ἀπὸ τῶν θηριωδῶν στιφῶν, ἅτινα ἐνθαρρυνθέντα ἐκ τῆς προστασίας, δι' ἧς περιβάλλονται παρὰ τῶν ὀμοθρήσκων μας, λυσσωδῶς ἐπεδίωκον πρὸ τῶν ὀμμάτων σας τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν ὄλεθρον τῶν ἐν τῇ κωμοπόλει εὐρισκομένων γυναικοπαίδων. Ἴσως, καὶ διόλου ἀπίθανον, τὰ τῶν Κυβερνήσεών σας συμφέροντα καὶ αἱ κατακτητικαὶ βλέψεις αὐτῶν, αἵτινες ἐπαγγέλλονται τοὺς φιλανθρώπους καὶ ἐκπολιτιστὰς τῶν ἀγρίων τῆς ὑψηλίου λαῶν, φενακίζουσαι τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἔχουσι συμφέρον νὰ πολιτεύονται εἰς βάρος ὀμοθρήσκων των ὡς ἤδη πολιτεύονται ἢ πιθανὸν νὰ θεωρῶσιν ἐκλεκτὸν λαὸν καὶ ἀνώτερον αὐτῶν τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ φείδονται τῶν συμφερόντων των χάριν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Ἑλλὰς σὰς ἐξήγαγε τοῦ βορβόρου τῶν κοινωνικῶν προλήψεων καὶ τοῦ σκοτοῦς τῆς ἀμαθείας. Αἱ Κυβερνήσεις σας εἶναι ἀγνώμονες, διότι δολοφονοῦσι τὰ τέκνα αὐτῆς. Ἀπελπισθέντες παρ' ὑμῶν τῶν ὀμοθρήσκων μας καὶ ἐλπίζοντες μόνον εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰς ἰδίας ἡμῶν δυνάμεις διὰ τελευταίαν φορὰν, παύσαντες πλέον νὰ καθικετεύωμεν καὶ νὰ ἐκλιπαρῶμεν ὀμοθρήσκους μας, οἵτινες τοὺς ναοὺς τῆς θρησκείας, ἦν καὶ αὐτοὶ πρεσβεύουσι, δὲν ἐσεβάσθη-

σαν χάριν τῶν συμφερόντων καὶ τῶν βλέψεων αὐτῶν, οἵτινες οὐδεμίαν ἔχουσι πρὸς τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ τὰς δοξασίας τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ὑπόληψιν, ἀλλὰ εἰς τὴν ὕλην καὶ τὰ συμφέροντά των ἀποβλέπουσι, δηλοῦμεν ταῖς Χριστιανικαῖς Κυβερνήσεσι διὰ τῶν ναυάρχων καὶ ἀντιπροσώπων αὐτῶν, ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ μᾶς ἦναι ἀδιάφορον παρὰ τίνος θὰ δεχθῶμεν τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας μας θάνατον, διότι, ὡς ἐπίσθημεν, αἱ Κυβερνήσεις τῶν ὁμοθρήσκων μας Χριστιανικῶν Δυνάμεων δὲν διαφέρουσι κατ' οὐσίαν οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τῶν βαρβάρων τυράννων μας.

Κατησχύνετε, ὦ Εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις τοὺς λαοὺς, οὓς ἀντιπροσωπεύετε καὶ πείσθητε, ὅτι τὰ τηλεβόλα σας εἰς ἡμᾶς μὲν ἐξεμοῦσι τὸν ἔνδοξον θάνατον εἰς τὴν ἱστορίαν δὲ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τὸ αἶσχος.

Τὸν θάνατον ἐδιδάχθημεν νὰ περιφρονῶμεν χάριν τῆς ἐλευθερίας μας.

Οἱ πρόγονοί μας σᾶς ἐδίδαξαν τὸν ἀνθρωπισμόν, ἀλλ' ὡς φαίνεται ἡ παιδεία ἀδυνατεῖ νὰ ἐξαλείψῃ τὰ ἀρπακτικὰ ἔνστικτα τῶν Κυβερνήσεών σας· ἡμεῖς θὰ σᾶς διδάξωμεν τί ἐστὶ λαὸς φιλελεύθερος ἔναντι βαρβάρων τυράννων. Ἐλπίζομεν δ' ὅτι τὸ ἔργον μας θὰ τύχῃ τῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν εὐγενῶν λαῶν, τῶν τόσον ἐξευτελιζομένων ὑπὸ τῶν ἀναξίων τούτων Κυβερνήσεών των.

Περιφρονοῦμεν ὑμᾶς καὶ τὰ τηλεβόλα σας· ἀναμένομεν μετὰ καρτερίας τὸν ἔνδοξον θάνατον χάριν τῆς Ἐνώσεώς μας μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, βέβαιοι ὄντες, ὅτι αἱ μεταγενέστεραι γενναί, ἐνούμεναι μετὰ τῆς ὀργῆς τοῦ Ἰησοῦ θὰ μᾶς ἐκδικήσωσιν.

Ἄς πεισθῶσιν αἱ Κυβερνήσεις σας ὅτι ἡ κληρονομία τῶν τέκνων αὐτῶν ἔσεται ἡ ἐσχάτη ἀτιμία καὶ τὸ αἶσχος τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Χαίρετε.

Ἐν Ἐπάνω Ἀρχάνζις τῇ 28ῃ Φεβρουαρίου 1897.

Ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος **Ι. Νταφώτης.**

Οἱ Ἀξιωματικοὶ

Κ. Τζανακάκης, Γ. Γουβιανάκης, Ί. Κοκκινάκης, Ν. Νταφώτης, Ἡλ. Βουτιερίδης Ἀν. Παπαδόπουλος, Ν. Φουντουλάκης, Ἀντ. Βλαστός, Ν. Χρυσούδης, Γ. Καντζουράκης (ιατρός.)

Ἡ διαμαρτυρία αὕτη ἐξέφραζε καὶ τὰ αἰσθήματα ὄλων τῶν ἐκεῖ Κρητῶν, οἵτινες καὶ περισσότερα ἤθελον νὰ ἔλεγε, ζητοῦντες μάλιστα καὶ νὰ υπογράψωσιν αὐτήν, πλὴν τινῶν ἀνεπιτυγμένων, οἵτινες δὲν ἐπεδοκίμαζον τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς, διότι ἦτο κατ' αὐτοὺς πολὺ δριμεῖα, ὡσπερὶ δὲν ἦσαν δριμεῖαι καὶ αἱ ἐνέργειαι τῶν Εὐρωπαίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Ἡ προσβολὴ τῆς Σπιναλόγκας

Κατὰ τὴν 27ην Φεβρουαρίου, ἦτοι τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐγένετο ἐν Ἀρχάναις ἡ 10ωρος μάχη, ἐτελεῖτο καὶ ἡ κατὰ τῆς Σπιναλόγκας προσβολή, ἣτις κατὰ τὰς αὐτὰς πηγὰς, ἀφ' ὧν ἀφηγήθημεν τὰ ἐν Ἱεραπέτρῳ, συνέβη ὡς ἐξῆς :

Ἀφοῦ ἐγκατέστησε προφυλακὰς πέριξ τῆς Ἱεραπέτρου ὁ Γεν. Ἀρχηγός κ. Α. Κόρακας, ἀπῆλθε μετὰ τῶν πυροβόλων καὶ πολλῶν ὀπλοφόρων εἰς τὴν Νεάπολιν τοῦ Μεραμβέλλου, εἰς ἣν ἀφίχθη τὴν 26ην Φεβρουαρίου καὶ ὅπου ἔμαθεν ὅτι τὰ ἀπὸ τινῶν ἡμερῶν πρὸ τῆς Σπιναλόγκας σταθμεύοντα ξένα πολεμικὰ πλοῖα ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἀπουσίαζον. Γενομένου πάραυτα πολεμικοῦ συμβουλίου, ἀπεφασίσθη ἡ εἰς Σπιναλόγκαν ἀποστολὴ καταλλήλου προσώπου, ἵνα βεβαιωθῇ ἡ ἀλήθεια τοῦ πράγματος, καὶ ἤρξατο ἡ κατάλληλος προετοιμασία διὰ τὴν προσβολὴν τοῦ φρουρίου, ἐὰν πράγματι δὲν ὑπῆρχον πρὸ αὐτοῦ ξένα πλοῖα.

Ἡ Σπιναλόγκα εἶναι νησίς κειμένη ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον καὶ πρὸ τοῦ στομίου κολπίσκου τινός πρὸς τὸ Α μέρος τῆς Νήσου. Ἐπὶ τῆς νησίδος ταύτης ὑπάρχει Ἑνετικὸν φρούριον καὶ ἐντός

αὐτοῦ κωμόπολις ἐκ 250 περίπου Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν κατοικουμένη· τὸ φρούριον ὑπερασπίζεται ὑπὸ δύο τηλεβόλων καὶ ὑπὸ 200 περίπου στρατιωτῶν.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον πρὸς τὴν 27ην Φεβρουαρίου ἐπέστρεψεν εἰς Νεάπολιν ὁ εἰς Σπιναλόγκαν ἀποσταλαίς, ὅστις ἐβεβαίωσεν ὅτι ἀπὸ δύο ἡμερῶν ἡ νησίς δὲν ἐφυλάσσετο, μόνον περὶ τὴν 10ην τῆς πρωίας διήρχοντο μακρὰν ταύτης ἐν ᾗ δύο ἐκ τῶν περιπολούντων πολεμικῶν πλοίων καὶ οὐδὲν πλέον. Πάραυτα δίδονται αἱ δέουσαι διαταγαὶ πρὸς πορείαν καὶ περὶ τὴν 3ην π.μ. ἅπασα ἡ πόλις τίθεται ἐπὶ ποδὸς ἐκ τοῦ ἤχου τῶν σαλπίγγων, τὴν δὲ 5ην π.μ. ἐτοιμασθέντος καὶ τοῦ πυροβολικοῦ, ἐξέρχονται τῆς πόλεως οἱ πολεμισταί, ἔχοντες ἤδη ἐπὶ κεφαλῆς πλὴν τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ καὶ τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Θρησκείας, τὸν τοῖς πᾶσι ἀγαπητὸν Θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Πέτρας κ.κ. Τίτον καὶ δὴ ἔνοπλον φέροντα ὠραῖον Βίντσεστερ. Μεγαλοπρεπὲς θέαμα παρουσιάζουσιν οἱ εἰς τὰς 2500 ἀνερχόμενοι ἐπαναστάται, μὲ τὰς πολυπληθεῖς αὐτῶν σημαίας, μὲ τὰ πολεμικὰ των παραστήματα καὶ μὲ τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ κεφαλῆς.

Μετὰ τινὰ ὥραν ὁ διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ κ. Μπρισιμιτζάκης συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ δύο ἐγγυρίων, εἰδόντων τὸν τόπον, προχωρεῖ ἔφιππος πρὸς ἀνίχνευσιν καὶ εὑρεσιν θέσεως καταλλήλου πρὸς τοποθέτησιν τῶν πυροβόλων.

Ἄλλ' ὅτε οἱ ἐπαναστάται ἐπλησίαζον πρὸς τὸ φρούριον καὶ ἔμελλον ἤδη νὰ ἀναβῶσι προκειμένον τινὰ λόφον, ὁ κ. Μπρισιμιτζάκης εἰδοποιεῖ αὐτοὺς ἐσπευσμένως νὰ μὴ ἀνέλθωσι τὸν λόφον, διότι θὰ ἐγίνοντο ὄρατοὶ εἰς περιπολοῦν οὐχὶ μακρὰν τῆς παραλίας Ἀγγλικὸν καταδρομικόν. Ἡ ἀπελπισία πάντων ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἀφικνεῖται εἰς τὸ κατακόρυφον, διότι, ἐὰν τὸ καταδρομικὸν παρέμενε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἡ ἐκστρατεία θὰ ἐματαιοῦτο.

Καὶ ἐνῶ πάντες ἐξηπλώθησαν, περιμένοντες τὸν ἀπόπλου τοῦ καταδρομικοῦ, ὅπερ, πρὸς στιγμὴν δεῖξαν ὅτι ἀποπλέει δι' Ἡράκλειον, ἐπέστρεψε πάλιν, ἀναφαίνεται μακρόθεν καὶ δεύτερον, ὀλοταχῶς βαίνον πρὸς τὴν νησίδα. Τὰ δύο πλοῖα ποιοῦσι

διάφορα σήματα και μετ' ὀλίγην ὥραν χωροῦσι πρὸς τὰ ἔμπρως, κάμπτουσι τὸ ἀκρωτήριον καὶ ἐξαφανίζονται ὄπισθεν αὐτοῦ. Χαρὰ ἀπερίγραπτος καταλαμβάνει πάντας, οἵτινες, τρέχοντες πλέον, διευθύνονται πρὸς τὴν Σπιναλόγκαν περὶ ὥραν 12 καὶ 30', ἐνῶ ὁ οὐρανὸς καλύπτεται ὑπὸ ζοφερῶν νεφῶν.

Ἀφικνοῦνται εἰς τὸ ὑπερκείμενον τοῦ φρουρίου χωρίον Βρουχᾶ καὶ ἀναμένουσιν ἐπ' ὀλίγον, ἵνα εὐρεθῇ ὑπὸ τοῦ προχωρήσαντος κ. Μπρισιμιτζάκη τὸ κατάλληλον διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν πυροβόλων ἔδαφος, ὕπερ ἀνευρέθη μόλις μετὰ πολλοὺς κόπους, διότι ἄπασα ἡ ἐκεῖ χώρα εἶναι βραχύδης καὶ λίαν ἀπότομος. Ἐν τούτοις διὰ τῶν πτύων καὶ τῶν σκάπανῶν οἱ πυροβοληταὶ κατορθοῦσι νὰ κατασκευάσωσι πῶς πρὸ χειρὰ πυροβολεῖα εἰς ἀπόστασιν 1500 μέτρων ἀπὸ τοῦ φρουρίου. Οἱ ὀπλῖται ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των καταλαμβάνουσι τὰς διαφόρους ὀρισθείσας αὐτοῖς θέσεις περίξ τοῦ κολπίσκου καὶ οὕτω κυκλοῦσι τὴν νησίδα, ἐνῶ οἱ ἐν αὐτῇ Ὀθωμανοὶ ἐπὶ τῇ θέξ τῶν πολιορκητῶν λαμβάνουσι τὰς πρὸς μάχην θέσεις των.

Μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πυροβολείων στέλλεται πρὸς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ ἄγγελος, φέρων λευκὴν σημαίαν, μὲ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν φρούραρχον, ἵνα παραδώσῃ τῷ Γεν. Ἀρχηγῷ τὰς κλεῖδας τοῦ φρουρίου· μετὰ παρέλευσιν ὥρας περίπου ἐπιστρέφει ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος, κομίζων ἀρνητικὴν ἀπάντησιν.

Ἡ βροχὴ ἤδη ἄρχεται, μέχρις ὁστέων διαπερῶσα τοὺς πολιορκητάς, οἵτινες ἀπέχουσι τῆς νησίδος περὶ τὰ 500 μέτρα, κατέχοντες τοὺς περίξ βράχους μετὰ τῶν κυανολεύκων αὐτῶν σημαίων, ἐνῶ ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ φρουρίου ἔχει ὑψωθῆ παμμεγέθης Ὀθωμανικὴ σημαία. Ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς εἰδοποιεῖ πλέον τὸν διοικητὴν τοῦ πυροβολικοῦ κ. Μπρισιμιτζάκην νὰ κάμῃ ἔναρξιν τοῦ πυρός. Εἶναι ὥρα 3η μ.μ. Δίδονται τὰ κατάλληλα παραγγέλματα, καὶ σάλπιγγες ἠχοῦσι προσοχὴν καὶ οἱ ὀπλοφόροι ἐτοιμάζονται νὰ ἀρξῶνται τοῦ πυρός. Τὸ παράγγελμα «πρῶτον πυροβόλον πῦρ!» διαδέχεται ὁ κρότος τοῦ τηλεβόλου, ἀλλ' ἡ βολὴ εἶναι βραχεῖα καὶ ἡ δόβις πίπτει ἱκανῶς ἐντεῦθεν τοῦ φρουρίου. Αὐτοστιγμὴ καὶ τὸ φρούριον ἄρχεται τοῦ κανονιοβολισμοῦ κατὰ

τῶν ἡμετέρων πυροβολείων, ἅτινα ἐπέτυχε μετὰ τὴν τρίτην βολὴν του, ἐνῶ οἱ πρὸ τῶν ἐπάλλεων τεταγμένοι ὀπλίται διὰ σφοδροῦ πυρὸς προσβάλλουσι τοὺς ἐπαναστάτας. Ὁ Μπρισμιτζάκης παραγγέλλει «μηκύνετε ἀπὸ 100 μέτρα», ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ βολὴ εἶναι βραχεῖα· ἀπατᾷ πολὺ ἡ θάλασσα τὸν ὀφθαλμὸν κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀποστάσεως. Τέλος τὸ κλισιοσκοπίον ὑψοῦται εἰς τὰ 1500 μέτρα καὶ ἰδοὺ ἡ τρίτη ὄβις, ἐπιτυχέστατα βληθεῖσα, πίπτει ἐπὶ τῆς κορυφῆς πυροβολείου τοῦ φρουρίου, ὑπὸ τὰς ζητωκραυγὰς τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες καταπυροβολοῦσι τοὺς πρὸ τῶν ἐπάλλεων τεταγμένους νιζάμηδες καὶ Τουρκοκρητῆς. Ἀληθῆς μονομαχία διεξάγεται μετὰ τοῦ ἡμετέρου πυροβολικοῦ καὶ τοῦ τῶν ἐχθρῶν. Συνήθης ὄβις ἐκπεμφθεῖσα ὑπὸ τοῦ πυροβόλου τοῦ Μπρισμιτζάκη διαρρήγνυται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ πυροβολείου, τοῦ κειμένου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Φρουρίου· καπνὸς μετὰ κόνεως ὑψοῦται καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης τὸ πυροβολεῖον τοῦτο σιγᾷ, μὴ ἐπαναλαβὸν πλέον μέχρι τέλους τὰ πυρὰ του. Ἐτέρα ὄβις τοῦ πυροβόλου τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Κυπαρίσση διαρρήγνυται πρὸ τοῦ προπετάσματος τοῦ ἐτέρου πυροβολείου τοῦ Φρουρίου, ἐπιφέρουσα ἀρκετὴν ζημίαν, καὶ ταύτην ἀκολουθεῖ βολιθοδοφόρος τοῦ πυροβόλου Μπρισμιτζάκη, ἐκραγεῖσα ἐπιτυχέστατα πρὸ καὶ ὀλίγον ἀνωθεν τοῦ δευτέρου πυροβολείου καὶ καταρρίψασα τὴν παρακειμένην μεγάλην Τουρκικὴν σημαίαν, ὑπὸ τὰς ἀτελευτήτους τῶν ἐπαναστατῶν ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως, τοῦ Βασιλέως, τοῦ πυροβολικοῦ. Σιγᾷ ἐπὶ τινα λεπτὰ καὶ τὸ πυρολεῖον τοῦτο, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπαναλαμβάνει τὰ πυρὰ του. Τὸ πῦρ τῶν Τουρκικῶν πυροβόλων ἦτο λίαν εὐστοχον, διότι μετὰ τὴν τρίτην βολὴν ὄβιαι αἱ ὀβίδες του ἐπιπτον μετὰ τῶν ἡμετέρων πυροβολείων καὶ τῶν ὀπισθεν εὐρισκομένων καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἀποκεκαλυμμένων, ὡς ἐκ τοῦ ἀκαταλλήλου τοῦ ἐδάφους, φόρτων τῶν πυρομαχικῶν. Εὐτύχημα ἦτον ὅτι ὀλίγιστα τῶν ὀβίδων του διερράγησαν, ἄλλως εἰς τὸν οὐλαμὸν τοῦ πυροβολικοῦ θὰ ἐπέφερε μεγάλας καταστροφάς.

Οἱ ἐπαναστάται προσβάλλουσιν ἐξ ἀποστάσεως 500 μέτρων τοὺς παρατεταγμένους ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων Τουρκοκρητῆς καὶ Νι-

ζάμηδες ἀλλὰ δὲν ἐπιφέρουσιν ἀποτελέσμα τι, διότι ἀμφοτέρω τὰ μέρη μάχονται ἐκ τοῦ ἀπροσβλήτου, ἕνεκα τῶν ὀχυρῶν των θέσεων. Οὐχ ἤττον ὅμως πολλοὶ προκινδυνεύουσιν, οὐδόπως πτοούμενοι ἐκ τῶν ὀβίδων τῶν ἐχθρῶν, μεταξὺ δὲ αὐτῶν διακρίνεται καὶ ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Πέτρος, Τίτος.

Μετὰ τὴν σίγησιν τοῦ ἐνὸς πυροβόλου τὸ πυροβολικὸν τῶν ἡμετέρων ἔστρεψε τὰ πυρά του κατὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ φρουρίου, ἤτοι κατὰ τῶν οἰκιῶν. Αἱ ὀβίδες ἐπιτυχέστατα βαλλόμεναι, καταρρίπτουσι διαδοχικῶς τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν, ἐκ τῆς πτώσεως τῶν ὀπίων νέφη κοινοροῦ φέρονται πρὸς τὰ ἄνω. Αἱ ἀπελπιστικαὶ φωναὶ τῶν κατοίκων ἀφικνοῦνται μέχρι τῶν πολιορκητῶν, οἵτινες ἀρχονται σχηματίζοντας τὴν πεποιθήσιν, ὅτι τὸ φρούριον θὰ ἀλωθῇ.

Ἄλλ' ἤδη μακρόθεν διακρίνεται πολεμικὸν πλοῖον ὀλοταχῶς πρὸς τοὺς πολιορκητὰς βκίνον καὶ ἐκ Σιτσίας προερχόμενον· ὁ κρότος τῶν τηλεβόλων τοῦ Φρουρίου καὶ τῶν ἡμετέρων εἰδοποίησαν αὐτό, ὅτι ἡ Σπιναλόγκα ἐκανοιοβολεῖτο. Ὀλίγη ὥρα παρήλθε καὶ Γαλλικὸν καταδρομικὸν εὐρίσκειτο πρὸ τῆς νησίδος, ἀπειλητικῶς δεικνύον πρὸς τοὺς πολιορκητὰς τὰ πυροβόλα του, ὧν δὲν ἐποίησατο χρῆσιν, καθύσον ἀμέσως οὔτοι ἐπαύσαντο τοῦ κανονιοβολισμοῦ, ὑποχωρήσαντες, ἀφοῦ τὸ φρούριον ἐτίθετο ὑπὸ τὴν προστασίαν του. Καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ Σπιναλόγκα, οὐδέποτε πλέον ἐγκατελείφθη, ἀλλὰ πάντοτε σχεδὸν ἐλλιμενίζοντο πρὸ αὐτῆς δύο πολεμικά.

Μόλις τὸ πῦρ ἔπαυσεν, ἤρξαντο νὰ διαλύωνται καὶ τὰ νέφη καὶ οἱ ἐπαναστάται ὑπὸ τὸ φέγγος τῆς ἀνατειλάσης σελήνης ἐπέστρεφον εἰς Νεάπολιν τοῦ Μεραμβέλλου, ὅπου ἀφίχθησαν τὴν 11ην τῆς νυκτὸς μὴ ἀριθμοῦντες ἀπώλειάν τινα. Αἱ προξενηθεῖσαι εἰς τὴν Σπιναλόγκαν ζημίαι εἶναι αἱ ἐξῆς: 1) Καταστροφή τοῦ ἐνὸς πυροβολείου τοῦ Φρουρίου· 2) Καταστροφή οἰκιῶν περὶ τὰς εἴκοσι· 3) Τραυματίαι καὶ νεκροὶ περὶ τοὺς τριάκοντα, ἐν οἷς καὶ εἷς ὑπέρβηνρος Ἰμάμης, Ζιχνῆς ὀνομαζόμενος καὶ ὅστις μεταξὺ τῶν ὀμοφύλων του ἐθεωρεῖτο ὡς ἅγιος.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΙΙ.

[1 — 15 Μαρτίου]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Θρησκεία.—'Υμνος τοῦ Τάγματος.—'Απεσταλμένοι εἰς 'Αθήνας.

Πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, τὴν ἡμέραν τῆς 1ης Μαρτίου καὶ ἑορτὴν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἅπαν τὸ Τάγμα εὕρισκετο ἐπὶ ποδός, διότι εἶχεν ἀποφασισθῆ νὰ μεταλάβωμεν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἵνα, ἂν ἐφρονεῦτό τις κατὰ τὰς μάχας, ἔχη ἐκπληρώσει καὶ τὸ ὕψιστον τῶν καθηκόντων τοῦ Χριστιανοῦ. Ἐν παρατάξει πάντες οἱ ἄνδρες μετέβησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς συγχωρητηρίου εὐχῆς, ἐκοινώνησαν τοῦ αἵματος καὶ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ σκηνὴ ἦτον ἀρκούντως συγκινητικὴ, διότι ἔβλεπέ τις ἐκεῖ περὶ τοὺς 150 ἀγκίμους νέους προετοιμαζομένους, ὡς ἀληθεῖς τοῦ Χριστοῦ στρατιῶτας, διὰ τὸν θάνατον, ἀλλὰ μὲ τὴν ἡσυχίαν ἐκείνην τοῦ βλέμματος καὶ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς, ἦν εἰς τὰς μεγάλας περιστάσεις ἐπιχέει ἡ θρησκεία. Τότε ἐνόησα τὴν δύναμιν τὴν ὑπερκόσμιον τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως καὶ ὤκτειρα τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἅπαξ τοῦλάχιστον ἐν τῷ βίῳ του δὲν ἐδοκίμασε τὴν συγκίνησιν, ἣν γεννᾷ ἡ ἰδέα, ὅτι παρίσταται πρὸ τοῦ Θεοῦ. Δυστυχῆς ὁ μὴ κρυφίως κλαύσας ἐκ πίστεως, ὁ μὴ νοερῶς πρὸς τὸν Πλάστην συνομιλήσας. Καὶ ὅταν ἐξηρχόμεθα τοῦ ναοῦ ῥίγος συγκινήσεως διέτρεξε τὸ σῶμά μας ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ εὐγνώμονος βλέμματος, ὅπερ ἔρριπτον ἐφ' ἡμῶν τὰ ἐκεῖ παριστάμενα γυναι-

κόπαιδα, καὶ τῇ ἀντιλήψει τῆς πολλὰ λαλούσης σιωπῆς των.

Μετὰ τὴν εἰς τὸν στρατῶνα ἄφιξίν μας, ἀφοῦ ἐγένετο ἡ ἀλλαγὴ τῶν φρουρῶν, οἱ ἐναπομείναντες ἄνδρες παρέμειναν ὑπὸ τὰ ὅπλα, διότι αἱ κινήσεις τῶν ἀπέναντί μας ἐχθρῶν, ἦσαν λίαν ὑποπτοι. Ἐπειδὴ δὲ παρατηρήθη κατὰ τὴν ἐπιστροφήν ἐκ τῆς μάχης τῆς 27ης Φεβρουαρίου καὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς διασκεδάσεώς των, ὅτι οἱ ἄνδρες δὲν εἶχον νὰ ψάλλωσιν ἄσμά τι, ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενον, μοι ἀνετέθη νὰ στιχοιργήσω ποιήμα τι, ὅπερ θὰ ἐχρησίμευσεν ὡς ὕμνος τοῦ Τάγματος. Ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῆς πολεμικῆς ζωῆς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας σκέψεών μας προέβην εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ κατωτέρω ποιήματος, ὅπερ ἀπομνημονευσθὲν παρὰ τῶν Ἐπιλέκτων καὶ ἰκανῶν ἄλλων Κρητῶν, ἐψάλλετο κατὰ τὰς ἐκ τῶν μαχῶν ἐπανόδους καὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς εὐθυμίας των.

Ἕγνος τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν.

Τὸν κρυφὸ τῆς Κρήτης πόνο
Κλειοῦμε μέσα στὴν ψυχὴ
Κι' ὄνειρό μας εἶναι μόνο
Ἡ πατρίδα νὰ σωθῇ

Ὅπου ἀδύνατος στενάζει
Ξεπετοῦμε φτερωτοί,
Κι' ὅπου ἡ νίκη θὰ μᾶς κράζη,
Θὰ μᾶς σκιάζεται κι' αὐτή.

Μέσ' στὴ μάχην θὰ χυθοῦμε
Δίχως φόβο στὴν καρδιά
Καὶ τὸ βόλι θὰ δεχθοῦμε
Σὰν ἐλεύθερα παιδιά.

Κρυφὴν τρέφουμε ἐλπίδα
Στὴ στερνὴ μας τὴν πνοή,
Εἶν' ἐλεύθερ' ἡ πατρίδα
Ν' ἀκουσθῆ μετὰ βροί.

Ἄς ξανοίξουμε ἀπὸ πέρα
Στὸ σκοτάδι τὸ βαθύ
Λευθερίας νὰ λάμψ' ἡμέρα
Κ' ἡ ζωὴ μας ἄς χαθῆ

Εἰς ἐκ τῶν πρώτων ἔρων τῶν τεθέντων ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Τάγματος, ἅμα τῇ ἀφίξει του, πρὸς ἀποδοχὴν τῆς εὐθύνης ὅσον ἀπέβλεπε τὴν τελειότεραν ὑπ' αὐτοῦ φρούρησιν τῶν Ἀρχανῶν, ἦτο καὶ ἡ ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς του διάθεσις 200 ἀνδρῶν Ἀρχανιωτῶν. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἡ ἐπὶ τῆς ἀμύνης ἐπιτροπὴ δὲν εἶχε δυνηθῆ νὰ ἐκπληρώσῃ αὐτόν, διό καὶ ὁ Διοικητὴς ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὴν ἔγγραφον, δι' οὗ ἐδήλου ὅτι, ἂν δὲν ἐχορηγοῦντο αὐτῷ οἱ ἡμίσεις τοῦλάχιστον τῶν ὑποσχεθέντων ἀνδρῶν, οὐδεμίαν εὐθύνην ἔφερον ἐν τῷ μέλλοντι. Ἦτο δὲ τὸ ζήτημα τῶν φρουρῶν σπουδαιότατον, διότι ἡ φρούρησις τῆς κωμοπόλεως ἐτύγχανε δυσκολωτάτη, ὡς ὄντος λίαν ἀναπεπταμένου τοῦ ἐδάφους, καὶ μετ' ὅλην τὴν γενομένην οὐχύρωσιν, μόνον ἡ μεγάλη προσοχὴ καὶ ἡ ἀγρυπνὸς φρούρησις θὰ ἀπέκρουεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν κίνδυνον. Καθ' ὅλην τὴν ἐν Ἀρχάναις διαμονὴν τοῦ Τάγματος τὸ ζήτημα τοῦτο ἦτο πάντοτε φλέγον καὶ πολλαὶ ἔνεκεν αὐτοῦ προσέκυψαν σκηναί, αἵτινες ἠδύναντο νὰ μὴ γίνωσιν, ἂν ἡ διευθύνουσα ἐπιτροπὴ, ὀλίγην κατέβαλλε πρὸς ἐπίλυσιν αὐτοῦ προσπάθειαν.

Μετὰ μεσημβρίαν ἀφίχθη εἰς Ἀρχάνας ὁ προσκληθεὶς ἐπίσκοπος Χερσονήσου κ. Ἀγαθάγγελος Παπαδάκης, γενόμενος δεκτὸς διὰ τῶν προσηκουσῶν τιμῶν. Ὁ ἀφίχθεις ἦτον εἰς ἐκ τῶν μᾶλλον μεμορφωμένων λειτουργῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τρόφιμος τοῦ Ἐθνικοῦ τῆς Ἑλλάδος Πανεπιστημίου, γλυκὺς τὴν ὄψιν καὶ ἐπιβάλλον διὰ τοῦ παραστήματός του καὶ τῶν λόγων του

τό πρὸς αὐτὸν σέβας. Συνωδεύετο δὲ καὶ ὑπὸ εὐαρίθμων μοναχῶν, ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ πολεμικὸς τὴν ἕψιν ἀλλὰ καὶ γλυκύτατος συνάμα ἱεροδιάκονος Φώτιος Παπαδάκης, ἥρωες ἀληθῆς, ποιήσας θαύματα ἀνδρείας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1896 παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Νταφώτη, οὗτινος μάλιστα ἔσωσε καὶ τὴν ζωὴν κατὰ τινα μάχην. Ἐν Κρήτῃ ἀναζῶσιν οἱ ἥρωες κληρικοὶ τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1821 καὶ εἰς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν θὰ εὔρη τις ὁμοιότητά τινα πρὸς τοὺς ἀληθεῖς ἐκείνους τοῦ Χριστοῦ στρατιώτας, διότι γνωστοὶ εἶναι οἱ ἄθλοι, τῶν μοναχῶν πρὸ πάντων, κατὰ τὰς διαφορὰς τῆς Κρήτης ἐπαναστάσεις, ὅτε προμαχοῦντες ἢ θὰ βιάψωσι διὰ τοῦ αἵματός των τὸ ἱερὸν ἔδαφος ἢ θὰ ἄρωσι θριαμβοὺς μυθικοῦς.

Τὴν ἐπομένην, 2αν Μαρτίου, λίαν πρῶτ (ἔνεκα φόβου ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων) ἐγένετο τὸ Μνημόσυνον τοῦ ἀποβιώσαντος Μητροπολίτου Κρήτης, χοροστατοῦντος τοῦ Ἁγίου Χερσονήσου, ὅστις καὶ ἐξεφώνησεν ὠραϊότατον λόγον, δι' οὗ προέτρεπε τοὺς ἐπαναστάτας νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πίστεως ἀγῶνα, προσδεχόμενοι μετ' αὐταπαρνήσεως πᾶσαν στέρησιν καὶ κακότητα καὶ οἱ λόγοι του πόλλην παρηγορίαν ἐπέχυσαν εἰς πάντας. Ἐξῆρε πρὸ πάντων τοὺς πεσόντας εἰς τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας μάχας. Μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἀνήλθε καὶ εἰς τὸν στρατῶνά μας, ὅπου ἐτέλεσεν ἀγιασμόν καὶ εἶτα ἀπῆλθε διὰ τὴν Ἐδραν τῆς Ἐπισκοπῆς του ὀπόθεν, φροντίσας διὰ τὸ Τάγμα, ἔστειλε πέντε σάκκους ἀλεύρου, ἐκ συνεισφορῶν συναθροισθέντος, καὶ δύο εἰκοσάφραγκα, ἅτινα ὁ Διοικητὴς παρέδωκεν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς κωμοπόλεως, μὴ θέλων νὰ διαχειρίζηται αὐτοὺς χρήματα.

Ἄλλ' ἤδη εἰς τὴν κωμόπολιν ἤρχιζε περισσύτερον νὰ καταφαινῆται ἡ πείνα, ἥτις πλείστους τῶν κατοίκων ἐμάστιζε καὶ ἐγένετο αἰτία νὰ ἐλαττῶνται καὶ αἱ φρουραὶ· προσέτι ὑπῆρχε καὶ μεγίστη ἔλλειψις πολεμοφοδίων, διότι τὰ ὑπάρχοντα καταναλώθησαν πάντα σχεδὸν κατὰ τὴν γενομένην μάχην, δύσκολον δὲ ἦτο νὰ ἀντικατασταθῶσι ταῦτα καὶ μόνον διὰ συνεισφορᾶς ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν, τῶν ἐφοδισθεισῶν ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὸν κ.

Κόρακα ἀποστολῆς, ἐστάλησαν ὀλίγιστα ἀναλόγως τῶν ἀπακτουμένων. Ὅθεν ἡ ἔνδεια τῶν ἀναγκαιότερων ἐφοδίων καθίστα προβληματικὴν τὴν ὑπεράεπισιν τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης θέσεως καθόσον καὶ ἡ ἐπιτροπὴ παρεπονεῖτο ὅτι ἐξηντλήθησαν ἔλα τὰ μέσα αὐτῆς. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐν συμβουλίῳ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν καὶ προκρίτων, συγκροτηθέντι τῇ προτάσει τοῦ Διοικητοῦ τῶν Ἐπιλέκτων, ἀπεφασίσθη, ὅπως σταλῶσι δύο τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Τάγματος εἰς Ἀθήνας, ἵνα, μέχρι τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἀνερχόμενοι, παραστήσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν μεγάλην ἀνάγκην τῆς ἀποστολῆς τῶν ἐπιτηδείων καὶ ὀρισθῆ, εἰ δυνατόν, εἰδικὸν φορτίον δι' Ἀρχάνας καὶ διὰ τὴν ἐπαρχίαν Πεδιάδος, ἣτις καὶ αὐτὴ ἔπασχε παντελεῖ ἔλλειψιν πολεμοφοδίων· ἄλλως κίνδυνος ὑπῆρχε μὴ τὰ ἐχθρικὰ ὄπλα ὑπερισχύσωσιν ἐν τοῖς σπουδαιοτάτοις τούτοις μέρεσι καὶ τότε τὸ Κρητικὸν ζήτημα λάβῃ ἄλλην φάσιν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὠρίσθησαν ὁ ὑπασπιστής τοῦ Τάγματος κ. Κ. Τζανακάκης, τελειόφοιτος τῶν φυσικομαθηματικῶν καὶ ὁ ἤδη γενόμενος ἀνθυπολοχαγὸς Ἄντ. Βλαστός, οἵτινες τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀπῆλθον τῶν Ἀρχανῶν. Ἄνεμος σφοδρότατος καὶ βροχὴ τρομερὰ ἐπεκράτει, ἀλλ' οἱ γενναίοψυχοι νέοι μὴ θέλοντες ν' ἀπολέσωσι τὴν εὐκαιρίαν τοῦ ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Χερσονήσου ἀπόπλου πλοιαρίου τινός, κατεφρόνησαν πάντας τοὺς κινδύνους καὶ κακουχίας καὶ ἀπῆλθον, συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν εὐχῶν μας, περὶ τὸ μεσονύκτιον. Μετὰ πολὺπλαγκτον δεκαπενθήμερον ταξείδιον ἀφίχθησαν εἰς Ἀθήνας, πολλοὺς κινδύνους διατρέξαντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἄφιξις ἀπεσταλμένων τοῦ κ. Τιμ. Βάσδου — Ἀψμαχία.

Περὶ τὴν ἐσπέραν τῆς 3ης Μαρτίου μετὰ συγκινήσεως οἱ κάτοικοι καὶ πάντες οἱ ἐν Ἀρχάναις ὀπλιταὶ ἤκουον παρ' ἀσθμαί-

νοντες ἀγγελιαφόρου ὅτι ὄσον οὕτω καταφθάνουσιν Ἕλληνας ἀξιοματικοὶ καὶ στρατιῶται, οὓς καὶ ὑπεδέχοντο μετὰ τινα λεπτὰ δι' ὄλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς χαρᾶς καὶ τῆς συγκινήσεως. Πρώτην φορὰν ἔβλεπον τοιοῦτους εἰς τὴν χώραν τῶν οἱ ἀτυχεῖς κάτοικοι καὶ ἐνόμιζον πλέον ἢ θαῦμα τὸ νὰ προσκατενίζωσιν Ἕλληνας στρατιώτας, μὲ Ἑλληνικὴν στολὴν, αὐτοί, οἵτινες καθ' ἡμέραν εἶχον πρὸ αὐτῶν τὴν σκαιὰν τῶν Νιζάμηδων ὄψιν. Ἀνεπτεροῦντε αἱ ἐλπίδες εἰς τὴν θέαν τῶν καὶ τὸ θάρρος ἐπηυζάετο διὰ τῆς παρουσίας τῶν.

Οἱ ἀφιχθέντες ἦσαν ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ κ. Κυριακ. Πιερράκος Μαυρομιχάλης καὶ ὁ ἀνθυπίαρχος κ. Κυριακ. Βαρδουλάκης, ὑφ' ἐνὸς δεκανέως καὶ τεσσάρων στρατιωτῶν συνοδευμένοι, ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ τῆς Κατοχῆς κ. Τιμ. Βάσσου, συνεπέα τοῦ πρὸ ἡμερῶν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀρχάναις σταλέντος πρὸς αὐτὸν ἐγγράφου, καὶ ἔχοντες ἐντολὴν ἰδίους ὀμμάσιν ἀντιληφθῶσι τῆς ἐν Ἀρχάναις καταστάσεως. Τούτους παρηκολούθει καὶ ὁ πρίγκηψ Ἐμμ. Ὑψηλάντης, ἕγγονος τοῦ μεγάλου Ἐπαναστάτου, ἀκολουθῶν τὴν ἱερὰν τοῦ πάππου του ἐντολὴν καὶ σπεύδων ὅπου ἡ μεγάλη τῆς πατρίδος φωνὴ τὸν ἐκάλει, ἵνα συμμετάσχη τῶν κόπων καὶ κινδύνων τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένου ἀτυχοῦς λαοῦ.

Οἱ κ.κ. ἀξιοματικοὶ ἐκόμιζον προφορικὰς καὶ ἐγγράφους διαταγὰς ἐκ μέρους τοῦ κ. Βάσσου, δι' ὧν οἱ ἐν Ἀρχάναις ὠδηγοῦντο εἰς τὴν ὅσον ἔνεστι τελειοτέραν διοργάνωσιν τῆς χώρας καὶ πενήτηκοντα εἰκοσάφραγκα διὰ τὰς πρώτας ἀνάγκας τῆς τηρήσεως τῶν φρουρῶν, ἅτινα τῇ ὑποδείξει τοῦ κ. Νταφώτη, ἐρωτηθέντος ποῦ νὰ κατατεθῶσι ταῦτα, παρεδόθησαν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἀμύνης. Προσέτι ἡ παρασταθεῖσα ἐν τῷ ἀποσταλέντι ἐγγράφῳ ἀνάγκη τῆς ἀποστολῆς πολεμοφοδίων ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐπιτροπὴ εἰδοποιεῖτο νὰ πέμψη ἄνδρας καὶ ζῶα εἰς τὰς ἐν Λουτρῷ τῶν Σφακίων ἀποθήκας τοῦ ὕλικου πολέμου, ἵνα παραλάβωσι πολλὰς χιλιάδας φυσιγγίων Γκραῖ καὶ Σασεπῶ· καὶ τοῦτο ἦτο τὸ κυριώτερον πάντων.

Μετὰ προσοχῆς οἱ κ.κ. ἀξιοματικοὶ ἐμελέτων τὰς ὑπὸ τοῦ

φρουράρχου τῆς κωμοπόλεως ἐκδεδομένης διαφόρους διαταγὰς καὶ προκηρύξεις, δι' ὧν ἀπηγορεύετο νὰ συζητῶσιν οἱ ἐπαναστάται, ὅτι ἡ νῆσος δὲν ἦτον Ἑλληνική, παρηγγέλλετο εἰς τοὺς συναλλαγασομένους νὰ δέχωνται τὰ Ἑλληνικὰ νομίσματα, νὰ ρυθμίσωσι τὰ ὠρολόγια τῶν Ἑλληνιστῶν καὶ ἄλλα πολλὰ εἰς τρόπον ὧστε ἡ κωμόπολις νὰ παρουσιάσῃ ὅσιν τελείως Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, διὸ καὶ συνεχάροντο αὐτῶ ἐπὶ τούτοις.

Οἱ ἀπεσταλμένοι ἐκόμιζον προσέτι πρὸς τὸν Διοικητὴν τοῦ Τάγματος τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν :

Ἐν Ἀλικιανῶ τῇ 26ῃ Φεβρουαρίου 1897.

Φίλτατέ μοι

Ὁ κ. Ἀρχηγὸς ἀπαντᾷ σήμερον πρὸς τοὺς ἐξ Ἀρχανῶν γράφοντας αὐτῶ δι' ἐπιστολῆς, ἧς θέλετε λάβει καὶ ὑμεῖς γνῶσιν· ἐκ ταύτης θὰ πληροφορηθῆτε περὶ τῶν μέσων, ἅτινα δύναται νὰ διαθέσῃ ἀμέσως ὑπὲρ τῆς κωμοπόλεως, ἧς ὄντως ἡ ὑπεράσπισις εἶναι μεγάλης σπουδαιότητος, διὸ καὶ ὁ κ. Ἀρχηγὸς ἐνετείλατό μοι νὰ σοὶ διαβιβάσω τὰ συγχαρητήριά του διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς προσεφέρθητε εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ὑπηρεσίας ταύτης.

Ἐλπίζω ὅτι ἡ ἀποτελεσματικὴ καὶ ἐγνωσμένη ἀνδρεία σου καὶ τῶν ἀγωνιζομένων εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν Ἀρχανῶν, καθὼς καὶ πάντων τῶν Ἡρακλειωτῶν, θέλει δυνηθῆναι νὰ κατισχύσῃ μέχρι τέλους τῆς θηριωδίας τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν.

Λυποῦμαι δὲ προσωπικῶς διότι ἡσχολημένος ἐνταῦθα δι' ὑπηρεσίαν σοβαρὰν δὲν δύναμαι νὰ ἔλθω, ἵνα συνάγωνισθῶ μετὰ τῶν συνεπαρχιωτῶν μου τὸν κοινὸν ἀγῶνα· ἀλλὰ πᾶσα ἡ Κρήτη εἶναι κοινὴ ἡμῶν Πατρίς.

Δεχθῆτε τὰς προσρήσεις μου

Θ. Λυμπρίτης

Ἀντισυνταγματάρχης

Τὴν ἐπομένην τῆς ἀφίξεώς τωv οἱ κ. κ. ἀξιωματικοὶ ἐξῆλθον

πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων καὶ μελέτην τοῦ ἐδά-
φους. Ἐπισταμένως ἐξήταζον τὰς διαφόρους τοποθεσίας καὶ τὰ
ἐπ' αὐτῶν ἔργα· ὁ τρόπος τῆς ὀχυρώσεως ἐπέσπασε τὰ συγχα-
ρητήριά των πρὸς τὸν κ. Νταφώτην καὶ ἀπροκαλύπτως ἐξέφρα-
σαν τὸν θαυμασμόν των, πῶς διὰ τόσον μικρᾶς δυνάμεως ἀνέ-
λαβε τὴν φρούρησιν καὶ ὑπεράσπισιν τῆς ἐπικινδυνωδестаτής
ἐκείνης θέσεως. Ἠπόρουν καὶ αὐτοὶ διὰ τὴν ἀπόφασίν του νὰ
φέρῃ τὴν εὐθύνην τῆς διασώσεως τοῦ σπουδαιότερου ὑπὸ πολεμι-
κὴν ἔποψιν μέρους τῆς Κρήτης καὶ ὑπεσχέθησαν ὅτι παντὶ τρόπῳ
θὰ ἐνήργουν, ὅπως ἐνισχυθῇ ἡ φρουρὰ τοῦ προπυργίου τούτου τῶν
Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν. Ὁ δὲ κύριος Μαυρομιχάλης εὐηρηστήθη
νὰ προσθέσῃ καὶ ὀδηγίας τινὰς διὰ τὴν τελειότεραν ἀμυναν τῆς
κωμπούλεως, ζητήσαντος τοῦτο τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Τάγματος.

Μόλις οἱ ἀξιωματικοὶ εἶχον ἐπιστρέψει ἐκ τῆς μελέτης τοῦ
ἐδάφους καὶ παρεκάθησαν εἰς τὴν τράπεζαν, πυροβολισμοὶ ἐκ
μέρους τῶν προφυλακῶν ἀκουσθέντες ἐξεγείρουσιν αὐτοὺς καὶ
μετὰ τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Τάγματος σπεύδουσι πρὸς τὸ ὀχύρωμα
«Πετροκέφαλο», ὅπου οἱ πυροβολισμοὶ ἐσφοδρύνοντο, ἵνα ἐκεῖθεν
διευθύνωσι τὴν μάχην, ἐὰν τοιαύτη συνεκροτεῖτο. Οἱ στρατιῶται
μετὰ τῶν Ἐπιλέκτων καὶ τῶν ὀπλοφόρων ταχέως καταλαμβά-
νουσι τὰ διάφορα ὀχυρώματα καὶ ἔτοιμοι προσμένουσι τὴν ἐπί-
θεσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἄλλ' ἀμέσως ἐνόηθη ὅτι δὲν ἦτο σπουδαῖόν τι
μόνον αἱ προφυλακαὶ τῆς Δ. πλευρᾶς ἀντήλλαξον πυροβολισμοὺς
μὲ ὀμάδας τινὰς Τουρκοκρητῶν, ὑπερβάντων τὴν ζώνην. Εἰς τοὺς
πυροβολισμοὺς τούτους ἔλαβον μέρος καὶ αἱ προφυλακαὶ τοῦ ἐχ-
θροῦ καὶ ἔνεκα τούτου συνεκροτήθη ἀψιμαχία, ἐπὶ ὧραν διαρκέ-
σασα, ἄνευ θυμάτων δι' ἡμᾶς. Τολμηροὶ δὲ τινες Κρητεῖς, ἐκ τῶν
ἐπιλεγομένων τσαρκαδῶρων, ⁽¹⁾ ἐπωφεληθέντες τῆς ταραχῆς τῶν

(1) Τσάρκα ἐν Κρήτῃ λέγεται ἡ δι' ἐνέδρας ἀρπαγὴ ζώων τοῦ ἐχθροῦ·
οἱ δὲ ἐκτελοῦντες αὐτὴν τσαρκαδῶροι· ἡ τσάρκα εἶναι λίαν ἐπικίνδυνος
καὶ ἔνεκα τούτου δρίζονται δι' αὐτὴν πολεμισταὶ δεδοκιμασμένης ἀν-
δρείας, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ἀνδρὸς γνωρίζοντος καὶ ἐν ταῖς ἐλαχίσταις αὐ-
τοῦ λεπτομερείαις τὸ ἔδαφος· ἡ τσάρκα πολλάκις γίνεται αἰτία σφοδρῶν
μαχῶν.

Ὁθωμανῶν διεκινδύνευσαν καὶ ἤρπασαν πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν μίαν φορβάδα, ἓνα βοῦν καὶ μίαν ἀγελάδα. Τὸ τοιοῦτον ἐξώργισε τὸν Διοικητὴν, (διότι ἠδύνατο ἐξ αἰτίας τῶν νά προκύψῃ μάχη) ὅστις μετὰ τῶν ἀξιοματικῶν ἐπέπληξεν αὐτούς δριμέως, πρὸς τιμωρίαν τῶν δὲ ἀπεφασίσθη, ἵνα ὁ μὲν βοῦς δοθῇ πρὸς τροφήν τῶν ἀνδρῶν τοῦ Τάγματος, ἡ δὲ ἀγελάς διανεμηθῇ μεταξὺ τῶν πτωχοτέρων.

Οἱ ἀξιοματικοὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν κωμόπολιν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ γεύματός των, ἀλλ' ἤδη ὑπόκωφοι πυροβολισμοὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ Μαλεβυζίου εἰδοποιοῦν ἡμᾶς ὅτι ἐκεῖ συνεκροτεῖτο μάχη καὶ διὰ τοῦτο αἱ προφυλακαὶ ἐνισχύθησαν, ἐκ φόβου μὴ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των οἱ Τουρκοκρητες στραφῶσιν ἐναντίον τῶν Ἀρχανῶν, ἢ μὴ, ὅπως μᾶς ἐπασχολήσωσιν, ἐνεργήσωσιν ὡς καὶ ἄλλοτε ἐπίθεσιν τινα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Μάχη τῆς 4ης Μαρτίου ἐν Μαλεβυζίῳ

Ἀπὸ τῆς μάχης τῆς 24ης Φεβρουαρίου μέχρι τῆς 4ης Μαρτίου αἱ μικροσυμπλοκαὶ μεταξὺ τῶν προφυλακῶν τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Τούρκων ἐν Μαλεβυζίῳ δὲν ἔλειψαν οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν. Τὴν 4ην ὅμως Μαρτίου περὶ ὥραν 10ην π. μ. οἱ Τούρκοι, πανστρατιᾷ σχεδὸν ἐξεληθέντες τοῦ Ἡρακλείου, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἡμετέρων καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἀπὸ Γάζι μέχρι Ξεροληᾶς, ἧτοι ἐπὶ ἀποστάσεως 8 τοῦλάχιστον χιλιομέτρων. Οἱ χριστιανοὶ ἅμα τοῖς πρώτοις πυροβολισμοῖς τῶν προφυλακῶν σπεύδουσι νὰ καταλάβωσι τὰς θέσεις αὐτῶν, ἀλλ' αἱ δυνάμεις των εἰσὶν ἐλάχισται σχεδόν, διότι πλεῖστοι τῶν Μαλεβυζιωτῶν, στερούμενοι πολεμοφοδίων, εἶχον ἀπὸ δύο ἡμερῶν μεταβῆ εἰς τὸν ὄρμον Ἀγίας Πελαγίας, ὅπου κατ' εἰδήσιν τινα ἐμελλε νὰ καταπλεύσῃ πλοῖον ἐξ Ἑλλάδος, κομίζον πολεμοφόδια καὶ τροφάς· ἕτεροι δὲ χίλιοι πεντακόσιοι περίπου ἄνδρες ἔμνον ἐκτός τῆς μάχης διὰ

τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι δὲν εἶχον ὄπλα. Τοῦναντίον αἱ δυνάμεις τοῦ ἐπιδραμόντος ἐχθροῦ ἀνήρχοντο εἰς πέντε χιλ. ἀτάκτων μετὰ βοηθείας τακτικοῦ στρατοῦ καὶ πυροβόλων.

Ἡ προσβολὴ τῶν Τούρκων ἤρξατο ἀκροβολιστικῶς πρὸς τὴν Ξερολῆάν, ἣν ἐπόθουν νὰ καύσωσι, καὶ μετὰ τινα ὄραν ἐπέξετάθη καθ' ὄλην τὴν γραμμὴν, χρησιμεύοντας ὡς κυριωτέρου σημείου τῆς ἐπιθέσεως, τοῦ σταθμοῦ Γούρναϊς.

Ἄπαντες οἱ ἐν Μαλεβυζίῳ εὕρισκόμενοι πολεμισταὶ ἦσαν ἐπὶ τῆς πρώτης γραμμῆς τοῦ πυρός. Ἐκτός τῶν Μαλεβυζιωτῶν, πρὸς τὸ Σερβιλὶ καὶ τὸ μετόχι Μητροπολίτου, ἔναντι τοῦ Γάζι, εἶχον κατέλθει Ἀνωγειανοὶ καὶ Γαραζανοὶ (ἐκ Μυλοποτάμου) περὶ τοὺς διακοσίους, πρὸς τὸ μέρος δὲ τῆς Βίγλας Δαφνῶν ἄπαντες οἱ ἐξ Ἁγίου Θωμᾶ ὀπλῖται ὑπὸ τοὺς ἀδελφούς Στέφανον καὶ Νικόλαον Μαρχῆ. Αἱ θέσεις τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἦσαν λίαν ἐπικίνδυναι, διότι, ὀλίγοι ὄντες ἀναλόγως πρὸς τὸν ἐχθρόν, ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ὑπερασπίσωσι γραμμὴν ὑπὲρ τὰ 8 χιλιομέτρα. Τὸν Ἀλμυρὸν καὶ τὸν Σκαφιδαρᾶν κατεῖχον οἱ Ρωγδιανοί, τὰς θέσεις μετόχι Καπετανάκη, καὶ Μπιμπίκι, Ἀνωγειανοὶ καὶ Τυλισσανοὶ μετὰ τῶν Καμαρινῶν καὶ Κορφιανῶν ὑπὸ τὸν Μιχ. Χατζάκη καὶ ἄλλους. Τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ Γάζι καὶ τὸ μετόχι Μητροπολίτου Ἀνωγειανοὶ καὶ Γαραζανοὶ καὶ ὀλίγον δεξιώτερα τούτων ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ὁ Χατζῆ-Κωνσταντῆς Ἰωαννίδης μετὰ τοῦ Γ. Βιστάκη καὶ Κοκκινίδου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ὀπλιτῶν τὸ μετόχι Θειακᾶκη ἕτεροι Γαραζανοὶ καὶ Σαρχιανοί· τὰ Γιοφυράκια οἱ Κρουσσανιώται, οἱ Κιθαριανοὶ καὶ οἱ Πυργιανοὶ ὑπὸ τὸν Κοκκιᾶδην, οἱ Ἁγιομυριανοί, οἱ Πετροκεφαλιανοὶ καὶ οἱ Πενταμοδιανοὶ καὶ τὸ ἐν τοῖς Γεφυρακίοις μετόχι τοῦ Καλοκαιρινοῦ ὀλίγοι ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Γ. Θειακᾶκην· τέλος δὲ τοὺς Ἀθανάτους καὶ τὴν Γρηῆν Βίγλαν οἱ ἐκ Δαφνῶν, Εὐγενικῆς, Ἀσίτων καὶ Κερασίων ὑπὸ τὸν Ζουδιανόν, οἱ ἐκ Βενεράτου ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγόν Ἀντ. Ξενάκην καὶ οἱ ἐξ Ἁγίου Θωμᾶ ὑπὸ τοὺς ἀδελφούς Μαρχῆ. Τοιαύτη περίπου ἦτον ἡ εἰς τὰ κυριώτερα σημεῖα παράταξις τῶν χριστιανῶν, οἵτινες μῶλις ἀνήρχοντο εἰς τοὺς 1000.

Τὸ πῦρ ἀκροβολιστικῶς ἐξηκολούθει καθ' ἑλλην τὴν γραμμὴν, ὅτε περὶ τὴν μεσημβρίαν οἱ Τοῦρκοι ἄρχονται σφοδρᾶς προσβολῆς κυρίως κατὰ τῆς Βίγλας καὶ τῶν Γιοφυρακίων. Τὸ πυροβολικὸν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Γάζι, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἐν ὁλόκληρον τάγμα νιζάμηδων, δίδει τὸ σημεῖον τῆς ἐνάρξεως τῆς σφοδρᾶς προσβολῆς καὶ αἱ ὀβίδες του ἀλλεπαλλήλως πίπτουσιν ἐπὶ τῶν θέσεων τῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν ἐκρήγνυνται. Μία ὁλόκληρος πυροβολαρχία ἔβαλλε κατὰ τῶν ἀνδρείων Κρητῶν, οἵτινες καὶ αὐτῶν τῶν φυσιγγίων ἐστεροῦντο σχεδόν.

Ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους ὥρας ἀμφοτέρω τὰ μέρη κρατοῦσι σθεναρῶς τὰς θέσεις των καὶ οἱ πυροβολισμοί, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν παύσαντες, συνταράσσουν ὅλα τὰ περίξ ἐδάφη, ἅτινα ἀπὸ τῆς Δης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἐγένοντο τὸ θέατρον τῶν αἰματηροτέρων ἐν Κρῆτῃ μαχῶν. Τὸ περιώνυμον Γάζι καὶ κατὰ τὴν μάχην ταύτην εἶναι τὸ σπουδαιότερον σημεῖον, διότι ἐκεῖ Τοῦρκοί τε καὶ Χριστιανοὶ ἔχουσι παρατάξει τὰς περισσοτέρας τῶν δυνάμεών των.

Οἱ Χριστιανοὶ ἀντιτάσσονται ἀπεγνωσμένως εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους τῶν Τοῦρκων ἐφόδους, ἅς καὶ ἀποκρούουσι μετὰ πολλῶν ζημιῶν τοῦ ἐχθροῦ. Ἦδη καταφαίνεται ὅτι ἀσθενέστεροι εἰσὶν οἱ ἡμέτεροι κατὰ τὰ Γιοφυράκια καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν μέχρι τῆς Ξεροληῆς γραμμὴν, διό καὶ ὁ ἐχθρὸς μεταφέρει δύο τῶν πυροβολῶν του εἰς Γούρναϊς, ἵνα ταχύτερον καταβάλλῃ αὐτούς. Τὰ πυροβόλα κροτοῦσιν ἐπανειλημμένως καὶ οἱ Τουρκοκρητῆς πυροβολοῦσιν ἐκ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ἐλαιοφύτων, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ἦσαν ὠχυρωμένοι· οἱ ἡμέτεροι ἀνθίστανται εἰσέτι κρατερῶς, πλὴν δυστυχῶς ἐπέρχεται ἡ ἔλλειψις τῶν φυσιγγίων, ὅθεν τὸ πῦρ αὐτῶν ἀραιούται ἐπαισθητῶς. Κατανοήσας ὁ ἐχθρὸς τὴν ἀδυναμίαν των συντάσσεται εἰς ἐν ἰσχυρὸν σῶμα καὶ ποιεῖ σφοδρὰν ἐφοδον, ἐνῶ ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐπιτηδείως διευθύνονται πρὸς τὰ πλάγια τῶν Γιοφυρακίων. Οἱ ἐν τῷ μετοχίῳ καὶ ταῖς οἰκίαις τοῦ χωρίου εὐρισκόμενοι Χριστιανοὶ μόλις ἀντιλαμβάνονται τοῦ κινδύνου καὶ σπεύδουσι νὰ ἐξέλθωσιν αὐτῶν, ὅτε οἱ πρῶτοι Τοῦρκοι εἶχον καταφθάσει ἐκεῖ· τινὲς τῶν χριστιανῶν πυροβολοῦσιν ἀπὸ τῶν ὀπῶν, ἅς εἶχον ἀνοίξει κατὰ τὸ κάτω μέρος τῶν τοί-

χων και πολλοί τῶν ἐχθρῶν τίθενται ἐκτός μάχης. Ὁ ὑπολοχαγὸς Θειακάκης μετὰ τῶν ἐθελοντῶν ἐξέρχεται και προσπαθεῖ νὰ συναθροίσῃ περι ἑαυτὸν τοὺς ἐκεῖ εὐρισκομένους, ὅτε γέρων τις Κρής ἀντιλαμβάνεται τῶν Τουρκοκρατῶν περικυκλούντων αὐτούς· αὐτὸς ἐτύλιξεν ἀδέρφια μου οἱ σταύλοι» φωνεῖ ὁ γέρων και πάντες τρέπονται εἰς ἀτακτον φυγὴν· εὐτυχῶς ὅμως μετὰ δρόμον 100 μέτρων σταματῶσι και ἀθωρεῖ καταλαμβάνουσιν ὀχυράς τινας θέσεις, ἀφ' ὧν ἐμποδίζουσι τὸν ἐχθρὸν νὰ προχωρήσῃ ἐπὶ μᾶλλον.

Εἶναι ἤδη ὥρα 3 $\frac{1}{2}$ μ. μ. ὅτε ὁ ἐχθρὸς καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν συντάσσεται και ἐτοιμάζεται πρὸς γενικὴν ἔφοδον· αἱ σάλπιγγες ἠχοῦσιν αὐτὴν μετὰ λύσσης και οἱ Ὀθωμανοί, φέροντες ὡς συνήθως τὴν ἀριστερὰν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν και ἐκπέμποντες οὐρανομήχεις τὰς ἐπικλήσεις αὐτῶν « Ἀλλάχ, Ἀλλάχ, » ὁρμῶσιν ἀκἀθεκτοὶ κατὰ τῶν ἡμετέρων, οἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ὁρμὴν ἐκείνην, πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως φυσιγγίων, και τρέπονται εἰς φυγὴν. Κυρίως ἡ φυγὴ ἐπὶ 300 μέτρα γίνεται ἀπὸ τῶν Γιοφυρακίων και τῆς Βίγλας, ὅπου οἱ ἐχθροὶ καταδιώκουσιν τοὺς ἡμετέρους ἐκ τοῦ συστάδην. Εἰς πολλὰ τῶν μερῶν σύρραξις ἀληθῆς γένεται μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων και πολλοί, συμπλακέντες σχεδὸν μὲ τὰς χεῖρας, μάχονται διὰ μαχαιρῶν και πιστολίων. Αἱ σημαῖαι τῶν Τούρκων και τῶν Χριστιανῶν εὐρίσκονται τόσον πλησίον ἀλλήλων, ὥστε ὁ φυσῶν ἀνεμος συμπλέκει σχεδὸν αὐτάς και μικροῦ δεῖν αὐταὶ γίνονται λάφυρον ἐνός τῶν δύο μερῶν.

Τὰ Τουρκικὰ πυροβόλα κροτοῦσιν ἀκαταπαύστως, φαίνεται δὲ ὅτι και προῦχώρησαν κατὰ τι, διότι τινὲς τῶν ὀβείδων πίπτουσιν εἰς τὸ χωρίον Βούταις, ἐν ᾧ τὰ γυναικόπαιδα συνηθροισμένα μετὰ τράμου και προσευχῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀκούουσι τὸν φοβερὸν τυφεκοβολισμὸν. Καὶ ἀναπτύσσονται ἐκεῖ μεταξὺ τῶν συμπλακέντων σκηναὶ ὑψίστης ἀνδρείας και ἡρωϊσμοῦ, τῶν Χριστιανῶν ἐννοούντων νὰ διαφιλονικήσωσιν ὅσον δύνανται τὸ ἔδαφος αὐτῶν.

Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν ἐν Γεφυρακίῳ και Βίγλα ἀνθίστανται εἰσέτι σθεναρῶς οἱ εἰς τὸ Μετόχι Μητροπολίτου και τὰ πλησίον μέρη, ἀπέναντι τοῦ Γάζι, ὠχυρωμένοι και ἀποκρούουσιν

γενναίως τὰς ἀκατασκέτους τοῦ ἐχθροῦ ἐφόδους· ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, βλέποντες οὗτοι τὴν κατὰ τὰ ἄνω μέρη καταδίωξιν τῶν ἄλλων, ἀποσπῶσιν ἰσχυρὸν σῶμα, ὅπερ εἶχον πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῶν ἐν τυχούσῃ ὑποχωρήσει, καὶ τὸ ἀποστέλλουσι πρὸς βοήθειαν τῶν κινδυνεύοντων. Ὁ ἐχθρὸς ἀντιλαμβάνεται τῆς κινήσεως ταύτης ἀμέσως καὶ μετ' ὀλίγον, ὅτε τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἦτον ἱκανῶς μακρὸν, ἐπιχειρεῖ τελευταίαν σφοδρὰν ἐπίθεσιν δι' ὅλων τῶν ἐκεῖ δυνάμεών του, ἐν αἷς ἐν τάγμα στρατοῦ. Οἱ ἐν τῷ μετοχίῳ Μητροπολίτου, ὑφιστάμενοι τὴν κυριωτέραν ἐφοδὸν, ἀρύνονται ὅσον δύνανται, ἀλλ' ἐξησθενημένοι ὄντες καὶ μὴ ἔχοντες καὶ φυσίγγια, ὑποχωροῦσι καὶ ζητοῦσι τὴν σωτηρίαν ἐν τῇ φυγῇ ἐπ' ἄρκετόν διάστημα. Καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος πολλοὶ ἤλθον εἰς χεῖρας καὶ ἠμύνοντο ὅπως ἕκαστος ἠδύνατο.

Οἱ ἡμέτεροι ἔχουσι ὑποχωρήσει κατὰ τὰ περισσότερα σημεῖα ἀπὸ Γάζι μέχρι Βίγλας καὶ μόνον εἰς τὸν Ἀλμυρὸν καὶ τὸν Σκαφιδαρὰν οὐδὲ ἐκινήθησαν πρὸς τὰ ὀπίσω, μάλιστα δὲ καὶ δις ἔτρεψαν τὸν ἐχθρὸν εἰς φυγὴν. Προσέτι εἰς τὴν θέσιν Μπιμπίκι, ἣν κατεῖχεν ὁ Μιχ. Χατζάκης, οἱ χριστιανοὶ ἔνεκα τῶν ὀχυρῶν τῶν θέσεων οὐ μόνον ἀποκρούουσιν τὸν ἐχθρὸν, δεκατίζοντες αὐτὸν διὰ τῶν εὐστόχων πυρῶν τῶν ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπωθῶσιν ἐπ' ἄρκετόν διάστημα, τοῦτο δὲ ἐπιφέρει μέγαν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τοὺς κατὰ τὰ ἄλλα μέρη μαχομένους εἰσέτι, διότι ὁ ἐχθρὸς φοβηθεὶς μὴ προσβληθῆ ἔκ τῶν ὀπισθεν, ἀναγκάζεται νὰ σταματήσῃ τὴν μικρὰν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν του. Ἀπαξ σταματήσαντος τοῦ ἐχθροῦ οἱ χριστιανοὶ προσπαθοῦσι νὰ ἀπωθήσωσιν αὐτόν, ἀλλ' εἰς μάτην ἐπὶ δύο ὥρας καταβάλλουσιν ὑπερανθρώπους πρὸ τοῦτο ἀγῶνας. Οἱ Τοῦρκοι μένουσι ἀκλόνητοι εἰς τὰς θέσεις τῶν καίτοι ὑφίστανται μεγάλας ζημίας. Οἱ ἐκ τῶν Γουρνῶν ἐξορμήσαντες ἀπέχουσι ἤδη τῶν Χριστιανῶν μόλις περὶ τὰ 100 μέτρα καὶ προκαλητικῶς ἐπισείουσι πρὸ αὐτῶν παμμεγέθη σημαίαν διὰ συμπτωροκότησεως δεκάδος πολεμιστῶν ὁ σηματοφόρος φωνεῖται, ἀλλ' ἀμέσως ἀνκλαμβάνει τὴν θέσιν του ἄλλος τραυματίζεται καὶ οὗτος, πλὴν τρίτος σπεύδει εἰς ἀντικατάστασιν αὐ-

τοῦ. Ὀφείλει τις νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι οἱ Τουρκοκρῆτες εἶναι ἐκ τῶν ἀνδρειοτέρων τῆς ὑψηλίου μαχητῶν καὶ μόνον Κρητας πρέπει νὰ ἔχωσιν ἀπέναντί των, ἵνα καταβάλληται ἡ ἀνδρεία αὐτῶν.

Τέλος περὶ ὥραν θην μ. μ. οἱ Χριστιανοὶ διὰ κοινῆς συνεννοήσεως καὶ διανεμηθέντες καὶ τὰ τελευταῖα ὑπάρχοντα φυσιγγία, ἀποφασίζουσι νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐξ ὅλων τῶν σημείων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἵνα ἐκτοπίσωσιν αὐτὸν καὶ ἀναλάβωσιν τὰς προτέρας των θέσεις διὰ πάσης θυσίας, διότι, ἐὰν δὲν ἐγένετο τοῦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, πολὺ δύσκολον θὰ ἦτο νὰ ἐκδιώξωσιν αὐτὸν κατόπιν. Συντάσσονται ὅσον δύνανται καὶ ἀπόφασιν ἔχοντες ἢ νὰ καταβάλλωσι τὸν ἐχθρὸν ἢ νὰ πέσωσιν ἐκεῖ ἐνδόξως, ποιούσι τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ διὰ τρομερῶν κραυγῶν καὶ ἀλλαγμῶν ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν ἀλλοπίστων. Ὁ ἐχθρὸς προσπαθεῖ ν' ἀντιστῆ ἀλλὰ μάταιοι ἀποβαίνουσι οἱ κόποι του πρὸ τῆς ὁρμῆς τῶν ἡμετέρων, μὴ ἐπιβοηθούντος αὐτῷ ἄλλως τε καὶ τοῦ πυροβολικοῦ, ὅπερ ἀπὸ τινος ὥρας εἶχε παύσει βάλлон. Ἦδη πλέον κλονίζεται, συνταράσσεται καὶ τέλος τρέπεται εἰς φυγὴν μέχρι Γάζι καὶ Βασιλικῶν, ὅπου ἦσαν αἱ πρότεραί του θέσεις. Ἐκδιώκεται τῶν Γιοφυρακίων καὶ μόλις δύναται νὰ σταματήσῃ εἰς Γούρναϊς. Μεγίστας ζημίας ὑφίσταται ἀπὸ τῆς θέσεως Μπιμπίκι καὶ ἀπὸ Ἀλυροῦ καὶ Σκαφιδαρᾶ, προσβαλλόμενος κατὰ πλάγια. Μόνον εἰς τὴν Βίγλαν μένει ἀκλόνητος καὶ ἐξακολουθεῖ ἐπὶ πολλὴν ὥραν μαχόμενος. Ἀλλὰ συναθροισθεισῶν ἐκεῖ ἀρκετῶν τῶν ἡμετέρων δυνάμεων, δὲν δύναται πλέον νὰ ἀντιστῆ καὶ ἀπεριγράπτως ἀτάκτως τρέπεται εἰς φυγὴν, σωθεὶς ἐκ τοῦ αἰφνηδῆως ἐπελθόντος σκότους, διότι οἱ χριστιανοὶ δὲν ἔκριναν καλὸν νὰ καταδιώξωσιν αὐτὸν ἐπὶ μακρὸν.

Ἦδη νῦξ τελεῖα καλύπτει τὰ πάντα καὶ λήγει ἡ ἐκ τῶν σφοδροτέρων αὐτῆς μάχη, καθ' ἣν οἱ Χριστιανοὶ καίπερ κατ' ἀρχὰς νικηθέντες, ἕνεκα τοῦ ὀλίγου τῶν δυνάμεών των καὶ τῆς ἐλλείψεως τῶν φυσιγγίων, κατώρθωσαν ἐν τούτοις κατόπιν νὰ ἐκδιώξωσι τὸν ἐχθρὸν. Καὶ δὲν ἦτο τοῦτο μικρὸν, καθόσον αἱ καταληφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ θέσεις ἦσαν λίαν ἰσχυραί.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην αἱ ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων ἀνῆλθον εἰς 11 νεκροὺς καὶ 22 τραυματίας, ἐξ ὧν οἱ τρεῖς λίαν σοβαρῶς. Οἱ περισσότεροι τῶν νεκρῶν καὶ τραυματιῶν ἔπεσαν μεταξύ Γιοφυρακίων καὶ Ξεροληᾶς. Μεταξὺ τῶν τραυματιῶν ἦτο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀνωγειανῶν Ἰωάν. Σκουλάς. 8 δὲ τούτων ἦσαν ἐκ τοῦ χωρίου Ἅγιος Θωμᾶς, ἅπαντες κατὰ τὴν θέσιν «Βίγλα» τραυματισθέντες. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων παρέμειναν ἀγνωστοί· καθὰ ὅμως ἐκ τῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης ἀπαχθέντων πτωμάτων καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἐπομένην συναχθέντων συμπεραίνεται, ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν τοῦ ἐχθροῦ ὑπερβαίνει τοὺς 50.

Καιρὸς ἤδη νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα καὶ τοῦ ἱατρικοῦ σώματος, ἔπερ καθ' ὅλας τὰς γενομένας μέχρι σήμερον καὶ κατόπιν μάχας ἐν Μαλεβυζίῳ περιεποιήθη ὅσον ἡδύνατο τοὺς τραυματίας, περισυλλέγων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γραμμῆς τοῦ πυρός. Τὸ ἱατρικὸν τοῦτο σῶμα ἐν Μαλεβυζίῳ ἀπήρτιζον οἱ ἱατροὶ Γ. Ξηρᾶς, Μ. Μπορνόβας, Λυδάκης καὶ ἄλλοι καὶ οἱ τελειόφοιτοι, ἀλλὰ καὶ πολεμισταί, Ἄ. Ροδόπουλος, Γ. Καπωνίδης καὶ Β. Θεοκάνης, οἵτινες μετὰ τσαύτης προσοχῆς ἐθεράπευον τοὺς τραυματίας αὐτῶν, ὥστε σπανιώτατα ἀπέθνησκέ τις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἄφιξις Κόρακα εἰς Ἀρχάνας.—Στρατιωτικ. Συμβούλιον.—Καταβύθιδις πλοίου εἰς Ἀγίαν Πελαγίαν.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς 5ης Μαρτίου οἱ ἐν Ἀρχάναις εἰδοποιούμεθα ὅτι ἀφικνεῖται ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν κ. Ἄρ. Κόρακας καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἡμῖς τοῦ Τάγματος καὶ πολλοὶ τῶν ὀπλιτῶν ἐξῆλθον πρὸς τὸ Α μέρος τῆς κωμοπόλεως πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον ἠκούσθησαν σημαίνουσαι αἱ σάλπιγγες τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἐφάνη ἡ πρωτοπορεία τῶν

έρχομένων, οίτινες ένθουσιωδώς έγέγοντο δεκτοί, τέλος δὲ καὶ ἄπασα ἡ συνοδεία τοῦ Ἀρχηγοῦ. Ἡ ἄφιξις τῶν νέων πολεμιστῶν, τῶν πυροβόλων, τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν αὐτῶν, τῶν σαλπικτῶν, προσέδωσεν εἰς τὴν κωμόπολιν ὄψιν στρατιωτικωτέραν· αἱ σημαῖαι τῶν διαφόρων σωμάτων διερχόμεναι τὰς ὁδοὺς, αἱ κλαγγαὶ τῶν ὄπλων, ὁ θόρυβος, αἱ φωναὶ παρουσίᾳζον ἤδη τὴν πολίχνην ὡς ἀληθὲς στρατόπεδον, πλήρες ζωῆς καὶ ὄργασμοῦ. Πανταχοῦ κίνησις πυρετώδης καὶ ἀταξία νευρική ἐπεκράτει, μέχρις ὅτου εὐρεθῶσι τὰ κατάλληλα διὰ τοὺς ἀφιχθέντας καταλύματα, διότι καθίστατο πλέον δύσκολος ἡ ἐξοικονόμησις τοῦ συσσωρευθέντος ἐκεῖ πλήθους.

Μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ἐκ τῆς μακρᾶς ὁδοιπορίας ἀνάπαυσιν τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ, συνεκροτήθη ὑπ' αὐτοῦ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Βάσσου ἀπεσταλμένων ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πυροβολικοῦ πολύωρον συμβούλιον, παρευρισκομένων καὶ ἀρκετῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς. Τὸ συμβούλιον τοῦτο θέμα εἶχε τὴν ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς Ἀρχανῶν, ὧν ἡ σπουδαιότης ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγένετο καταφανής, καὶ τὴν ἐξεύρεσιν περισσοτέρων μέσων διὰ τὴν ἄμυναν αὐτῶν. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις αἱ σκέψεις πάντων κατέληξαν εἰς τὸ ν' ἀποσταλῶσι πολλοὶ εἰς διάφορα μέρη πρὸς στρατολόγησιν ὀπλοφόρων, οίτινες διαδοχικῶς θὰ ἔμμενον εἰς Ἀρχάνας, ὡς μόνιμος αὐτῶν φρουρά. Πρὸς δὲ ἀπεφασίσθη νὰ παραμείνωσιν καὶ τὰ δύο πυροβόλα, ἅτινα μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Νταφώτη γενομένων ὀχυρωματικῶν ἔργων θὰ ὑπερῆσπιζον ἀρχούντως τὴν κωμόπολιν. Ὑπελείπετο μόνον νὰ ἐξευρεθῶσι καὶ αἱ ἀναγκαῖαι διὰ τὴν τακτικὴν φρουρὰν τροφαί, διότι ἄνευ τούτων ἀκατόρθωτος θὰ ἦτον ἡ συγκράτησις ἐν Ἀρχάναις πολλῶν πολεμιστῶν ἐπὶ μακρὸν διάστημα, ἀφοῦ ἤδη καὶ τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων, καίτοι εἶχεν ἰδικᾶς του ἀρκετὰς τροφάς, ἤρξατο νὰ στερεῖται κατὰ τι τοιούτων.

Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἐν τῷ ὄρμῳ Ἀγίας Πελαγίας τοῦ Μαλεβυζίου συνέβαινε ἡ ἐξῆς ἀπανθρωποτάτη σκηνή. Ὁ ἐξ Ἡρακλείου πλοίαρχος Στυλιανὸς Μακρῆς, φορτώσας τὸ πλοῖόν του διὰ τροφῶν, εἶχε καταπλεύσει εἰς τὸν ἄνω ὄρμον καὶ ἤρξατο νὰ

ἀποβιβάζῃ εἰς τὴν ξηρὰν τὰς τροφάς (πολεμοφόδια δὲν εἶχεν οὔτε ἐν φυσίγγιον)· ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἀναφαίνεται ἔμπροσθεν τοῦ ὄρου καὶ ἡ Αὐστριακὴ κανονιοφόρος Sebenico, ἣτις ἤρξατο ποιοῦσα σήματα, ὅπως τὸ πλοῖον ὀπισθοχωρήσῃ· πλὴν οἱ ἐν αὐτῷ οὐδὲ ὡς ἐνόουν τί ἐσήμαινον τὰ σήματα ἐκεῖνα καὶ διὰ τοῦτο ἐξηκολούθουν νὰ ἀποβιβάζωσι τὰς τροφάς. Τότε ὁ κυβερνήτης τῆς κανονιοφόρου, βλέπων καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς παραλίας δισχιλίους ἀνδρας, οἵτινες ἀπὸ ἡμερῶν ἀνέμενον ἐκεῖ ἐπὶ τῇ εἰδήσει ἀφίξεως πλοίου μὲ πολεμοφόδια ὡς προηγουμένως εἶπομεν, καὶ θέλων ἴσως νὰ δοκιμάσῃ καὶ τὰ τηλεβόλα του, ἤρξατο πυρὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ τοῦ πλοίου. Ὅβιδες, βολιδοφόροι, μῦδροι, βόμβαι ἄλλα ἐδοκιμάσθησαν. Οἱ Χριστιανοί, κατάπληκτοι πρὸ τῆς δολοφονικῆς ἐκείνης κακουργίας, διεσκορπίσθησαν ἀμέσως καὶ ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν τῶν ὀπισθεν τῶν βράχων· κατώρθωσαν ἕως οἱ Αὐστριακοὶ νὰ καταβυθίσωσι τὸ πλοῖον καὶ νὰ τραυματίσωσι σοβαρώτατα εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸν πόδα τὸν ἀτυχῆ πλοίαρχον Στυλ. Μακρῆν, (μέχρι σήμερον ὁ δυστυχῆς οὗτος πάσχει, κατασταθέντων ἐντελῶς ἀχρήστων τοῦ ποδὸς καὶ τῆς χειρὸς του). Ὁ πλοίαρχος τοῦ Αὐστριακοῦ πολεμικοῦ ἰσχυρίσθη κατόπιν ὅτι προέβη εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην, διότι οἱ Χριστιανοὶ ἐπυροβόλουν κατὰ τοῦ πλοίου του· ἀλλὰ τοῦτο ἀπέχει πολὺ τῆς ἀληθείας, διότι οἱ ἐπαναστάται δὲν ἦσαν τόσο μωροί, ὥστε νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, ὅπως καταστήσωσι τὸν ἀποκλεισμὸν αὐστηρότερον. Ἐβλεπον ἕμως ἤδη οὗτοι καθαρῶς πλέον ὅτι οἱ ἀναλαβόντες τὴν διακανόνισιν τοῦ ζητήματός των ἐκτὸς τοῦ ὅτι τοὺς ἐβομβάρδιζον μαχομένους κατὰ τῶν ἐχθρῶν των, τοὺς κατεδίκαζον προσέτι καὶ εἰς τὸν δι' ἀσιτίας θάνατον· ἀλλὰ τότε ἀνέκτων περισσοτέραν δύναμιν καὶ θάρρος ἵνα ἐμμείνωσιν εἰς τὸν μέγαν αὐτῶν ἀγῶνα. Ἦδη εἶχον νὰ πολεμήσωσιν ὄχι μόνον κατὰ τῶν Τούρκων ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν συνησπισμένων Εὐρωπαϊκῶν Κυβερνήσεων, αἵτινες κατ' ἀντίθεσιν ἐπέτρεπον τὴν διευκόλυνσιν τῆς τροφοδοτήσεως τῶν Ὀθωμανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἀναχώρησις ἀξιωματικῶν καὶ Κόρακα.—

Εὐχάριστος ἑσπέρα.

Τὴν πρωίαν τῆς 6ης Μαΐου οἱ ὑπὸ τοῦ κ. Βάσσου ἀπεσταλμένοι ἀξιωματικοί, ἀπήρχοντο τῆς κωμοπόλεως, συνοδευόμενοι ἐπὶ μακρὸν διάστημα ὑπὸ πολλῶν τῶν Ἀρχανῶν κατοίκων, οἵτινες περιέβαλον αὐτοὺς κατὰ τὴν ὀλιγοήμερον μεταξὺ αὐτῶν διαμονὴν τῶν δι' ἀκραιφνοῦς ἀγάπης. Οἱ κ. κ. ἀξιωματικοὶ συγκινημένοι ἐκ τῆς ἐκδηλώσεως τῶν αἰσθημάτων ἐκείνων καὶ τῆς φιλοξενίας, ἧς ἔτυχον, ὑπεσχέθησαν εἰς αὐτοὺς, ὅτι θὰ ἐνήργουν παρὰ τῷ Ἀρχηγῷ τοῦ στρατοῦ τῆς Κατοχῆς πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν, ὅπως βελτιώσωσι τὴν τύχην αὐτῶν. Προσθετέον ὅτι οἱ Ἀρχανῶται δι' ἐγγράφου τῶν ἐζήτουν παρὰ τοῦ κ. Βάσσου νὰ στείλῃ πάλιν πρὸς αὐτοὺς τοὺς δύο ἀξιωματικούς, ἵνα ἀναλάβωσι τὴν διοίκησιν τῆς κωμοπόλεως τῶν. Μετ' αὐτῶν συναπῆλθον δι' Ἀμάριον καὶ οἱ κ. κ. Ἐπαμ. καὶ Ἄντ. Βλαστός, ἐπιστρέψαντες μετὰ τοῦ κ. Κόρακα ἐκ τῆς Ἱεραπέτρου καὶ Σπιναλόγκας.

Μετὰ μεσημβρίαν ἀπῆλθε τῶν Ἀρχανῶν διὰ Μαλεβύζιον καὶ ὁ Γεν. Ἀρχηγός, ἀκολουθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπιτελείου του. Ὁ κ. Κόρακας παρέλαθε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν πρῶτον διοικητὴν Λασηθίου Ἀξελόν, τὸν τρομερὸν ἐκείνον διώκτην τῶν Χριστιανῶν, μὲ τὴν χονδράν ὄψιν του, τὴν ἀπεικονίζουσαν ὅλον τὸ κατὰ τῶν ὀμοφύλων του μῆσος, δι' ὃν ὁ ποτὲ Τοῦρκος διοικητὴς Ἡρακλείου Ἀβδοῦλ-Κερχὴμ ἔλεγεν. «Ἐγὼ ἂν καὶ Τοῦρκος ἐθανοῦ τῶσα 10 μόνον Χριστιανούς, ἐνῶ ὁ Ἀξελός ἂν καὶ Χρῆσθ καὶ ἐξωλόθρευσε πλέον τῶν 100.» Τὸν αἰμοβόρον τοῦτον ἄδικα, δικοῦμενοι οἱ πολλὰ ὑποστάντες ἐκ τῆς αἰσχροῦς πρὸς ὃν εἰς τὸν κίαν ἀφοσιώσεώς του Μεραμβελλιῶται ἐλεηλάτησαν του καὶ μόνον ἡ παρουσία τοῦ κ. Κόρακα ἔσωσεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς δικαίας τιμωρίας, ἣν ἐσκόπευον νὰ τῷ ἐπιβάλλωσι. Ἦν ἡγούμενος ἦτον ἡ κυνικότης του, ὥστε ἅμα ἡσθάνθη ἑαυτὸν εἰς 1821 κα-

ἔλεγε καὶ τὶ νομίζουν ὅτι μοῦ ἔκαμαν ἕς εἶναι καλὰ ἡ Τουρ-
κία, ποῦ θὰ μὲ ἀποζημιώσῃ τριπλασίως»· καὶ τὸ βλέμμα του,
βλέμμα ἐχίδνης, πλήρες μίσους περιεφέρετο ἐπὶ τῶν ἐνόπλων
χριστιανῶν· ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐμειδία περιφρονητικῶς, προμαν-
τεύων ἴσως τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος τῶν δυστυχῶν μαρτύρων τῆς
διπλωματίας. Λόγου δὲ παρεμπεισόντος περὶ αὐτοῦ, προσθέτομεν
ὅτι, ἅμα τῇ εἰς Ἅγιον Μύρωνα ἀφίξει του, γνωσθέντος ὅτι ὁ κ.
Κόρακας ἔμελλε νὰ ἀφίση αὐτὸν ἐλεύθερον, ὅπως μεταβῆ εἰς Ἡ-
ράκλειον, οἱ ἐν Ἀρχάναις ἀρχηγοὶ καὶ ὄπλαρχηγοὶ ὡς καὶ πάν-
τες οἱ ἄλλοι ἐταράχθησαν, διὸ καὶ ἀπέστειλαν τῷ Γεν. Ἀρχη-
γῷ τὸ ἐξῆς ἔγγραφον.

Κύριε Ἀρχηγέ

Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι εἴμεθα τῆς
ιδέας ν' ἀποσταλῆ ὁ κ. Ἀξελὸς εἰς Ἡράκλειον καὶ τοῦτο,
διότι εἴμεθα πλέον ἢ βέβαιοι, ὅτι ἐκθέτων εἰς τὴν Κυβέρ-
νησίν του τὴν κατάστασίν μας, τὴν ὁποίαν καλῶς γνωρί-
ζει, θὰ μᾶς βλάβῃ πολὺ καὶ κίνδυνος ὑπάρχει μὴ τυχόν
αὐτὸς καὶ μόνος βαρύνῃ εἰς τὴν ἐναντίον ἡμῶν πλά-
στιγα.

Ἡμεῖς, Ἀρχηγέ μας, ὑπερβαλόντως σᾶς ἐκτιμῶμεν, νο-
μίζομεν ὅμως, ὅτι ἡ γνώμη μας εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν
πρέπει νὰ γίνῃ σεβαστή, διότι εἶναι τῆς πείρας. Πλὴν πά-
λιν κάμετε ὅπως θέλετε ὑπ' εὐθύνην σας.

Ἐν Ἀνω Ἀρχάναις τῇ 8ῃ Μαρτίου 1897.

Εὐπειθέστατοι

Οἱ ἀρχηγοί, ὄπλαρχηγοὶ καὶ πρόκριτοι

καὶ
ἀνεκτίτα τινὰς ἡμέρας ἐξεληθὸν τὸ προξενικὸν σῶμα πλήρες, ἐζή-
μέγαν ἀπὸ παραδόσιν τοῦ κ. Ἀξελοῦ, ὅπερ καὶ ἔπραξεν ὁ κ. Κό-
ρων τῶν Τούρ. ἀγγελιαφόροι δὲ προηγουμένως εἶχε ζητηθῆ καὶ ὁ ἐν
Εὐρωπαϊκῇ λησημονηθεὶς κύων του, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ
διευκολυσίαν του. Ἡ παράδοσις τοῦ κ. Ἀξελοῦ ἔσχεν ὡς συνέ-
μετὰ δύο ἡμέρας ἀπ' αὐτῆς συμβῆσαν μεγάλην μάχην
ὡν κατὰ τὴν 15ην Μαρτίου.

Ταῦτα ἐν παρενθέσει καὶ περὶ τοῦ ἀξιοτίμου τούτου ὀργάνου τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, οὗ οἱ ὅμοιοι ἐν Κρήτῃ κατέστρεψαν πάντοτε τοὺς ἀγῶνας αὐτῆς διὰ τῆς διπροσωπίας των.

Πλὴν τῶν δύο ἀξιοματικῶν τοῦ Πυροβολικοῦ παρέμειναν ἐν Ἀρχάναις καὶ οἱ κ. κ. Ν. Βαφειαδάκης, βουλευτῆς Σύρου, Γ. Γεννάδης, υἱὸς τοῦ Γεν. Προξένου τῆς Ἑλλάδος, ἐνθουσιώδης νέος καὶ ἄλλοι. Εἰς δὲ τὸ Τάγμα ἐκουσίως προστεθήσαν, θελήθentes ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ζωῆς μας καὶ τῆς πειθαρχίας, ὁ κ. Δ. Θεοφιλάτος, γόνος τῆς γνωστῆς οἰκογενείας, ὅστις ἀκολουθῶν τὴν πατροπαράδοτον τῆς οἰκογενείας του ἐντολήν, ὅπως ὑπὲρ τῆς Κρήτης θυσιάζωσιν αἷμα καὶ χρῆμα, κατήλθεν εἰς τὴν νῆσον μὲ ὄλον τὸ πῦρ τοῦ πατριώτου, ὁ Χρ. Μπρισιμιτζάκης, ἀδελφὸς τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ, ὁ ἐκ Μακλεβυζίου ἀφιχθεὶς Δ. Παπαντωνίου, καὶ ἄλλοι νέοι, φοιτηταὶ ἢ μὴ, πλήρης ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀγίου πυρός· καὶ οὕτω τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων προσεκτάτο νέων εὐγενῶν πολεμιστῶν, προσφερόντων τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν αὐτῶν ὑποστήριξιν πρὸς ἐπίρρωσιν τοῦ ἀγῶνος. Ὡς ἐπιδόρπιον δὲ ἀφέθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κ. Κόρακα καὶ ὁ περίπυστος Ρ. Ρώσσης, ἀνταλλάξας ἥδη μὲ καλογηρικὸν σκοῦφον τὸν ὑψηλὸν του πῖλον, χρησιμεύσαντα ὡς σκοπὸς εἰς τὰ πυρὰ ἐθελοντῶν τινων.

Τὴν ἐσπέραν πρὸς τιμὴν τῶν ἄρτι ἀφιχθέντων καὶ τῶν εἰς τὸ Τάγμα προστεθέντων ἐδόθη ἐν τῷ στρατῶνι δεῖπνον, ὁ ἐπικολούθησε νύξ διασκεδαστικώτατη, διότι καὶ χορὸς Κρητικὸς ἐχορεύθη ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς ἐγχωρίου λύρας καὶ ἄσματα πατριωτικὰ ἐψάλλησαν καὶ τελευταῖον, ὅπερ καὶ κυριώτερον, ἀδελφικὴ ἀγάπη συνήνου πάντας ἡμᾶς. Νεανίας δὲ τις Κρής, ἐκ τῶν τοῦ Ταγμάτος, συστηθεὶς ἡμῖν ὡς καλλίφωνος, προσεκλήθη καὶ ἐψάλλε διάφορα τῆς Κρήτης ἐρωτικὰ καὶ πατριωτικὰ ἄσματα, ἐξ ὧν παραθέτομεν ἐν τῶν ὠραιότερων, ἀναφερόμενον εἰς τὸν ἥρωα μοναχὸν Ἰωάσαφ Ξωπατέρα⁽¹⁾.

(1) Ἰωάσαφ ὁ ἐπικαλούμενος Ξεπατέρας ἦτορ μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς «Ὁδηγητρίας» ὅτε δὲ ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 κα-

Πουλιά, μὴν κελαϊδίσετε Σαββάτο γῆ Δευτέρα,
γιατὶ τὸν ἔσκοτώσανε αὐτὸν τὸν Ξωπατέρα.
Μηδὲ ἴστην Κράτη ἀκούστηκε, μηδὲ ἴστην Ἑγγλιτέρα,
Νὰ πολεμήσῃ τὴν Τουρκιά ὡσὰν τὸν Ξωπατέρα.
Σὰν ἤθελε νὰ καταβῆ στὸ Τοπαλτι⁽¹⁾ μιὰν ὥρα,
Μικρούς, μεγάλους τὴν Τουρκιά ἐμάντριζε στὴ χώρα.
Μιὰ ταχυνὴ κοτέθηκε μὲ τὸ γδυμνὸ μαχαῖρι,
Ἐφτὰ ἀγάδω τσεφαλαῖς ἐπῆρεν εἰς τὸ χέρι.
Τοῦ κεφαλαῖς των ἔκοψε ἴστον ἥλιο τοῦ ξαπλώνει
Καὶ ἡ Τουρκιά ὡς τῶμαθε περίσσα ξαγριώνει.
Συχνὰ τοῦ πέμπουν γράμματα λέσι του καὶ ξεστίχου
— Οὐλ' ἡ Τουρκιά ἔρχεται γιὰ σέ, μόνο καλὰ βλεπῆσου.
— Δὲν τόχω πῶς ἐκίνησεν οὐλ' ἡ Τουρκιά γιὰ μένα
Μόνο διαλέξαν τὸν καιρὸ ποῦχω λαβὴ στὴ χέρα.
Ὁ Μαλικούτης ἀρχηγὸς τοῦ διπλοπαραγγέλνει,
Γιὰ τὸ Θεό, ἐξάδερφε, ἴστον Πύργο μ' ἔωμένης,
Στὸν Πύργο μὴ θαρρεύεσαι, ἴστον Πύργο μὴν πλανᾶσαι,
Γιὰ θὰ σὲ κλείσῃ ἡ Τουρκιά καὶ θὰ παραπονᾶσαι
— Μὰ μένα μου τὰ πήγανε στὸ Κάστρο τ' ἄρματά μου,
Μὰ πάλι τὰ ξεμπέρδεσα μὲ τὴν παλνκαριά μου.
Μηνᾶ του ὁ Μεραμὲτ-ἄλῆς, πρόδωσε, Ξωπατέρα
Γιατ' ἔφταξε τὸ τέλος σου τσ' ἡ γι' ἄσκημὴ σου μέρα.

ταλίπει τὸν μοναχικὸν βίον καὶ τὰ ὄπλα ἀσπασθεῖς, κατέστη τὸ φόβη-
τρον τῶν Τούρκων τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῆς Ἀμπαδιᾶς. Κατὰ τὸ 1827
ὁ ἡγούμενος πολιτοκρηθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τῆς ἀδελφῆς του ἐν τῇ
μονῇ, ἣτις ἔφερε πλῆθος ἐπάλλεων καὶ τυφεκοθυρίδων, ἐμάχετο ἐφ' ὀλο-
κληρον τὴν ἡμέραν μὲ δύο μόνον ὄπλα, ἅτινα ἐναλλάξ ἐπλήρου ἡ ἀδελ-
φή του· ἀλλὰ περὶ τὸ ἑσπέρας τὰ ὄπλα ἔστομώθησαν καὶ τότε βλέπων
τὴν ἄφευκτον σύλληψίν του, φονεύει πρῶτον τὴν ἀδελφὴν του καὶ εἶτα
ξιφῆρης ὁρμῶν ἐκ τῆς μονῆς, μεθ' ὅλας τὰς παρακελεύσεις τῶν ἐχθρῶν
του, ὅπως παραδοθῆ, εἰσέρχεται εἰς τὰς πυκνὰς φάλαγγας τῶν Τούρκων
καὶ πίπτει ὑπὸ τὰς δίκην χαλάζης πιπτούσας σφαῖρας, φέρων τριάκοντα
τραύματα· ἀφοῦ προηγουμένως πολλοὺς αὐτῶν κατέσφαξε.

(¹) Τοπαλτι λέγεται ἅπασα ἡ περὶ τὸ Ἡράκλειον πεδινὴ χώρα, ἣτοι
οἱ ἔξωθεν αὐτοῦ συνοικισμοί.

Καὶ πάλι τοῦ ξαναμπνᾶ, πρόδωσε, Ἐωπατέρα,
Γιατὶ θεὸ νᾶναι αὔριο ἢ γ' ὕστερή σου ἡμέρα.
—Δὲν προστσινῶ, μωρὲ στουλιὰ, μόνο θὰ πολεμήσω,
Τσοὶ Κρουσσανιώταις ἔγδέχομαι καὶ θὰ σᾶσε νικήσω.
Δὲν προστσινῶ, μωρὲ στουλιὰ, καλὰ θὰ ταγιαντήσω,
Τὸν Κόρακ' ἀνημένω δά, νὰ σᾶσε διαολίσω.
Ἄν ἤρθετε γιὰ τὸ φαῖ νὰ σᾶσε μαγερέψω,
Μ' ἂν ἤρθετε γιὰ πόλεμο κορμιὰ θὰ μακελέψω.
—Δὲν ἤρθαμε γιὰ τὸ φαῖ καὶ γιὰ τὰ μαγεργιὰ σου,
Μὰ σήμερο θὰ ἰδοῦμενε, Ἐέπαπα, τὴν ἀντρεία σου.
Τοῦρκοὶ κολλοῦνε στὸν πηλὸ κι' ὁ Ἐώπαπας ἔστο κρέας,
Καλὰ τὸ λόγιασε ἡ Τουρκιά, πῶς δὲν ἔπομένη ἕνας.
Αὐτὸς ἐκόλλα ἔστο κρηὰς τσ' οἱ Τοῦρτσι στὰ μασγάλια,
Θέ μου, μὴν ῥίξης Χρισθιανὸ ποθὲς σὲ τέθιοι χάλια.
Γιατὶ ὁ ξακουστὸς παπᾶς ἔστὸν Πύργο πολεμάτε,
Ἄποῦ ἔκανε ὅλη τὴν Τουρκιά καὶ πάντα τὸν φοβάται.
Τοῦ Πύργου ἔδωκασι φωθιά κι' ἀνοῖξαν τὰ θεμέλια,
Ποῦ τὸν εἰσιγουράνε τὰ τέσσερα Καστέλλια.
Μεγάλου σάλτον ἔπαιξε στοῦ Πύργου τὴν καμάρα,
Δριμειά φωνὴ τῶν ἔσυρε καὶ πιάνει τση τρομάρα.
Στὴ μέση τῶν ἔγιουρούντισε πάλι μὲ τὸ μαχαῖρι,
Τσ' ἕναν ἀγᾶ ἐπλάκωσε, τὴν τσεφαλή του παίρνει.
Στὸν Πύργο τὴν ἐκρέμασε πάνω στὸ μπαϊράτσι,
Τσ' οἱ Τοῦρτσι τὴ θωρούσανε κ' ἐπίνασι φαρμάτσι.
Μηνᾶ του ὁ Σιλιχτᾶρ-ἀγᾶς τὸν Πύργο γιὰ ν' ἀφήση,
Ἦ γιὰ νὰ δώση τ' ἄρματα καὶ γιὰ νὰ προστσινήση.
—Ἄτροπ' εἶναι, Σιλιχτᾶρ-ἀγᾶ, καὶ ποῦ ἀλλοῦ ἀκούσθη
Νὰ πολεμοῦσι ἕναν Παπᾶ ἐννιὰ χιλιάδες Τοῦρτσι ;
Μὰ ἴντα νὰ κάμω τοῦ καιροῦ, ποῦ πῆραν τὰ ποτάμια,
Μὰ οὔλοι ἔστο Ὀδηγήτριας θὰ κείμετε τὰ πλάγια.
Μ' ἀμέτε δὰ μπουρμάδες μου κάμετε τὸ ντοᾶ σας,
Πάρετε τση καντίνες σας, κάτσετε ἔστὰ χωριά σας.
Ἔκαμε μάνναις δίχως γιουίς, καντίνες δίχως ἄντρες,
Σὰν τὰ τραγιά τση μάζωνε καὶ τση ἔσφαξε ἔστῃ μάντραις.

—Αὐτὴ δὲν εἶναι, Τοῦρτσι, ἀντρειά μόνο 'νε πουτανάτο, Σήμερον ἕνας Εἰσάπαπας σᾶς ἔκαμε ἄνω κάτω. Αὐτὸ δὲν εἶναι, Τοῦρτσι, ἀντρειά μόνο 'νε πουστουλοῦκι, Νὰ πολεματ' ἕναν Παπᾶ ἐννιά χιλιάδες Τοῦρτσι. Ἐχόρτασα τὴ χέρα μου κ' εὐφράνα τὸ κόρμι μου, Τσ' ἔλα σὺ Σιλιχτάρ-ἀγά, κόψε τὴν τσεφαλὴ μου. Τοῦ Εἰσάπαπας ὁ πόλεμος πάντοτε θὰ γροικᾶται, Κι' ὅσοι κι' ἂν ἦσθε χρισθιανοὶ οὔλοι τοῦ συγχωράτε.

Καὶ μετὰ τὴν διασκέδασιν τῆς νυκτὸς ταύτης, ἧς ὁμοίας πολλὰς διήλθομεν, ἐν μέσῳ τῆς ἐπικρατούσης ἡμερίας ἐπὶ τῆς ἀγρίας φύσεως καὶ τῆς μαγευτικῆς σιγῆς τῆς νυκτὸς, ὑπὸ τὸ μελιχρὸν τῆς σελήνης φῶς, ἐξήλθομεν πρὸς νυκτερινὴν κατόπτεισιν μετὰ τοῦ Διοικητοῦ, τοῦ Δ. Θεοφιλάτου, Χ. Μπρισμιτζάκη, καὶ ἄλλων ἐντοπιῶν νέων, γνωρίζοντων τὸ ἔδαφος λεπτομερῶς, καὶ ἐνῶ ἀπηλαλύομεν τῆς μαγείας ἐκείνης τῆς φύσεως, ἠκούομεν πέραν εἰς τὸ Σκαλάνι τὰς ὑλακὰς τῶν κυνῶν, αἵτινες ἀφύπνιζον τὴν κοιμωμένην ἡχῶ καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης διεκρίνομεν ὡς σκυῶν, πολὺ μακρὰν ἡμῶν περιφερομένην Τουρκικὴν νυκτοφυλακὴν καὶ ἄλλους πολλοὺς Ὀθωμανοὺς, ἀσυνήτως κατὰ τοιαύτην ὥραν κινουμένους, ὥστε μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθημεν νὰ ἐνισχύσωμεν τὰς προφυλακὰς μας, φοβηθέντες ἐπίθεσιν τινα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Μάχη τῆς 7ης Μαρτίου ἐν Ἑληῶν Πεδιάδος. — Ἀψιμαχίαι ἐν Ἀρχάναις.

Δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀνατείλει ἡ ἡμέρα τῆς 7ης Μαρτίου, καὶ πάντες οἱ ἐν Ἀρχάναις ὀπλῖται ἀποτόμως ἀφύπνιζονταὶ ἐκ τῆς ἀγγελίας, ὅτι πολλοὶ Τοῦρκοι βαίνουσιν ἐναντίον τῆς κωμοπόλεως. Οἱ πρῶτοι ἐκ τῶν προφυλακῶν πυροβολισμοὶ ἐρρίπτοντο ἤδη, ὅτε πάντες, μὲ τὴν ἐκ τοῦ ὕπνου παραζάλην εἰσέτι καὶ ἄ-

νυπτοι εἶχομεν καταλάβει τὰς θέσεις μας· ἀκροβολισμὸς ἀρκούντως σφοδρὸς ἐγένετο μεταξύ τῶν προφυλακῶν ἡμῶν καὶ τῆς Τουρκικῆς πρωτοπορείας καὶ τὸ πῦρ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐσφοδρύνετο κατὰ πολλὰ σημεῖα. Οἱ πυροβολισμοὶ ἐξηκολούθουν ἀπὸ 1½ ὥρας, ὅτε ἡ Τουρκικὴ πρωτοπορεία, μὴ οὔσα καὶ πολλὴ ἰσχυρά, ὀπισθοχωρεῖ καὶ ἐπιστρέφει πρὸς τὸ Σκαλάκιον. Ἀλλὰ πυροβολισμοὶ μεμακρυσμένοι, πλὴν συνεχεῖς, πρὸς τὸ μέρος τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, ἀνήγγελλον ἡμῖν ἤδη ὅτι ἐκεῖ συνεκροτεῖτο μάχη καὶ μετ' ὀλίγον ἐβλέπομεν καπνὸν πυκνὸν ἀνυψούμενον πρὸς τὸν αἰθέρα ἐκ καιομένων οἰκιῶν. Τότε ἐνόησαμεν ὅτι ἡ μικρὰ ἐκείνη ἐπίθεσις τῶν Ὀθωμανῶν καθ' ἡμῶν, σκοπὸν εἶχε νὰ μᾶς ἐπασχολήσῃ ἐκ τοῦ μέρους μας, ἵνα ἀσφαλέστερον διεξαγάγωσι πρὸς τὴν Ἑλλάν τὴν μάχην, ἣτις συνέβη ὡς ἐξῆς.

Τὴν πρωτὰν τῆς 6ης Μαρτίου ἀρκετοὶ Ὀθωμανοὶ λίαν ἐνωρὶς εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν ἐντὸς τῆς οὐδετέρας ζώνης κειμένην κώμην Ἑλλά, ἣτις δυστυχῶς εἶχε καταλειφθῆ ὑπὸ τῶν φυλασσόντων αὐτὴν πρότερον Χριστιανῶν, καὶ ἔθεσαν πῦρ εἰς τὰς Χριστιανικὰς οἰκίας. Ὁ ἐν Ἐπισκοπῇ μένων ὀπλαρχηγὸς Ἀντών. Νταφώτης μετὰ τοῦ φρουράρχου Πεδιάδος Γεωργ. Σ. Τυλλιανᾶκη καὶ τοῦ ἐκ τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων ἀπεσπασμένου λοχαγοῦ Ἐμμ. Δ. Τυλλιανᾶκη μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν, πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐπὶ τῆς πρώτης γραμμῆς φρουρῶν τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, μόλις ἔμαθον ὅτι ἡ Ἑλλά ἐπυρπολεῖτο, ἔστειλαν ὀλίγους ἀνδρας, ἵνα ἰδίους ὄρμασιν ἀντιληφθῶσι τῶν συμβαινόντων. Ἀμα οἱ ἀποσταλέντες ἐπέστρεψαν εἰς Ἐπισκοπὴν, ἐπιβεβαιούντες τὸ γεγονός, ἀμέσως οἱ ἄνω ὀπλαρχηγοὶ, συγκροτήσαντες συμβούλιον ἀπεφάσισαν νὰ κατέλθωσιν εἰς Ἑλλά, ὅπως ἀποκρούσωσι τοὺς Ὀθωμανοὺς, ἂν καὶ ἐκ δευτέρου ἐπεχείρουν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς αὐτὴν, ὕπερ καὶ ἦτο πιθανώτατον, διότι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἶχον καύσει τὰς ἡμίσεις μόνον τῶν οἰκιῶν. Ὄθεν προετοιμάσαντες τοὺς 300 περίπου ἀνδρας αὐτῶν καὶ διανεμηθέντες τὰ φυσίγγιά των, τὴν νύκτα τῆς 6ης πρὸς τὴν 7ην Μαρτίου, περὶ ὥραν 1ην μετὰ τὸ μεσονύκτιον, κατήλθον εἰς Ἑλλά καὶ ἐκεῖθεν ὁ λοχαγὸς τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Μι-

χαήλ Ἀρτεμάνης ἢ Βελσεγραντάκης, Νικόλ. Γουβιανάκης ἐξ Ἀβδοῦ, καὶ Νικηφόρος Καρκανάκης ἐκ Γωνιῶν ἐπὶ κεφαλῆς 85 ὀπλοφόρων, ἀπάντων ἐξ Ἀβδοῦ καὶ Γωνιῶν, στέλλονται, ὅπως καταλάβωσι τὸν 15' ἀπέχοντα τῆς Ἐληῆς λόφον «Κουτσούρα,» ὅστις δεσπόζει τοῦ χωρίου Καρτεροῦ, τοῦ πιθανωτέρου τῶν Ὀθωμανῶν ὄρμητηρίου, οἱ δὲ λοιποὶ στρατοπεδεύουσιν ἐν τῇ Ἐληῇ.

Περὶ ὥραν 7ην πολυάριθμοι Ὀθωμανοὶ φαίνονται ἐξερχόμενοι ὄντως τοῦ Καρτεροῦ καὶ ἐναντίον τῆς Ἐληῆς βαίνοντες· οἱ ἐπὶ τῆς Κουτσούρας, ὀχυρωθέντες καταλλήλως, ἀφίνουσιν αὐτοὺς νὰ πλησιάσωσι μέχρι ἀποστάσεως 700 μέτρων καὶ εἶτα ἄρχονται σφοδροῦ ἐναντίον των πυρός. Οἱ Ὀθωμανοὶ προχωροῦσιν ἑκατοντάδα τινὰ μέτρων εἰσέτι, ἀλλὰ κατόπιν ἀναγκάζονται νὰ σταματήσωσι καὶ νὰ ὀχυρωθῶσι καλῶς, διότι οἱ ἐπὶ τῆς Κουτσούρας προσέβαλλον αὐτοὺς λίαν ἀποτελεσματικῶς. Τὸ πῦρ κατὰ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο διήρκεσεν ἐπὶ δύο σχεδὸν ὥρας, μέχρις ὅτου ἐξαντληθέντων τῶν φυσιγγίων τῶν ἡμετέρων, ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ ὑποχωρήσωσι, καθ' ἣν στιγμὴν καὶ οἱ ἐν Ἐληῇ παρήγγελλον αὐτοῖς τοῦτο, ἵνα οἱ Ὀθωμανοὶ προχωρήσωσι πρὸς τὴν κώμην, ὅτε καὶ ἡ θέσις των θὰ ἦτον μᾶλλον ἐπικίνδυνος.

Ἐν τῷ μεταξύ καὶ οἱ ἐν Ἐληῇ δὲν ἔμενον ἄεργοι, διότι οἱ μὲν ἡμίσεις, ἐξελθόντες ὀλίγον τοῦ χωρίου, ἔβαλλον κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, οἱ δὲ ἄλλοι ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν κατέστρεφον καὶ ἐπυρπόλουν τὰς Ὀθωμανικὰς οἰκίας.

Περὶ ὥραν 9ην, ὑποχωρησάντων τῶν κατὰ τὴν Κουτσούραν, οἱ Τουρκοκρῆτες περὶ τὰς 2500 ὄρμησαν κατὰ τῆς Ἐληῆς. Οἱ ἐν αὐτῇ, ἐνισχυθέντες καὶ ὑπὸ 100 περίπου εἰσέτι μαχητῶν, ὀχυροῦνται ἰσχυρῶς ἐν ταῖς οἰκίαις ἢ ὀπισθεν μανδρῶν καὶ ἄρχονται σφοδροῦ πυρός κατὰ τῶν ἐπερχομένων, οἵτινες ἀριθμοῦσι πολλάς μέχρι τοῦδε ἀπωλείας. Τὸ πῦρ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκατέρωθεν λύσσης ἐξακολουθεῖ ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ὥρας, τῶν χριστιανῶν κρατούντων σθεναρῶς τὰς θέσεις των, ὅτε τὴν 12ην ἀκριβῶς οἱ Τουρκοκρῆτες συναθροίσαντες τοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας αὐτῶν ὑποχωροῦσιν, ἀπερχόμενοι εἰς Ἡράκλειον.

Οἱ ἐν Ἑλλάδι ἡμέτεροι ἐκράτουν εἰσέτι τὰς θέσεις αὐτῶν, ὅτε ὤραν 2αν μ. μ. οἱ πρόσκοποι τῶν εἰδοποιουσῶν αὐτοὺς ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ πανστρατιᾷ ἐξέρχονται τοῦ Ἡρακλείου καὶ πάλιν. Καταλαμβάνουσιν ἀμέσως ὅσον δύνανται ὀχυρωτέρας θέσεις καὶ περιμένουσι τὸν ἐχθρὸν, ὅστις λαῦρος, εἰς 6000 καὶ πλέον ἀνερχόμενος, ἐβάδιζεν ἐναντίον τῶν ἐπισειῶν θριαμβευτικῶς τὰς ἐρυθροβαφεῖς αὐτοῦ σημαίας, διότι, βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ του, ἐθεώρει τὴν νίκην βεβαίαν. Οἱ ἡμέτεροι ὑποδέχονται αὐτοὺς διὰ σφοδροτάτου πυρός, ἀλλ' οἱ Τουρκοκοῦτες ἀκράτητοι ὄλονεν προχωροῦσι. Ἐπὶ δύο ὥρας τὰ ὄπλα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν σιγῶσι καὶ θόρυβος φοβερὸς ἐπικρατεῖ πανταχοῦ, ἕνεκα τῶν πυροβολισμῶν, τῶν ἀλαλαγμῶν τῶν Τουρκοκορητῶν καὶ τῶν ζητωκραυγῶν τῶν ἡμετέρων, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ ἐνισχύονται καὶ ὑπὸ ἄλλων 150 ὀπλοφόρων. Οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς πολλὰ σημεῖα ἀπέχουσι τῶν ἡμετέρων μόλις περὶ τὰ πεντήκοντα μέτρα καὶ ἡ μάχη ἀρχεται συγκροτουμένη ἐκ τοῦ συστάδην σχεδόν. Κατὰ τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ὁ πολεμιστὴς Μιχ. Μιχάλακας, μεθυσθεὶς ἐκ τῆς πυρίτιδος, προχωρεῖ ἐπ' ὀλίγον καὶ, μύωψ ὢν, δὲν βλέπει ὅτι εὐρίσκειται μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν. Μόλις ὅμως εἶδεν ἑαυτὸν περιστοιχόμενον ὑπὸ τούτων ἐγείρει τὸ ὄπλον του, ὅπερ δὲν εἶχε καιρὸν νὰ πληρώσῃ, καὶ διὰ τοῦ κοπάνου του θραύει τὸ κρηνίον τοῦ ἐγγύτερον αὐτοῦ εὐρισκομένου· πλὴν πίπτει πάραυτα νεκρὸς, βληθεὶς ὑπὸ δεκάδος σφαιρῶν, καὶ ἡ κεφαλὴ του ἀποκοπεῖσθαι φέρεται ὡς τρόπαιον εἰς Ἡράκλειον.

Οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ματθαῖος Ζαχαριάδης, ἐκ Μαλλίων, καὶ Ι. Μπιτσαράκης ἐκ Μοχου, ὁ καπετάνιος τῶν Ἑληωτῶν Γεωργ. Λευθεράκης, οἱ τοῦ τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων λοχαγὸς Ε. Τυλλιανάκης καὶ λοχίας Νικολ. Καργιωτάκης συμπλέκονται ἐκ τοῦ συστάδην καὶ ἐπιτελοῦσι θαύματα ἀνδρείας, πλὴν μόλις κατορθοῦσι νὰ διαφύγῃσι τὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ περικυκλοῦντος αὐτοὺς ἐχθροῦ. Ἡ ὁρμὴ τῶν Τουρκοκορητῶν ὄλονεν καθίσταται λυσσώδης, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι λυσσώδέστερον ἀποκρούουσιν αὐτούς. Εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ἑλλάδος ἀνδρείως μάχονται καὶ ἐθελονταίτινες, ὑπὸ τὸν Βασ. Λινάρδον, ἀμιλλώμενοι πρὸς τοὺς καὶ ἐπὶ τῆς

μάχης ἀστεϊζομένους Πεδιαδίτας. Ἡρωϊκὸν θάνατον λαμβάνει ἤδη ὁ ἐθελοντὴς Ἄνδρ. Ἀπέργης (ἀδελφὸς τοῦ γνωστοῦ ἤθο-ποιοῦ) φονευθεὶς εἰς ἀπόστασιν 10 βημάτων ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἐνῶ πελώριός τις Ἄραψ ὄρμαξ καὶ ἀποκόπτει τὴν κεφαλὴν του· ἀλλὰ πάραυτα καὶ οὗτος πίπτει νεκρὸς καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀπέργη κυλίεται ἐπὶ 20 βήματα πρὸς τὸ μέρος τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες ἀναλαμβάνουσιν αὐτήν· πλησίον τοῦ Ἀπέργη, τραυματίζεται σοβαρῶς κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ὁ 18ετής ἐξ Αἰγίου ἐθελοντὴς Ρήγας Ρηγάπουλος καὶ μόλις κατορθοῦσιν οἱ συμπολεμισταὶ του νὰ διασώσωσιν αὐτόν.

Ὁ ὄπλαρχηγὸς Ἀντώνιος Νταφώτης, ἀπὸ μέρους εἰς μέρος σπεύδων, παροτρύνει τοὺς πάντας νὰ ἀμύνωνται γενναίως εἰς τὰς σφοδράς τῶν Τουρκοκρητῶν ἐπιθέσεις καὶ οἱ ἄλλοι ὄπλαρχηγοὶ καὶ καπεταναῖοι πρωτοστατοῦσιν ἐν τῇ γιγαντομαχίᾳ ἐκείνῃ. Αἱ ἐκατέρωθεν προκλήσεις καὶ αἱ ὕβρεις ἀκολουθοῦσιν ἕκαστον πυροβολισμόν καὶ ἡ μανία ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἐπαυξάνει.

Ἄλλ' ἐν τῇ κρισιμωτάτῃ ταύτῃ στιγμῇ ἐπέρχεται δυστυχῶς εἰς τοὺς ἡμετέρους ἡ ἔλλειψις τῶν φυσιγγίων· μακρόμενοι οἱ Χριστιανοὶ διὰ τὸ πάθημα τοῦτο, κράζουσιν ἀπελπιστικῶς πρὸς ἀλλήλους «φυσέκια, μωρέ, φυσέκια!» καὶ τὰ δάκρυα ἀναβλύζουσιν ἀπὸ πολλῶν τοὺς ὀφθαλμούς. Ἐπέστη ἡ ἀνάγκη τῆς ὑποχώρησεως, ἵνα μὴ πάντες ζῶντες περιπέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἡ καταναγκαστικὴ ὑποχώρησις ἄρχεται ὀλίγον ἀτάκτως. Οἱ ἐχθροὶ ἐννοοῦσι τὸ πάθημα τῶν ἡμετέρων καὶ ἀκατασχετώτεροι ἐπιπίπτουσι κατ' αὐτῶν. Πανταχοῦ φυγὴ τῶν ὕσον ἀνδρείων τόσον καὶ ἀτυχῶν Κρητῶν καὶ ἀλαλαγμοὶ χαρᾶς τῶν Ὀσμανιδῶν. Ὁ ὄπλαρχηγὸς Ἀντ. Νταφώτης, μὴ δυνάμενος νὰ τρέξῃ ἐπὶ πολὺ ἕνεκα τῆς ἡλικίας του καὶ τῆς εὐσαρκίας του, ἀποφασίζει νὰ σταματήσει, ὀπισθεν ἑλαίως ὀχυρούμενος, καὶ νὰ πέσῃ ἐνδόξως. Ὁμᾶς Τουρκοκρητῶν μόλις ὀλίγα βήματα ἀπέχει αὐτοῦ, ἕνεκα τοῦ ὁποῖου ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τινος ἐξ Ἐπισκοπῆς Ὁθωμανοῦ, ὅστις καὶ τῷ φωνεῖ «Σκατόσογο! βουλευθήκατε μωρέ ὁ ἓνας ἀπὸ τὴν μιὰ τῆ μεριά καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν ἄλληλε νὰ φάτε τὴν Τουρκιά· διάλε τὴν τάβλα σου κι' ἂν δὲν πάμενε τὴν τσεφαλή

σου στο Κάστρο». Εὐτυχῶς ἡ ἀπειλή τοῦ Τουρκοκρατῆτος δὲν ἐξετελέσθη, διότι ὁ ὀπλαρχηγὸς σώζεται ὑπὸ τινων πολεμιστῶν του, προκινδυνευσάντων ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐνῶ ὁ ἀδελφὸς του Γεώρ. Νταφώτης, τῷ ἐκόμεζεν ἡμίονον, ἐφ' οὗ ἀνελθὼν, ἀπομακρύνεται κατὰ τι. Ὁ ὀπλαρχηγὸς Μιχ. Ἀρτεμάκης, βλέπων τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἄντ. Νταφώτη, παροτρύνει τινὰς νὰ ὀρμήσωσιν ἐναντίον τοῦ καταδιώκοντος αὐτοὺς ἐχθροῦ καὶ στρέφεται πρὸς τὰ ὀπίσω· ἀλλ' ἡ ἀνδρεία του ἐκείνη ὀλίγου δεῖν νὰ γίνῃ πρόξενος τοῦ θανάτου του, διότι ἀρκετοὶ εὐρίσκονται πρὸ αὐτοῦ Τουρκοκρῆτες, οἵτινες δὲν τὸν πυροβολοῦσιν, ἀλλὰ διὰ μαχαϊρῶν ἐπιτίθενται κατ' αὐτοῦ. Ὁ Ἀρτεμάκης ἀμύνεται διὰ τοῦ περιστρόφου του, πλὴν ἀναγκάζεται μετ' ὀλίγας στιγμὰς νὰ ζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὴν ταχύτητα τῶν ποδῶν του. Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Α. Νταφώτη Μιχ. Κωστάκης ἐκ Μεθώνης, ἀναζητῶν τὸν ἀρχηγόν του, μόλις κατορθοῖ νὰ διαφύγῃ τὸν ἐπιχειρούμενον θάνατον.

Οὐδαμῶς ὀφελεῖ ἡ ἀνδρεία πολλῶν μαχητῶν, διότι ἡ ἔλλειψις φυσιγγίων ἐξουδετεροῖ αὐτὴν καὶ ὁ ἐχθρὸς ἀκράτητος ὀλογὲν τοὺς καταδιώκει ἐκ τοῦ συστάδην, μὴ πυροβολῶν, εὐτυχῶς, ἵνα τοὺς συλλάβῃ ζῶντας. Ἐν τῇ καταδιώξει ταύτῃ φονεύεται ὁ ἐκ Μοχου Δαυὶδ Λεβεντάκης, βληθεὶς διὰ σφαίρας κατὰ τὴν κεφαλὴν, ἀνατιναχθέντος τοῦ ἄνω αὐτῆς μέρους καὶ ἐκχυθέντος ὕλου τοῦ μυελοῦ.

Ἡ καταδιώξις αὕτη ἐγένετο ἐπὶ διάστημα 2000 περίπου μέτρων, μέχρις ὅτου οἱ ἡμέτεροι ἀφικνοῦνται εἰς Κάτω-Βάθεια, ὅπου ἔχουσιν ἤδη μετακομισθῆ 4 κιβώτια φυσιγγίων Σασεπῶ. Πάραυτα ἐφοδιασθέντες διὰ τούτων ἄρχονται σφοδροτάτου πυρὸς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἀναγκάζεται νὰ παύσῃ τὴν καταδιώξιν του καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ὑποχωρῇ. Οἱ ἡμέτεροι ἐξακολουθοῦσι νὰ προσβάλλωσιν αὐτόν, ὅτε ἀφικνεῖται καὶ ὁ ἀρχηγὸς Τρυφώπουλος μετὰ πολλῶν ὀπλιτῶν. Οἱ Ὀθωμανοὶ ὑποχωροῦντες εἰσέρχονται εἰς Ἑλγὴν ἔνθα καὶ ὀχυροῦνται. Ἀλλ' ἤδη ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς τὸ πῦρ παύει καὶ ἡμεῖς ἀπόλυτος διαδέχεται τοὺς κρότους τῶν ὄπλων καὶ τὰς πολεμικὰς κραυγὰς, ἐξ ὧν ἐπλημμύριζεν εἰσέτι ὁ αἰθήρ. Οἱ Τοῦρκοι μετ' ὀλίγον κα-

τέλειψαν καὶ τὴν Ἑλληνὸν καὶ ἐπανῆλθον εἰς Ἡράκλειον.

Οἱ ἐν Ἀρχάναις περὶ τὴν μεσημέριαν, καταλιπόντες ἐνισχύσεις εἰς τὰς προφυλακὰς, ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν κωμόπολιν, ὅτε μετὰ τινα ὥραν σφοδροὶ ἀπὸ τῆς Α πλευρᾶς πυροβολισμοὶ εἰδοποιοῦν ἡμᾶς περὶ νέας ἐπιθέσεως τοῦ ἐχθροῦ· τὸ πῦρ ἐνεδυναμοῦτο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν καὶ πάντες καταλαμβάνομεν τὰς θέσεις μας, ἔτοιμοι πρὸς μάχην, ἣτις ἤδη ἔθεωρεῖτο ἀφευκτος, ἕνεκα τοῦ ἀρκετοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιτεθέντων. Πλὴν οἱ Ὀθωμανοὶ μετὰ δύο ὥρας ἐκτελέσαντες τὸ σχέδιον αὐτῶν περὶ ἐπασχολήσεως ἡμῶν, ἵνα μὴ δυνηθῶμεν νὰ βοηθήσωμεν τοὺς ἐν Ἑληῶν μαχομένους, ἀπεχώρησαν ἀποκομίζοντες δύο νεκροὺς καὶ τινὰς τραυματίας.

Ἀπὸ τῶν ὀχυρωμάτων μας παρηκολουθοῦμεν διὰ τῶν τηλεσκοπίων τὰς διαφόρους φάσεις τῆς ἐν Ἑληῶν μάχης καὶ ὅτε ἠκούσαμεν τοὺς πυροβολισμοὺς πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πεδιάδος, ἐνοήσαμεν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ κατεβλήθησαν, ἀλλ' οὐδόπως ἠδυνάμεθα νὰ βοηθήσωμεν αὐτοῖς, διότι καὶ ὀλίγοι εἴμεθα, ἵνα ἐλαττώσωμεν τὴν φουρὰν τῆς κωμοπόλεως, ἀποστέλλοντες αὐτοῖς ἐνίσχυσιν καὶ ἡ ἀποστολὴ ἦτον ἀδύνατος, ἐπειδὴ τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁδὸν κατεῖχον οἱ Ὀθωμανοί, ὥστε ἠναγκάσθημεν νὰ μένωμεν ἀπλοῖ τῆς μάχης θεαταί.

Κατὰ τὴν σφοδροτάτην ταύτην μάχην αἱ ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων ἦσαν 6 νεκροὶ καὶ 10 τραυματία, τῶν δὲ Τούρκων καθὰ κατόπιν Ἰταλός, ἐν Ἡρακλείῳ μένων, ἀνεκοίνωσε τοῖς Χριστιανοῖς ἐν Χερσοννήσῳ, ὅπου εἶχεν ἀποβιβάσθῃ διὰ λέμβου χάριν ἐμπορίου, ἦσαν 85 νεκροὶ καὶ ἄνω τῶν 150 τραυματία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Νῦξ ἀγρυνίας.—Εἰδήσεις ἐξ Ἑλλάδος.— Ἀναχώρησις Διοικητοῦ.

Ἐπειδὴ αἱ διαφοροὶ κατὰ τὴν ἡμέραν κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἡ ἐν Ἑληῶν συμβᾶσα μάχη ἔδιδον ὑπονοίας εἰς τὸν Διοικητὴν τοῦ

Τάγματος, ὅτι ἐμελετᾶτο σχέδιόν τι ἐπιθέσεως κατὰ τῶν Ἀρχανῶν, κατέλιπεν οὗτος εἰς τὰς προφυλακὰς ἄρκετους ἄνδρας ὑπὸ τρεῖς ἀξιωματικούς του, ἵνα κατασκοπεύσωσι τὸν ἐχθρόν. Μόλις τὸ λυκόφως διεδέχετο ἡ νύξ, οἱ κατασκοπεύοντες διέκρινον 200 περίπου Ὄθωμανοὺς νὰ κρύπτονται ἐν τῷ χωρίῳ Πατσίδες, ἐνῶ ἄλλοι, περὶ τοὺς 30, περιεφέροντο κατὰ διαφόρους διευθύνσεις. Αἱ εἰδήσεις αὗται καὶ ἄλλαι πληροφορῆσαι ἐνίσχυσαν τὰς ὑποψίας τοῦ Διοικητοῦ καὶ ἕνεκα τούτου ἐκάλεσε, ἐν τῷ στρατῶνι τοὺς παρευρισκομένους ἀρχηγοὺς καὶ ὀπλαρχηγοὺς εἰς συμβούλιον, ὅπως κανονίσωσι τὰ τῆς νυκτερινῆς φρουρᾶς. Οἱ ἐκ Βιάννου ἀρχηγὸς Σπυρ. Ἀγαπάκης καὶ ὀπλαρχηγὸς Ἄνδρ. Μανουσάκης καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Ἐμπάρου Ἰωάν. Τυλλιανᾶκης μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀπεφασίσθη νὰ διανυκτερεύσωσιν ἐν ταῖς ὀχυρώμασι τῆς Δ πλευρᾶς, οἱ τακτικοὶ Ἀρχανιωταὶ φρουροὶ ὑπὸ τοὺς δεκάρχους τῶν κατὰ τὰς διαφόρους τῆς κωμοπόλεως εἰσόδους καὶ ἄνδρες τοῦ Τάγματος μετ' ἄλλων ὀπλοφόρων ἐν ταῖς ὀχυρώμασι τῆς Α πλευρᾶς. Τὴν 8ην μ. μ. οἱ τρεῖς σαλπικῆται τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ τοῦ Τάγματος ἀπὸ διαφόρων θέσεων ἐσήμανον τεχνηέντως ἔλα τὰ κατάλληλα σαλπίσματα, καὶ ἔρπουσαι περίπολοι διηυθύνθησαν κατὰ τὰ διάφορα ἐπικίνδυνα σημεῖα τῆς ἀμυντικῆς ἡμῶν γραμμῆς, ἀγγελιαφόροι δὲ ἐξεπέμφθησαν εἰς τὰ πλησίον μέρη, ὅπως εἰδοποιήσωσι πάντας τοὺς ὀπλαρχηγοὺς νὰ εἶναι προσεκτικοί, ἵνα σπεύσωσιν ἐγκαίρως πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Ἀρχάναις. Τὰ τοιοῦτα ἐπέβλαλε τὸ ἀσθενὲς τῶν δυνάμεών μας, διότι μόλις περὶ τοὺς 550 ὀπλίται εὐρισκόμεθα ἐν τῇ κωμοπόλει. Τὸ τάγμα ὀλόκληρον καθ' ἑλὴν τὴν νύκτα διέμενον ὑπὸ τὰ ὄπλα καὶ αἱ περίπολοι ἐναλλάξ ἐξεπέμποντο. Μία τούτων ὑπὸ τὸν ἐπιλοχίαν Χρυσούδην προὔχωρησε μέχρι τοῦ χωρίου Πατσίδες, ὅπου ἐκ μικρᾶς ἀποστάσεως ἀντικρύσθη μετὰ τὰς ἐχθρῆκας προφυλακὰς χωρὶς εὐτυχῶς νὰ πυροβοληθῇ. Ἐτέρα κατασκοπευτικὴ ἐκ τριῶν Κρητῶν καὶ δύο Ἐπιλέκτων, πάντων γνωριζόντων τὴν Ὄθωμανικὴν, προὔχωρησε μέχρι Σκαλανίου, περιφρονοῦσα πάντα κίνδυνον, καὶ ἐκόμισεν εἰς ἡμᾶς, ἀγρυπνοῦντας, πολυτίμους πληροφορίας· ὅτι δηλ. ἐν Σκαλανίῳ διέμενον περὶ τοὺς 800 νιζάμη-

δες και ὑπὲρ τοὺς 1500 ἄτακτοι, ὡς ἠδυνήθησαν νὰ κρίνωσιν ἕκ τινων ὀμιλιῶν και ὅτι ἐπίθεσίς τις κατ' αὐτάς δὲν ἦτο πιθανή κατὰ τῶν Ἀρχανῶν πρὶν ἢ συνεινηθῶσιν ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν καταλλήλων. Οἱ ἄνδρες τῆς περιπόλου ταύτης ἐκόμισαν προσέτι δύο ὄνους, οὓς ἔκλεψαν ἀπὸ τινος Ὀθωμανικοῦ σταύλου, ἔθεν δύο ἐξ αὐτῶν ἐπέστρεψαν ἔπονοι, δικαιολογοῦντος τοῦ ενός, τοῦ λοχίου Ἐμ. Διάπη, τὴν τολμηρὰν ταύτην πράξιν τῶν διὰ τῆς φράσεως: «Ὅλη τῆ ἡμέρα περπατῶντας ἐκουραστήκαμε και δὲ βαστάγαμε τὰ πόδια μας νὰ γυρίσουμε πεζοί».

Τὴν ἐπομένην ἀφίχθησαν νέοι πολεμισταὶ ἐκ Μονοφατσίου ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Χαρ. Ἀγγελιδάκην και ἄλλοι ἐξ ἄλλων μερῶν, ὥστε ἡ δύναμις τῆς φρουρᾶς Ἀρχανῶν ἀνήλθεν εἰς 800 περίπου. Περὶ τὴν μεσημέριαν δὲ ἐλάβομεν ἐπιστολάς και ἐφημερίδας σταλείσας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ. Αἱ εἰδήσεις τῶν ἐφημερίδων περὶ τῆς εὐθαρσοῦς τῆς Ἑλλάδος στάσεως και τὰ πατριωτικὰ αὐτῶν ἄρθρα και τὰ ἐν Εὐρώπῃ ὑπὲρ τῆς Κρήτης και τῆς Ἑλλάδος συλλαλητήρια ἐνέπλησαν πάντας χαρᾶς ἀπεριγράφτου και ἐλπίδων ὅτι νέα ζωὴ ἀρχεται ἀπὸ τοῦδε διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Οἱ Κρητες μετὰ συγκινήσεως ἐμάνθανον τὰ ἐν Ἑλλάδι συμβαίνοντα και αἰσθημα ἀρρήτου εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν κοινὴν μητέρα κατελάμβανεν αὐτοὺς διὰ τὸν ἀγῶνα, ὃν, ὡς τὰ πράγματα ἐδείκνυον, θὰ ἀνελάμβανε χάριν αὐτῶν.

Τούτου ἕνεκεν οὐδόλως ἐνεποίησεν αὐτοῖς ἐντύπωσιν τὸ ὅτι διεθνή στρατεύματα κατελάμβανον τὰ κυριώτερα μέρη τῆς νήσου τῶν, ἧτις μετ' οὐ πολὺ θὰ ἐτίθετο και ἐν ἀποκλεισμῷ, και αἱ ἄλλαι εἰδήσεις αἱ ἀποδεικνύουσαι, ὅτι και πάλιν τὸ Κρητικὸν ζήτημα θὰ περιεπλέκετο περισσότερο.

Περὶ τὴν 11ην τῆς νυκτὸς ἀφίχθη ἀγγελιαφόρος ἐκ μέρους τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ κομίζων διαταγὴν πρὸς τὸν Διοικητὴν τοῦ Τάγματος νὰ ἀναχωρήσῃ αὐθωρεὶ μεθ' ἑκκλῶν ἀνδρῶν διὰ Χερσονήσον, ὅπου θ' ἀφικνεῖτο ἀτμόπλοιον μὲ φορτίον πολεμικὸν ἐξ Ἑλλάδος. Πάραυτα ἠτοιμάσθησαν 30 ἄνδρες τοῦ Τάγματος και ἰσάριθμοι Ἀρχανιώται και περὶ τὴν 2αν μ. τὸ μεσονύκτιον ἀπῆλθον πάντες ὑπὸ τρομερὰν ἀρξάμενην καταγίδα. Τὸν Διοικητὴν τῶν

Ἐπιλέκτων συνώδευσαν ὁ βουλευτὴς Σύρου κ. Ν. Βαφειαδάκης, ἵνα ἐκεῖθεν ἀπέλθῃ εἰς Ἑλλάδα, ὅπου θὰ παρίστανε τὴν κατάστασιν, ὡς ἰδίῳις ὄμμασιν ἀντελήφθη αὐτῆς, καὶ ὁ ἀνθυπολοχαγὸς κ. Π. Κυπαρίσσης, ὃν ὁ Διοικητὴς τεχνιέντως θὰ παρουσίαιζεν ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ κ. Βάσσου, ἵνα μὴ διαγουμεισθῇ τὸ φορτίον. Καὶ ἤδη τὴν φρουρήσιν τῶν Ἀρχανῶν ἀνελάμβανεν ὁ Διοικητὴς τοῦ Πυροβολικοῦ κ. Ἰ. Μπρισμιτζάκης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ἡμέραι ἄνευ Διοικητοῦ. — Καταιγίς. — Συνέντευξις μετ' Ὄθωμανοῦ. — Τὸ ψῦχος καὶ οἱ Κρηῖτες.

Ἡ πρωία τῆς 9ης Μαρτίου εὔρε τὸ Τάγμα ἄνευ Διοικητοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἀόριστος τις ἀνησυχία κατεῖχε πάντας καὶ ἠσθάνομεθα κενόν τι περὶ ἡμᾶς. Πρὸς ἐπίμετρον δὲ τοῦ ἐκ τῆς ἀπουσίας του κινδύνου, φοβερὰ καταιγίς, ἕνεκα τῆς ἰσημερίας ἐγερθεῖσα, ἐχαλάρωσε τὴν προθυμίαν τῶν Κρητῶν εἰς τὸ νὰ παρκαμένωσι φρουροῦντες τὰς ἐπικαίρους θέσεις· οὐδὲ εἰς φρουρὸς περὶ τὴν μεσημβρίαν εὐρίσκετο εἰς τὰ ὀχυρώματά μας, διὸ ὁ ἀναλαβὼν τὰ καθήκοντα φρουράρχου κ. Μπρισμιτζάκης, διεμαρτύρητο δι' ὄλων τῶν δυνάμεών του, διὰ τὴν κατάστασιν ταύτην, ἐπικαλούμενος Θεὸν καὶ πατρίδα, ὅπως οἱ ὀπλίται σπεύσωσιν εἰς τὰς θέσεις των. Πλὴν εἰς τὰς προτροπὰς του καὶ τὰς διαμαρτυρίας του ἐλάμβανεν ὡς ἀπάντησιν τὸ ἀκρυόστη, πατριώτην, καὶ συνεσφίγγοντο οἱ Κρηῖτες εἰς τὰ βρασίδια των (ἐπανωφόρια). Περιεργότατον πρᾶγμα· ὅσον καταφρονοῦσι πάντα κίνδυνον οὗτοι καὶ ὑφίστανται ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεως τὰ πάνδεινα καὶ πείναν καὶ δίψαν καὶ γυμνότητα, τόσον δειλιῶσι πρὸ τοῦ ψύχους, ὅταν ἔχωσιν εὐμάρειάν τινα ἔστω καὶ ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ ὄντες. Τὸ φαινόμενον τοῦτο μοὶ ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν.

Ἡ καταιγίς περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐξεραάγη ἐν ὄλῃ αὐτῆς τῇ

μεγαλοπρεπεία. Ἐκ τῶν πλησίων χαραδρῶν καὶ φαράγγων, βόχθοι ὑπόκωφοι καὶ ὡσεὶ φωναὶ μυστουρώδεις ἀνῆρχοντο, ἐνῶ ὁ μακρὰν βέων χεῖμαρρος ἐξέπεμπε μυκηθμούς φοβερούς. Ἐνόμιζέ τις, βλέπων τὰς κυπαρίσσους κλινούσας τὰς κορυφὰς τῶν μέχρι τῆς γῆς καὶ τὰ δεινὰ ἐκρίζουμένα καὶ στριφογυριζόμενα ὑπὸ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀνέμου, ὅτι παρίσταντο εἰς τρομερὰν τῶν στοιχείων πάλιν καὶ μόλις ἠδύνατό τις νὰ ἴσταται κρατούμενος ἀπὸ τῶν ἐλαιῶν καὶ τῶν κληματίδων. Ὁ ἀνεμος διερχόμενος μέσῳ τῶν φυλλωμάτων ἐξέπεμπε συριγμούς ἀγρίους, ἀπολήγοντας εἰς ἀπαίσιον μυκηθμόν. Πέραν ἢ θάλασσαν ἐφάνετο πάλλευκος ἐκ τοῦ ἄφρου τῶν συνθλιβομένων κυμάτων καὶ ἡ πρὸ τοῦ Ἡρακλείου νησίς Δία ὠμοίαζε πρὸς μέγα πλοῖον, παλαιὸν ἀπεγνωσμένον πρὸς τὸ ἐξηγηριωμένον πέλαγος ἀγῶνι. Τὰ νέφη ἐκυλινδοῦντο ἐν τῷ αἰθέρι μετ' ἰλιγγιώδους ταχύτητος, ὡσεὶ κατεδίωκον ἀλληλα, καὶ ὁ ὑπερκείμενος τῆς κωμοπόλεως Γιούκτας πότε ἐχάνετο ὑπὸ τὴν πυκνότητα αὐτῶν καὶ πότε ἐφάνετο μεγαλοπρεπῆς ἐκ τοῦ μέσου τῶν προβάλλων. Ἡ βροντή, ἡ παρακολουθοῦσα τὸν πίπτοντα κεραυνόν, ἐπηύξανε τὴν φοβερὰν ἐκείνην συναυλίαν καὶ ἐνόμιζέ τις ὅτι ὁμοβροντία χιλίων τηλεβόλων ἤθελε νὰ διαρρήξῃ τοὺς βράχους, ἐξ ὧν θὰ ἐβλίπε μεγαλοπρεπῆ προβαίνοντα μέσῳ τῶν νεφελῶν τὸν βαρύνουσαν Δία, ἵνα ἐπισκεφθῇ τὴν χώραν τὴν ἐκθρέψασκεν αὐτόν.

Ἡ νύξ ἐπῆλθε, διήνυε τὸν δρόμον τῆς καὶ ἡ καταιγὶς ἐξηκολούθει, διὸ καὶ ἐμένομεν ἄγρυπνοι ἐν τῷ στρατῶνι, σκεπτόμενοι τοὺς ἐκ τοῦ τάγματος δυστυχεῖς φρουρούς, οἵτινες πιστοὶ εἰς τὸ καθήκον τῶν ἐφύλασσαν ἐν τῷ ὀχυρώματι «Γαλανὸ Παποῦρι». Περὶ τὴν 2αν μετὰ τὸ Μ. ἀφικνεῖται ἀπεσταλμένος αὐτῶν ἀναφέρων ὅτι οἱ ἄνδρες πάσχουσι δεινῶς ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῆς βροχῆς· κατὰ τὴν φράσιν του ἀέβαλαν στήν παράγκη δύο ξύλα κατὰ μᾶκρος καὶ στέκονται ἀπάνω στὴ γραμμὴ σὰν τῆς ὀρθῆς γιὰ νὰ μὴ κολυμβοῦν εἰς τὸ νερὸ». Ἐστείλαμεν αὐτοῖς ὀλίγον οἶνον, ἄρτον καὶ ἐλαίαν, ὅπως θερμανθῶσι, καὶ τὴν παρακλήσιν νὰ μείνωσιν ἐκεῖ μέχρι τοῦ λυκαυγυῆς, ὅτε θὰ τοὺς ἀντικαθιστῶμεν. Οἱ συνεπεῖς εἰς τὸ καθήκον τῶν ὡς ἀληθεῖς στρατιῶται ἐτήρη-

σαν τὴν θέσιν των μέχρι πρωίας, ἐν πλήρει ἀγρυπνίᾳ, καὶ ἐπέστρεψαν γελῶντες διὰ τὴν βάσανόν των. Οὐδὲν παράπρονον, οὐδεὶς γογγυσμὸς.

Ἡ καταιγὶς διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ἡμέρας, καθ' ἃς ὁ κ. Μπρισιμιτζάκης ἔτρεχεν ἀπὸ τῆς ἐπιτροπῆς εἰς τοὺς ἐν ταῖς καφενεῖοις Κρήτας, ἵνα παρακαλῇ αὐτοὺς νὰ μὴ παραμελῶσι τὰς προφυλακὰς, καὶ ἀπὸ τούτους εἰς τὰ ὄχυράματα, ἵνα μόνος ἀντιλαμβάνηται, ὅτι δὲν ἐπικεῖται κίνδυνος. Πολλάκις καταλείπων τὴν ἐργασίαν του πρὸς ἀνέγερσιν τῶν πυροβολείων του, ἀνήσυχος ἔσπευδεν εἰς τὰς προφυλακὰς, ἃς σπανίως εὕρισκεν ὑπαρχούσας πλήρεις, διότι τὸ ψῦχος ἐτρόμαζε τοὺς Κρήτας ἀσυγκρίτως περισσότερο τοῦ ἐχθροῦ. Ἦδη τὸ Τάγμα ἐνισχύθη δι' 22 εἰσέτι νέων ἐκ τοῦ χωρίου Ἀβδοῦ τῆς Πεδιάδος, οὓς ἔφερον ὁ πρὸς στρατολογίαν ἀποσταλεῖς πρὸ 3 ἡμερῶν ὑπολοχαγὸς τοῦ Ταγματός Γ. Γουδιανάκης.

Τὴν πρωίαν τῆς 12ης Μαρτίου ἄλιγοι Ὀθωμανοὶ ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν προφυλακῶν τῆς Δ πλευρᾶς, ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι δὲν ἀντεπυροβόλησαν, τοιαύτην ἔχοντες διαταγὴν πρὸς ἀποφυγὴν μάχης ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις. Μετὰ μεσημβρίαν Τουρκαλβανός τις, ὁ Ἀβδουλλάχ Τσαούσης, ἀφίχθη εἰς τὰς προφυλακὰς ἐξ Ἡρακλείου καὶ ἐζήτησε τὸν Πρόεδρον τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Γ. Καπετανάκην, ἵνα τῷ μεταδώσῃ εἰδήσεις. Τὸν κ. Καπετανάκην, μεταβάντα εἰς τὰς προφυλακὰς συνώδευσε καὶ ὁ κ. Μπρισιμιτζάκης μετὰ τῶν ὑπαξιωματικῶν τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ ἐνὸς σαλπικητοῦ, ἵνα φανῇ ὅτι ἐν Ἀρχάναις ὑπάρχει στρατός. Ὁ Τουρκαλβανὸς ἀνήγγειλεν ὅτι αἱ Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ κηρύξωσι τὴν Κρήτην ἡγεμονίαν ἐλευθέραν ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Γεώργιον καὶ ὅτι ἀπεβίβασαν ἀγήματα πρὸς μικτὴν κατοχὴν, μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως. Οἱ Τούρκοι ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἐξηγέρθησαν σύσσωμοι καὶ θορυβῶδεις διαδηλώσεις ἐνήργησαν κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῶν Δυνάμεων δηλοῦντες, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον θὰ ἐδέχοντο αὐτήν, ποθοῦντες μόνον τοῦ Σουλτάνου τὴν κυριαρχίαν. Ἠθέλησε πρὸς τούτοις ὁ Τουρκαλβανὸς νὰ βολιδοσκοπήσῃ τὴν κατάστασιν τῆς κωμοπόλεως καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ὑπάρ-

χουσαν δύναμιν, ἀλλ' ἔφυγε μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι τακτικὸς στρατὸς παρέμενε ἐν Ἀρχάναις μετὰ 12 σκλιπικτῶν, 6 πυροβόλων καὶ ἄλλων πολεμικῶν μέσων.

Ἡ ἀνησυχήσασα τοὺς Τούρκους ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων ἐξ ἴσου ἀνεσύχησε καὶ τοὺς Χριστιανοὺς, βλέποντας ἤδη καθαρῶς, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως ἐναυάγει, καὶ πολλοὶ μελαγχολικῶς καὶ μετὰ βαθυτάτης λύπης διέβλεπον τὴν εἰς τὸ πρῶν καθεστὸς ἐπαναφορὰν. Συνεζήτουν καὶ ἐσχολίαζον τὰς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας τῆς Κυβερνήσεως καὶ κατέληγον εἰς τὴν σκέψιν ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον θὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα ἐὰν δὲν γίνῃ ἡ ἔνωσις, καὶ διὰ τοῦτο προέβαινον εἰς τὴν σύνταξιν νέων δημοψηφισμάτων. Καὶ ἠτένιζον ἤδη μετὰ περιπαθείας πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἧς κατενόουν τὴν ὑπερτάτην θυσίαν, ὅπως χάριν αὐτῶν ἀναλάβῃ ἀνισον ἀγῶνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἀψιμαχία. — Ἄφιξις Διοικητοῦ. — Αἱ φρουραί. — Μάχαι ἐν Μαλεβυζιῷ.

Πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου τὴν πρωΐαν τῆς 13ης Μαρτίου σφοδροὶ πυροβολισμοὶ ἐξ ὅλων τῶν πολεμικῶν σημείων τοῦ ἐχθροῦ ἐξήγειραν ἡμᾶς, καὶ ἀνήσυχτοι προσεδράμομεν εἰς τὰ ὀχυρώματά μας, διότι μετὰ δέους προσεβλέπομεν ἐπικειμένην μάχην, καθ' ὅσον αἱ δυνάμεις μας ἀνῆρχοντο εἰς 500 μόνον ὀπλίτας καὶ πολεμοφόδια ὀλίγα ὑπῆρχον. Αἱ προφυλακαὶ μας ἀκουσίως εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πυροβολήσῃ κατὰ τοῦ λίαν προχωρήσαντος ἐχθροῦ, ὅστις εὐτυχῶς ἦτον εὐάριθμος. Τὸ πῦρ ἀκροβολιστικῶς διήρκεσεν ἐπὶ δύο περίπου ὥρας, διότι ὁ ἐχθρὸς εἴτε διότι ἦτον ἀπαράσκευος, εἴτε διότι ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ μόνον τὰς δυνάμεις ἡμῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια μετ' ὀλίγον. Τὴν αὐτὴν πρωΐαν ἀφίχθησαν καὶ οἱ κομισταὶ τῶν φυσιγγίων, τῶν παρὰχωρηθέντων ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ κ. Βάσσου· ἡ ἀφιξις τῶν φυσιγγίων ἐξη-

σφάλισε σχεδόν ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς κινδύνου. Μετὰ μεσημβρίαν ταχυδρόμος τοῦ κ. Κόρακκα ἔφερεν ἡμῖν ἐπιστολὰς σταλείσας ἐξ Ἀθηνῶν μετὰ 1 1)2 μῆνα ἐλαμβάνομεν πολλοὶ τὴν πρώτην τῶν οἰκογενειῶν μας ἐπιστολήν. Τὶ ἤσθάνθημεν ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν ἐπιστολῶν ἐκείνων δὲν λέγεται, οὐδὲ δύναται διὰ λέξεων νὰ παρασταθῇ.

Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀφίχθη καὶ ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος ἐκ Χερσονήσου μετὰ τῶν ἄλλων, διότι ἔγγραφον τοῦ κ. Κόρακκα ἀνεκάλει αὐτούς, τοῦ ἀτμοπλοίου συλληφθέντος ὑπὸ τινος ξένου καταδρομικοῦ, καὶ διότι κατ' εἰδήσεις ληφθείσας ἐκ μυστικῆς πηγῆς ἐπέκειτο μεγάλη κατὰ τῶν Ἀρχανῶν ἐπίθεσις. Καὶ ἐν Χερσονήσῳ δὲν ἔμενεν ἄεργος ὁ Διοικητὴς, διότι διὰ τῶν ἀνδρῶν του καὶ ἄλλων Κρητῶν ὑπὸ τὴν βροχὴν κατεσκεύασεν ἀξιόλογον βραχίονα ἐν τῷ λιμένι πρὸς εὐκολωτέραν ἀποβίβασιν τοῦ τυχόν σταλησομένου φορτίου· καὶ ἔβλεπέ τις τότε ἐκεῖ τὸν κ. Βαφειαδάκη μετακομίζοντα λίθους, ἵνα διὰ τοῦ παραδείγματός του παρακινῶνται οἱ Κρητῆς πρὸς ταχυτέραν ἀποπεράτωσιν τῶν λιμενικῶν ἔργων.

Πρώτη φροντίς τοῦ ἀφικθέντος φρουράρχου τῆς κωμοπόλεως ἦτο νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς προφυλακὰς, ἃς εὔρεν ἐλλιπεστάτας καὶ διὰ τοῦτο ἐποιήσατο παραστάσεις εἰς τὴν ἐπιτροπήν, μὴ προσπαθοῦσαν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς ὀπλοφόρους. Τὸ ζήτημα τοῦτο τῶν φρουρῶν ἐγέννησε τὴν ἐπομένην σφοδρὰν συζήτησιν μεταξὺ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ φρουράρχου, ἐννοοῦντος αἰ φρουραὶ καὶ κατὰ τὴν νύκτα νὰ φυλάττωσι μακρὰν τῆς πολίχνης. Ἄλλ' εἰς τὰς παραστάσεις του, ὅτι ἐνδεχόμενον οἱ Τούρκοι νὰ ἐπιχειρήσωσι νυκτερινὴν προσβολήν, καθόσον μάλιστα καὶ εἶδησις ὑπῆρχε περὶ ἐπικειμένης ἐπιθέσεως, ἢ νύκτωρ νὰ καταλάβωσι τὸν Γιούκταν, οἱ ἀπλοικοὶ ἐπίτροποι ἀντέτασσαν ὡς ἐπιχείρημα τὸ ὅτι οὔτε εἰς τὰς 66 οὔτε εἰς τὰς 89 ἐπάτησαν οἱ Τούρκοι τὰς Ἀρχάνας. Τινὲς δὲ μετ' ἀναιδείας ἢ βλακώδους ἀφελείας προσέθετον «μ' ἔτσα δὲ κρυπτὴ 50 λουίγγια νὰ δίνης τοῦ Τούρκου δὲν ἔρχεται ἐπαιέ». Τὴν συζήτησιν ἐσφύδρουνεν ἔτι μᾶλλον καὶ ἡ εἰδήσις τοῦ κ. Βαφειαδάκη, ὅτι περιελθὼν τρία τῶν σπουδαιότερων

όχρωμάτων εὔρεν αὐτὰ ἐντελῶς ἔρημα, ἐνῶ τοῦναντίον ἀσυνήθεις κινήσεις παρετήρησε παρά τῷ ἔχθρῳ. Τὸ τοιοῦτον ἐξώργισε σφοδρὰ τὸν φρούραρχον καὶ κατέκρινε τοὺς ἐπιτρόπους ἐπὶ ἀσυγγνώστῳ ἀμελείᾳ. Ἐνῶ δὲ ἐξέφραζε τοὺς φόβους του περὶ ἐπικειμένης ἐπιθέσεως, ἦν μόνον ἡ ἄγρυπνος φρούρησις θὰ καθίστα ἀκίνδυνον, ἀστεῖός τις ἐκ τῆς ἐπιτροπῆς τῷ εἶπεν ὅτι τοῦτο κάμνει ἐκ δειλίας. Ὁ φρούραρχος τοὺς ἐξύβρισεν ἐπὶ τῇ ἀναληγησίᾳ των διὰ τὰ γυναικόπαιδα, δι' ἃ καὶ μόνον ἐφρόντιζε, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτοῖς τὸ ἔγγραφο, δι' οὗ ἀνεγνωρίζετο φρούραρχος τῆς κωμοπόλεώς των, ὅπως ἀποβάλλῃ πᾶσαν εὐθύνην. Τὸ τοιοῦτον προθύμως ἐγένετο δεκτὸν ἐκ μέρους πολλῶν τῆς ἐπιτροπῆς, οἵτινες ἐζήτουν ἀφορμὴν νὰ καταλήξωσιν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, διότι δὲν ἔβλεπον μὲ καλὸν ὄμμα τὸν Νταφώτην ἀναμιγνυόμενον εἰς τὰ συμβουλίᾳ των, ἐξελέγγοντα τὴν διαχείρισίν των περὶ τὰ δημόσια πράγματα καὶ ἐπιβλέποντα ἀγρύπνως τὰς διαφόρους των πράξεις.

Ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος, ἵνα μὴ ἡ κωμόπολις μείνῃ ἀφρούρητος κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ τὸ ἡμισυ τοῦ Τάγματος εἰς τὰς προφυλακὰς μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐκ Βιάννου ἀρχηγοῦ Σπ. Ἀγαπάκη καὶ ὀπλαρχηγοῦ Ἄνδρ. Μανουσάκι, αὐθορμήτως παρουσιασθέντων ἵνα διανυκτερεύσωσι πρὸς φύλαξιν τῆς κωμοπόλεως. Καὶ ἡ ἐπομένη ἀπέδειξε πόσον δίκαιο ἦσαν οἱ φόβοι καὶ αἱ φωναὶ τοῦ Διοικητοῦ.

Ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ Μαλεβυζίου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 13ης Μαρτίου σφοδρὰ ἀψιμαχία εἰς τὰς θέσεις Μετόχι Μητροπολίτου καὶ Ληοφύταν ἐγένετο μεταξύ 200 περίπου Χριστιανῶν καὶ ὑπερτριακοσίων Τουρκοκρητῶν, δι' ἐνέδρας ἐπιπεσόντων κατὰ τῶν ἐκεῖ φρουρῶν. Ἡ συμπλοκὴ ἦτο σφοδροτάτη καθόσον πολλοὶ τῶν ἀντιμαχομένων ἤλθον εἰς χεῖρας καὶ ἐμάχοντο διὰ μαχαίρων. Ἡ ἀψιμαχία διήρκεσε ἐπὶ δύο περίπου ὥρας, ὅτε ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ὑπεχώρησαν οἱ Ὀθωμανοί, ἀποκομίζοντες ἀρκετοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας. Ἐκ τῶν Μαλεβυζιωτῶν ἐφρονεῦθη ὁ ἐκ

Κρουσσῶνος Δημ. Κικιρίκος, οὐτινος τὸ πτώμα μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατώρθωσαν ν' ἀναλάβωσιν οἱ ἡμέτεροι.

Τὴν δὲ ἐπομένην 14ην Μαρτίου μ. μ. οἱ Τούρκοι ἐν μεγάλῳ ἀριθμῷ, ἐκ τοῦ Γάζι ἐξορμήσαντες, προὔχωρον πρὸς τὸν Ἄλμυρόν, ὃν ἐφορούρου Ρωγδιανοὶ καὶ Ἀχλαδιανοί, συνεπέα τῆς χθελσινῆς ἀψιμαχίας. Οἱ ἡμέτεροι, ὀχυρωθέντες καλῶς, προσέμενον τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἦτο δεκαπλάσιος τὸν ἀριθμόν. Τὸ πῦρ ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἐξηκολούθει μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκατέρωθεν σφοδρότητος, καὶ ἡ μάχη ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐγίνετο λυσσωδεστέρα· τοὺς ἐπιτιθεμένους ἐβόηθη ἤδη καὶ τὸ πυροβολικόν, ἀπὸ τοῦ Γάζι βᾶλλον συνεχῶς κατὰ τῶν Ρωγδιανῶν καὶ τῶν Ἀχλαδιανῶν, οἵτινες τέλος, στενοχωρηθέντες κατὰ πολὺ, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐπὶ 100 μέτρα ὀπισθεν τοῦ Ἄλμυροῦ, ὅπου καταλαβόντες λίαν ἰσχυρὰς θέσεις συνεκράτησαν τὸν ἐφορμῶντα ἐχθρόν. Ἡ μάχη μέχρι τῆς ἐσπέρας, καίτοι συνεκροτήθη καθ' ἐν μόνον σημεῖον, διεξήγετο μετὰ μεγάλης σφοδρότητος. Ἀπὸ τῶν νέων των ὀχυρῶν θέσεων οἱ ἡμέτεροι ἐπέφερον μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὸν ἐχθρόν, ὅστις τέλος περὶ τὴν 7ην μ.μ. ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, διότι καὶ ἄλλοι τινὲς Χριστιανοὶ προσδραμόντες κατελάμβανον ἐπικαίρους θέσεις. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν, ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ ἐξ Ἀχλάδος Ι. Πεδιώτης καὶ εἰς ἄλλος καὶ ἐτραυματίσθησαν 5 Ρωγδιανοὶ καὶ 5 Ἀχλαδιανοί· αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων παρέμειναν ἀγνωστοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Μάχη τῆς 15ης Μαρτίου ἐν Ἀρχάναϊς.

Ἐνεκα τῶν ὑπόπτων κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ, καθ' ἐκάστην νύκτα δύο ἔρπουσαι περίπολοι ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀξιωματικῶν τοῦ Τάγματος καὶ τὴν ὀδηγίαν ἐντοπίων, γνωρίζοντων καλῶς καὶ τὰς ἐλαχίστας ἀνωμαλείας τοῦ ἐδάφους, ἐξήρχοντο τῶν προφυλακῶν μας καὶ περιήρχοντο πάντα τὰ μέρη, ἀφ' ὧν θὰ ἐγίνετο πι-

θανῶς ἐπίθεσις τῶν Ὀθωμανῶν. Τὴν νύκτα πρὸς τὴν 15ην Μαρτίου δύο τοιαῦται περίπολοι ὑπὸ τοὺς ὑπολοχαγοὺς Γ. Γουβιανᾶκην καὶ Ν. Νταφώτην εἶχον προχωρήσει, ἀνιχνεύουσαι τὸ ἔδαφος ἢ μὲν δεξιόθεν ἢ δὲ ἀριστερόθεν, μέχρι τῆς Πατσιδιανῆς Κεφάλας ἦτοι 1000 μέτρα πέραν τῶν προφυλακῶν μας· μόλις ἢ ἀμφιλύκη διεσκέδαζε τὰ σκότη τῆς νυκτός, ὅτε αἱ ἐρπυσαὶ περίπολοι καὶ οἱ διπλοσκοποὶ τῆς Καταρχανίτικης κεφαλᾶς δέχονται τὰς σφαίρας πυλῶν ἐντοπίων Ὀθωμανῶν, οἵτινες νύκτωρ καὶ ἀπαρατήρητοι εἶχον κατορθώσει νὰ καταλάβωσι τὸν κάτωθεν τοῦ Τζέ εἰλαιῶνα καὶ τὸ πρὸ τῶν κάτω Ἀρχανῶν ἀπατηλὸν ἔδαφος. Αἱ περίπολοι καὶ οἱ σκοποὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὸ πῦρ αὐτῶν, ἐνῶ ἄλλοι ἐκ τῶν προφυλακῶν σπεύδουσιν εἰς βοήθειαν τῶν κινδυνουόντων, καὶ οἱ πυροβολισμοὶ, καθιστάμενοι συχνότεροι, δίδουσιν εἶδησιν εἰς τοὺς εἰσέτι κοιμωμένους ὀπλίτας, ὅτι ἐπίκειται ἐπίθεσις τῶν ἐχθρῶν.

Πρῶτον τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων συντάσσεται ἐν τάχει καὶ σπεύδει πρὸς κατάληψιν τῶν θέσεών του· ἤδη καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλοφόροι συρρέουσι πρὸς τὸ ὄχυρμα τῆς θέσεως «Πατητήρια,» ὅπου ὁ διοικητὴς τοῦ Ταγμάτος μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κωμοπόλεως Γεωργ. Καπετανάκη συντάσσουν τοὺς ὅλαν ἐν προσερχομένους καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτοὺς εἰς τὰ διάφορα ὄχυρματά. Οἱ πυροβολισμοὶ συνεχέστεροι ἀκούονται ἀπὸ τῆς Δ πλευρᾶς, τὰ ὄχυρματά τῆς ὁποίας κατέχουσιν ὁ ἐκ Μονοφασίου ἀρχηγὸς Χαρ. Ἀγγελιδάκης καὶ οἱ ἐκ Βιάννου ἀρχηγὸς Σπυρ. Ἀγαπάκης καὶ ὀπλαρχηγὸς Ἄνδρ. Μανουσάκης, ἀπὸ τῆς νυκτός μένοντες ἐκεῖ μετὰ τῶν ἀνδρῶν των ὡς προφυλακαί. Ἐν τάχει ἐνισχύονται αἱ προφυλακῆ τῆς θέσεως «Ἄλωνάκι» Γιούκτα διὰ 30 ἀνδρῶν καὶ τῶν θέσεων Φουρνὶ καὶ Πετροκέφαλο δι' ἐτέρων 50. Μετὰ τὴν ἐνίσχυσιν ταύτην ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων προχωρεῖ πρὸς τὴν Δ πλευρὰν καὶ παραγγέλλει τοῖς ἀνθυπολοχαγοῖς Δ. Θεοφιλάτῳ, Χ. Μπρισμιτζάκῃ Ἡ. Βουτιερίδῃ καὶ Α. Παπαδοπούλῳ νὰ καταλάβωσι μετὰ τῶν διμοιριῶν αὐτῶν τὰς πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην δύο λοφοκυματοειδῆς σειρᾶς, ἀφι-

χθέντων πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῶν καὶ 50 ἄλλων Κρητῶν ὀπλοφόρων.

Τὸ πυροβολικόν, ἕτοιμον ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων πυροβολισμῶν, βαίνει ὑπὸ τὸν διοικητὴν τοῦ ἀνθυπολοχαγόν κ. Ι. Μπρισιμιτζάκην ἐν τάξει πρὸς κατάληψιν τῶν πυροβολείων του, ὅπου καὶ τοποθετεῖται ἀμέσως, ἕτοιμον διὰ πᾶσαν ἀνάγκην. Τὸ πῦρ σφοδρύνεται πρὸς τὸ Δ μέρος, καθ' οὗ οἱ ἐχθροὶ βαδίζουσιν ἐνισχυόμενοι ἐκ τῶν ἐν τοῖς διαφόροις σταθμοῖς μενόντων ἀνδρῶν. Ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος ἰστάμενος ἐπὶ ὑψηλοῦ μέρους κατοπτεῖ διὰ τῶν τηλεσκοπίων του τὰς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ μελετᾷ τὴν καθόλου διάταξιν τῆς μάχης, ὅτε ἀφικνοῦνται οἱ πρῶτοι προσβληθέντες περιπολάρχαι Γ. Γουβιανάκης καὶ Ν. Νταφώτης μετὰ τοῦ ἐκ Μεσσαράς ὀπλαρχηγοῦ Γ. Φουστανάκη καὶ ἀναφέρουσιν αὐτῷ, ὅτι κατεδίωξαν τοὺς προσβαλόντας αὐτοὺς ἐχθροὺς πέραν τῆς πρὸς τὰ Σπήλια κατωφερείας «Τζέ,» χωρὶς νὰ ὑποστῶσι ζημίαν τινά.

Εἶναι ἤδη ἡ ὥρα 6 $\frac{1}{2}$ καὶ τὸ Δ μέρος μάχεται σφοδρότερον, τῶν ἐχθρῶν ὅλον ἐν ἐνισχυομένων. Αἰφνης τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Γιούκτα μικρὸν ἐμπροσθογεμὲς πυροβόλον ἀκούεται κροτοῦν τρεῖς· σημεῖον ὅτι ἡ φρουρὰ Ἡρακλείου μετὰ τῶν ἐντοπίων Ὁθωμανῶν πανστρατιᾷ βαίνει κατὰ τῶν Ἀρχανῶν καὶ μετ' ὀλίγον τρεῖς πυραὶ, ἀναφθεῖσαι κατὰ μικρὰ διαστήματα, ἀγγέλλουσι διὰ τοῦ πυκνοῦ αὐτῶν καπνοῦ εἰς τὰ πέριξ μέρη ὅτι ὁ κίνδυνος ἐπίκειται κατὰ τῶν Ἀρχανῶν καὶ ἀνάγκη νὰ σπεύσῃ πάντες πρὸς βοήθειαν τῶν μαχομένων. Τὸ πολυπληθές τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ, καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν παράταξιν ὄλων τῶν ἐν Ἀρχάναις ὑπαρχόντων ὀπλοφόρων καὶ διὰ τοῦτο μόνον περὶ τοὺς 50 Ἀρχανῶται μένουσιν ὡς ἐφεδρεία εἰς τὸ ὄχρωμα «Πατητήρια». Οἱ ἐχθροὶ προχωροῦσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ τὸ πῦρ γενικεύεται σφοδρότερον καθ' ἑλὴν τὴν Δ πλευράν, ἐνῶ συγχρόνως ἀραιοὶ πυροβολισμοὶ ἀκούονται καὶ ἐκ τινῶν μερῶν τῆς Α. Οἱ κατὰ τὴν Δ πτέρυγα ἐρρωμένως ὑφίστανται τὴν σφοδρὰν τοῦ ἐχθροῦ ἐπίθεσιν, ἀλλ' εἶναι ὀλίγοι καὶ ἀνάγκη νὰ ἐνισχυθῶσι, διὸ διατάσσονται ὑπὸ τοῦ Διευθύνοντος τὴν μάχην ὁ μὲν ὑπολοχαγός

Γ. Γουβιαννάκης μετὰ τῆς διμοιρίας του καὶ ἐτέρων 30 Κρητῶν νὰ μεταβῆ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ὀχυρωμάτων Φουρνί, Καταρχανίτικης Κεφάλας καὶ Τζέ καὶ μετὰ τοῦ διοικουίντος τοὺς μαχομένους ἐν τοῖς ὀχυρώμασι τούτοις ἀρχηγοῦ Χαρ. Ἀγγελιδάκη νὰ τηρήσῃ τὰς θέσεις των πάση θυσίᾳ, ὁ δὲ ὑπολοχαγὸς Ν. Νταφώτης μετὰ τῆς διμοιρίας του καὶ ἐτέρων 15 Κρητῶν νὰ ἐνίσχυσῃ τὸ ὀχύρωμα Πετροκέφαλο, καθ' οὗ λυσσῶδες διηυθύνετο τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν. Οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ Γιούκτα καταλαβόντες τὰ πρὸς τὰς ὑπωρείας αὐτοῦ ὀχυρὰ μέρη βάλλουσι εὐστόχως κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων πολυαριθμῶν Ὀθωμανῶν· ἡ θέσις αὕτη εἶναι λίαν σπουδαία, διὸ ἀνάγκη νὰ ἐνίσχυθῶσι οἱ ἐκεῖ μαχομένοι καὶ πρὸς τοῦτο στέλλεται ὁ ὑπολοχαγὸς Ι. Κοκκινάκης μετὰ 40 ὀπλοφόρων. Ὁ Διοικητὴς Ι. Νταφώτης ἐπισκοπήσας τὰ καθόλου μέρη, διατάσσει τοὺς ἀνθυπολοχαγοὺς Δ. Θεοφιλάτον, Η. Βουτιερῖδην καὶ Ἀναρ. Παπαδόπουλον νὰ μένωσι μετὰ τῶν διμοιριῶν αὐτῶν ἐν τῷ ὀχυρώματι Γαλανὸ Παποῦρι καὶ ἐκεῖ νὰ συγκρατῶσι τοὺς ἐρχομένους ἐκ τῶν πλησιιστέρων χωρίων ὀπλίτας καὶ ἀποστέλλει τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Χρ. Μπρισιμιτζάκη μετὰ τῆς διμοιρίας του 800 μέτρα πρὸς τὰ πρόσω ἵνα ἐνδρεύῃ, μὲ τὴν διαταγὴν νὰ μὴ πυροβολήσῃ, ἂν οἱ ἐχθροὶ δὲν πλησιάσωσι πρὸς αὐτὸν 300 τοῦλάχιστον μέτρα, αὐτὸς δὲ ὁ Διοικητὴς μετὰ μιᾶς διμοιρίας ὑπὸ τὸν ἐπιλοχίαν Ν. Χρυσούδην καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου του γραμματέως Ν. Φουντουλάκη προχωρεῖ ὀλίγον πρὸς τὰ πρόσω καὶ καταλαμβάνει ἐπίκαιρόν τινα θέσιν, ἐξ ἧς ἔβλεπεν ὅλα τὰ σημεῖα τῆς μάχης.

Μετὰ ταῦτα στέλλει τὸν ὠκυποδέστατον ἱερέα Εὐάρεστον Ταμιολάκην εἰς τὸ πυροβολικόν, κομιστὴν διαταγῶν, ὅπως μείνῃ παρ' αὐτῷ, ὡς στήριγμα, ἐξηκοντὰς ὀπλοφόρων ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ ἀρχηγοῦ Ἀρχανῶν Ἐμμ. Καπετανάκην καὶ νὰ εἰδοποιήσῃ ταυτοχρόνως τὸν διοικητὴν τοῦ πυροβολικοῦ ὅτι ἕτεροι τριάκοντα ὀπλοφόροι ἐστέλλοντο νὰ καταλάβωσι τὸ πρὸς τὰ Ἀ πλάγια τῶν πυροβολείων ὀχύρωμα «Καστέλλι». Μόλις τὰ διάφορα σώματα εἶχον καταλάβει τὰς θέσεις των καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Κοκκινάκην ἐνίσχυσις εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς τὸν Γιούκταν, τρομερὸν πῦρ ἐκρήγνυται καθ' ὅλην τὴν Δ πτέρυγα, ἀπὸ α' Ἀλιωνάκι Γιούκτα» μέχρι «Τζέ».

Οἱ ἐχθροὶ ἐποίουν ἔφοδον, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι ἀτάραχοι ὑπεδέχοντο αὐτοὺς διὰ σφοδρατάτου πυρός· ὁ καπνὸς τῆς πυρίτιδος καλύπτει τοὺς μαχομένους ἐκεῖ καὶ ὁ κρότος τῶν ὄπλων συνεχῆς καὶ βαρὺς ἀκούεται, συνταράσσων τὰς πλησίον χαράδρας· οἱ ὄλονεν προχωροῦντες ἐχθροὶ, ἐκτεθειμένοι ὄντες, δεκατίζονται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καὶ ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσι κατὰ τι, βλέποντες τὸ ἀδύνατον τῆς ἐκτοπίσεως τῶν χριστιανῶν. Εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς κωμοπόλεως φέρεται ὑπὸ τινων ὁ πρῶτος νεκρὸς, ἐνῶ ἄλλοι ὑποβασιάζουσι τρεῖς τραυματίας, ἐν οἷς ὁ ἐπίλεκτος Παν. Βούρδουλας βκρέως πληγωθεὶς κατὰ τὸν δεξιὸν βραχίονα. Κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἀναφαίνονται ἐξερχόμενοι τοῦ Σκαλανίου καὶ βαίνοντες ἐναντίον τῶν Ἀρχανῶν δύο λόχοι τακτικοῦ στρατοῦ ἐν πυκνῇ τάξει καὶ 500 περίπου ἀτακτοὶ Ὀθωμανοί. Ὁ Νταφάτης ἀναπτύσσει εἰς ἀκροβολισμὸν τοὺς παρ' αὐτῶ εὐρισκομένους ὄπλοφόρους 400 μέτρα ὀπισθεν τῆς ἐνεδρευούσης διμοιρίας τοῦ ἀνθυπολοχα-Χρ. Μπρισιμιτζάκη, ἐπὶ τοῦ λοφίσκου «Βιόλα», εἶτα μετὰ τῆς διμοιρίας τοῦ ἐπιλοχίου Ν. Χρυσούδη, προχωρεῖ πρὸς τὴν κατεχομένην ὑπὸ τοῦ ἄνω ἀνθυπολοχαγοῦ θέσιν, ἵνα αὐτὸς οὗτος διευθύνῃ τὰ πρῶτα ὁμάδων πυρὰ καὶ ἵνα ὑπολογίσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς δυνάμεις τοῦ προτιθεμένου νὰ προσβάλλῃ καὶ τὴν Α πλευρὰν ἐχθροῦ. Ἄμα τῇ εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἀφίξει του ὁ Διοικητὴς παρατηρεῖ ὅτι εἰς λόχος στρατοῦ μετὰ 300 — 400 περίπου ἀτάκτων ἐνήδρευεν ἐντὸς ἐλκιδῶνος, εὐρισκομένου ἐκεῖθεν τοῦ χωρίου Πατσίδες. Ἀγγελιαφόροι ἵππετες κομίζουσιν εἰς τὰ διάφορα τῆς μάχης σημεῖα διαταγὰς τοῦ ἐν Σκαλανίῳ εὐρισκομένου Τούρκου ἀρχηγοῦ, ἐνῶ συγχρόνως παρατηροῦνται διάφοροι μετακινήσεις τῶν ἐχθρικῶν σωμάτων. Ἡ ὥρα εἶναι 9η ἀκριβῶς π.μ. ὅτε λόχος ἐκ τῶν ἐν πυκνῇ τάξει βαδιζόντων ἀπὸ τοῦ Σκαλανίου ἀνέρχεται τὸν ἐκεῖθεν τοῦ χωριδίου Πατσίδες εὐρισκόμενον γήλοπον, ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ ἀτάκτων, καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸν γήλοπον ὃν κατεῖχεν ἡ ἐνεδρευούσα διμοιρία Μπρισιμιτζάκη μετὰ τῆς διμοιρίας Χρυσούδη. Ὁ Διοικητὴς τοποθετήσας καταλλήλως τοὺς παρ' αὐτῶ ἐν τῇ καμπυλοειδεῖ ἐκ λίθων μικρᾶ περιβολῆ, ἣν ἀπὸ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεως του εἶχε φροντίσει νὰ ἀναγείρῃ προχείρως

ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Μπρισιμιντζάκης, περιμένει τὸν ἐχθρόν, μὴ ὑποπτευόμενον τὰς ἐκεῖ ὑπαρχούσας διμοιρίας· συγχρόνως ὁ ἐπιλοχαγὸς Χρυσούδης διακρίνει ἑφιππον Τοῦρκον ἀξιωματικὸν τρέχοντα πρὸς τοὺς ἐν τῷ κάτωθεν τοῦ λόφου Τζέ ἐλαιῶνι ἐνεδρεύοντας ἀτάκτους· εἰδοποιεῖ περὶ τούτου τὸν Διοικητὴν, ὅστις μετ' ὀλίγα λεπτὰ παρατηρεῖ ὅτι οἱ ἐνεδρεύοντες ἀτακτοὶ καὶ εἰς λόγος τῶν ἐκ τοῦ Σκαλινίου ἐξεληθόντων ἔβαινον πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν Τζέ, ἐνῶ ἄλλος λόγος προσεπάθει νὰ καταλάβῃ τὴν ὁδὸν Ἀρχανῶν-Ἡρκαλιεῖου, ὅπως διὰ τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτῆς εὐρισκομένων ἐλαιοδένδρων προχωρήσῃ μέχρι τῶν κάτω Ἀρχανῶν καὶ ἐξασφαλίσῃ τοιοῦτοτρόπως καὶ τοὺς πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν Τζέ ἀνερχομένους ἀτάκτους καὶ νιζάμιδες καὶ τοὺς ἐναντίον τῶν δύο διμοιριῶν βαίνοντας. Οἱ ἐχθροὶ ἀφίονται νὰ πλησιάσωσι 400-450 μέτρα καὶ τότε πῦρ ὁμαδῶν ὑποδέχεται αὐτοὺς ἐκ μέρους τῶν δύο διμοιριῶν καὶ ταχὺ τοιοῦτον ἐκ μέρους τῶν Κρητῶν ὀπλοφόρων, ἐνῶ ἕτεροι τριάνοντα Κρήτες, καταλαβόντες τὸ παρὰ τὸ νεκροταφεῖον κάτω Ἀρχανῶν σφηνοειδὲς ὄχυρωμα, βάλλουσι κατ' αὐτῶν εὐστοχώτατα. Τὸ πῦρ πεισματῶδες ἤδη ἐξακολουθεῖ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν, ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τηρούντων καλῶς τὰς θέσεις των. Ἡ μάχη εὐρίσκεται ἐν ἀκμιοτάτῃ σημείῳ καὶ καθ' ὅλα τὰ μέρη πυκνὸς ὁ καπνὸς περικαλύπτει τοὺς μαχομένους· οἱ πυροβολισμοὶ συνεχεῖς, ἀδιάλειπτοι, συνταράσσουν τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ ἤλεκτριζεῖ τοὺς πάντας ὁ κρότος αὐτῶν· εἰς εἰσέτι νεκρὸς καὶ δύο τραυματικαὶ μεταφέρονται εἰς τὴν κωμόπολιν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· ὁ εἰς τῶν τραυματιῶν εἶναι ὁ νεκρὸς σημιοφόρος τοῦ τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν Ἀλ. Σχινᾶς, βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας κατὰ τὴν παλάμην τῆς δεξιᾶς χειρὸς.

Περὶ τὴν 11ην οἱ ἐπὶ τοῦ Γιούγκα καὶ τοῦ ὄχυρωματος Πετροκέφαλο μαχομένοι δέχονται τὰς πρώτας ὀβίδας τοῦ Τουρκικοῦ πυροβολικοῦ, κατέχοντος τὸ χωρίον Βασιλειαίς, ἐνῶ τὸ πεζικὸν ἀπὸ τοῦ πύργου «Στεριανὸ» καὶ τῆς θέσεως Μυριστὴ προσβάλλει σφοδρῶς τοὺς ἐν τοῖς ἄλλοις ὄχυρωμασι τῆς Δ πλευρᾶς μαχομένους. Ὁ γέρον ἀρχηγὸς Χαρ. Ἀγγελιδάκης, ἄκμιμος ἤδη καταστὰς ἐκ τῆς μέθης τῆς μάχης, διατρέχει τὴν ὑπ' αὐτὸν γραμμὴν

ἐνθαρρύνων τοὺς πάντας καὶ ὁ Γουβιανόκης διὰ τῶν ὀμαδῶν πυρῶν τῶν ὑπ' αὐτὸν δεκατίζει τοὺς ἐχθρούς. Κατὰ τὴν Α, πλευρῶν τὸ πῦρ σφοδρύνεται καὶ νέοι προστίθενται μαχηταὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι μάλισ δι' ὀλιγίστων ἐνισχύονται. Ἀλαλαγμὸς θριάμβου ἀκούεται συνεχῆς ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ καὶ πυρετώδης κίνησις παρατηρεῖται εἰς τὰς τάξεις του ἤρχετο πρὸς αὐτὸν ἐνίσχυσις. Περί τοὺς 2500 κατ' ἐλάχιστον ὄρον Τουρκοκορητῆς μετὰ πολυαριθμῶν σημαίων φαίνονται ἐρχόμενοι ἐξ Ἡρακλείου καὶ ὀλόκληρον τὸ πρὸ ἡμῶν ἀνοικτὸν πεδῖον καλύπτεται μετ' ὀλίγον ὑπ' αὐτῶν, ἐνῶ συγχρόνως ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Χρ. Μπρισιμιτζάκης παρατηρεῖ 350—400 ἐντοπίους Ὀθωμανοὺς ἵππεῖς παρατασσομένους ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Σκαλάνι. Ἀγγελιάφοροι ἔφιπποι διατρέχουσιν ἄπασαν τὴν ἐχθρικὴν γραμμὴν καὶ πολλὰ σώματα ἐκ τῶν μαχομένων κατὰ τὴν Δ πλευρῶν μετακινούνται καὶ προσέρχονται, ὅπως προστεθῶσιν εἰς τοὺς ἄρτι ἀφικθέντας Ἡ ἐκ τοῦ Σκαλανίου ἐξοδος τοῦ Τούρκου ἀρχηγοῦ (οὗτος ἦτον αὐτὸς ὁ Σρατιωτικὸς Διοικητὴς τοῦ Ἡρακλείου Σεφικῆ-Πασᾶς, συναταγματάρχης τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἐπιτελείου) μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του ἐξ ἀξιοματικῶν καὶ Τουρκοκορητῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ ἡ συγκέντρωσις τοῦ πλείστου τῆς δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸ μεταξὺ Πατσιδῶν καὶ Σκαλανίου ὀμαλὸν ἔδαφος ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὸ σχέδιόν του. Ἡ κυρία ἐπίθεσις πρόκειται νὰ γίνῃ κατὰ τῆς Α πλευρᾶς, ὡς μᾶλλον καταλληλοτέρας πρὸς τοῦτο διὰ τὸ πεδινὸν καὶ ἀναπεπταμένον αὐτῆς. Ὁ Διευθύνων τὴν μάχην Ι. Νταφώτης διατάσσει τὰς δύο διμοιρίας νὰ πύσωσι τὸ πῦρ, τοὺς δὲ ὀπλοφόρους Κρητᾶς νὰ ἐξακολουθήσωσι βᾶλλοντες ταχέως κατὰ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐχθρῶν καὶ εἶτα μετὰ πολλῶν προφυλάξεων, ὅπως μὴ ἐννοηθῇ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ὑποχωρεῖ μετὰ τῶν διμοιριῶν καὶ τᾶσσεται ἐπὶ τοῦ γηλοφου Βιόλα καὶ ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῶν ἀκροβολιστῶν καὶ εἶτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑποχωροῦσιν ἐκ τῆς ἐπισφαλοῦς θέσεως των καὶ οἱ ἄλλοι ἐξακολουθοῦντες νὰ πυροβολῶσι Κρητῆς. Εἰδοποιήσας διὰ τοῦ ἀγγελιαφόρου του τὸν διοικητὴν τοῦ πυροβολικοῦ ὅτι δύναται νὰ κόμῃ ἐναρξιν τῶν πυρῶν του (καθόσον ἐλλείψει ἀ-

φθονίας πυρομαχικῶν, χάριν φειδοῦς, τοῦ πυροβολικοῦ θὰ ἐγίνετο χρῆσις, ὡς εἶχε προσυμφωνηθῆ, ἐν στιγμῇ ἀπολύτου ἀνάγκης), παρατάσσει κατὰ νέαν τάξιν τοὺς παρ' αὐτῷ ὄπλοφόρους, αἵτινες μετὰ τῆς διμοιρίας τοῦ ἐπιλοχίου Ν. Χρυσούδη βάλλουσι κατὰ τῶν ἐπὶ τῆς ἀνωφερείας Τζε καὶ ἄλλων προχωρούντων Ὀθωμανῶν, καὶ ἀποστέλλει τὴν ὑπὸ τὸν Μπρισμιτζάκη διμοιρίαν 200 μέτρα πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ δεξιὰ ὅπως συγκρατήσῃ ἐπ' ὀλίγον τὸ ἐχθρικὸν ἱππικόν, ἐτοιμαζόμενον πρὸς ἐπέλασιν. Οἱ ἐχθροὶ προχωροῦσι καὶ ἡ μάχη κατὰ τὴν Α πλευρὰν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐνδυναμοῦται· οἱ σῶλῆνες τῶν ὅπλων καίουσιν ἐκ τῶν συνεχῶν πυροβολισμῶν, ὧν ἡ ταχύτης μόνη συγκρατεῖ τοὺς ἐπερχομένους· εὐτυχῶς οἱ ἡμέτεροι βάλλουσι λίαν εὐστόχως.

Ἦδη τὸ πυροβολικόν μας ἄρχεται τοῦ πυρὸς καὶ ἐξαποστέλλει τὴν πρώτην ὀβίδα του εἰς τὸ μέσον τοῦ κάτωθεν τοῦ Τζε λόχου. Ζητωκραυγαὶ καὶ ἀλαλαγμοὶ χαρᾶς ἐκ μέρους ἡμῶν χαίρειτζουσι τὴν εὐστοχίαν τῆς βολῆς καὶ δευτέρᾳ ὀβίᾳ συρίζει ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς μας καὶ ἐκρήγνυται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν τάξεων, αἵτινες συνταράσσονται. Τὸ θάρρος πάντων ἀναπυροῦται περισσότερον ἐπὶ τῷ κρότῳ τῶν πυροβόλων, ἅτινα δὲν παύουσιν ἐκσφενδονίζοντα εὐστόχως τὰς ὀβίδας αὐτῶν. Πλὴν ὁ ἐχθρὸς δὲν ἀποδειλιᾷ καὶ ἐξακολουθεῖ προχωρῶν· ἀκούεται σημαίνουσα ἡ σάλπιγξ τοῦ Διοικητοῦ, σημεῖον ὅτι πρέπει νὰ ἐνισχυθῆ ὑπὸ τῆς ἐν τῷ ὄχυρῳ κτι «Γαλανὸ Παποῦρι» ἐφεδρείας. Αἱ διμοιρίαι τῶν ἀνθυπολοχαγῶν Δημ. Θεοφιλάτου καὶ Ἦλ. Βουτιερίδου σπεύδουσι μετ' ὀλιγαρίθμων Κρητῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Διοικητοῦ καὶ καθ' ὁδὸν λαμβάνουσι παρ' ἀγγελιαφόρου διαταγὰς ὅπως ἡ μὲν διμοιρία τοῦ Βουτιερίδου μετὰ τοῦ ἡμίσεως τῶν ὄπλοφόρων ἐνισχύσῃ τὴν Διοικητήν, ἡ δὲ διμοιρία τοῦ Θεοφιλάτου μετὰ τοῦ ἄλλου ἡμίσεως τῶν ὄπλοφόρων νὰ καταλάβῃ γήλοφον, κείμενον πέραν καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς θέσεως, ἣν κατεῖχεν ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Χρ. Μπρισμιτζάκης, καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος τῆς ὅλης γραμμῆς τῆς μάχης, κ' ἐκεῖ ν' ἀναμένῃ τὴν ἐπέλασιν τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἐχθρῶν. Μετὰ 20' λεπτά, τοῦ πυρὸς ἐξακολουθοῦντος σφοδροτάτου, ἐπελαύνει τὸ ἐχθρικὸν ἱππικόν ἀκράτητον, ἀλλὰ τὰ δια-

σταυρούμενα παρὰ τῶν ὑπὸ τοὺς ἀνθυπολοχαγοὺς Μπρισμιτζά-
κην καὶ Θεοφιλάτον ἀνδρῶν κατασυντρίβουσιν αὐτὸ καὶ τὸ ἀνα-
γκάζουσι νὰ ὀπισθοχωρήσῃ ἀτάκτως, ἐν μέσῳ τῶν γιουχαϊσμῶν
τῶν ἡμετέρων. Ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ λαμπρῶς δι' ἡμᾶς, διότι
ἀρκετὴ φθορὰ εἶχεν ἐπέλθει μέχρι τοῦδε εἰς τὸν ἐχθρόν, ὅστις
μάχεται μᾶλλον προφυλακτικῶς καταλαβὼν καὶ αὐτὸς ὄχυράς
θέσεις· περὶ ὧραν ἕως 12 καὶ 15' ἐπίλεκτος ἀσθμαίνων ἀφι-
κνεῖται καὶ ἀγγέλλει τῷ Διοικητῇ, ὅτι ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Χρ.
Μπρισμιτζάκης, ὅστις μεθυσθεὶς ἐκ τῆς ἐπιτυχίας του εἶχε προ-
χωρήσει περαιτέρω παρὰ τὴν διαταγὴν, ἣν εἶχε νὰ κρατήσῃ μύ-
νον τὴν θέσιν του, προσβάλλων τοὺς Ὀθωμανοὺς, περιεκυκλώθη
ὑπὸ 300 περίπου ἀτάκτων καὶ ὀλίγων νιζάμηδων, καὶ ὅτι τὰ
φυσίγγιά του εἶχον ἐξαντληθῆ καὶ ἔνεκα τούτου κινδυνεύουσιν αὐ-
τὸς καὶ ἡ διμοιρία του νὰ συλληφθῶσιν αἰχμάλωτοι. Πρὸς ἐπί-
μετρον δὲ τῆς δυσχεροῦς ταύτης θέσεώς μας καὶ ἡ μικρὰ δύνα-
μις ἡ εὐρισκομένη ἐν Κάτω Ἀρχάναις κλονίζεται καὶ ἄρχεται
ὑποχωροῦσα, ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως φυσιγγίων. Ἡ θέσις ἡμῶν εἶ-
ναι δεινοτάτη· πανταχόθεν οἱ ἐχθροὶ φαίνονται προχωροῦντες
καὶ ἀνακτῶντες θάρρος· αἱ δυνάμεις μας εἰσὶν ὀλίγισται καὶ οὐ-
δαμόθεν φαίνονται ἀφικνούμεναι ἐπικουρία· μόλις ὑπερβαίνοντες
τοὺς 900 οἱ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν, ἀπὸ τοῦ Τζέ μέχρι τοῦ ὑπὸ
τοῦ Θεοφιλάτου κατεχομένου λόφου, μαχόμενοι εἴμεθα ἠναγκα-
σμένοι ν' ἀντιστῶμεν κατ' ἐχθροῦ ἀνερχομένου εἰς 8000 καὶ πλέον.

Ὁ Μπρισμιτζάκης κινδυνεύει καὶ ὁ Θεοφιλάτος προσβάλλεται
ἐκ τῶν πλαγίων ὑπὸ πεζῶν, διὰ μέσου χαράδρας τινὸς ἀφικθέν-
των μέχρις ἐκεῖ· ἡ στιγμή εἶναι κρίσιμος καὶ ὁ Διοικητὴς ρίπτει
τὸν κῦβον τοῦ περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνος. Στέλλει τὴν διμοιρίαν
Χρυσούδη πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Θεοφιλάτου, τὸ ἡμισυ τῆς διμοιρίας
Βουτιερίδου, ὅπως καταλάβῃ φυτεῖαν ἀμυγδαλεῶν 80 μέτρα ὀπι-
σθεν τοῦ Μπρισμιτζάκη εὐρισκομένην, ἵνα ἐκεῖθεν ὑποστηρίξῃ
τὴν ὑποχώρησιν τῶν κινδυνευόντων, καὶ τὸν λοχίαν Ἀντ. Καλα-
μίδακ ἐπὶ κεφαλῆς 10 ὀπλοφόρων Κρητῶν, ὅπως κατέλθῃ τὴν δε-
ξιᾷ τοῦ Μπρισμιτζάκη χαράδραν καὶ ἐκεῖθεν προσβάλλῃ τοὺς ἐχ-
θροὺς· αὐτὸς δὲ ὁ Διοικητὴς τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς ὅλων τῶν ἄλ-

λων μαχητῶν καὶ προχωρεῖ· ποιοῦμεν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἄφωνοι βαίνομεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις γαυριᾷ ἤδη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του. Τὰ πυροβόλα μας κροτοῦσι καὶ πάλιν καὶ πάντες θαρραλεώτεροι προχωροῦσι· ἢ ὑπὸ τὸν Βουτιεριδὴν ἡμίσεια διμοιρία κινδυνεύει νὰ κυκλωθῇ καὶ αὐτὴ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' εὐτυχῶς ἐγκαίρως ἀντιλαμβάνεται τοῦ κινδύνου ὁ λοχίας Δημ. Παπαντωνίου καὶ ἀποφεύγει τὴν κύκλωσιν διὰ μικρᾶς ὑποχωρήσεως. Ἡ ἔλλειψις φυσιγγίων γίνεται αἰτία τῆς ὀπισθοχωρήσεως πολλῶν μαχομένων πρὸ τῶν κάτω Ἀρχανῶν· τοῦτο ἐπιδεινῶ τὴν θέσιν τῶν πρὸς σωτηρίαν τοῦ Μπρισιμιτζάκη βαιनोंτων, στερουμένων καὶ αὐτῶν φυσιγγίων. Ὅλη ἡ δύναμις τῆς Α πλευρᾶς στρέφεται ἐναντίον τῶν κυκλούντων τὸν Μπρισιμιτζάκη καὶ σφοδρῶς ἐπιτίθεται κατ' αὐτῶν, τοῦ Διοικητοῦ προπορευομένου μὲ τὸ περίστροφον ἀνὰ χεῖρας καὶ παροτρύνοντος τοὺς πάντας. Αἱ λόγχαι προσαρμύζονται εἰς τὰ ὅπλα, καὶ μετὰ σαλπισμάτων καὶ ἀλαλαγμῶν προσβάλλουσι συνησπισμένοι τὸν ἐχθρὸν, ὅστις λυσσῶδῶς ἀνθίσταται· ἤδη ἀπέχουσι τοῦ Μπρισιμιτζάκη 50 μόνον βήματα καὶ βλέπουσι τοὺς μὲν ἄνδρας του ὑποχωροῦντας βῆμα πρὸς βῆμα, αὐτὸν δὲ φέροντα ἐπὶ τῶν ὤμων του τὸν θανασίμως τραυματισθέντα δεκανέα τοῦ τάγματος Χρ. Καραχάλιον. Τέλος εὐρίσκειται μεταξὺ ἡμῶν καὶ δάκρυα χαρᾶς χαιρετίζουσι τὴν σωτηρίαν τοῦ ἡρωϊκοῦ νεανίου καὶ τῶν ἄλλων. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ ὡς μαινόμενοι προσβάλλουσι ἡμᾶς καὶ τότε ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Δ. Θεοφιλάτος καὶ ὁ ἐπιλοχίας Χρυσούδης παρακαλῶντες τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεως τῶν καὶ τινὰς ἀφιχθέντας κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐκ Πεδιάδος ὀπλοφόρους κаторθοῦσι νὰ ὑπερφαλαγγίσωσι τοὺς 300 ἀτάκτους Ὀθωμανοὺς, ἐνῶ συγχρόνως τὰ πυροβόλα μας, κροτήσαντα καὶ πάλιν, στέλλουσι δόξαι, πεσοῦσας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀπὸ τῆς Δ. πλευρᾶς ὁ ἀρχηγὸς Ἀγγελιδάκης καὶ ὁ ὑπολοχαγὸς Γουβιανάκης ποιοῦσιν ἔφοδον γενναίαν καὶ ἐκτοπίζουσι τὸν ἐχθρὸν ἐκ τοῦ μέρους τῶν. Τοῦτο φέρει ἀντιπερισπασμὸν τινα καὶ εἰς τὴν Α. πτέρυγα, διότι οἱ ἐχθροὶ φαίνονται ταλαντευόμενοι· ἀλλ' ἡ ἔλλειψις φυσιγγίων ἐξουδετεροῖ τὸν ἀντιπερισπασμὸν τοῦτον. Εὐτυχῶς κατασθάνει ὁ Ἀρχανιώτης Σπυρίδων Φραγκί-

δης κομίζων ἐπὶ δύο ἡμιόνων δύο κιβώτια φυσιγγίων Γκρᾶ καὶ 6 Σασεπῶ. Παρθένοι δὲ τῶν Ἀρχανῶν, ὀδηγούμεναι ὑπὸ τῆς πολεμιστρίας Μαριγιῶς Καλαντζοπούλας, φέρουσιν εἰς τοὺς μαχομένους ὕδωρ, οἶνω μεμιγμένον, καὶ διατρέχουσι τὴν γραμμὴν προσφέρουσαι ἐξ αὐτοῦ εἰς τοὺς διψῶντας ἄνδρας, οἵτινες ἐφοδιάζονται ἤδη διὰ φυσιγγίων. Ἡ κυρὰ Μαριγιῶ, ὀπλισμένη διὰ Γκρᾶ, λαμβάνει μέρος εἰς τὴν μάχην μεταξὺ τῶν πρώτων, ἐνῶ αἱ παρθένοι τάσσονται ἔπισθεν ἡμῶν κατ' οὐδένα τρόπον πειθόμεναι ν' ἀπέλθωσιν ἐκεῖθεν. Μᾶς πληροφοροῦσι μόνον ὅτι καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ Χαρ. Ἀγγελιδάκη διοικουμένην πτέρυγα ἡ ἡρώϊς Εἰρήνη Μαυρογιαννοπούλα ἐπὶ κεφαλῆς ἄλλων παρθένων κομίζουσιν εἰς τοὺς μαχομένους φυσίγγια καὶ ὕδωρ. Ἡ μεταξὺ ἡμῶν παρουσία τῶν ἀβρῶν ἐκείνων πλασμάτων, ἅτινα ἀπαθῶς ἤκουον τὸν διαβολικὸν τῶν σφαιρῶν συριγμὸν καὶ μόνον προσευχὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἐψιθύριζον, μᾶς καθίστα τυφλοὺς πρὸς τὸν κίνδυνον καὶ μᾶς ἠνάγκαζε μετὰ περισσοτέρας ὀρυγῆς νὰ προσβάλλωμεν τὸν ἐχθρόν. Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς ὅλης γραμμῆς τῆς μάχης οἱ ἡμέτεροι ἐρωμένως ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ κατορθοῦσι ν' ἀπωθήσωσιν αὐτόν 300 μέτρα μακρὰν.

Ἡ ὄρα εἶναι 1 καὶ 30' μ. μ. καὶ ἅπασαι αἱ διμοίριαί τοῦ Τάγματος μετὰ τῶν λοιπῶν ὀπλιτῶν ἀνασχηματίζονται καὶ λαμβάνουσι διαταγὴν νὰ κατέχωσι τὰς θέσεις των ἐν πυκνῇ τάξει, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου καὶ ὁ ἐχθρὸς, ἀποτυχὼν κατὰ τὴν πρώτην του γενικὴν ἐφοδον, ἀνασυντάσσεται καὶ διαιρεῖται εἰς τρία κύρια σῶματτα, ὅπως ἐφορμήσῃ καὶ πάλιν καθ' ἡμῶν ἐκ τριῶν σημείων, ἧτοι ἐκ τῆς ὁδοῦ Ἀρχανῶν-Σκαλανίου, ἐκ τῶν πρὸ τῶν κάτω Ἀρχανῶν ἐλαιῶνων καὶ ἐκ τῆς Δ πλευρᾶς τῆς κωμοπόλεως ἀπὸ τῶν θέσεων Μυριστή, Στεριανοῦ, Μαρκίτη καὶ Συλάμου· τὸ ἰσχυρότερον σῶμα εἶναι τὸ ὀρισμένον νὰ προσβάλλῃ τὴν Α πλευρὰν καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του καταλαμβάνει γήλοφόν τινα μεταξὺ Σκαλανίου καὶ Μετοχίου Καπνιστοῦ, ὅπως ἐκεῖθεν ἐπιβλέπῃ τὴν ὅλην γραμμὴν τῆς μάχης. Πρώτη προσβάλλεται ἡ Δ. πλευρὰ ἀπὸ τοῦ Ἀλωνκίου Γιούκτα μέχρι Τζέ, τῶν ἐχθρῶν βοηθουμένων καὶ ὑπὸ

τοῦ ἐν Βασιλείαις πυροβολικοῦ. Οἱ ἡμέτεροι ἐκ τῶν ὄχυρῶν αὐτῶν θήσεων ἀνθίστανται κρατερῶς καὶ οἱ λυσσώδεις ἀγῶνες τοῦ ἐχθροῦ πρὸς ἐκτόπισιν αὐτῶν φαίνονται ἀποβαίνοντες μάταιοι· ταῦτοχρόνως ἐπιφάνεται κατὰ τὰ πλάγια τῶν μελλόντων νὰ προσβάλλωσι τὴν Α πλευρὰν Ὀθωμανῶν ὁ δικηγόρος Γ. Κ. Κοκκινάκης ἐπὶ κεφαλῆς 100 Πεδιαδιτῶν, ἐκ τοῦ δήμου Λαγκαδάς, καὶ καταλαμβάνει τὸ χωρίον Ἀϊτανία· ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τουρκικῶν σωμάτων, φοβηθεὶς μὴ ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου ὑπερφαλαγγισθῆ, ἀποσπᾷ ἰσχυρὸν σῶμα ἐκ τῆς Δ πτέρυγος καὶ παρατάσσει αὐτὸ ἔναντι τῶν ἐν Ἀϊτανίῳ εὐρισκομένων. Ἀντιληφθεὶς τοῦτο ὁ διευθύνων τὴν μάχην Ἰ. Νταφώτης εἰδοποιεῖ τὸν διοικητὴν τοῦ πυροβολικοῦ, ὅτι δύναται νὰ ρίψῃ 4 εἰσέτι βολὰς ἔναντιόν τοῦ κατὰ τὴν Α πλευρὰν ἐχθροῦ, δι' ἀγγελιαφόρων δὲ παραγγέλλει εἰς τὰ διάφορα σώματα, ὅπως ἅμα τῷ ἀκούσματι τῆς σάλπιγγός του προχωρήσωσι 100 μόνον μέτρα καὶ νὰ ἀρχίσωσιν οἱ μὲν Ἐπίλεκτοι πρὸ ὁμαδόν, οἱ δὲ λοιποὶ ὀπλοφόροι ταχέα τῆσάυτα. Μετὰ τινὰ λεπτὰ ἀκούεται κροτοῦν τὸ ἐν τῶν πυροβόλων, βαλὸν εὐστοχώτατα καὶ εἶτα τὸ δεύτερον· ζητωκραυγαὶ καὶ ἀλλαγμοὶ ἀκούονται πανταχόθεν, ἐνῶ συγχρόνως ἡ σάλπιγξ τοῦ Διοικητοῦ σημαίνει ἐμπρός· σιωπηλοὶ οἱ μαχηταὶ προχωροῦσι 100 μέτρα καὶ εἶτα ἄρχονται τοῦ πυρός. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἴστανται ἀκίνητοι, ποιοῦσι πρὸ τῶν ὁμμάτων μας δέησιν ὑπὲρ τοῦ Προφήτου τῶν καὶ τοῦ Πατισάχ καὶ μετὰ φοβεροῦ καὶ παρατεταμένου ἀλλαγμοῦ, ἀφίχθέντος μέχρι τρίτου οὐρανοῦ λυσσώδεις ἐφορμῶσιν ἔναντιόν μας. Ἡ ἐφοδος γενικεύεται καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ Γιούκα ὁ ὑπολοχαγὸς Ἰ. Κοκκινάκης μετ' ἄλλων παλληκαρίων ἐπὶ κεφαλῆς ὀπλοφόρων Ἀρχανιωτῶν ποιοῦσι κυριολεκτικῶς θραύσιν εἰς τοὺς ἐπιτιθεμένους· ἐκ τοῦ «Πετροκεφάλου» καὶ «Φουρνι» ὁ ἀρχηγὸς Σπυρ. Ἀγαπάκης καὶ ὁ ὑπολοχαγὸς Ν. Νταφώτης οὐδὲ βῆμα ἀφίνουσι νὰ προχωρήσῃ ὁ ἐκ Στεριανοῦ ἐξορμήσας ἐχθρὸς, ἐνῶ ἀπὸ τῶν Ἀνεμομύλων, Καταρχανίτικης Κεφάλας καὶ Τζέ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Δ πτέρυγος Χαρ. Ἀγγελιδάκης, ὁ ὑπολοχαγὸς Γ. Γουδιανάκης καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ἄνδρ. Μανουσά-

κης καὶ Γ. Φουστανάκης μετ' ἄλλων ἐνθαρρύνουσι τοὺς μαχητὰς καὶ ἀποκρούουσι καρτερῶς τὸν ἔχθρὸν.

Ἀρχανιδῶται, Μονοφασιῶται, Μεσσαρίται, Βιαννίται καὶ λοιποὶ Κρήτες ἀμιλλῶνται θαυμασίως κατὰ τὴν ἀνδρείαν. Ὁ ἀρχηγὸς Ἀρχανῶν Γ. Καπετανάκης ἐξαποστέλλει ὕλην σχεδὸν τὴν μικρὰν ἐφεδρείαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀπὸ τοῦ σφηνοειδοῦς ὄχυρώματος τῶν κάτω Ἀρχανῶν καὶ τῶν πρὸ αὐτῶν ἑλκιδίων ἀνθισταμένων εἰς τὴν ἐπίθεσιν τοῦ κέντρου τοῦ ἔχθρου, ὅστις καὶ ἐντεῦθεν ἀποκρούεται σθεναρῶς. Κατὰ τὴν Α. πλευρὰν, ὁπόθεν ἡ σφοδρότερα ἐπίθεσις, ἡ νίκη ἀμφιρρέπει καὶ ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν του, Θεοφιλάτου, Μπρισιμιτζάκη, Βουτιερίδου, Φουντουλάκη καὶ τοῦ ἐπιλοχίου Χρυσούδη διατρέχουσι τὴν γραμμὴν τῶν μαχομένων καὶ παροτρύνουσι τοὺς ἐπιλέκτους καὶ ὄπλοφόρους Κρήτας νὰ τηρῶσι τὰς θέσεις των. Τὸ πῦρ φοβερὸν ἐξερεύγεται καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν· αἱ συμπυροκροτήσεις τῶν Ἐπιλέκτων καὶ τὰ ταχέα πυρὰ τῶν ὄπλοφόρων συναναμίγνυνται πρὸς τὰς συμπυροκροτήσεις τῶν νιζάμηδων καὶ τοὺς πυροβολισμοὺς τῶν Τουρκοκρητῶν καὶ ἀποτελεῖται συναυλία μεθούσα τοὺς πάντας· ὁ ἔχθρὸς ὄμως ἐνισχύεται καὶ πάλιν, ἐνῶ κραυγὴ ἀπελπισίας ἀκούεται παρὰ πολλῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων τῆς Α. πλευρᾶς· «φυσέκια, φυσέκια!» φωνοῦσιν ἀλλ' οὐδαμῶθεν ἔρχονται τοιαῦτα· ἡ ἔλλειψις τῶν φυσιγγίων ἀναγκάζει τοὺς πλείστους τῶν μαχομένων νὰ ὑποχωρήσωσιν· ἀπὸ τοῦ Σκαλανίου τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ἐκσφενδονίζει οὐδὶδας ἀκαταπαύστως, ἀλλ' εὐτυχῶς ἀνευ ἀποτελέσματος· τὸ πυροβολικὸν ἡμῶν ἔχει παύσει· εἰς τὴν κωμόπολιν διαδίδεται ὅτι ὁ διοικητὴς Ι. Νταφώτης μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν του περιεκυκλώθησαν καὶ δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ σωθῶσιν· εὐτυχῶς πανικὸς δὲν διαδίδεται, ἀλλὰ τοῦναντίον αἱ γυναῖκες καὶ αἱ παρθένοι ἐξορμῶσι τῆς κωμοπόλεως καὶ διὰ κραυγῶν παρακελεῦουσι τοὺς ὀλίγους ἐναπομένοντας ὄπλοφόρους, οὓς ὁ ἀρχηγὸς Ἀρχανῶν Γ. Καπετανάκης ὠδήγει πρὸς τὰς κάτω Ἀρχάνας, ἵνα ἐκεῖθεν προσβάλλῃ πλαγίως τὸν ἔχθρὸν, νὰ σπεύσωσι πρὸς σωτηρίαν τῶν κινδυνευόντων· ἡ ἔλλειψις φυσιγγίων ἀναγκάζει καὶ ἄλλους τινὰς νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐξ ἄλλων σημείων.

εις τὴν κωμόπολιν μεταφέρονται καὶ ἄλλοι νεκροὶ καὶ τραυμα-
τίαι· Αἱ γυναῖκες οὐδόλως ἀπόλλυσι τὸ θάρρος αὐτῶν, ἀλλ' ἄλ-
λαι μὲν σπεύδουσι πρὸς τοὺς μαχομένους, ἄλλαι δὲ εἰσελθοῦσαι
εις τὸν ναὸν τῆς Παναγίας μετὰ δακρύων ἀποτεινοῦσι θερμὴν
προσευχὴν πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ὁ ἐχθρὸς ἀποκρουσθῆ. Ὁ διοικη-
τῆς τοῦ πυροβολικοῦ μαθῶν τὴν δεινὴν θέσιν τῶν κατὰ τὴν Α.
πλευρὰν μαχομένων καὶ τὸν κίνδυνον τοῦ Νταφώτη, μετὰ μικρὰν
σύσκεψιν μὲ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Π. Κυπαρίσσην παραλαμβάνει
τὸ ἐν πυροβόλον τοῦ οὐλαμοῦ καὶ κατέρχεται εἰς τὸ ὄχυρῶμα
Γαλανὸ Παπούρι, ἵνα ἐκεῖθεν κάλλιον ἐνεργήσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων μετ' ὀλίγων ἐναπομεινάντων Κρη-
τῶν μάχεται ἀπελπιστικῶς πρὸς τὸν πολυάριθμον ἐχθρὸν, ὅστις
ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν περικυκλοῖ αὐτούς· φανερὸν καθίστα-
ται ὅτι ἡ πλευρὰ αὕτη πρέπει ν' ἀντιστῆ ἐπὶ μίαν τοῦλάχιστον
ῶραν, ὅπως κατορθωθῆ νὰ διασωθῶσι τὰ γυναικόπαιδα καὶ τοῦτο
καθιστᾷ τοὺς πάντας ψυχροὺς πρὸς τὸν κίνδυνον· ὁ ἐχθρὸς, βλέπων
ὅτι πλησιάζει νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σχεδίου του, ἐπιτίθεται ἐρωμενέ-
στερον καὶ ὁ ἀγὼν συνάπτεται σχεδὸν ἐκ τοῦ συστάδην· οἱ Ἐ-
πίλεκτοι μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην προσπαθοῦσι νὰ σχηματίσωσι τε-
τράγωνον, ὅπως ἀντιστῶσιν ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὰς λυσσώδεις ἐπιθέσεις
τῶν ἐναντίων καὶ σιωπηλοὶ προσδέχονται τὰ Ὀθωμανικὰ στίφη,
ἕτινα ἀλαλάζοντα ὀρμῶσι κατ' αὐτῶν. Ὁ κίνδυνος ἐπίκειται, ὅτε
εὐτυχῶς φονεύονται ὑπὸ τῶν ἀνθυπολοχαγῶν Κρ. Μπισιμιτζά-
κη καὶ Ἡλ. Βουτιερίδου δύο Τοῦρκοι σηματοφόροι καὶ τοῦτο ἀ-
νυκόπτει ἐπ' ὀλίγον τὴν ὀρμὴν τῶν ἐπιτιθεμένων. Ἀπὸ τῆς Δ
πτέρυγος ὁ ἀρχηγὸς Χαρ. Ἀγγελιδάκης, ἀντιληφθεὶς τοῦ κινδύ-
νου ὃν διέτρεχον οἱ τῆς Α πτέρυγος καὶ ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μέρους
αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀπωθηθῆ, παραλαμβάνει τὸ ἥμισυ τῆς δυ-
νάμεώς του καὶ μετὰ τοῦ ἐκ Βιάννου ὀπλαρχηγοῦ Ἄνδρ. Μα-
νουσάκη σπεύδει πρὸς βοήθειαν τοῦ Διοικητοῦ τῶν Ἐπιλέκτων,
καταλείπων τὴν διεύθυνσιν τῆς μάχης εἰς τὸν ἀρχηγὸν Σπυρ. Ἀ-
γαπάκη, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ὁ ὑπολοχαγὸς Γουδιανάκης, παραλαβὼν
τὸ ἥμισυ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν καὶ ἐνισχυθεὶς ὑπὸ τοῦ ὑπολοχα-
γοῦ Ν. Νταφώτη, καταλιπόντος τὸ ὄχυρῶμα Πετροκέφαλο εἰς

τὴν ὑπεράσπισιν ὀλίγων ὀπλοφόρων, προσβάλλει μετὰ τῶν ἄλλοῦς εἰς τὴν κατωφέρειαν Ἰζὲ καὶ ἐντὸς τῶν ἐλαίωνων ἐχθροῦς, αἵτινες ὑφίσταντο ἑτέραν ἐπίθεσιν ὑπὸ τοῦ καταφθάντος εἰς κάτω-Ἀρχανὰς Γεωργ. Καπετανάκη μετὰ τοῦ δικηγόρου ὀπλαρχηγοῦ Βαρβάρων Νικ. Χατζιδάκη.

Ὅπισθεν καὶ πλαγίως τῶν ἐπιλέκτων ἀκούονται ζητωκραυγαὶ παρατεταμέναι καὶ κραυγαὶ ἐνθαρρυντικαί· ἦτον ὁ ἐκ Παναγιᾶς Πεδιάδος ἀνδρῆϊς ὀπλαρχηγός Ν. Παπαδάκης, ὅστις ἐπὶ κεφαλῆς πεντηκοντάδος πολεμιστῶν κατάρθρωσε νὰ διαλάβῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ ἔλθῃ πρὸς βοήθειαν ἡμῶν, ἐνῶ συγχρόνως ἀφικνεῖτο πρῶτος εἰς τὸ θέατρον τῆς ἐκ τοῦ συστάδην πάλης ὁ γέρον ἀρχηγός Χαρ. Ἀγγελιδάκης, παροτρύνων τοὺς ὑπ' αὐτὸν μαχητὰς νὰ σπεύσωσι πρὸς σωτηρίαν τοῦ κινδυνεύοντος Νταφώτη. Ἀπὸ τοῦ ὄχυρώματος «Γαλανὸ Παποῦρι» ἡ τελευταία μένουσα μικρὰ ἐφεδρεία δρομαία κατέρχεται ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Ἀνάργ. Παπαδόπουλον καὶ οἱ προηγουμένως ὑποχωρήσαντες πολεμισταί, ἐπρωδιασθέντες διὰ φυσιγίων σπεύδουσι νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν μάχην. Τὸ ὄχυρωμα Γαλανὸ Παποῦρι μένει ἐντελῶς κενὸν καὶ τότε νεάνιδες τῶν Ἀρχανῶν περὶ τὰς 25 ὁμῶσι καὶ εἰσέρχονται εἰς αὐτό, ἵνα ὁ ἐχθρὸς νομίσῃ ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἐφεδρεία, ἀψήφουσαι τὰς ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν συριττούσας σφαίρας. Τὸ πυροβόλον ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Ι. Μπρισμιτζάκη ἀφικνεῖται εἰς τὸ Γαλανὸ Παποῦρι καὶ τοποθετεῖται ἐπὶ προχειρῶς ὑπὸ τὰς σφαίρας τῶν ἐχθρῶν κατασκευασθείσης κλίνης ὑπὸ τῶν ἀκουράστων πυροβολητῶν. Ἄπασαι αἱ ἀφικθεῖσαι ἐνισχύσεις καταλαμβάνουσιν ἐπικαίρους θέσεις καὶ ἄρχονται σφοδροῦ πυρὸς ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ βουλευτὴς Σύρου Ν. Βαφειδάκης, ἀντιληφθεὶς πλαγίως τινὰς κινήσεις τῶν πολεμίων, παραλαμβάνει τὸ μικρὸν στήριγμα τοῦ πυροβόλου, ὅπερ εὑρίσκειτο 400 μόνον μέτρα ὀπισθεν τῆς πρώτης γραμμῆς τοῦ πυρὸς, καὶ σπεύδει πρὸς τὴν θέσιν Χωματόλακκιο, ὅθεν, μόλις ἀφικθεὶς, ἀποκρούει 200 περίπου ἀτάκτους Ὀθωμανοὺς, ἐρχομένους νὰ καταλάβωσι χαράδραν τινά, ἵνα ἐκ τοῦ πλαγίου προσβάλλωσιν ἡμᾶς. Αἱ ἀφικθεῖσαι εἰς τὴν Ἀπτέρυγα ἐνισχύσεις ἀλλάσσουσι τὴν ὄψιν τῆς μάχης, διότι οἱ ἐχ-

θροί φαίνονται παύοντες ὀλίγον τὴν ὄρμην τῆς ἐπιθέσεώς των· ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος ἀποστέλλει τὸν λοχίαν ἀγγελιαφόρον Ν· Χαλκιάδακην, ἵνα εἰδοποιήσῃ τοὺς εἰς τὰ ἄλλα σημεῖα, ὅπως εἶναι ἔτοιμοι πρὸς ἔφοδον ἅμα τῷ ἀκούσματι σαλπισμάτων· ὁ ἀγγελιαφόρος, διακινδυνεύων ἐν μέσῳ τῶν συριττουσῶν σφαιρῶν, μεταβιβάζει τὰς διαταγὰς πονταχοῦ καὶ εἶτα ἀφικνεῖται εἰς τὸ πυροβολεῖον τοῦ Ἰ. Μπρισιμιτζάκη, γνωστοποιῶν αὐτῷ τὴν μελετωμένην ἔφοδον. Ἡ ὥρα εἶναι ἤδη 3η μ. μ. ὅτε φθάνει ἐκ Μαλεβυζίου καὶ ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν κ. Κόρακας, ὅστις μεταβαίνει εἰς τὸ ὄχυρμα «Πατητήρια», ἀποστέλλει δὲ τὸ ἐπιτελεῖόν του καὶ τοὺς ὀλίγους ἀκολουθήσαντας αὐτὸν ὀπλοφόρους εἰς τὴν Δ πτέρυγα, διότι καὶ ἐκεῖ ὁ ἀγὼν συνεχροτεῖτο κρατερὸς ἤδη. Ἄμα τῇ καταλήλῳ στιγμῇ αἱ σάλπιγγες ἤχουσιν, αἱ πολεμικαὶ κραυγαὶ ἐξέρχονται βροντώδεις τῶν λασίων στηθῶν τῶν Κρητῶν, αἱ ζητωκραυγαὶ ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως πλημμυροῦσι τὸν αἰθέρα καὶ ἡ ἔφοδος ἀρχεται. Ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν του, ὁ Ἀγγελιδάκης, ὁ Παπαδάκης, ὁ Μανουσάκης καὶ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ παροτρύνουσι τοὺς πάντας μετὰ τῶν πρώτων εὐρισκόμενοι καὶ ἀκάθεκτοι ὀρμῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, προσβληθέντος ταῦτοχρόνως καὶ ἐκ τοῦ μέρους τῆς Πεδιάδος ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀϊτανίαις δικηγόρου Γ. Κ. Κοκκινάκη καὶ τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀφικθέντος Γεν. Ἀρχηγοῦ Πεδιάδος Ἀντ. Τρυφοπούλου ἐπὶ κεφαλῆς 150 πολεμιστῶν, ἐξ ὧν οἱ 40 μοναχοὶ ἐκ τῶν μονῶν Ἀγκαράθου καὶ Ἐπανωσήφης. Ὁ ἐχθρὸς, πτοηθεὶς ἐκ τῆς ὀρμητικῆς ἐκείνης ἐφόδου, συνταράσσεται, κλονίζεται καὶ τέλος τρέπεται εἰς φυγὴν, καταλείπων 17 πτώματα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· οἱ ἡμέτεροι καταδιώκουσιν αὐτὸν ἐπὶ 2000 μέτρα, ἐν μέσῳ ὄνειδιστικῶν φράσεων καὶ ἀλαλαγμῶν, δεκατίζοντες αὐτὸν διὰ τῶν καταδιωκτικῶν πυρῶν, ἐνῶ τὸ πυροβόλον Μπρισιμιτζάκη ἐκσφενδονίζει βολιδοφόρους, ἐπιφερούσας τὸν ὄλεθρον. Συγχρόνως ἀπὸ τῆς Δ πτέρυγος ἡ ἔφοδος γίνεται δι' ὁμοίας ἐπιτυχίας πρωτοστατούντων τῶν ἐκεῖ ἀξιωματικῶν τοῦ τάγματος καὶ τεσσάρων Ἀποκορωνιωτῶν. Μόνον οἱ τὸν Γιούκταν προσβάλλοντες φαίνονται ἀνθιστάμενοι καὶ προσπα-

θούντες νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν Ἀνεμόσπηλα, ἵνα προσβάλωσιν ἐκ τοῦ πлагίου τοὺς ἀπὸ τῶν ὑπῤωρειῶν τοῦ ὄρους μαχομένους· ἀλλ' ὁ ὑπολογαγὸς I. Κοκκινάκης δι' ἐπιδεξίας κινήσεως ὑπερφαλαγγίζει αὐτοὺς, τοὺς θέτει μεταξὺ δύο πυρῶν καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ τραπῶσιν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Οἱ ἐχθροὶ καταδιώκονται ἐπὶ μακρὸν ἐκ μὲν τῆς Δ πτέρυγος μέχρι Συλάμου, Μαραθίτη, καὶ τοῦ χωριδίου Σπήλια ἐκ δὲ τῆς Α μέχρι Σαλανίου, ὅπου ἴστανται καὶ ἄλλοι μὲν καταλαμβάνουσι τὰ ἐκεῖ κλιμακωτὰ ὀχυρώματα, ἄλλοι δὲ παρατάσσονται εἰς φάλαγγας. Οἱ ἡμέτεροι κερδίσαντες νίκην τελείαν, νομίζουσιν ὅτι οὐδὲν ὄφελος θὰ προκύψῃ, ἂν ἐξακολουθήσωσι προσβάλλοντες τὸν ἐχθρὸν καὶ διὰ τοῦτο παύονται τῆς καταδιώξεως καὶ τοῦ πυρὸς καὶ ζητωκραυγάζοντες, παράφρονες ἐκ χαρᾶς διὰ τὴν μεγαλοπρεπῆ νίκην, ἡσύχως ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς προτέρας τῶν θέσεις.

Ἦτο 5η σχεδὸν ὥρα μ. μ. καὶ ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος ἱστάμενος ἐπὶ λοφίσκου ἀνωθεν τῶν Πατσιδίων, ἐλάμβανεν ἀναφορὰν παρὰ τῶν διαφόρων ἀξιωματικῶν του τῆς Α πτέρυγος, ὅτε ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς Πεδιάδος Ἄντ. Τρυφόπουλος μετὰ τῶν πολεμιστῶν του, ἀφοῦ καὶ ἐκ τοῦ μέρους τῆς Πεδιάδος ἀπεκρούσθη ὁ ἐχθρὸς, ἀφικνεῖται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἀϊτανίων, ὅπως συναντηθῆ μετὰ τῶν ἄλλων. Οἱ πολεμισταὶ του, ἀκμαῖοι εἰσέτι, δεικνύουσι προθέσεις νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω πρὸς τὸν ἐχθρὸν, ἀλλ' ὁ Διοικητὴς ὑποδεικνύων αὐτοῖς τὸν κίνδυνον, ὃν θὰ διέτρεχον ἔνεκα τοῦ μεγάλου τῶν ἐχθρῶν ἀριθμοῦ καὶ τοῦ λίαν ἀναπεπταμένου καὶ πεδινοῦ τοῦ ἐδάφους, τοὺς προτρέπει νὰ στραφῶσι μετὰ τῶν ἄλλων πρὸς τὰ ὀπίσω. Δυστυχῶς ὅμως τινὲς ἐξ αὐτῶν καὶ οἱ μοναχοὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἡγούμενον Μελέτιον Βασιλάκην διὰ τοῦ Πατσιδιανοῦ ῥύακος προχωροῦσι κρύφα πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐνῶ ἀπ' ἐτέρου ὁ ἀρχηγὸς Τρυφόπουλος μετ' ἄλλων ὀπαδῶν του ὑπερβαίνει τὸ χωρίον Πατσιδες διὰ τινος χαρᾶδρας. Αἴφνης οἱ μοναχοὶ μετὰ τῶν ἄλλων, ἀνερχόμενοι εἰς 60, ἐπιφαίνονται εἰς τὴν πεδιάδα καὶ αὐθωρεὶ εἰς λόχος νιζάμηδων μετ' ἄλλων ἀτάκτων βαίνει ἐναντίον των, ἐνῶ ἄλλος λόχος μετ' ἀτάκτων προῦχώρει κατὰ τοῦ Τρυφοπούλου. Ὁ Διοικητὴς βλέ-

πων τὸν κίνδυνον τῶν προχωρησάντων, οἵτινες ἀφεύκτως θὰ περικυκλοῦντο, παραλαμβάνει δύο μόνον διμοιρίας τοῦ Τάγματος εὐρισκομένους πλησίον του, διότι αἱ ἄλλαι εἶχον διαταχθῆναι ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν κωμόπολιν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ὑπαξιωματικῶν, καὶ τινες ὀπλοφόρους Ἀρχανιώτας καὶ ἄλλους ἀνερχομένους εἰς πενήτηντα καὶ κατέρχεται τὸν λοφίσκον, ὅπως ὑποστηρίξῃ τὴν ὑποχώρησιν τῶν κινδυνευόντων καὶ ἄρχεται τοῦ πυρός. Ὁ ἐχθρὸς, ἀναγκασθεὶς ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὸ νέον τοῦτο πῦρ, σταματᾷ καὶ οὕτως οἱ μικροὺ δεῖν νὰ περικυκλωθῶσι σώζονται, ἐνῶ οἱ ὑπὸ τὸν Διοικητὴν προχωροῦσι πρὸς αὐτούς ἐνόσφ' ἐπιτρέπει τὸ ἔδαφος. Ὄταν πλέον ὁ ἀρχηγὸς Τρυφόπουλος καὶ οἱ ἄλλοι ἦσαν ἐκτὸς κινδύνου καὶ συνηντήθησαν μετὰ τοὺς ὑπὸ τὸν Ι. Νταφώτην, γίνονται συνεννόησις περὶ τῆς ἔσσης ἐνεστίνου ἀκινδύνου ὀπισθοχωρήσεως, ἀποφασίζεται δέ, ἵνα ὁ μὲν ἀρχηγὸς Τρυφόπουλος καταλάβῃ γήλοφόν τινα ἀριστερᾷ τῶν Πατσίδων καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τὰς Ἀρχάνας ὁδοῦ κείμενον, αἱ δὲ δύο διμοιρίαι καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλοφόροι ἐξακολουθήσωσι τὸ πῦρ κατὰ τοῦ ἐπερχομένου πολυπληθεστέρου ἐχθροῦ. Αἱ δύο διμοιρίαι τῶν Ἐπιλέκτων τάσσονται εἰς γραμμὴν καὶ γονυπετῶς, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ὀπλοφόροι προφυλάσσονται ὡς ἕκαστος δύναται καὶ τὸ πῦρ ἄρχεται.

Συγχρόνως ὁμοίως νέον πῦρ ἄρχεται κατὰ τὸ ἀριστερόν, κυρίως ἀπὸ τοῦ Γιούκτα καὶ τοῦ Τζέ, τοῦ ἐχθροῦ ἐννοοῦντος ν' ἀποπλύνη ὀλίγον τὸ αἶσχος τῆς ἤττης του διὰ νέας ἐπιθέσεως. Ἡ μάχη γενικεύεται σχεδὸν καὶ πάλιν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιστρεφόντων σπεύδουσιν εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀριστεροῦ, διότι ἡ ἐπίθεσις φαίνεται κρατερὰ. Ὁ Διοικητὴς μετὰ πάροδον 20' διατάσσει τοὺς ὑπ' αὐτὸν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν δεξιᾷ τῶν Πατσίδων ἐλαιῶνα, ἵνα ἀκινδυνώτερον ὀπισθοχωρήσωσιν εἰς τὴν κωμόπολιν, διότι στίφη ἀτάκτων Ὀθωμανῶν διηυθύνοντο ὅπως καταλάβωσι τὸν κάτωθεν τοῦ Τζέ καὶ πλαγίως τῶν Πατσίδων κείμενον ἄλλον ἐλαιῶνα. Αἱ διμοιρίαι καὶ οἱ ἄλλοι ὀλιγοὶ ὀπλοφόροι τάσσονται ὀπισθεν τῶν ἐλαιῶν καὶ πυροβολοῦσιν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, οὔτινος αἱ σφαῖραι πολυπληθεῖς θραύουσι τοὺς κλάδους τῶν δένδρων· μετὰ πέντε λεπτὰ τὰ φυσίγγια τῶν

ἡμετέρων ἐξαντλοῦνται, ἐνῶ ταῦτοχρόνως ἄτακτοι ἵππεῖς ἐπιφαίνονται ἐκ διαφόρων σημείων προχωροῦντες κατ' αὐτῶν. Τότε ὁ Διοικητὴς διατάσσει τὸν ἐπιλοχίαν Χρυσούδην νὰ παραλάβῃ πέντε ἐπιλέκτους καὶ νὰ ἀνέλθῃ τὸν γήλοπον, εἰς ὃν εἶχε διευθυνθῆ ὁ ἀρχηγὸς Τρυφόπουλος, ὅπως εἰδοποιήσῃ τοὺς ἐκεῖ νὰ ἄρξωνται τοῦ πυρὸς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπιβοηθήσωσι τὴν ὑποχώρησιν. ἀνελθὼν τὸν γήλοπον ὁ ἐπιλοχίας οὐδένα εὕρισκει, διότι οἱ πρὸς αὐτὸν διευθυνθέντες ἔλαβον τὴν διὰ μέσου τῶν ἐλαιοδένδρων παράλληλον πρὸς τὸν Τζέ στενωπὸν, ὅπως ἀποφύγωσι τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις θὰ ὑπερέκειτο αὐτῶν. Ὁ Διοικητὴς νομίζων ὅτι ἡ ὑποχώρησις ἦτον ἐξησφαλισμένη καὶ βλέπων τὸν μὲν ἐχθρὸν ἐπὶ μᾶλλον πλησιάζοντα τοὺς δὲ ἄνδρας του στερουμένους παντελῶς σχεδὸν φυσιγγίων, διατάσσει αὐτοὺς νὰ ὀπισθοχωρῶσιν ἡσύχως, προφυλαττόμενοι ἀπὸ ἐλαίας εἰς ἐλαίαν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν του κλείει τὴν ὀπισθοχώρησιν. ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς πλησιάζει πανταχόθεν καὶ ἀπειλεῖ τοὺς ὑποχωροῦντας διὰ κυκλώσεως. Τοῦτο ἰδὼν ὁ ἡγούμενος Μελέτιος Βασιλάκης ὀλίγον πέραν τοῦ Διοικητοῦ καὶ τῶν ἀξιωματικῶν του εὕρισκόμενος μετὰ δέκα πέντε περίπου μοναχῶν καὶ ὀλίγων ὀπλοφόρων Πεδιαιδιτῶν ἄρχεται σφοδροῦ πυρὸς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἱερομόναχος Φώτιος Παπαδάκης, ἰστάμενος ἐπὶ μικροῦ σωροῦ λίθων, ὀρθὸς μάχεται ἐξ ἀποστάσεως εἴκοσι βημάτων, προασπίζων πάντας σχεδόν· ἔχει φονεύσει ἤδη τρεῖς τῶν μᾶλλον προκινδυνευόντων Ὁθωμανῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς κινδυνεύει νὰ πέσῃ ζῶν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἄλλοπίστων, διὸ οἱ μοναχοὶ φωνοῦσιν αὐτῷ «γίγαειρε πίσω, Φώτιε!» ἀλλ' ὁ Φώτιος μεθύων ἐκ τῆς ὀσμῆς τῆς πυρίτιδος καὶ ἔμπλεως τῆς ἐπὶ τὸν Θεὸν αὐτοῦ πεποιθήσεως, ἀποκρίνεται διὰ φωνῆς ὑπερηφάνου· «παίζετε μωρὲ σεῖς καὶ δὲν μᾶς πιάνει μπαλλωθιὰ ἐμᾶς τσοὶ Χριστιανοὺς» καὶ πυροβολεῖ ἐκ νέου· ἀλλ' ὅτε, κατιδὼν τὸν ἀφευκτον κίνδυνον τῆς συλλήψεώς του, ἐπιχειρεῖ νὰ ὀπισθοχωρήσῃ, σφαῖρα ἐκ τοῦ πλαγίου πλήττει αὐτὸν κάτωθεν τῆς ἀμιστερᾶς ὠμοπλάτης καὶ διαπερᾷ τὴν καρδίαν του. Ὁ ἥρωος μοναχὸς πίπτει νεκρὸς καὶ δεκάς Τουρκακρητῶν ὄρμα ἢ ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν του. Ἀγίων

λυσσώδης συνάπτεται τότε μεταξύ τῶν Τουρκοκρητῶν καὶ τῶν περὶ τὸν ἡγούμενον Μελέτιον μοναχῶν, οἵτινες τέλος κατορθοῦσι ν' ἀναλάβωσι τὸ πτώμα τοῦ Φωτίου.

Ὁ Διοικητὴς μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Θεοφιλάτου, Βουτιερίδου καὶ Μπρισιμιτζάκη ἔχουσι μείνει πολὺ ὀπίσω καὶ ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρῶσι κρυφίως, ὅπισθεν ἐλαιῶν προφυλασσόμενοι· ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι αὐτοῖς τόσο καταφανής, ἀλλ' οἱ δύο ἀγγελιαφόροι Νικ. Χαλκιαδάκης καὶ Ἰωάν. Κατσουλάκης, ἀνευ φυμαγιῶν καὶ αὐτοί, ἄρχονται κραυγάζοντες «τὸν Διοικητὴν μας πιάνουσε»· καὶ ὄντως ἰκανὸς ἀριθμὸς Τουρκοκρητῶν εἶχεν ἀφίχθῃ ἤδη εἰς ἀπόστασιν 20 βημάτων ἀπὸ τοῦ Διοικητοῦ, πρὸς δὲν ἐφώνουν «στὴν Νταφώτη τὴ τσεφαλή σου θέλουμε νὰ τὴν πάμενε στὸ Κάστρο.— Ἐλάτε παληόσκυλα νὰ τὴν πάρετε» ἀποκρίνεται ὁ Νταφώτης καὶ πυροβολεῖ κατ' αὐτῶν διὰ τοῦ περιστρόφου του· αἱ σφαῖραι συρίζουσι πανταχόθεν καὶ ὁ ἔχθρος μένει ἀόρατος δι' ἡμᾶς· ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Θεοφιλάτος, μὴ δυνάμενος νὰ πράξῃ ἄλλο τι, ὑβρίζει τὰς διαβολικῶς συριττούσας σφαῖρας. Ὁ Διοικητὴς καταβληθεὶς ἐκ τῆς πολλῆς κοπώσεως δὲν δύναται νὰ βαδίσῃ καὶ γονυπετεῖ· ἡ σύλληψίς του εἶναι ἀφευκτος· ὁ ὑπολοχαγὸς Γουβιανάκης, ἀντιληφθεὶς τῶν φωνῶν τῶν ἀγγελιαφόρων ἀπὸ τοῦ λόφου Τζέ καὶ βλέπων τὸν κίνδυνον τοῦ Διοικητοῦ του, μετὰ δακρύων προσκαλεῖ πάντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν μαχομένους νὰ δράμωσι πρὸς διάσωσιν τῶν κινδυνευόντων καὶ ὁρμᾷ πρὸς τὴν κατωφέρειαν τοῦ Τζέ μετὰ τῶν ἀνδρῶν του· ἀλλὰ μέγας ἀριθμὸς ἀτάκτων Ὀθωμανῶν ἐπιπροσθεῖ εἰς τὸ μεταξύ διάστημα καὶ ὁ Γουβιανάκης ἀναγκάζεται νὰ ὀπισθοχωρήσῃ. Εἰς τὴν κωμόπολιν εἶχεν ἤδη διαδοθῆ ὅτι ὁ Νταφώτης μετὰ τοὺς ἀξιωματικούς του συνελήφθησαν ζῶντες ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ· κραυγὴ ὀδύνης ἐξέρχεται ἀπὸ τῶν στομάτων πάντων, οἵτινες παροτρύνοντες ἀλλήλους καὶ ὡσεὶ πτερόποδες σπεύδουσι ν' ἀναλάβωσιν αὐτοὺς νεκροὺς ἢ ζῶντας. Ὁ ἀρχηγὸς Ἀρχανῶν Γ. Καπετανάκης μετὰ τῶν Ἀρχανιωτῶν ὀπλοφόρων προτρέχουσι διευθυνόμενοι πρὸς τὰς κάτω Ἀρχάνας ὡς καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Νικ. Χατζηδάκης, ἐνῶ ἐκ τοῦ ὄχυρώματος «Γαλανὸ Παποῦρι» πάντες οἱ ἐκεῖ εὐρισκόμενοι ἐξορμῶσιν

ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ. Πρῶτος πλησίον τοῦ Διοικητοῦ, ὅτε οὗτος ἔρριπτε καὶ τὴν τελευταίαν τοῦ περιστροφῆς του σφαίραν, καταφθάνει δεκαεξαετής Ἀρχωνιώτης παῖς καὶ τιθεμένος παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ, ἄρχεται πυροβολῶν. ἤδη καταφθάνει καὶ ὁ ἐκ Θραψανοῦ Μαρινελάκης καὶ μετὰ τινος ἄλλου ἀνεγείρουσι τὸν Διοικητὴν καὶ ἐπιδοθηθοῦσιν αὐτὸν ἢ ὀπισθοχωρῆ, ἐνῶ ἄλλοι ὁλογὲν ἀφικνούμενοι ὀπλοφόροι προσβάλλουσι τὸν ἐχθρὸν ὁ ὀπλρχηγὸς Ν. Παπαδόκης μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν πρῶτος ἀφίχθεις εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν βάλλει ταχὺ πῦρ ἀπὸ τινος λοφίσκου κατὰ τῶν πρώτων Τουρκοκρητῶν, καὶ ὁ ἐπιλογίας Χρυσούδης καταλαβὼν ἕτερον ἐπικαιρότερον σημεῖον μάχεται γενναίως. Τὸ πῦρ γενικεύεται πανταχόθεν, διότι καὶ κατὰ τὸ ἀριστερὸν ἡ μάχη ἐξακλουθεῖ σφοδρά, ὅτε ἀκούεται ὁ κρότος τοῦ πυροβόλου μας καὶ ζητωκραυγαὶ παρατεταμέναι ἐπιδέχονται τὴν ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς μας συρίζουσα ὀβίδα, ἣτις λίαν ἐπιτυχῶς βληθεῖσα, πέπτει ἐκρηγνυομένη εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ Ι. Μπισιμιτζάκης κατανοήσας ὅτι πρέπει νὰ προσβληθῇ αὐτὸ τὸ Σκαλιόν, ἵνα ἐπιφέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν ἐπιτιθέμενον ἐχθρὸν, βάλλει ἐπανειλημμένως κατὰ τοῦ χωρίου καὶ ἡ τρίτη ὀβίς, πεσοῦσα ἐπὶ εὐφλέκτων ὕλων, μεταδίδει τὸ πῦρ εἰς τὰς οἰκίας· τὸ Σκαλίον καίεται, ὡς ἀποδεικνύει ὁ πυκνὸς πρὸς τὸν αἰθέρα ἀνερχόμενος καπνὸς καὶ ὁ ἐχθρὸς κλονίζεται· τὸ πυροβόλον τοῦ Μπισιμιτζάκη ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Κυπαρίσση ἀφ' ἑτέρου ἐξακολουθοῦσιν ἀποστέλλοντα τὰς ὀβίδας τῶν κατ' αὐτοῦ καὶ τέλος, βιαζόμενος πανταχόθεν, ἀναγκάζεται νὰ τραπῆ καὶ πάλιν εἰς φυγὴν, τραυματισθέντος κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν τοῦ αἰμογαροῦς Τουρκοκρητὸς ὀπλρχηγοῦ Πουλικιάτσου καὶ μετ' ὀλίγον ἐπικινδύνως τοῦ ἀνδρειότερου αὐτῶν ὀπλρχηγοῦ Χοχλίδου. Οἱ ἡμέτεροι δεκατίζουσι τὸν φεύγοντα ἐχθρὸν διὰ καταδιωκτικῶν πυρῶν, λίαν καταστρεπτικῶν.

Περὶ ὥραν 7ην μ. μ. τὸ σκότος ἀρχίζει νὰ ἐπικαλύπτῃ τοὺς λόφους καὶ τὰ αἵμαποτισθέντα πεδία καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐκ τοῦ δεξιοῦ ἐπιστρέφουσιν ἡσύχως διὰ μέσου τῶν ἀτραπῶν εἰς τὴν κωμόπολιν, ἐνῶ ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ μάχονται εἰσέτι· αἱ ἐκ τῶν ὕπλων

ἐξερχόμεναι ἀκαταπαύστως φλόγες δεικνύουσι τὴν ἐκεῖ λοφοσειράν ὡς καιομένην καὶ ἀποτελοῦσι θέαμα ἔξοχον. Τέλος περὶ ὥραν 7 1/2 μ. μ. καταπαύει καὶ ἐκεῖθεν τὸ πῦρ, τῶν Τούρκων πλέον ὑποχωρησάντων, καὶ ἡ ἡσυχία διαδέχεται τὸν τρομερὸν τῶν ὀπλων καὶ τῶν τηλεβόλων κρότον. Ἡ μάχη ἐπερατώθη καὶ νίκη τελεία ἔσπεψε τὰ ὄπλα τῶν Χριστιανῶν, οὔτινες ἠριθμοῦντο εἰς 800 μὲν ὅτε ἤρξατο τὸ πρῶτον πῦρ, ἀφίχθησαν δὲ μέχρι 1300 κατὰ τὸ τέλος τῆς μάχης καὶ ἀντιμετρήθησαν πρὸς ἐχθρὸν ὑπερβάντα τὰς 10000 ἐξ ὧν ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδες ἦσαν στρατὸς τακτικός. Αἱ ἀπώλειαι ἡμῶν δὲν ὑπερέβησαν τοὺς 9 νεκροὺς καὶ 12 τραυματίας, ἐνῶ αἱ τοῦ ἐχθροῦ κατ' ἀσφαλεῖς ἐξ Ἡρακλείου πληροφορίας μετὰ τινος ἡμέρας ληφθείσας, ἀνῆλθον εἰς 120 νεκροὺς καὶ ὑπερδιπλασίους τραυματίας. Τὸ μικρὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπωλειῶν ἡμῶν καὶ τὸ πολυἀριθμον τοῦ ἐχθροῦ καθιστᾷ ἴσως ὀλίγον μυθικὴν τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος· ἀλλ' ἀναλογισθῆτις ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἦτον ὑπὲρ τὸ δέον ἐκτεθειμένος, ἕνεκα τῆς ἐπιθετικῆς αὐτοῦ τακτικῆς, καὶ ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἦσαν καλῶς ὠχυρωμένοι, οὐδὲν ἔλαττον θὰ ἐκπλαγῆ διὰ τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ τοιοῦτον εἶναι πάντοτε σχεδὸν παρὰ τοῖς Κρησί· νὰ μάχωνται δηλ. ὀλίγοι κατὰ πολλῶν, νὰ ἔχωσιν ὀλιγωτέρας ἀπωλείας καὶ νὰ ἐξέρχωνται τοῦ ἀγῶνος νικηταί. Τοιαύτη τέλος ἦτον ἡ βουλή τοῦ Ὑψίστου, πρὸς ὃν μετὰ δακρύων ἀπετείνοντο καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς μάχης αἱ—ἀλλαι Σουλιώτισσαι—γυναῖκες τῶν Ἀρχανῶν.

Ἡ 14ωρος αὕτη μάχη εἶναι μία τῶν σπουδαιοτέρων τῶν Κρητικῶν ἐπαναστάσεων, ἕνεκα τῆς σφοδρότητος αὐτῆς καὶ τοῦ πολυἀριθμοῦ τοῦ ἐχθροῦ. Πλεῖστοι γέροντες πολεμισταὶ καὶ πρῶτος μεταξὺ αὐτῶν ὁ Τουρκοφάγος τοῦ 66 ὑπαρχηγὸς ὄλων τῶν Ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν Χαρ. Ἀγγελιδάκης, ὁ περιφανὴς σύντροφος τοῦ ἀπαθανατισθέντος διὰ τῆς δημοτικῆς μούσης ἥρωος Ἡρακλέους, φονευθέντος κατὰ τινὰ μάχην ἐν Γάζι τοῦ Μαλεβυζίου, ὠρρίζοντο μεθ' ὄρκου ἐπὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν, ὅτι δὲν ἐνθυμοῦνται ὠραιότεραν ἀλλὰ καὶ σφοδρότεραν μάχην ἀπὸ τῆς 15ης Μαρτίου, καὶ μόνον ἡ τριήμερος ἐν Λασιθίῳ κατὰ τὸ 68 εἶναι ἀνωτέρα αὐτῆς κατὰ τὴν διάρκειαν, ἀν' ὅχι κατὰ τὴν σφοδρότητα.

Τῆς μάχης ταύτης ὅλας τὰς φάσεις παρηκολούθουν ἀπὸ τοῦ ἀπέ-
ναντι ἡμῶν πελάγους τέσσαρα μεγάλα πλοῖα τῶν Εὐρωπαϊκῶν
Δυνάμεων καὶ ἀποροῦμεν εἰσέτι, πῶς δὲν μᾶς ἐκανονιοῦλῃσαν
ἀφοῦ ὑπερέβημεν ἐν τῇ καταδιώξει τὴν ἐκ φιλανθρωπίας (μόνον
ἐπὶ τοῦ χάρτου) χαραχθεῖσαν οὐδετέραν ζώνην.

Καὶ ὅτε πλέον οἱ μαχηταὶ ἐπέστρεπον εἰς τὴν κωμόπολιν πλή-
ρεις ὑπερηφανείας καὶ χαρᾶς, παρὰ τεταμέναι ζητωκραυγαὶ ἠκού-
οντο πανταχόθεν, ἄσματα πολεμιστήρια ἐψάλλοντο, συγκινητικαὶ
αἱ εὐχαὶ τῶν γυναικῶν ἐξῆλθον τοῦ στόματός των καὶ πάντες
συνεχαίροντο ἀλλήλοις διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν χριστιανικῶν ὀ-
πλων, ἰδιαιτέρα δὲ ἐπέσπασαν συγχαρητήρια παρ' ὅλων καὶ τοῦ
Γεν. Ἀρχηγοῦ κ. Α. Κόρακα οἱ ἥρωες τῆς ἡμέρας Νταφώτης
καὶ Ἀγγελιδάκης καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ I. Μπρισμι-
τζάκης

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἱατροὶ Ν. Μπογιατζάκης, Γ. Παστριάκης καὶ
Κ. Μαλικούτης, ἀφίχθεις μετὰ τοῦ κ. Κόρακα, ἔσην πρὸς τοὺς
μαχόμενους ἐπεδείξαντο ἀνδρείαν καὶ αὐταπάρνησιν, διότι πολ-
λάκις εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός προσερχόμενοι παρελάμβανον
τοὺς τραυματίας ὅπως παράσχωσιν αὐτοῖς τὴν δέουσαν περίθαλ-
ψιν καὶ τοὺς ὀδηγήσωσιν εἰς τὴν κωμόπολιν, ἔνθα καὶ ὁ χωλὸς
ἱατρὸς Διογ. Εὐτυχῆς, ἔτρεχεν ἀπὸ τραυματίου εἰς τραυματίαν,
παρέχων τὴν συνδρομὴν του.

Οἱ δὲ Ἐπίλεκτοι μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν των εἰς τὸν στρατῶνα
καίτοι δὲν εὐρόν τι, ὅπως καταπραΰνωσι τὴν μεγάλην αὐτῶν πεί-
ναν, οὐδὲ ὡς ἐν τούτοις ἀπώλεσαν τὴν ἐκ τῆς λαμπρᾶς νίκης εὐ-
θυμίαν των καὶ χαρὰν των, ἀλλ' ἐξεδήλωσαν αὐτὴν δι' ἄσμάτων,
δι' ἀφηγήσεων τῶν ἀτομικῶν των κατορθωμάτων, διὰ διαφόρων
διασκεδαστικωτάτων μεταξύ των ἀστεϊσμῶν. Καί, ὡς νὰ ἐμι-
μοῦντο ἐν ἀγνοίᾳ των τοὺς μεσαιωνικοὺς πολεμιστὰς καὶ βάρδους
συνάμα, τινὲς ἐξ αὐτῶν συναθροισθέντες περὶ μεγάλης τραπέζης
τοῦ συσσιτίου των, ἐν ἐνὶ τῶν θαλάμων, ὑπὸ τὸ ἀσθενὲς φῶς φα-
νοῦ τινος, προσεπάθουν νὰ ἀπαθανατίσωσι τὰ σπουδαιότερα τῶν
κατορθωμάτων των διὰ τῆς μούσης. Καὶ ἔβλεπέ τις ἐκεῖ δεκάδα
ἐπιλέκτων, μὲ μέλανα εἰσέτι ἐκ τῆς πυρίτιδος πρόσωπα, μὲ κό-

μας μακράς και ἀτάκτους, μὲ ἐνδύματα ἐρρυπωμένα ἐκ τοῦ λί-
πους τῶν φυσιγγίων, ἀλλὰ μὲ ἀέρα πολεμικώτατον, νὰ μένωσι
κεκυφότες ἐπὶ τινος τεμαχίου χάρτου ἐπ' ἀρκετὸν διάστημα και
νὰ ἀποπειρῶνται ὅπως καταστρώσωσι τοὺς στίχους, οὔτινες θὰ ἐ-
ξύμνουν τὴν ἐν τῇ μάχῃ δρᾶσίν των. Κυρίως τὸ ἀποπειρῶμενον
ποίημα θὰ περιστρέφετο εἰς τὸν τραυματισμὸν τῶν Πουλικάτσου
και Χοχλίδου, τῶν δύο Τούρκων ἡρώων· και ἦτον ἀστειοτάτη ἡ
σκηνὴ ἐκεῖνη, καθ' ἣν ἀντεκρούοντο αἱ γνῶμαι τῶν μὲν πρὸς τὰς
περὶ τέχνης ἰδέας τῶν δέ· τὰ σχόλια ἐνὸς ἐκάστου ἤλλασσον ἀνὰ
πᾶσαν στιγμὴν τὴν μορφήν τοῦ στίχου και τὸ κυοφορούμενον ποί-
ημα παρουσίαζεν ἀνέλπιστον δυσκολίαν μέχρις ὅτου ἔλθῃ εἰς φῶς,
πρᾶγμα ὕπερ οὐδῶλος οἱ αὐτοσχέδιοι βάρδοι ἐπίστευον. Ἡμίσεια
ᾠρα παρήλθε μέχρις ὅτου, μετὰ πολλὰς ἀπαλείψεις, οἱ Ἐπίλε-
κτοι θαυμάσωσι τὸν πρῶτον στίχον:

Στῆς δεκαπέντε τοῦ Μαρτιοῦ ἡμέρα τοῦ Σαββάτου,
ἔν ἀμέσως ἐπηκολούθησαν οἱ ἐφάμιλλοί του

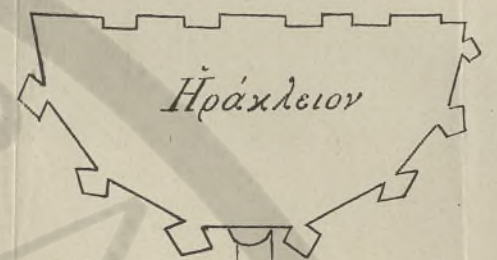
Ἐξω ἀπ' τῆς Ἀρχάναις ἐγένιν ἡ φοβερὴ ἡ μάχη
Ποῦ τοῦ Νταψῶτη οἱ Λιάπιδες παιδάκια τοῦ πολέμου,

και ὡσανεὶ ἤδη τὸ ποιητικὸν δαιμόνιον εἰσῆλθεν εἰς αὐτούς, οἱ
στίχοι διεδέχοντο ἀλλήλους μετ' ὀλιγωτέρας δυσκολίας. Ἄλλ' ὅτε
τὸ δυστυχὲς ποίημα ἔμελλε νὰ περατωθῇ, δύο ἄλλοι, ἄρτι
εἰσελθόντες εἰς τὸν θάλαμον ἐπίλεκτοι και ἐν εὐθύμῳ καταστάσει
εὐρισκόμενοι, δὲν ἐνέκριναν τὸ κατασκευαζόμενον τῆς ἀνδρείας τῶν
μνημεῖον και διὰ τοῦτο ἤρπασαν τὸν χάρτην ἐξαπίνης και ἔσχι-
σαν αὐτόν. Καὶ οὕτως ἡ φαιδρὰ σκηνὴ ἔληξεν ἐν μέσῳ τῶν μεμ-
ψιμοιριῶν τῶν στερηθέντων τῆς ἀθανασίας.

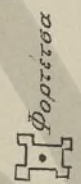
Επαρχία Μαλεβιζίου.

Τουρξικόν Έδαφος

Ηράκλειον

Κνωσός

Πύργος Γ' / Αγ. Σύλλας Στεργιανό.

Μαραθής

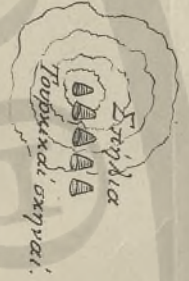
Βασιλίες

Πύργος Α' / Τοῦ Μαρτ' ο' ἄκου

Πύργος Β' / Αικαίοσπιλα

Σηράκια / Τουρξικὰ ἄκρηαι.

Καρόπολις Αχαρνῶν / Πατηρία

Ὁδὸς ἀγύσσα ἀπὸ Ἀρχανῶν εἰς Ηράκλειον

Πύργος Δ' / Πυροβολεῖα τῶν ἄκρων / Καστέλλι

Πύργος Ε' / Μικρὸν ἄκρημα

Πατοῖδες

Τουρξικὸν χωρίον Σκαδάνι

Χωρίον Κουνάβου

Χωματόλακος / Τάλανό Παπουρι

Τουρξικόν Έδαφος

Σχεδιάγραμμα
Κωμοπόλεως Ἀρχανῶν

Επαρχία Πεδιάδος

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙV.

[16 — 31 Μαρτίου]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Κατοπτεύσεις.—'Ημερησία διαταγή.— "Ηρωος ένταφιασμός.

Λίαν πρωτ' άπαν τὸ Τάγμα, μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ἕνεκα τῆς χθесινῆς κοπώσεως ἀνάπαυσιν, εὕρισκετο ἐπὶ ποδός, διότι φόβος ὑπῆρχε μὴ οἱ Ὀθωμανοὶ καὶ νέαν ἐπιχειρήσωσιν ἐπίθεσιν, ὥςτινες τῶν κινήσεων αὐτῶν, κατὰ τὰς ἀναφορὰς τῶν περιπόλων προεμήνυον. Ἀμέσως ἐγένοντο κατοπτεύσεις αὐτῶν καὶ τότε εἰδομεν ομάδας Τουρκοκρητῶν μετὰ στρατιωτῶν, περιφερομένων εἰς τὰ διάφορα τῆς μάχης τῆς χθὲς σημεῖα πρὸς συνάθρῃσιν τῶν κατὰλειφθέντων νεκρῶν· ἠριθμήσαμεν περὶ τοὺς πενήτηκοντα ἀπαχθέντας ἐπὶ ἡμιόνων ἐκ τῶν θέσεων τῶν ἀπὸ τοῦ Τζέ μέχρι τῶν Πατσιδῶν ἐλαιῶνων. Βεβαιωθέντος μετὰ τοῦτο ὅτι δὲν ὑπῆρχε φόβος ἐπιθέσεως τὸ τάγμα ἐπέστρεψεν εἰς τοὺς στρατῶνάς του καὶ τότε, παρακαχθέντων τῶν ἀνδρῶν εἰς γραμμὴν, ἀνεγνώσθη αὐτοῖς ἡ ἐξῆς ἡμερησία διαταγή :

'Ημερησία διαταγή τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν τῆς 16ης Μαρτίου 1897.

Κολακευομένη ἡ Διοίκησις τοῦ Τάγματος διὰ τὴν ἀνω-
τέραν παντὸς ἐπαίνου ἀνδρείαν, ἣν ἐπεδείξαντο οἱ ἄνδρες

κατὰ τὴν πολύωρον τῆς χθὲς μάχην, ἐκφράζει τὴν πλήρη εὐαρέσκειάν της εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὴν ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς καὶ ὀπλίτας καὶ προβαίνει εἰς τοὺς κάτωθι προβιδιασμούς, βεβαία οὔσα, ὅτι τάχιστα θὰ τύχη τῆς εὐκαιρίας, ἵνα καὶ εἰς τοὺς λοιπούς, γενναίους ἐπίσης ἀναδειχθέντας, ἢ αὐτὴ ἱκανοποιήσῃ μετ' εὐχαριστήσεως παρσχεθῆ.

Προάγονται εἰς λοχαγούς, οἱ ὑπολοχαγοὶ Γουδιανάκης Γεώργ. Νταφώτης Νικόλ. Κοκκινάκης Ἰωάν.

Εἰς ὑπολοχαγούς, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Γραμματεὺς τοῦ Τάγματος Βουτιεριίδης Ἡλίας καὶ οἱ ἀνθυπολοχαγοὶ Μπρισιμιτζάκης Χριστ. Θεοφιλάτος Δημήτρ. Φουντουλάκης Νικόλ. καὶ Παπαδόπουλος Ἀνάργ.

Εἰς ἀνθυπολοχαγόν, ὁ ἐπιλοχίας Χρυσούδης Νικόλαος.

Εἰς ἀνθυπασπιστάς, οἱ λοχίαὶ Παπαντωνίου Δημ. Σχιναῆς Ἀλέξανδρ. (τραυματισθεὶς), Καλαμίδας Ἀντ. καὶ Χαλκιαδάκης Νικόλ. ἀναπληρῶν καὶ τὸν τραυματισθέντα σημαιοφόρον.

Εἰς λοχίας, οἱ δεκανεῖς Καραχάλιος Χρ. (τραυματισθεὶς) Κυριαζῆς Δημ. Ρούσσης Γεώργ. Καπετανάκης Κωνστ. Μέλλερ ἢ Καρᾶς Πέτρ. Βιδάκης Ζαχαρ. Πασχαλίδης Κωνσ.

Εἰς δεκανεῖς, οἱ Ἐπίλεκτοι Στασινόπουλος Πέτρ. Βούρδουλας Παναγ. (τραυματισθεὶς) Μιλωνᾶς Μιχ. Καλέντζος Νικόλ. Σφακιανάκης Χρ. Σφακιανάκης Νικόλ. Συμρνάκης Ζαχαρ. Κατσουλάκης Ἰωάν.

Ἐν Ἄνω Ἀρχάναις τῇ 16ῃ Μαρτίου 1897

Ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος

I. Νταφώτης

Μετὰ τοῦτο τινὲς τῶν ἀνδρῶν τοῦ Τάγματος, ὑπὸ τὴν ἐπιπτεῖαν τοῦ Διοικητοῦ κατασκευάσαν πρόχειρον ἄλλ' ἰσχυρὸν ὄχυρωμα ἐπὶ τῆς θέσεως «Βιόλα», ἧτις τόσον ἐπικαιρὸς ἐφάνη κατὰ τὴν μάχην τῆς χθὲς, μέχρις ὅτου καταλληλοτέρα περίστασις ἐπιτρέψῃ τὴν τελείαν αὐτοῦ κατασκευήν.

Ἦδη εἰς τὴν κωμόπολιν εἶχεν ἀφικθῆ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Χερσοννήσου κ. Ἀγαθάγγελος Παπαδάκης, ἵνα παραστῆ εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ ἥρωος μοναχοῦ Φωτίου Παπαδάκη, ὅστις ἦτον ἐκ τῶν προσφιλεστέρων αὐτῷ κληρικῶν του. Μεθ' ὅλην τὴν καταβληθεῖσαν προσπάθειαν, ὁ ἐπίσκοπος δὲν δύναται νὰ συγκατήσῃ τὰ δάκρυά του ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς συμπαθοῦς ὄψεως τοῦ νεκροῦ καὶ ἀκράτητα ἐκσπῶσι ταῦτα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, ἐνῶ οἱ λυγμοὶ ἀναταράσσουσι τὰ στήθη του. Μὲ τὸ μειδίαμα εἰσέτι εἰς τὰ χεῖλη καὶ μὲ τὴν, ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ πλέον προσώπου, ἔκφρασιν τοῦ ὑπερτάτου ἡρωϊσμοῦ, ὃν εἶχεν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου του, καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως ἔκειτο ἐν τῷ φερέτρῳ του ὁ ἀθλητικὸς μοναχός, ὁ ἀληθὴς ἥρωος, προκαλῶν τὴν συγκίνησιν καὶ τοῦ μᾶλλον ἀπαθοῦς μαχητοῦ. Πλεῖστοι παρθένοι καὶ γυναικες ἰστάμεναι περὶ τὸ φέρετρον ἔψαλλον τὰ ἀπαραίτητα μοιρολόγια καὶ ὁ μελαγχολικὸς αὐτῶν ἦχος συνεκίνει βαθέως πάντας τοὺς ἐκεῖ εὐρισκομένους· ὅσον καὶ ἂν ἐμακάριζεν τις αὐτὸν διὰ τὸν ἔνδοξόν του ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος θάνατον, ἤσθάνετο ἐν τούτοις καὶ ἄλλοις τι εἰς τὴν καρδίαν, βλέπων ἄψυχον τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις λίαν ὠφέλιμος θὰ ἦτο τῷ ἄγῳνι διὰ τῆς παρασυρούσης πολλοὺς εἰς ἡρωϊκὰ κατορθώματα ἀνδρείας του.

Ἡ κηδεῖα τοῦ φονευθέντος, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Διοικητοῦ τῶν Ἐπιλέκτων, ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ μεγαλοπρεπής, ἀποδομιμένων αὐτῷ στρατιωτικῶν τιμῶν, ἵνα ἐν τῷ προσώπῳ του τιμηθῇ δεόντως καὶ ὁ κληρὸς, ὅστις καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ταύτην, ὡς πάντοτε, ἐπρωτοστάτησε.

Τὸ Τάγμα ὀλόκληρον περετάχθη ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ νεκροταφείου, ὡς καὶ μέρος ἐγχωρίων ὀπλιτῶν, καὶ πλῆθος πάμπλου συνέρρευσε εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἔκειτο ὁ νεκρός. Ἀνθὴ συλλεγέντα ἐκ τοῦ αἵματοποτισμένου ἐδάφους ἐστόλιζον τὸ φέρετρον, περὶξ τοῦ ὁποίου μετὰ ἱεροῦ σεβασμοῦ ἴσταντο περίλυποι οἱ ἄλλοι μοναχοὶ συμπολεμισταὶ του καὶ πολλοὶ ὀπλιταί, ἐνῶ αἱ γυναῖκες ἐθρήνουν καὶ ὁ ἐπίσκοπος Χερσοννήσου μετὰ δακρύων ἀνεγίνωσκε τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν. Μετὰ τὸ τέλος ταύτης ὁ Γραμματεὺς τοῦ Τάγματος ἐξεφώνησε μικρὸν ἐπικήδειον κατ' ἐντολήν

τῆς Διοικήσεως καὶ ὁ νεκρὸς μετεκομίσθη εἰς τὸν τάφον του· μία διμοῖρία ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀξιωματικοῦ ἐπυροβόλησε τρεῖς δι' ἀσφαίρων πυρῶν πρὸς ἔνδειξιν τιμῆς.

Ἐπὶ τοῦ τάφου του πλὴν ἄλλων στεφάνων κατετέθη εἰς τοιοῦτος ἐκ μέρους τοῦ Διοικητοῦ τῶν Ἐπιλέκτων μὲ τὴ τετραστικὸν :

Τέτοιο στεφάνι, Φώτιε, ἀπ' ἄνθη συναγμένα
Στὴ γῆ τὴν αἱματοβρεκτὴ δὲν εἶν' πολὺ γιὰ σένα.
Γιατὶ στεφάνι ἀθάνατο, πλασμένο ἀπὸ τὰ χέρια
Τοῦ Πλάστη γιὰ τὸ δούλό του, λαμποκοπᾷ στ' ἀστέρια.

καὶ ἕτερος ἐκ μέρους τῶν Ἀξιωματικῶν μὲ τὸ ἐπίγραμμα :

Δόξας στεφάνι ἀμάραντο ἐπάνω στὸ νεκρό σου
Βάζουν καρδιῆς, ὅπου ποθοῦν κ' αὐταῖς τὸ θανατό σου
Δὲν εἶναι θάνατος αὐτός· εἶναι ζῶν αἰώνια,
Ποῦ δὲν τὴν ἡαρμακῶνουνε τὰ πικραμμένα χροῖα.

Καὶ ἡ κηδεὶα τοῦ ἥρωος ἐγένετο μεθ' ὅλης τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τῆς ἀνταξίας πρὸς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπιβλητικότητος.

Τὸ δὲ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων θέλον νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἥρωος τὰ ἐκ τοῦ θανάτου του αἰσθημάτά του καὶ νὰ ἐπιχύσῃ ὀλίγον βάλσαμον εἰς τὰς τραθείσας τῶν οἰκείων του καρδίαις, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὴν τὸ ἐξῆς ἔγγραφον :

Ἄριθ. Πρωτ. 62.

**Τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν πρὸς τὴν
οἰκογένειαν τοῦ ἱερομονάχου Φωτίου
Παπαδάκη.**

Ἀγγέλλομεν ὑμῖν μετὰ τετρωμένης καρδίας τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἥρωος συγγενοῦς σας καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν ἱερομονάχου Φωτίου Παπαδάκη, ἀπώλειαν ἀνυπολόγιστον τόσον διὰ τὴν πατρίδα, ὅσον καὶ δι' ἡμᾶς ἅπαντας ἀνεξαιρέτως.

Ἄλλ' αἱ τοιοῦτου εἴδους ἀπώλειαι εἶναι οἱ μαργαρίται, οὓς πρὸ αἰώνων ἢ τάλαινα πατρὶς μας προσκολλᾶ εἰς τὸν πλεκόμενον διὰ τὴν ἐλευθερίαν στέφανον. Σᾶς συγχαίρομεν λοιπὸν διὰ τὸν μαργαρίτην σας καὶ ζηλεύομεν, διότι δὲν ἐπέσαμεν παρὰ τὸ πλευρόν του.

Ἐν Ἄνω Ἀρχάναις τῇ 16ῃ Μαρτίου 1897

Ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος

I. ΝΤΑΦΩΤΗΣ

Ὁ Γραμματεὺς

Ἡ. Π. Βουτιερίδης

Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ πολιτίμου μοναχοῦ, ὃν ἐξῆμνησε μετὰ τινὰς ἡμέρας καὶ ἡ λαϊκὴ μοῦσα διὰ τοῦ στόματος ἱερέως τινός, Στεφάνου ὀνομαζομένου, ἐκ τῆς μονῆς Ἐπανωσήφης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπή. — Ἀναχώρησις ἐυγενῶν συμπολεμιστῶν. — Ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ κ. Βάσδου.

Μετὰ τὰ ἔργα ταῦτα, φροντίζων ὁ Διοικητὴς καὶ περὶ τῆς διατηρήσεως τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν, οἵτινες κατὰ τὴν χθὲς μετὰ τὴν πολύωρον μάχην μῶλις περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐγεύθησαν ξηροῦ ἄρτου, πολλοὶ δὲ τούτων μετέβησαν εἰς τὰς φρουρὰς νήστεις, ἠναγκάσθη νὰ προβῆ εἰς τὸν σχηματισμὸν οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς, ἔργον ἀποκλειστικὸν ἐχούσης τὴν φροντίδα περὶ διατροφῆς τοῦ Τάγματος, ὅτε δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ προσμένηται ἢ ἐκ τῶν ἄλλων ὑποθέσεων εὐκαιρία τῆς ἐπιτροπῆς τῆς κωμοπόλεως, ἵνα στείλῃ τὸ ἀναγκαῖον διὰ τοὺς ἀνδρας συσσίτιον. Καὶ διὰ τινὰς ἄλλους λόγους σκοποῦντας τὴν τακτικωτέραν τοῦ Τάγματος ὑπηρεσίαν περὶ ὅλα καὶ τὴν ἀποφυγὴν τῶν γενομένων εἰς τὴν ἐπιτροπὴν παρενοχλήσεων, ἵνα φροντίξῃ διὰ τὸ Τάγμα, ὁ Διοικητὴς

προέβη εις τὸν σχηματισμὸν τῆς ἐπιμελητείας οὕτως εἶπειν τοῦ Τάγματος, ἐκ τῶν κ. κ.Δ. Θεοφιλάτου, — ὅστις ἐκτὸς τῶν μέχρι τοῦδε ἐκ τοῦ ἰδίου του θυλακίου καταναλωθέντων χάριν τῆς διατηρήσεως τοῦ Τάγματος χρημάτων, κατέθεσεν εἰς τὸ κενὸν αὐτοῦ ταμεῖον καὶ ἄλλα τινὰ εἰκοσάφραγκα, εἰς τρόπον ὥστε ἀπέβαινεν ὁ κυριώτερος αὐτοῦ ὑποστηρικτῆς — Ἰ. Κοκκινάκη καὶ Χ. Μπρισιμιτζάκη ὡς μελῶν καὶ Ἀ. Παπαδοπούλου ὡς γραμματέως. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ κ. Κόρακα, ζητήσαντος τοῦτο τοῦ Διοικητοῦ, καὶ μετὰ πολλὰς συζητήσεις πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἀμύνης Ἀρχανῶν ἀπεφασίσθη νὰ λαμβάνη αὕτη πρὸς διατροφήν τοῦ Τάγματος τὸ $\frac{1}{4}$ τῶν ἀποστελλομένων εἰς Ἀρχάνας διὰ συνεισφορῶν ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τροφίμων παντὸς εἶδους. Προσέτι ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Τάγματος ἐζήτησε νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτὴν καὶ ἀνάλογα φυσίγγια, ἵνα ὑπάρχωσιν ἐν τῷ στρατῶνι κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀνάγκης, καὶ μὴ περιμένηται ἡ φροντίς τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἀποστολὴν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ὀφείλομεν ὅμως ἐνταῦθα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι πολλοὶ τῶν κατοίκων, ὅταν οἱ Ἐπίλεκτοι ἐστεροῦντο τροφῆς, πολλάκις προσήρχοντο αὐτοῖς ἀρωγοί.

Τὴν πρωτὰν τῆς 1ης Μαρτίου ὁ βουλευτῆς κ. Ν. Βαφειαδάκης, τυχὼν τῆς εὐκαιρίας, ἵνα μετ' ἄλλων, ἦτοι τοῦ ὑπολοχαγοῦ κ. Γ. Θεοκλάκη, τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Μαλεβυζίου Μιχ. Μακράκη καὶ λοιπῶν, ἀναχωρήσῃ διὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ κ. Βάσσου, ὁπότεν θὰ ἦτον εὐκολωτέρα ἢ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπάνοδός του, ἀπεφάσισε νὰ καταλείψῃ ἡμᾶς, μεθ' ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν, ἣν εἶχε νὰ παραμείνῃ περισσότερον χρόνον πλησίον μας· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐθεωρήθη ὠφελιμωτέρα ἢ ἐν Ἀθήναις παρουσία του, ἵνα ἐκεῖ διὰ ζώσης ἐκθέσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τοὺς ἄλλους ἀρμοδίους τὴν ἐν Κρήτῃ κατάστασιν, ὡς ἰδίαις ὅμμασιν ἀντελήφθη αὐτῆς, ἡ ἀναχώρησίς του ἀπεφασίσθη ὀριστικῶς. Καὶ οὕτως ἐστερούμεθα τῆς παρουσίας τοῦ εὐγενοῦς ἀνδρός, ὅστις ἐπ' ἀρεκτὸν χρόνον συμμετέσχε τῶν ἀγώνων τῶν δεινοπαθούτων Κρητῶν καὶ τῶν κινδύνων τῶν μαχῶν, τιμήσας διὰ τῆς πατριωτικῆς ταύτης ἐνεργείας του καὶ ἔπαν τὸ βουλευτικὸν τῆς Ἑλλάδος σῶμα. Κατὰ

τὴν ὥραν δὲ τῆς ἀναχωρήσεώς του παρέσχε καὶ τὴν ὑλικὴν του συνδρομὴν εἰς τὸ τάγμα, ἐπαυξήσας τὰ κεφάλαια τοῦ ταμείου του διὰ τινων εἰκοσαφράγκων. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς παρ' ἡμῶν διαμονῆς του καὶ πρὸς ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης μας ἐδόθη αὐτῷ τὸ ἑξῆς ἔγγραφον:

Ἄριθ. πρωτ. 63.

**Ἡ Διοίκησις τοῦ τάγματος τῶν
Ἐπιλέκτων Κρητῶν
Πρὸς τὸν κ. Ν. Βαφειοδάκην, βουλευτὴν Σύρου**

Ἀξιότιμε Κύριε

Ἐκφράζομεν ὑμῖν τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μας διὰ τὴν καθ' ὅλην τὴν παρὰ τῷ Τάγματι διαμονὴν σας εὐγενῆ καὶ ὠφέλιμον ὑμῶν διαγωγὴν ὡς καὶ τὴν εὐαρέσκειάν μας διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ φρόνησιν, ἣν ἐπεδείξατε κατὰ τὴν μεγάλην τῶν Ἀρχανῶν μάχην τῆς 15ης Μαρτίου 1897.

Ἐν Ἄνω Ἀρχάναις τῆ 17ῃ Μαρτίου 1897

Ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος
Ι. ΝΤΑΦΩΤΗΣ

Ὁ Γραμματεὺς
Ἡ. Π. Βουτιερίδης.

Ὁμοίως φύσεως ἔγγραφον ἐδόθη καὶ εἰς τὸν κ. Γ. Γεννάδη, ἀπερχόμενον πλησίον τοῦ ἐν Ἀλικανῷ πατρὸς του, ἡρωικῶς καὶ αὐτὸν μεθ' ἡμῶν ἀγωνισθέντα. Καὶ οὕτως οἱ εὐγενεῖς συμπολεμισταὶ ἀπῆλθον ἐν μέσῳ τῶν εὐχαριστιῶν ἡμῶν καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν εὐχῶν μας.

Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἀφίχθη εἰς Ἀρχάνας ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ἀλικανοῦ ὁ μέχρις ἐκεῖ συνοδεύσας τοὺς ἀπελθόντας ἀξιωματικούς ἀπεσταλμένους τοῦ κ. Βάσσου ἱεροδιάκονος Ἀρθόνιος Ντροτάκης, ὅστις εἶχε παραδώσει αὐτῷ καὶ τινα ἔγ-

γαφα τῆς ἐπὶ τῆς ἀμύνης τῶν Ἀρχανῶν ἐπιτροπῆς, ἀπαν-
τώσης εἰς τὸν κ. Ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς. Ὁ ἱερο-
διάκονος πλὴν ἄλλων νέων ἐγγράφων τοῦ κ. Ἀρχηγοῦ, ὀδη-
γούντων τὴν ἐπιτροπὴν διὰ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς καὶ τὴν κατ'
ἐπαρχίας ἐκλογὴν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, ἐκόμισε καὶ
εἰς τὸν Διοικητὴν τῶν Ἐπιλέκτων τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν.

Ἐν στρατοπέδῳ Ἀλικανοῦ 12 Μαρτίου 1897

Φίλε κ. Νταφώτη

Λίαν εὐχαρίστως ἔλαβον τὴν ἀπὸ 6 τρ. μ. ἐπιστολήν
σας. Παρὰ τοῦ κ. Χαρ. Χαιρέτη μανθάνετε λεπτομερείας
τινάς. Σᾶς συγχαίρομαι ὀλοψύχως διὰ τὴν ἐπιτυχίαν σας.
Ὁ κ. Ἀρχηγὸς μὲ ἐπεφόρτισε νὰ Σᾶς συγχαρῶ ἐκ μέρους
του καὶ νὰ σᾶς δηλώσω ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος δύσκολος
εἶναι ἡ αὐτόθι μετάβασις τμήματος στρατοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ
τὴν αὐτόθι μετάδασίν μου, ἡ ἐνταῦθα διαμονή μου εἶναι
ἐπὶ τοῦ παρόντος χρήσιμος, καθόσον τὸ κέντρον τῶν ἐνερ-
γειῶν εἶναι παρὰ τῷ ἀρχηγῷ τοῦ Στρατοῦ, ὅστις ἀντιπρο-
σωπεύει τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα καὶ εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ
τόπου.

Σᾶς ἀσπάζομαι

Θ. Λυμπρίτης

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Δίκη ἐπὶ δειλίᾳ.— Δι' ἄφρουραί.—

Ἡ εὐφλογία.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐτελεῖτο ἐν τῷ στρατῶνι
ἡ πρώτη ἐπίσημος πράξις ἡ ἀφορῶσα ἀποκλειστικῶς τὴν πει-
θαρχίαν καὶ τὴν διοργάνωσιν τοῦ Τάγματος. Ὁ Ἐπίλεκτος Μιχ.
Κομπᾶς ὀρίσθεις ὡς νοσοκόμος τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς Εἰρήνης Ψα-

ραδάκη ἢ Μαυρογιαννοπούλας νοσήλευομένων τραυματιῶν, κατηγορήθη ὅτι ἠσέβησε πρὸς τὰς περιθαλπούσας αὐτοὺς γυναῖκας. Ἐνεκὰ τούτου ἐνηργήθησαν ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ Τάγματος προανακρίσεις, ἐξ αὐτῶν ὅμως ἐξήχθη εἰσέτι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης οὗτος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς κατέλειψε τὴν θέσιν του καὶ κρύφα ἐπανῆλθεν εἰς τὸν στρατῶνα, ὅπου ἔμεινε. Τὸ τοιοῦτον ἦτο παράβασις τοῦ δοθέντος κατὰ τὴν κατάταξίν του ὅρκου, ὅθεν ἀπεφασίσθη ἡ εἰσαγωγή του πρὸ στρατοδικείου οὕτως εἰπεῖν, συγκροτηθέντος ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Τάγματος Γ. Γουβιανάκη, ὡς προέδρου, Δ. Θεοφιλάτου καὶ Χρ. Μπρισμιτζάκη, ὡς μελῶν, καὶ Ἡλ. Βουτιερίδου ὡς εἰσηγητοῦ. Ἐκ τῆς διαδικασίας καὶ τῶν καταθέσεων τῶν μαρτύρων προέκυψε ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἦτον ἔνοχος ἀμφοτέρων τῶν ἐγκλημάτων. Ἐκ τῆς προόδου ὅμως τῆς δίκης ἀνεκαλύφθη ὅτι ὁ κατηγορούμενος εἶχεν ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις διαπραξέει καὶ δύο ἄλλα βαρέα ἐγκλήματα, δι' ἃ ἐφυγοδίκει. Τὸ δικαστήριον εὐρέθη τότε εἰς δύσκολον θέσιν περὶ τῆς ἐπιβληθησομένης αὐτῷ ποινῆς, διότι ὑπῆρχε συρροὴ ἐγκλημάτων βαρυτάτων καὶ ἂν δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ δικάσῃ αὐτὸν διὰ τὰ ἐν Ἀθήναις ἐγκλήματα, ἔπρεπεν ὅμως νὰ ληφθῇ πρόνοια περὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον τιμωρίας του. Διὰ τοῦτο μετὰ πολύωρον σύσκεψιν ἀπεφάσισεν, ὅπως διὰ μὲν τὸ στρατιωτικόν του ἐγκλημα καθαιρέσῃ αὐτὸν δημοσίᾳ καὶ τὸν ἀπελάσῃ τοῦ χωρίου, διὰ δὲ τὸ ἐγκλημα τὸ ἐκφευγόν τῆς δικαιοδοσίας του νὰ ἐγκλείσῃ αὐτὸν εἰς Μονήν. Συνεπεία τῆς ἀνωτέρω ἀποφάσεως ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Χρυσοῦδης Νικολ. διὰ τῆς διμοιρίας του ἐσχημάτισε τετράγωνον ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς κωμοπόλεως, ὅπου μετ' ὀλίγον ὠδηγήθη ὑπὸ συνοδίαν καὶ ὁ κατηγορούμενος, καὶ ἐτέθη εἰς τὸ μέσον τοῦ τετραγώνου.

Τὸ Τάγμα ὅλον εἶχε παραταχθῆ μετὰ τοῦ Διοικητοῦ καὶ τῶν ἀξιωματικῶν του, παρισταμένων καὶ τῶν πολιτικῶν τῆς κωμοπόλεως ἀρχῶν, τοῦ δὲ σαλπικτοῦ σημάνοντος προσοχὴν, οἱ Ἐπίλεκτοι παρουσίασαν ὅπλα καὶ εἶτα προσέβη ὁ Εἰσηγητὴς καὶ ἀπήγγειλε τὴν κατηγορίαν, ἐνῶ, συγχρόνως τῇ ἀναγνώσει τῆς καθαιρέσεως, ὑπαξιωματικὸς ἀφῆρει τὸ ξίφος τοῦ δικασθέντος καὶ

τὸ ἐπὶ τοῦ πύλου τοῦ σήμα. Ἐκεῖθεν ὁ κατάδικος ὠδηγήθη εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ στρατῶνος· καὶ τὴν ἐπομένην ὑπὸ συνοδίαν εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἀγκαράθου, ἵνα μετὰ τὴν ἀπαιτουμένην δοκιμασίαν, ἐὰν ἐδέχτο, καθ' ἑαυτοῦ μοναχός, σωζομένης οὕτω καὶ μιᾶς ψυχῆς.

Ἡ τιμωρία αὕτη καὶ ἡ διεξαγωγή τῆς ἄλλης ὑποθέσεως ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἐπιλέκτους καὶ τοὺς Κρήτας ἅπαντας, καθ' ἑαυτοῦ δὲ τὴν ἐσπέραν ἦτο θέμα συζητήσεως μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἄλλων τὸν ἀτυχῆ ἐκεῖνον, τὸν εὐρεθέντα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δεχθῆ τὸν οἶκτον καὶ τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν. Παρὰ δὲ τοῖς κατοίκοις ἐπέρρωσεν ἡ τιμωρία τοῦ ἐνόχου τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ τιμιότης ἦτο ἐν τῶν κυριωτέρων αἰσθημάτων, τῶν χαρακτηριζόντων τοὺς ἄνδρας τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας διέμενον ἐν Ἀρχάναις καὶ ὁ Γεν. Ἀρχηγός κ. Κόρακας, πρὸς ὃν πολλὰκις ἦλθεν ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων εἰς συνεννοήσεις διὰ τὸν διακανονισμόν τῶν φρουρῶν· τὴν δὲ ἐσπέραν τῆς 18ης Μαρτίου, ὅτε εἰς ἐπήκοον πάντων τῶν ἐν πῇ κωμοπόλει εὐρισκομένων ἀρχηγῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Τάγματος συνταχθεῖσα ἔκθεσις τῆς μάχης τῆς 15ης Μαρτίου καὶ ἦτις ἔκθεσις προὐκάλεσε σφοδρὰν συζήτησιν, ἕνεκα τῆς ζηλοτυπίας τινῶν καὶ τῆς κουφότητος ἐνίων τῶν παρευρισκομένων, ἐρρίφθη εἰς τὸ μέσον ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ καὶ τὸ ζήτημα τῶν φρουρῶν. Παραστήσαντος τοῦ Διοικητοῦ τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἐνδελεχῆ τῆς κωμοπόλεως φρούρησιν καὶ δηλώσαντος ὅτι, ἐὰν οἱ λόγοι του δὲν ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν, θὰ ἀπεξεδύετο τῆς εὐθύνης παντὸς συμβησομένου δυστυχήματος οἱ κ. κ. ἐπίτροποι ὑπεσχέθησαν ἐνώπιον καὶ τοῦ κ. Κόρακα, ὅτι καθ' ἐσπέραν θὰ παρεχώρουν 80 ἄνδρας, οἵτινες μετὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Τάγματος θὰ ἐνήργουν τὴν νυκτερινὴν φρούρησιν. Ἐὰν δὲ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν δὲν ἐγίνετο τοῦτο, ὁ Διοικητὴς θὰ διετάσσετο παρὰ τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ ν' ἀπέλθῃ δι' ἄλλο μέρος τῆς Κρήτης.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀφίχθη εἰς Ἀρχάνας ἐκ Μαλεβυζίου καὶ ὁ τελειόφοιτος τῆς Ἰατρικῆς κ. Ἀλέξ. Ροδόπουλος, ὅστις κα-

τετάχθη εἰς τὸ Τάγμα μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ὑπιάτρου. Οὗτος εἰδοποίησεν ἡμᾶς ὅτι ἐν Ἀγίῳ Μύρωνι εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἡ νόσος εὐφλογία, ὡς καὶ εἰς ἄλλα τινὰ χωρία, ἕνεκα τῆς ἐνεργουμένης τσάρκας· διότι τὰ Ὀθωμανικὰ ζῶα, τὰ εἶτε ὡς λάφυρα κατὰ τὰς μάχας, εἶτε ἐξ ἐνέδρας λαμβανόμενα, ἔφερον τὸ μόλυσμα τῆς καταμαστιζούσης τὸ Ἡράκλειον νόσου καὶ δὲν ἐβράδυνον νὰ μεταδώσωσιν αὐτὴν καὶ εἰς πολλὰ τῶν χριστιανικῶν χωρίων. Τοῦτου ἕνεκεν ἔγγραφον τοῦ Διοικητοῦ προέτρεπε τὴν ἐπιτροπὴν νὰ λάβῃ σύντονα μέτρα πρὸς καθαρισμόν τῆς κωμοπόλεως καὶ ἰδίᾳ τῶν κεντρικῶν μερῶν, πρωτοστατούντων εἰς τοῦτο τῶν ἱατρῶν, ἵνα προληφθῶσιν αἱ συνέπειαι τῆς ἐν αὐτῇ ἀναπτύξεως τοῦ νοσήματος, διότι εἰς ἡν κατάστασιν εὕρισκόμεθα τοῦτο μόνον ἔλειπεν, ὅπως περισσότερον ἐπιδεινωθῆ ἡ θέσις μας. Εὐτυχῶς γενικὴ καθαριότης ἤρξατο ἐπιβαλλομένη πανταχοῦ, ἐνῶ εἰδικαί περίπολοι περιήρχοντο τὰ ἄρᾳ μας πρὸς παρεμπόδισιν τῶν τυχόν πορευομένων πρὸς τσάρκας.

Ἐπλησίαζεν ἤδη καὶ ἡ ἡμέρα τῆς 25ης Μαρτίου καὶ διὰ τοῦτο ὁ Διοικητὴς τὴν 20ην Μαρτίου ἤλθεν εἰς συνεννοήσεις πρὸς τὸν ἀναχωροῦντα ἐκ τῶν Ἀρχανῶν Γεν. Ἀρχηγόν, ὅπως ὕσον ἕνεστι μεγαλοπρεπέστερον διεξαχθῆ ἡ ἐορτὴ αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Μάχη τῆς 21ης Μαρτίου ἐν Μαλεβυζίῳ. — Ἀψιμαχία ἐν Ἀρχάναις

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐν Ἀρχάναις, ἐν Μαλεβυζίῳ ἐξηκολούθει ἡ αὐτὴ κατάστασις τῶν συμπλοκῶν καὶ τῶν μαχῶν μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν, οἵτινες οὐδόλως ἐνόουν ν' ἀφῆσωσιν ἔστω καὶ μίαν ἡμέραν τοὺς ἐπαναστάτας ἡσύχους καὶ τούτου ἕνεκεν ἀλεπάλληλοι ἐγίνοντο αἱ ἐξοδοὶ ἐκ τοῦ Ἡρακλείου, τῶν Εὐρωπαϊῶν μὴ δυναμένων νὰ συγκρατήσωσιν αὐτούς. Εἶχον δὲ φαίνεται κανονίσει τὴν πορείαν αὐτῶν οἱ Ὀθωμανοὶ μετὰ περισκεψέως, ὕσον ἀφορᾷ τὰς ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν ἐπιθέσεις,

διότι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐξιστορηθέντων, πᾶσα ἐκστρατεία αὐτῶν ἐγένετο μετ' ἀρκουσαν μελέτην τῆς ἐνεργείας τῶν καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν μίαν γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Μαλεβυζίου, ἄλλην κατὰ τῶν Ἀρχανῶν, ἄλλην κατὰ τῆς Πεδιάδος καὶ εἶτα διαδοχικῶς ἐπαναλαμβανομένας πολλὰς τοιαύτας, μὴ παυομένων, ἐννοεῖται, ἐν τῷ μεταξύ τῶν ἀψιμαχιῶν, ἵνα ἐξαντλῶνται ἀφ' ἐνός τὰ πολεμοφόδια τῶν Χριστιανῶν καὶ καταβάλλωνται ἀφ' ἐτέρου αἱ δυνάμεις αὐτῶν ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀγρυπνίας καὶ κοπώσεως. Ἄλλ' αἱ μικροεπιθέσεις καὶ αἱ ἀψιμαχίαι ὠφέλουν τοῦναντίον τοὺς ἐπαναστάτας, διότι προεμήνυον αὐτοῖς ὅτι ἐπίκειται μεγάλη ἐπίθεσις καὶ ἡδύναντα οὕτως νὰ λαμβάνωσιν ὅσον ἡδύναντο κατάλληλα μέτρα πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῆς.

Κατ' αὐτὴν λοιπὸν τὴν τακτικὴν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνήργησαν τὴν ἐναντίον τοῦ Μαλεβυζίου ἐπίθεσιν τῆς 21ης Μαρτίου, ἐπακολουθήσασαν τὰς προηγουμένας διαφόρους μάχας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ καὶ τὴν μεγάλην τῶν Ἀρχανῶν τῆς 15ης Μαρτίου. Ἡ ἐπίθεσις ἤρξατο περὶ τὴν μεσημβρίαν, ὅτε οἱ Τούρκοι, ἐξαπίνης ἐπελθόντες, ἡδυνήθησαν νὰ καταλάβωσι τὴν «Γρηά-Βίγλαν» πλησίον τῶν Δαφνῶν. Ὁ λόφος οὗτος, καίτοι ἔχει μεγίστην στρατιωτικὴν σπουδαιότητα, δὲν ἐφρουρεῖτο ἐν τούτοις διαρκῶς ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, διότι καὶ ὕδατος στερεῖται καὶ ἐν λίαν μεμακρυσμένη ἀποστάσει ἀπὸ τὰ χωρία τὰ ἀποτελοῦντα τοὺς σταθμούς τῆς πρώτης γραμμῆς κεῖται, καὶ, ὅπερ τὸ σπουδαιότερον ἢ κύκλωσις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ὄρα νυκτὸς εἶνε εὐχερестаτή. Ἐλλείπει λοιπὸν φρουρᾶς ἡ «Γρηά-Βίγλα» κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἀναιμωτοί, ὡς εἶχε συμβῆ καὶ κατὰ τίναν μικρὰν ἀψιμαχίαν τῆς 16ης Μαρτίου. Ἄλλὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο τῶν Τούρκων δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι οἱ ἐν Δαφναῖς μόλις ἀντελήφθησαν αὐτῶν, ἀμέσως εἰδοποιουσι τὰ πλησίον χωρία καὶ εὐθὺς μετ' ὀλίγον διὰ τῆς συνήθους κωδωνοκρουσίας συναθροίζονται οἱ διάφοροι ὅπλοφόροι. Οἱ ἐκ τοῦ δήμου Δαφνῶν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζουδιανόν, ἐπελθόντες ἐν πυκνῇ τάξει, προσβάλλουσι τοὺς ἐπὶ τῆς «Γρηά-Βίγλας» ἐχθροὺς κατὰ μέτωπον, ἐνῶ οἱ τῶν ἄλλων χωρίων Μαλεβυζιώται ὑπὸ τὸν Μιχ. Χατζάκη καὶ λοιποὺς ὅπλαρ-

χηγούς κατέρχονται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Σταυρακίων, ἵνα ἐπιτεθῶσιν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐνῶ ἔμως οἱ ὑπὸ τὸν Χατζζάκην προϋχώρουσιν πρὸς τὴν θέσιν «Πιπιλίση Μουρέλα», δέχονται τὸ σφοδρὸν πῦρ τοῦ προκαταλαβόντος τὴν θέσιν ταύτην ἐχθροῦ, ἐξ οὗ πίπτει νεκρὸς ὁ νεαρὸς πολεμιστὴς Χριστόφορος Γαλιάκης ἐκ Βουτῶν καὶ τραυματίζονται τινες. Οἱ ἡμέτεροι θορυβοῦνται ἐπὶ στιγμὴν ἐκ τῆς ἀπροσδοκίτου ταύτης ἐπιθέσεως καὶ κλονοῦνται ἐπ' ὀλίγον, ἀλλὰ πρὶν εἰσεῖτι εἰς ἐξ αὐτῶν ὀπισθοχώρησι; οἱ ἀνδρείωτεροι παροτρύνουσιν ἀλλήλους, καί, τιθεμένων ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀρχηγῶν, ἐφορμῶσι κατὰ τοῦ κατέρχοντος τὴν θέσιν ταύτην ἐχθροῦ, ὅστις ἀντιτάσσει πεισματώδη ἀντίστασιν. Τὸ πῦρ ἐκατέρωθεν λυσσῶδες ἐξακολουθεῖ ἐπὶ τινα ὥραν, ὅτε οἱ Τούρκοι, φοβηθέντες μὴ τεθῶσιν ἐν μέσῳ δύο πυρῶν, ἔνεκα τῆς μεγάλης πρὸς τὸ χριστιανικὸν ἔδαφος προχωρήσεώς των, καὶ βιαζόμενοι ὑπὸ τοῦ εὐστόχου πυρός τῶν ἡμετέρων, οἵτινες καλῶς εἶχον ὀχυρωθῆ, ὑποχωροῦσι καὶ καταφεύγουσιν εἰς Γιοφυράκια.

Ἐπὶ τῆς «Γορῆ-Βίγλας» ἡ μάχη συνάπτεται λυσσῶδες καὶ ἐκ τοῦ συστάδην σχεδόν· Χριστιανοὶ τε καὶ Ὀθωμανοὶ ἐπιδικνύουσι τὴν αὐτὴν ἀνδρείαν καὶ ἡ νίκη φαίνεται ἀμφιρρέπουσα. Ἐκεῖ ὁ γέρον Ζουδιανὸς προμαχεῖ τῶν ὀπλιτῶν του, οἵτινες ἀκολουθοῦσιν αὐτὸν κατὰ βῆμα καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὀπλιτῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου Ἰωάν. Πολυζύγκης, ὡς πάντοτε, περιφρονεῖ πάντα κίνδυνον καὶ προβαίνει εἰς παρακεκινδυνευμένα τολμήματα. Οἱ ἐχθροὶ ἐπιβοηθοῦνται καὶ ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ, ὅπερ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν παύεται βάλлон κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Αἱ σημαῖαι τῶν Τουρκοκρητῶν μόλις ἀπέχουσι 50 βήματα ἀπὸ τῶν πρώτων μαχομένων ἐπαναστατῶν καὶ τοῦτο σκανδαλίζει πολὺ αὐτούς, ὅπως κυριεύσωσι ταύτας. Ὁ ἀνδρεὺς νεανίας Γεώρ. Πασπαλάκης, ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πολυζύγκη, ἔχει προχωρήσει συρόμενος πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων καὶ εὐρίσκειται 20 περίπου βήματα μακρὰν τῆς πρώτης ἐχθρικής σημαίας· ὁρμᾷ νὰ κυριεύσῃ αὐτὴν ἀλλὰ χάλιαζα σφαιρῶν ὑποδέχεται τὴν ἔγερσίν του καὶ πίπτει νεκρὸς. Οἱ Χριστιανοὶ φοβηθέντες μὴ οἱ ἐχθροὶ ἀποκούψωσι τὴν

κεφαλήν του ὄρμῳσιν, ὅπως ἀναλάβωσι τὸ πτώμά του καὶ ἐν τῇ ὄρμῃ των ἐκείνη ἐπιτίθενται μετὰ μεγάλης σφοδρότητος κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες κάμπτονται πλέον καὶ τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν. Οἱ Χριστιανοὶ κύριοι γενόμενοι τῆς «Γρηῆ-Βίγλας» ἐξακολουθοῦσι νὰ καταδιώκωσι τὸν ἐχθρὸν, ὅστις, προσβαλλόμενος καὶ πλαγίως ὑπὸ τῶν καταλαβόντων τὴν θέσιν «Πιπιλίση Μουρέλα» καὶ ἄλλας ἐπικαίρους θέσεις τῆς ὁδοῦ Σταυρακίων, ὑφίσταται σπουδαίας ἔπωλείας.

Οἱ ἐχθροί, καίπερ καταδιωκόμενοι μετ' ἀλαλαγμῶν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, σταματῶσιν ἐν τούτοις μετ' ὀλίγων εἰς τὴν ὄχυρὰν θέσιν «Σκοτωμένου Πόρος» καὶ ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μέχρι Γιοφουρακίων ἐξακολουθοῦσι νὰ μάχωνται λυσσῶδως, διὰ νέων δυνάμεων ἐνισχυόμενοι, προσαχθέντων ἤδη καὶ δύο πυροβόλων, ἅτινα τοποθετοῦνται εἰς λοφίσκον ὑπερκείμενον τῆς θέσεως «Σκοτωμένου Πόρος» καὶ στηρίζονται ὑπὸ ἑνὸς ὀλοκλήρου τάγματος, παρατεταγμένου εἰς διπλοῦν στίχον. Οἱ Χριστιανοὶ βλέποντες τὴν συμπύκνωσιν ἐκείνην τῶν ἐχθρῶν, ὑποθέτουσιν ὅτι θὰ ὑποστῶσιν ἔφοδον καὶ τούτου ἕνεκα συσσωματοῦνται, ὅπως ἰσχυρότερον ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ἔφοδον ταύτην. Πλὴν πάραυτα, ἀκούσαντες τὸν κρότον τῶν πυροβόλων, τάσσονται εἰς θέσιν ἀκροβολισμοῦ καὶ τοῦτο ἦτο σωτήριον δι' αὐτούς, διότι ὁδὸς ἐπραγεῖσα μετ' ὀλίγον πρὸ αὐτῶν θὰ ἐπέφερε μεγάλην καταστροφὴν, ἐὰν παρουσίαζον τὸ αὐτὸ πυκνὸν μέτωπον.

Ἐφ' ὅσον ἡ ἡμέρα προχωρεῖ, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ μάχη καθίσταται ζωηροτέρα, διότι ἀμφοτέρων τῶν μερῶν αἱ δυνάμεις ἐνισχύονται. Τὰ πυροβόλα τοῦ ἐχθροῦ βάλλουσιν ἤδη κατὰ τῶν χριστιανῶν δι' ὀμβροντιῶν καὶ ὁ τακτικὸς στρατὸς λαμβάνει ἐναργέστερον μέρος εἰς τὴν μάχην, διὰ τῶν συμποροκροτήσεών του ὑποστηρίζων τοὺς ἀτάκτους, ἵνα πάλιν ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν ἡμετέρων. Ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῶν Βουτῶν σῶμα Χριστιανῶν, ἄρτι ἀφίχθῆν ὑπὸ τὸν Γεν. Ἀρχηγὸν Μαλεβυζίου Μιχ. Καλημεράκη, καταλαμβάνει τὸν λόφον «Μεσαρμό» καὶ σπουδαίως ἐπασχαλεῖ τὸν ἐχθρὸν, ὑποστηρίζων συνάμα καὶ τοὺς κατὰ τὰ πλάγια αὐτοῦ ἡμετέρους. Κατὰ τοῦ σώματος τούτου σφοδρὸν διευθύνεται

τὸ πῦρ τοῦ πρὸ τῶν Γιουφρακίων ἐχθροῦ, ὅστις ἐνισχυθεὶς ἀνα-
συντάσσεται, ἵνα ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον. Ἐνταῦθα φανεύεται καὶ ὁ
πρόκριτος τοῦ χωρίου Καλέσσα Ἰωάννης Στρατηγάκης καὶ τραυ-
ματίζεται ὁ ἐκ Κρουσσῶνος Μανουσάκης.

Ἡ μάχη γενικεύεται ἤδη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ
χωρίου Καλέσσα μέχρι τῆς «Γρηά-Βίγλας». Οἱ ἐχθροὶ ἐπανει-
λημμένως ἐπιχειροῦσι νὰ κυριεύσωσι τὰς θέσεις, ἐξ ὧν ἐξεταπί-
σθησαν, ἀλλὰ πάντοτε ἀποκρούονται μετὰ πολλῶν ζημιῶν, εἰς
τρόπον ὥστε οἱ πρὸς τὸ μέρος τῆς «Βίγλας» μαχόμενοι ἀναγκά-
ζονται ἕνεκα τῶν ἀπωλειῶν των καὶ τοῦ ἐπικινδύνου τῶν θέσεών
των νὰ καταφύγῃσι, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, εἰς
Γούρναις, ἐνθα ὀχυροῦνται ἰσχυρῶς, ἐνῶ ὁ τακτικὸς στρατὸς ὑπε-
ρασπίζει αὐτοὺς καὶ τὸ πυροβολικὸν καθιστᾷ συνεχέστερον τὸ
σφοδρὸν αὐτοῦ πῦρ, ὅπερ συγκρατεῖ τοὺς προχωρήσαντας ἡμετέ-
ρους καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ μένωσι πλέον εἰς τὰς θέσεις των, ἀφ'
ἧν δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξέλθωσι. Πανταχόθεν οἱ κρότοι τῶν ὅπλων
συνεχεῖς, ἀδιάλειπτοι, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν παύσαντες συνταράσ-
σουσι τὸν αἰθέρα, ὅστις πλημμυρεῖ καὶ ἐκ τῶν φωνῶν τῶν νικῶν-
των καὶ νικωμένων. Ἡ μάχη ἔχει ἀφίχθῃ εἰς τὸ ζηνὸ τῆς σφο-
δρότητος αὐτῆς καὶ οἱ ἡμέτεροι εἰσὶ νικηταὶ καθ' ὅλα τὰ σημεῖα.
Οἱ ὑπὸ τὸν Ζουδιανόν, Χατζάκη, Καλημεράκη καὶ ἄλλους
ὄπλαρχηγούς ἐξ ὅλων τῶν σημείων ἔχουσι ἀποκρούσει καὶ κατα-
διώξει τὸν ἐχθρόν, ὅστις εἰς μάτην ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένας
ἐφόδους, ἵνα κατισχύσῃ αὐτῶν. Ἀπὸ τῶν Καλέσσα μέχρι τῆς
«Γρηά-Βίγλας» τὸ ἔδαφος ἔχει καθαρισθῆ ἀπὸ τοὺς Ὀθωμαν-
νοὺς, ὧν αἱ ἐρυθροβαφεῖς σημαῖαι, τεταπεινωμέναι ἤδη, συμπτύσ-
σονται ἵνα ἀποκρυφθῇ τὸ ἀπαίσιον αὐτῶν χρῶμα. Ἡ λύσσα τῶν
ἐπιτεθέντων καὶ αἱ ὁμοβροντίαι τῶν πυροβόλων, ἅτινα εἰς πολλὰ
μέρη ἀπέχον τῶν Χριατιανῶν 500 μόνον μέτρα, κατέληξαν εἰς
αἰσχρὰν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ὑποχώρησιν, ὅτε ὁ ἥλιος ἔκλινε
πρὸς τὴν δύσιν του.

Σῶμα μόνον ἐξ ἑκατὸν καὶ πλέον Τουρκοκρητῶν, ἐνῶ πάν-
τες οἱ ἄλλοι ὑπεχώρουν, κατῴρθωσεν ἐκ τοῦ πлагίου καὶ ἀπαρκα-
τήρητον νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν θέσιν «Πιπιλίση Μουρέλα» πολὺ

πλησίον πρὸς τοὺς Χριστιανούς. Ὁ ριψοκίνδυνος ἀρχηγὸς τῶν ὀπλιτῶν τὴν πόλεως Ἡρακλείου I. Πολυζύγκης εὐρισκόμενος ἐν τῇ θέσει ταύτῃ καὶ πρῶτος μαχόμενος, ὡς πάντοτε, ἰδὼν τοὺς πρῶτους ἄνδρας τοῦ σώματος ἐκείνου καὶ μὴ ὑποθέτων ὅτι εἶναι Τούρκοι, διότι καθ' ἕλην τὴν γραμμὴν οὗτοι ὑτεχῶρουν, κράζει «ἀπάνω τους πλειὰ παιδιὰ» καὶ σπεύδει, ἵνα τοὺς ἐνθαρρύνῃ. Ἄλλ' εἰς τὴν παρότρυνσίν του ταύτην, ἀπαντῶσιν οἱ προχωροῦντες διὰ πυκνῶν πυροβολισμῶν, ἐξ ὧν ἐσώθη μόνον διὰ τῆς ἐγκείρου πτώσεώς του· καὶ θὰ ἐφρονεύετο ἢ θὰ ἠγχαλωτίζετο, ἐὰν ἄλλοι τινὲς ὀπλίται, πλησίον του εὐρισκόμενοι, δὲν ἔσπευδον νὰ ἀντεπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Πάλῃ τότε τρομερὰ ἐκ τοῦ συστάδην συνάπτεται, καθ' ἣν πολλοὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ ἐχθροῦ πίπτουσι καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Ἰωάν. Ἀναγνωστάκης. Μετὰ ὀλιγόφρον συμπλοκῆν, προσδραμόντων καὶ ἄλλων τιῶν ἐκ τῶν Χριστιανῶν, τρέπονται καὶ ἐκ τοῦ σημείου τούτου οἱ ἐχθροὶ εἰς φυγὴν καὶ ἡ μάχη λήγει καθ' ἕλην τὴν γραμμὴν διὰ περιφανοῦς τῶν Μαλεβυζιωτῶν νίκης.

Αἱ δυνάμεις τῶν ἡμετέρων ἀνῆλθον μέχρι τέλους τῆς μάχης εἰς 2000 περίπου, ἐνῶ αἱ τῶν ἐχθρῶν ἦσαν πέντε ὡς ἑγγιστα χιλ. ἀτάκτων καὶ 1500 καὶ πλέον τακτικοὶ στρατιῶται μετὰ μιᾶς πυροβολαρχίας. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφρονεύθησαν 6 καὶ ἐτραυματίσθησαν 9 ἐκ δὲ τῶν Ὀθωμανῶν ἔμειναν νεκροὶ ὑπὲρ τοὺς 40 καὶ τραυματίαι διπλάσιοι.

Ἡ ἀπῆχησις τῆς ἐν Μαλεβυζίῳ μάχης ἀφικνεῖτο μέχρις Ἀρχανῶν, καὶ τούτου ἕνεκα καθ' ἕλην τὴν διάρκειαν αὐτῆς πάντες οἱ ἐν τῇ κωμοπόλει εὐρισκόμενοι ἔμεινον ὑπὸ τὰ ὄπλα. Ἄλλὰ καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ πιστῶς ἀκολουθοῦντες τὴν τακτικὴν αὐτῶν, ἤρξαντο μετὰ τινα ὥραν παρενοχλοῦντες τὰς πρὸς τὴν Δ. πλευρὰν προφυλακὰς μας διὰ μεμονωμένων πυροβολισμῶν, ἵνα ἐπασχολήσωσιν ἡμᾶς καὶ μὴ σκερθῶμεν περὶ πлагίας ἐξ Ἀρχανῶν προσβολῆς τῶν ἐν Μαλεβυζίῳ μαχαμένων. Οἱ πυροβολισμοὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐνεδυναμοῦντο καὶ ὅτε ὁ ἥλιος ἐπλη-

αίαζε πρὸς τὴν δύσιν του, τὸ πῦρ εἶχεν ἀρχίσει καθ' ὅλην τὴν Δ πλευρὰν ἀπὸ τοῦ Γιούκτα μέχρι τοῦ Τζέ, διότι οἱ ὑποχωροῦντες ἀπὸ τοῦ Μαλεβυζίου, ἀκούοντες τοὺς πρὸς τὰς Ἀρχάνας πυροβολισμούς, ἔσπευδον πρὸς αὐτάς καὶ οὕτω ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ ἐχθρὸς ἐνισχύετο, μέχρις οὗ πλέον ἢ δύναις του δὲν ἦτον εὐκαταφρόνητος. Καὶ τέλος μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου σφοδρὰ ἀψιμαχίᾳ συνεκροτήθη καθ' ὅλην τὴν ἄνω γραμμὴν, ἐπὶ ὧραν καὶ πλέον διακοέσασα. Ἀλλ' ἡ οἰκτρά τοῦ ἐχθροῦ ἤττα ἐν Μαλεβυζίῳ εἶχε καταβάλει κατὰ πολὺ τὸ θάρρος του καὶ ἔνεκα τούτου ἐδέχθη καὶ δεύτερον μάθημα ὑποχωρήσεως. Εὐτυχῶς, ἐκτὸς δύο ἐλαφρῶν τραυματιῶν, οὐδεμίαν ἄλλην ἀπώλειαν ἔσχομεν, ἐνῶ οἱ ἐπιτεθέντες, ἐπτοημένοι ἐκ τῆς νίκης τῶν Μαλεβυζιωτῶν, ταχέως ἐκάμφθησαν ὑπὸ τῆς σφοδρότητος τῶν πυρῶν μας, διὸ καταδικωμένοι κατέλιπον πολλοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Ἐνεκα τῆς ἐπιθέσεως ταύτης ἄγρυπνος ἔπρεπε νὰ μείνη καὶ κατὰ τὴν νύκτα ταύτην ἡ προσοχή μας, ἀλλ' ἡ ἐπιτροπή καὶ πάλιν δὲν ἠδυνήθη νὰ στείλῃ εἰς τοὺς στρατῶνας τοῦ Τάγματος τοὺς ὑποσχεθέντας 80 φρουροὺς. Καὶ ἐδικαιολογεῖτο μὲν διὰ τὴν μὴ ἀποστολὴν, ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως συστήματος ὅσον ἀφορᾷ τὴν διοργάνωσιν τῶν φρουρῶν, ἀλλ' ἔπταιε καὶ κατὰ τι διότι δὲν κατέβαλλε πάσας τὰς προσπάθειάς της, ὅπως συναθροίσῃ τοὺς φρουροὺς τούτους. Καὶ οὕτως ἐξηκολούθει ἡ αὐτὴ ἱστορία τῶν φρουρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἡ 25η Μαρτίου.

Τὴν 25ην Μαρτίου τὸ πυροβόλον τοῦ οὐλαμαγοῦ Π. Κυπαρίσση ἀνεχώρει δι' Ἁγιον Μύρων, κατὰ παραγγελίαν τοῦ κ. Γεν. Ἀρχηγοῦ, ἕνα παραμένῃ τοῦτο ἐν Μαλεβυζίῳ. Ὁ Διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ κ. Ι. Μπρισμιτζάκης ὑπέδειξεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χωρισθῇ ὁ οὐλαμὸς καὶ ὅτι ἐν πυροβόλον ἐν ὧρα μάχης

θά εἶναι σχεδὸν ἀχρηστον, ἀλλ' αἱ ἐπανειλημμένοι συστάσεις του δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν, τῶν Μαλεβυζιωτῶν ἐπιμενόντων νὰ ἔχῃσι καὶ αὐτοὶ πυροβόλον, διό καὶ ὁ κ. Κόρακας μετεκαλέσατο παρ' ἑαυτοῦ τὸ ὑπὸ τὸν κ. Κυπαρίσσην.

Τὴν 23ην Μαρτίου ἤρξαντο αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν ἕσον ἔνεστι μεγαλοπρεπεστέραν διεξαγωγὴν τῆς ἑορτῆς τῆς 25 Μαρτίου· καὶ πρῶτον, πρόγραμμα ἐκδοθὲν ἐκ μέρους τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Τάγματος ἐκάνονιζε τὰ τῆς διακοσμῆσεως τῆς κωμοπόλεως καὶ τὰ τῆς τελετῆς ἐν γένει· καὶ τότε ἐβλεπέ τις ἐκεῖ τοὺς Κρητὰς πυρετωδῶς νὰ ἐργάζωνται πρὸς κατασκευὴν σημαίων νὰ κόπτωσι καὶ μεταφέρωσι κλάδους δένδρων, ἵνα κοσμήσωσι τὰς θύρας τῶν καταστημάτων καὶ πολλὰς τῶν οἰκιῶν καὶ πάντες νὰ εὐρίσκωνται εἰς ἀένναον κίνησιν, ὅπως καθαρίσωσι τὴν κωμόπολιν καὶ παρουσιάσωσιν αὐτὴν ἕσον ἡδύναντο εὐπρεπεστέραν. Ὁ Διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ κ. Ι. Μπρισιμιτζάκης ὡς τελετάρχης, μετὰ τοῦ Δ. Θεοφιλάτου, Χρ. Μπρισιμιτζάκη καὶ Ἀναργ. Παπαδοπούλου εἶχον ἀναλάβει τὴν ὕλην ἐποπτεῖαν τῆς διακοσμῆσεως καὶ ἔτρεχον ἀπὸ μέρους εἰς μέρος παραγγέλλοντες τὰς σημαίας, ἐπιβλέποντες τὸν στολισμὸν τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν καταστημάτων, καθοδηγοῦντες τοὺς πάντας. Ἦτον ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν ἡ Ἐθνικὴ ἑορτὴ θὰ ἦγετο ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς Κρήτης μὲ πᾶσαν ἐλευθερίαν, μακρὰν τοῦ ἐκ τῶν Νιζάμηδων φόβου, ὡς ἐν χώρᾳ ἀπαρτιζούσῃ πλέον μέρος τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος· καὶ οἱ Κρητὰς βαθεῖαν ἠσθάνοντο συγκίνησιν καὶ ἐκ τῆς χαρᾶς των δὲν ἐγνώριζον τί ἐποίουν. Τὸ γλυκὺ τῆς ἐλευθερίας μειδίαμα ἠγλάϊζε τὰ πρόσωπα πάντων καὶ αἰσθημα ἀρρήτου εὐτυχίης συνεκλόνει τὰ σώματα αὐτῶν. Καὶ ὁ πυρετὸς οὗτος ἐπηυξήθη τὴν ἐπομένην, ὅτε καὶ οἱ Ἐπίλεκτοι ἐπεδόθησαν εἰς τὸν στολισμὸν τοῦ στρατῶνός των. Ἡμιλλῶντο οἱ ἄνδρεῖοι νεανῖαι εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν κλάδων, τὴν ἐκρίζωσιν ὀλοκλήρων Τουρκικῶν κυπαρίσσην, ἵνα ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτῶν ἀναπετάσωσι τὴν κυανόλευκον, τὴν ἀνέγερσιν ἀψίδων θριαμβευτικῶν καὶ τὴν κατασκευὴν φανῶν. Ζωὴ νέα διαπνέει πάντας καὶ αἰσθήματα ἀδελφότητος, ἀγάπης εὐλικρινοῦς,

συγκινησέως συνδέουσαι περισσότερον τοὺς ἐλευθέρους μὲ τοὺς νῦν ἐλευθερουμένους.

Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς ἀμύνης τῆς κωμοπόλεως ἔχει ἀναλάβει τὴν διακόσμησιν τοῦ Ναοῦ τῆς Θεοτόκου καὶ ἐπιβλέπει μετὰ τῶν ἄλλων τὸν στολισμὸν τῶν οἰκιῶν καὶ καταστημάτων δημοσίων τε καὶ ιδιωτικῶν καὶ ἐκδίδει πρόγραμμα καλοῦσα τὸν λαόν, ὅπως πᾶσαν ἐνδείξῃται φιλοκαλίαν, ἐπιβαλλομένην ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ τῆς ἐορτῆς.

Τέλος ἡ ἡμέρα τῆς 25ης Μαρτίου ἀνέτειλε γλυκυτάτη, μὲ ὀλίγα νέφη εἰς τὸν οὐρανόν, συμβολίζοντα ἴσως καὶ τοῦτον τὴν ἀληθῆ καταστάσιν. Τὴν ἡν πρωϊνὴν ὥραν, ὡς εἶχεν ὀρισθῆ ἐν τῷ προγράμματι, οἱ σαλπικταὶ κινήσαντες ἐκ τοῦ στρατῶνος διατρέχουσι τὴν κωμόπολιν, ἀναγγέλλοντες δι' ἠχηρῶν σαλπισμάτων τὸ ἐωθινόν. Τὸ πυροβόλον ἔχει τοποθετηθῆ ἐπὶ τοῦ λοφίσκου «Γαλανὸ Παπούρι» ἵνα διὰ κανονιοβολισμῶν χαιρετίσῃ τὸ ἐπίσημον τῆς ἡμέρας. Μετὰ τινα ὥραν ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Νικόλ. Χρυσούδης ὀδηγεῖ τοὺς ἄνδρας τοῦ Τάγματος εἰς τὸν ναόν, προπορευομένης τῆς σημαίας, καὶ παρατάσσει αὐτοὺς ἐν τῷ προαυλίῳ. Καταφθάνουσιν εἴτα ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του καὶ τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν καὶ αἱ πολιτικαὶ ἀρχαὶ τῆς κωμοπόλεως μετὰ τῶν παρεπιδημούντων ἀρχηγῶν. Εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ πλὴν τῶν Ἐπιλέκτων ἔχουσι παραταχθῆ καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὴν εἰδικὴν φρουρὰν τῆς κωμοπόλεως καὶ τὸ θέαμα εἶναι ἐκτακτον. Οὔτε τακτικὸς στρατὸς θὰ εἶχε τὴν ἐπιβλητικότητα κατὰ τὰς ὑψηλὰς ἐκείνας στιγμὰς.

Ἦδη γίνεται ἐναρξίς τῆς δοξολογίας καὶ ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων πρῶτος ἀρχεται ψάλλον τὸ Πολυχρόνιον, ἐνῶ χορὸς ἐκ καλλιφῶνων νέων ἀναλαμβάνει τὴν ἐξακολούθησιν αὐτοῦ. Ἡ σάλπιγξ τοῦ Τάγματος ἀγγέλλει εἰς τὸ πυροβόλον τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἤρξατο ψαλλόμενον τὸ Πολυχρόνιον, καὶ ἀκούεται ὁ πρῶτος κανονιοβολισμὸς χαιρετῶν τὴν στιγμὴν ταύτην. Ρίπτονται ἔνδεκα ἄσφαιροι κανονιοβολισμοί, ἐνῶ οἱ ἐντὸς τῆς οὐδετέρας ζώνης Ὀθωμανοί, ἐκλαβόντες τούτους ὡς αἰφνηδίαν ἐπίθεσιν, τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς τὸ Ἡράκλειον. Ζητωκραυγαὶ ἐπανειλημ-

μέναι από τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ πυροβολείου ἐκρήγνυνται οὐρανομή-
κεις ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Βασιλέως, τοῦ
Ἑλληνισμοῦ σύμπαντος. Δάκρυα συγκινήσεως καταλείβονται ἀπὸ
πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ οἱ παριστάμενοι κατέχονται ὑπὸ
φρικιάσεως χαρᾶς, μὴ πιστεύοντες εἰς τοὺς ἰδίους αὐτῶν ὀφθαλ-
μοὺς καὶ τὰ ἴδιά των ὄπτα. Ὡς ὄνειρον ἐφαίνετο εἰς τοὺς ἀτυ-
χεῖς Κρήτας, ἡ στιγμή ἐκείνη καθ' ἣν ἐλευθέρως ἐώρταζον τὴν
ἐθνικὴν ἑορτὴν.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς δοξολογίας οἱ ἐν τῷ ναῷ ἐξῆλθον εἰς τὸ
προαύλιον, ὅπου ἤρξαντο ἐκφωνούμενοι οἱ πανηγυρικοὶ τῆς ἡμέ-
ρας λόγοι. Πρῶτος ὠμίλησεν ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος καὶ μετ'
αὐτὸν οἱ κ. κ. Δ. Θεοφιλάτος, Ν. Φουντουλάκης, Α. Ραδοπούλος
καὶ ἐκ μέρους τῆς ἐπιτροπῆς ὁ πρόην εἰρηνοδίκης κ. Ἄνδρ. Πα-
ρακυράκης. Ἐκ τῶν ἐκφωνηθέντων λόγων παρθέτομεν τὸν τοῦ
Διοικητοῦ καὶ τὸν τοῦ Θεοφιλάτου, διὰ τὸ ὑψηλὸν αὐτῶν καὶ
τὴν πατριωτικὴν ἔννοιαν διακρινομένους.

Λόγος τοῦ κ. Ι. ΝΤΑΦΩΤΗ

Συμπατριῶται

Μετὰ διακοσίων εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν δουλείαν τελοῦμεν σή-
μερον τὴν τοῦ Πανελληνίου Ἐθνικὴν ἑορτὴν τῆς 25ης Μαρτίου,
οὐχὶ ὡς ἐτελεῖτο κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη καὶ ἴδια μετὰ τὴν
ἐπανάστασιν τοῦ 1866, ἀλλ' ὡς ἐλεύθεροι πολῖται Ἕλληνες,
διότι οὐδεὶς πρέπει ν' ἀμφισβῆσται ὅτι ἡ πεφιλημένη ἡμῶν πατρίς
Κρήτη ἀπαρτίζει ἤδη πρὸ μηνῶν μέρος τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ
Κράτους μεθ' ὅλα τὰ ἐξελισσόμενα πρὸ ἡμῶν γεγονότα καὶ τὴν
στάσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἔναντι τῶν δικαίων ἀξιώσεων
μας καὶ τῶν προαιωνίων πόθων μας ὑπὲρ τῆς ἐνώσεώς μας μετὰ
τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ὅλα τὰ νῦν συμβαίνοντα εἶναι τρανώτατα
σημεῖα καὶ ἐνδείξεις ὅτι ὁ Ὑψίστος ἠδούκησε τέλος νὰ κατα-
τάξῃ τοὺς Κρήτας μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν τῆς ὑψηλίου λαῶν, ἥτοι
νὰ τοὺς ἀπελευθερώσῃ. Δικαιοῦμαι λοιπόν, νομίζω νὰ θεωρῶμαι
εὐτυχής, ὃ ἐκλεκτὸς τῆς ἰδικιτέρας μου πατρίδος λαέ, διότι ἡ

θεία πρόνοια μὲ ἤξιωσε νὰ ἐκφωνήσω τὸν πρῶτον κατὰ τὴν σήμερον τελουμένην ἱερὰν ἑορτὴν πανηγυρικὸν τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς εὐτυχοῦς πλέον πατρίδος μας.

Ἡ 25ῃ Μαρτίου εἶναι, ὡς οἱ πάντες γνωρίζομεν, ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ μέγας καὶ ἀληθὴς τοῦ Ὑψίστου ἀντιπρόσωπος Γερμανός, ὁ τῶν Παλαιῶν Πατρῶν ἐπίσκοπος, ὑψώσε τὸ σύμβολον τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ Ἁγίᾳ Δαύρα. Πρὸ τῆς ὑψώσεως τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν συμβόλου οἱ μεγάλοι τοῦ ἔθνους μας πατέρες εἶχον ἐμπνευσθῆ διὰ τῆς λύρας τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως Ρήγα τοῦ Φερραίου καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῶν στίχων, οὓς, κρούων τὴν λύραν του ἀνὰ τὴν δούλην μεγάλην Ἑλλάδα ὡς ἄλλος Τυρταῖος, ἔψαλλε.

«ὦ παιδιά μου ὄρφανά μου
σκορπισμένα ἐδῶ κ' ἐκεῖ
πεινασμένα, διωγμένα
ἀπ' τὰ ἔθνη πανοικεί».

Ἐμπνευσμένοι, λέγω, ὑπὸ τοιοῦτου μεγάλου ποιητοῦ, ὅστις ἀντάξιος ἐπέγγανε τοῦ Γένους, καὶ τὸν ὅποιον ἡ Θεία Πρόνοια εἶχε προορίσει νὰ ἀφυπνίσῃ διὰ τῆς λύρας του ἐκ τοῦ ληθάργου μακρᾶς καὶ τυραννικῆς δουλείας τοὺς ἀπογόνους τοῦ Θεμιστοκλέους, Ἐπαμινώνδα, Κίμωνος, Λεωνίδου καὶ Περικλέους, συνήρχοντο καθ' ὁμάδας καὶ κρύφα παρεσκευάζοντο πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰς ἰδίαις αὐτῶν δυνάμεις μόνον ἐλπίζοντες, ὅπως χαλκεύσωσι τοὺς πελέκεις δι' ὧν θ' ἀπέκοπτον τὰς ἀλύσεις τῆς μακρᾶς αὐτῶν δουλείας. Κατὰ τοῦτο ἡμεῖς οἱ νῦν Ἕλληνες εἴμεθα τι ὑποδεέστεροι τῶν προγόνων μας ἡρώων τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821· ὅτι ἐκεῖνοι ἔσεισαν τὴν ὑφήλιον, ἀφῆρσαν τὴν λεοντὴν τῆς θωμανικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁποίαν οἱ σύμμαχοι τῶν νῦν τυράννων μας Εὐρωπαῖοι ἐφοβοῦντο καὶ ἔτρεμον, καὶ ἀπέδειξαν ἀνὰ τὸν κόσμον σύμπαντα τὸ τί ἐστὶ εὐγενοῦς καταγωγῆς λαός. Κατέστησεν ἀξίους ἢ τότε

περιφρονουμένη καὶ λακτιζομένη Ἑλλάς παρὰ πάντων τῶν ἀλλοθουμαζομένων ὡς εὐγενῶν καὶ ἱπποτικῶν λαῶν τῆς Δύσεως τοὺς αὐτοκράτορας, βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας αὐτῶν νὰ ὀμιλῶσιν οὐχὶ ὡς πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ὀμίλουν μὲ τὸ μανίει τῶν κατὰ καιροὺς Σουλτάνων ἀλλὰ κατὰ πρόσωπον. Ἀφαιρέσαντες καὶ καταξοχίσαντες οἱ ὀλιγάριθμοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες τὴν λεοντῆν τοῦ βαρβάρου τυράννου, ἀπεκάλυψαν εἰς τοὺς νομιζομένους ὡς ἐλευκτοὺς λαοὺς τὸν λέοντα γυμνὸν ὄνον, ἐνῶ ἡμεῖς οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες, καίτοι ἔχομεν βοήθην τὴν ἐξαντληθεῖσαν κατὰ πολὺ ἐλευθέραν Ἑλλάδα, δὲν καταρθώσαμεν εἰσέτι ἐκεῖνο, ὅπερ ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν κατορθώσει πρὸ πολλοῦ.

Ποῦ θέλετε ν' ἀποδώσωμεν τοῦτο ;

Ἀνδρείας καὶ πατριωτισμοῦ δὲν στεροῦνται οἱ γνήσιοι τοῦ 21 ἀπόγονοι Κρήτες καὶ λοιποὶ Ἕλληνες, διότι δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν ἡ λέαινα νὰ γεννήσῃ ἔλαφον· ἄς ἀποδώσωμεν λοιπὸν ἡμεῖς νῦν τὰ πάντα εἰς τὸν κακὸν δαίμονα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰς διχονοίας, αἵτινες ἐκ μικροφιλοτιμιῶν δυστυχῶς ἔχουσιν ἀναπτυχθῆ, καὶ αἱ ὅποῖαι δὲν ἔλειπον παντελῶς καὶ ἀπὸ τοὺς προγόνους μας καὶ ἄς εὐχρηθῶμεν τῷ Ὑψίστῳ, ἵνα μᾶς φωτίσῃ νὰ καταπατήσωμεν τὸν κακὸν τοῦτον δαίμονα, ὅστις εἶναι ὁ μόνος ἀντίος τῆς μὴ πλήρους εἰσέτι ἐπιτυχίας τοῦ ἐπιδιωκόμενου ἱεροῦ καὶ ὑψηλοῦ σκοποῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ· καὶ ἀδελφοποιούμενοι νὰ ἐμμείνωμεν μετὰ καρτερίας εἰς τὸ ἱερὸν πρόγγραμμα τῶν ἡρώων προγόνων μας, βέβαιοι ὄντες ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν ποτε ν' ἀποτύχωμεν, ἐὰν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὸ τί κατάρθωσαν οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες τοῦ 21, οἵτινες ὑπερισχύσαντες τῶν δειλῶν καὶ σκεπτικῶν συγχρόνων των, οὐς ἡ ἱστορία ἀναφέρει, ἐκόσμησαν τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν διὰ τῶν λαμπροτέρων σελίδων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουσιν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. «Εἶναι παραφροσύνη, ἔλεγε τότε εἰς τὸν δερματέμπορον Ἐάνθων ὁ ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του καυχώμενος Καποδίστριας ὅτι περιέκλειε τὴν Ἑλλάδα, ὅτι θὰ κατορθώσῃ μία δρᾶξ Ἑλλήνων νὰ καταρρίψῃ τὸν γίγαντα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης» ὁ ἀπλοῖκός ἕμως δερματέμπορος, θερμὸς ὀπαδὸς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας

ὁ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταβαίνων, καὶ πᾶσαν ἑλληνικὴν ψυχὴν οἰστρηλατῶν δὲν περιέκλειεν ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ του καὶ δὲν παρήλθον πολλὰ ἔτη ν' ἀποδείξῃ ὁ γίγας πατριώτης Ἐάνθος εἰς τὸν γίγαντα φιλόσοφον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς μεγάλης Ρωσσίας τὸ ἀληθὲς τοῦ πράγματος δηλ. ὅτι πολλάκις ὅ,τι ὁ νοῦς καὶ ἡ κρίσις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραδεχθῇ ὡς κατορθωτὸν ἢ ψυχὴ τὸ κατορθοῦ.

Τί λοιπόν, ἀγαπητοὶ συμπατριῶται, μᾶς ἐμποδίζει, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν μας τὸ προαναφερθὲν ἱστορικὸν γεγονός, νὰ ἀποδείξωμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι πᾶν ὅ,τιδήποτε αὐτοὶ οἱ εὐρωπαῖοι χάριν τῶν κατακτητικῶν συμφερόντων των μᾶς ἀρνοῦνται ἤδη, ἡμεῖς τὸ περικλείομεν ἐντὸς τῆς καρδίας μας καὶ τῆς ψυχῆς μας ;

Ἀδελφωμένοι στὸ σπαθὶ καὶ σύντροφοι στὸ βόλι,

παραβλέποντες τὰ πάντα, ἄς ἐπιμείνωμεν εἰς τὸ σύμβολον, ὕπερ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μας φέρομεν, ἥτοι εἰς τὴν ἔνωσιν ἢ τὸν θάνατον.

Οἱ πρόγονοὶ μας ὑπὲρ πάντα ἄλλον λαὸν κατανοήσαντες τὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πεισθέντες, ὅτι ἐν τῷ προσκαίρῳ τούτῳ βίβῃ ὄφειλον ν' ἀνήκωσι συμφώνως τῇ τοῦ Χριστοῦ δοξασίᾳ, οὐχὶ εἰς τὴν Ἑλλήν, ἀλλ' εἰς τὸ πνεῦμα, δὲν ἐδίστασαν μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ μας νὰ θυσιασθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ Χριστὸς μας διὰ μὲν τῶν στερήσεων ἀπέδειξεν, ὅτι ἦτο πράγματι τέλειος ἄνθρωπος, διὰ δὲ τῆς σταυρώσεως, ὅτι ἦτο τέλειος Θεός. Ἐὰν λοιπόν ἡμεῖς θέλωμεν νὰ ὀνομαζώμεθα γνήσιοι ὄπαδοὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ θρησκείας, τί μᾶς ἐμποδίζει νὰ τὸν μιμηθῶμεν χάριν τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων μας ; Μὴ τυχὸν πρόκειται νὰ ζήσωμεν ὀλοκλήρους αἰῶνας ; Ὅχι βεβαίως. Ἄς ἀναφωνήσωμεν λοιπόν ὅλοι ὁμοῦ

καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερον ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ

καὶ ἄς κραυγᾶσωμεν ζήτω τὸ Ἔθνος, ζήτω ὁ Βασιλεὺς, ζήτω ἡ Ἐνωσις !

Λόγος τοῦ κ. Δ. ΘΕΟΦΙΛΑΤΟΥ

«Ἡμέρα χαρῆς, ἡμέρα ἀγαλλιᾶσεως ἀνέτειλε διὰ τὴν πολυστένακτον Κρήτην ἀκτὶς παρήγορος ἐπεφάνη διὰ τὴν δύστηνον Ἑλλάδα. Ἡ Κρήτη τῆς, ἡ προσφιλεστέρα τῶν θυγατέρων τῆς, τὴν ὁποίαν χεὶρ βέβηλος ἀγρίας Τουρκικῆς ὀρδῆς ἀπὸ τῶν ἀγκάλων αὐτῆς ἀπεχώρησε, ἐπιστρέφει εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς. Ἐπιστρέφει πολυστένακτος καὶ αἰμοσταγῆς, ἀποκαμαῦσα ὑπὸ τὸ βάρος τῶν πολυχρονίων ἀγώνων τῆς. Ἐπιστρέφει ὅμως ἄσπιλος καὶ ὑπερήφανος, διότι τὴν τιμὴν αὐτῆς ἔσωσε ἀποσυρομένη εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Ἰδῆς καὶ τῶν Λευκῶν ὄρεων. Ἐκεῖθεν ἐξέπεμπεν ἀνὰ τὴν ὑψηλίον τὰ θεσπέσια αὐτῆς ὑπὲρ ἐλευθερίας ρήματα.

Ἐλευθερία ! Ἐλευθερία ! μόνον λαὸς τεσσάρων χιλιετηρίδων βίον ἐξόχου ἀγωγῆς ἀριθμῶν, ὑπερήφανος διὰ τὴν ἐνδοξὴν ἱστορίαν του, ὡς ὁ Κρητικὸς, δύναται νὰ σὲ χρωματίσῃ ὡς σοὶ ἐμπρέπει. Ἄλλ' ὅποιοι ἀγῶνες, ὅποιοι στεναγμοί, ὅποιοι θυσίαι, μέχρις οὗ οἱ προαιώνιοι πόθοι σου ἐκπληρωθῶσι, τῆς Κρήτης γενναίε λαέ ; Ἡ Εὐβοία, ἡ Θεσσαλία σὲ εὐγνωμονοῦσι διότι μετ' αὐταπαρνήσεως ὑπὲρ αὐτῶν εἰργάσθης.

Κρήτη ! τὴν σὴν πολιτικὴν ἐπέβαλες οὐ μόνον ἐπὶ τῆς μητρὸς σου Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης ὀλοκλήρου. Ἐφθόνησαν οἱ ἰσχυροὶ τὰ ἀθλά σου καὶ ἐπεβουλεύθησαν τὴν τύχην σου. Ἀτάραχος ὅμως ἐδέχθης τὰς προσβελὰς των καὶ ἐθριάμβευσες. Τὸ δίκαιον τοῦ ἀσθενοῦς κατίσχυσε τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου. Ζήθι, ὦ Κρήτη ! εἰς τὰς μητρικὰς προσχωροῦσα ἀγκάλας, θὰ ἐνισχύσῃς τὴν δυστυχῆ Ἑλλάδα εἰς τὸ ὕπερ ἀνέλαβεν ἐπίμοχθον ἔργον τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐθνικῶν πόθων.

Σὺ ἐκλήθης νὰ καταστῆς ἡ δεξιὰ αὐτῆς χεὶρ εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν προσεχῆ, τὸν ἐπικείμενον.

Ναί, ἀδελφοί ! Διὰ τῆς ἐνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν συμπληροῦται τὸ ἔργον τῆς ἱεραῆς διαθήκης τῶν ἀθανάτων προγόνων μας. Ἡ διαθήκη, τὴν ὁποίαν οἱ σεπτοὶ πατέρες συνέταξαν μὲ τὸ αἷμα των καὶ ἔβρεξαν μὲ τὰ δάκρυά των, ἥτις κατέστη ἱερά μὲ τοὺς ἐνδόξους καὶ ὑπερανθρώπους ἀγῶνάς των,

ἔστω τὸ πρόγραμμα, ἕπερ τυφλῶς ὀφείλομεν ν' ἀκολουθῶμεν, συ-
νεχίζοντες τοὺς ἀγῶνας ἐκείνων καὶ ἐγκαρτεροῦντες ἐναντίον τῶν
ἐπιβουλῶν τῶν παμπληθῶν ἐχθρῶν τῆς ἀτυχοῦς ἡμῶν πατρίδος.
Ἐὰν οἱ πατέρες ἡμῶν ἠγωνίσθησαν τῷ 1821, περιφρονήσαντες
τὴν μεγάλην τότε καὶ ἐπιφοβὸν τῇ Δύσει Τουρκίαν, παρὰ τὰ
πλευρὰ ἕμως αὐτῆς ἐτάχθησαν νῦν οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Φράγκοι.
Ὁ περὶ ὑπάρξεως ὅθεν ἀγῶν οὗτος καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ λυ-
τρώσεως τῶν δούλων ἀδελφῶν μας δυσχερὴς εἶνε, σκοτεινὴ δὲ
καὶ προβληματικὴ ἢ ἐκβασίς αὐτοῦ.

Ὅπλισθῆτε Ἕλληνες, ἐργάζεσθε καὶ ἐγκαρτερήσατε, πεποί-
θατε εἰς τὸν μέγαν τῆς Ἑλλάδος Θεόν.

Ζήτω ἡ Κρήτη, Ζήτω ἡ Ἠπειρος, Ζήτω ἡ Μακεδονία, Ζήτω
ἡ Θράκη, Ζήτω ἡ Ἑλλάς».

Καὶ μετὰ τοὺς λόγους τῶν ἄλλων τελευταῖος παρῆλθε τὸ βῆμα
ὁ γραμματεὺς τοῦ Τάγματος Ἡλ. Βουτιερίδης, ὅστις ἀπήγγειλε
τὸ ἔξῃς ποίημα.

Μέρα γλυκεῖα, στὴν ὄψι σου ἡ γῆς ἀναγαλλιάζει
Καὶ χαιρετᾷ τὸ διάβα σου ἀγγέλων ἀρμονία,
Δίχως ἐσὲ τοῦ Ἔθνους μας ἡ μαύρη ἱστορία
Κάθε καρδιὰ Ἑλληνικὴ ἀκόμα τὴν σπαραρίζει.

Σύννεφα μαῦρα ἐπλάκωναν τὴ γῆ τὴ δοξασμένη
Κι' ὁ κόσμος ὅλος ἔμενε κ' ἐκείνος στὴ μαυρίλα,
Γιατ' ἡ Ἑλλάδα ἐστέναζε στὰ σίδερα δεμμένη,
Ποῦ ἡ Φραγκιά τῆς ἔφτιασε μὲ τόση φαρμακίλα.

Φραγκιά! τὸ δάκρυ πῶχυσεν ὁ σκλάβος ἀπὸ σένα
Δὲν θὰ χαθῆ, θὰ σώζεται σὰν τρομερὴ κατάρα,
Ποῦ πάντα θὰ σὲ κυνηγᾷ μὲ μάτια ἀγριεμμένα,
Γιὰ νὰ σοῦ φέρνῃ τῆς ντροπῆς αἰῶνια τὴ λαχτάρα.

Ἐκλαιγε ὁ σκλάβος κ' ἔβλεπε τὸ δάκρυτου νὰ τρέχῃ,
Δίχως παλμὸ φιλόπρωπο νὰ νοιώθῃς στὴν καρδιά σου.
Μὰ ἤλθε ἡμέρα ποῦδειξε, ὅτ' ἡ Ἑλλάδα ἔχει
Θεὸ δικό της ποῖδ τρανὸ ἀπὸ τὴν ἀπονιά σου.

Ἦλθε γλυκὸ ξημέρωμα καὶ στὴν ἀγία Λαύρα
Ἦχον οὐράνιο ἄφισε κατάχρυσον καμπάνα,
Καὶ στὸν καθένα χτύπο της μ' ἀχὸ καὶ δάκρυα μαῦρα
Κλαί' ἢ Φραγκιά ὀλόκληρη, κλαίει κ' ἡ Τοῦρκα μάννα.

Ἄντιλαλεῖ μέσ' στὰ βουνὰ ἀντιλαλεῖ στοὺς λόγγους
Τὸ κάθε οὐράνιο χτύπημα καὶ μὴ φωνὴ γροικιέται :
« Εὐπνισ' Ἑλλάδα κι' ἄφισε τοῦ πόνου σου τοὺς βόγγους
Καὶ τὸ σταυρὸ σου κύτταξε πῶς νικητὴς πέτιέται ».

Καὶ πρὶν ἀκόμη ὁ ἀντίλαλος τὴ δύναμί του χάση,
Ἄλλη φωνὴ ἀποκρίνεται ἀπὸ Βουνὰ καὶ δάση.

« Κλάψε Τουρκιά καὶ σβύνεται ἡ δόξα σου ἡ μεγάλη.
Μνημα βαθὺ σ' ἀνοίγεται σὲ κάθε λαγκαδιά μας,
Δείχεται τώρα τοῦ Σταυροῦ ἡ δύναμι καὶ πάλι
Χτυπᾷ τὸ μισοφέγγαρο καὶ λύνει τὰ δεσμά μας ».

Ἦχο βαρὺν ἀφίνουνε τῶν ντουφεκιῶν οἱ κρότοι
Μεσ' στὰ ρουμάνια, στὴς ὀχθιαὶς καὶ τῆς Τουρκιάς οἱ θρῆνοι
Πάλι στὴ σκλάβα φέρνουνε τὴ δόξα της τὴν πρώτη
Καὶ μέσ' στὸ αἷμα τ' ἄτιμο κάθε της πόνο σβύνει.

Πετάει παντοῦ γοργόφτερη ἡ νίκη, θυμωμένη,
Γιατὶ μέσα στὰ σίδερα τὴ μάννα της κρατοῦσαν·
Κι' ὅπου σταθῆ τὸ πόδι της φωτιά καὶ χάρος βγαίνει
Γιὰ τοὺς ἐχθροὺς ποῦ τ' ἅγια τὰ χρώματα ἐπατοῦσαν.

Μὲ τὰ παιδιά της συντροφιά ἀκράτητη πετάει
Μέσ' στὴν Ἑλλάδα ὀλόκληρη καὶ τὸν ἐχθρὸ σπαράζει·
Ὅμως στὴν τόση της χαρὰ μὲ πόνο ἀγροικαίει
Τοῦ Πατριάρχου τὸ σχοινὶ ἐκδίκησι νὰ κράζει.

Ἐκδίκησι κ' ἐλευθεριὰ φωνάζει κάθε στόμα
Καὶ τοῦ γενάρχη ἡ ψυχὴ τὰ λόγια ἐκεῖνα παίρνει
Καὶ μὲ γλυκὸ παράπονο ἔμπρὸς στὸ Θεὸ τὰ φέρνει,
Νὰ πάψουν πλεῖα τὰ βάσανα στὸ ματωμένο χῶμα.

Ἀκούστηκε ἡ παράκλησι καὶ τῆς σκλαβιᾶς οἱ πόνοι
Μ' ἓνα γλυκὸ χαμόγελο τοῦ Πλάστη ἐξεχαστήκαν·
Ὅμως τὴν Κρήτη ἡ Φραγκιά καὶ πάλι σαβανώνει
Καὶ τὰ παιδιά της ἴστῆς σκλαβιᾶς τὰ σίδερα ἐδεθῆκαν.

Δύστυχη Κρήτη ! ἔμεινες καὶ πάλι σκλαβωμένη
Κ' ἐπάνωθ' σου ἀπλώθηκε νύχτας βαθὺ σκοτάδι·
Ὅμως δὲν ἄργησε νάρθη μιὰ μέρα εὐλογημένη,
Π' ὅλος ὁ κόσμος θαύμασε τὸν Γαβριήλ, τ' Ἀρκάδι.

Ἄγια σκιὰ τοῦ ἠγούμενου μπροστά μας σὲ θεωροῦμε
Μὲ τοῦ γενάρχη τῆ σκιὰ νὰ κλαίτε στὴ χαρὰ μας.
Κ' ἐνῶ γι' ἀγάπη ἐλευθεριᾶς μονάχα λαχταροῦμε,
Σὰς βλέπουμε νὰ δίνετε ζωὴ στὰ ὄνειρά μας.

Καὶ μὲ φωνὴν χαρούμενη νὰ λέτε σὲ μιὰ Κόρη,
Ποῦ στὴ θωριά της τρέμουνε δάση, ὄχθιας καὶ ὄρη

«Γέλασε, Κρήτη, γέλασε καὶ σὺ μιὰ στάλα τώρα !»
Μ' ἄλλη σκιὰ ἀποκρίνεται μὲ μάτια δακρυσμένα
« Ἡ Κρήτη μου ἐλεύθερη στὴν ἅγια τούτη ὥρα
Μὲ τὴν Ἑλλάδα χαιρετᾷ τὸ ἅγιο εἰκοσιένα ».

Δάκρυα ἀγαλλιᾶσεως ἀκράτητα ρέουσιν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν
πάντων, αἱ γυναῖκες καὶ αἱ παρθέναι σταυροκοποῦνται καὶ εὐθύ-
νουςι πρὸς τὸν Θεὸν βλέμματα, ἐγκλείοντα ἕλον τῆς ψυχῆς των
τὸν πόνον διὰ τὴν μέχρι ταῦδε δουλείαν καὶ ἕλπον τὴν ἡδονὴν
τῆς ἐλπίδος διὰ τὴν νέαν των ζωὴν. Εἶναι στιγμή ὑπέροχος, ἡ
στιγμὴ αὕτη, καθ' ἣν πᾶσαι αἱ καρδίαι δονοῦνται ὑπὸ ἐνὸς μόνου
παλμοῦ, τοῦ παλμοῦ τῆς πεποιθήσεως εἰς τὸν Θεόν. Καὶ μετὰ

τὴν συγκίνησιν ταύτην, ζητωκραυγαὶ οὐρανομήκεις ἐκρήγνυνται πανταχόθεν, ὁ Ὑμνος τῆς Ἐλευθερίας διαθέει τὸν αἰθέρα, αἱ σημαῖαι ἐπισείονται φρενητιωδῶς καί, ἠχουσῶν τῶν σαλπίγγων, ἐξέρχονται πάντες τοῦ προαυλίου τοῦ ναοῦ καὶ ἄλλοι μὲν αὐτῶν ἀκολουθοῦσι τὸ εἰς τὸν στρατῶνά του ἀπερχόμενον Τάγμα, συντεταγμένον καὶ ψάλλον πολεμικὰ ἄσματα, ἄλλοι δὲ ἐκχύνονται εἰς τὰς ὁδοὺς μὲ τὴν καρδίαν κινδυνεύουσαν νὰ θραυσθῇ ἐκ τῆς συγκινήσεως.

Καὶ μετὰ τοῦτο ἡ Ἐπιτροπὴ καὶ ὁ Διοικητὴς ἐδέξαντο τὰς συγχαρητηρίους εὐχὰς πάντων τῶν ἀρχηγῶν καὶ προκρίτων.

Τὴν μεσημβρίαν παρετέθη ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ στρατῶνος, κατὰλλήλως διακοσμηθέντι, γεῦμα, μεγαλοπρεπὲς δύναται τις εἰπεῖν, εἰς πάντας τοὺς παρευρεθέντας ἀρχηγούς καὶ ὀπλαρχηγούς, εἰς τὴν ἐπιτροπὴν καὶ τοὺς προκρίτους τῆς κωμοπόλεως. Τὸ γεῦμα ἐτίμησαν καὶ αἱ δύο ἡρώιδες Εἰρήνη Ψαραδάκη ἢ Μαυρογιαννοπούλα καὶ Μαριγῶ Καλαντζαπούλα, κατέχουσαι τὴν τιμητικὴν μεταξὺ τῶν προσκεκλημένων θέσιν. Πλὴν τῶν ἄλλων προσκεκλημένων εἰς τὸ γεῦμα παρεκάθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ι. Γ. Λιμπρίτης, ὅστις ἐκ Νέας Ὑόρκης, καταλείψας τὰς ἐκεῖ ἐργασίας του, εἶχεν ἀφιχθῆ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας εἰς Κρήτην, ἵνα ἀγωνισθῇ τὸν καλὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος του ἀγῶνα. καὶ ὁ Δ. Γ. Λιμπρίτης ἐν Ἡρακλείῳ πρότερον διαμένων. Τὸ γεῦμα ἐξηκολούθησεν ἐν ἀδιαπτώτῳ χαρᾷ καὶ εὐθυμίᾳ, ἐγερθεῖσῶν πολλῶν προπόσεων καὶ εὐχῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἐνώσεως, τοῦ Βασιλέως, εἶτα δὲ διεδέχθησαν αὐτὸ χοροὶ Ἑλληνικοὶ καὶ ἐγγύριοι ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς Κρητικῆς λύρας, ἐνῶ πλείστοι νεάνιδες τῆς κωμοπόλεως εἶχον συναθροισθῆ εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ τοὺς θαλάμους τοῦ Διοικητηρίου, μετὰ συγκινήσεως παρακολουθοῦσαι τὴν ἀνεφελον ἐκείνην χαρὰν καὶ τὴν ἀληθῆ ἐκδήλωσιν τῆς ὑπὲρ πατρίδος αὐταπαρνήσεως.

Περὶ ὥραν 4ην μ.μ. τὸ Τάγμα ὀλόκληρον, ἔχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Διοικητὴν αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀξιωματικούς του καὶ προπορευομένης τῆς σημαίας, διασχίζει τὰς ὁδοὺς τῆς κωμοπόλεως, ἐν μέσῳ σαλπισμάτων, ζητωκραυγῶν καὶ ἄσμάτων καὶ διευθύνεται

πρὸς τὸν στρατῶνα τοῦ Πυροβολικοῦ, ἔνθα ὁ Διοικητὴς αὐτοῦ κ. Ι. Μπρισιμιτζάκης ὑποδέχεται τοὺς ἐπισκέπτας. Ὁ στρατὸν εἶχε φιλοκαλέστατα διακοσμηθῆ, τὸ δὲ πυροβόλον ἦτον ἐστολισμένον δι' ὠραιότατων ἀνθέων· τὴν περιέργειαν δὲ πάντων ἐκίνουν φανοὶ τινες ἐξ ὀστράκων κοχλιῶν κατεσκευασμένοι καὶ οὔτινες, πλήρεις ὄντες ἐλαίου, ἔκαιον ὡς εἶδος λυχνιῶν. Ὁ κ. Ι. Μπρισιμιτζάκης, συγκεκινημένος εἰς ἄκρον, περιποιεῖται τοὺς ἐπισκέπτας καὶ προπίνει ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως καὶ τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων· ὁ Διοικητὴς αὐτοῦ, ἀνταπαντῶν, συγχάριται τῷ κ. Μπρισιμιτζάκῃ διὰ τὴν εὐστοχὸν βολήν του κατὰ τὸν κανονισμὸν τῆς Ἱεραπέτρου, Σπιναλόγκης καὶ Σακκινίου, ἐνῶ οἱ πυροβοληταὶ πρὸς ἀνταπόδοσιν τῆς τιμῆς ἔψαλλον τὸν ὕμνον τοῦ Τάγματος. Μετὰ τοῦτο τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων ἐξέρχεται εἰς τὴν ἄδὸν καὶ συναναμιγνύμενον μὲ τοὺς ὄπλοφόρους Κρητὰς ἐπιστρέφει εἰς τὰ ἴδια, ἐν μέσῳ ζητωκραυγῶν καὶ ἀδιαπτώτου εὐθυμίας, καὶ ἡ διασκέδασις ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου.

Ἡ ἑορτὴ τῆς ἡμέρας ταύτης ἔδει νὰ διεξαχθῆ μετὰ τύσης λαμπρότητος καὶ χαρᾶς, ἵνα λησμονηθῶσιν ἐπὶ στιγμὴν τὰ ἐπισωρευόμενα καθ' ἑκάστην δεινὰ καὶ ἵνα ἐπὶ μᾶλλον ἐπιρρωσθῆ ἡ ἰδέα τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ ἀγῶνος ἐν τῷ ἀπροσποινήτῳ ἐνθουσιασμῷ καὶ τῇ ἐκχύσει τῶν ἀληθῶν τῆς καρδίας αἰσθημάτων. Καὶ ἂν σήμερον ταῦτα καὶ οἱ λόγοι ἐκεῖνοι φαίνωνται ὡς πικρὰ εἰρωνεῖα τῶν ὄλων περιστάσεων, οὐχ ἦττον ἀποτελοῦσι τὴν ὠραιότεραν σελίδα καὶ τὰς εὐτυχεστέρας στιγμὰς τῆς πολεμικῆς ἐκείνης ζωῆς, ὅτε τὴν ἐλπίδα διεδέχετο ἡ ἀπελπισία καὶ τὴν χαρὰν τῶν ὀνείρων ἡ σκληρὰ πραγματικότητα.

Ὡς ἐπισφράγισις δὲ τῆς λαμπρᾶς ταύτης ἡμέρας, τῆς πλήρους ζωῆς καὶ ποιήσεως, ἠκούσθησαν ὀλίγον πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου πυκνοὶ πυροβολισμοὶ ἀπὸ τοῦ Γιούκτα, καὶ μετ' ὀλίγον καὶ ἀπὸ τοῦ ὀχυρώματος «Πετροκέφαλο» προσθέτοντες εἰς τὴν μέθην τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῶν ἐλπίδων καὶ τὴν ὁσμὴν τῆς πυρίτιδος, ἵνα πλήρης ᾖ ἡ εἰκὼν. Οἱ πυροβολισμοὶ οὗτοι συνεχέστεροι ἤδη ἐρρίπτοντο ἐκ τῶν προφυλακῶν μας πρὸς ἀπόκρουσιν ὑπερβάντων τὴν

ζώνην Ὀθωμανῶν, οἵτινες ἠττηθέντες ἐν Μαλεβυζίῳ ἐστρέφοντο κατὰ τὴν ἐπάνοδόν των καὶ ἐναντίον τῶν Ἀρχανῶν. Ἀψιμαχία δίωρος ἐπηκολούθησεν, ὅτε πλέον ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς νυκτὸς οἱ ἐχθροὶ ἀπῆλθον, ἕνα ἐγκλεισθῶσιν εἰς Ἡράκλειον, μένεα πνέοντες διὰ τὴν διττὴν ταύτην ἀποτυχίαν των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Μάχη τῆς 25ης Μαρτίου ἐν Μαλεβυζίῳ

Καὶ ἐν Μαλεβυζίῳ ἡ ἑορτὴ τῆς 25ης Μαρτίου διεξήχθη μετὰ πολλῆς λαμπρότητος καὶ ἐψάλλη ἐπίσημος δοξολογία ἐν Ἀγίῳ Μύρωνι, ῥιφθέντων πρὸς χαιρετισμὸν 21 κανονιοβολισμῶν· εἶτα οἱ ἐπαναστάται ἐπεδόθησαν εἰς τὴν διασκέδασιν χάριν τῆς ἡμέρας, πλεῖστοι δὲ τούτων εἶχον συναθροισθῆ εἰς τὰ χωρία Κορφαίς, Κρουσσῶνα καὶ Πετροκέφαλο, ὅπου ἔρριπτον συνεχῶς κανονιοβολισμοὺς διὰ 3 μικρῶν τοῦ 21 πυροβόλων. Παρὰ τοῖς Τούρκοις ὅμως ἐπιστεύετο ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ Χριστιανοὶ ἤθελον συγκεντρωθῆ ἐξ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Τμήματος Ἡρακλείου, ἕπερ μέχρι τοῦδε δὲν εἶχον πράξει, καὶ ἤθελον ποιήσῃ ἐναντίον αὐτῶν γενικὴν ἐπίθεσιν, τούτου δὲ ἕνεκεν εὐρίσκοντο ἐν μεγάλῳ φόβῳ, ὅστις δὲν ἦτο καὶ τόσοσ ἀδικαιολόγητος, διότι ἐὰν τῷ ὄντι ἦτο δυνατὴ συγκέντρωσις τόσοσιν πολεμιστῶν καὶ ὑπῆρχον τὰ μέσα τῆς εἰς τὰς προφυλακὰς παραμονῆς ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, θὰ κατῴρθουν οἱ Χριστιανοὶ ν' ἀπωθήσωσιν αὐτοὺς πέραν τοῦ χειμάρρου Γιοφύρου καὶ νὰ τοὺς ἐγκλείσωσιν εἰς τὸ Ἡράκλειον. Πρὸς ἀπόκρουσιν λοιπὸν τῆς φανταστικῆς ταύτης ἐπιθέσεως οἱ Ὀθωμανοὶ παρεσκευάζοντο ἐν Ἡρακλείῳ καὶ ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς 24ης οἱ κήρυκες ἐν τῇ πόλει ἐκάλουν πάντας τοὺς πιστοὺς τοῦ προφήτου εἰς τὰ ὄπλα· ὅθεν τὴν πρωτάν τῆς 25ης περὶ τὰς 8000 ἀτάκτων καὶ τρεῖς περὶ τοὺς χιλ. τακτικοῦ στρατοῦ μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ εὐρίσκοντο παρατεταγμένοι καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ Γάζι μέχρι Ξεροληγῆς γραμμὴν καὶ ἅπαντα τὰ διάμεσα

σημεῖα, ἐνῷ οἱ Χριστιανοὶ τοῦναντίον ἡσύχως ἤγον τὴν ἑορτὴν τῆς παλιγγενεσίας τοῦ Ἔθνους καὶ μόνον αἱ φρουραὶ τῶν χωρίων Καλέσσα, Βούταις καὶ Σταυράκια εἶχον ἐνισχυθῆ ἀπὸ τῆς μάχης τῆς 27ης Μαρτίου, κατελθόντων εἰς Σταυράκια μετὰ τὴν ἐν Ἀγίῳ Μύρωνι τελετὴν ὀλίγων Ζαριακῶν καὶ τινῶν ἄλλων πρὸς ἐνίσχυσιν.

Μάτην οἱ Ὀθωμανοὶ ἀνέμενον τὴν ἐπίθεσιν τῶν Χριστιανῶν μέχρι τῆς μεσημβρίας. Οἱ ἐπανειλημμένως ἐξερχόμενοι πρόσκοποι αὐτῶν, πρὸ πάντων δὲ οἱ ἐκ τοῦ μετοχίου Γούρναις ἔφιπποι καὶ πολὺ πρὸς τὰ μέρη τῶν Χριστιανῶν προχωροῦντες, οὐδὲν ὑποπτον σημεῖον ἔβλεπον καὶ τοῦτο ἔδωκεν αὐτοῖς νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι ἡ φοβουμένη ἐπίθεσις δὲν θὰ ἐγίνετο καὶ μόνον αἱ φρουραὶ ὑπῆρχον εἰς τὰς θέσεις των. Τὸ τοιοῦτον ἐπέφερον αὐτοῖς τὴν σκέψιν νὰ καταλάβωσιν ἀνετοίμους τοὺς Χριστιανοὺς καὶ εἰ δυνατὸν νὰ καύσωσι τὰ χωρία Καλέσσα, Βούταις καὶ Σταυράκια. Ὅθεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ τοῦ πυροβολικοῦ διηρέθησαν εἰς τρία κύρια σώματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν δεξιὸν θὰ προσέβαλλε τὰς ἑναντι τοῦ Γάζι καὶ τοῦ μετοχίου Ἀγάκου θέσεις, τὸ δὲ ἀριστερὸν τὴν «Γρηά-Βίγλαν» καὶ τὸ κέντρον τὰ Καλέσσα, Βούταις καὶ Σταυράκια.

Περὶ ὥραν 1ην μ.μ. τὰ δύο ἄκρα σώματα κινεῦνται καὶ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες ὀλιγαριθμώτατοι ὄντες ὑποχωροῦσιν ἀμέσως, καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ γίνονται κύριοι σχεδὸν τῶν θέσεών των, ὅτε καὶ τὸ κέντρον, ὅπερ ἔμελλε νὰ ποιήσῃται τὴν κυρίαν ἐπίθεσιν, ὄρμῃ κατὰ τῶν χωρίων Καλέσσα, Βούταις καὶ Σταυράκια· ἀλλ' ἡ βία αὕτη τοῦ ἐχθροῦ ἐματαίωσε τὸ σχέδιον, ὅπερ εἶχεν, ἵνα, δηλ. ἀφοῦ διὰ πλαστῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῶν δύο ἄκρων ἐπισπάσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἡμετέρων πρὸς τὰ ἐκεῖ, μείνωνιν ἔρημα τὰ μέρη τὰ μέλλοντα νὰ ὑποστῶσι τὴν ἐπίθεσιν τοῦ κέντρον, διότι οἱ Χριστιανοὶ ἐννοήσαντες τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἀμύνονται ὅσον δύνανται γενναίως, ἐνῷ συγχρόνως διὰ κωδωνοκρουσιῶν εἰδοποιοῦνται περὶ τοῦ κινδύνου οἱ εἰς τὰ πλησιέστερα χωρία, οἵτινες μετὰ σπουδῆς καταφθάνουσιν ἤδη εἰς τὸ θέατρον τῆς μάχης. Οἱ Κερασσανοί, οἱ Εὐγενικιανοί, οἱ Βενερα-

τιανοί και οί Δαφνιανοί υπό τόν γέροντα Ἄρχηγόν Ζουδιανόν, τόν ὄπλαρχηγόν Ἄντ. Ξενάκην και ἄλλους καταλαμβάνουσι τήν «Γρηά-Βίγλαν». Οί Τυλισσιανοί, Ρωγδιανοί, Καμαριανοί και λοιποί κατέρχονται πρὸς τό Γάζι, Μπιμπίλι και Μετόχι Θειακάκη.

Ἄλλ' οί ὑφιστάμενοι τήν ἐπίθεσιν τοῦ κέντρου πάσχουσι δεινῶς και τὰ ὑπερκαπιζόμενα μέρη κινδυνεύουσι νά πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Τό πῦρ πανταχόθεν ἔχει ἀρχίσει λυσσῶδες και τό πυροβολικόν τοῦ ἐχθροῦ ἀκαταπαύστως στέλλει ὀβίδας κατὰ τῶν ἡμετέρων· ἡμίσειαν ὥραν μετὰ τήν ἐπίθεσιν τοῦ δεξιῦ και ἀριστεροῦ τό κέντρον τῶν Τούρκων προὔχωρσεν ἐκ τῶν θέσεών του, ἐν ἀλαλαγμοῖς και ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν σαλπίγγων, κατὰ τῶν χωρίων Καλέσσα, Βούταις και Σταυράκια, ὧν ἕκαστον δὲν ἐφυλάσσετο ὑπὸ πλειόνων τῶν 50 ἀνδρῶν. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐφόδῳ οί Ὀθωμανοί καταλαμβάνουσι τὰς θέσεις Καλεσσάνο Ἄρμι, Λειβάδα, Πιπιλίση Μουρέλα, τήν Σταυρακιανήν ὁδόν και τήν ἐπικαιροτάτην ἄνωθεν τῶν Βουτῶν θέσιν Μεσαρμό, ὁπόθεν τό χωρίον Βούταις ἀπειλεῖται σπουδαίως. Τό πυροβολικόν συνεχέστερον βάλλει κατὰ τοῦ χωρίου Ἐπάνω-Καλέσσα, ἐνθα εἰς τὰ πρὸ τοῦ χωρίου τελευταῖα ὀχυρώματα συνεσπειρώθησαν οί ἡμέτεροι, ἀφ' ὧν οί Τούρκοι ἀπέχουσι περὶ τὰ 200 μόνον μέτρα.

Πρὸς τό μέρος τῶν Σταυρακίων ὁ ἐχθρὸς προχωρεῖ ἐν μέσῳ λυσσῶδους πυρὸς και ἡ μανία ἀμφοτέρων τῶν ἀντιμαχομένων μερῶν κορυφεῦται καθ' ἑκάστην στιγμήν· ἡ ὁσμὴ τῆς πυρίτιδος μεθύει τοὺς τε ἐπιτιθεμένους και τοὺς ὑφισταμένους τήν ἐπίθεσιν και ὁ καπνὸς ἐκτυφλοῖ αὐτούς· ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς ὁλονὲν προχωρεῖ και οί Χριστιανοί εὐρίσκονται ἐν δεινοτάτῃ θέσει· κυρίως κινδυνεύουσιν οί ἐκ Ζαροῦ πολεμισταί, οἵτινες, κατέχοντες τήν κάτωθεν τοῦ Ἄμπελικοῦ-Καλύβα θέσιν πρὸ τῶν Σταυρακίων, ὑφίστανται ἐπίθεσιν σφοδρὰν Τουρκικοῦ ἵππικοῦ και ὀπισθοχωροῦσιν, ὅπως καταλάβωσι τὰ πρὸ τοῦ χωρίου ὀχυρώματα. Οί Τούρκοι ἵππεις καταδιώκουσιν αὐτοὺς ἀκάθεκτοι ἐκ τοῦ σύγγγυς πλέον και ἡ σημαία τῶν Ζακριακῶν, περικυκλωθέντων σχεδὸν ἐκ τῶν ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Σταυρακίων, κινδυνεύει νά πέσῃ εἰς τὰς χεῖ-

ρας τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ μαχομένοι πρὸ τοῦ χωρίου Βούταις καὶ κατέχοντες τὰ Βουτιανὰ παπούρια (τοὺς ἀντικρὺ τῶν Βουτῶν λόφους) μόλις ἀντιλαμβάνονται τοῦ κινδύνου τῶν Ζαριανῶν, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ βοηθήσωσιν αὐτοὺς διότι εἰσὶν ἠναγκασμένοι ν' ἀποκρούωσι τοὺς ἐκ Μεσαρμῶ καὶ Λειβάδας προχωροῦντας Τούρκους. Εὐτυχῶς ἕως καταφθάνει πρὸς τὰ πλάγια τοῦ ἐχθροῦ εἰς ἀπόστασιν 400 μέτρων ὁ ἀρχηγὸς Χατζῆ-Κωνσταντῆς Ἰωαννίδης, ὅστις ἅμα τῷ ἀκούσματι τῶν πρώτων πυροβολισμῶν εἰδωποιεῖ τοὺς ἐν Σάρχῳ ὀπλίτας, οἵτινες, ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τιθέμενοι, σπεύδουσι πρὸς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἐνισχυθέντες καθ' ὄδον ὑπὸ τινῶν ἐκ Πετροκεφάλου, Πενταμοδίου, τοῦ Γ. Βιστάκη καὶ ἄλλων, καὶ ἐν διαστήματι 50' διατρέγουσι ἕλην τὴν μακρὰν ἀπόστασιν καὶ ἀφικνοῦνται εἰς τὰ προχώματα τῶν Βουτῶν, καθ' ἣν στιγμὴν ἐκινδύνευσεν εἰ ἐν Σταυρακίσις. Μόλις οὗτοι κατέλαβον τὰς θέσεις των προσβάλλουσιν, ὡς εἴπομεν, τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἐξ ἀποστάσεως 400 μέτρων καὶ ἐπιφέρουσιν αὐτῷ τσαούτην θραῦσιν, ὥστε μετὰ 15' τὸν ἀναγκάζουσι νὰ ὀπισθοχωρήσῃ ἀπὸ τῆς θέσεως Μαυρογένη μουρέλα καὶ νὰ κρυφθῇ ὀπισθὲν τινῶν ὑψωμάτων καὶ οὕτω σώζονται οἱ Ζαριανοὶ καὶ οἱ ἐν Σταυρακίσις, ὅπου ἔχει ἤδη καταφθάσει καὶ ὁ Μιχαὴλ Χατζάκης μετ' ἀρκετῶν ὀπλιτῶν.

Εἶναι ὥρα 3η μ. μ. καὶ ἡ μάχη λυσσώδης ἐξακολουθεῖ καθ' ἕλην πλέον τὴν γραμμὴν. Σφοδρύνεται αὕτη καὶ κατὰ τὴν «Γρηῆ-Βίγλαν» ὅπου οἱ ὑπὸ τὸν Ζουδιανὸν καὶ τοὺς ἄλλους μάχονται γενναίως. Πρωτοστατοῦσιν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ οἱ ἐκ Γέργερης πολεμισταί, οἵτινες πρῶτοι ὑπέστησαν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ οἵτινες λίαν ἐκτεθέντες, ὀλίγου δεῖν ν' ἀπολέσωσι τὴν σημαίαν των, ἐὰν μὴ προῦλάμβανον νὰ ὀπισθοχωρήσωσι. Πολὺ χρησιμεῖει εἰς τοὺς ἐνταῦθα μαχομένους ὄρυκτόν τι ὄχυρωμα, τελείας κατασκευῆς, ὅπερ πρὸ δύο ἡμερῶν εἶχε περατώσει ὁ ὀπλαρχηγὸς Μιχαὴλ Τζωρτζάκης ἐκ Γέργερης μετὰ τῶν ἀνδρῶν του καὶ ὅπερ ἀπὸ τοῦδε μένει γνωστὸν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Ττωρτζοβάγκα. Τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἐχθροῦ, τοποθετηθὲν ἐπὶ τοῦ ἀνωθεν τοῦ μετοχίου Γούρνας λόφου, ἀδιακρίτως βάλλει

κατὰ τῶν ἡμετέρων καὶ ὁ τακτικὸς στρατὸς ὑποστηρίζει τὰς ἐπανειλημμένας ἐφόδους τῶν ἀτάκτων, οὔτινες ἔχουσι κατακτήσει ἀρκετὸν ἔδαφος.

Αἱ βοήθειαι καταφθάνουσιν εἰς τοὺς ἡμετέρους, ἀλλ' οὗτοι, ἕνεκα τῆς ἀνάγκης νὰ πυροβολῶσιν ἀκαταπαύστως, ἐξαντλοῦνται ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ μόλις δύνανται νὰ ἀνθίστανται εἰς τοὺς ἐχθρούς, οὔτινες δὲν παύονται τῶν ἀλλεπαλλήλων λυσσωδῶν ἐφόδων των. Τὰ Καλέσσα δὲν ἀντέχουσι πλέον. Τεσσαράκοντα πέντε μπαϊράκια⁽¹⁾, μὲ δύναμιν 118 ἀνδρῶν ἕκαστον, ἀγωνίζονται δι' ὑπερτάτης θυσίας νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ Καλέσσα καὶ ὁ πόθος των οὕτως καταφαίνεται εἰς τὰ ἐξηγηριωμένα των πρόσωπα· οἱ ἀγῶνές των τείνουσι ν' ἀφιγθῶσιν εἰς τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, διότι μόνον περὶ τὰ 100 μέτρα ἀπέχουσι πλέον τοῦ χωρίου. Οἱ ἐκ τῶν Βουτῶν μαχόμενοι βλέπουσι τὸν κίνδυνον ἐκεῖνον τῶν Καλεσσαῶν, ἀλλ' οὐδεμίαν δύνανται νὰ παράσχωσιν αὐτοῖς βοήθειαν, διότι καὶ ὁ πρὸς τὸ μέρος των κίνδυνος δὲν εἶναι ὀλιγώτερος. Τὸ ἐρυθρὸν καὶ αἱματῶδες τῶν Τουρκικῶν σημαίων χρῶμα, ἐμπεπηγμένων ἐν γραμμῇ πρὸ τοῦ χωρίου, τὰ « Ἀλλάχ, Ἀλλάχ » τῶν ἐφορμώντων σιφῶν καὶ οἱ φοβεροὶ συριγμοὶ τῶν ἀκαταπαύστως ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν προχωμάτων ριπτομένων δίδων, εἰναί τι ἀπαισίως μέγα. Οἱ Καλεσσανοὶ καταβάλλονται πλέον ὑπὸ τοῦ ἀπείρου πλήθους καὶ τῆς λύσσης τῶν Τούρκων καὶ, ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως φυσιγγίων βιαζόμενοι, ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἄλλ' ἤδη καταφθάνουσιν ἐξ ὄλων τῶν σημείων βραδύναντες μαχηταί, οὔτινες πτερόποδες, μὲ κοχλάζουσαν τὴν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν μανίαν ἐν τοῖς στήθεσιν αὐτῶν, μὲ πολεμικὸν μένος καθιστὰν αὐτοὺς τυφλοὺς πρὸς τὸν κίνδυνον, σπεύδουσιν εἰς βοήθειαν τῶν μαχομένων. Κορφιανοί, Πενταμοδιανοί, Πετροκεφλιανοί, Κρουσσανιώται εἰσέρχονται εἰς τὰ Καλέσσα, καταλαμβάνουσι τὰ προχώματα καὶ παρέχουσι φυσίγγια καὶ θάρρος εἰς τοὺς ἐτοιμαζομένους νὰ ὑποχωρήσωσιν.

[1] Μπαϊράκια, εἶναι εἶδος στρατολογίας παρὰ τοῖς Τουρκοκρησίν· ἕκαστον μπαϊράκι περιλαμβάνει 118 ἄνδρας καὶ εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ὀδηγία ἑνὸς δεδοκιμασμένου ὀπλαρχηγοῦ.

Ἡ ὥρα εἶναι 4η μ. μ. καὶ ἡ μάχη καθ' ὅλα τὰ σημεῖα εὐρίσκεται ἐν ὅλῃ τῆς τῆ ἀκμῆ καὶ θέαμα ἐξοχον παρουσιάζει ὄλον τὸ ἐκεῖ εὐρὺ πεδίον μὲ τοὺς ἐν τῷ μέσῳ λόφους, οἵτινες περικαλύπτονται ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ καπνοῦ, ἐνῶ οἱ ἀδιάλειπτοι κρότοι τῶν ὅπλων καὶ τῶν πυροβόλων συνταράσσουσι τὰ ἐδάφη καὶ πληροῦσι τὸν αἰθέρα ἤχων ἀσυναρτήτων, πρὸς οὓς συναναμίγνυται οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν Τουρκοκρητῶν καὶ αἱ ζητωκραυγαὶ τῶν ἡμετέρων. Μετὰ θάρρους οἱ Χριστιανοὶ μάχονται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν, ἀπὸ τῆς «Γρηῆ-Βίγλας» ὑπὸ τὸν Ζουδικόν, ἀπὸ τῶν Σταυρακίων ὑπὸ τὸν Μιχ. Χατζάκη, ἀπὸ τῶν Βουτῶν ὑπὸ τὸν Χατζῆ-Κωνσταντῆν Ἰωαννίδην, ἀπὸ τῶν Καλεσσίων ὑπὸ τὸν Καλημεράκη καὶ ἄλλους ἀνδρείους ὀπλαρχηγούς καὶ καπεταναίους. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ὀπισθοχωροῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη τῶν ὀρμῆ φαίνεται κατευρασθεῖσα· μὴ δυνηθέντες τόσον πολυάριθμοι νὰ καταβάλωσι τοὺς ὀλίγους Χριστιανούς, καίτοι ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ πυροβολικοῦ καὶ εὐρίσκοντο ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἀνωτέρου ἀξίωματικοῦ, ἔχοντος καὶ πολυάριθμον ἐπιτελεῖον, ἀπώλεσαν τὸ πρῶτον αὐτῶν θάρρος καὶ ἄλλο δὲν σκέπτονται εἰμὴ πῶς νὰ ὑποχωρήσωσι μετ' ὀλιγωτέρων ζημιῶν.

Οἱ ἡμέτεροι ὑπερβαίνουσι ἤδη τὰς 2000, συναθροισθέντων τῶν μαχητῶν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ Μαλεβυζίου, καὶ ἰσχυροὶ ὄντες ἐπιχειροῦσι περὶ τὴν 6ην μ. μ. μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν σφοδρὰν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἔφοδον ἐκ πάντων τῶν σημείων. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἀντιτάσσονται ἐπ' ὀλίγον, ἀλλ' αἱ σάλπιγγες τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ἤχουσι τὴν διαταγὴν τῆς ὑποχωρήσεως. Ζητωκραυγαὶ οὐρανομήκεις ἐξέρχονται τῶν στηθῶν τῶν ἡμετέρων, ἐνῶ οἱ Τουρκοκρητῆς δι' ἀτάκτου φυγῆς ζητοῦσι τὴν σωτηρίαν τῶν ἀπὸ τὴν προστασίαν τοῦ εἰς Γιοφυράκια καὶ Γούρνας συγκεντρωθέντος τακτικοῦ στρατοῦ. Πρῶτοι ὑποχωροῦσιν οἱ πρὸ τῶν Σταυρακίων Ὀθωμανοὶ καὶ εἶτα οἱ ἄλλοι ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν. Ἀνεγείροντες τὰς βράχας αὐτῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ κύπτοντες, φεύγουσιν ἀτάκτως ἀπὸ τὰ Λειβάδια καὶ Μεσαρμόν, ἀπὸ τὴν Σταυρακιανὴν ὁδὸν καὶ Ἀθανάτους, ἀπὸ τὴν Βίγλαν καὶ Ξεροληάν. Τελευταῖοι καὶ ἐν σχετικῇ τάξει ὑποχωροῦσιν οἱ ἄ-

γριοι τῶν Καλεσσίων πολιορκηταί, διωκόμενοι κατὰ πόδας ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, κατέρχονται πρὸς τὸ Καλεσσανὸ ἄρμυ καὶ ἐκεῖθεν δρομαῖοι καὶ μὲ μεγάλας ἀπωλείας διέρχονται τὸν χεῖμαρρον Βαθειώτην σωζόμενοι εἰς Γιοφυράκια καὶ Βασιλικὰ καὶ τιθέμενοι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς οὐδετέρας ζώνης καὶ τὰς συμπτροκροτήσεις τοῦ συνταχθέντος καὶ ὑποστηρίζοντος τὴν ὑποχώρησιν τῶν τακτικοῦ στρατοῦ.

Καὶ οὕτω λήγει ἡ σφοδρὰ αὕτη μάχη ἐν Μαλεβυζίῳ· κατὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν εἰς Ἡράκλειον οἱ Τουρκοκρηῆτες ἠθέλησαν νὰ προσβάλωσι τὰς Ἀρχάνας, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν τοῖς ἐδόθη καλὸν μάθημα.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων, ὡς ἐξηκριβώθη κατόπιν λεπτομερῶς ὑπὸ τῶν ἐν Ἡρακλείῳ Ἀγγλων, ἀνέρχονται εἰς 60 νεκροὺς καὶ ὑπὲρ τοὺς 100 τραυματίας, ὧν οἱ πλεῖστοι θανατηφόροι· αἱ τῶν ἡμετέρων εἰς 4 μόνον νεκροὺς καὶ 9 τραυματίας. Ἡ ἀνισότης αὕτη τῶν ἀπωλειῶν τῆς ἀξιολογωτάτης ταύτης μάχης θὰ ἐκπλήξη ἴσως καὶ πάλιν τινά, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα μὴ δυνάμενα ν' ἀλλοιωθῶσι, θὰ παραμένωσι τὰ αὐτά, ἕνεκα τῶν λόγων οὓς ἀλλαγῶ ἐξεθέσαμεν. Ἀλλὰ μήπως δὲν πρέπει νὰ ἀποδώσῃ τις τοῦτο καὶ εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Ὑψίστου, ὃν πάντοτε ἐπικαλοῦνται οἱ Χριστιανοὶ κατὰ τὴν ὄραν τοῦ κινδύνου; Ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἔχομεν λόγους νὰ πιστεύωμεν τοῦτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Τὰ τῆς ἐπιτροπῆς Ἀρχανῶν.—Σχηματισμὸς νέας τοιαύτης.

Ἡ μέχρι τοῦδε ἐνέργεια τῆς ἐπιτροπῆς Ἀρχανῶν ἐν πολλοῖς ζητήμασι καθίστα αὐτὴν ὑποπτον ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν πολλῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος· τούτου ἕνεκεν ὁ Διοικητὴς τοῦ τόγματος τὴν ἐσπέραν τῆς 27ης Μαρτίου μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου προσεκάλεσε τοὺς ἀξιωματικούς του εἰς συμ-

βούλιον, ἵνα συσχεθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου. Τοῦ συμβουλίου τούτου κατὰ πρόσκλησιν τοῦ κ. Νταφώτη μετέσχε καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ κ. Ι. Μπρισμιτζάκης. Ἡ ἐπιτροπὴ Ἀρχανῶν ἤρνεϊτο προσέτι νὰ παρέχῃ εἰς τὸ τάγμα καὶ τὰ ἀναγκαιούντα φυσίγγια, ἵνα ᾗ ἕτοιμον τοῦτο κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀνάγκης· τὸ τοιοῦτον ὑπῆρξε καὶ ἄλλη αἰτία, ἵνα συγκροτηθῇ τὸ συμβούλιον, ὅπερ ἔσχεν ὡς συμπέρασμα τὸ ἐξῆς ἔγγραφον :

Ἄριθ. Πρωτ. 84

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρωτόκολλον διασκέψεως

Ἐν Ἀρχάναις σήμερον τῇ 27ῃ Μαρτίου 1897 καὶ ὥρα 6 $\frac{1}{2}$ μ. μ. οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι ἀξιωματικοὶ τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν καὶ ὁ Διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς κ. Ι. Μπρισμιτζάκης τῇ προσκλήσει τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν κ. Ἰωάν. Νταφώτη, κατόπιν μακρᾶς συζητήσεως περὶ τῶν συντόνων μέτρων, ἅτινα πρέπει νὰ ληθῶσι πρὸς σωτηρίαν τόσοσιν τῶν γυναικοπαίδων τῶν ἐν τῇ κωμοπόλει, ὅσον καὶ τῆς σπουδαίας ταύτης θέσεως, τὴν ὁποίαν, ὡς οἱ πάντες ἐκ πείρας ἔχομεν πεισθῆ, ἐνόσφθα διατηρῶμεν, θὰ ἐξασφαλίζονται αἱ Ἀνατολικαὶ Ἐπαρχίαι καὶ τὸ Κρητικὸν ζήτημα θὰ ἰφίσταται ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀκεραιότητι, γνωρίζοντες δὲ καλῶς καὶ τὰ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν Ἀρχανῶν πράγματα, προβαίνομεν εἰς ψηφοφορίαν διὰ τῶν ὑπογραφῶν μας ἐπὶ τῶν ἐξῆς δύο προτάσεων τοῦ κ. Διοικητοῦ.

1) Κατάληψις τῶν ἀποθηκῶν τῶν πολεμοφοδίων ἕνεκεν ὑψίστης ἐθνικῆς ἀνάγκης.

2) Νὰ κληθῇ ὁ λαός, εἰς ὃν νὰ ἐξηγήσῃ ὁ τέως φρούραρχος Ἀρχανῶν τοὺς λόγους, δι' οὓς ἐξηναγκάσθη νὰ ἐ-

πιστρέψῃ τὸ ἔγγραφο τοῦ διορισμοῦ του καὶ ν' ἀποθέσῃ τὴν εὐθύνην, νὰ ἐρωτήσῃ δὲ αὐτόν, ἐὰν ἡ ἐπιτροπὴ ἐν τῇ ἀδικαιολογήτῳ στάσει τῆς πρὸς τὸν Διοικητὴν τοῦ τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων, διερμινεύῃ τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ καὶ ἐὰν ἀναγνωρίζῃ τὴν ἐπιτροπὴν ὡς ἐπίσημον, καθότι δὲν ἐγένετο ἐκλογὴ ἔγκυρος· νὰ συμβουλευσῇ δὲ τὸν λαὸν ἄοπλος καὶ ἐν μεγάλῃ ἡσυχίᾳ, ὑπακούων εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν περιστάσεων, νὰ προβῇ εἰς ἐκλογὴν νέας ἐπιτροπῆς συμφώνως τῇ διαταγῇ τοῦ κ. Βάσσου.

Ὁ Διοικητὴς τοῦ Πυροβολικοῦ

Ἰ. Μπρισμιτζάκης

Οἱ διασκεφθέντες ἀξιωματικοὶ

Γ. Γουδιανάκης, Ν. Νταφώτης, Ἰ. Κοκκινάκης,
Ν. Φουντουλάκης, Ἡ. Βουτιεριδης, Α. Παπαδόπουλος,
Δ. Θεοφιλάτος, Χ. Μπρισμιτζάκης, Ν. Χρυσούδης,
Ἄ. Ροδόπουλος, Δ. Παπαντωνίου.

Αἱ γνώμαι τῶν διασκεφθέντων εὐρέθησαν διηρημέναι. ἄλλων ἀρνηθέντων τὴν παραδοχὴν ἐνὸς τῶν δύο ζητημάτων, ἄλλων προτιμώντων τὸ πρῶτον καὶ ἄλλων τὸ δεύτερον. Ἐκ τούτων πειστικώτερον ὠμίλητεν ὁ κ. Δ. Θεοφιλάτος, ὑποδείξας τὰ αἴτια, δι' ἃ ἡ παροῦσα ἐπιτροπὴ δὲν ὄφειλε νὰ διευθύνῃ τὰ τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ σπουδαιοτέρᾳ τῶν θέσεων τῆς Κρήτης καὶ ἀνάπτύξας ἐμβριθῶς τὴν ἐπιζημίαν τῷ ἀγῶνι πορεῖαν τῆς. Οἱ ὀρμητικώτερο ἐπεθύμουν τὴν κατάληψιν τῶν ἀποθηκῶν, ἀναγνωρίζοντες καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκτελέσεως τῆς δευτέρας προτάσεως. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐδεμία τῶν γνώμῶν ὑπερίσχυεν, ὁ Διοικητὴς ἐδήλωσεν ὅτι καίτοι τυγχάνει ἐπιδοκιμάζων τὸ πρῶτον ζήτημα, ἐν τούτοις, ἕνεκα τῶν ἐπείγουσῶν περιστάσεων, θὰ ἐνεργήσῃ τὸ δεύτερον μόνος καὶ ἄνευ τῶν ἀξιωματικῶν του, ὡς ἄτομον. Διέταξε δὲ τοὺς ἀξιωματικούς του νὰ μένωσιν ἐν τῷ στρατῶνι μὲ ὅτι δήποτε καὶ ἂν συνέβαινεν εἰς τὴν θέσιν «Πατητήρια» πᾶς ὅστις παρέβαιεν

τὴν διαταγὴν ταύτην θὰ παρεπέμπετο εἰς πειθαρχικὸν συμβούλιον.

Μετὰ τοῦτο δύο τῶν ἀνθυπασιπιστῶν μετέβησαν εἰς τὰ κέντρα τῶν συναθροίσεων τῶν Ἀρχανιωτῶν καὶ ἀνέγνωσαν πρὸς αὐτοὺς τὴν ἐξῆς εἰδοποίησιν :

**Ὁ κ. Ι. Νταφώτης πρὸς τοὺς συμπατριώ-
τας του κατοίκους τῆς κωμοπό-
λεως Ἀχαρνῶν.**

Συμπατριῶται

Θερωῶς σᾶς παρακαλῶ, οὐχὶ ὡς πρόφην φρούραρχος τῆς κωμοπόλεώς σας, οὐχὶ ὡς Διοικητὴς τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων, ἀλλ' ὡς Κρητικός, νὰ ἔλθητε αὔριον τὴν 9ην πρωϊνὴν ὥραν εἰς τὴν θέσιν «Πατητήρια», ὅπου ἔχω νὰ σᾶς ὁμιλήσω περὶ σπουδαίας ὑποθέσεως, ἣτις ἀφορᾷ τόσον ὑμᾶς, ὅσον καὶ τὴν πατρίδα μας. Νὰ σᾶς ἐξηγήσω δὲ προσέτι καὶ πῶς ἐδῶ ἤλθον καὶ διατὶ φεύγω· νὰ συγχωρεθοῦμε δὲ ἀναμεταξύ μας ὡσὰν καλοὶ Χριστιανοί, διότι δὲν εἶχομεν οὔτε ἔχομεν τίποτε νὰ μοιράσωμεν· ὁ Θεὸς δὲ νὰ δώσῃ νὰ μὴ λάβητε οὔτε ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου τὴν ἀνάγκην, οὔτε ἄλλου.

Σᾶς φιλῶ ὁ συμπατριώτης Σας

Ι. Νταφώτης.

Ἡ πρόσκλησις αὕτη ἀνησύχησε τοὺς ἐπιτρόπους καὶ μέχρι βραδυτάτης νυκτὸς περιήρχοντο τὴν κωμόπολιν συνιστῶντες τοῖς κατοίκοις νὰ μὴ συναθροισθῶσι τὴν ἐπομένην. Οἱ κάτοικοι ἔμως θορυβηθέντες ἐκ τῆς εἰδήσεως ὅτι θ' ἀνεχώρει ὁ προστάτης των, τὸν ὁποῖον ἀληθῶς ἠγάπων καὶ τοῦ ὁποίου συνεμερίζοντο τὰς ιδέας εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐπιτρόπων ἐνέργειάν του, ἀθρόοι ἔσπευσαν ν' ἀκούσωσιν αὐτὸν τὴν ὠρισμένην ὥραν. Ὁ Διοικητὴς ἐνδεδυμένος πολιτικὴν περιβολήν, ἄοπλος καὶ μὴ συνοδευόμενος ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἀνδρῶν του, ἀνῆλθεν ἐπὶ λίθου τινὸς καὶ ἤρξατο ἀφηγούμενος

τὸν τρόπον, δι' οὗ ἦλθεν εἰς Ἀρχάνας καὶ πῶς ἐνόει νὰ ἐργασθῆ Ἐξήγησεν εἰς αὐτοὺς διατὶ ἡ ἐπιτροπὴ παρενέβαλλεν ἐμπόδια εἰς τὰς ἐργασίας του, μὴ θέλουσα νὰ εἶναι μέτοχος τῶν συνεδριάσεων τῆς καὶ ἐξελέγη αὐτὴν εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων καὶ πῶς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τῆς θὰ ἦτο τοιοῦτον, ὥστε θὰ ἐζήμιου τὸν ἀγῶνα. Ἐν τέλει τοὺς ἠρώτησεν ἂν αὐτοὶ τὴν εἶχον ἐκλέξῃ καὶ ἂν ἐπεδοκίμαζον τὰς πράξεις τῆς καὶ ἰδίᾳ τὰς κρυφίας αὐτῆς συνελύσεις. Ἀπὸ τοῦ στρατῶνος ἠκούομεν τὰς ἀποδοκιμαστικὰς φωνὰς τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις κατὰ τοὺς λόγους των, μόνη τῆς καὶ ἀυθαρέτως διωρίσθη τοιαύτη καὶ μεγαλοφώνως διεδήλουν ὅτι οἱ πλεῖστοι αὐτῆς εἶναι καταχρασταὶ καὶ ἡ διαγωγὴ των καὶ κατ' ἄλλας περιστάσεις ἦτον ἐπιζημία δι' αὐτούς. Τέλος ἐδήλωσαν ὅτι θὰ ἐκλέξωσι νέα μέλη, ἅτινα μετ' ἀξιοματικῶν τοῦ Τάγματος θ' ἀπετέλουν τὴν νέαν ἐπιτροπὴν. Τρεῖς ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων κατοίκων ἔγραψαν τὰ ὀνόματα τῶν νέων ἐπιτρόπων ἐπὶ χάρτου καὶ πάραυτα ἤρχισαν νὰ συναθροίζωσι τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἐκλογέων. Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπογραφῶν ἐκρίθη ἀρκετός, ὡς ἐκδηλῶν τὴν πλειονότητα τῆς ἀποφάσεως τοῦ λαοῦ, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ τὸ κατωτέρω ἔγγραφον, διορίζον τὰ ἐκ τοῦ Τάγματος μέλη τῆς ἐπιτροπείας.

Ἄριθ. Πρωτ. 85

Ἡ Διοίκησις τοῦ τάγματος τῶν Ἐπιλ. Κρητῶν

Πρὸς

Τοὺς κ. κ. ὑπολοχαγοὺς Δ. Θεοφιλάτον, Ν. Φουντουλάκην καὶ Α. Παπαδόπουλον, τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Ν. Χρυσοῦδην καὶ τὸν ἀνθυπασπιστὴν Δ. Παπαντωνίου

Ἐντέλλεσθε νὰ μεταβῆτε πάραυτα ὅπως παραλάβητε ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῶν νέων ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ τὰς ἀποθήκας ὑλικοῦ πολέμου καὶ τροφῶν τῆς κωμοπόλεως· γνωρίζομεν δὲ ὑμῖν ὅτι συνεπεῖα τῆς ἐκλογῆς τοῦ λαοῦ, σή-

μερον γενομένης, σείς, συμπράττοντες μετά τῶν νέων ἐπιτρόπων, θεωρεῖσθε ὡς νόμιμοι τοῦ λαοῦ ἀντιπρόσωποι καὶ ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν σας, καίτοι ἢ μέχρι σήμερον ἀνδρική, ὑψηλόφρων καὶ πατριωτικὴ διαγωγὴ σας εἶναι τὰ μεγαλείτερα ἐχέγγυα τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐμπιστοσύνης καὶ ὑπολήψεως, οὐχ ἥττον ἐφιστῶμεν, λέγομεν, τὴν προσοχὴν σας εἰς τὰ νέα καθήκοντα, ἅτινα ὁ λαὸς τῆς κωμοπόλεως σᾶς ἀναθέτει, διότι ὡς καὶ ὑμεῖς γνωρίζετε εἶναι ὑψίστης σπουδαιότητος. Πρὸς τῆς παραλαβῆς τῶν ἀποθηκῶν νὰ παραλάβητε τὰ βιβλία καὶ τὸ ἀρχεῖον τῆς τέως ἐπιτροπῆς, νὰ δηλώσῃτε δὲ τοῖς συναδέλφοις σας ὅτι συμφώνως ταῖς ἐγγράφοις προτάσεσί μας διορίζεται γραμματεὺς τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς ὁ ὑπολοχαγὸς κ. Ἄναρ. Ἰαπαδόπουλος.

Ἐν Ἄνω Ἀρχάναις τῆ 28ῃ Μαρτίου 1897

Ὁ Διοικητὴς
ΙΩ. ΝΤΑΦΩΤΗΣ

Ὁ Γραμματεὺς
Η. Π. Βουτιερίδης

Ἐπειδὴ ἐκ τῶν 5 μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς τὰ 3 ἀπετέλουν μέρος καὶ τῆς τέως, δὲν ἤθελον ν' ἀναλάβωσι τὰ καθήκοντά των εἴτε ἐκ συμπαθείας πρὸς τοὺς συναδέλφους των, εἴτε ὡς συμμεριζόμενοι τὰς ἀρχὰς ἐκείνων. Αἱ ἐπανειλημμέναι παραστάσεις τοῦ Διοικητοῦ εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν καὶ τούτου ἔνεκεν ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ βιασθῶσι πρὸς τεῦτο· τὸ μόνον δὲ κατάλληλον μέσον ἦτο νὰ προσποιηθῶμεν, ὅτι ἀναχωροῦμεν. Περὶ τὴν 10ην τῆς νυκτὸς ἡ εἰδησις μεταδοθεῖσα εἰς τοὺς κατοίκους ἐθορύβησεν αὐτοὺς καὶ τρεῖς ἐκ τῶν ἐγκρίτων προσῆλθον εἰς τὸ Διοικητήριον διαβεβαιοῦντες ὅτι θὰ δεχθῶσιν. Ὁ λαὸς ἠπέλιψε τοὺς νέους ἐπιτρόπους καὶ πολλοὶ ἐδήλωσαν ὅτι, ἂν ἀπῆρχετο ὁ Νταφώτης, θὰ ἀπῆρχοντο καὶ οὗτοι μετ' αὐτοῦ· αἱ δὲ γυναῖκες σφοδρῶς διὰ τῆς γλώσσης ἐπετίθεντο κατὰ τῶν ἐπιτρόπων, ἀπειλοῦσαι αὐτοὺς ὅτι καὶ ἐν τέλει θὰ τοὺς ἔδερν. Βιαζόμενοι ὑπὸ πάντων τούτων οἱ νέοι ἐπί-

τροποι ἠναγκάσθησαν περὶ τὴν 1ην μετὰ τὸ μεσονύκτιον νὰ στείλωσι πρὸς τὸν Διοικητὴν τὴν ἐξῆς ἐνυπόγραφον δῆλωσιν :

**Πρὸς τὸν Διοικητὴν τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπι-
λέκτων Κρητῶν κ. Ι. Νταφώτην**

Ἀξιότιμε Κύριε

Δῖπλον ποιούμεθα ὑμῖν ὅτι ἐκλεχθέντες παρὰ τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως ταύτης ὡς μέλη τῆς ἐπιτροπῆς θέλομεν ἀναλάβει τὰ καθήκοντά μας αὐριον λίαν πρωΐ ἵνα συνεργασθῶμεν ὁμοῦ.

Ἐν Ἄνω Ἀρχάναις τῇ 28 Μαρτίου 1897

Μεθ' ὑπολήψεως οἱ δηλοῦντες

Γ. Καπετανάκης, Ζ. Κανάκης, Ι. Καλπαδάκης,
Χατζῆ Ν. Λυδάκης, Χριστόδουλος Χ, Κυριακάκης.

Ὡστε τὸ ἐγχείρημα ἐπέτυχε τελείως καὶ τὴν ἐπομένην ἡ νέα ἐπιτροπὴ ἀνελάμβανε τὰ καθήκοντά της. Ἡ πολιτικὴ αὕτη πρῆξις ἐπεβάλλετο ὑπὸ τῶν περιστάσεων καὶ παντὶ σθένει ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχη. Τὰ συμφέροντα τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος ἀπῆλθον τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν βλαβερῶν στοιχείων ἐκ τῆς δικαίσεως τῶν διαφορῶν μερῶν, τὸ ὅποιον ἂν πανταχοῦ ἐπεδιώκετο μετ' Ἰσου ζήλου, οὐδόλως παράδοξον ἡ Κρήτη νὰ εὐρίσκετο εἰς καλλιτέραν θέσιν. Καὶ ἀπεδείχθη τοῦτο καθ' ὅλας τὰς ἐπαναστάσεις.

Τὴν ἐπομένην ἡ νέα ἐπιτροπὴ συνῆλθεν εἰς συνεδρίασιν, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπηγόρευσε νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων καὶ ἄλλα πρόσωπα ἐκτὸς τῶν μελῶν, ὡς ἐγένετο πρότερον, διὸ οὐδεμίαν τάξιν ἐπεκράτει καὶ ἕκαστος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προείπῃ τὴν γνώμην του ἐπὶ παντὸς ζητήματος. Μετὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ ἀρχείου, ὅπερ εὐρίσκετο ἐν μεγίστῃ ἀταξίᾳ προσῆλθε εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ κ. Γ. Καπετανάκη, ὡς προέδρου, Δ. Θεοφιλάτου ὡς ἀντιπροέδρου, Α. Παπαδοπούλου, ὡς

Γεν. Γραμματέως καὶ Γ. Ἀνδρουλάκη ὡς εἰδικοῦ διερρῦθμισε τὰ τοῦ ὕλικου πολέμου καὶ τροφῶν καὶ διώρισεν ἀποθηκαρίους τοὺς ἐκ τῶν μελῶν Χριστόδουλον Χ. Κυριακάκη καὶ Δημ. Παπαντωνίου, οἵτινες κατεμέτρησαν καὶ κατέγραψαν εἰς εἰδικὰ βιβλία τὰ παραληφθέντα. Εἶτα ἐξέδοτο προκήρυξιν δι' ἧς παρεκαλοῦντο οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὄπλαρχηγοὶ τῶν ξένων ἐπαρχιῶν, οἱ ἐκ περιτροπῆς ἐρχόμενοι πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς Ἀρχανῶν, νὰ υποβάλλωσιν ἀκριβῆ κατάλογον τῆς δυνάμεως τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀνδρῶν πρὸς πρόληψιν καταχρήσεων περιττῆν διανομῆν τῶν ἐπιτηδείων. Διετάσσοντο οἱ ἐξ ἄλλων μερῶν ἀφικνούμενοι ἐθελονταὶ νὰ παρουσιάζωνται εἰς τὴν Διοίκησιν τοῦ τάγματος, ἵνα υποβάλλωνται εἰς πάσας τὰς ὑποχρεώσεις καὶ ὑπηρεσίας τῶν ἀνδρῶν τοῦ τάγματος καὶ ἀντίθεντο τὰ καθήκοντα ἀστυνόμου τῆς κωμοπόλεως καὶ ἀγροτικοῦ ἀστυνόμου εἰς τὸν κ. Βασιλείου Δινάρδου, ἔχοντα ὑπὸ τὰς διαταγὰς του δεκαπεντάδα ἐθελοντῶν, οἵτινες μετ' αὐτοῦ εἶχον ἔλθει ἐκ Πεδιάδος.

Τοιαῦται καὶ ἄλλαι παρόμοιαι ἦσαν αἱ ἐργασίαι τῆς νέας ἐπιτροπῆς, αἵτινες ἔφερον μεγάλην τάξιν εἰς τὰ ὅλα πράγματα, τὸ δὲ σπουδαιότερον ὄλων, τὰ διαμειβόμενα ἔγγραφα καὶ αἱ εἰδήσεις δὲν ἐκοινοποιοῦντο, ἵνα μὴ γνωρίζωσι πάντες τὶ ἐργασίαι ἐγίνοντο καὶ δὲν καθίσταντο γνωσταὶ εἰδήσεις, αἵτινες ἔδει νὰ μένωσι μυστικά. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀποτελοῦντες μέρος τῆς πρώτης ἐπιτροπῆς ἀνωμολόγουν ὅτι ἠὺχαριστοῦντο ἤδη νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς χώρας, διότι ἐγνωρίζον πλέον τί ἔπραττον καὶ δὲν εὐρίσκοντο ὡς πρότερον εἰς ἀχανῆ κυκεῶνα. Αἱ φρουραὶ ἐξετελοῦντο κανονικώτερον, ἕκαστος ἤξευρε ποῖον ἦτο τὸ καθήκον του καὶ περὶ τὴν διατροφήν ἐπῆλθε προφανῆς βελτίωσις, διότι τὰ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν διὰ συνεισφορῶν ἐρχόμενα τρόφιμα, παρελαμβάνοντο ἀμέσως ὑπὸ τῶν ἀποθηκαρίων, κατεμετροῦντο καὶ εἶτα διενέμοντο, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῶν πεινῶντων ἐπαναστατῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

**Ἡ ἄλλη κατάσταση.—Πολεμικὰ γεγονότα ἐν Μα-
λεβυζίῳ.—Αἱ ἐξ Ἑλλάδος εἰδήσεις.**

Ἐννοεῖται ὅτι καθ' ὅλας αὐτάς τὰς ἡμέρας οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔ-
λειπον ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκτελέσωσι μικροεπιθέσεις κατὰ τῶν Ἀρχανῶν,
ἀκολουθῶντες τὴν τακτικὴν αὐτῶν, διὸ πάντοτε ἀψιμαχίαι συν-
εκροτοῦντο μεταξὺ τῶν ἐπιτιθεμένων καὶ τῶν προφυλακῶν μας
καθ' ἃς κατηναλίσκοντο μὲν φυσίγγια, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦντο οἱ ἑ-
παναστάται, διότι συνείθιζον εἰς τὸ νὰ συντάσσωνται ταχύτερον
καὶ τακτικώτερον καὶ μετὰ μεγαλειτέρας τάξεως νὰ καταλαμ-
βάνωσι τὰς ὠρισμένας αὐτῶν θέσεις.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐχθαλεύομεν ἡμεῖς αὐτοὶ εἰδήσεις ἐνθαρρυντι-
κάς, ἃς δι' ἐπιστολῶν ἐμπιστευτικῶν δῆθεν ἐπέμπομεν εἰς τὰς ἀ-
πωτέρας ἐπαρχίας, ἵνα τηρῆται πάντοτε ἀκμαῖον τὸ φρόνημα
τῶν ἀτυχῶν νησιωτῶν, ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη τοιούτων τε-
χνασμάτων δι' αὐτούς, καὶ ἵνα μὴ αἱ ἐνέργειαι τῶν κατασκό-
πων καὶ τῶν ὀργάνων τῶν ξένων ἢ τῶν τουρκοφίλων εὐρίσκωσιν
ἔδαφος πρὸς καρποφορίαν. Παραθέτομεν μίαν τῶν ἐπιστολῶν τού-
των: «Ἡ ἔνωσις εἶναι γεγονὸς τετελεσμένον. Ὁ Βασιλεὺς ἐδή-
λωσεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτι θὰ ἐπιμείνῃ μέχρι τοῦ τελευταίου
στρατιώτου διὰ τὴν ἔνωσιν. Ὁ Σουλτάνος διὰ τῶν πρέσβων ἐ-
ζήτησεν ἀπὸ τὰς Εὐρωπαϊκὰς Κυβερνήσεις νὰ λυθῆ ὅσον τὸ δυ-
νατὸν ταχύτερον τὸ ζήτημα. 120 χιλ. στρατοῦ εὐρίσκονται ὑπὸ
τῆ διοίκησιν τῆς Α. Β. Υ. εἰς τὰ σύνορα καὶ ὀλόκληρος ἡ Μα-
κεδονία καίεται ἐπαναστατήσασα. Τοὺς ἐπαναστάτας βοήθει ὁ
Ἑλληνικὸς στρατός».

Καὶ ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν εἰδήσεων τῶν ἐφημερίδων, ὅτι ὁ
Ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι ἕτοιμος εἰς τὰ σύνορα καὶ ὅτι τὸ Ἑ-
θνος ὀλόκληρον ἀπεκδύεται εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα, ἐκινδυνεύομεν
νὰ πιστεύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὰς πλαστὰς ταύτας ἐνθαρρύνσεις καὶ
κατελαμβανόμεθα μετὰ τῶν ἄλλων Κρητῶν ὑπὸ ἰεραῶς συγκινή-

σεως, ὑπὸ γλυκυπικρῶν αἰσθημάτων διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀποσίαν μας.

Ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ Μαλεβυζίου ἡ αὐτὴ κατάστασις, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ιδέας καὶ τὴν ἐγκαρτέρησιν τῶν ἐπαναστατῶν, ἐπεκράτει· ἀλλ' ἡ τῶν Τούρκων τακτικὴ ἐν ταῖς ἐπιθέσεσι κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἥλλαξε, διότι μετὰ τὰς τόσας γενομένας μάχας ἐνόησαν ὅτι οὐδὲως θὰ ἠδύνκντο νὰ καταλάβωσιν ἔστω καὶ σπιθαμὴν γῆς χριστιανικῆς, διὰ τοῦτο τὰς ἐκστρατείας πολυαρίθμων ἐχθρῶν καὶ τὰς μανιώδεις ἐφόδους διεδέχθησαν τὰ μέσα τῆς ἀπάτης, αἱ ἐνέδραι καὶ αἱ νυκτεριναὶ κατὰ τῶν χριστιανικῶν προφυλακῶν ἐπιθέσεις. Οὕτω μετὰ αἰφνιδίαν τινὰ ἐπίθεσιν τὴν 26 Μαρτίου κατὰ τοῦ «Μεσαρμού» Βουτῶν, καθ' ἣν ἐφονεύθη ὁ ἐκ Κρουσσῶνος Μιχ. Βαμβουκάκης, τὴν νύκτα τῆς 28ης πρὸς τὴν 29ην Μαρτίου 200 περίπου Τουρκοκρήτες προχωρήσαντες διὰ τῆς πεδιάδος Γάζι κατέλαβον ἐπικαίρους θέσεις, μεθ' ὧν οἱ μὲν ἡμίσεις εἰσῆλθον εἰς Καβροχωρὶ, οἱ δὲ ἕτεροι ἐκ τοῦ πλαγίου ἀνῆλθον πρὸς τὸ Σερβιλί, ὅπου ἐφύλασσαν οἱ Τυλισσανοὶ, καὶ κατώρθωσαν, χωνὴ ἐνοσηθῶσι, νὰ πρωχωρήσωσι καὶ σφάξωσι δύο τῶν φρουρούντων, τῶν ἄλλων 8 κατορθωσάντων νὰ διαφύγωσι διὰ τινος ἀτραποῦ, ἐπειδὴ ἐνόησαν ἐγκαίρως τὸν κίνδυνον. Ἄλλ' οἱ ἀνταλλαγθέντες πυροβολισμοὶ ἔδωκαν εἰδῆσιν εἰς τὰ πλησιόχωρα μέρη περὶ τῶν συμβαινόντων καὶ ἀμέσως σπεύδουσιν εἰς τὸ θέατρον τῶν γεγενότων τούτων οἱ Τυλισσανοί, Καμαριανοὶ καὶ Κορφίανοὶ καὶ καταλαμβάνουσι τὸ Καβροχωρὶ· πλὴν διατρέχουσι μέγαν κίνδυνον, διότι ἕνεκα τοῦ εἰσέτι ἐπικρατοῦντος σκότους δὲν διέκριναν τὸν ἐνεδρεύοντα ἐχθρὸν καὶ μόλις μετὰ τρομερὸν πῦρ κατορθῶσι νὰ διαφύγωσι αὐτόν. Ἡ συμπλοκὴ ἀρχεται ἤδη, ἐνῶ ἡ ἡμέρα ἤρχιζε νὰ ὑποφύσκη καὶ τότε οἱ ἐχθροὶ γίνονται καταφανέστεροι. Τὸ πῦρ σφοδρύνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ οἱ Χριστιανοὶ ὀλονέν σπεύδουσιν ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν. Οἱ Ὀθωμανοὶ ὑποστάντες ἀρχετὰς ζημίας ὑποχωροῦσιν εἰς Γάζι ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι ὀλονέν συγκεντροῦνται καὶ καταλαμβάνουσι ἕλην τὴν γραμμὴν ἀπὸ Ἄλ-

μυροῦ μέχρι Σταυρακίων. Οἱ Τουρκοκρῆτες μετὰ τὸ πρῶτον κα-
τόρθωμά των δὲν σκοποῦσι πλέον νὰ συμπλακῶσι με τοὺς Χρι-
στιανούς, ἀλλ' οὗτοι ἄπαξ συναθροισθέντες, δὲν θέλουσι ν' ἀπο-
χωρήσωσι χωρὶς ν' ἀνταλλάξωσι πυροβολισμούς τινας. Παρέρ-
χονται πολλὰ ὧραι ἐν τῇ ἀπραξίᾳ ταύτῃ, ὅτε περὶ ὧραν 2αν
μ. μ. οἱ ἐπαναστάται ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἐν τῷ μετοχίῳ
Ἀμπτήν-βέη, Βασιλικῶς, Γιοφυρακίσις καὶ Γούρναις ὀχυρωθέν-
των Τούρκων, οἵτινες ἀντίστανται ἰσχυρῶς εἰς τὴν ἐπίθεσιν ταύ-
την· οἱ ἡμέτεροι σκεφθέντες ὅτι οὐδὲν ἀποτέλεσμα θὰ εἶχεν ἡ
ἐπίθεσις αὕτη εἰμὴ τὴν ἄδικον κατανάλωσιν πολυτίμων φυσιγ-
γίων, ἐτοιμάζονται νὰ διαλυθῶσιν, ὅτε οἱ Τούρκοι ἐπιχειροῦσιν
ἔφοδον πρὸς τὸν ἀσθενῶς ὑπερασπιζόμενον Μεσαρμὸν τῶν Βουτῶν
καὶ τὸ Καλεσσανὸ Ἄρμυ· πλὴν καὶ τῶν Τούρκων ἡ ἔφοδος αὕτη
εἶναι δὲν εἶναι ἰσχυρὰ καὶ ἔνεκα τούτου ἀποκρούεται εὐκόλως.
Κατὰ τὸ Καλεσσανὸ Ἄρμυ τραυματίζεται ἤδη, προκινδυνεύων,
ὁ δικηγόρος κ. Γ. Βιστάκης (1) εἰς τὴν κεφαλὴν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι
καταδιώκουσι τοὺς ποιήσαντας ἔφοδον. Μετὰ ἡμίσειαν ὧραν ἐ-
πελθούσης βραγδαίας βροχῆς Χριστιανοὶ τε καὶ Τούρκοι ἠναγκά-
σθησαν νὰ ἀποσυρθῶσιν εἰς τὰς θέσεις των καὶ οὕτω λήγει καὶ
ἡ συμπλοκὴ αὕτη, καθ' ἣν πλὴν τῶν δύο σφαγέντων φρουρῶν ἐ-
τραυματίσθησαν 4 εἰσέτι. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἐχθροῦ παρέμειναν
ἄγνωστοι.

Τὴν 30ην Μαρτίου ἀφίχθη εἰς Ἀρχάνας ὁ ἐπίσκοπος Πέτρος,
Θεοφιλέστατος κ.κ. Τίτος, εἰς τῶν μαργαριτῶν τῆς ἐκκλησίας
τῆς Κρήτης. Ἱεράρχης σεβαστὸς καὶ γλυκὺς, ἐνῶν μὲ τὴν θρη-
σκευτικὴν γαλήνην καὶ τὸ πῦρ τοῦ πατριωτισμοῦ, προμαχῶν ἐν
ὧρα μάχης, ὡς τὸ ἀπέδειξε καὶ κατὰ τὴν ἐναντίον τῆς Σπινα-
λόγκης ἐπίθεσιν. Δὲν παρέλειπε στιγμὴν κατὰ τὴν ἐν Ἀρχάνασι

(1) Ἐκτιμηθεὶς δεόντως τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς καθ' ὄλον τὸν ἀγῶνα
πατριωτικῆς ὑπηρεσίας τοῦ κ. Γ. Βιστάκη, ἐξελέγει οὗτος μετ' ὀλίγον
ἑπικρατὴς Μαλεβυζίου καὶ Τεμένους.

διαμονήν του από του να συμβουλεύη, ἐνθαρρύνη καὶ ἐμπνέη ἐλπίδας εἰς πάντας πρὸς τήρησιν τοῦ ἀγῶνος.

Περὶ τὴν ἐσπέραν δὲ ἀφίχθη παρ' ἡμῖν ἐκ τῶν Δυτικῶν τμημάτων καὶ ὁ πρίγκηψ Σεβαστιανὸς Μουρούζης, κατελθὼν εἰς Κρήτην χάριν τοῦ ἀγῶνος καὶ περιερχόμενος αὐτήν, ἐν συνοδείᾳ τοῦ κ. Ἄντ. Σκαμνάκη, ἵνα ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωρίσῃ τὴν κατάστασιν καὶ τὰς σκέψεις πάντων τῶν Κρητῶν. Κατὰ τὸ δεῖπνον δ' εἴχομεν παραθέσει πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπισκόπου Πέτρας, ἀφίχθησαν ἐκ μέρους τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ ἐπιστολαὶ καὶ ἐφημερίδες, αἵτινες οὐδὲν ἐνθαρρυντικὸν εἶχον περὶ τοῦ ἀγῶνος. Τηλεγράφημα ὅμως γαλλιστὶ γεγραμμένον, ἔλεγεν ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς Κρήτης εἶναι ἡ μόνη λύσις πρὸς πρόληψιν διαταράξεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς Εἰρήνης, ἀλλὰ κατὰ τὰς δηλώσεις μόνον τοῦ Μπάλφουρ ἐν τῇ Ἀγγλικῇ Βουλῇ. Ἡμεῖς, διαστρέψαντες ὀλίγον τὴν ἀλήθειαν καὶ παραστήσαντες τὸ πρᾶγμα ὡς γενικῶς παραδεδεγμένον, ἐξεργάγημεν εἰς ζητωκραυγὰς καὶ πλαστὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ κατήλωμεν εἰς τὴν κωμώπολιν, ἵνα ἐνθαρρύνωμεν τοὺς τυχόν ἀπογοητευθησομένους ἐκ τῶν ἐφημερίδων. Χαρὰ γενικὴ ἐβασίλευσεν, ἄσματτα, ζητωκραυγαὶ διετάραξαν τὴν νυκτερινὴν ἡσυχίαν τῆς κωμοπόλεως καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκοιμήθησαν μὲν τὰ χρυσᾶ τῆς ἐλευθερίας ὄνειρα. Ἄτυχεῖς Κρητες, ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη τὴν συγκίνησίν σας ἐκείνην καὶ νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ αἰσθανώμεθα τύψεις συνειδήτος, διότι διὰ τούτων κατεστήσαμεν σκληροτέρην τὴν ἐκ τοῦ ὄνειρου ἀφύπνισίν σας. Πλὴν ἡ μοῖρᾶ σας τοιαύτη εἶναι πάντοτε· οἱ αὐτοὶ ἔσαι, ἐγκαρτεροῦντες καὶ ἐλπίζοντες, νὰ φέρητε τὸν σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου. Παίξουσιν εἰς βάρος σας βασιλεῖς καὶ κυβερνήσεις, ἵνα καὶ σεῖς παίξετε τῆς μπαλλωθιαῖς σας κατὰ τοῦ τυράννου. Τίς θὰ κερδίσῃ ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

**Ἀντικατάστασις Ἐπιτροπῆς.— Σύλ-
ληψις κατασκόπου.**

Τὴν ἐπομένην, λίαν πρῶτ, μεταβάντες οἱ ἐκ τοῦ Τάγματος ἀποτελοῦντες μέρος τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς συνεδρίασιν, εὔρον ἀνηρ-
τημένον ἐπὶ τοῦ πρὸ τοῦ δημαρχεῖου πλατάνου τὸ ἐξῆς ἔγγραφον.

Τὸ τυψμα Ἡρακλείου καὶ Λαοσίθιου

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Ἀμύνης ἐπιτροπὴν τῆς κωμο-
πόλεως Ἀρχανῶν

Ἐξακολουθήσατε νὰ ἐργάζησθε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὅπως
καὶ μέχρι σήμερον, διότι ὑμεῖς ἀποτελεῖτε τὴν νόμιμον
ἐπιτροπὴν, ἥτις καὶ ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Βασιλέως
ἔχει ἀναγνωρισθῆ.

Ὁ ἔχων παράπονα καθ' ὑμῶν δέον ν' ἀπευθυνθῆ πρὸς
τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Βασιλέως· μέχρις ὅτου δὲ οὗτος δὲν
διατάξῃ τὴν ἐκλογὴν νέας ἐπιτροπῆς, οὐδεὶς δύναται ν'
ἀφαιρέσῃ παρ' ὑμῶν τὰ νόμιμα δικαιώματα, ἅτινα ἔχετε
νὰ ἐργάζησθε ὡς τοιαύτη.

Τὸ παρὸν κοινοποιήσατε τοῖς κατοίκοις τῆς κωμοπό-
λεως πρὸς γνῶσιν των.

Μπόμπια 30 Μαρτίου 1897

Ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς
Ἀριστ. Α. Κόρακας

Διὰ τοῦ ἔγγραφου τούτου ἀνελάμβανε τὴν διεύθυνσιν τῶν κοι-
νῶν ἢ πάλαι ἐπιτροπῆ, ἥτις παρὰ τὴν ρητὴν διαταγὴν τοῦ κ. Βάσ-
σου δὲν εἶχεν ἐκλεχθῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἦτον αὐτόκλητος καὶ
αὐτοσχημάτιστος, καὶ ἦτον ἐλευθέρᾳ, μὲ περισσοτέραν ἤδη περι-
βεβλημένη βαρύτητα, νὰ πράττῃ πᾶν ὅ,τι ἤθελε. Τὸ τοιοῦτον

οὐδὲν ὡς δισταζόμεν νὰ ἀποκαλέσωμεν πολιτικὸν σφάλμα τοῦ κ. Κόρακα καὶ ν' ἀποδώσωμεν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν πράξιν ταύτην, διότι τὰ κατόπιν γεγονότα ἐπηλήθευσαν τὰς ἔστω καὶ ὑπονοίας ἐκείνας περὶ τῆς ἐνεργείας τινῶν τῶν ἐπιτρόπων, οἵτινες εἰς οὐδὲν ἐλογίσαντο τὸν κ. Κόρακα, ἀλλ' ἀσυστόλως ἀπεδέχοντο τὰς ἐξ Ἡρακλείου προτάσεις καλοθελητῶν τινῶν τῆς Κρήτης.

Πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου τὴν 31ην Μαρτίου ὁ ἐνεργήσας τὴν νυκτερικὴν κατόπτεισιν ἀνθυπασπιστὴς Δημ. Παπαντωνίου, εὐρισκόμενος ἄνωθεν τοῦ χωρίου Πατσιδες, εἶδεν ἄνθρωπον ἐρχόμενον προφυλακτικῶς ἐκ τῆς ὁδοῦ τοῦ χωρίου Σκαλαίνι. Πάραυτα ἀποκρύπτεται μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν καὶ περιμένει τὴν πλησίαν τοῦ ὑπόπτου ἐκείνου, ὅστις ἐφαίνετο βαδίζων ἀμερίμως ἀλλὰ καὶ μετὰ τινῶν προφυλάξεων. Ἄμα ἀφίχθη πλησίον τῆς περιπόλου ὁ ἀνθυπασπιστὴς διατάσσει αὐτὸν νὰ σταθῆ, εἶτα δὲ τὸν πλησιάζει καὶ τὸν συλλαμβάνει· ὁ συλληφθεὶς ἐπὶ τῇ ἐρωτῇ τοῦ περιπολάρχου τί ἤθελεν ἐκεῖ κάτω, ἀστενεύμενος δῆθεν, ἀπήντησεν ὅτι μετέβη μέχρι τοῦ Σκαλαίνου, ἵνα δώσῃ τοῖς Τούρκοις ἐπιστολάς. Ἀμέσως οἱ ἄνδρες περιστοιχοῦσιν αὐτὸν καὶ τὸν ἀναγκάζουσι νὰ προχωρήσῃ, ἐνῶ ἐδωμολόγει καὶ ἐγέλα διὰ τὰ συμβαίνοντα· ὅταν ὅμως εἶδεν ἑαυτὸν ἐν τῷ στρατῶνι καὶ ἠσθάνθη ὅτι ἡ θέσις του θὰ ἦτον ὅχι τόσο εὐχάριστος, ἐταράχθη καταφανεστάτα καὶ ἡ ὄψις του ἠλλοιώθη. Μετὰ τὴν ἀναφορὰν τοῦ ἀνθυπασπιστοῦ καὶ τὰς διακηρυξίας τοῦ συλληφθέντος, διετάχθη ἡ προφυλάκισις τούτου, ἵνα κατόπιν ὑποβληθῆ εἰς τακτικὴν ἀνάκρισιν. Ἐν τῇ προανακρίσει του ἠρνήθη καθ' ὀλοκληρίαν τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντα καὶ διεβεβαίω μεθ' ὄρκου, ὅτι εἶπεν εἰς τὸν ἀνθυπασπιστὴν, ὅτι μετέβη μέχρι τῶν Τούρκων διὰ τσάρκαν. Τὸ ψεῦδος τοῦτο ἐπέρωσε τὰς ὑπονοίας ἡμῶν ὅτι πιθανὸν νὰ ἦτο κατάσκοπός τις, ἀλλὰ μὴ οὔσης κατακλήλου τῆς ὥρας πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς ἀνακρίσεως, ἐτέθη καὶ πάλιν εἰς τὴν φυλακὴν ὑπὸ ἄγρυπνον φρουρήσιν.

BIBLION V.

[1 — 15 Ἀπριλίου]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

**Συνέντευξις μετ' Ὄθωμανοῦ—Εἰδήσεις ἐξ
Ἑρακλείου.—Μάχη τῆς 1ης Ἀπριλίου
ἐν Ἀρχάναις.**

Ἀπὸ πρωῒας ὁ ὄρίζων ἐφαίνετο καλυπτόμενος ὑπὸ πολεμικοῦ
τινος περιβάλλοντος καὶ ἐν παντὶ ἀνησυχία καταφανῆς ἐπεκρά-
τει. Πυροβολισμοί. ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ῥιπτόμενοι κατὰ διά-
φορα σημεῖα, ἐξήγειραν τὴν ἡσυχάζουσαν φύσιν καὶ ἐκράτουν ἡ-
μᾶς εἰς ἀένανον προσοχὴν. Δεξιόθεν ἡμῶν περὶ τὰς 2 χιλ. μέ-
τρα εἰκοσιπεντὰς Τούρκων ἐνόπλων ἐφαίνετο χορτολογοῦσα, ἀλλὰ,
προσβληθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ Βαρβάραι, ὑπὸ τὸν ὄπλαρχη-
γὸν Ν. Χατζηδάκην, φρουρᾶς, ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ πρὸ τὸ
Σκαλάνι. Αἱ προφυλακαὶ τῶν ἐχθρῶν ἦσαν πλησιέστατα τῶν
ἡμετέρων καὶ διὰ τοῦτο κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα ἀντή-
λασσαν πυροβολισμοὺς ἄνευ ἀποτελέσματος. Ταραχὴ τις ἐπεκρά-
τει πανταχοῦ καὶ πάντα προεμήνουον ὅτι ἡ ἡμέρα δὲν θὰ πα-
ρήρχετο ἄνευ μάχης τινος ἢ συμπλοκῆς.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν κατήλθομεν εἰς τὸν στρατῶνά μας, ἀ-
φέντες ἰσχυρὰν ἐνίσχυσιν εἰς τὰς προφυλακὰς καὶ παρεκαθήσαμεν
εἰς τὴν τράπεζαν, φιλοξενουντες καὶ τὸν πρίγκηπα Μουρούζην.
Περὶ τὸ μέσον ὅμως τοῦ γεύματος ἀκούονται σφοδροὶ πυροβολι-
σμοὶ ἐκ τοῦ μέρους τῶν προφυλακῶν καὶ εἰδοποιουσι συγχρόνως
ἡμᾶς, ὅτι οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν προφυλακῶν. Ἐσπευ-

σμένως παρασκευαζόμεθα, ἀφοῦ προηγουμένως οἱ ἄνδρες ἔφαγον καλῶς, καὶ ἀνερχόμεθα εἰς τὰ ὄχυράματά μας, ἀλλ' ἡ εἰδήσις ἦτον ἀνακριβής, διότι μόνον ἐξ ἐνὸς μέρους ἀντεπευροβλήθησαν ἐπανειλημμένως αἱ προφυλακαί.

Περὶ τὴν 3ην μ. μ. εἰδοποιούμεθα ὅτι Τούρκοι ἐκ κάτω Ἄρχανῶν, Χουσεΐνης ὀνομαζόμενοι, ἐπλησίασε τὰς πρὸς τὸ Δ μέρος προφυλακὰς καὶ ἐζήτησε τοὺς κ. κ. Γ. Καπετανάκη καὶ Ι. Ψαροδογιάννην, ἵνα ἀνακοινώσῃ αὐτοῖς σπουδαίας εἰδήσεις. Οἱ ζητούμενοι συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ Ι. Νικολιωτάκη μετέβησαν πρὸς τὸν Ὀθωμανόν, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι ὀπλοφόροι συνηθροίζοντο ἐνοπλοὶ εἰς τὰ πρόθυρα τῆς κωμοπόλεως. Αἴφνης διαδίδεται ὅτι οἱ ζητηθέντες πρὸς συνέντευξιν συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· ταραχὴ μεγάλη ἐπικρατεῖ εἰς πάντας, σπεύδοντας δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς συνεντεύξεως ἐν μέσῳ φωνῶν καὶ ἀσυναρτήτων συνεννοήσεων. Ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος εὐρισκόμενος ἐν τῷ ὄχυρώματι «Πατητήρια» συγκρατεῖ τοὺς ἀτάκτως σπεύδοντας καὶ εἶτα διευθύνει αὐτοὺς κατὰ τὰ διάφορα σημεῖα, ἐνῶ συγχρόνως διέτασσε τοὺς λοχαγοὺς Γ. Γουβιανάκη καὶ Ν. Νταφώτην νὰ παραλάβωσι 40 Ἐπιλέκτους ἵνα ἐνισχύσωσι τοὺς πρὸς τὸ μέρος τῆς συλλήψεως ὀπλοφόρους καὶ προσβάλλωσι τὸν ἐχθρόν. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπικρατούσης ταραχῆς καὶ τῶν φωνῶν ἐπιφάνονται ἐπιστρέφοντες οἱ προσκληθέντες, ἐξ ὧν εἰς ἐκράτει καὶ δύο λαγωούς.

Οἱ ἀφιχθέντες ἐκ τῆς συνεντεύξεως διηυθύνθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας ὅπου εἰσῆλθον μετ' ὀλίγον ὁ Διοικητὴς καὶ τινες ἄλλοι ἵνα ἀκούσωσι τὰς εἰδήσεις ἐν ἡσυχίᾳ. Αἱ κομισθεῖσαι εἰδήσεις ἦσαν, ὅτι κατὰ τὴν μάχην τῆς 15ης Μαρτίου οἱ Ὀθωμανοὶ ἔσχον μεγίστας ἀπωλείας, ὅτι ἡ εὐφρογία κατεμάστιζεν αὐτοὺς καὶ ὅτι οἱ Τουρκοκοῦτες εὐρισκονται ἐν μεγίστῃ ἐξάψει πνευμάτων διὰ τὰ συμβαίνοντα κατὰ τε τῶν βέηδων καὶ τῶν Ξένων. Περὶ τῆς θέσεως τοῦ ζητήματος οὐδὲν καὶ αὐτοὶ ἐγνώριζον· πολλοὶ ὅμως ἀξιοματικοὶ τῶν ἀγγλικῶν ἀγημάτων ἐδήλουν αὐτοῖς ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ γνωρίζῃ ποῦ θὰ καταλήξωσι τὰ πράγματα.

Εἶχον κομισθῆ καὶ ἐπιστολαί, ἀλλ' αὐταὶ ἐφυλάχθησαν, ἵνα κατόπιν ἀναγνωσθῶσιν ἐν συνεδριάσει τῆς ἐπιτροπῆς.

Ἐν τοσούτῳ ὅμως σφοδροὶ καὶ συνεχεῖς πυροβολισμοὶ, ἀκούμενοι ἐκ τῆς Δ πλευρᾶς, ἐδήλουν ὅτι ἡ μάχη εἶναι ἀρκευτος· καὶ ὄντως ἀπὸ τῶν ὀχυρωμάτων Πετροκέφαλο καὶ Φουρνὶ καὶ ἀπὸ τὰ Ἀνεμόσπηλα, εἰς ἃ εἶχον προχωρήσει τινὲς τῶν ἡμετέρων, ἀπεκρούετο ἐπίθεσις τῶν Ὀθωμανῶν. Οἱ ὀπλίται σπεύδουσι πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν μαχομένων ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των, ἐνῶ ὁ ἀρχηγὸς Ι. Νικολιωτάκης μετὰ τοῦ λοχαγοῦ τοῦ τάγματος Γ. Γουβιανᾶκη ἠτοιμάζοντο πρὸς ἀντεπίθεσιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὰ Ἀνεμόσπηλα εὐρίσκειτο καὶ ὁ πρίγκηψ Μουρούζης, μετὰ τοῦ ὑπολοχαγοῦ τοῦ τάγματος Ἀναργ. Παπαδοπούλου τοῦ κ. Ἀντ. Σκαμνᾶκη καὶ τινῶν ἄλλων, οἵτινες προσβάλλουσιν ἐκ τοῦ πλαγίου τὸν ἐχθρόν· ἀλλ' ἡ θέσις των ἦτο ἀρκετὰ ἐπικίνδυνος, διότι ἠπειλεῖτο κύκλωσις αὐτῶν· εὐτυχῶς ὅμως, κατανοήσαντες τοῦτο ἐγκαίρως, ὑποχωροῦσι μικρὸν κατὰ μικρὸν, μέχρις ὅτου ἠδυνήθησαν διὰ τῆς κάτωθεν τοῦ ὀχυρώματος Πετροκέφαλα φάραγγος νὰ ἀφίχθῶσι μέχρι τῶν ἡμετέρων.

Ὁ Διοικητὴς τοῦ τάγματος παραμείνας ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸ ὀχύρωμα «Πατητήρια», ἵνα ἐξαποστέλλῃ τοὺς ὀπλίτας εἰς τὰ διάφορα σημεῖα, διατάσσει τοὺς ὑπολοχαγοὺς Χρ. Μπρισιμιτζᾶκην, Ἡλ. Βουτιερίδην, Α. Παπαδόπουλον καὶ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Νικ. Χρυσούδην νὰ σπεύσωσι μετὰ τῶν διμοιριῶν των καὶ καταλάβωσι τὰ ὀχυρώματα τῆς Α πλευρᾶς, ἐνισχυόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀρχωνιωτῶν καὶ Πεδιαδιτῶν ὀπλοφόρων ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν καπεταναίων των, καὶ μετὰ τοῦτο παραλαμβάνει ὀλίγους ἄνδρας ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ι. Κοκκινᾶκην καὶ τὸν ὑπολοχαγὸν Νικ. Φουντουλάκην καὶ προχωρεῖ ὀλίγον πρὸς τὰς κάτω Ἀρχάνας, ἵνα κατασκοπεύσῃ ἐκεῖθεν τὰς κινήσεις τῶν πρὸς τὴν Α πλευρὰν ἐχθρῶν.

Οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς 2000 καὶ πλέον συμποσούμενοι κατ'ἀρχάς, προσέβαλλον ἰσχυρῶς τὴν Δ πλευρὰν, ὁπότεν οἱ ἡμέτεροι ἀπέκρουσαν αὐτοὺς λίαν ἀποτελεσματικῶς. Ὁ ἀρχηγὸς Ι. Νικολιωτάκης συναθροίσας περὶ ἑαυτὸν τοὺς περισσοτέρους πρὸς τὰ ἐκεῖ ὀπλοφόρους μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν των καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ

λοχαγῷ Γ. Γουβιανῆ μετὰ τῆς διμοιρίας του ἐτοιμάζεται διὰ τὴν ἀντεπίθεσιν καὶ κατέρχεται διὰ τῆς φάραγγος Φουρνὶ πρὸς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Ἀπὸ τοῦ ὄχυρώματος «Καταραχανίτικη Κεφάλαι» ὁ λοχαγὸς Ν. Νταφώτης καὶ ὁ ὄπλαρχηγὸς Ἄνδ. Μανουσάκης ὑποστηρίζουσι τοὺς ἐπιτιθεμένους καὶ προφυλάσσουσι τὰ πλάγια αὐτῶν διὰ σφοδροῦ πυρὸς κατὰ τῶν ἐκ Σπηλιῶν προχωρούντων ἄλλων Ὀθωμανῶν.

Οἱ ἐπιχειρήσαντες τὴν ἀντεπίθεσιν ἡμέτεροι προβάλλουσι τὸν ἐχθρὸν κατὰ μέτωπον καὶ τὸν ἐκτοπίζουσιν ἐπ' ὀλίγον, ἐν τῷ ἀνοικτῷ πεδίῳ· ἀλλὰ καὶ οὗτοι εἰσὶ λίαν ἐκτεθειμένοι καὶ τούτου ἕνεκα, πρὶν εἰσεῖτι ὁ ἐχθρὸς συνέλθη ἐκ τῆς πρώτης τῆς ἐφόδου ταραχῆς, ὄχυροῦνται καλῶς εἰς τὰ Ἐνεμόσπηλα καὶ κάτωθεν τῆς φάραγγος Φουρνὶ, ὀπίθεν, ὑποστηριζόμενοι καὶ ἐκ τοῦ «Πετροκεφάλου» καὶ τῆς «Καταραχανίτικης Κεφάλαις,» προσβάλλουσιν ἐρωμένως τὸν ἀνασυντασσόμενον ἤδη ἐχθρὸν. Κατὰ δὲ τὴν Α πλευρὰν, μόλις εἶχεν ἀφίχθῃ ἐκεῖ ὁ Διοικητὴς καὶ ἐτοποθέτει καταλλήλως τοὺς ἄνδρας, ἐπιφαίνονται μὲ κινήσεις ἐπιθέσεως ἀρκετοὶ Ὀθωμανοί, οἵτινες πάραυτα, δεχθέντες τὸ ταχὺ πῦρ τῶν ἐκεῖ τεταγμένων, ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὸ Σκαλίαν. Ἦδη ὅμως ὁ λόφος Τζέ ἔχει καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπαπειλεῖ τοὺς ἐν τῇ πεδιάδι ἡμετέρους διὰ προσβολῆς ἐκ τῶν ὀπισθεν· ἀλλὰ τὰ πυρὰ τῶν κατὰ τὴν Α πλευρὰν τεταγμένων στραφέντα ὅλα ἐναντίον των, καὶ τὰ πυρὰ τῶν εἰς τὴν «Καταραχανίτικην Κεφάλαι» τοὺς ἀναγκάζουσι μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ ἐκεῖθεν.

Τὸ πῦρ ὅλον ἐσφοδρύνεται κατὰ τὴν Δ πλευρὰν καὶ ἐπὶ δύο ὥρας ἡ μάχη εὐρίσκεται ἐν ὀξυτάτῳ σημείῳ· πολλοὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἀπέχουσι ἀλλήλων δεκάδας μόνον μέτρων, πλὴν ὠχυρωμένοι ἀσφαλῶς ὀπισθεν λίθων, καὶ ἀνταλλάσσουσι ὕβρεις καὶ προκλήσεις. Οἱ Ὀθωμανοὶ θέλοντες νὰ θυμώσωσι τοὺς ἡμετέρους καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλο τι τρόπιόν των νὰ ἐπιδείξωσιν, ἐνθυμοῦνται τὴν κατὰ τὴν μάχην τῆς 3ης Φεβρουαρίου ἀποκοπεῖσαν κεφαλὴν τοῦ ἱερομονάχου Μισαήλ, διὸ καὶ φωνοῦσιν αὐτοῖς «Μωρ' ἐσεῖς ταβλόπιστοι! ἐλάστε νὰ πάρετε τὴν τσεφαλή τοῦ δαίκου,

γῆ θὰ σὰς τήνε πέψουμε ἡμεῖς νὰ τήνε βράσετε!» Οἱ δὲ ἡμέτεροι ἀντιφωνοῦσι «Διάλε τὴν ψυχή σας μπουρμάδες! τσ' ἡμεῖς ἔχουμε 50 σὸν θέμε νὰ βρομίψουμε τὸ τσαρσί· μὰ δὲ τῆς ἐπαίρουμε νὰ μὴ μαγαρίσουμε τὸ τσαρσί». Καὶ αἱ ἀντεγκλήσεις ἐξακολουθοῦσι νὰ διαδέχωνται ἀλλήλας συνεχέστερον. Ὁ ἀρχηγὸς Ἀρχαῶν Γ. Καπετανάκης ἀποστέλλει ἕλλη τὴν ὑπάρχουσαν ἐφεδρείαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Δ πλευρᾶς, ἔνθα ἡ μάχη ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐσφοδρύνετο, τοῦ ἐχθροῦ λαβόντος ἐπικουρίας. Τὸ πυροβόλον μετενεχθὲν ἀπ' ἀρχῆς τῆς μάχης εἰς τὸ πυροβολεῖόν του δὲν δύναται νὰ ἐνεργήσῃ, διότι φόβος εἶναι μὴ προσβάλλῃ καὶ τοὺς ἐν τῷ Τουρκικῷ ἐδάφει ἡμετέρους, ἕνεκα τῆς μεγάλης πρὸς τὸν ἐχθρὸν προσεγγίσεώς των.

Πανταχόθεν οἱ ἡμέτεροι προσβάλλουσι σθεναρώτερον τὸν ἐχθρὸν, ὅστις φαίνεται κλονούμενος ὀλίγον, ὅτε ὁ ἀρχηγὸς Νικολιτάκης ποιεῖ δευτέραν κατ' αὐτοῦ ἔφοδον μετὰ φοβερῶν φωνῶν καὶ ζητωκραυγῶν καὶ τὸν τρέπει εἰς ἀτακτον φυγὴν. Ὑποχωρήσαντες οἱ Ὀθωμανοὶ ὀχυροῦνται ἀχίιστα μετ' ὀλίγον ἄλλοι μὲν ἐντὸς τοῦ Πυργοῦ «Στεριανοῦ» ἄλλοι δὲ ἐν ταῖς πρὸ αὐτοῦ τάφροις καὶ ἄλλοι εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν διαφόρων σταθμῶν των. Ὁ ἐν τῷ πύργῳ τακτικὸς στρατὸς ἄρχεται ὁμαδὸν πυρῶν κατὰ τῶν ἡμετέρων, οἵτινες ἕνεκα τούτου ἀναγκάζονται νὰ ὀχυρωθῶσιν ὀπισθεν λίθων ἢ ἄλλων προχείρων ὀχυρωμάτων καὶ νὰ ἀποκριθῶσιν εἰς τὸ πῦρ ἐκεῖνο, ἐνῶ ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἐπὶ τῆς Καταρχανίτικης Κεφαλῆς ἀπέκρουον ἄλλην ἐπίθεσιν τῶν ἐκ τῶν Σπήλιων ἐξορησάντων 400 περίπου ἀτάκτων Ὀθωμανῶν.

Τὸ πῦρ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ δύο εἰσέτι ὥρας, καθ' ἃς ἀπεκρούσθησαν ἔφοδοί τινες τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῶν ἐν τῷ Τουρκικῷ ἐδάφει ἡμετέρων, ἐνῶ συγχρόνως καὶ ἐκ τῆς Α πλευρᾶς ἀπεκρούσθη ἄλλη τις μικρὰ ἐπίθεσις. Καὶ ὅτε ἡ νύξ ἐπῆλθεν, οἱ Τούρκοι ὑπεχώρησαν εἰσέτι ἀπὸ τῶν θέσεών των, οἱ δὲ ἡμέτεροι ἐπέστρεψαν ἡσύχως εἰς τὴν κωμόπολιν, ὑπὸ τὸ φέγγος τῆς ἀνατελλούσης σελήνης.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων κατὰ τὴν ταύτην μάχην ἦσαν 1 νεκρὸς καὶ 5 τραυματαῖαι· αἱ δὲ τῶν Τούρκων 10 νεκροί, μετρη-

θέντες ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ ἀρκετὸς ἀριθμὸς τραυματιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

**Ἀναφορὰ πρὸς τὸν Βασιλέα. — Πασι-
διανός. — Ἀνατίναξις γεφύρας**

Μετὰ τὴν ἐκ τῆς μάχης ἐπιστροφὴν ὁ Διοικητὴς καὶ τινες τῶν ἀξιωματικῶν του ἐπορεύθησαν εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ἣ ἐφιλοξενεῖτο ὁ ἐπίσκοπος Πέτρος Θεοφιλ. Τίτος καὶ ὅπου παρευρίσκετο καὶ ἡ ἐπιτροπή. Γενομένης ἐρωτήσεως περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐξ Ἡρακλείου ἐπιστολῶν οἱ ἐπιτροποὶ ἀπήντησαν ὅτι τὰ κοιμισθέντα νέα ἦσαν εὐχάριστα· ποῖα ἔμως ταῦτα δὲν ἐφάνερωσαν. Ὁ Διοικητὴς τότε συνεβούλευσεν αὐτοῖς νὰ μὴ διενεργῶσι ποιουτοτρόπως ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν ἐν Ἡρακλείῳ, διότι πολλὰ κακὰ ἠδύναντο νὰ προκύψωσιν ἐξ αὐτοῦ. Ἴσως ἐρχόμενοι καὶ ἄλλοι εἰς συνομιλίαις μὲ τοὺς συνοδοὺς τοῦ ἀπεσταλμένου νὰ καθίστων ἀκουσίως γνωστὴν τὴν κατάστασίν μας· ἴσως νὰ ἦτο τοῦτο δόλωμα τῶν ξενῶν· ἴσως πολλὰ ἄλλα. Πολὺ ἔμως ἐσκανδαλίσειν ἡμᾶς ἡ ρητὴ ἀρνησίς τινων ἐπιτροπῶν, ὅπως ἴδωμεν τὰς ληφθείσας ἐπιστολάς· τὸ ποιῶτον μᾶς ἐνέβαλεν εἰς πολλὰς ὑποψίας.

Ἐπειδὴ δὲ ἤδη ἠρξάμεθα νὰ ἀναμιγνυώμεθα καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν μέρος τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν διενεργουμένων τυζητήσεων, ἀνεκαλύπτομεν πολλὰ τὰ ἔκτροπα, εἰς ὧν τὸ ἀποτέλεσμα μετὰ δέους ἀπεβλέπομεν. Καὶ ἐσκεπτόμεθα ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ γνωσθῶσι ταῦτα καὶ εἰς ὑψηλότερα πρόσωπα, πρὸς πρόληψιν παντὸς ἀπευκαταίου. Διὰ τοῦτο πολλὰς τῶν ἡσυχῶν ὠρῶν μας κατηναλίσκομεν πρὸς συζήτησιν τούτων καὶ σκέψιν τῆς καταλλήλου ἐνεργείας, ὅτε τὸ διορατικὸν πρὸ πάντων πνεῦμα τοῦ Διοικητοῦ καὶ ἡ ἐμβρίθεια τοῦ Θεοφιλάτου μετὰ τῶν ἰδεῶν τῶν ἄλλων ἔθετον τὰ ζητήματα εἰς θέσιν, μὴ ἐπιδεχομένην ἀμφισβήτησιν. Ἀρωγὸν εἰς τοῦτο εὔρομεν καὶ τὸν ἄρτι ἀφιχθέντα

γενναῖον ἀρχηγόν Ἱεραπέτρου, δικηγόρον δεινόν καὶ πατριώτην ἀριστον κ. Νικολ. Γιαμαλάκη, ἔχοντα τὰς αὐτὰς ἰδέας καὶ τοὺς αὐτοὺς φόβους. Ἐν μυστικῇ συνδιαλέξει παρὰ τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦντος Θεοφιλάτου (εἶχεν οὗτος πάθει ἐκ περιτυφλίτιδος καὶ μόνον ἡ μεγάλη περιποίησης ἔσωσεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου) ἡσύχως καὶ ἐν τῇ ἀρμοζούσῃ θέσει ὑποβαλόντες τὰς ἰδέας ἡμῶν πρὸς συζήτησιν, μετὰ ὄριμον σκέψιν ἀπεφασίσαμεν νὰ καταστήσωμεν ταῦτα γνωστὰ εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα, θέσαντες κατὰ μέρος πάσας τὰς ἄλλας περὶ τῆς ἐνεργείας του ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι φήμας, τὰς ἐκπορευομένας τις οἶδεν ἐκ πῶων μυστικῶν πηγῶν, ἵνα ἀποθαρρύνωσι τοὺς ἀτυχεῖς ἐπαναστάτας, ὅθεν καὶ κατελήξαμεν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἐξῆς ἐγγράφου:

Ἄριθ. Πρωτ. 93

Μεγαλειότατε

Τολμῶ μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ τάγματός μου εὐπειθῶς νὰ ἐκθέσω Ὑμῖν ἐν περιλήψει τὰς ἐντυπώσεις ἐμοῦ τε καὶ τῶν ἀξιωματικῶν μου περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ καταστάσεως, συμπληροῦντες οὕτω μικρὸν κενὸν τῶν ὄσων ἀναμφιδόλως ἔχουσιν ἐκθέσει Ὑμῖν οἱ γενναιότατοι ἀντιπρόσωποι τῆς Υ. Μ. Ἡ κατοχὴ τῆς νήσου Κρήτης ἐγένετο μὲν ὑπὸ τῶν γενναίων στρατευμάτων τῆς Υ. Μ. ἀλλ' ἔνεκεν ἐλλείψεως στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας, μαστίζεται αὕτη ὑπὸ ὀλιγίστων κακῶν. Τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἵνα διοργανωθῇ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις καὶ ἵνα ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς ὀλίγους, ὀλιγίστους κακοῦ, εἶναι ἴσως τὸ μόνον, ὅπερ δυνατὸν νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ὑψηλόφρονα καὶ ἀνταξίαν Ἄνακτος Ἑλλῆνος στάσιν ἐναντι τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Τολμῶμεν ὅθεν νὰ παρακαλέσωμεν τὴν Ὑμ. Μεγαλειότητα νὰ ἐπιτρέψῃ ἡμῖν νὰ εἴπωμεν Αὐτῇ, ὅτι πρὸς πρόληψιν ἐνδεχομένου τινὸς δυστυχήματος, τὸ ὁποῖον θὰ διαψεύσῃ τὰς ἐλπίδας Αὐτῆς καὶ σύμπαντος τοῦ

Ἑλληνισμοῦ, ὑπάρχει εἰσέτι καιρὸς, ἵνα ἀποσταλῆ ἔστω καὶ ἡμῖς λόχος ὑφ' ἓνα ἱκανὸν ἀξιωματικὸν διὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν, ὃν νὰ συνοδεύη καὶ εἰς πολιτικὸς διοργανωτῆς, καθόσον ἢ νῆσος, ἐὰν ἐκέκτητο κατὰ τόπους στρατιωτικούς πυρῆνας καὶ πολιτικούς διοργανωτὰς ἤθελεν ἐκπλήξει τὴν Εὐρώπην καὶ ἤθελεν ὑποβοηθήσει ἔτι πλεόν τὴν Υ. Μ. ὅπως φθάσῃ εἰς ὃ ἐπιθυμεῖ τέρμα. Προφορικῶς ἐὰν ἢ Υ. Μ. εὐαρεστηθῆ ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ τάγματος τῶν ἐπιλέκτων Κρητῶν, ἀρχηγὸς Ἱεραπέτρου κ. Νικολ. Γιαμαλάκης, θὰ ἀναπτύξῃ Ὑμῖν τὰ τοῦ ἐγγράφου ἐκτενέστερον.

Ἐν Ἀνω Ἀρχάναις τῇ 2ᾷ Ἀπριλίου 1897.

Εὐπειθέστατος ὁ Διοικητῆς τοῦ τάγματος
τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν

I. Νταφώτης.

Τὸ Ἐπιτελεῖον

Γ. Γουδιανάκης, Δ. Θεοφιλάτος, Ἡ. Βουτιερίδης,

Χ. Μπρισμιτζάκης.

Τριαύτην τινὰ ἐνέργειαν ἐφантаζόμεθα ἡμεῖς, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ νομίζοντες ὅτι ἐποθεῖτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Κρήτης, διότι τὸ τὶ ἤξιζεν ὁ πολιτικὸς διοργανωτῆς ἔστω καὶ μετὰ τοῦ δεκάτου τοῦ ὀριζομένου στρατοῦ, νομίζομεν περιττὸν ν' ἀναγράψωμεν μετὰ τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι κατὰ τὴν ὥραν τῆς συσκέψεως ἡμῶν δὲν ἐγνωρίζομεν ἐπακριβῶς τὰ ἐν Ἑλλάδι συμβαίνοντα, ἐλλείψει συγκοινωνίας καὶ εἰδήσεων.

Μετὰ μεσημβρίαν ἀπῆλθεν ὁ πρίγκηψ Μουρούζης, ἵνα περιέλθῃ καὶ τὸ ἐπίλοιπον μέχρι Σιτείας μέρος τῆς Κρήτης, εἰς ὃν ὁ Διοικητῆς ἔδωκεν ὡς συνοδὸν τὸν ὑπολοχαγὸν Ἀνάρ. Παπαδόπουλον.

Κατὰ τὸ δεῖπνον εἰσέρχεται δρομαῖος εἰς τὸ Διοικητήριον ὁ ἱεροδιάκονος Ἀφθόνιος πληροφορῶν, ἡμᾶς, ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνέβαλλον πῦρ εἰς τὰς κάτω Ἀρχάνας. Πάραυτα ὀπλιζόμεθα καὶ ἐξεληθόντες καταλαμβάνομεν τὰ πρὸ τοῦ στρατῶνος ὑψώματα,

ἐξ ὧν ἦσαν καταφανεῖς αἱ κάτω Ἀρχάναι· πλὴν οὐδαμοῦ ἐφαί-
νετο πῦρ, μόνον ἀμυδρῶς διεκρίνετο καπνὸς ἀνερχόμενος πρὸς τὰ
ὑψη. Οἱ κάτοικοι τεταραγμένοι συνηθροίζοντο πρὸ τοῦ χωρίου,
διαταχθέντες παρὰ τοῦ Διοικητοῦ νὰ μὴ κινήθωσι τῶν θέσεών
των, μέχρι οὗ ἐπιστρέψῃ μία τῶν ἐξ ἀνδρῶν μας περιπόλων, τῶν
σταλεισῶν δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν. Τέλος μετὰ 1)2 ὥραν μία
τῶν περιπόλων ἐπέστρεψεν ἐκ κάτω Ἀρχανῶν, μέχρι τῶν ὁποίων
προῦχώρησε προφυλακτικῶς βαινίουςα, καὶ ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς
ὅτι ὁ πολεμιστὴς Γεωρ. Σγουραφιστάκης ἢ Πατσιδιανὸς ἔβαλε
πῦρ εἰς Τουρκικὰς ἐλαίας, ἵνα οἱ Ὀθωμανοὶ νομίζωσιν ὅτι ἐκεῖ
ὑπάρχουσι φρουραὶ καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπέχουσιν ἐπιδρομῆς τινας.
Προηγουμένως ὁ αὐτὸς εἶχε διακόψει καὶ τὴν πρὸς τὸ Ἡρά-
κλειον ροὴν τοῦ ὕδατος, μεταστρέψας αὐτὸ πρὸς τὴν θάλασσαν.
Αἱ εἰδήσεις αὗται καθυσύχασαν τοὺς κατοίκους, οὔτινες ἐπέστρε-
ψαν εἰς τὰς οἰκίας των, ἀφοῦ προηγουμένως ἐτοποθετήθησαν ἀρ-
κετοὶ φρουροὶ εἰς διάφορα σημεῖα. Τὸ ἀπλούστατον τοῦτο ἐπει-
σόδιον παρέστησεν ἡμῖν ὁποῖαν ταραχὴν καὶ ὁποῖα τρομερὰ ἀπο-
τελέσματα θὰ ἐπέφερον αἰφνιδίᾳ νυκτερινῇ ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ
καὶ τότε μόνον ἐνόησαν πάντες πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ Διοικη-
τὴς μας νὰ φωνάζῃ καὶ νὰ δέρηται διὰ τὴν τοποθέτησιν ἰσχυ-
ρῶν φρουρῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἢ πολὺ ἄτολμοι θὰ ἦσαν οἱ Ὀθω-
μανοὶ ἢ ὁ Θεὸς θὰ ἀπετύφλου αὐτούς, ἵνα μὴ δοκιμάσωσι ποτε
νυκτερινῇ ἐπίθεσιν, ἀφοῦ τὸ ἔδαφος ἦτο τόσον εὐνοϊκὸν δι' αὐ-
τοὺς κατὰ τὴν νύκτα, πρὸ πάντων ἐκ τῆς Δ πλευρᾶς, βριθούσης
χαραδρῶν καὶ πόρων ἀοράτων.

Μετὰ τινα ὥραν ἀφίχθη εἰς τὸ Διοικητήριον καὶ ὁ Πατσιδιαν-
νὸς, ὁ δρᾶστης τοῦ ἐπεισοδίου. Ἦτον ἄξιος μελέτης ὁ τύπος ἐκεῖ-
νου τοῦ ἀνδρειοτάτου καὶ ἀνάκου μαχητοῦ. Ὑψηλὸς καὶ ὠραῖος
ἀνὴρ, μὲ τελείαν συμμετρίαν σώματος, ἐνδυόμενος μὲ καλαισθη-
σίαν πρωτοφανῆ διὰ χωρικόν, ἐνεποιεῖ ἐντύπωσιν διὰ τῆς πα-
ρουσίας του. Ἡ γενναιοψυχία του δὲν εἶχε σύγκρισιν καὶ πρῶτος
αὐτὸς ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν ταραχῶν, ἐφάνευσε τὸν αἰμοβορώτε-
ρον τῶν Ὀθωμανῶν, πρὶν οὗτοι εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν τοῦ
Ἡρακλείου. Κατὰ τὴν παρούσαν ἐπανάστασιν ἰδιοχειρῶς εἶχε φο-

νεύσει ὃ ἐχθρούς, καὶ οὐδέποτε ἠσθάνθη ἔχθος φόβου, διὸ μόνος κατὰ τὰς νύκτας περιεφέρετο περίξ τῶν ἐχθρικῶν προφυλακῶν, ἀντικαθιστῶν πολλάκις αὐτὸς καὶ μόνος ὀλοκλήρους φρουράς· ὡς λαγωνικὸν ἔτρεχεν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς ἄλλο μέρος, κεικίνητος, μὴ δυνάμενος νὰ ἐφησυχάσῃ, καταστρέφων ὅσον ἠδύνατο τουρκικὰς περιουσίας ἐν αὐτῷ τῷ Τουρκικῷ ἐδάφει. Ἄξιον ἀπορίας εἶναι πότε ἐκοιμᾶτο, διότι ἡμέρας καὶ νυκτὸς εὐρίσκετο πάντοτε ἐπὶ ποδός. Ἄνδρεὺς ὢν αὐτός, ἐξετίμα τὴν ἀνδρείαν καὶ διὰ τοῦτο ἦτον ὁ μᾶλλον ἐκ τῶν Κρητῶν ἀφωσιωμένοις εἰς τὸν Νταφώτην. Ἡ εἰς τὸν στρατῶνα ἀφιξίς του σκοπὸν εἶχε τὴν αἴτησιν δυναμίτιδος πρὸς ἀνατίναξιν τῆς γεφύρας τῆς διαβιβαζούσης τὸ ὕδωρ εἰς Ἡράκλειον. Ἄλλὰ τοιαύτην δὲν εἴχομεν· πλὴν τοῦτο δὲν δυσσηρέστησεν αὐτόν, διότι ὁ κύριος σκοπὸς του ἦτο νὰ βολιδοσκοπήσῃ τὸν Διοικητὴν, ἐὰν ἐπεδοκίμαζε τὸ τυχὸν γενησόμενον ἐπιχείρημά του. Ὅθεν μετ' ὀλίγον συνενοήθη κρυφίως μὲ τὸν ὑπολοχαγὸν Χρ. Μπρισιμιτζάκη καὶ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Ν. Χρυσούδη, ἵνα προδῶσι εἰς τὴν ἀνατίναξιν τῆς γεφύρας, διὰ τῆς δυναμίτιδος, ἣν εἶχε κατορθώσει νὰ προμηθευθῇ ὁ Χρ. Μπρισιμιτζάκης. Περὶ τὴν 12ην τῆς νυκτὸς οἱ συνεννοηθέντες ἀπέρχονται τοῦ κέντρου τῆς συναθροίσεώς των μὲ τοὺς παρεπιδημοῦντας Ἀποκορωνιώτας καὶ εἶτα δι' ὁδῶν διαφόρων, χωρισθέντες κατὰ μονάδας, συγκεντροῦνται πρὸ τῶν κάτω Ἀρχανῶν· ὁ Πατσιδιανὸς δι' ἀτραπῶν, ἀοράτων σχεδόν, καὶ μέσῳ τῶν ἐλαιώνων, ὡς ἐντελῶς γνόστης τοῦ τύπου, ὁδηγεῖ αὐτοὺς εἰς τὴν τολμηρὰν των ἐπιχείρησιν. Ἡδὴ εἰσέρχονται εἰς τὸ κυρίως τουρκικὸν ἐδαφος, ὅπερ εἶναι καθ' ὀλοκλήριαν γυμνὸν καὶ λίαν ἀναπεπταμένον, εἰς ἐπίμετρον δὲ καὶ ἡ σελήνη μεγαλοπρεπῆς διασχίζει τὸ στερέωμα, φωτίζουσα ἀρκούντως τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ὁ Πατσιδιανὸς συνιστᾷ τοῖς προχωροῦσι προσοχὴν καὶ νὰ βαδίζωσι διὰ τῶν ἄκρων τῶν ποδῶν, διότι εὐρίσκονται πλέον ἐν τῷ μέσῳ πέντε τουρκικῶν φυλακείων καὶ ὁ ἐλάχιστος κρᾶτος δύναται νὰ προδῶσῃ αὐτούς· πέραν ἀκούονται ἰσχυρὰ ὕλακαὶ κυνῶν καὶ ψόφοι τινες, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀναγκάζονται νὰ σταμητήσωσι καὶ νὰ πέσωσι πρηνεῖς. Μετὰ πάροδον 10' ἀνεγείρονται πάλιν καὶ προχωροῦσιν·

ἤδη πλησιάζουσιν εἰς τὸν τόπον τοῦ σκοποῦ αὐτῶν καὶ ἀκούουσι τὸν θορυβώδη τοῦ ὕδατος ροῆν. Ἡ γέφυρα, ἣτις ἔμελλε ν' ἀνατιναχθῆ καίτοι κατὰ τὰ πλάγια τοῦ Σκαλανίου καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἡρακλείου, ἐν τῷ μέσῳ μεγάλης κοιλοτήτος γῆς· εἰς τὸ Σκαλιόν διακρίνονται δύο ἢ τρία ἀμυδρὰ φῶτα καὶ ἕνεκα τούτου πίπτουσι καὶ πάλιν πρηνεῖς, ἵνα δυνηθῶσι ν' ἀποκρυβῶσι· μετὰ τινα λεπτὰ ἀναλαμβάνουσι τὴν πορείαν αὐτῶν καὶ τέλος εὐρίσκονται ἄνωθεν τῆς κοιλοτήτος. Οἱ ἔξ' Ἀποκορωνιωτῶν τίθενται ὡς φρουροὶ κατὰ μικρὰ διαστήματα, οἱ δὲ Πατσιδιανός, Μπρισμιτζάκης, Χρυσούδης καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀποκορωνιωτῶν Δημ. Σεργάκης κατέρχονται τὴν κοιλοτητα καὶ εὐρίσκονται πρὸ τῆς γεφύρας, δι' ἧς ἀφρίζον διήρχετο τὸ ἐκ τοῦ μέρους τῶν Ἀϊτανίων ρέον ὕδωρ καὶ εἰς τὸ Ἡράκλειον διοχετεύμενον· ἡ γέφυρα ἔχει ὕψος δέκα πέντε περίπου μέτρων καὶ εὖρος ἐπτά· ὁμοιάζει κατὰ πολὺ μὲ τὴν πύλην τοῦ Ἀδριανοῦ. Οἱ κατελθόντες πρὸς αὐτὴν ἴστανται ἐπ' ὀλίγον ἀκροώμενοι καὶ εἶτα ἄρχονται τοῦ ἔργου τῶν· οἱ Πατσιδιανὸς καὶ Σεργάκης διὰ τῶν ἐργαλείων, ἃ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν, ἤτοι δύο μικρῶν σιδηρῶν μογλῶν, ἀνορύσσουσιν τὰς ἀναγκαίας διὰ τὴν τοποθέτησιν τῆς δυναμίτιδος ὀπάς, ἐνῶ οἱ Μπρισμιτζάκης καὶ Χρυσούδης σχηματίζουσιν εἰς δύο δεσμίδας τὰ 12 φυσίγγικ τῆς δυναμίτιδος, ἃ ἠδυνήθησαν νὰ εὗρωσι, καὶ προσκολλῶσι τὰ καψύλλια καὶ τὰς θρυαλλίδας. Ὁ κρότος, ὃν προξενεῖ ἡ διόρυξις τῶν ὀπῶν ταράσσει τὴν πέριξ σιγὴν καὶ οἱ ἐργαζόμενοι σταματῶσιν ἐπὶ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα. Τέλος αἱ ὀπαὶ εἰσὶν ἑτοιμαί, μετὰ ἐργασίαν ἡμισίας περίπου ὥρας καὶ ἡ δυναμίτις τίθεται ἐντὸς αὐτῶν ἀνάπτονται αἱ θρυαλλίδες καὶ οἱ δυναμιτισταὶ ἀποχωροῦσιν ἐπὶ τριᾶκοντα μέτρα, προσμένοντες τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκρήξεως· μετ' ὀλίγον διπλοῦς κρότος ἀκούεται τρομερὸς ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτερινῆς σιγῆς καὶ εἶτα ἐπὶ τινα δευτερόλεπτα ὁ θόρυβος τῆς καταπτώσεως τῆς γεφύρας καὶ αὐθαρῆς τὸ ὕδωρ μεταστρέφεται πρὸς τὴν θάλασσαν.

Οἱ δυναμιτισταὶ παραμένουσιν ἐπὶ 20 εἰσέτι λεπτά, ἵνα μὴ γίνωσι καταφανεῖς φεύγοντες εἰς τοὺς τυχόν ἐξεγερθησομένους

Ἰθωμανοὺς καὶ μετὰ ταῦτα, συνενωθέντες καὶ μὲ τοὺς φρουροῦντας, ἀπέρχονται τοῦ τόπου τῆς καταστροφῆς, ἐν μέσῳ πολλῶν προφυλάξεων. Αἰφνης ἀπὸ τοῦ Σκαλανίου ἀκούονται σαλπίσματα καὶ νομίζουσι ὅτι ἐνοήθησαν· πλὴν μετ' ὀλίγον διακρίνουσι ὅτι, τὰ σαλπίσματα ἐκεῖνα ἐσήμαινον ἀλλαγὴν φρουρᾶς, ὡς συνειθίζουσι νὰ πράττωσιν αὐτὴν εἰ Ἰθωμανοί, καὶ τὰ ὁποῖα πολλάκις εἶχον ἀκουσθῆ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν Ἀρχαγῶν, καὶ ἐξακολουθοῦσιν ἡσύχως τὴν ὁδὸν αὐτῶν. Περιέργων εἰσέτι παραμένει πῶς οἱ Ἰθωμανοὶ οὐδὲὼς ἐκινήθησαν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ τρομεροῦ ἐκείνου κρότου, ἐκτὸς ἂν ἐφοβήθησαν τόσον ὥστε δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐξέλθωσι τοῦ Σκαλανίου καὶ ἐξακριβώσωσι ποία ἢ αἰτία τοῦ θορύβου ἐκείνου.

Οἱ τολμηροὶ ἄνδρες ἔχουσι ἤδη ἀφικθῆ πρὸ τῶν ὀχυρωμάτων τῶν ἀνεγνησμένων ἔμπροσθεν σχεδὸν τοῦ Σκαλανίου καὶ ἐπιθιδνόνται εἰς τὴν καταστροφὴν τινῶν ἐξ αὐτῶν. Τὰ ὀχυρώματα ταῦτα ἦσαν κατασκευασμένα διὰ λίθων μετ' ἀρκετῆς ἐπιχωματίσεως, εἰς σχῆμα δριζόντειον, καὶ ὅπισθεν ἐκάστου τῶν αὐτῶν ἠδύναντο νὰ τάσσωνται περὶ τοὺς 60 ἄνδρες. Μετὰ λύσεως ἐπεδόθησαν οἱ τολμηταὶ εἰς τὴν καταστροφὴν ταύτην τῶν ὀχυρωμάτων, ἀλλὰ σκεφθέντες τέλος ὅτι λίαν θρασεῖς καθίσταντο, παύονται τοῦ ἔργου τῶν καὶ ἐπαναλαμβάνουσι τὴν πορείαν τῶν. Μετ' ἀρκετὸν δρόμον ἀφικνοῦνται πρὸ τοῦ ὀχυρώματος Γαλανὸ Παποῦρι, ἔπου μακρόθεν σταματῶσιν αὐτοὺς οἱ φρουροῦντες καὶ μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ συνθήματος, ἕπερ ἐγνώριζεν ὁ Μπρισμιτζάκης διότι αὐτὸς ὦν ἀξιωματικὸς τῆς ἐφόδου τὸ εἶχε λάβει ἀπὸ τῆς ἐσπέρας, ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν κωμόπολιν καὶ χωρισθέντες μεταβαίνουν νὰ ἀναπαυθῶσι.

Ὁ κρότος τῆς ἐκρήξεως τῆς δυναμίτιδος ἠκούσθη καὶ ὑπὸ τῶν προφυλακῶν καὶ ὑπὸ πολλῶν τῶν ἐν τῇ κωμοπόλει ἀγρυπνούντων, ἀλλ' οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ τί συνέβαινε· τόσον μυστικῶς εἶχον ἐνεργήσει οἱ ριψοκίνδουνοι νέοι.

Ἡ διακοπὴ αὕτη τοῦ ὕδατος προὐκάλεσε τὴν ἐπομένην ἐγγραφον τοῦ Ἀγγλοῦ συνταγματάρχου διοικητοῦ τῶν ἐν Ἡρακλείῳ ἀγνημάτων σὶρ Τσερμσκάϊδ, δι' οὗ κατέκρινε τοὺς ἐπανα-

στάτας διὰ τὴν πρᾶξιν τῶν ταύτην, ἣν ὠνόμαζεν ἀπάνθρωπον, καὶ συνίστα αὐτοῖς νὰ ἀφίσωσι τοὺς σταλησομένους ἐργάτας ἀνενοχλήτους νὰ ἐπιδιορθώσωσι τὴν γέφυραν, ἵνα ἐπαναλάβῃ τὸ ὕδωρ τὴν πρὸς τὸ Ἡράκλειον βόην του, ἄλλως ἢ παρεμπόδιαις θὰ ἦτο πρὸς βλάβην τῶν. Εἰς τὸ ἔγγραφο τοῦτο ἡ ἐπιτροπὴ ἀπήντησε δικαιολογουμένη ὅτι τὸ τοιοῦτον ἐγένετο ἐν ἀγνοίᾳ τῆς. Οἱ ἐνεργήσαντες ὅμως τὴν πρᾶξιν ταύτην ἐγνώριζον ὅτι οἱ Ἄγγλοι εἶχον φέρει μηχανήματα, δι' ὧν διύλιζον τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, ὡς ἀποστρεφόμενοι τὸ ὕδωρ τῆς πόλεως, καὶ ἠθέλησαν νὰ τιμωρήσωσι μόνον τοὺς Ὀθωμανούς, οἵτινες διὰ διαφόρων μέσων εἶχον ἀποφράξει καὶ καταστρέψει τὰ Χριστιανικὰ ἐν τῇ πόλει φρέατα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Μάχην τῆς 2ας Ἀπριλίου ἐν Μαλεβυζίῳ

Οἱ Ὀθωμανοὶ ἀκολουθοῦντες ἐν Μαλεβυζίῳ τὴν τακτικὴν τῶν ἐνεδρῶν καὶ τῶν αἰφνιδίων ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἐπιθέσεων, ἐπεχείρουν ἤδη νέαν τοιαύτην τὴν νύκτα τῆς 1ης πρὸς τὴν 2αν Ἀπριλίου ἐναντίον τοῦ χωρίου Καλέσσα. Χίλιοι περίπου Τουρκοκρήτες, δεδοκιμασμένης ἀνδρείας, εἶχον ὀρισθῆ ἀπὸ τῆς προηγουμένης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, διὸ καὶ τὴν νύκτα ταύτην εἶχον καταλάβει πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τῶν τὸν πρὸ τῶν Καλεσίων ἐλαιῶνα, μέχρις ὅτου παρουσιασθῆ ἡ κατάλληλος στιγμή τῆς πυρπολήσεως τοῦ χωρίου. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως τέσσαρες Χριστιανοὶ ἐξέρχονται τοῦ χωρίου, ἵνα, ἐπειδὴ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας αἰ φρουρὰ εἶχον παραμεληθῆ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τροφίμων, κατασκοπεύσωσι τὸ πρὸ τοῦ χωρίου ἔδαφος καὶ αἰφνης εὐρίσκονται ἐκατοντάδα βημάτων μακρὰν τῶν πρώτων Ὀθωμανῶν, οὓς διέκριναν ὡς φέροντας λευκὰς φλανέλλας καὶ ὑποκάμισα. « — Ποῖοι εἰσθε μωρέ! » φωνοῦσιν αὐτοῖς· πλὴν ἐννοήσαντες ἀμέσως ὅτι ἦσαν Τούρκοι πυροβολοῦσιν ἐναντίον τῶν καὶ στρέφονται πρὸς

τὰ ὀπίσω. Οἱ ἐν Καλεσσίαις εὐρισκόμενοι ἐγείρονται ἀμέσως καὶ πυροβολοῦσιν εἰς τὸν ἀέρα, καθ' ἣν στιγμήν οἱ Ὀθωμανοί, ἰδόντες ὅτι ἐνοήθησαν, προετοιμάζοντο διὰ τὴν κατὰ τοῦ χωρίου ἐπίθεσιν. Καὶ τότε βεβαίως τὰ Καλέσσα θὰ ἐπιπτον εἰς χεῖρας των, διότι οἱ ἐν αὐτοῖς φυλάσσοντες μάλιστα ἀνήρχοντο εἰς τοὺς 50, ἐξ ὧν οἱ ἡμίσεις ἀνῆκον εἰς τὸν ἀνδρεῖον ὀπλαρχηγόν Ι. Πολυζύγκην, ἃν μὴ συνέβαινε τὸ ἐξῆς.

Οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι τῶν Βουτῶν μετὰ τινων ἐξ ἄλλων χωρίων, ἵνα ἀναγκάσῃ τοὺς Τούρκους νὰ παύσωνται τῶν συχνῶν αὐτῶν ἐνεδρῶν καὶ τῶν νυκτερινῶν ἐπιθέσεων, καθ' ἃς οἱ Χριστιανοὶ ὑπερεῖχον μὲν πάντοτε ἀλλ' ἔπρεπε νὰ καταλίπωσι φυσίγγια, ὧν δὲν εἶχον καὶ τόσην ἀφθονίαν, ἔστησαν καὶ αὐτοὶ ἐνέδραν κατὰ τῶν Τούρκων εἰς τὴν πρὸ τῶν Βουτῶν θέσιν «Λειβάδα», ἐνῶ ἄλλοι ὑπεστήριζον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς θέσεως «Μεσαρμό», καὶ ἐκεῖ περιέμενον τὴν προβλεπομένην ὑπ' αὐτῶν ὡς ἀφρευκτον ἐπίθεσιν τῶν Τουρκοκρητῶν, ὧν ἐγνώριζον καλῶς τὰς συνηθείας. Καὶ ἐνταῦθα βλέπει τις ἐπακριβέστερον μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων τὸν τρόπον τῆς καταπολεμήσεως ἀλλήλων, καὶ τὴν τακτικὴν αὐτῶν. Εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ ἐνὸς ἀντετάσσεται ἡ ἀπάτη τοῦ ἐτέρου καὶ τὴν κρυφίαν ἐπίθεσιν ἐξουδετέρει μόνη ἡ χρῆσις τῶν κρυφίων μέσων, εἰς ἃ καὶ μόνον ὀφείλεται ἡ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν διάσωσις τῶν Καλεσσίων, διότι ὅσον ἀνδρεῖοι καὶ ἂν ἦσαν οἱ φρουροῦντες αὐτά, θὰ ὑπέκυπτον τέλος εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, μὴ δυνάμενοι νὰ λάβωσιν ἐπικουρίας εἰμὴ μετὰ παρέλευσιν δύο τοῦλάχιστον ὥρων.

Μόλις λοιπὸν οἱ ἐν Λειβάδᾳ ἐνεδρεύοντες ἤκουσαν τοὺς πρὸ τῶν Καλεσσίων πυροβουλίσμους, ἀμέσως, ἐννοήσαντες τί συμβαίνει, σπεύδουσι πρὸς τὸν Μεσαρμόν, ὅπου ἐνοῦνται μετὰ τῶν ὑποστηριζόντων αὐτούς, καὶ διὰ φωνῶν καὶ ταχέων πυρῶν προσβάλλουσιν ἐκ τῶν πλαγίων τοὺς ἐπιτεθέντας κατὰ τῶν Καλεσσίων καὶ τοὺς θέτουςι μεταξὺ δύο πυρῶν. Οἱ Τούρκοι, νομίσαντες ἐκ τῶν φωνῶν ἐκείνων ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ὅλοι συνηθροισμένοι πρὸς τὰ ἐκεῖ, ταράσσονται καὶ προσπαθοῦσι νὰ ὑποχωρήσωσιν. Οἱ ἡμέτεροι πολλαπλασιάζοντες τὰς φωνὰς αὐτῶν καὶ ἐπιταχύνοντες

τὰ πυρά των ἐπιτίθενται σφοδρότερον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις, εὐρεθεὶς ἐν λίαν δυσκόλῳ θέσει, ἀποδειλιᾷ καὶ τρέπεται εἰς ἀτακτον φυγὴν, καταδιωκόμενος μέχρι Γιοφυρακίων. Ἐν τῇ καταδιώξει ἕμως ταύτῃ ὁ πανθομολογουμένης ἀνδρείας μαχητῆς Ἀριστείδης Ἀλμπάντης, προχωρήσας ὑπὲρ τὸ δέον, ἐμπίπτει εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ζῶντα τὸν κατεκρεοῦργησαν (βραδύτερον ἐβεβαιώθη ὅτι πρὶν συλληφθῆ ἔφόνευσε τρεῖς Τούρκους).

Τὴν ἀποτυχίαν ταύτην τῆς νυκτερινῆς κατὰ τῶν Καλεσσίων ἐπιθέσεως θέλοντες ν' ἀναπληρώσωσιν οἱ Ὄθωμανοὶ, πανστρατιᾷ ἐπιτίθενται αἰφνηδῶς τὴν ἕην μ. μ. ταύτοχρόνως κατὰ τῶν Καλεσσίων, Βουτῶν, Σταυρακίων καὶ «Γρηᾶ-Βίγλας»· οἱ ἡμέτεροι μόλις ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβωσι τὰς θέσεις των, δέχονται τὴν σφοδρὰν τοῦ ἐχθροῦ ἐπίθεσιν, ὑποστηριζομένου καὶ ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ, συνεχῶς ἐκ τῶν Γουρνῶν βάλλοντος. Τὴν «Γρηᾶ-Βίγλαν» κατέχουσιν οἱ ἐκ Δαφνῶν, Βενεράτου, Κερασίων, Εὐγενικῆς καὶ Ἀγίου Θωμᾶ ὀπλίται, ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζουδιανόν, τὸν ἀνδρεῖον Ἀντ. Ξανάκην, τὸν Γ. Βλαχάκην, Κόλικν, Μαρῆν καὶ ἄλλους, οἵτινες γενναίως ἀποκρούουσι τὴν μανιώδη τοῦ ἐχθροῦ προσβολήν, καθ' ἣν φανεύεται ὁ Κ. Βλαχάκης, ἐκ τοῦ συστάδην μαχόμενος, καὶ τραυματίζονται ἕτεροὶ τινες. Σφοδρότατη γίνεται ἡ προσβολὴ κατὰ τοῦ Μεσαρμου τῆς Βουτῶν, ὃν ὑπερασπίζονται ἱκανοὶ μαχηταὶ ὑπὸ τὰς ὀδηγίας διαφόρων ὀπλαρχηγῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ πάντοτε προμαχῶν Ι. Πολυξύγκης. Οἱ ἐχθροὶ ἀκράτητοι προχωροῦσι κατὰ τοῦ Μεσαρμου, ἀλλ' ἀπροσδοκῆτως δέχονται τὸ σφοδρὸν πῦρ 150 ὀπλιτῶν, κεκρυμμένων ἐν ταχυσκάπτῳ τινὶ εἰς τὴν θέσιν Πυθαράκι, μεταξύ Μεσαρμου καὶ Βουτῶν. Ἐὰν οἱ ἐν ταῖς ταχυσκάπτοις δὲν ἔσπευδον τόσον πολὺ νὰ πυροβολήσωσιν, ἀλλ' ἄφινον τὸν ἐχθρὸν νὰ πλησιάσῃ ἔτι μᾶλλον, ἢ καταστροφὴ αὐτοῦ θὰ ἦτο πολὺ μεγαλειότερα· εἰδοποιηθεὶς ἕμως ἐκ τῶν πυρῶν ἐκείνων σταματᾷ καὶ μετ' ὀλίγον ὑποχωρεῖ. ἀποκομίζων καὶ τοὺς νεκροὺς του, μεταξύ τῶν ὑποίων εἰς σηματοφόρος.

Μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος ἐγένετο ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Σταυρακίων, ἅτινα ὑπερήσπιζεν ὁ Μιχαὴλ Χατζάκης, καὶ τῶν

Καλεσσίων, πρὸ τῶν ὁποίων ἐμάχετο ὁ Χατζή-Κωνσταντῆς Ἰωαννίδης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτόν. Καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἀπὸ Καλεσσίων μέχρι «Γροῦά-Βιγλας» τὸ πῦρ ἐξακολουθεῖ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως, ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τηρούντων τὰς θέσεις των μετ' ἕως ἐπιμονῆς. Ἡ μάχη ὅλον ἐν σφοδρύνεται καὶ ἤδη ὁ τακτικὸς Τουρκικὸς στρατὸς καταλαβὼν διάφορα σημεῖα, προσβάλλει τοὺς ἡμετέρους, κυρίως ὅμως ἀπὸ τῆς θέσεως Ἀμπτη-μπέη μουρέλα, ἄνωθεν τοῦ μετοχίου Γούρναϊς. Τὸ ἐν Μαλεβυζίῳ ἡμέτερον ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Π. Κυπαρίσσην πυροβόλον, δὲν δύναται νὰ λάβῃ μέρος, ἔνεκα τοῦ ἀκαταλλήλου τοῦ ἐδάφους, ἐν τούτοις ὁ Κυπαρίσσης ὀδηγεῖ τοὺς πυροβολητὰς εἰς τὴν μάχην καὶ λαμβάνουσι μέρος. Ὁ σαλπικτῆς Ἀλέκος παρὰ τὸν Μεσαρμὸν σημαίνει ἀκαταπαύστως τὴν σάλπιγγά του καὶ τοῦτο ἐνθουσιάζει τοὺς Κρήτας, αἵτινες μεθύοντες ἤδη καὶ ἐκ τῆς πυρίτιδος ἐκρήγνυνται εἰς παρατεταμένους ζητωκραυγὰς, εἰς ἃς οἱ Ὀθωμανοὶ ἀποκρίνονται διὰ γιουχαῖσμων καὶ ὕβρεων κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Βασιλέως.

Αἱ ὤραι πακέρχονται καὶ ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ, οὐδόπως μετριάζομένης τῆς σφοδρότητος, τὸναντίον μάλιστα ὁ ἐχθρὸς ἐτοιμάζεται πρὸς ἔσφοδον. Ἀλαλαγμοί, φῶναι προκλητικαί, ὕβρεις, ἀντεγκλήσεις πληροῦσι τὸν αἰθέρα καὶ οἱ κρότοι τῶν ὕπλων προσδίδουσι τι τὸ ἐπιβλητικώτερον εἰς τὸν θόρυθον ἐκεῖνον, ἕστις συναρπάζει πάντας. Οἱ Τουρκοκρήτες, βοηθούμενοι ὕψισθεν ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, προχωροῦσι καὶ πάλιν ἀκρότηταί, ἀλλὰ δεκατιζόμενοι ὑπὸ τοῦ εὐστόχου τῶν ἡμετέρων πυρός, σταματῶσιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐφόδου αὐτῶν καὶ ὀπισθοχωροῦσιν, ἐνῶ τινες ἀνδρειότεροι ὄχι μόνον δὲν φεύγουσιν, ἀλλὰ καὶ βαίνουσι πρὸς τὰ ἐμπρός. Πάλιν σφοδρὰ συνάπτεται μετὰ πολλῶν τῶν δύο μερῶν, κυρίως δὲ κατὰ τὸν Μεσαρμὸν, ὅπου πρωτοστατεῖ ὁ Ι. Πολυζούγκης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτόν ἐθελοντῶν· τότε τραυματίζεται σοβαρῶς καὶ ὁ ἐθελοντῆς Μῆτσος Βλάχος, σημαιοφόρος τοῦ Θειακᾶκη.

Μετ' ὀλίγον ὁ ἐχθρὸς ὑποχωρεῖ πανταχόθεν, διότι καὶ ἡ νύξ ἤρξατο κατερχομένη βραδέως· οἱ ἡμέτεροι καταδιώκουσιν αὐτὸν

ἐπὶ ἀρκετὸν διάστημα, μέχρις ὅτου εὐρέθησαν ἔξω τῆς οὐδετέρας ζώνης, καὶ εἶτα ἐπιστρέφουσιν ἡσυχῶς εἰς τὰς προτέρας τῶν θέσεις. Αἱ ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων ἀνέρχονται εἰς 3 νεκροὺς καὶ 6 τραυματίας, αἱ τοῦ ἐχθροῦ παρέμειναν ἀγνωστοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ἄψιμαχία. — Πυρπόλσεις τουρκικοῦ σταθμοῦ

Περὶ τὴν ἀμφιλόκην τῆς 3ης Ἀπριλίου, ἐνῶ αἱ ἔρπουσαι περιπόλοι ἡμῶν ὑπὸ τὴν λοχαγὸν Γ. Γουβιανᾶκην καὶ τὸν ἀνθυπασπιστὴν Δημ. Παπαντωνίου εὐρίσκοντο ἐπὶ τοῦ λόφου Κόνιδα, ἄνωθεν τοῦ χωρίου Πατσίδες, προσεβλήθησαν αἰφνηδίως ὑπὸ 300 περίπου Ὀθωμανῶν, κεκρυμμένων ἀπὸ τῆς νυκτὸς ἐν τῷ ἄνω χωρίῳ, χάριν ἐνέδρας (ζουρίδας κατὰ τὴν κρητικὴν φρασολογίαν.) Οἱ ἄνδρες τῆς περιπόλου εὐρέθησαν ἐν λίαν ἀκροσφαλεῖ θέσει, ἀλλ' εὐτυχῶς, ἐννοηθέντος τοῦ κινδύνου ὑπὸ τῶν προφυλακῶν τῶν μερῶν ἐκείνων, σπεύδουσι πολλοὶ Ἀρχανιωταὶ πρὸς βοήθειαν τῆς περιπόλου καὶ ἄρχεται σφοδρὸν ἐκατέρωθεν, πῦρ. Προστρεζάντων καὶ ἄλλων πολλῶν ἐκατέρωθεν συνάπτεται σφοδρὰ ἀψιμαχία δίωρον διαρκέσασα, ὅτε καὶ ἀπεδιώχθησαν οἱ Ὀθωμανοὶ ἀφέντες δύο νεκροὺς καὶ τινὰς τραυματίας· ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐτραυματίσθησαν δύο ἐλαφρῶς. Ἡ νυκτερινὴ αὕτη ἐνέδρα τῶν Ὀθωμανῶν ἐν χωρίῳ εὐρισκομένη ἐπὶ τῆς οὐδετέρας ζώνης ἐδωκεν ὑπονοίαν περὶ μελετωμένης τινος ἐπιθέσεως, διὸ πάντες οἱ ὀπλίται παρέμειναν εἰς τὰ ἀχυρώματα μέχρι τῆς μεσημβρίας.

Παρακολουθουμένων καθ' ἐκάστην νυκτὸς καὶ ἡμέρας λεπτομερῶς τῶν κινήσεων τῶν Ὀθωμανῶν, ἐκρίνετο ὅτι αἱ μικραὶ αὐταὶ ἐπιθέσεις, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶδομεν, ἦσαν δοκιμαστικαὶ καὶ διὰ τοῦτο ὁ Διοικητὴς τοῦ τάγματος, ὁ Διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ, οἱ παρεπιδημοῦντες ἀρχηγοὶ καὶ ὀπλαρχηγοὶ συνίστων τοῖς ὀπλίταις νὰ παραμένωσι πάντοτε εἰς τὰς θέσεις τῶν, ἀγρύ-

πνωσ φρουροῦντες, διότι δὲν θ' ἀπείχε πολὺ ἡ ἡμέρα τῆς μεγάλης ἐπιθέσεως.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἀφίχθη εἰς τὸν στρατῶνα τοῦ τάγματος ὁ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἑλθὼν εἰς Ἀρχάνας Γ. Μηλιάδης. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν στρατῶνα τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐκίνησε τὴν περιέργειάν μας, διότι ἔφερεν ἀγγλικὴν κάσκαν καὶ ἐνδυμασίαν ἀρμόζουσαν εἰς περιηγητὴν μᾶλλον ἢ εἰς ἐπαναστάτην, καὶ καθόσον δὲν ἐγνωρίζομεν τίς ἦτον. Αἱ πρῶται αὐτοῦ ἐρωτήσεις, ἐξετάζοντος πόσους ἀνδρας ἔχομεν, πόσα πολεμοφόδια καὶ τὰ τοιαῦτα, δὲν διέθεσαν ἡμᾶς εὐνοικῶς πρὸς αὐτόν, ὁμολογήσαντα ἄλλως τε ὅτι ἀπεβιδάσθη εἰς Χερσόνησον δι' ἀγγλικῶν τερπιλλοβόλου, ὅπερ παρέλαθεν αὐτόν ἐξ Ἡρακλείου. Ἐνῶ δὲ ἡμῖν εἶπεν ὅτι ἀφίχθη εἰς τὸ ἐσώτερον τῆς νήσου χάριν ἐμπορικῶν λόγων, εἰς τὸν κ. Ι. Μπρισμιτζάκη καὶ ἄλλοις ἐδήλωσεν ὅτι διήρχετο τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, καὶ δὴ τὰς μᾶλλον πλησιεστέρας πρὸς τὸν ἕθρον, ὅπως μελετήσῃ τὴν κατάστασιν καὶ κρατήσῃ σημειώσεις περὶ αὐτῆς. Πάντα ταῦτα συνείπαιναν, ὥστε νὰ δυσπιστήσωμεν πρὸς αὐτόν, ν' ἀποκρῦψωμεν τὸ ἀληθὲς τῆς θέσεώς μας καὶ νὰ τὸν θέσωμεν ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν.

Τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας οἱ ἕξ Ἀποκορωνιῶται ὑπὸ τὸν Δημ. Σεργάκη, ὁ λοχίας τοῦ τάγματος Δ. Κυριαζῆς μετὰ δύο ἐπιλέκτων καὶ ἄλλοι τινες Ἀρχαιῶται ὑπὸ τὸν Μιχ. Κολυβιανάκη ἢ Κυπροπέγγαρον ἠτοιμάσθησαν, ὅπως τὴν νύκτα μεταβῶσι καὶ πυρπολήσωσι τὸ ὀπισθεν τοῦ Γιούκτα ἔρημον χωριδίον Ἅγιον Σύλαν· ἡ πυρπόλησις τοῦ χωριδίου τούτου ἐκρίθη ὑπὸ πολλῶν ἀναγκαιοτάτη, διότι οἱ Ὀθωμανοὶ ἐχρησιμοποιοῦν αὐτὴ τὴν ἡμέραν ὡς σταθμὸν καὶ ἐκεῖθεν ἐξώρμων πρὸς ἐνόχλησιν τῶν ἐπὶ τοῦ Γιούκτα φρουρῶν ἡμῶν καὶ εἰ δυνατὸν πρὸς κρυφίαν αὐτοῦ κατάληψιν ἢ προχώρουν πρὸς τὸ Μαλεβύζιον δι' ἐνέδρας. Πρὸ δύο δὲ ἡμερῶν διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἶχε πυρποληθῆ καὶ τὸ χωρίον Ἅγιος Βλάσιος.

Ἄμα τῇ ὁρισθείσῃ ὥρᾳ οἱ ἀναλαβόντες τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην κατήλθον τὰς ὑπωρείας τοῦ Γιούκτα καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ σκότους τῆς νεφελώδους νυκτὸς προὐχώρησαν μετὰ

πολλῶν προφυλάξεων μέχρις Ἀγίου Σύλα. Τοποθετήσαντες καταλλήλους φρουρούς, εἰσῆλθον εἰς τὸ χωρίον, ὅπου ἤρξαντο βάλλοντες εἰς τὰς οἰκίας πῦρ, διὰ τοῦ πετρελαίου, ὅπερ μεθ' ἑαυτῶν ἔφερον καὶ ἀφοῦ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν ἀσήμαντά τινα λάφυρα ἐπέστρεφον εἰς Ἀρχάνας· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλον νὰ στραφῶσι πρὸς τὰς ὑπωρείας τοῦ Γιούκτα, ὃ ἐν τῷ πύργῳ Στεριανῶ παραμένων τακτικὸς στρατός, ἀντιληφθεὶς τῶν γενομένων ἐκτῶν φλογῶν τῶν καιομένων οἰκιῶν τοῦ Ἀγίου Σύλα, προσβάλλει διὰ συμπτροκροτήσεων τοὺς ἐπιστρέφοντας, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ὑπερβῆ τὰ πρὸ τοῦ πύργου ὄχυράματα. Οἱ πυρποληταὶ ὄχυροῦνται ἀμέσως ὅπισθεν λίθων καὶ ἀποκρίνονται εἰς τὸ πῦρ τῶν νιζάμηδων· ἤδη καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ὄχυρώματος «Πετροκέφαλο» φρουρὰ ἀρχεται πυρὸς κατὰ τῶν ἐν τῷ πύργῳ, ἵνα φέρῃ ἀντιπαισπασμὸν τινα καὶ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἡμετέρων. Οἱ ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς ριπτόμενοι πυροβολισμοί, αἱ μύλις διακρινόμεναι λάμψεις τῶν ἐκπυροκροτήσεων, αἱ φωναὶ πολλῶν σπευδόντων πρὸς βοήθειαν τῶν κινδυνεύοντων, δίδουσιν ἰδέαν νυκτερινῆς ἐπιθέσεως. Τὸ πυροβόλον ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη πυροβολισμῶν εἶναι ἑτοιμὸν πρὸς φόρτωσιν, διότι οὐδεὶς γνωρίζει τί μέλλει ν' ἀπογίνη καὶ ἀρκετὴ ἀνησυχία ἐπικρατεῖ μέχρις ὅτου ἐπέλθῃ συνεννόησις τις. Μετὰ πάροδον ἡμισεῖας ὥρας οἱ πυρποληταὶ ἔχουσιν ὑπερβῆ τὰς ὑπωρείας τοῦ Γιούκτα καὶ διὰ τῆς κἀτωθεν τοῦ Πετροκεφάλου φάραγγος ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν κωμόπολιν, ὅτε παύουσι καὶ οἱ πυροβολισμοί, διότι ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐτόλμησε νὰ καταδιώξῃ τοὺς ἡμετέρους.

Οἱ πυρπολήσαντες τὸ χωρίον ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν κωμόπολιν σῶσι καὶ ἀθλαβεῖς καὶ κομίζουσι καὶ εἰς τὸν στρατῶνα τοῦ Τάγματος τινὰ τῶν λαφύρων, ἧτοι μέγαν φανῶν ἐκ λευκοσιδήρου, ὑπερμεγέθη κογχύλην, ἧτις ἐχρησίμευεν ὡς ὄργανον διασκεδάσεως εἰς τὸν Ἰμάμην τοῦ χωρίου, τεραστίων διαστάσεων σαρίκι, τὸ ὅποιον διενεμήθη εἰς πολλὰ ἴσα μέρη καὶ ὕπλον τι, τὸ ὅποιον ἀνήγατο εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐφευρέσεως τῶν τυφεκίων. Ἀστειοτάτην δὲ θέαν παρουσίαζον οἱ Ἀποκορωνιώται, διότι ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς παμμεγέθη σαρίκια, κατασκευασθέντα ἐκ

μεγάλης συνδόνης, ἦν εὔρον ἐν τῷ πεμένει τοῦ χωρίου καὶ ἦτις ἐθεωρεῖτο ἱερὰ πικρὰ τοῖς Τουρκοκρησί. Εἰς πολλάς τῶν οἰκιῶν εὔρον τροφάς, καφέ, ζάχαριν καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἅτινα πάντα κατέστρεψαν οἱ Χριστιανοί· ἄλλα λάφυρα δὲν εὔρον, διότι τὸ χωρίον δὲν κατελείφθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων του· ἐνῶ τοῦναντίον εἰς πολλά ἄλλα μέρη τόση ἦτον ἡ ταραχὴ τῶν φευγόντων Ὀθωμανῶν, ὥστε καὶ πολλά τῶν τιμαλφεστέρων πραγμάτων τῶν δὲν ἐσκέφθησαν νὰ λάβωσι μετ' ἑαυτῶν. Εἰς δὲ τὸ χωρίον τῆς Πεδιάδος « Ἐλῆα » οἱ Ὀθωμανοὶ κάτοικοι, ὅταν ἔμαθον τὴν πρώτην εἰδήσιν περὶ πολιορκίας τῶν ὁμοφύλων τῶν κατὰ τὰ διάφορα μέρη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, μετὰ τόσης σπουδῆς καὶ ταραχῆς ἔφυγον, ὥστε, ὅτε ἀρκετοὶ Πεδιαδίται εἰσῆλθον εἰς αὐτὸ, ἐν πολλαῖς τῶν οἰκιῶν εὔρον τὰς τραπέζας ἐστρωμένας, τὸν καφὲν ἔταιμον ἐν τοῖς κυθίσκοις καὶ τὸν ναργιλὲν πλήρη καπνοῦ. Τρεῖς δὲ Χριστιανοὶ εἰς τὴν οἰκίαν πλουσίου Ὀθωμανοῦ εὔρον τὴν χύτραν μετὰ τὸ φαγητὸν ἀχνίζον εἰσέτι καὶ τὸ ὅποιον ἀπαθῶς ἢ μᾶλλον μετὰ μεγάλης ὀρέξεως κατεβρόχθισαν. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ λάφυρα οὐδόλως ἐζημιώθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἀνακρίσεις κατασκόπων

Τὴν ἐπομένην ὁ Διοικητὴς προσεκάλεσε τὸν πρόεδρον τῆς ἐπιτροπῆς κ. Γ. Καπετανάκη καὶ ἐκ τῶν μελῶν τὸν ἰατρὸν κ. Διογένην Εὐτυχῆ, ἵνα μετὰ δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Τάγματος ὑποβάλλωσιν εἰς ἀνάκρισιν τὸν προχθὲς συλληθέντα ὡς κατάσκοπον. Ὁ συλληφθεὶς ὠνομάζετο Δημήτριος Δριμάκης, καὶ ὑπηρετεῖ εἰς τὰ ἐν Γιοφυρακίῳ κτήματα τοῦ ὑποπροξένου τῆς Ἀγγλίας κ. Λυσιμ. Καλοκαίρινοῦ.

Πρὸ 22 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς συλλήψεώς του εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ Γιοφυρακίῳ δι' Ἁγίον Μύρωνα μετ' ἄλλων ἐργατῶν, διότι, κατὰ τὸ λέγειν του, ἐφοβοῦντο τοὺς Τούρκους, ἐνῶ τοῦναντίον ἐ-

κεῖ ὁ Καλοκαιρινὸς εἶχε θέσει Φρουρὰν πρὸς φύλαξιν τῶν κτημάτων του. Ἐξ Ἀγίου Μύρωνος ἀνεχώρησε μὲ τὸν Νικόλ. Αἰθαλιώτην ὑπάλληλον τοῦ Καλοκαιρινοῦ καὶ ἦλθεν εἰς Ἀρχάνας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης τῆς 15ης Μαρτίου, τὴν δὲ ἐπομένην ἀνεχώρησε δι' ἄλλο μέρος μετὰ τοῦ αὐτοῦ Ἀἰθαλιώτη. Ἐνταῦθα ἤρνεϊτο νὰ δηλώσῃ ποῦ μετέβησαν καὶ τί ἤθελεν εἰς τὸ Σκαλάνι. Ἔνεκα τούτου καὶ διότι ἐφαίνετο πλέον ὑποπτος, ἐδάρη, ἵνα ἀναγκασθῇ νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν· πλὴν οὐδὲν ἔλεγε. Τότε τῷ ἐδόθη καιρὸς 5 λεπτῶν νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ ἐξομολογηθῇ εἰς τὸν ἱερέα τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν, διότι εἶχε καταδικασθῆ εἰς θάνατον· ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἰδίου ἐξήρτατο νὰ ἐκλέξῃ τὴν ζωὴν ἢ τὸν θάνατον.

Ἡ ἀπειλὴ αὕτη ἔσχε τὸ ἀποτέλεσμά της, διότι ὁμολώγησεν εἰς τὸν ἱερέα, — μεθ' οὗ ἐγένετο συνεννόησις ὅτι δὲν ἐκτελεῖ τὰ καθήκοντά του ὡς ἐξομολογητῆς, ἀλλ' ἀπλῶς χρησιμεύει ὡς μέσον ἀνακαλύψεως τῆς ἀληθείας — ὅτι ὁ Δημήτριος Τσιριγώτης γραμματεὺς τοῦ κ. Καλοκαιρινοῦ, τῷ ἔδωκεν ἐξ Ἀγίου Μύρωνος τρεῖς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας θὰ ἔδιδεν εἰς τὸν Νικόλ. Ἀἰθαλιώτην, ὅταν ἔφθανον εἰς Νεάπολιν Μερκαβέλου, ὅπως καὶ ἐγένετο. Δίδων δὲ αὐτῷ ὁ Τσιριγώτης τὰς ἐπιστολάς καὶ $\frac{1}{2}$ εἰκοσάφραγκον πρὸς ἀμοιβήν, τὸν ἐξώρκισεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ νὰ μὴ φανερώσῃ εἰς τινὰ τι περὶ τῶν ἐπιστολῶν, διότι προὔκειτο περὶ συμφερόντων μεγάλων τοῦ κυρίου του, ἅτινα δὲν ἔπρεπε νὰ γνωσθῶσιν.

Ἀφοῦ κατέστησεν ἡμῖν τεκῦτα γνωστὰ ὁ ἱερεὺς, προσεκλήθη καὶ πάλιν ὁ κατηγορούμενος ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὴν κατάθεσίν του. Μετὰ ἐνθαρρυντικούς τινὰς λόγους, ὁ κατηγορούμενος εἶπε πολλά, ὧν περιλήψις εἶνε τὰ ἑξῆς.

Ὁ Δημ. Τσιριγώτης καὶ ὁ Νικόλ. Ἀἰθαλιώτης συννοοῦντο μετὰ τινῶν Ὀθωμανῶν κρυφίως, παραδίδοντες συνάμα καὶ παραλαμβάνοντες ἐπιστολάς. Περὶ τοῦ Καλοκαιρινοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκφέρῃ γνώμην, διότι ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του δὲν συνανεστρέφετο μετ' αὐτοῦ· ἀλλὰ περὶ τοῦ Τσιριγώτη καὶ τοῦ Ἀἰθαλιώτη ἦτο πεπεισμένος ὅτι ἤθελον καλλίτερον τοὺς Τούρκους ἢ τοὺς Ἀγ-

γλους παρά τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν. Αἱ ἐπιστολαὶ οὐδ' ὅλως ἦσαν ἐμπορικαί, ὡς εἶχον εἶπει αὐτῷ, διότι οὔτε εἰς αὐτὸν θὰ τὰς ἐδίδον, δυναμένου κάλλιστα τοῦ Ἀἰθαλιώτη νὰ κρατῆ αὐτάς, οὔτε θὰ τῷ συνίστων τόσῃν ἐχεμύθειαν, οὔτε τόσον πλουσίως θὰ τὸν ἤμοιβον. Ἄλλως τε ἐπὶ 4 ἡμέρας, καθ' ἃς ἔμεινεν ἐν Ἀγίῳ Νικολάφ, δὲν εἶδε ποσῶς τὸν Ἀἰθαλιώτην νὰ συναναστραφῆ μὲ παραγωγούς ἐλαίου, οὔτε ἤκουσα αὐτὸν νὰ ὁμιλῆ περὶ ἀγορᾶς τοιούτων. Μετὰ ταῦτα ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀγίου Νικολάου, ἀφίσας ἐκεῖ τὸν Ἀἰθαλιώτην, καὶ ἦλθεν εἰς Ἀρχάνας, ὅπου τυχὼν εὐκαιρίας νὰ συναναμιχθῆ μετ' ἄλλων, μεταβαινόντων κρύφα διὰ τσάρικον, προῦχώρησε μέχρι Σκαλανίου πρὸς τὴν ἀριστερὰν πλευράν, ὅπου ὑπῆρχεν ἕτερον κτῆμα τοῦ Καλοκαιριανοῦ, καὶ ἔθεσεν ἐπὶ λίθου φυτίγιον μὲ τὴν σφαῖραν πρὸς αὐτούς, σημεῖον ὅτι ἔπρεπε νὰ περιμένῃ ὁ γνῶστης τῆς ἀλληλογραφίας ἐπιστολάς. Ἐπραξε δὲ τοῦτο, διότι ἐφοβεῖτο νὰ πλησιάζῃ τοὺς Τούρκους μὴ τυχὼν καὶ τὸν φονεύσωσιν ὡς ὄντα Χριστιανὸν καὶ ὡς μὴ γνωρίζοντες αὐτοὶ τὰ γινόμενα. Προσέτι κατέστησεν ἡμῖν καὶ ἕτερον μέσον συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν ὀργάνων των· εἰς ὃ δηλ. μέρος ἢ φρούρησις ἦτον ἀσθενής ἢ πικρουσιάζετο ἔδαφος κατὰλληλον διὰ τὴν κυρίαν ἐπίθεσιν, μὴ ὑπερασπιζόμενον ποτέ, ἐτίθετο φυτίγιον ἀνευ σφαίρας, ἵνα λαμβάνωσι γινῶσιν τούτου οἱ κάτοχοι τοῦ συνθήματος.

Ἐδώσαμεν αὐτῷ κατόπιν νὰ φάγῃ καὶ διὰ τῶν περιποιήσεων κατωρθώσαμεν νὰ τοῦ ἀποσπάσωμεν τὴν ὁμολογίαν, ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι τινὲς διενεργοῦντες ὡς αὐτός, τοιαύτας ἀποστολάς· ἐζήτησε δὲ καὶ τὴν προστασίαν μας, καὶ μᾶς παρεκάλει νὰ μείνῃ πλησίον μας, διότι ἐφοβεῖτο μὴ τὸν φονεύσωσιν, ἔσαν ἐμανθάνετο, ὅτι συνελήφθη καὶ ὡμολόγησε τὰ πάντα.

Ταῦτα ἐβεβαίωσαν ἡμεῖς, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ ἀλλαχοῦ σπεῖρα λαμβάνουσα ὁδηγίας ἐξ Ἡρακλείου καὶ ἐνεργοῦσα κατὰ τοῦ ἀγῶνος, καὶ διὸ ἔπρεπε μεγάλην νὰ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ πάντων προσοχὴν καὶ σύντονος ἔπρεπε νὰ ἦναι ἡ ἐνέργεια ἡμῶν· ὡς πρῶτιστον πάντων ἐθεωρήθη ἀναγκασία ἡ σύλληψις τοῦ ἐν Ἀγίῳ Μύρωνι διαμένοντος κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν Τσιριγιώτη, ὅ-

θεν πάραυτα ἀποστέλλεται ἐκεῖσε ὁ ἀνθυπασιπστής Δημ. Παπαντωνίου με ἔγγραφον πρὸς τὴν ἐκεῖ ἐπιτροπὴν ἐκθέτον τὰ γεγονότα ἐν περιλήψει ἕτεροι ἀπεστάλησαν εἰς Ἅγιον Νικόλαον πρὸς σύλληψιν τοῦ Ἀϊβαλιώτη.

Εἶτα ἐκλήθη πρὸς ἀνάκρισιν ὁ Γ. Μηλιάδης, ἀλλ' οἱ ἐπιτροποὶ ἠρνήθησαν νὰ παραστῶσιν εἰς αὐτήν. Τὸ τοιοῦτον οὐδὲν ἠμπόδισεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ προβῶμεν εἰς τὸ ἔργον, ὅθεν συνταχθέντος τοῦ οἰκείου πρακτικοῦ, ἐλάβομεν τὴν ἐξῆς κατὰθεσιν τοῦ κ. Μηλιάδου, ἐν περιλήψει παρατιθεμένην.

Γεωργ. Μηλιάδης, ἐξ Ἡρακλείου, ἐτῶν 35, χριστιανὸς ὀρθόδοξος ἔμπορος καὶ διερμηνεὺς τοῦ γαλλικοῦ ὑποπρὸξενείου. Ἐξῆλθε τοῦ Ἡρακλείου διὰ τὰ ἐμπορικά του συμφέροντα, ὡς συν-ἑταίρος τῆς ἐταιρίας Σταματάκη καὶ Σφακιανάκη, ἐμπορευομένων χαρούπια, καὶ μετέβη νὰ ἴδῃ τὰς ἐν Χερσονήσῳ ἀποθήκας. Ἀπεβίβασε δὲ αὐτὸν ἀγγλικὸν τορπιλλοδόλον, διότι ὁ Ἀμάμπιλε Ἴτάρ (ὑποπρὸξενος τῆς Ἰταλίας) τυγχάνων Ἄγγλος ὑπήκοος, παρεκάλει τὸν κυβερνήτην τοῦ ἀγγλικοῦ θωρηκτοῦ νὰ παράσῃ εἰς τὸν ἀντιπρόσωπόν του (τὸν Μηλιάδην) τὴν εὐκολίαν αὐτήν. Ἐρωτηθεὶς ἂν ὡς ἐκ τῆς συναναστοροφῆς του μετὰ τὸν κ. Ἴτάρ καὶ τὸν κυβερνήτην τοῦ ἀγγλικοῦ Ταφλαργάρ, ἐγνώριζε τι περὶ ἐνεργείας διὰ συλλογὴν ὑπογραφῶν τῶν Κρητῶν, ζητούντων τὴν αὐτονομίαν καὶ οὐχὶ τὴν ἔνωσιν, ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν ἤκουσε τοιοῦτόν τι λεγόμενον, ἐβεβαίωσεν ὅμως, ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι ἐνῆργουν νὰ πείσωσι τοὺς Χριστιανοὺς ἵνα δεχθῶσιν τὴν αὐτονομίαν, ἐπιθυμοῦντες νὰ παύσῃ ἡ ἐπανάστασις ἐν Κρήτῃ διὰ νὰ μὴ περιπλέκωνται μετὰξὺ των.

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ἂν νῦν ἢ ἄλλοτε ἢ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἐπεχείρησε νὰ διασθεύρῃ ἄτομα, ὅπως ἔχη ταῦτα ὡς ὄργανα, ἵνα ἐπιτύχῃ κατοχὴν τῆς νήσου, ἀπεκρίθη ὅτι ὠρισμένα γεγονότα δὲν ἤξευρε, ἐκ διαδόσεων ὅμως ἐγνώριζεν ὅτι ἐπεχείρησε τοιοῦτόν τι ἢ Ἀγγλία.

Περὶ τοῦ κ. Καλοκαιρινοῦ κατέθεσε τὰ ἐξῆς. Μετὰ τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν δὲν ἐγνώριζε τι συμφέροντα εἶχεν ἑξαρχακήρισεν ὅμως αὐτόν, ὡς φιλοχρήματον, ἀγαπῶντα τὴν περιουσίαν

του και χάριν ταύτης δυνάμενον νά ιδρύσῃ τουρκικούς σταθμούς πρὸς βλάβην τῶν Χριστιανῶν και ὑπεράσπισιν τῶν κτημάτων του. Τοιαύτη δὲ ἦτον ἡ διαγωγή του, ὥστε οἱ ἐν Ἡρακλείῳ Χριστιανοὶ ὑποπετεύθησαν πρὸ τινός ὅτι ἐξῆλθε νά συμβουλευσῇ τοὺς ἐπαναστάτας πρὸς ἀποδογὴν τῆς αὐτονομίας. Τέλος εἰς σχετικὴν ἐρώτησιν ἀπεκρίθη, ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν ἦτον ἀδύνατον παντελῶς νά ἐνεργῇ τις ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ Ἡρακλείου.

Αἱ πολλὰ ἀντιφάσεις εἰς ἃς ὑπέπεσε κατὰ τὴν ἀνάκρισιν, οἱ ἀόριστοι πολλάκις λόγοι του, τὸ διστακτικὸν ἦθός του εἰς τὸ νά ἐκσέρῃ τὰς σκέψεις του και ἡ προσθήκη ὅτι τὸ ἀγγλικὸν τορπιλλοβόλον θὰ προσήγγιζε πάλιν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ρωγδιά, ὅπως εἰς τὸ διὰ πυρσοῦ σημεῖόν του παραλάβῃ αὐτόν, ἔδιδον ἡμῖν βάσεις νά θεωρήσωμεν αὐτόν ὡς ὄργανον ἐναντίον τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἀγῶνος. Τὴν ὑπόνοιάν μας δὲ ταύτην ἐνίσχυσε και ἡ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀφιχθεῖσα ἐκ Μεραμβέλλου δι' ἀγγελιαφόρου εἰδησις, ὅτι ὁ αὐτὸς Μηλιάδης εἶχεν ἐκδιωχθῆ ἐκεῖθεν δι' ἀπειλῆς ξυλισμοῦ, διότι μερικοὶ λόγοι του και ἐνεργεαὶ του ἐχαρακτήρισαν αὐτόν παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις ὡς προδόγην και ὕπερ ἐπεισόδιον ἀπέκρυψεν ἡμῖν.

Συνδραζόμεναι αἱ ἀπαντήσεις τούτου μὲ τὰς καταθέσεις τοῦ Δριμάκη κατέληγον εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πολλὰ κατὰ τοῦ ἀγῶνος ἐτεκταίνοντο ὑπὸ ἐχθρῶν του, ἐχόντων διακλαδώσεις εἰς πολλὰ τῆς νήσου μέρη. Διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη ἔκτοτε τὸ ἀνοιγμα πάσης ξένης ἐπιστολῆς διερχομένης τῆς φρουρᾶς μας. Καὶ ὅμως εὐρέθησαν και τινες νά κατηγορήσωσιν ἡμῖν, ἐξ ἀγαθότητος βεβαίως, ὅτι πράττομεν πολὺ ἀσχημα ὑποπετεύομενοι τὸν Μηλιάδην, ἐνῶ τοῦναντίον ἄλλοι, ἄλλως βλέποντες και κρίνοντες τὰ πράγματα, προσήρχοντο ἀρωγοὶ εἰς τὰς ἀνεργείας μας ἐκεῖνας. Ἐξ ὅλων δὲ τούτων καὶ τυφλὸς εἴαν ἦτο τις θὰ ἀντελαμβάνετο ὅτι πολλοὺς κινδύνους διέτρεχεν ὁ ἀγὼν ἐξ ὀλιγίστων μεταξὺ τῶν δυστυχῶν νησιωτῶν εὐρισκομένων ἀτίμων, οὓς ἐτρόμαζεν ἡ ἐλευθερία τῆς νήσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

**Οἱ πυροβοληταί. — Ἐγγραφὸν Μαλεβυζιωτῶν. —
Ἀπελπιστικαὶ εἰδήσεις.**

Λίαν πρῶτ' καὶ πάλιν τὴν 5ην Ἀπριλίου ἠκούσθησαν πυροβολισμοὶ ἐκ τοῦ μέρους τῶν προφυλακῶν μας, ριφθέντες πρὸς ἀπὸκρουσιν ἀρκετῶν Ὀθωμανῶν, ὑπερβάντων τὴν ζώνην καὶ κρυφίως βαινόντων πρὸς τὰς κάτω Ἀρχάνας· οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὅτι ἐσκόπουν τὴν πυρπόλησιν αὐτῶν. Ἐκ τῶν πυροβολισμῶν τούτων ἀφυπνισθέντες πάντες οἱ ἐν Ἀρχάναις ὀπλίται, δρομαῖοι ἔσπευσαν νὰ καταλάβωσι τὰς θέσεις των, ὅπου καὶ παρέμειναν ἐπὶ πολλὰς ὥρας, διότι αἱ κινήσεις τοῦ ἐν Σκαλανίῳ καὶ τοῖς ἄλλοις σταθμοῖς ἐχθροῦ ἐφαίνοντο λίαν ὑποπτοί.

Κατὰ τὰς συνεχεῖς καὶ μικρὰς ταύτας ἀψιμαχίας, πολὺ ἐκοπίαζον καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ πυροβολικοῦ, διότι πρόθυμοι πάντοτε ἐπὶ τῇ διαταγῇ τοῦ διοικητοῦ των ἔσπευδον εἰς τὴν φόρτισιν τῶν πυροβόλων καὶ τῶν πυρομαχικῶν καὶ ταχεῖς ἀνήρχοντο εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ λοφίσκου «Γαλανὸ Πικποῦρι» πυροβολεῖον, ἵνα ᾧσιν ἔτοιμοι ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης. Οἱ ἀσύντακτοι κατ' ἀρχὰς ἐκεῖνοι πυροβοληταὶ καὶ ἐξ ὧν τινες πρώτην φορὰν ἀνελάμβανον τοιαύτην ὑπηρεσίαν, εἶχον τελείως ἐκγυμνασθῆ εἰς τὰ καθήκοντά των καὶ παρουσιάζοντο ἤδη ὡς παλαιοὶ στρατιῶται, βιώσαντες ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῷ στρατῷ. Πειθαρχικώτατοι, σεβόμενοι ἀπεριγράφτως τὸν ἀνθυπολοχαγόν των Ἰ. Μπρισιμιτζάκη, μὲ τὸν λαμπρὸν λοχίαν των Λεωνίδαν Πολέμη, τύπον τελείου ὑπαξιωματικοῦ, οἱ ἄνδρες τοῦ πυροβόλου ἐφαίνοντο ἡμῖν ὡς τμήμα τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων, οὗ τῶν κινδύνων καὶ τῶν ἀγώνων πάντοτε συμμετεῖχον. Καὶ δὲν δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ μὴ ἀναφέρωμεν μετ' εὐφήμου μνείας τὰ ὀνόματα τῶν Δημ. Σπυροπόλου ἢ Κουμπούρα, σαλπικτοῦ τοῦ πυροβόλου, Γεωρ. Πρίφτη, Ἀλεξ. Δεσποτάκη, Σπυρ. Μισθοῦ, Παναγ. Δαλαβάγκα, Γεωργ. Καρβαῖ, ἀνδρῶν ἀγωνισαμένων τὸν καλὸν ἀγῶνα, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι

συνάδελφοί των, μεθ' ὑψίστης κῦταπαρνήσεως καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὸ καθήκον των.

Περὶ τὴν 10ην τῆς πρώτης ἀφίχθη καὶ ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς κ. Ἀριστ. Κόρακας μετὰ μικρᾶς ἀκολουθίας, ἐν ἣ καὶ οἱ Ἐμμ. Μπαμνιαδάκης καὶ Ἐμμ. Λασιθιωτάκης, ἄρτι ἀφιχθέντες ἐξ Ἀθηνῶν χάριν τοῦ ἀγῶνος. Γνωστοποιηθέντων τῷ Γεν. Ἀρχηγῷ τῶν περὶ τοὺς ἀνακριθέντας καὶ τῶν καταθέσεων αὐτῶν, ἐγένετο τῇ προτάσει τοῦ Διοικητοῦ σκέψις περὶ συστάσεως στρατοδικείου ἐξ ἱκανῶν πρὸς τοῦτο ἀρχηγῶν καὶ ἄλλων βαρυνόντων Κρητῶν καὶ ἔκ τινων τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Τάγματος, ἵνα δικάζωσι πάντα γενόμενον ὑποπτον ἐν ταῖς περὶ τοῦ ἀγῶνος ἐνεργείαις του. Ἡ πρότασις αὕτη, συζητηθεῖσα σοβαρῶς, ἐγένετο ἀποδεκτὴ παρὰ τοῦ κ. Γεν. Ἀρχηγοῦ, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἐπραγματοποιήθη, διότι οὗτος προσέκοψεν ἐπὶ τῆς ἀρνήσεως τῶν προσώπων, εἰς ἃ ἀπηυθύνθη. Καὶ ἠρνήθησαν οὗτοι οὐχὶ ἐκ κακῆς τινος προαιρέσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀγαθότητος τῆς ψυχῆς των, διότι δὲν ἤθελον νὰ βλάψωσι τινὰ τῶν συμπατριωτῶν των ἢ καὶ τῶν ξένων, ἐπειδὴ δὲν ἐχώρει εἰς τὸν νοῦν αὐτῶν ὅτι ἠδύνατο νὰ εὐρεθῆ τις ἐνεργῶν κατὰ τοῦ ἀγῶνος, ἂν καὶ εἶχον ἐνώπιόν των τὰ παραδείγματα. Ζητήματα ἀπλούστατα καρδίαις ταῦτα, ἅτινα θὰ ἐπασχολῶσι πάντοτε τοὺς ψυχολόγους, διότι οἱ ἄνδρεῖοι πολεμισταὶ τόσον ἔχουσι ἀγνοπήθη καὶ τόσον καλὴν ἰδέαν ἔχουσι περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε δὲν δύνανται νὰ παραδεχθῶσι ποτέ τινὰ ὡς κακόν.

Περὶ τὸ ἑσπέρας ἀφίχθη ἐκ Μαλεβυζίου καὶ ὁ ἀνθυπασιπιστὴς Δημ. Παπαντωνίου, ὅστις εἶχε σταλῆ πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν Μαλεβυζίου, ἵνα γνωστοποιήσῃ αὐτῇ τὰ περὶ Τσιριγώτη, ὅστις δυστυχῶς πρὸ ὀλίγων ὥρῶν εἶχεν ἀναχωρήσει δι' Ἡράκλειον. Ἐκόμισεν ὅμως ἡμῖν ἀντίγραφον ἀπαντήσεως τῶν ἐκεῖ ἀρχηγῶν εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Ἀγγλοῦ διοικητοῦ τῶν ἐν Ἡρακλείῳ ἀγχημάτων, Συνταγματάρχου σὺν Τσερμσάιδ, γράψαντος αὐτοῖς νὰ δεχθῶσι φάρμακά τινα. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἤτις δίδει γενικὴν ἰδέαν καὶ ἕλων τῶν κατ' αὐτὰς λεγομένων καὶ συμβαινόντων ὑπὸ τῶν ξένων, εἶχεν ὡς ἐξῆς :

Ἀξιότιμε κύριε

Μετ' ἐκπλήξεως περιῆλθεν ἡ ἀπὸ 3)15 τοῦ μηνὸς ὑμετέρα ἐπιστολὴ εἰς χεῖράς μας. Οὐδέποτε ἡμεῖς ἐδηλώσαμεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην φαρμάκων ἢ τινος ἄλλου· τοῦτο ὅμως ἀνεφέραμεν τῇ Σ. Διοικητικῇ ἐπιτροπῇ Μαλεβυζίου καὶ Τεμένους, ἥτις μᾶς ἀπάντησεν ὅτι οὐδεμίαν ἔχει ἀνάγκην φαρμάκων ἢ Ἐπαρχία, ἀλλὰ καὶ ἂν εἶχε δὲν θὰ ἐδέχετο φάρμακα παρὰ Κυβερνήσεως, ἥτις ἀποκλείσασα ἡμᾶς μᾶς παραδίδει εἰς λιμοκτονίαν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ ὅτι τὰ ἀγγλικὰ στρατεύματα εὐρίσκονται ἐνταῦθα διὰ νὰ προλαμβάνωσι τὴν αἵματοχυσίαν, βεβαιωθῆτε, ἀξιότιμε Κύριε, ὅτι μετὰ τὰς συνεχεῖς καὶ ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων μετὰ στρατοῦ καὶ πυροβολικοῦ καθ' ἡμῶν, ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐδάφει, ὑπερβαινόντων τὴν ὑφ' ὑμῶν χαραχθεῖσαν ζώνην, ὑπὸ τὰ ὄνυματα τῶν Εὐρωπαϊκῶν στρατευμάτων, οὐδεμίαν ἐντύπωσιν ποιεῖ ὑμῖν καὶ οὐδεμίαν σημασίαν δίδομεν εἰς αὐτὸ καὶ εἰς πάσας τὰς καταβαλλομένας ἐνεργείας πρὸς κατάπαυσιν δῆθεν τῶν αἵματοχυσιῶν διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς αὐτονομίας, διότι μόνον ἡ ἔνωσις τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος θὰ παύσῃ τὴν αἵματοχυσίαν, ἡ ἔνωσις, ὑπὲρ ἧς πάντοτε εἴμεθα ἔτοιμοι ν' ἀποθάνωμεν.

Χαίρετε

Ἐν Ἀγίῳ Μύρωνι τῇ 4ῃ Ἀπριλίου 1897.

Οἱ ἀρχηγοὶ κ.τ.λ.,

Ἀπάντησις ἀνταξία τῶν Κρητῶν καὶ τῆς ἱστορίας.

Εἰδήσεις ἀπελπιστικᾶς καὶ βυθισάσας πάντας εἰς μελαγχολίαν καὶ ἄλγος καρδίας ἐκόμισαν ἡμῖν τοῦναντίον αἱ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀφικθεῖσαι ὀλίγαι ἐφημερίδες. Πίσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνέργεια διπλωματικὴ κατὰ τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν

ισχυρῶν τῆς Εὐρώπης ἦτον ἅπαν τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Καὶ οἱ ἀτυχεῖς νησιῶται περιλύπως ἤκουον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὸ βλέμμα αὐτῶν ἐξεδήλου ἀπόφασιν ἀμετάκλητον νὰ ἀποθάνωσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των, καὶ ἐν σπαραγμῷ καρδίας κρυφίως ἀποστέλλουσιν εὐγνώμον πρὸς τὴν δοκιμαζομένην Ἑλλάδα δάκρυ. Ἡ ἡμέρα αὕτη διήλθεν ἐν Ἀρχάναις ὡς ἡμέρα μαρτυρίου ὅση καὶ ἂν ἦτον ἢ αὐταπάρνησις τῶν ἐπαναστατῶν, ὅση καὶ ἂν ἦτον ἢ ἀπόφασίς των νὰ ἐπιμείνωσι μέχρις ἐξαντλήσεως, ἵνα ἐπιτύχωσι τὴν ἔνωσιν, ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μὴ σκυθρωπάσωσιν ἐπὶ ταῖς εἰδήσεσιν ἐκείναις καὶ νὰ μὴ αἰσθανθῶσι μολύβδινον χεῖρα συσφίγγουσαν τὰς καρδίας αὐτῶν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἀγῶνων των, τὴν διάψευσιν τῶν ἐλπίδων των, διὰ τὴν δεινὴν τῆς μητρὸς των Ἑλλάδος θέσιν.

Ἄγρυπνῶ κεκυφῶς ἐπὶ τῶν ἀκαισίων ἐφημερίδων, ὧν τὰ γράμματτα ἀροῦνται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ βυθίζομαι εἰς σκέψεις, παρασυρόμενος μακρὰν πολὺ μακρὰν, ἀναζητῶν φωτεινὴν ἐλπίδος ἀκτίνα. Ποθῶ νὰ ἐπαναφέρω ἐπὶ στιγμὴν τὴν θραυσθεῖσαν τῶν οὐραίων καὶ ἐλπίδων ἀρμονίαν καὶ ὁ νοῦς μου στρέφεται πρὸς τὰ ὀπίσω

Ἐκ τοῦ ἀχανοῦς τῶν αἰῶνων τάφου φωναὶ ὀδύνης καὶ στεναγμοὶ θανάτου ἐξέρχονται καὶ, ἀνὰ τὸν αἰθέρα πλανώμενοι, μίαν λέξιν διαλαλοῦσι· τὴν λέξιν Ἐλευθερία ! Βαρύηχοι ἐξαομῶσι καὶ ἀπὸ αἰῶνων μακρῶν συνταράσσουσι τὸ σύμπαν, ὅπερ σκιρτᾷ ὑπὸ τὴν θείαν κῦτῶν δύναμιν καὶ σώζουσιν εἰς τὰς δέλτους τῆς ἀνθρωπότητος τὰ ὀνόματτα τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Πολωνίας, τῆς Οὐγγαρίας, τῆς Ἰταλίας, ἀποθεουμένων τῶν ἀγῶνων πασῶν τούτων εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος, ἰδρυούσης τὸ ἀγαλλμα τῆς ἀθανάτου θεότητος ἐκ πυρικαύστων ἐρειπίων καὶ σωρῶν ὀστέων. Τηλαυγεῖς ἀστέρες ἐκλάμποντες ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ζόφου τῆς δουλείας· ὑπὲρ πάντας δὲ τούτους τηλαυγέστερος ἔλων ἀπὸ αἰῶνων μακρῶν πλανᾶται εἷς, τοῦ ὁποῦ αἱ ἀκτῖνες συμπλέκονται εἰς τὴν λέξιν Κρήτη !

Ἐλευθερία, θεότης γεννηθεῖσα μετὰ τοῦ κόσμου, πρώτη ἀσπαζομένη τὸν ἄνθρωπον γεννώμενον, πόσας εἶδες θεότητας πα-

ρροχομένας πρὸ σοῦ, εὐεργέτιδας ἢ τυράννους τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αἵτινες ἤδη δύνανται νὰ ζητηθῶσι μόνον ἐν τῇ σποδῷ τῶν αἰώνων! Μόνη Σὺ ζῆς πάντοτε ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ἰσχυροτέρα τοῦ θανάτου καὶ διὰ τοῦτο αἰώνιος. Ποσάκις ὅμως εἶδες τέκνα τοῦ Ἄδου, προσπαθοῦντα νὰ δεσμεύσωσι δι' ἐπαχθῶν ἀλύσσεων τὰς χεῖράς σου καὶ νὰ καταστήσωσι νεκρὰν τὴν δημιουργὸν δυνάμιν σου! Ἄλλ' εὐρίσκεις πάντοτε τέκνα ἄξια σοῦ, ἅτινα διὰ μόνης τῆς συγκρούσεως τῶν ἀλύσσεών σου λαμπροτέραν σὲ ἀναγεννῶσιν. Ἐκ τῶν τέκνων δὲ τούτων ἀξιώτερά σου εἶνε τὰ τῆς πιστῆς λατρίδος σου, ἣτις καλεῖται Κρήτη!

ὦ! δεῖξον καὶ πάλιν τὴν δημιουργὸν δυνάμιν σου θεότης, πρὸ τῆς ὁποίας μεθ' ὑπερτάτου σεβασμοῦ κλίνουσιν οἱ αἰῶνες, Σὺ, ἣτις χαίρεις βλέπουσα τὸ μέτωπόν σου στεφόμενον ὑπὸ τῆς δάφνης τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ μάρτυρος. Σὺ, ἣτις ἐν τῷ Ἀρχαδίῳ τὸ Μεσολόγγιον ἀνενέωσες καὶ ἀναπαρέστησες τὴν Σφακτηρίαν διὰ τοῦ Βαφέ, Σὺ, ἣτις ἐπὶ τῆς Ἰδῆς καὶ τῶν Λευκῶν Ὀρέων τὴν κοιμωμένην τῶν Θερμοφυλῶν καὶ τοῦ Ὀλύμπου ἠχώ ἐξήγειρες, θέλησε ἐπὶ τοῦ ἀδαμαντοποικίλου στεφάνου σου νὰ θέσῃς τὸν λαμπρότερον τῶν ἀδαμάντων, ὅστις καλεῖται Κρήτη!

Ἄκουεις καὶ πάλιν, Θεά, κρυγὰς ἀνερχομένας μέχρι τῶν ποδῶν σου καὶ τὴν βοήθειάν σου ἐπικαλουμένας; Ὀλόκληρος λαὸς σοὶ φωνεῖ καὶ ὅμως ἡ φωνὴ αὕτη εἶναι μία καὶ μόνη, οὐχὶ ἄγνωστος εἰς σέ, ἣτις συνταράσσει καὶ σείει τὸ ἔδαφος καὶ ἀνοίγει τοὺς τάφους αὐτοῦ, ἵνα ἐκ τῶν ὀστέων τοῦ Δασκαλογιάννη καὶ τοῦ Εὐπατέρα, τοῦ Καγιαμπῆ καὶ τοῦ Κόρακα γεννήσῃ στρατιώτας ὁμοίους αὐτοῖς. Ἄλλ' οἱ ἀπολίτιστοι καὶ ἄγριοι τοῦ Ὀμάρ υἱοὶ καγχάζοντες βλέπουσι τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν καὶ βάπτουσι τὰς χεῖράς των εἰς τὸ πολύτιμον αἷμα τῶν πιστῶν λατρευτῶν σου, διότι οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς δεσμεύουσι τὰς χεῖρας τῶν προσφερόντων σοὶ τὴν θείαν αὐτῶν ἐκατόμβην, οἵτινες οὐδαμῶθεν προσμένουσιν ἀρωγὴν, στένοντες ἐν τοῖς βασάνοις καὶ τῇ πείνῃ των καὶ μόνον Σὲ ἐπικαλοῦνται ὡς ἀληθῆ μητέρα — διότι ἡ ἄλλη μήτηρ κινδυνεύει — ἵνα σωθῇ τὸ γλυκὺ ὄνομα Κρήτη!

.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

**Ἐμπρησμός Ἀϊτανίων — Ἀψιμαχίαι. —
Ἀγρυπνίαι — Μάχη ἐν Μαλ.εβυζίῳ.**

Δέν εἶχεν εἰσέτι ἀνατείλει ὁ ἥλιος κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς 6ης Ἀπριλίου, καὶ οἱ μῶλις ἐγερθέντες ὀπλῖται ἀναγκάζονται νὰ σπεύσωσιν εἰς τὰ ὀχυρώματά των, διότι αἱ προφυλακαὶ εἰδοποιούσιν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐνέπρησαν τὸ δύο ὥρας ἀπέχον καὶ πρὸς τὰ πλάγια ἡμῶν κείμενον, ἐπὶ τῶν ὀρίων τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, μικρὸν χωρίον Ἀϊτάνια. Μόλις ἀφικθέντες εἰς τὰ ὀχυρώματά μας βλέπομεν πυκνὸν καπνὸν ἀνυψούμενον ἔκ τινων οἰκιῶν, ἐνῷ ὑπόκωφοι πυροβολισμοί, ἀκουόμενοι κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα, ἀνήγγελλον ἡμῖν ὅτι συνέβαινε καὶ σύγκρουσις μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Τοῦρκων. Ὁ καπνὸς πυκνότερος ἐξακολουθεῖ ν' ἀνέρχεται πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ οἱ πυροβολισμοὶ νὰ σφοδρύνωνται ἐπὶ μᾶλλον, μετ' ὀλίγον δὲ βλέπομεν καὶ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐξερχομένους τῶν Ἀϊτανίων καὶ δρομαίους φεύγοντας ἐκεῖθεν.

Ὁ ἐμπρησμός οὗτος ἐγένετο μετὰ προηγουμένην μεταξὺ τῶν Τουρκοκρατητῶν συνεννόησιν πρὸς καταστροφὴν ὅσον ἠδύναντο περισσοτέρων χωρίων τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, ἅτινα ἔκειντο ἐκτὸς τῆς οὐδετέρως ζώνης, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔμενον ἀφρούρητα. Ὅθεν νύκτωρ ἐξελθόντες οὗτοι τοῦ Ἡρακλείου, προῦχώρησαν χωρὶς νὰ ἐννοηθῶσι μέχρις Ἀϊτανίων, ὁπόθεν καὶ ἐποίησαντο ἐναρξιν τῶν ἐμπρησμῶν. Ἐκ τοῦ καπνοῦ ὅμως λαβόντες εἶδησιν οἱ ἀπώτερον εὐρισκόμενοι Χριστιανοὶ σπεύδουσιν ἀρκετοὶ αὐτῶν ὑπὸ τὸν δικηγόρον Γ. Κ. Κοκκινάκη καὶ μακρόθεν προσβάλλουσι τοὺς ἐμπρηστάς μετ' ὀλίγον καταφθάνει καὶ ὁ Γεν. ἀρχηγὸς Πεδιάδος Ἄντ. Τρυφόπουλος μεθ' ἱκανῶν πολεμιστῶν, ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν ὁποίων οἱ Τοῦρκοι τρέπονται εἰς φυγὴν. Ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων μας βλέπομεν τοὺς μὲν ἐχθροὺς τρέχοντας, τοὺς δὲ ἡμετέρους εἰσερχομένους εἰς Ἀϊτάνια, ὅπως κατασθῆσωσι τὸ πῦρ. Ἀμυδρῶς διακρίνονται ἐκ τοῦ μέρους ἡμῶν αἱ κυματίζουσαι ση-

μαίται τῶν διαφόρων χωρίων, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι φαίνονται κινούμενοι τῆδε κάκεισε ὡς μικροσκοπικά ὄντα. Αἴφνης οἱ πυροβολισμοὶ ἀκούονται ἐκ τοῦ μέρους τῶν χωρίων Βαρβάροι καὶ Κουνάβοι, ἅτινα προσέβαλλον οἱ ἐκ τῶν Ἀιτανίων φεύγοντες Ὀθωμανοί, μεταστραφέντες ἐν τῇ φυγῇ των· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν ἀποκρούονται ὑπὸ τῆς ἐν αὐτοῖς φρουρᾶς, ἣν συνετῆρει διαρκῶς ἐκεῖ ὁ δικηγόρος ὄπλαρχηγός Νικ. Χατζιδάκης.

Ἄραιοι πυροβολισμοὶ μακρὰν καὶ πλησίον ἡμῶν ἀκούονται καθ' ἕκαστον λεπτόν καὶ κρατοῦσιν ἡμᾶς ἐν προσοχῇ, καὶ πολεμικὴ ἀνησυχία ἐκδηλοῦται καὶ ἐν αὐτῇ εἰσέτι τῇ φύσει. Νομίζει τις ὅτι Θεὸς ἢ πνεῦμά τι τῶν μαχῶν περιπλανᾶται ἄνωθεν ἡμῶν· καταλαμβάνομεθα ὑπὸ τῆς νευρικῆς ἐκείνης ταραχῆς, ἣν ἐπιφέρει ἡ προαίσθησις ἐπικρεμαζέμενου κινδύνου. Καθ' ἕλα τὰ σημεῖα προσεκτικοὶ ἴστανται οἱ μαχηταί, παρακολουθοῦντες τὰς διαφόρους κινήσεις τῶν ἐχθρῶν, παρ' οἷς ἀσυνήθης ἀργασμὸς ἐπικρατεῖ. Τὸ πυροβόλον μας ἀγεται καὶ αὐτὸ εἰς τὸ πυροβολεῖον τοῦ Γαλανοῦ Παπουριοῦ, ἵνα ἐκτελέσῃ τὸ καθήκον του ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης καὶ ὁ δασκτῆριος Ι. Μπρισμιτζάκης μετὰ τοῦ Διοικητοῦ καὶ τῶν ἀρχηγῶν συνιστῶσι πᾶσι προσοχὴν καὶ φρόνησιν.

Ἦδη ὁ κ. Γεν. Ἀρχηγὸς ἀναχωρεῖ διὰ Μαλεβύζιον, παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν κατόσκοπον Δ. Δριμάκην καὶ τὸν Γ. Μηλιάδην, ὅστις εἰρήσθω ἐν παρόδῳ τὴν ἐπομένην παρεδόθη εἰς τοὺς προξένους, οἵτινες ἐν σώματι ἐξῆλθον καὶ ἐζήτησαν αὐτὸν ἄγνωστον πόθεν πληροφορηθέντες ὅτι ἡ παρουσία του μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν ἐθεωρήθη ὑποπτος.

Πάντες οἱ ἄνδρες ἐπιδίδονται εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν ἀσθενεστέρων ὀχυρωμάτων καὶ κυρίως τοῦ ἐπὶ τοῦ λοφίσκου «Βιόλα», διότι πάντες καταλαμβάνομεθα ὑπὸ τοῦ προαισθήματος ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας θὰ ὑποστῶμεν τὰς μεγαλειτέρας τῶν ἐπιθέσεων· ἄγνωστον πόθεν ἐγεννήθη ἐν ἡμῖν τὸ προαίσθημα τοῦτο, περιεμένομεν ἔμως ὡς βεβαίαις τὰς ἐπιθέσεις. Ἄλλὰ μεθ' ἕλα ταῦτα καὶ τὸ ἀσθενές τῶν δυνάμεων μας, ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ ὅτι εἰς Χερσόνησον ἀφικνεῖται ἀτμόπλοιον μὲ φορτίον ὀπλων καὶ πολεμοφοδίων, ἀπεσπάσαμεν 30 ἄνδρας καὶ ὑπὸ τοὺς

λοχαγόν Γ. Γουβιανάκη και ύπολοχαγόν Ν. Φουντουλάκη ἐ-
στείλαμεν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τῆς ἀποβιβάσεως, ἵνα μετὰ τῶν
ἄλλων προαναχωρησάντων Ἀρχανιωτῶν, ὄπλισθῶσι μὲ ὄπλα
Γκρᾶ, διότι ἔφερον δυστυχῶς δι' ἡμᾶς ὄπλα Σασεπῶ, ὡς και πολ-
λοὶ ἄλλοι.

Τὸ ἐσπέρας οἱ ἀρχιφύλακες τῶν διαφόρων ὀχυρωμάτων ἀνα-
φέρουσιν ὅτι Τούρκοι πολλοὶ συνηθροίσθησαν εἰς τὸ χωρίον Πα-
ταίδες. Τούτου ἕνεκεν αἱ φρουραὶ διπλασιάζονται καὶ περίπολοι
στέλλονται κατὰ χρονικὰ διαστήματα ἀνὰ πάσας τὰς διευθύν-
σεις. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ τάγματος Ν. Νταφώτης, Χ. Μπρισι-
μιτζάκης. Ν. Χρυσούδης καὶ Δ. Παπαντωνίου, μετ' ἄλλων ἐγ-
χωρίων καπεταναίων εὐρίσκονται εἰς ἀένναον κίνησιν καθ' ἕλην
τὴν νύκτα, σπεύδοντες ἀπὸ τοῦ ἐνός εἰς ἄλλο ὀχύρωμα, ἐπιθεω-
ροῦντες τὰς φρουρὰς καὶ ὀδηγοῦντες ἐρπούσας περιπόλους. Οἱ ἀν-
δρεῖοι νέοι οὔτε στιγμὴν ἐκοιμήθησαν καθ' ἕλην τὴν νύκτα, ἐνῶ
καὶ οἱ ἄλλοι ὄπλιται ἀναπαύονται μὲ τὸ ὄπλον ἕς προσκεφά-
λαιον. Εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν καὶ προσοχὴν ταύτην μία τῶν αἰτιῶν
ἦσαν καὶ οἱ καθ' ὄλον τὸ ἀπόγευμα ἀκουόμενοι συνεχεῖς καὶ ὑπό-
κωφου πυροβολισμοὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ Μαλεβυζίου.

Ἀπὸ τῆς μάχης τῆς 2ας Ἀπριλίου αἱ καθ' ἐκάστην ἀψιμα-
χίαι δὲ ἔπαυσαν ἐν Μαλεβυζίῳ, ὅτε τὴν Κυριακὴν τῶν Βαίων.
6 Ἀπριλίου, νέα σφοδρὰ μάχη συγχροτεῖται.

Οἱ Ἀνωγειανοὶ μετὰ τινῶν ἄλλων ἐκ Μυλοποτάμου, πρόθυ-
μοι πάντοτε ἵνα μάχωνται, εἶχον κατέλθει ἐκ τῶν χωρίων τῶν
εἰς τὴν Τυλίσσαν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ Σκουλᾶν καὶ τὸν παλαίμα-
μαχον ἀγωνιστὴν Σπιθουρογρηγόρη καὶ τὸν ἀνδρεῖον τῆς Χα-
λέπας (ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μυλοποτάμου) ἡγούμενον Πλουμῆν, καὶ ἐκ
Τυλίσσου κατέρχονται εἰς τὴν Κολοκυνθοῦν καὶ τὸ Καβροχωρι,
ὅπως παραμείνωσιν ὡς προφυλακαί, ἐνῶ ἀπ' ἐτέρου οἱ Ρωγδιζι-
νοί, Ἀχλαδιανοὶ καὶ Φοδελιανοὶ κατέρχοντο διὰ τὸν αὐτὸν σκο-
πὸν εἰς Ἀλμυρὸν καὶ Σκαφιδαρᾶν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν περίπου
καὶ μόλις οὗτοι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὰ ἄνω χωρία οἱ Ὄθωμανοὶ

αίφνηδίως και πανστρατιᾷ ἐπιχειροῦσιν ἀπὸ τοῦ Γάζι σφοδροτάτην ἐναντίον αὐτῶν προσβολὴν μετὰ τακτικοῦ στρατοῦ και 4 πυροβόλων. Οἱ προσβληθέντες προσπαθοῦσιν, ἐκ τοῦ προχείρου δχυρούμενοι, ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ὄρμην ἐκείνην και λυσσώδης ἀγὼν διεξάγεται ἀμφοτέρωθεν ἐπ' ἀρετὴν ὄραν.

Τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἐχθροῦ βάλλει συνεχῶς κατὰ τῶν Χριστιανῶν και αἱ ὀβίδες αὐτοῦ ἐκρηγνυόμεναι ἐπὶ τῶν βράχων τοῦ Ἄλμυροῦ και τοῦ Σερβιλὶ προξενοῦσι θόρυβον δαιμονιώδη, ὅστις μιγνύμενος πρὸς τὰς πολεμικὰς ἰακχὰς και τὰ « Ἄλλάχ-Ἄλλάχ » τῶν ἐφορμώτων Τουρκοκρητῶν και τὰς ἀπελπιστικὰς πρὸς ἀλλήλους παροτρύνσεις τῶν Χριστιανῶν, δίδει ἔξοχον εἰκόνα μάχης· αἱ ὀβίδες συρίζουσι ἤδη ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν ἡμετέρων, οἵτινες ὀλίγιστοι ὄντες, ἀναλόγως τοῦ ἐπιτεθέντος ἐχθροῦ, ἀντιτάσσουσιν ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν, πλὴν καταδείκνυται μετ' ὀλίγον ὅτι πάντες οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ἀποβαίνουνσι μάταιοι, διότι ἀδύνατον νὰ κρατηθῆ ὁ ὄρμητικὸς ἐκεῖνος συρφετὸς τῶν Τουρκοκρητῶν, Βεγγαζίων και ἄλλων Ἀσιατῶν Τούρκων.

Ἐπικουρίαι βραδύνουσι νὰ ἔλθωσι εἰς τοὺς ἡμετέρους, διότι δὲν ἦτο δυνατόν ταχέως νὰ λάβωσι γινῶσιν οἱ εἰς τὰ ἄλλα μέρη, και ἔνεκα τούτου στενοχωροῦνται πολὺ εἰς τρόπον, ὥστε τέλος ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσι, μὴ δυνάμενοι ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὰς ὑπερμέτρους τοῦ ἐχθροῦ δυνάμεις. Οἱ Μυλοποταμίται ἀποσύρονται πρὸς τὰ ὑψώματα τοῦ Καβροχωρίου και οἱ κατὰ τὸν Ἄλμυρον ὑποχωροῦσιν ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ. Πλὴν οἱ Ὀθωμανοὶ καταδιώκοντες αὐτοὺς τοὺς καταφθάνουσι μετ' ὀλίγον και συμπλοκὴ διὰ τῶν χειρῶν σχεδὸν ἄρχεται μεταξύ τῶν πρώτων τῶν καταδιωκόντων και τῶν τελευταίων τῶν φευγόντων. Πολλοὶ τῶν ἡμετέρων κινδυνεύουσι νὰ πέσωσι ζῶντες εἰς τοὺς ἐχθρούς, οἵτινες καταδιώκουσιν αὐτοὺς μετὰ τὰ γιαταγάνια γυμνὰ εἰς τὰς χεῖρας. Πελώριος τις ἀραψ ἀνασπάσας τὴν μάχαιράν του καταδιώκει τὸν φρούραρχον τῆς Ρωγδιᾶς Κωσταράκον, κραυγάζων αὐτῷ «στάσου μωρὲ ταβλόπιστε!» πλὴν σφαῖρα ἐπιδεξίως βληθεῖσα ὑπὸ ἄλλου χριστιανοῦ ἀνατρέπει τὸν Ἀραβὰ, ὅστις ἄπνους κυλίεται ἀπὸ τοῦ κατωφεροῦς ἐδάφους.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμήν προσβάλλονται αἴφνης οἱ διώκται ἐκ τῶν ὀπισθεν σχεδὸν ὑπὸ τῶν Καλεσσανῶν, οἵτινες πρῶται εἰδοποιηθέντες περὶ τοῦ κινδύνου τῶν Μυλοποταμιτῶν καὶ τῶν ἄλλων, ἐξορμῶσιν ὑπὸ τοὺς καπετάνιους αὐτῶν Κ. Κοσμαδάκην καὶ Δ. Γαβριλάκη, παροτρύνοντας διὰ τῆς ἰδίας των προκινδυνεύσεως τοὺς ὀπίτας, καὶ ἀκράτητοι ἐπέρχονται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις, εὐρεθεὶς ἐν μέσῳ δύο πυρῶν, ἀναγκάζεται νὰ σταματήσει τὴν πρὸς τὸ Καβροχώρι καταδίωξιν καὶ νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ὑποχωρήσεώς του. Ἡδὴ καὶ οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ καταλαμβάνουσι τὰς πρὸ τῶν Σταυρακίων καὶ τῶν Βουτῶν θέσεις των καὶ ἐκεῖθεν προφυλακτικῶς βαίνουσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς καὶ ὀπλαρχηγούς των. Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Κυπαρίσσης μὴ δυνάμενος νὰ ποιήσῃται χρῆσιν τοῦ πυροβόλου του ὀδηγεῖ τοὺς πυροβολητὰς εἰς τὸν Μεσσαρμὸν καὶ ἐκεῖθεν μετὰ τῶν ἄλλων προσβάλλει νέους ἐχθροὺς ἐπερχομένους κατὰ τῶν μερῶν τούτων.

Οἱ Καλεσσανοὶ ἀπὸ τῆς Ληοφύτας καὶ τοῦ μετοχίου Καπετανάκη κατελθόντες ἐπετίθενται μετὰ τοσαύτης ὀρμῆς, ὥστε ὁ ἐχθρὸς περιέρχεται εἰς σημεῖον λίαν δύσκολον περὶ τῆς ὑποχωρήσεως αὐτοῦ, διότι καὶ οἱ πρὶν καταδιωκόμενοι γίνονται ἤδη ἐπιτιθέμενοι. Ἐπίσης καὶ οἱ καταδιώκοντες τοὺς Ρωγδιανούς καὶ τοὺς ἄλλους, ἔνεκα τῆς ὑποχωρήσεως τῶν κατὰ τὸ Καβροχώρι, ἀναγκάζονται νὰ στραφῶσι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ νὰ ζητήσωσι τὴν σωτηρίαν των εἰς τὴν φυγὴν. Ἀλλὰ τότε καὶ οἱ Ῥωγδιανοὶ ἐπιτίθενται σφοδρότατα κατ' αὐτῶν, καὶ τοὺς καταδιώκουσιν ἐπὶ μακρὸν διάστημα κατὰ πόδας ἀκολουθοῦντες αὐτούς. Ἡ φθορὰ τοῦ ἐχθροῦ εἶναι μεγίστη, διότι 10 νεκροὶ μένουσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν χριστιανῶν, οἵτινες μικροῦ δεῖν νὰ γίνωσι κύριοι καὶ μιᾶς σημαίας τῶν Τουρκοκρητῶν.

Τὸ πῦρ ἤδη ἔχει ἐκραγῆ καθ' ἕλα τὰ σημεῖα, ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι θαρραλέοι ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐπιτυχίας των ταχέως καταβάλλουσι καθ' ὀλοκληρίαν τὸν ἐχθρὸν, ὅστις πανταχόθεν κλονεῖται καὶ μετ' ὀλίγον τρέπεται εἰς ἀτακτωτάτην φυγὴν, καταλιπὼν πλείστους νεκρούς. Οἱ χριστιανοὶ ἐπερχομένης τῆς νυκτὸς καταδιώκουσιν αὐτόν, μέχρις οὔ τὸν ἐγκλείουσιν εἰς τοὺς διαφό-

ρους σταθμούς του, ὀλίγον ἔξωθεν τοῦ Ἡρακλείου, καὶ οὕτω λήγει καὶ ἡ μάχη αὕτη, καθ' ἣν ἐκ μὲν τῶν ἡμετέρων ἐφονεύθησαν 4 καὶ ἐτραυματίσθησαν 9, ὧν οἱ πέντε Ρωγδιανοί, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἀπωλέσθησαν ὑπὲρ τοὺς 60 κατ' ἐλάχιστον ἄνδρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Μάχη τῆς 7ης Ἀπριλίου ἐν Ἀρχάναις— Σύμμαχος ἡ βροχή.— Ἡ πείνα

Αἱ ἐκ τῶν κινήσεων καὶ τῶν μικρῶν ἐπιθέσεων τοῦ ἐχθροῦ γεννώμεναι ἀνησυχία ἐδικαιώθησαν ταχύτερον ἢ ὅσον περιεμένετο, διότι ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου τὴν 7ην Ἀπριλίου πυροβολισμοὶ ἐξ ὅλων τῶν σημείων τῶν προφυλακῶν ἡμῶν εἰδοποιοῦν περὶ ἐπιθέσεως γενικῆς τῶν Ὀθωμανῶν. Πάραυτα πάντες οἱ ἄπλιται σπεύδουσιν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς καὶ ὀπλαρχηγούς αὐτῶν καὶ καταλαμβάνουσι τὰ ὄχυράματα, τὸ δὲ πυροβόλον μεταφέρεται εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ λόφου «Γαλανὸ Παπουῖρι» πυροβολείου του. Ἡ ἐπίθεσις ἐγένετο κυρίως κατὰ τὴν Δ πλευράν, ἀκροβολιστικῶς δὲ κατὰ τὸ κέντρον καὶ τὸ Α μέρος. Ἄλλ' οὐρανὸς βαρὺς, κεκαλυμμένος ὑπὸ πυκνῶν νεφῶν ἐπεκάθητο ἡμῶν καὶ ὁ Γιούκτας ὡς ἐν φαντασμαγορίᾳ προέβαλλε τὴν γυμνὴν κορυφὴν του ἐκ τοῦ μέσου τῆς περικλειούσης αὐτὸν ὀμίχλης. Τὸ πῦρ γενικεύεται καθ' ὅλα τὰ σημεία μετ' ἀρκετῆς σφοδρότητος, ἐνῶ ὁ συριγγυὸς τοῦ ἰσχυροῦ ἀνέμου μιγνύμενος μετὰ τὸν κρότον τῶν ὅπλων, ἀποτελεῖ πρωτοφανῆ τινα συναυλίαν. Αἱ κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὴν Δ πλευράν καὶ αὐτοὶ οἱ ἡμέτεροι πολεμισταὶ μάλιστα διακρίνονται, ἔνεκα τῆς κλυπτούσης αὐτοὺς ὀμίχλης. Ἀπὸ τὸν νεφελοσκέπατον Γιούκταν βραβεῖς ἀκούονται οἱ πυροβολισμοὶ καὶ ἀντιβοτίζουσιν αἱ κάτωθι φάραγγες καὶ χαράδραι, τὸ δὲ ἀπότομον ὄρος, ἐφ' οὗ μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος κυλίωνται τὰ νέφη συγκρουόμενα πρὸς ἀλληλα, παρουσιάζει εἰκόνα τινὰ Ταρτάρου, εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ ὁποίου πνεύματα ἀόρατα μάχονται μετὰ φο-

θερας λύσσης. Μεγαλοπρεπεστέρα και ώραιοτέρα απόλαυσις όρ-
σεως και άκοης δέν είνε δυνατόν νά υπάρξει· μάχη έν τῷ μέσῳ
καταιγίδος. Τά νέφη τοῦ έκ τῆς πυρίτιδος καπνοῦ μίγνυνται μέ
τήν όμίχλην και ό κρότος τῶν όπλων μέ τόν βρόμον τοῦ κεραυ-
νοῦ, ένῶ ή άστραπή προσδίδει τι τό θεαματικώτερον εἰς τήν ὄ-
λην εικόνα, και τά νέφη καταμέλανα, ζοφερά κυλίονται, ὡσει δι-
ώκοντα άλληλα, παρασύρονται ὑπό τοῦ ισχυροῦ άνέμου μακράν,
ίνα άντικατασταθῶσιν ὑπό άλλων, άτινα πυκνότερα φαίνονται
ερχόμενα έκ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους.

Ἐπί 1 1)2 εἰσέτι ὄραν τό πῦρ εξακολουθεῖ σφοδρόν ὑπό τοι-
άυτας συνθήκας, ὅτε τέλος οἱ καταρρέκται τοῦ οὐρανοῦ ἀνοίγον-
ται και βροχή ραγδαιοτάτη κατακλύζει ήμάς. Ἡ καθ' ὄλην τήν
γραμμήν τοῦ πυρός ήμετέρα δύναμις άνέρχεται μόλις εἰς 400 ὀ-
πλίτας, ένῶ ὁ έχθρός ὑπερβαίνει τάς 5000, ἔχων ήδη σύμμα-
χον και τήν βροχήν, διότι αὕτη τύπτουσα ήμάς κατά πρόσωπον
μας άποτυφλοῖ και μόλις επιτρέπει ήμῖν νά διακρίνωμεν τάς
έχθρικός θέσεις. "Ω! ὅποια τύφλωσις τοῦ έχθροῦ νά μή έννοήση
τό πλεονέκτημα τοῦτο τῆς θέσεώς του, ίνα μάς κατασυντρίψη.
Ἐπί ήμίσειαν εἰσέτι ὄραν ή μάχη εξακολουθεῖ ὑπό τοὺς αὐτοὺς
ὅρους, ὅτε ὁ έχθρός φαίνεται άποσυρόμενος ὀλίγον κατ'
ὀλίγον άποδειλιῶν έκ τῆς βροχῆς. Ἐνεξερεύνηται αἱ βου-
λαί τοῦ Ἰψίστου· ή βροχή γίνεται ὁ σπουδαιότερος ήμῶν σύμ-
μαχος, διότι βιάζει τόν έχθρόν νά παύσηται τοῦ πυρός και νά
άποχωρήση τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ίνα προφυλαχθῆ απ' αὐτῆς.
Μετ' ὀλίγον ζητοῦμεν και ήμεῖς προφυλακτήριον ὑπό τό άραιόν
τῶν ελαιῶν φύλλωμα και τρέχομεν από δένδρου εἰς δένδρον μή
άποσπῶντες ὅμως και τά ὄμματά μας από τοῦ έχθροῦ, ὅστις
εὐρίσκει άσυλον ὑπό καλλιτέρους ὅρους.

Τό πυροβόλον κεκαλυμμένον ὑπό τοῦ ἀδιαβρόγου του μένει βα-
ρῶ και σιωπηλόν επί τῶν τροχῶν του, ένῶ οἱ πυροβοληταί διά-
βροχοι περιστοιχίζουσιν αὐτό και τό παρατηροῦσι μετὰ θρησκευ-
τικῆς εὐλαβείας και στοργῆς και από καιροῦ εἰς καιρόν προσπα-
θοῦσι νά ἐπιδιορθώσωσι τό ὑπό τῆς ισχυρῆς βροχῆς παρασυρόμε-
νον στηθαῖον τοῦ πυροβολείου των.

Ἐπὶ ἐξ συνεχεῖς ὥρας λουόμεθα ὑπὸ τῆς ἀπαύστως πιπτούσης βροχῆς, ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν σφοδρότητα καὶ τὸ ψῦχος τοῦ ἀνέμου, ἐνῶ ἡ βροχὴ διαπερᾷ τὸ σῶμα ἡμῶν μέχρις ὀστέων· οὐδὲ βῆμα τολμῶμεν νὰ στραφῶμεν πρὸς τὰ ὀπίσω, διότι ὁ ἐχθρὸς ἄγρυπνος παραμονεύει ἡμᾶς.

Μετὰ μεσημβρίαν, ὅτε ὁ ἥλιος, δειλὸς προβαίνων ἐκ τοῦ μέσου τῶν διασκεδαζομένων νεφῶν, θερμαίνει ἡμᾶς, καταλαμβάνομεν καὶ πάλιν τὰς θέσεις μας, ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐπανελάβε τὴν ἐπιθεσίαν του, ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον ἀποσυρθεὶς εἰς τὰ ἴδια· τριακόσιοι μόνον περίπου Τουρκοκῆτες παρέμειναν περιφερόμενοι κατὰ διαφόρους διευθύνσεις.

Κατὰ βροχοὶ καὶ καταπεπονημένοι ἐπεστρέψαμεν περὶ τὴν 4ην μ.μ. εἰς τὴν κωμόπολιν, ἀφοῦ ἐνισχύσαμεν τὰς φρουρὰς καθ' ὅλα τὰ σημεῖα· καὶ οὕτω παρῆλθε καὶ ὁ κίνδυνος οὗτος, ἕνεκα τῆς ἐπικαίρως ἀρξαμένης βροχῆς. Τὴν νύκτα ὅλην διήλθομεν πάντες σχεδὸν ἐν ἀγρυπνίᾳ, ἀντικαθιστῶντες καθ' ὠρισμένας ὥρας τὰς διαφόρους περιπόλους καὶ ἀλλάσσοντες τὰς προφυλακὰς. Τὰς προφυλάξεις ταύτας ἐπέβαλον ἀφ' ἐνὸς μὲν αἰ συνεχεῖς τοῦ ἐχθροῦ ἐπιθέσεις, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὸ ἀσθενὲς τῶν δυνάμεών μας, διότι μάλιστα εἰς τοὺς 450 συνεποσοῦμεθα πάντες οἱ ἐν Ἀρχαίαις ὀπλίται, καθόσον οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν ὀπλοφόρων ἀπήρχοντο εἰς τὰς ἐστίας των, ἕνεκα τῶν προσεγγιζουσῶν ἐορτῶν καὶ τῆς ἐπικρατούσης ἐν τῇ κωμοπόλει πείνης, πολλοὶ δὲ τῶν Ἀρχανιωτῶν μαστιζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἀνεχώρουν διὰ τὰς πλησίον ἐπαρχίας, ἵνα, πωλοῦντες ὀλίγον τοῦ οἴνου των, ἐξοικονομῶσιν ἐν ἐλαχίστῃ ποσότητι τὸν ἄρτον τῶν τέκνων αὐτῶν, κινδυνεύοντων νὰ ἀποθάνωσιν ἐκ τῆς ἀσιτίας, ἣν εἶχεν ἐπιβάλλει ἡ ἐπίσημος Εὐρώπη διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς νήσου, νομίζουσα ὅτι διὰ τῆς πίστεως ταύτης ἤθελεν ἀναγκάσει τοὺς ἐπαναστάτας νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὰ κελεύσματά της. Ὑπῆρχον οἰκογένειαί, αἵτινες ἐπὶ ἐβδομάδα ὀλόκληρον δὲν ἐδοκίμαζον τὸν ἄρτον, ἀποζῶσαι ἐκ τῶν χόρτων, ἅτινα συνέλεγον ἐν πάσῃ ἀπὸ τῶν ἐνεδρευόντων Τούρκων προφυλάξει καὶ ἐξ ὀλιγίστων ὀσπρίων, παραχωρουμένων ὑπὸ φιλανθρώπων συγχω-

ρίων των, οἵτινες ἐτύγχανον νὰ ἔχωσιν ἐλάχιστα τοιαῦτα καὶ ἕως οὐδὲ λέξις ἀποκαρτερήσεως ἐξέφευγε τῶν χειλέων αὐτῶν, οὐδὲ γογγυσμὸς ἐξεδήλου τὸ ἄλγος τῆς ψυχῆς των, οὐδὲ στεναγμὸς διέσειε τὰ στήθη των. Συχνάκις δὲ οἱ ἄνδρες τοῦ Τάγματος εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δίδωσιν ἐκ τοῦ ὑστερήματος των ψυχία τινὰ σχεδὸν εἰς λιμώττουσαν γραῖαν, φθινομένην ὑπὸ τῆς στερήσεως ἢ εἰς κλαυθμηρίζον ἐκ τῆς πείνης παιδίον.

Καὶ καὶ μὲν ἐκ τῶν πλησιοχώρων ἐπαρχιῶν ἐστέλλοντο ποσότητες τινες, σίτου, κριθῆς ἢ ὄσπριων διὰ συνεισφορῶν, ἅς διενήργουν δι' εἰδικῶν ἀπεσταλμένων, ἐφωδιασμένων διὰ τῶν ἀναγκαιῶν συστατικῶν, εἴτε ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος εἴτε ἡ ἐπὶ τῆς ἀμύνης τῆς κωμοπόλεως ἐπιτροπή, ἀλλὰ πόσον ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσιν αἱ συνεισφοραὶ αὗται εἰς χιλιάδας πεινῶντων στομάτων; Ἡ πείνα ἐβάσιλευεν εἰς πᾶσαν οἰκίαν, ἕκαστος πολεμιστῆς ἔτρωγε γλίσχρος ἀπαξ τῆς ἡμέρας, πλὴν τὸ φρόνημα τοῦ εὐγενοῦς λαοῦ, τῶν ἀληθῶν μαρτύρων, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐξέπεσε τούναντίον ἐξήρετο μᾶλλον μέχρις ἀποθαμβωτικοῦ ὕψους καὶ τότε κατεδεικνύετο ἐν ὅλῃ του τῇ μεγαλοπρεπεΐᾳ, ἐν ὅλῃ του τῇ θειότητι ὁ ἠρωϊσμὸς, ἡ αὐταπάρρησις, τὸ μεγαλόφρον, τὸ ἐξοχον τοῦ ἐπαναστάτου Κρητῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄

Μάχη τῆς 8ης Ἀπριλίου ἐν Ἀρχάναις.

Κατὰ τὴν 2αν ὥραν π. μ. ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος, ἐνῶ πρὸ ὀλίγου μόλις εἶχεν ἐξαπλωθῆ ἐπὶ τῆς κλίνης του, ἐγειρεται αἰφνιδίως καὶ διατάσσει τὸν Γραμματέα του νὰ ἐτοιμασθῶσιν οἱ ἄνδρες πρὸς μάχην, διότι ἅμα τῇ ἡμέρᾳ θὰ συνεκροτεῖτο τοιαύτη ὡς προαίθησις τις καὶ ὄνειρον προὔλεγον αὐτῷ. Τὸ προμαντευτικὸν τοῦ πνεύμα οὐδέποτε μέχρι τοῦδε διέψευσεν αὐτὸν εἰς τὰς προρρήσεις του καὶ ἔνεκα τούτου ἡ αἰφνιδία αὕτη ἀφύπνησις τῶν ἀνδρῶν, ἀναπαυομένων ἀπὸ τῶν πολλῶν τῆς προηγουμένης μόχθων, ἐδικαιολογεῖτο ἀρκούντως. Ὅθεν περὶ ὥραν 3ην ἅπαντες οἱ

οπλίται τοῦ Τάγματος ἦσαν ἕτοιμοι καὶ ἰσχυροὶ περίπολοι στέλ-
λονται κατὰ διάφορα σημεῖα πρὸς κατασκοπέυσιν τῶν ἐχθρῶν
καὶ ἀνίχνευσιν τοῦ ἐδάφους. Ἦτον ὥρα βη π.μ. ὅτε ἐπιστρέφει ἡ
ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Ν. Χρυσίδην περίπολος ἀναγγέλλουσα
ὅτι ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἄτακτοι Ὁθωμανοὶ καὶ 300 περίπου ἰπ-
πεῖς ἔχουσι καταλάβει τὸ χωρίον Πατσιίδες, ἐκ δὲ τῶν κινήσεων
τῶν ἐναπομεινάντων ἐν Σκαλανίῳ καταφαίνεται ὅτι μελετᾶται
ἐπίθεσις. Τὰ αὐτὰ ἀγγέλλουσιν καὶ αἱ ἄλλαι ἀφιχθεῖσαι περίπο-
λοι ἐκ τῶν διαφόρων σημείων, προσθεσάσης μιᾶς καὶ τὴν πλη-
ροφορίαν ὅτι καὶ ἐν Μαραθίτῃ οἱ ἐχθροὶ κινεῦνται δι' ἀσυνήθους
ζωηρότητας. Πάραυτα ἐνισχύονται δι' ὀλίγων ὀπλοφόρων Ἀρ-
χωνιωτῶν αἱ προφυλακαί, ἐνῶ καὶ οἱ ἄλλοι ἐν τῇ κωμοπόλει
οπλίται προητοιμαζόντο πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ, ἐν οὗτος
ἐπετίθετο ὡς προείπομεν αἱ ὀλικαὶ ἡμῶν δυνάμεις ἀνήρχοντο
εἰς 450 ὀπλίτας, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Τάγματος, ὅπερ
καὶ αὐτὸ εἶχεν ἐλαττωθῆ κατὰ 30 ἄνδρας, σταλέντας ὑπὸ τοὺς
λοχαγὸν Γ. Γουβιαννάκην καὶ ὑπολοχαγὸν Ν. Φουντουλάκην εἰς
Χερσόνησον ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῆς ἀφίξεως ἀτμοπλοίου, καὶ μὲ τὰς
ὀλίγας αὐτὰς δυνάμεις εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ προσπύσωμεν τὸ
κυριώτερον πολεμικὸν σημεῖον τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος καὶ νὰ
διασώσωμεν 8000 γυναικόπαιδα.

Τὸ τάγμα ὀλόκληρον κατέρχεται εἰς τὸ ὄχυρωμα «Βιόλα»
καὶ μένει ἐκεῖ ἕτοιμον διὰ πᾶσαν προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἄλλοι
δὲ οπλίται καταλαμβάνουσιν τὰ διάφορα ὄχυρώματα. Ἐπὶ μίαν
καὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἀμφότερα τὰ μέρη ἔμμενον ἀπρα-
κτοῦντα, τοῦ ἐν Πατσιίδαις ἐχθροῦ ἐνισχυομένου κατὰ διαστή-
ματα ὑπὸ μικρῶν ομάδων Τουρκοκρητῶν.

Τὴν 8ην ὅμως ἀκριβῶς ὥραν οἱ πρόσκοποι τῶν Ὁθωμανῶν
πυροβολοῦσι κατὰ τῶν ἡμετέρων διπλοσκοπῶν τῶν εὐρισκομένων
400 μέτρα πέραν τοῦ ὄχυρώματος «Βιόλα», ὅπως παρατηρῶσι
καὶ τὰς μικροτέρας τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ· οἱ διπλοσκοποὶ ὑ-
ποχωροῦσι καὶ ἀρχεται τὸ πῦρ ἀραιὸν κατ' ἀρχάς. Ὁ Διοικητής,
ὑπολογίζων τὸ ἀσθενές τῶν δυνάμεων ἡμῶν, κρίνει ὅτι εἶνε καλ-
λίτερον νὰ εὗρη ὁ ἐχθρὸς τὴν πρώτην ἀντίστασιν ἕσον τὸ δυνα-

τὸν μακρὰν τῆς κωμοπόλεως, ἵνα ὑπάρχη ἀρκετὸν διάστημα πρὸς ὑποχώρησιν, ἂν παραστῆ ἀνάγκη τοιαύτης, καὶ ἀναισθητοῦσι τὰ διάφορα σώματα, καὶ τούτου ἕνεκα διατάσσει τοὺς ὑπ' αὐτὸν νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὰ ἔμπροσ ἐπὶ 500 μέτρα, οὕτως ὥστε ν' ἀπέχωσι τοῦ ἐν Πατσιδαίαις ἐχθροῦ περὶ τὰ 400 μέτρα. Ἐν τῷ ἀκούσματι τῶν πρώτων συνεχῶν πυροβολισμῶν ὁ ἀρχηγὸς Ἀρχανῶν Γ. Καπετανάκης ἐξαποπέλλει τὴν διὰ τὴν Δ πτέρυγα ὠρισμένην δύναμιν, εἰς 200 ἄνδρας ἀνερχομένην. ὑπὸ τινὰς ὄπλαρχηγούς καὶ τὸν Βασ. Δινάρδον, ὅπως καταλάβωσι τὰ διάφορα ὄχυράματα. Τὸ πυρεθόλον ἀφικνεῖται εἰς τὸ πυροβολεῖον τοῦ λοφίσκου Γαλανὸ-Παποῦρι καὶ ὁ διοικητὴς του Ι. Μπρισιμιτζάκης εἶναι ἑτοιμὸς διὰ πᾶσαν ἀνάγκην· δὲν δύναται ν' ἀρχίσῃ οὗτος τὴν μάχην, ὡς ἀπαιτοῦσιν οἱ κανόνες τοῦ πολέμου, ἰὸτι τὰ πυρομαχικὰ εἶναι ὀλίγα καὶ μόνον ἐν κρισίμῳ στιγμῇ πρέπει νὰ γίνῃ χρῆσις αὐτῶν.

Ἀφίχθεις ὁ Διοικητὴς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτόν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σφοδροῦ πυρός τοῦ ἐχθροῦ, εἰς τὸν 400 μέτρα ἐντεῦθεν τῶν Πατσιδῶν γυμνὸν λόφον, κρατεῖ παρ' ἑαυτῷ τὰς ὑπὸ τοὺς ὑπολοχαγούς Χρ. Μπρισιμιτζάκην καὶ Ἡλ. Βουτιεριδὴν καὶ τὸν ἀνθυπολοχαγόν Νικ. Χρυσούδην διμοιρίας καὶ ἑκατοντάδα Κρητῶν Ἀρχανιωτῶν καὶ ἄλλων ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ ἐξαποπέλλει τοὺς λοχαγούς Νικ. Νταφώτην καὶ Ἰωάν. Κοκκινάκην μετὰ τῶν διμοιριῶν τῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀριστεροῦ, ὅπερ ὑφίστατο ἐπίθεσιν τοῦ ἐκ Μαραθίτου ἐξορμήσαντος ἐχθροῦ, καὶ εἶτα ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐναντιῶν δίδει ὁδηγίαν πρὸς κατασκευὴν δύο προχειρῶν ἐκ ξηρολιθίας καμπυλοειδῶν ὄχυρωμάτων. Καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τὸ πῦρ ἀρχεταὶ σφοδρὸν, τῶν ἡμετέρων καλῶς ὁπωσοῦν ὄχυρωθέντων εἰς τὸ δεξιόν, καὶ ὁ καπνὸς περικαλύπτει τὰ πάντα. Οἱ ἐν Πατσιδαίαις ἐπιχειροῦσι νὰ προχωρήσωσιν, ἀλλ' ἀναγκάζονται ὑπὸ τὸ ἀκατάπαυστον πῦρ τῶν ἡμετέρων νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς προτέρας τῶν θέσεις· τὸ ἐχθρικὸν ἵππικὸν κινεῖται, ἵνα διὰ μέσου τοῦ κάτωθεν τοῦ Τζε καὶ ἀριστερόθεν τῶν Πατσιδῶν ὀμαλοῦ ἐδάφους προχωρήσῃ πρὸς τὰς κάτω Ἀρχάνας, πρὸς ἃς ἔβαινον ἤδη καὶ ἄλλοι πεζοί, σκοποῦντες νὰ πυροπολήσωσιν αὐτάς,

ἀλλὰ προσβληθέντες καὶ οὗτοι ταυτοχρόνως ἀπὸ τοῦ Τζέ καὶ ἀπὸ τοῦ πλησιεστέρου πρὸς αὐτοὺς ὀχυρώματος τοῦ δεξιοῦ ἀναγκάζονται νὰ υποχωρήσωσιν. Ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ σφοδρῶς ἐκ τοῦ δεξιοῦ, ἀσθενέστερον ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ, μετὰ τῆς αὐτῆς δι' ἡμᾶς ἐπιτυχίας καὶ ὁ ἐχθρὸς φαίνεται ἐπὶ μᾶλλον στενοχωρούμενος· ἐπὶ δύο σχεδὸν ὥρας συνεχεῖς οἱ πυροβολισμοὶ ἀκούονται ἐκατέρωθεν, συνταράσσοντες τὰ πέριξ· αἱ συμπυροκροτήσεις τῶν διμοιριῶν τῶν Ἐπιλεκτῶν ἀποτελοῦσιν ὠραιοτάτην συναυλίαν· ἤδη καὶ οἱ Κρήτες ἔχουσι μάθει καλῶς τί ἐστὶ συμπυροκροτήσεις καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐξ αὐτῶν πλησίον τῶν Ἐπιλεκτῶν μαχόμενοι, περιμένουσιν ἅμα τὸ παραγγέλματι «πῦρ ὀμαδὸν» νὰ ἠχησῆ καὶ τὸ παράγγελμα «πῦρ,» ὅπως πυροβολήσωσιν· εὐτυχῶς γνωρίζουσι καὶ οὗτοι τελείως τὴν χρῆσιν τοῦ κλισιοσκοπίου.

Εἶναι ὥρα 10η, ὅτε ἐξέρχεται τοῦ Σκαλανίου ἅπασα σχεδὸν ἢ ἐκεῖ εὐρισκομένη δύναμις τακτικοῦ στρατοῦ καὶ ἀτάκτων πρὸς ἐπίσχυσιν τῶν ἐν Πατσιδαῖς, τεινόντων νὰ υποχωρήσωσιν, ἀλλὰ μῦλις ἐπεφάνησαν εἰς τὴν πρὸ τοῦ ὀρμητηρίου των πεδιάδα καὶ τὸ πυροβολικόν των ἐτίθετο εἰς ἐνέργειαν, ἀκούεται κροτοῦν καὶ τὸ ἡμέτερον πυροβόλον καὶ ἡ ὄβρις, εὐστόχως βληθεῖσα, πίπτει ἀκριβῶς εἰς τὴν ὀπισθοπορείαν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ διὰ τῆς ἐκρήξεώς της ἐπιφέρει μεγάλην εἰς αὐτὸν ταραχήν· ζητωκραυγαὶ παρατεταμέναι ὑποδέχονται τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ πυροβόλου καὶ οἱ ἡμέτεροι προχωροῦσι περαιτέρω, ὅπως ἐξανγκάσωσι τοὺς ἐν Πατσιδαῖς νὰ υποχωρήσωσιν· ἢ ἐκ Σκαλανίου βοήθεια δὲν εἶναι εὐτυχῶς πολὺ μεγάλη καὶ ἐνεκα τούτου οὐδόλως ἐπηρεάζεται ἢ δι' ἡμᾶς μέχρι τοῦδε ἐπιτυχία τῆς μάχης. Τὸ πῦρ ἐξακολουθεῖ συνεχῆς καὶ τὰ φυσίγγια τῶν ἡμετέρων ἀρχονται ἐκλείποντα, διὰ τοῦτο ἀγγελιαφόροι στέλλονται πρὸς ταχίστην μεταφορὰν τοιούτων ἀπὸ τῆς κωμοπόλεως, ἐνῶ ἄλλος ἀγγελιαφόρος ἐκόμιζε σημεῖωσιν τοῦ Διευθύνοντος τὴν μάχην πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ πυροβολικοῦ, ποῦ εἶναι περισσοτέρα ἀνάγκη νὰ στραφῶσι τὰ πυρὰ τοῦ τηλεβόλου, ὡς εἶχε προηγουμένως συμφωνηθῆ νὰ γίνηται καθ' ἐκάστην μάχην. Μετ' ὀλίγον τὸ πυροβόλον κροτεῖ καὶ πάλ-

λιν καὶ ἡ ὄβρις ἐκρήγνυται εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἐχθρικοῦ ἵππικοῦ, ὑπερ προῦχώρει πάλιν πρὸς τὸ κάτωθεν τοῦ Τζέ ὀμαλὸν ἔδαφος· τὸ ἵππικὸν διασκορπίζεται καὶ ἀτάκτως ὑποχωρεῖ καταλείψαν πολλοὺς νεκρούς. Ἡ ὑποχώρησις τοῦ ἵππικοῦ γίνεται αἰτία νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ οἱ ἐν Πατσίδαις εὕρισκόμενοι, ὅτινες, ἐνωθέντες μὲ τοὺς ἐκ Σκαλιάνου ἀφιχθέντας, ὀχυροῦνται εἰς τὰ μεταξὺ τῶν δύο χωρίων μεζαριλίκια (νεκροταφεῖα).

Οἱ ἡμέτεροι βάλλουσι μόνον καταδιωκτικὰ πυρὰ ἐκ τῶν ἰδίων τῶν θέσεων, διότι ἐκρίθη ὡς λίαν ἐπικίνδυνος ἢ ἐπὶ μᾶλλον προχώρησις, ἕνεκα τοῦ λίαν πεδινοῦ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ὀλιγαριθμοτέρου τῶν δυνάμεών μας· δεκαπεντὰς μόνον Ἀποκορωνιωτῶν, ὑπὸ τὸν Κωνσ. Γαλιανάκη καὶ Δημ. Σεργάκη, προκινδυνεύοντων καθ' ἕλον τὸ μέχρι τοῦδε διάστημα τῆς μάχης, καὶ τινες ἄλλοι Κρήτες δραματοὶ κατέρχονται τὸν λόφον «Κόνιδα» καὶ εἰσέρχονται εἰς Πατσίδες, ὅπου πυρπολοῦσι τὰς ἐναπομένουσας σώας οἰκίας, εἶτα δὲ προχωροῦσι καὶ μάχονται πρὸς τοὺς εἰς τὰ μεζαριλίκια ὀχυρωθέντας ἐξ ἀποστάσεως 100 μέτρων. Ἔχουσι πόθον μέγαν νὰ κυριεύσωσι μίαν τοῦλάχιστον τῶν ἐχθρικῶν σημαϊῶν, αἵτινες περὶ τὰς δέκα κυματίζουσιν, ἐπιδεικνύουσαι τὸ αἰματῶδες αὐτῶν χρῶμα.

Κατὰ τὴν Δ πτέρυγα τὸ πῦρ ἐξακολουθεῖ μετ' ἀρκετῆς σφοδρότητος· ἀλλ' ἀποκρουσθέντος τοῦ πρὸς τὴν κατωφέρειαν Τζέ βαίνοντος ἵππικοῦ, οἱ ἐχθροὶ δείκνυνται μᾶλλον σώφρονες καὶ διὰ τοῦτο μάχονται μόνον ἀπὸ τῶν πρὸ τοῦ πύργου Στερικανοῦ ὀχυρωμάτων καὶ ἐξ ὀλίγων ἄλλων ὀχυρῶν θέσεων. Αἱ μέχρι τοῦδε ἀπώλειαί μας ἀριθμοῦνται εἰς ἓνα νεκρὸν καὶ 3 τραυματίας, ἐξ ὧν εἰς ὃ δεκαεξαετῆς ἐπίλεκτος Πλάτων Λιδιέρης, τραυματισθεὶς ἐλαφρῶς κατὰ τὴν κοιλιακὴν χώραν.

Οἱ ἐχθροὶ διὰ διαφόρων κινήσεων καταλαμβάνουσι ἕλα τὰ ὀχυρὰ σημεῖα τοῦ ἀνοικτοῦ πεδίου, ἵνα ἐκεῖθεν ἀντιστώσιν ὅσον δύνανται πλείστορον, ἂν τυχὸν προχωρήσωσιν οἱ ἡμέτεροι, ἐνῶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν προσπαθοῦσι νὰ κυκλώσωσι τοὺς προκινδυνεύοντας Ἀποκορωνιώτας καὶ τοὺς ἄλλους Κρήτας, ἀλλ' ἡ ἀγρυ-

πνος προσοχή τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου «Κόνιδα» καὶ αἱ ὀβίδες τοῦ I. Μπρισιμιτζάκη ματαιοῦσι τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν.

Περὶ ὄραν 1ην μ. μ. οἱ ἐν Σκαλιῶ ἐνισχύονται διὰ πολλῶν Τουρκοκρητῶν καὶ ἐνός λόχου τακτικοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν ἄλλων σταθμῶν καὶ ἀξιωματικοὶ φαίνονται διατρέχοντες ὅλα τὰ σημεῖα τῆς μάχης· ἀγγελιαφόροι ἔφιπποι μεταβιβάζουσι διαταγὰς ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ τἀνάπαλιν· ὁ ἐχθρὸς φαίνεται κινούμενος καὶ τὸ ἐκ μέρους αὐτοῦ πῦρ σφοδρύνεται. Ἄλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν ὄραν διακρίνονται δεξιόθεν ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Πεδιάδος, κατερχόμενοι πολλοὶ ὀπλίται μετὰ σημιῶν· εἰσέρχονται ἤδη εἰς τὸ χωρίον Ἐληὰ καὶ μετ' ὀλίγον φαίνονται βαδίζοντες πρὸς τὰ πλάγια τοῦ ἐχθροῦ. Αἱ κυανόλευκοὶ σημαῖαι, κυματίζουσιν εἰς τὸν ἀέρα, ἀναγγέλλουσι τὴν ἀφίξιν φίλων. Εἶνε ὁ δικηγόρος Γεώργ. Κοκκιγιάκης ἐπὶ κεφαλῆς διακοσίων περίπου Λαγκαδιωτῶν, μετ' ὀλίγον δὲ ἐπιφαίνεται πλησίον αὐτῶν καὶ ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς Πεδιάδος Ἄντ. Τρυφόπουλος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ ἰσαριθμῶν ὀπλοφόρων, ἐνῶ καὶ ὁ ἐν Βαρβάροις ὀπλαρχηγὸς Νικολ. Χατζιδάκης, δικηγόρος, κατήρητο εἰς Σκαλιῶν προσβάλλον τὸν ἐχθρὸν. Μετὰ ἡμίσειαν ὄραν σφοδρὸν πῦρ ἄρχεται καὶ ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου, τῶν Χριστιανῶν ὀλονέν προχωρούντων· ὁ ἐχθρὸς ἐπιδεικνύει σθεναρὰν ἀντίστασιν, στρέφων τὸ ἡμισυ τῆς δυνάμεώς του πρὸς τοὺς προσβάλλοντας τὰ πλάγια αὐτοῦ, ἐνῶ τὸ ἕτερον μάχεται πρὸς τὸ δεξιὸν τῶν ἡμετέρων. Τὰ δύο τῶν τεσσάρων πυροβόλων του βάλλουσι πῦρ ταχὺ κατὰ τῶν ὀλονέν προχωρούντων Πεδιαδιτῶν· ἡ μάχη εὐρίσκεται εἰς τὸ ζενιθ αὐτῆς· πυκνὸς ὁ καπνὸς ἐπισκοτίζει τὰ πάντα καὶ βαρεῖς ἀκούονται οἱ κρότοι τῶν ὄπλων καὶ τῶν πυροβόλων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· τὸ ἡμέτερον πυροβόλον βάλλει ἐπανειλημμένως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, οὔτινος ἰσχυρὸν σῶμα φαίνεται κινούμενον, ὅπως προχωρήσῃ καὶ καταλάβῃ ἐλαιῶνα κείμενον ὀλίγον ἐκεῖθεν τῶν Πατσιδῶν. Ἐνεκα τοῦ ταχέως ἡμῶν πυρὸς τὰ φυσίγγιά μας ἐξαντλοῦνται καὶ ἐσπευσμένως ζητοῦνται τοιαῦτα παρὰ τῆς ἐν τῇ κωμοπόλει ἐπιτροπῆς τῆς ἀμύνης, ἧς δύο μέλη οἱ Μιχ. Καλυβιανῆς καὶ I. Καλπαδάκης ἀφικνοῦνται εἰς τὸ πεδῖον τῆς

μάχης. Μετ' ὀλίγον ἐπιφαίνεται ὁ διάκονος Ἀφθόνιος Ντρετάκης κομίζων φυσίγγια ἐν μέσῳ τῶν συριττουσῶν σφαιρῶν ταυτοχρόνως αἱ ἡρώιδες Εἰρήνη καὶ Μαριγῶ ὑπὸ πολλῶν παρθένων ἀκολουθούμεναι φέρουσιν εἰς τοὺς μαχομένους ἄλλα φυσίγγια ὕδωρ καὶ ὀλίγον ἄρτον· οὐδὲν πείθει τὰ ἄβρα ἐκεῖνα πλάσματα ν' ἀπέλθωσι τοῦ ἐπικινδύνου μέρους· εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ Διοικητοῦ καὶ τῶν ἀξιωματικῶν του, ὅπως ἀπέλθωσιν, ἀπαντῶσιν, ὅτι ἀφοῦ προκινδυνεύωσι δι' αὐτὰς οἱ ξένοι θὰ ἦτον ἐντροπή των, ἂν αὐταὶ ἐφοβοῦντο τὰς σφαίρας· ἀπάντησις ἀξία Κρησῶν. Κατὰ τὴν στιγμὴν δὲ ταύτην συμβαίνει καὶ τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικώτατον ἐπεισόδιον· ἐνῶ μία τῶν νεανίδων προσέφερε τὴν ὕδριάν της εἰς μαχητὴν τινα, σφαῖρα, ἐπιτηδείως βληθεῖσα, πλήττει τὴν ὕδριαν, ἥτις θραύεται εἰς μυρία τεμάχια· ἡ Κρητικοπούλα, ἀφρίζουσα διὰ τὸ πάθημα, ἀκούεται λέγουσα· ἀπαλήροστουλε! δὲν τῶχω ποῦ μοῦτπασες τὸ λαγῆνι, μὰ θὰ μὲ κάμης νὰ γιαιγείρω πίσω, γιὰ νὰ φέρω ἄλλο». οὐδ' ἐσκέφθη κἄν τὸν κίνδυνον, ὅν διέτρεξεν.

Αἱ συμπυροκροτήσεις τῶν Ἐπιλέκτων καὶ τὰ ταχέα πυρὰ τῶν Κρητῶν ἐξακολουθοῦσι μετὰ μείζονος σφοδρότητος, ἐνῶ τὸ πυροβόλον κροτεῖ κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα· αἱ ὀβίδες στέλλονται ὑπὸ τοῦ Ι. Μπρισμιτζάκη λίαν εὐστόχως καὶ ἐπιφέρουσιν οὐ μικρὰν θραῦσιν εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἡ χρυσοποίκιλτος τοῦ Τάγματος σημαία, ἔργον ἀβρῶν νεανίδων τῶν Ἀθηνῶν, ὑπερήφανος κυματίζει καὶ μετὰ λατρείας οἱ Ἐπίλεκτοι ἀπενίζουσι πρὸς αὐτήν. Ἡ μάχη βαίνει καλῶς πανταχῶθεν· οἱ Πεδιαδίται ὀλονέν προχωροῦσι καὶ ἀποπειρῶνται νὰ καταλάβωσι τὸ μετόχι Καλοκαιρινοῦ, ὅπερ κατορθοῦσιν τινες ὑπὸ τὸ σφοδρὸν πῦρ τῶν πυροβόλων καὶ τῶν ὅπλων τοῦ ἐχθροῦ.

Περὶ ὄραν 3ην μ. μ. ἀφικνεῖται εἰς τὸ θέατρον τῆς μάχης, ἐκ Μαλεβουζίου σπεύδων ἔφιππος, ὁ Μονοφατσιώτης ἀρχηγὸς Ἰωάν. Νικολιωτάκης, ἀκολουθούμενος ὑπὸ ὀλίγων ὀπλιτῶν, καὶ δηλοῖ ὅτι θὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ κάτω, ἵνα συνενούμενος μετὰ τοῦ Τρυφοπούλου, καύσωσι τὸ Σκαλάνι. Ὁ Διοικητὴς ἀνθίσταται εἰς τοῦτο, ὑποδεικνύων τὸν κίνδυνον, ὅν θὰ διέτρεχον ἐν τῷ ἀνοικτῷ

πεδίῳ, καὶ τὸ ἀκατόρθωτον τῆς ἐπιχειρήσεώς των, ἔνεκα τῆς τελείας ὀχυρώσεως τοῦ Σκαλανίου· ἀλλ' ὁ Νικολιωτάκης μένει ἀμετάπειστος ἐν τῇ ἀποφάσει του καὶ προσκαλεῖ τοὺς ἐκεῖ Κρητάς, ἐὰν θέλωσι νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν· οἱ πλεῖστοι τῶν μαχομένων Κρητῶν, ἔτοιμοι διὰ πᾶν τολμηρὸν ἐπιχειρήμα, ἀκολουθοῦσιν αὐτὸν καὶ δρομαῖοι κατέρχονται τὸ ὀλίγον κατωφερές ἀλλὰ γυμνὸν καὶ ὀμαλὸν ἔδαφος· μόλις ὅμως ἀφίχθησαν 300 μέτρα πρὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσιν ὀχυρὸν ὀπωσθήποτε μέρος, διότι εἶδον πόσον ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ πῦρ του. Ὁ Διοικητὴς βλέπων αὐτοὺς προχωροῦντας διεμαρτύρητο διὰ τὴν ἀσυνεσίαν των καὶ διέταξε τὰς ὑπ' αὐτὸν διμοιρίας νὰ παύσωσιν τοῦ πυρός, ὅπως χρησιμοποιήσωσι τὰ φυσίγγιά των διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς ὑποχωρήσεως τῶν ἀνευ λόγου ἐκτιθεμένων εἰς τὸν κίνδυνον. Μετ' ὀλίγον ἐπιφαίνονται ἐξερχόμενοι τοῦ Σκαλανίου καὶ δρομαῖοι κατευθυνόμενοι πρὸς τὸ Ἡράκλειον τρεῖς ἵππεις· οὐδεμία ἀμφιβολία μένει ὅτι σπεύδουσι πρὸς ζήτησιν ἐπικουριῶν.

Δὲν εἶχε παρέλθει ἡμίσεια ὥρα ἀφ' ὅτου ὁ Νικολιωτάκης μετὰ τῶν ὀπλιτῶν εἶχε κατέλθει πρὸς τὸ Σκαλανίον, ὅτε ὁ ἐχθρὸς κατώρθωσε δι' ἐπιδεξίων κινήσεων νὰ θέσῃ αὐτοὺς εἰς δύσκολον θέσιν· τρεῖς νεκροὶ πίπτουσιν ἀλλεπαλλήλως ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ πέντε τραυματῖαι μεταφέρονται εἰς τὴν κωμόπολιν· εἰς τῶν νεκρῶν ἦτον ὁ δεκαεπταετὴς Μιχ. Χρηστάκης, ἀκόλουθος τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἄνδρ. Μανουσάκη, ὅστις μέγιστον διέτρεξε κίνδυνον μέχρις ὅτου κατορθώσῃ ν' ἀναλάβῃ τὸ πτώμα αὐτοῦ. Ὁ Τρυφῶπουλος προσβάλλεται καὶ αὐτὸς σφοδρότερον καὶ οἱ εἰς τὸ μετόχι Καλοκαιρινοῦ εἰσελθόντες ἀναγκάζονται νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσιν· εἰς ἐξ αὐτῶν τραυματισθεὶς κατὰ τὴν κνήμην καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ ὑποχωρήσῃ πίπτει εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες τὸν κατεκρεούρησαν. Τὰ Τουρκικὰ πυροβόλα διὰ συμφοροκροτήσεων προσβάλλουσι τοὺς Πεδιαδίτας καὶ μία τῶν ὀβίδων θραύει τὸν κοντὸν τῆς σημαίας των καὶ φονεύει ἓνα τῶν ὀπλιτῶν, μὴ ἐκραγεῖσα εὐτυχῶς. Οἱ ὑπὸ τὸν Διοικητὴν ὀχυροῦνται καλλίτερον καὶ ζητοῦσι φυσίγγια, ὅπως ὑποστηρίξωσι τὴν ἀφευκτον ὑποχώρησιν τῶν

ὑπὸ τὸν Νικολιωτάκη, συγχρόνως δὲ ἐνισχύονται ὑπὸ τῆς διμοιρίας I. Κοκκινάκη, ἐλθόντος ἐκ τῆς Δ. πλευρᾶς καὶ ὑπὸ εἰκοσιν ὀπλιτῶν, οὓς ὠδήγησεν ἐκεῖ ὁ ἐκ τῆς κλίνης ἐγερθεὶς Θιοφιλάτος. Ὁ I. Μπρισμιτζάκης μεταφέρει πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὸ τηλεβόλον αὐτοῦ εἰς ἕτερον γήλοπον κείμενον 600 μέτρα πέραν τοῦ Γαλανοῦ Πικουριοῦ καὶ ἄρχεται τοῦ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ πυρός διὰ βολιδοφόρων ὀβίδων, ἀλλ' ἢ μικρὰ ἀπόστασις, ἢ χωρίζουσα αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων, τὸν ἐμποδίζει νὰ ποιήσῃται ἐπὶ πολὺ χρῆσιν τῶν βολιδοφόρων καὶ ἕνεκα τούτου μετ' ὀλίγον βάλλει δι' ὀβίδων συνήθων. Εἰς τὸ πῦρ τοῦ πυροβόλου ἡμῶν ἀπαντῶσι δύο τῶν ἐχθρικῶν πυροβόλων, ἀλλ' εὐτυχῶς ἄνευ ἀποτελέσματος.

Ἦδη ἀφικνεῖται πρὸς τὸν Διοικητὴν ὁ διάκονος Ἀφθόνιος ἀγγελιαφόρος ἐκ μέρους τοῦ Νικολιωτάκη ὅπως κατέλθῃ καὶ οὗτος, ἵνα γίνῃ κατορθωτὴ ἢ ὑποχώρησις τῶν κινδυνευόντων, ἀλλ' ὁ Διοικητὴς παραγγέλλει αὐτῷ νὰ ὑποχωρήσῃσι διὰ τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ τῶν χαράδρας, ἐνῷ οὗτος θὰ ὑπεστήριζεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς θέσεώς του.

Εἶναι ὥρα 4η μ.μ. καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ Γιούγκα μικρὸν πυροβόλον κροτεῖ τρίς, σημεῖον ὅτι ἢ ἐν Ἡρακλείῳ δύνამις πανστρατιᾶ ἐξέρχεται τῆς πόλεως. Μετ' ὀλίγον στίφη ἀναρίθμητα Ὀθωμανῶν ἀναφαίνονται βαίνοντα πρὸς τὸ Σκαλάνιον ἐκ τῆς ὁδοῦ Ἡρακλείου φαλαγγηδὸν καὶ ἐν πυκνῇ τάξει· τὸ κέντρον κατέχει ὁ τακτικὸς στρατός, τὸ δὲ δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν οἱ ἄτακτοι· πολυάριθμοι σημαῖα κυματίζουσιν εἰς τὸν ἀέρα καὶ λαῦροι οἱ Τουρκοκρῆτες προχωροῦσι. Φρικίαισι ἐπὶ τῇ θέᾳ αὐτῶν διατρέχει τὰ σώματα πάντων καὶ μετὰ δέους ὑπολογίζομεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν. Διὰ τῆς βίας σχεδὸν ἐξαναγκάζονται αἱ νεάνιδες τῶν Ἀρχανῶν νὰ φύγῃσι τοῦ μέρους ἐκείνου, ἐννοῦσαι νὰ παραμείνωσιν, ὅπως συμματάσχωσι τοῦ κινδύνου.

Μόλις τὰ ἐξ Ἡρακλείου πολυάριθμα στίφη ἔφθασαν πλησίον τοῦ Σκαλάνιου οἱ πρὸ αὐτοῦ ὠχυρωμένοι ἐξέρχονται τῶν ὠχυρωμάτων καὶ ποιοῦσι τρομερὰν κατὰ τοῦ Νικολιωτάκη καὶ τῶν Πεδιαιδιτῶν ἔφοδον· οἱ ἡμέτεροι μὴ δυνάμενοι ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ὁρμὴν ἐκείνην τρέπονται εἰς φυγὴν· οἱ ὑπὸ τὸν Νικολιωτά-

κην διὰ τῆς χαράδρας ὑποχωροῦσιν ἀτάκτως· μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς καὶ ἀφικνοῦνται εἰς τὰ πρὸ τῆς κωμοπόλεως ὄχυρά μέρη, ἐνῷ ὁ ἀρχηγὸς τελευταῖος μείνας μετ' ὀλίγων ἄλλων μάχεται ἐρρωμένως. Αἱ ὑπὸ τὸν Διοικητὴν διμοιρίαι βάλλουσι πυρὰ ὁμαδὸν κατὰ τῶν ἐφορμώντων καὶ συγγρατοῦσι κατὰ τι τὴν ὁρμὴν αὐτῶν. Τὸ πυροβόλον μας κροτεῖ ἐπανειλημμένως καὶ ἐξαναγκάζει τοὺς ἐξ Ἑρακλείου ἀφικνουμένους ν' ἀναπτυχθῶσιν εἰς ἀραιὰν τάξιν, ἀλλὰ καὶ τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν ἐργάζεται καλῶς, πρὸ πάντων κατὰ τοῦ Τρυφιπούλου καὶ τοῦ Γ. Κοκκινάκη· οἱ ὑπ' αὐτοὺς τρέπονται εἰς φυγὴν, ἀποκομίζοντες 3 νεκροὺς καὶ τινὰς τραυματίας. Πανταχόθεν φυγὴ τῶν ἡμετέρων καὶ καταδίωξις ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις θαρραλεώτερος καθίσταται. Ἀλαλαγμοὶ χαρᾶς ἐπὶ τῇ φυγῇ τῶν Χριστιανῶν ἐξέρχονται τῶν στηθῶν τῶν Τουρκοκρητῶν, οἵτινες ὄλονέν προχωροῦσι, θριαμβευτικῶς τὰς σημαίας αὐτῶν ἐπισειόντες. Αἱ ὑπὸ τὸν Διοικητὴν διμοιρίαι τῶν Ἐπιλέκτων μένουσαι μόναι, ὅπως ἀποκρούσωσιν ἐφ' ὅσον δύνανται τὸν ἐπερχόμενον ἐχθρόν, ὅστις μόλις ἀπέχει 800 μέτρα. Ὁ Διοικητὴς καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ὄρθου καὶ ἀναμετροῦντες τὰς ἀποστάσεις ἐνθαρρύνουσι τοὺς ἄνδρας των, οἵτινες ἀτάραχοι προσμένουσι τοὺς Ὀθωμανούς.

Πῦρ σφοδρὸν ἄρχεται ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ, εἰς ὃ ἀποκρίνονται αἱ συμπυροκροτήσεις τῶν Ἐπιλέκτων. Χάλαζα σφαιρῶν ἀνασκάπτει τὸ πέριξ ἔδαφος καὶ θραύει εἰς μικρὰ τεμάχια πολλοὺς λίθους τοῦ ὄχυρώματος. Ὁ τὰ πάντα ἐπιβλέπων Νταφώτης ἀντιλαμβάνεται ὅτι εἰς τὴν Δ πλευρὰν τὸ ὄχυρμα Τζέ μένει ἀνυπεράσπιστον, ἔνεκα τοῦ εὐαρίθμου τῶν ἐν αὐτῷ τεταγμένων Κρητῶν, καὶ διὰ τοῦτο διατάσσει τὸν εἰς τὸ Τάγμα προσκεκολλημένον ἐξ Ἀμαρίου ὄπλαρχηγὸν 1. Ζαμπετάκη καὶ τὸν Κωνστ. Γαλανάκη νὰ σπεύσωσιν εἰς αὐτό. Ὁ ἐχθρὸς πλησιάζει ἐπὶ μᾶλλον καὶ οἱ Ἐπίλεκτοι εἰσέτι ἀνθίστανται βάλλοντες διὰ συμπυροκροτήσεων τὸ ἐχθρικὸν πῦρ σφοδρότατον ἐξ ὄλων τῶν σημείων, ἀπὸ τῆς κατωφερείας Τζέ μέχρι τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν χαράδρας, στρέφεται μόνον κατὰ τῶν διμοιριῶν τῶν ἐπιλέκτων, οὓς πάντες θεωροῦσιν ὡς ἀπολωλότας πλέον. Αἴφνης ἀκούεται ἡ

φωνή τοῦ Διοικητοῦ: «νὰ διπλασιασθῆ ἡ φρουρά τῆς σημαίας» καὶ ἡ κυανόλευκος, ὑπὸ ἑξ νεκρῶν Ἐπιλέκτων περιστοιχιζομένη, φέρεται ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐνῶ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν ὁ πολεμιστὴς Ἐμ. Λασιθιωτάκης, ὅστις μετὰ τοῦ Ἐμμ. Μπαμνιαδάκη καὶ τῶν ἀδελφῶν Γεωρ. καὶ Ἰωάν. Δ. Λιμπρίτου ἐμάχοντο πλησίον τῶν Ἐπιλέκτων, φωνεῖ πρὸς τὸν Διοικητὴν «ποῦ εἶνε ἡ παλληκαριά σου μωρὲ Νταφώτη;» Χαρακτηριστικὸν τῆς ἐπ' αὐτὸν πεποιθήσεως πάντων· δὲν ἠδύνατό τις νὰ φαντασθῆ τὸν Νταφώτην ὑποχωροῦντα. Ὁ ἐχθρὸς εὐρίσκεται 400 μέτρον μέτρα πρὸ τοῦ ὀχυρώματος, ἀφ' οὗ ἐμάχοντο αἱ διμοιρίαι, καὶ τὸ πυροβόλον μᾶς, ἐκτεθειμένον ὄν, ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν προτέραν του παρὰ τὸ Γαλανὸ Παπουρι θέσιν, ὅπουθεν εὐθὺς ἀμέσως ἄρχεται πυρὸς ταχέος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Ἐπίλεκτοι ἐνθαρρυνόμενοι ἀφ' ἐνός ὑπὸ τῆς ἀταραξίας τοῦ Διοικητοῦ των, μεθύοντες ἀφ' ἐτέρου ἐκ τῆς ὀσμῆς τῆς πυρίτιδος, οὐδόλως διαβλέπουσι κίνδυνον, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσι νὰ βάλλωσι ταχέως καὶ μετὰ λύσεως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις κυριολεκτικῶς δεκατίζεται, εὐρισκομένων τῶν ἀποστάσεων ἐπακριβέστατα. Ἐπέστη ὅμως ἡ ὥρα τῆς ὑποχωρήσεως καὶ αὐτῶν καὶ διατάσσεται ἡ ὑπὸ τὸν Ν. Χρυσούδη διμοιρία νὰ καταλάβῃ γήλοφον 300 μέτρα ὀπισθεν κείμενον, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὴν ὑποχώρησιν τῶν ἄλλων, εἶτα αἱ διμοιρίαι I. Κοκκινάκη καὶ Χρ. Μπρισμιτζάκη νὰ καταλάβωσιν ἕτερον γήλοφον, εὐρισκόμενον ἑκατοστὴν μέτρων ὀπισθεν τοῦ ἄλλου, καὶ ὁ Διοικητὴς μετὰ τῆς διμορίας Η. Βουτιερίδου καὶ τοῦ Δ. Θεοφιλάτου μένει εἰσέτι διαμφισβητῶν τὴν πρόοδον τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἠλάλαζεν ἀπαισίως. Τέλος, τοῦ ἐχθροῦ ἀφιχθέντος εἰς ἀπόστασιν 180-200 μέτρων, ὑποχωρεῖ καὶ ἡ τελευταία διμοιρία, βῆμα πρὸς βῆμα καὶ μαχομένη.

Ἀπὸ τῶν πλησιεστέρων ἐπικαίρων σημείων οἱ ἡμέτεροι ὑποστηρίζουσι διὰ σφοδροῦ πυρὸς τοὺς ὑποχωροῦντας καὶ συγκατοῦσι κατὰ τι τὸν ἐχθρόν, ὅστις ὅμως ἔχει ἤδη καταλάβει τὰ πρόχειρα ἡμῶν ὀχυρώματα, ἅτινα μετὰ λύσεως καταστρέφει. Ὁ Διοικητὴς μετὰ τῶν διμοιριῶν Κοκκινάκη καὶ Βουτιερίδου καὶ τοῦ Θεοφιλάτου καταλαμβάνει τὸ ὀχύρωμα Βιόλα, ἐν ᾧ εὐ-

ρίσκονται καὶ ἄλλοι τινὲς Κρητες, ὁ δὲ ὑπολοχαγὸς Χρ. Μπρι-
σιμιτζάκης μετὰ τῆς διμοιρίας του καὶ ἄλλων Κρητῶν τὸ ὄχυ-
ρωμα Χωματόλακκο, ἵνα ἀποκρούσῃ τὴν ἐκ τῶν πλαγίων ἐπίθε-
σιν τοῦ ἐχθροῦ, ἐνισχυθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς διμοιρίας τοῦ λοχαγοῦ
Ν. Νταφώτη, ὅστις ὡς καὶ τινες ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ βλέποντες ὅτι
ὅλη ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν ἔχει στραφῆ κατὰ τοῦ δεξιοῦ, ἐσπευ-
σμένως κατέρχονται τὰς ἀποτόμους λοφοσειρὰς τῆς Δ πλευρᾶς πρὸς
ἐνίσχυσιν τῶν κινδυνευόντων. Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Χρυσούδης στέλ-
λεται πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χαράδρας, δι' ἧς ὑπεχώρησαν οἱ ὑπὸ
τὸν Νικολιωτάκην, ὅπου καταφθάνει μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν καὶ ὁ
ὀπλαρχηγὸς Ν. Κατζιδάκης, μόλις ὡς ἐκ θαύματος σωθεὶς ἐκ
τῶν χειρῶν τῶν Νιζάμηδων.

Ἄλλὰ καὶ τὸ ἀριστερὸν ἤδη προσβάλλεται σφροδρῶς, κατα-
ληφθείσης ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἐπικαίρου θέσεως Τζέ, τῶν ἡμετέ-
ρων μὴ δυναθέντων ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ὁρμὴν του. Πολλοὶ ὑ-
ποχωροῦσι καὶ ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ καὶ ὁ κίνδυνος φαίνεται ἐπικρε-
μύμενος τῶν Ἀρχανῶν. Ὁ γέρον ἀρχηγὸς Γ. Καπετανάκης σπεύ-
δει πρὸς τὰ ἐκεῖ μετ' ἀρκετῶν ὀπλοφόρων, οὓς συνήθροισεν ἐκ
διαφόρων σημείων καὶ ἐνισχύει τοὺς μαχομένους, ἐνῶ ὁ ἀρχηγὸς
Νικολιωτάκης κατέρχεται πρὸς τὰς κάτω Ἀρχάνας, ἅς ἐπλη-
σιάξον νὰ καταλάβωσιν οἱ Ὀθωμανοί. Τὸ ἀριστερὸν ἐνισχυθὲν ἀ-
μύνεται κρατερῶς καὶ συγκρατεῖ τὸν ἐχθρὸν· τότε τραυματίζεται
κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ ὁ Βασ. Δινάρδος γενναίως μαχόμενος μετ'
ἐκλεκτοῦ μικροῦ σώματος, ὑπὸ τὰς διαταγὰς του εὐρισκόμενου.
Εἰς τὸ δεξιὸν οἱ ἡμέτεροι καταβάλλουσιν ἀπηλπισμένους ἀγῶ-
νας πρὸς τήρησιν τῶν θέσεών των· οἱ ὅλοι ἐπὶ τῆς πρώτης γραμ-
μῆς μαχόμενοι δὲν ὑπερβαίνουσι τοὺς 200, διότι πολλοὶ ὑπεχώ-
ρησαν εἰς τὰ πρὸ τῆς κωμοπόλεως μικρὰ ὄχυρώματα καὶ εἰς τὸ
ὄχυρωμα «Γαλανὸ Παπούρι.» Μάχονται πρὸς τὰ ἐκεῖ μόνον οἱ
Ἐπίλεκτοι, οἱ ἀνδρειότεροι τῶν Ἀρχανιωτῶν καὶ τινες Πεδια-
δίται, ἐν οἷς πρωτοστατοῦσιν ὁ ἡγούμενος Μελέτιος Βασιλάκης
μετὰ δεκάδος νεαρῶν μοναχῶν, κατεχόντων παράλληλον τῇ Βιόλα
γήλοφον, οἱ ἐκ Θραψανοῦ καπετάνιοι Γ. Ἀνδρουλάκης καὶ Ν.
Μαρινελάκης, ὁ ἐξ Ἐμπάρου ἀρχηγὸς Σήφης Μουλαδάκης, ὅστις

ἔσπευσεν ὑπὸ τὸ σφοδρὸν τοῦ ἐχθροῦ πῦρ ἐκ τοῦ μέρους τῆς Πεδιάδος καὶ ἄλλοι τινές. Οἱ ἐν τῷ ὄχυρώματι «Βιόλα» στεροῦνται φυσιογίῳ καὶ διὰ τοῦτο σπεύδουσι πρὸς μεταφορὰν τοιούτων ὀλοχαγὸς Ι. Κοκκινάκης, ὅστις βαστάζει ἐπὶ τῶν ὤμων του καὶ ἓνα τραυματίαν, ὃν τρὶς ἠναγκάσθη ν' ἀποθέσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἔνεκα τῶν ὡς βροχὴ πιπτουσῶν κατ' αὐτῶν σφαιρῶν, καὶ ὁ ἀνθυπασπιστὴς Νικολ. Χαλκιάδης, οἵτινες εὐτυχῶς κατορθοῦσιν νὰ φθάσωσιν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς κωμοπόλεως καὶ νὰ παραλάβωσι φυσιογία, τὰ ὅποια ἐν τῇ κρισιμωτέρᾳ στιγμῇ διανεμοῦσιν εἰς τοὺς μαχομένους.

Καὶ κατὰ τὴν Δ πτέρυγα ἡ μάχη λυσσώδης ἐξακολουθεῖ· πάντες οἱ ἐκεῖ Κρηῆτες ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των καὶ ὄπλαρχηγούς ἀνθίστανται ἡρωϊκῶς ἀπὸ τῶν ὄχυρωμάτων εἰς τὸν πολυπληθεῖ ἐχθρὸν καὶ ὁ Νικολιωτάκης, ἐγκαίρως ἀφίχθεις εἰς τὰς κάτω Ἀρχάνας μετ' εὐαρίθμων ὀπλιτῶν, μόλις δύναται νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὁρμὴν τῶν Τουρκοκρητῶν.

Οἱ ὑπὸ τὸν Τρυφόπουλον, Γ. Κοκκινάκην, Ν. Χατζιδάκην καὶ ἄλλους (ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Πεδιάδος) ἐπασχολοῦσιν ἀρκούντως τὸν ἐχθρὸν, ὅστις τάσσει ἕναντι αὐτῶν ἰσχυρὰ σώματα. Εἰς τὴν Α πτέρυγα, καθ' ἧς ἔχει στραφῆ τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ, ἡ λύσσα αὐτοῦ ἀπελπίζει καὶ τοὺς ἀνδρειότερους τῶν ἐκεῖ μαχομένων, πλὴν κατανοεῖται ὅτι ἡ ἐκ τοῦ μέρους τούτου ὑποχώρησις θὰ ἐπιφέρῃ τὴν πτώσιν τῶν Ἀρχανῶν καὶ διὰ τοῦτο πάντες ἔχουσιν ἀπόφασιν νὰ πέσωσιν ἐκεῖ μᾶλλον ἢ νὰ υποχωρήσωσιν. Αἱ ἐχθρικοὶ σφαῖραι πίπτουσιν ἤδη ἐντὸς αὐτῆς τῆς κωμοπόλεως καὶ τραυματίζεται γυνὴ τις κατὰ τὸν δεξιὸν μαστόν, φονεύεται δὲ καὶ μίᾳ αἰξί.

Τὸ πῦρ μαίνεται καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν, τοῦ ἐχθροῦ ποιῶντος σφοδρὰς ἐφόδους πρὸς ἐκτόπισιν τῶν ἡμετέρων· πλὴν ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων ἐννοεῖ ν' ἀμυνθῆ ἀπεγνωσμένως καὶ διὰ τοῦτο, συγκεντρώσας περὶ ἑαυτὸν τοὺς ἀνδρειότερους, διατάσσει πῦρ ἀκατάσχετον, ἐνῶ αὐτὸς διηνεκῶς σαλπίζει διὰ τῆς μικρᾶς σάλπιγγός του καὶ δίδει τὸ σύνθημα τῶν ζητωκραυγῶν ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως καὶ τοῦ Βασιλέως, ἧτις λέξις φαίνεται, ὡς καὶ κατὰ

τάς ἄλλας μάχας, ὅτι σκανδαλίζει ὑπερμέτρως τοὺς Ὅσμανλί-
δας. Ὁ κρότος τῶν ὄπλων, ἡ πυρῆτις, αἱ ζητωκραυγαί, οἱ ἀλα-
λαγοὶ μεθύουσι πάντας καὶ αὐτὸν τὸν αἰθέρα εἰσέτι, ὅστις συν-
ταράσσεται ὑπὸ τοῦ δαιμονιώδους ἐκείνου θορύβου, καὶ ἄλλοι τι-
νὲς μαχηταὶ προσέρχονται εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐπὶ τῆς πρώτης γραμ-
μῆς. Τὸ πυροβόλον, ἐξαντλήσαν ἐκ τοῦ σφοδροῦ πυρὸς ὅλα τὰ πυ-
ρομαχικὰ του, ρίπτει τὴν τελευταίαν του ὀβίδα εἰς τὸ κέντρον
τοῦ ἐχθροῦ καὶ μεταφέρεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς κωμοπόλεως,
ὃ δὲ ἀνθυπολοχαγὸς I. Μπρισμιτζάκης κατελθὼν εἰς τὸ δούρωμα
«Πατητήρια» σχηματίζει σῶμα μετακομιστῶν φυσιγγίων, κατὰ τὰ
διάφορα σημεῖα τοποθετήσας ἀόπλους Κρήτας, οἵτινες μεταφέ-
ρουσι τὰ πολεμοφόδια εἰς τοὺς κατ' ἀμφοτέρας τὰς πτέρυγας μα-
χομένους.

Τὸ ὀλιγάριθμον τῶν δυνάμεών μας γίνεται ἤδη καταφανὲς εἰς
τὸν ἐχθρόν, ὅστις καθιστάμενος ἐπὶ μᾶλλον θαρραλεώτερος, λυσ-
σωδέστερον ἐπιτίθεται καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν, ἤτοι ἀπὸ τῶν ὑ-
πωρειῶν τοῦ Γιούκτα μέχρι τῶν Ἀϊτανίων τῆς Πεδιάδος, εἰς ἃ
ἔχουσι ὀχυρωθῆ οἱ ὑπὸ τὸν Τρυφόπουλον καὶ Γ. Κοκκινάκη, ἐνῶ
ὁ Ν. Χατζιδάκης κατέχει εἰσέτι τὸν Βαθὺν ποταμόν· ἀλλ' εὐ-
τυχῶς ἐπέρχεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ νύξ καὶ τὸ σκότος ἐπιφέ-
ρει τὴν ἐλάττωσιν τοῦ πυρὸς. Οἱ πυροβολισμοὶ ἀκούονται ἀραιό-
τεροι καὶ τέλος περὶ ὥραν 7 1)2 παύουσιν ἐντελῶς· ὁ ἐχθρὸς ὑπο-
χωρεῖ καὶ αἱ Ἀρχάναι σώζονται ὑπὸ τοῦ σκότους καὶ τῆς σφο-
δρᾶς ἀντιστάσεως τριακοσίων περίπου πολεμιστῶν, ἐνῶ δάκρυα
χαρᾶς καὶ ἀφώνου πρὸς τὸν Πλάστην εὐχαριστίας ἀναβλύζουσιν
ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν χιλιάδων γυναικοπαίδων, ἅτινα εἶχον συνα-
θροισθῆ εἰς τὴν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Μαλεβυζίου μοναδικὴν τῆς
κωμοπόλεως ἐξοδὸν, τῶν γενναιοψυχότερων Ἀρχανιωτισσῶν γυναι-
κῶν καὶ παρθένων, παρακολουθουσῶν ἐκ τοῦ πλησίον μετ' ἀψη-
φήσεως τοῦ κινδύνου ὅλας τῆς μάχης τὰς φάσεις.

Καὶ οὕτως ἔληξε καὶ ἡ μάχη αὕτη, καθ' ἣν, ἂν ἡ ἡμέρα μίαν
εἰσέτι ὥραν διήρκει, Ἀρχάναι δὲν θὰ ὑπῆρχον, διότι καὶ οἱ ἀν-
δρειότεροι θὰ κατεβάλλοντο ὑπὸ τοῦ μεγάλου τῶν ἐχθρῶν ἀριθμοῦ.

Αἱ ἀπώλειαι ἡμῶν ἀνῆλθον εἰς 12 νεκροὺς καὶ 20 τραυματίας·

αὶ τοῦ ἐχθροῦ παρέμειναν ἄγνωστοι· πάντως ὅμως θὰ ὑπερέβησαν τὸν πενταπλάσιον. Ὁ ἀποκρουσθεὶς ἐχθρὸς εἰς 2000 καὶ πλέον ἀριθμούμενος κατ' ἀρχάς, ἀνῆλθε μέχρι τέλους τῆς μάχης εἰς 10000 περίπου, ἐξ ὧν ὑπὲρ τὰς 2500 τακτικὸς στρατὸς μετὰ μιᾶς πυροβολαρχίας· αἱ δυνάμεις ἡμῶν, μεθ' ὅλας τὰς ἀφιχθείσας ἐνισχύσεις κατὰ τὸ σφοδρότερον τῆς μάχης σημεῖον, μόλις ἐπλησίασαν τοὺς 800.

Καὶ κατὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ ἰατροὶ ἐπεδείξαντο λαμπρὰν διαγωγὴν, ἀπὸ τῆς γραμμῆς τοῦ πυρὸς διὰ προκινδυνεύσεως παραλαμβάνοντες τοὺς τραυματίας, ἰδίᾳ ὁ Ν. Βογιατζάκης καὶ οἱ ἰατροὶ τοῦ τάγματος Γ. Κατζουράκης καὶ Ἄλ. Ροδόπουλος, ὅστις καὶ εἰς τὴν μάχην ἔλαβε μέρος κατὰ τὸ σφοδρότερον αὐτῆς σημεῖον ἐπὶ τρεῖς ὥρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I'.

Μετὰ τὴν μάχην.—Στρατιωτικὸν συμβούλιον.— Δικαίως ἐνεργειῶν τοῦ Διοικητοῦ.

Ὅτε πλέον ἢ νύξ τελείως ἐκάλυψε πάντα καὶ ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀποχωρῆσαι εἰς τὰ ἴδια, ἤρξαντο καὶ οἱ ἡμέτεροι πολεμισταὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν κωμόπολιν, ἥτις εὐρίσκετο ἐν συγκινήσει, ἐνεκα τοῦ μόλις ἀποκρουσθέντος κινδύνου· νευρική τις ταραχὴ κατεῖχε πάντας ἐκ τῶν συγκινήσεων τῆς ἡμέρας καὶ ἡ κωμόπολις εἶχεν ἀπολέσει τὸ πολυθόρυβον τῶν ἄλλων ἑσπερῶν· τὰ καφεῖα ἐκλείσθησαν ἐνωρίτερον τοῦ συνήθους καὶ οἱ μαχηταὶ μετέβησαν εἰς τὰς οἰκίας των ὀλίγον σκυθρωποὶ ἐκ τῆς ἀποτυχίας, ἵνα ἀναπαυθῶσιν ἀπὸ τῶν κόπων τῆς ἡμέρας. Ἄλλ' ἡ σχεδὸν ἤττα εἶχεν ἐπιδράσει πολὺ ἐπ' αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο οἱ πλείστοι ἔμειναν βύπνοι. Ἐν τούτοις ἀτοπὰ τινα συμβάντα κατὰ τὴν μάχην ταύτην καὶ ὁ μέγας κίνδυνος, ὃν ὡς ἐκ θαύματος διέφυγον αἱ Ἀρχάναι, ἠνάγκασαν τὸν Διοικητὴν τῶν Ἐπιλέκτων, προβλέποντα καὶ ἑτέραν ἐπίθεσιν, νὰ σκεφθῇ περισσότερον περὶ τῆς ὑπερασπίσεως τῆς κωμοπόλεως, συμπέρασμα δὲ τῆς σκέψεώς του

ὑπῆρξε τὸ ἐξῆς ἔγγραφο, ὕπερ κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα ἀπηύθουε πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν.

Ἡ Διοίκησις τοῦ τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν

Πρὸς

τὴν ἐπὶ τῆς Ἀμύνης Ἐπιτροπῆν τῶν Ἀρχανῶν.

Ἀξιότιμοι Κύριοι

Ἐχὼν ὑπ' ὄψιν μου τὰ κατόπιν τῆς μάχης, ἵνα μὴ εἴπω τὰ κατὰ τὴν μάχην, προτρέπω, καὶ ἂν δὲν συμμορφωθῆτε θὰ ἔχητε τὴν εὐθύνην, προτρέπω δὲ οὐχὶ ὡς Φρούραρχος, οὔτε ὡς Διοικητὴς τοῦ τάγματος, ἀλλ' ὡς στρατιώτης, νὰ εἰδοποιήσητε τοὺς κ. κ. Ἀρχηγοὺς καὶ ὁμοχωρίους σας νὰ καταλάβωσιν ὡς ἐξῆς τὰς διαφόρους θέσεις: Πόρον Μαρεῖ, Καστέλλι, Χωματόλακκο τὸ ἡμισυ τῶν Ἀρχανιωτῶν ὀπλοφόρων· Γιούκτα, Πετροκέφαλο, Φουρνί, Καταρχανίτικη Κεφάλαια καὶ Τζέ τὸ ἕτερον ἡμισυ καὶ οἱ τῶν πλησιοχώρων ἐπαρχιωτῶν Ἀρχηγοὶ καὶ ὀπλαρχηγοὶ μετὰ τῶν ἀνδρῶν των. Ἐκαστος δὲ σωματάρχης, ἐν ἧ περιπτώσει αὖριον ἔχομεν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν θὰ φέρῃ εὐθύνην, ἐὰν ἀπολέσῃ τὴν θέσιν του. Ἀπαντήσατέ μοι, ἀφοῦ συνεννοηθῆτε πρῶτον μὲ τοὺς Ἀρχηγοὺς, ἐὰν πάραυτα θὰ μεταβῶσιν εἰς τὰς θέσεις των, ἵνα γνωρίζω τὶ νὰ πράξω ἐν ἐναντία περιπτώσει διὰ τὰ γυναικόπαιδα. Ἐγὼ μετὰ τοῦ τάγματος μου θὰ διανυκτερεύσω εἰς «Γαλανὸ Παποῦρι» καὶ τὰ πλησιόχωρα μέρη.

Ἐν Ἀνω Ἀρχάναις τῇ 8ῃ Ἀπριλίου 1897.

Ὁ Διοικητὴς

Ι. Νταφώτης

Καὶ ὄντως καθ' ἑλπὴν τὴν νύκτα ὀπλιταὶ καὶ Ἀξιωματικοὶ τοῦ Τάγματος μετὰ τοῦ Διοικητοῦ ἡμῶν διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ λόφου «Γαλανὸ Παποῦρι» ὀχύρωμα, ὅποθεν ἐξεπέμποντο

κατὰ δῖωρον αἱ ἔφοδοι καὶ ἐπ' αὐτοῦ εἰσέτι τοῦ Γιούκτα, εἰς ὃν μετὰ πολλὰ ἐστάλη ἀρκετὴ φρουρά. Οἱ πλείστοι τῶν ἀρχηγῶν μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῶν κατέλαβον τὰ ὄχυράματα τῆς Δ πλευρᾶς καὶ ὅλα τὰ ἐπικίνδυνα σημεῖα κατείχοντο ὑπὸ ὀπλοφόρων Ἀρχανιωτῶν, ὧν οἱ ἀνδρείότεροι, ἐν οἷς ἐπρωτοστάτου οἱ Πατσιδιανός, Κοπροφέγγαρος, Κοκκονόζηδες καὶ ἄλλοι, διέτρεχον τὴν γραμμὴν τῶν προφυλακῶν, καὶ ἐκεῖθεν εἰσεχώρου εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος πρὸς κατοπτευσιν. Ἀσυνήθης νυκτερινὴ κίνησις ἐπεκράτει εἰς τοὺς ἡσυχούς ἄλλοτε ἀμπελῶνας, καὶ αἱ συναντήσεις τῶν περιπόλων, αἱ ἀνταλλαγαὶ τῶν συνθημάτων, αἱ φωναὶ τῶν πρὸ τῆς κωμοπόλεως σκοπῶν, ἀνύψουν κατὰ πολὺ τὸ θάρρος πάντων, διότι πάντες ἐφοβούμεθα ἐπιθετικόν τι κατὰ τὴν νύκτα κίνημα τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις γαυριῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ του ἡδύνατο ν' ἀποτολμήσῃ τοῦτο. Καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ ἀπὸ τῆς 2ας μετὰ τὸ μεσονύκτιον εἶχεν ἐξεγείρει τοὺς ἀνδρας του καὶ ἐτοιμάσει τὸ πυροβόλον του καθ' ὅλα, ἵνα ἐν ὥρᾳ κινδύνου μὴ εὔρεθῃ εἰς δύσκολον θέσιν· φροντίζων δὲ καὶ αὐτὸς περὶ τῆς σωτηρίας τῆς κωμοπόλεως, μετὰ τὴν ἐργασίαν του ταύτην μετέβαινεν εἰς ὅλας τὰς φρουρὰς προτρέπων τοὺς ὀπλίτας ν' ἀγρυπνώσι καὶ νὰ μὴ ἀποδειλιῶσι πρὸ τοῦ κόπου.

Καὶ ὅτε αἱ πρῶται λάμψεις τῆς ἡμέρας ἐφώτισαν τὰ χθῆς καλυπτόμενα ὑπὸ τοῦ καπνοῦ μέρη καὶ αἱ σάλπιγγες ἐσήμανον τὸ ἐωθινόν, ἦτον ὠρασιότατον θέαμα νὰ βλέπη τις τοὺς ὀπλίτας γελῶντας καὶ μὲ ἦθος ἐκδηλοῦν ψυχικὴν εὐχαρίστησιν νὰ καταβαίνωσι καθ' ὁμάδας εἰς τὴν κωμόπολιν, ἵνα ἀναπαυθῶσιν ἐπ' ὀλίγον, ἀντικαθιστάμενοι ἐν ταῖς φρουραῖς ὑπὸ ἄλλων. Ἄμα δὲ τῇ πλήρει τοῦ ἡλίου ἀνατολῇ, μετὰ μικρὸν ἐν τῷ στρατῶνι πρόγευμα, οἱ ἀνδρες τοῦ τάγματος ἀπῆλθον ὑπὸ τὸν Διοικητὴν πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τοῦ ὄχυράματος «Βιδύλα» εἰς ὃ ὠφείλετο ἐπὶ μέγα μέρος ἡ σωτηρία τῶν Ἀρχανῶν κατὰ τὴν χθῆς.

Αἱ κινήσεις τῶν ἐχθρῶν, αἵτινες παρηκολουθοῦντο ἐπισταμένως, ἦσαν ἀρκετὰ πυρετώδεις, ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν δὲν εἰδείκνυσαν σημεῖα ἐπιθέσεως· εἶδομεν τότε καὶ πολλοὺς καταγινομένους εἰς τὴν περισυλλογὴν τῶν νεκρῶν. Οἱ ἐπαναστάται ἀφῆκαν αὐτοὺς

νά τελειώσωσι τὸ ἔργον των ἐν ἡσυχίᾳ — καὶ τοι εὐρίσκοντο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ὅπλων των — διότι εἶχον ἐθισθῆ εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Νταφώτη, ὅστις εἶχε συνάμα καταπέσει αὐτοὺς νά μὴ κόπτωσι τὰς κεφαλὰς τῶν ἐκ τοῦ συστάδην φονευομένων ἐχθρῶν.

Μετ' ἀνάπαυσιν ὀλιγόωρον ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων παρεκάλεσε τοὺς Ἀρχηγούς καὶ ὀπλαρχηγούς, ἵνα συνέλθωσι πάντες καὶ συγκροτήσωσι συμβούλιον περὶ ὑπερασπίσεως τῆς κωμοπέλειως. Τὸ συμβούλιον συνεκροτήθη καὶ ἐν κοινῇ συνενοήσει ἀπεφασίσθη, ὅπως ἐνισχυθῶσιν ἔτι μᾶλλον τὰ ὀχυρωτικὰ ἔργα, μεθ' ὧν τὴν ἀποπεράτωσιν νά ὑποβάλωσι λεπτομερῆ τῶν γενομένων ἐκθεσιν εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς κ. Τιμ. Βάσσον, οὗ νά ζητήσωσι τὴν ἐπικουρίαν διὰ παροχῆς πολεμοφοδίων καὶ εἰ δυνατὸν καὶ τροφῶν, ἵνα παραμένωσιν ὅσον πλείονες ὀπλίται ἐν Ἀρχάναις, ἀναπτύξωσι δὲ αὐτῷ ἐγγράφως τὰ μέχρι τοῦδε συμπεράσματά των ἐκ τῆς πορείας τῶν Τούρκων καὶ ζητήσωσι τὰς ὁδηγίας του διὰ τὴν περαιτέρω ἐνέργειάν των. Ταῦτα πάντα ἐγένοντο ὁμοφώνως δεκτὰ καὶ ἀπεφασίσθη ἐν εὐθεωτέρᾳ ὥρᾳ νά προβῶσιν εἰς τὴν πρᾶξιν, διότι ἤδη ὁ ἐχθρὸς ἐδείκνυε σημεῖα μᾶλλον ἀνησυχητικά.

Κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἀφικνεῖται ἐκ Μαλεβυζίου ἀγγελιαφόρος, ὅστις ἐκόμιζεν ἐκ μέρους τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ κ. Α. Κόρακα ἔγγραφα πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Ἀμύνης Ἐπιτροπὴν, τὸ παρατιθέμενον δὲ καὶ εἰς τὸν Διοικητὴν.

Τὸ τμήμα Ἡρακλείου καὶ Λαδοθηίου

Πρὸς

τὸν Διοικητὴν τῶν Ἐπιλέκτων καὶ Φρούραρχον

Ἀρχανῶν.

Πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Ἀρχανῶν κοινοποιῶ διαταγὴν τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Στρ. Κατοχῆς κ. Βάσσου, ἧς ἀντίγραφον δὲν σοὶ πέμπω ἕνεκα βίας, ἀλλὰ ζήτησε ν' ἀναγνώσῃς τοῦτο, τὸ ὁποῖον πληρέστατο δικαίωνει τὰς αὐστηρὰς ἐνεργείας σου κατὰ τῶν ὑπόπτων προσώπων. Μὴ κουρασθῆς

ἐργαζόμενος δραστηρίως κατὰ τῶν ὑπόπτων καὶ φρόντισε νὰ διακοπῇ πᾶσα συγκοινωνία ἀπολύτως καὶ ἰδίᾳ ἐκ Χερσονήσου. Ἔσο ἀμείλικτος, ἀλλὰ δίκαιος

Πέμψον μοι τὰς ἐνεργηθείσας ἀνακρίσεις τοῦ Μηλιαδίου καὶ τῶν λοιπῶν καὶ κράτει με ἐνήμερον τῶν ἐργασιῶν σου.

Ἄγιος Μύρων 8 Ἀπριλίου 1897.

Ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς

Α. Μ. Κόρακας

(ἐν βίᾳ)

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο, ἐνισχύον τὰς ὑπονοίας ἡμῶν περὶ τοῦ ὅτι ὁ πολῦπους τῆς προδοσίας κατὰ τοῦ ἀγῶνος ἐπεξέτεινε πανταχοῦ τοὺς πλοκάμους του, ρητῶς ἔλεγεν ὅτι καλῶς μέχρι τοῦδε ἐνήργει ὁ Διοικητὴς ἡμῶν· ἀλλὰ τίνα τὰ μέσα, ἅτινα παρείχοντο αὐτῷ, ἵνα ἐξαιουθήτῃ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, ἐξ ὧν ὁ κίνδυνος ἦτο πολὺ μεγαλείτερος τοῦ ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν; Περὶ τούτου ἐσκέφθημεν ἐπὶ πολὺ καὶ ἀπεφασίσθη τέλος νὰ σταλῇ ἀντιπρόσωπος τοῦ τάγματος πρὸς τὸν κ. Βάσσον, ἵνα ἐν ἐκτάσει παραστήσῃ τὰ πράγματα. Τὴν ἐκτέλεσιν ὅμως τῆς ἀποφάσεως ταύτης κατελείψαμεν δι' ἄλλην ἡμέραν, διότι ὁ ἐχθρὸς ἐπετίθετο ἤδη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Μάχη τῆς 9ης Ἀπριλίου ἐν Ἀρχάναις

Ἀπὸ τῆς μεσημβρίας τῆς 9ης Ἀπριλίου οἱ ἐν Σκαλανίφ Ὀθωμανοὶ δι' ἀραιῶν πυροβολισμῶν προσβάλλουσι τὸ ἐν Ἀϊτανίσις τῆς Πεδιάδος εὐρισκόμενον σῶμα Λαγκαδιωτῶν ὑπὸ τὸν δικηγόρον Γ. Κοκκινάκη καὶ τὸ σῶμα τοῦ φρουράρχου Πεδιάδος Γ. Τυλλιανάκη καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐνισχυόμενοι προχωροῦσι κατ' αὐτῶν. Οἱ ἐν Ἀϊτανίσις ἅμα τοῖς πρώτοις πυροβολισμοῖς τίθενται εἰς τάξιν μάχης, καταλαβόντες ἰσχυρὰς θέσεις, καὶ προσ-

μένουσι τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ. Περὶ ὄραν 1ην μ. μ. τὸ πῦρ γενικεύεται καὶ οἱ ὅλον ἐν προχωροῦντες Ὀθωμανοὶ ἔχουσιν ἤδη ἀφίχθῃ πλησίον τῶν Πεδιακιδιῶν, οἵτινες ἀντεπιτιθέμενοι κατορθοῦσι ν' ἀπωθήσωσιν αὐτοὺς ἐπὶ μικρὸν καὶ τότε ὁ σημαιοφόρος τοῦ Κοκκινάκη I. Πινακουλάκης μετ' ἄλλων ὀπλιτῶν ὁρμῶσι καὶ διέρχονται τὴν πρὸ τῶν Ἀιτανίων ὑπάρχουσαν γέφυραν. Ἀλλὰ περὶ τοὺς 30 Ὀθωμανοί, ἐνεδρεύοντες ἐν τινὶ ὀρύγματι, ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ σημαιοφόρου, ἵνα ἀρπάσωσι τὴν σημαίαν, ἐν κίνδυνον ἰδῶν ὁ ἐν τῇ φρουρᾷ Πεδιάδος λοχίας τοῦ τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Νικ. Καργιωτάκης προσκαλεῖ καὶ ἄλλους ἵνα δράμωσι πρὸς βοήθειαν τοῦ σημαιοφόρου. Σπεύδουσι τότε οἱ Ἐμ. Νταφώτης, Νικ. Μακράκης καὶ ἄλλοι τινὲς καὶ σφοδρὰν πάλιν συγκροτοῦσι περὶ τὴν σημαίαν· ἡ μάχη πᾶσα στρέφεται πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, διότι Ὀθωμανοὶ τε καὶ Χριστιανοὶ σφοδρὸν διεξάγουσιν ἀγῶνα, τῶν μὲν προσπαθούντων νὰ ἀρπάσωσι τὴν σημαίαν, τῶν δὲ νὰ διασώσωσιν αὐτήν. Καὶ ἄλλοι Χριστιανοὶ πτερόποδες διέρχονται τὴν γέφυραν καὶ μετὰ λύσσης μαχομένοι, κατορθοῦσι τέλος ν' ἀποκρούσωσι τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ καταδιώξωσιν αὐτὸν μέχρι τοῦ μετοχίου Καλοκαιρινοῦ· ἀλλὰ τότε λόχος τουρκικοῦ στρατοῦ, κεκρυμμένος ἐκεῖ, ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ δύο πυροβόλα, ἐκ Σκακλινοῦ μετενεχθέντα, ἐπιβοηθοῦσι τὴν ἐπίθεσιν τῶν Νιζάμηδων. Οἱ ἡμέτεροι ὑποχωροῦσι βῆμα πρὸς βῆμα, μέχρις ὅτου ἀφικνοῦνται εἰς τὰς προτέρας αὐτῶν ὀχυρὰς θέσεις καὶ ἡ μάχη ἐπὶ μᾶλλον σφοδρύνεται.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ ἐν Σκακλινοῦ ἀρχηγὸς τῶν Ὀθωμανῶν Σεφκῆ Πασῆς ἀποστέλλει τάγμα Νιζάμηδων καὶ καταλαμβάνει τὸν ὄπισθεν καὶ ὀλίγον ἀριστερᾷ τῶν Πατσίδων πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἀρχανῶν ἐλαιῶνα, ἐνῶ εἰς λόχος τοποθετεῖται ἀριστερώτερον τούτου περὶ τὰ 600 μέτρα, ὁμάδες δὲ Τουρκοκρητῶν μεμονωμέναι καὶ ἀμερίμνωσ δῆθεν περιέρχονται ἅπαν τὸ μεταξὺ Πατσίδων καὶ Σκακλινοῦ πεδίον. Συγχρόνως ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ Σπήλια πολλοὶ στρατιῶται μετασταθμεύουσιν εἰς Σκακλίον καὶ οἱ ἐν Μαραθίτῃ, Σουλᾶμω καὶ Στεριανῷ ἐδρεύοντες ἐχθροὶ κινεῦνται καὶ ἐτοιμάζονται ὡς πρὸς μάχην. Αἱ προφυλακαὶ ἡμῶν βλέ-

πουσι τὰς κινήσεις ταύτας τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ νομίσαντες ὅτι αὗται ἐγίνοντο, ἵνα ἐμποδίσωσι τοὺς ἐν Ἀρχάναις, ὅπως σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν τῶν πρὸ τῶν Ἀϊτανίων μαχομένων, δὲν φαντάζονται ὅτι προετοιμάζεται ἐπίθεσις κατὰ τῶν Ἀρχανῶν καὶ ἔνεκα τούτου ἀρκοῦνται εἰς τὸ νὰ τηρῶσι καλῶς τὰς θέσεις των. Ἡ μάχη πρὸς τὸ μέρος τῆς Πεδιάδος ἐξακολουθεῖ πάντοτε μετὰ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως, ἀλλὰ δὲν φαίνεται μέλλουσα νὰ λάβῃ μεγαλύτεραν φάσιν.

Εἶναι ἤδη ὦρα 3η σχεδὸν μ.μ. ὅτε τὸ ἐπὶ τοῦ Γιούκτα μικρὸν πυροβόλον ἀκούεται κροτοῦν τρίς, ἐνῶ ἐσπευσμένως ἀγγελιαφόρος κατήρχετο τὸ ἀπόκρινον ὄρος, καὶ ἀπὸ τοῦ μέσου αὐτοῦ ἀρχεται φωνῶν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι πανστρατιᾶ ἐξέρχονται τοῦ Ἡρακλείου. (1) Πάραυτα οἱ ἡμέτεροι σπεύδουσι νὰ καταλάβωσι τὰς θέσεις αὐτῶν, πλὴν μόνις ἀφικνοῦνται ἐκεῖ βλέπουσιν ἅπαν τὸ πρὸ αὐτῶν πεδίων νὰ καλύπτηται ὑπὸ ἀναριθμητῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἐπισειόντες ἑκατόντάδα σημαίων καὶ διὰ βήματος, ἐκδηλοῦντος ὄλην τὴν ἀγρίαν αὐτῶν χαρὰν ἐπὶ τῇ βεβαίᾳ νίκῃ των, βαίνουσιν ἐναντίον τῶν Ἀρχανῶν κατὰ πυκνάς φάλαγγας. Τὸ ἐν τῷ ἐλαίῳ τῶν Πατσιδῶν τοποθετημένον Τάγμα ποιεῖ ἑναρξιν τοῦ πυρός καὶ δι' ἐφόδου καταλαμβάνει τὸν λόφον Τζέ, ὃν ὑπερήσπιζον οἱ Ἀποκορωνιώται καὶ ὁ ἐξ Ἀμαρίου ὄπλαρχηγὸς Ι. Ζαμπετάκης· ἀλλὰ πρὸ τῆς ὄρμῃς ἐκείνης καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἐχθροῦ ἀναγκάζονται νὰ καταλίπωσι τὴν ἀναπεπταμένην θέσιν, διαφιλονικήσαντες βῆμα πρὸς βῆμα τὸ ἔδαφος, διὸ πολλοὶ αὐτῶν ἐκινδύνευσαν νὰ πέσωσιν αἰχμάλωτοι.

Αἱ δυνάμεις ἡμῶν τῶν ἐν Ἀρχάναις ἀνέρχονται εἰς 900, διότι πολλοὶ ὄπλοφόροι τῶν περίξ ἐπαρχιῶν, ἅμα τῇ εἰδήσει τῆς χθεςινῆς μάχης, ἧς ἡ σφοδρότης ἀντήχησε μέχρις ἀποστάσεως πολλῶν δεκάδων χιλιομέτρων, διὰ νυκτὸς ἐκκινήσαντες τῶν χω-

(1) Αἱ ἐκ τοῦ Ἡρακλείου ἐξοδοὶ τῶν Ὀθωμανῶν, δὲν ἐγίνοντο ἐξ ἑνὸς μέρους, ἀλλ' ἐκ τῶν διαφόρων τοῦ φρουρίου πολῶν καὶ εἶτα κατὰ τὰς προηγουμένας συνεννοήσεις των ἔβαινον ἢ κατὰ τῶν Ἀρχανῶν ἢ κατὰ τοῦ Μαλεβουζίου· ἐπίσης καὶ ὁ στρατὸς τμηματικῶς ἐξήρχετο τῆς πόλεως.

ρίων των εἶχον ἀφίχθῃ εἰς τὴν κωμόπολιν. Εἰς τοὺς 900 τούτους προστιθέμενοι καὶ οἱ μαχόμενοι Πεδιαδίτται ἀνεβίβαζον τὸν ὄλον ἀριθμὸν τῶν Χριστιανῶν εἰς 1200. Τὰ ὄχυράματα τῆς Δ πλευρᾶς καὶ τὸν Γιούκταν καταλαμβάνουσιν οἱ ἡμίσεις τῶν Ἀρχανιωτῶν, οἱ Μονοφατσιῶται, Βιαννίται καὶ Μεσσαρίται ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Σπ. Ἀγαπάκην, Ν. Χατζάκην, τοὺς ὄπλαρχηγούς Ἄνδ. Μανουσάκην, Γ. Ἰνιωτάκην, Ἐμμ. Τσιτσοῦν, Γ. Ἀναγνωστάκην, ἐκ Μονοφατσιῶν, καὶ ἄλλους, οἱ Ἀποκορωνιῶται ὑπὸ τοὺς Δημ. Σεργιάκην καὶ Κ. Γαλανάκην, ἔχοντες τὴν γενικὴν ἐποπτείαν τῆς μάχης κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην τοῦ Ἀρχηγοῦ Γ. Νικολιωτάκη· τὸ ἐν κάτω Ἀρχάναις σφηνοειδὲς ἐχύρωμα πεντηκοντὰς Ἀρχανιωτῶν ὑπὸ τινὰς καπετάνιους. Κατὰ τὴν Α πλευρὰν τὸ κεντρικὸν ὄχύρωμα «Βιόλα», ἵνα ἐκεῖθεν ἔχη τὴν ὄλην διεύθυνσιν τῆς μάχης, καταλαμβάνει ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων μετὰ τῶν διμοιριῶν τοῦ λοχαγοῦ Γ. Κοκκινιάκη καὶ τοῦ ὑπολοχαγοῦ Ἡ. Βουτιερίδου καὶ ἐτέρων εἴκοσιν Ἀρχανιωτῶν, τὸ ὄχύρωμα εἰς τὴν θέσιν «Σημειανοῦ Τρόχαλοι» ἢ διμοιρία τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Νικ. Χρυσούδη μετὰ τῆς διμοιρίας τοῦ ἀσθενούντος Δ. Θεοφιλάτου καὶ 30 Ἀρχανιωτῶν, τὸ ὄχύρωμα «Χωματόλακκος» ἢ διμοιρία τοῦ ὑπολοχαγοῦ Χρ. Μπρισιμιτζάκη καὶ τινες Ἀρχανιωτῶν, καὶ τὰς ἄλλας ὄχυρὰς θέσεις καὶ τοὺς ἀριστοὺς ἐλαιῶνας οἱ λοιποὶ ὀπλοφόροι, κατὰ μικρὰς ομάδας ὑπὸ διαφόρους καπεταναίους. Ὁ ἀρχηγὸς Ἀρχανῶν Γ. Καπετανάκης μένει εἰς τὸ ὄχύρωμα «Πατητήρια» κρατῶν παρ' αὐτῷ μικρὰν ἐφεδρείαν, ἵνα ἐνίσχυση ἐν ἐνάγκῃ τὸ μᾶλλον κινδυνεῦον μέρος καὶ ἵνα ἐξαποστέλλῃ φυσίγγια εἰς τοὺς μαχομένους.

Τὸ πυροβόλον ὑπὸ τὸν Γ. Μπρισιμιτζάκην ἔχει ἤδη ἀφίχθῃ εἰς τὸ πυροβολεῖόν του ἐπὶ τοῦ Γαλανοῦ Παπουριοῦ καὶ μία διμοιρία ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ν. Νταφώτην, τάσσεται ὡς στήριγμά του, κατ' αἰτήσιν αὐτοῦ τοῦ Μπρισιμιτζάκη. Πυρομαχικὰ εἶχον ἔλθει εὐτυχῶς ἐκ Μαλεβυζίου, τοῦ διοικητοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ ζητήσαντος τοιαῦτα μετὰ τὴν μάχην τῆς χθὲς ἐσπευσμένως παρὰ τοῦ κ. Κόρκακα δι' ἀγγελιοφόρου, ἀναχωρήσαντος ἐξ Ἀρχανῶν περὶ τὸ μεσονύκτιον.

Μόλις τὰ διάφορα σώματα εἶχον καταλάβει τὰς θέσεις αὐτῶν, τὸ πῦρ λυσσῶδες ἄρχεται ἐξ ὅλων τῶν σημείων· οἱ Τουρκοκρῆτες ἀκράτητοι προχωροῦσι πανταχόθεν καὶ τὸ ἐν Σκαλιάνῳ πυροβολικὸν βάλλει διὰ συμπυκροτήσεων ἐναντίον ἡμῶν· αἱ δίδες του ἄλλαι μὲν ἐκρηγνύμεναι, ἄλλαι δὲ μὴ, πίπτουσι πρὸ τῶν ὀχυρωμάτων μας, ἀνασκάπτουσαι τὸ ἔδαφος· ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἄρχεται τοῦ πυρός καὶ τὸ ἡμέτερον πυροβόλον, βάλλον κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ· μετὰ τὴν τρίτην δίδα ἐν τῶν πυροβόλων τοῦ ἐχθροῦ σιγᾷ, ἀνατραπὲν ὑπὸ τῆς εὐστόχου βολῆς. Οἱ ἐπὶ τοῦ Τζέ ἀναβάντες νιζάμιδες προσβάλλονται ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων «Καταρχανίτικης — Κεφάλας» καὶ «Βιόλας» διὰ διασταυρουμένων σχεδὸν πυρῶν καὶ ἔνεκα τούτου ὑποχωροῦσιν ἐπ' ὀλίγων· πλὴν οἱ Τουρκοκρῆτες ὅλον ἐν προχωροῦσι καὶ τοποθετοῦσι τὰς σημαίας αὐτῶν εἰς ἀπόστασιν 600 μόνον μέτρων ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν κατὰ δὲ τὴν Α πλευρὰν καὶ εἰς ὀλιγωτέραν τῶν 300, προφυλασσόμενοι ὀπισθεν τῶν ἀμυγδαλεῶν, ἐλαιῶν ἢ ἄλλων προχείρων ὀχυρωμάτων. Ἡ χθεσινὴ αὐτῶν ἐπιτυχία τοὺς ἔχει ἀποθρασύνει καὶ θεωροῦσι τὴν νίκην πλέον ἢ βεβαίαν, πολλοὶ δὲ πεπεισμένοι περὶ τῆς πτώσεως τῶν Ἀρχανῶν ὄρωνται φέροντες ἄσκους καὶ σάκκους, ἵνα μετακομίσωσι δι' αὐτῶν τὰ λάφυρα!

Οἱ ἐν τῷ ὀχυρώματι «Βιόλα» ὑπὸ τὸν Διοικητὴν ὑφίστανται τὴν σφοδροτέραν ἐπίθεσιν, διότι ἔχουσι πρὸ αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἐχθροὺς, ἐνῶ συγχρόνως δέχονται καὶ τὰς σφαίρας πολλῶν ἐξ ἄλλων μερῶν· ὁ κίνδυνος κατὰ τὸ μέρος τοῦτο εἶναι μέγας, ἀλλ' εὐτυχῶς οἱ ἐν τῷ ὀχυρώματι τῆς θέσεως «Σημειανοῦ τρόχαλοι» ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Χρυσούδην, φέρουσι διὰ τῶν εὐστόχων πυρῶν τῶν μέγαν ἀντιπερασπισμὸν καὶ οἱ ἐν ταῖς δύο ὀχυρώμασι χαιρετίζονται διὰ ζητωκραυγῶν ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τῶν ταύτη. Οἱ κατὰ τὴν Δ πλευρὰν ἀμύνονται ὅσον τὸ δυνατόν εἰς τὰς ἐξ ἴσου λυσσῶδεις τῶν ἐχθρῶν ἐπιθέσεις ἀπὸ τοῦ Στεριανοῦ, Σουλάμου καὶ Μαραθίτου, ἐνῶ καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Γιούκτα κατέρχονται πρὸς τὰς ὑπερῆας αὐτοῦ, ὁπόθεν, ὀχυρωθέντες ὀπισθεν ἰσχυρῶν φυσικῶν χαρακωμάτων, ἀποκρούουσι πολυακρίτους Τουρκοκρῆτας, προσπαθοῦντας ν' ἀνέλθωσιν ἐπ' αὐτοῦ.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ Σεφκή πασᾶς, ἐξελθὼν τοῦ Σκαλινοῦ μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του, δι' ἐφίππων ἀγγελιαφόρων μεταβιβάζει τὰς διαταγὰς του εἰς τὰ διάφορα μαχόμενα σώματα, ἅτινα ἀκαταπαύστως μετακινουῦνται. Τὸ ἵππικὸν των, συναθροισθὲν ἐκ διαφόρων μερῶν εἰς τὸ μεταξὺ τῆς περιφερείας Τζέ και τοῦ χωριδίου Πατσίδες ὀμαλὸν ἔδαφος, ἐτοιμάζεται πρὸς ἔφοδον, ἣν και ποιεῖ μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοὺς ἀπαισίους ἀλαλαγμοὺς τῶν ἀτάκτων· ἀλλὰ τὸ πυροβόλον ἡμῶν, στραφέν κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν ἐναντίον του, ρίπτει τὴν πρώτην κατ' αὐτοῦ ὀβίδα και ἀμέσως τὴν δευτέραν, ἥτις πεσοῦσα εἰς τὸ κέντρον και ἐκραγεῖσα ἐπιφέρει ἀπερίγραπτον ταραχὴν· θεᾶται ἵππεὺς ἀνατινασσόμενοι εἰς τὸν ἀέρα· τρίτη ὀβίς ἐπιφέρει κυριολεκτικῶς ὄλεθρον και τὸ ἵππικὸν, κατασυντριβόμενον και ὑπὸ τῶν πυρῶν τῶν ἐν τῇ Βούλα και Καταρχανίτικῃ Κεφάλῃ, ἐν μεγάλῃ παραζάλῃ ὑποχωρεῖ ἀσύντακτον και γιουχαϊζόμενον σαρκαστικῶς ὑπὸ τῶν Κρητῶν. Τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἐχθροῦ ἐνεργεῖ σήμερον καλῶς, διότι αἱ ὀβίδες του πίπτουσι ὀλίγα μέτρα πρὸ τῶν ὀχυρωμάτων μας, τινὲς δὲ και συρίζουσι ἀνωθεν τῶν κεφαλῶν μας, ἀλλ' εὐτυχῶς οὐδεμίαν βλάβην ἐπιφέρουσι· τὸ δὲ μοναδικὸν ἡμῶν πυροβόλον, ἠναγκασμένον νὰ στρέφηται κατὰ διαφόρους διευθύνσεις, ὀπόθεν ἐφαίνετο μεγαλιέτερος ὁ κίνδυνος, κροτεῖ κατ' ἀραιότερα διαστήματα· εὐτυχῶς ὁ ἀνδρεῖος Μπρισμιτζάκης εὐρίσκει λίαν ταχέως και ἀκριβέστατα τὰς ἀποστάσεις και τοῦτο μετριάζει κατὰ τι τὴν βραδύτητα τῆς ἐξαποστολῆς τῶν ὀβίδων. "Ω ! ἐὰν ὑπῆρχεν ἐνταῦθα και τὸ ἄλλο πυροβόλον, ὁποῖον θρίαμβον ἠθέλομεν ἄρει· ἤδη καταφαίνεται ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἐν Ἀρχάναις χρησιμότης.

Ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν Ἀιτανίων οἱ ὑπὸ τὸν Γ. Κοκκινάκη και τοὺς λοιποὺς ἔχουσι προχωρήσει, προσβάλλοντες πλαγίως τὸν ἐχθρὸν, ὅστις στρέφει ἰσχυράν και κατ' αὐτῶν δύναμιν, δεκατισθεῖσαν ὅμως ὑπὸ τοῦ εὐστόχου πυρός· Στρέφεται κατ' αὐτῶν και τὸ ἵππικὸν, ἵνα δι' ἐπελάσεως τοὺς ἐκτοπίσῃ τῶν θέσεών των, ἀλλὰ και τοῦτο, δεκατισθὲν, ὑποχωρεῖ ἀπρακτον.

Τὸ πῦρ τρομερὸν καθ' ὄλην τὴν γραμμὴν ἐξερεύγεται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· ὁ καπνὸς ἐπισκοτίζει τὰ πάντα και ὁ κρό-

τος τῶν ὄπλων συνεχῆς, ἀκατάπαυστος, συνταράσσει τὸν αἰθέρα. Οἱ Τουρκοκρῆτες ἐν οἷς διακρίνονται κυρίως διὰ τῷ τολμηρὸν αὐτῶν οἱ Ἀμπαδιῶται, οἱ Βεγγάζιοι, οἱ Ἄραβες καὶ πάντες οἱ λοιποὶ, οἱ πολλὰ τῆς Ἀσίας μέση ἀντιπροσωπεύοντες αἰμοχρεῖς τόραννοι ὄλονέν καὶ προχωροῦσιν, ὅπως ἐκτελέσωσι τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν περὶ καταλήψεως τῶν Ἀρχανῶν. Οἱ ἡμέτεροι οὐδὲ κατὰ βῆμα ὑπερβαίνοντες τὴν γραμμὴν τῶν ὄχυρωμάτων, ἀμύνονται σθεναρῶς καὶ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς βάλλουσι κατὰ τοῦ ἔκφρονος ἐχθροῦ.

Ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων ὀρθῶς ἐν τῷ ὄχυρώματι «Βιόλα» ἐπισκοπεῖ διὰ τῶν τηλεσκοπιῶν τοῦ ὄλον τὸ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλ' ἡ θέα του στρέφει ἐναντίον τοῦ κατεχομένου ὑπ' αὐτοῦ ὄχυρωματος τὴν σφοδροτέραν τοῦ ἐχθροῦ προσβολήν· ἡ «Βιόλα» προσβάλλεται ἐκ τριῶν σημείων· καὶ ἐκ τοῦ Τζέ καὶ ἐκ τοῦ δεξιόθεν τῶν Κάτω Ἀρχανῶν ἐλαιῶνος καὶ ἐκ τῶν πρὸ αὐτῆς εἰς ἀπόστασιν 200 μέτρων ἀμυγδαλεῶν· αἱ σφαῖραι συρίζουσι ἄνωθεν ἡμῶν ἀπαισίως καὶ κλαθεύουσι τὴν ὀπισθεν τοῦ διοικητοῦ ἐλαίαν, ἣτις ἔχει γίνεαι σημεῖον σκοπεύτους εἰς πάντας. Σφοδροτάτην ἐπίθεσιν ὑφίσταται καὶ ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Χρυσούδης κατὰ τὴν θέσιν «Σημειανοῦ τρύχαλοι»· ἀμύνεται ἀπεγνωσμένως μὲ τοὺς ὑπ' αὐτῶν ὁ ἀνδρεῖος νέος, ἀλλὰ πολλοὶ τῶν πολεμιστῶν του, ἀποδειλιῶντες πρὸ τῆς ὀρμῆς τῶν πολυαρίθμων ἐχθρῶν καὶ στερούμενοι σχεδὸν καὶ φυσιγγίων, τείνουσι νὰ ὑποχωρήσωσι, πλὴν, ὡς ἐκ μηχανῆς, θεὸς εἰσέρχεται κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν εἰς τὸ ὄχυρωμα μετὰ εἴκοσι νέων μαχητῶν ὁ ἀσθενῶν ὑπολοχαγὸς Δ. Θεοφιλάτος, ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ ὁποίου, αἰσχυρθέτες οἱ τείνοντες νὰ ὑποχωρήσωσι, καταλαμβάνουσι καὶ πάλιν τὰς θέσεις των καὶ διὰ φυσιγγίων ἐφοδιασθέντες λυσσῶδῶς βάλλουσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐνθαρρυνόμενοι καὶ ὑπὸ τῆς ἀταραξίας τοῦ Θεοφιλάτου καὶ τοῦ Χρυσούδη, οἵτινες καὶ αὐτοὶ πυροβολοῦσιν ὀρθίως. Κατὰ τὴν ἄκρην τοῦ δεξιῦ ἀπὸ τοῦ ὄχυρωματος τῆς θέσεως «Χωματόλακο» γενναίως μάχεται καὶ ὁ ὑπολοχαγὸς Χ. Μπρισιμιτζάκης μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπιλέκτους καὶ Κρητας, οἵτινες ἐξουδετεροῦσι πᾶσαν τοῦ ἐχθροῦ κίνησιν τείνουσαν εἰς ὑπερφάλαγγισιν ἡμῶν.

Εἰς τὴν Δ πλευρὰν ἡ μάχη εὐρίσκεται εἰς τὸ ζενιθ αὐτῆς· ἅπαν τὸ ἐκεῖ ἔδαφος συνταράσσεται ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὅπλων καὶ ἀνασκάπτεται ὑπὸ τῶν ἐκρηγνυομένων ἐχθρικῶν ὀβίδων· οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀρχανιωτῶν, Μονοφατσιωτῶν, Βιαννιτῶν καὶ Μεσσαριτῶν, προκινδυνεύοντες καὶ ἐκτιθέμενοι εἰς τὰς βροχηδὸν πιπτούσας σφαῖρας, παροτρύνουσι τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ὀπλίτας νὰ κρατῶσι τὰς θέσεις των καὶ νὰ ἀποκρούωσι τὰς ἀλλεπαλλήλους τῶν ἐχθρῶν ἐπιθέσεις. Αἰφνης πρὸ τῶν κάτω Ἀρχανῶν ἀναφαίνονται ἱκανοὶ ἐχθροὶ προσπαθοῦντες νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὰς καὶ ἐκεῖθεν ἐκ τοῦ πλαγίου νὰ προσβάλλωσι τοὺς ἀπὸ τῆς Καταρχανίτικης Κεφαλᾶς μαχομένους· τοῦ κινδύνου τούτου ἀμέσως ἀντιλαμβάνονται οἱ ἐν τῇ ἄνω θέσει καὶ οἱ ἐν τῇ Βιόλα καὶ διὰ ταχέος πυρὸς προσβάλλουσιν αὐτούς, ἐνῶ συγχρόνως ὁ ἀρχηγὸς Νικολιωτάκης δρομαῖος μετὰ τριακοντάδος μαχητῶν κατέρχεται ἀπὸ τῆς Δ πλευρᾶς καὶ καταλαμβάνει τὸ νεκροταφεῖον τοῦ ἐπαπειλουμένου χωρίου. Οἱ προχωρήσαντες Ὀθωμανοὶ προσβαλλόμενοι ἤδη καὶ κατὰ μέτωπον ὑπὸ τοῦ Νικολιωτάκη τρέπονται ἀμέσως εἰς ἄτακτον φυγὴν καὶ τινες ἐξ αὐτῶν κινδυνεύουσι νὰ πέσωσι καὶ αἰχμαλώτοι, ἀλλὰ σώζονται ἐκ τῆς ἀνωμαλείας τοῦ ἔδαφους.

Τὸ πυροβόλον ἡμῶν κροτεῖ συνεχῶς καὶ αἱ ὀβίδες του ἐπιφέρουσι μεγάλην θραῦσιν· ἀλλ' αἱ σφαῖραι συρίζουσιν ἄνωθεν τῶν κεφαλῶν τῶν πυροβολητῶν, πολλαὶ δὲ τούτων καὶ ἀνασκάπτουσι τὸ χῶμα τοῦ πυροβολείου· τινὲς τῶν ἀνδρῶν τοῦ πυροβόλου δεικνύουσι σημεῖα ἀποδειλιάσεως, πλὴν πάραυτα συνέρχονται καὶ προθυμότερον ἐκτελοῦσι τὸ καθήκον των, αὐστηρῶς ἐπιτιμηθέντες ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ των Ι. Μπρισιμιτζάκη, ἀψηφούντος πάντα κινδύνου. Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν σιγᾶ· βάλλει ἐπανειλημμένως καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ τῶν Πεδιαδιτῶν, οἵτινες ὀλονὲν καὶ κερδίζουσιν ἔδαφος. Ἀπὸ τῆς θέσεως «Κακὴ-Ράχη» πλαγίως τοῦ χωρίου Αἰτάνια ἀναφαίνεται ἤδη καὶ ὁ Γεν. ἀρχηγὸς Πεδιάδος Α. Τρυφόπουλος μετ' ἀρκετῶν πολεμιστῶν, καὶ ἐπασχολεῖ σπουδαίως τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν ὀπισθεν αὐτοῦ σχεδόν.

Τὰ πολυάριθμα Ὀθωμανικὰ στίφη ἀπαύστως μετακινουῦνται μετὰ φοβερῶν ἀλαλαγμῶν καὶ αἱ σημαῖαι των, αἱ ἐρυθροβαφεῖ

καὶ ἀπαίσιοι, κυματίζουσιν εἰς τὸν ἀέρα· πολλοὶ ἀξιωματικοὶ διατρέχουσι τὴν γραμμὴν τῶν μαχομένων καὶ προτρέπουσιν αὐτοὺς εἰς ἰσχυροτέρας ἐφοδούς, αἵτινες ὅμως πᾶσαι ἀποκρούονται ὑπὸ τοῦ εὐστόχου ἡμῶν πυρός. Ἦδη μεταξὺ τῶν Τούρκων ἀξιωματικῶν διακρίνονται καὶ τέσσαρες μὲ ἐρυθρὰς στολάς, ἐνῶ πέραν πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Σκαλανίου καὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ Ἡρακλείου φαίνεται παρατασσόμενος εἰς λόχος μὲ παράδοξον ἐνδυμασίαν· ὁ Θεὸς γὰρ μᾶς συγχωρήσῃ, ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι εἶναι Ἄγγλοι. Ἴσως ἐξήλθον ὡς θεαταί.

Εἶνε ἤδη ὥρα 5 1)2· ὁ ἐχθρὸς ἔχει ἀνασυνταχθῆ καθ' ἕλην τὴν γραμμὴν, ἐνῶ τὸ πῦρ ἡμῶν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐπαύσατο. Ἀπὸ τοῦ Γιούκτα μέχρι τοῦ Χωματολάκκου καὶ τῶν Ἀιτανίων φοβερὸς ἀλαλαγμὸς ἀκούεται ἐκ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ τὰ ἀ' Ἀλλάχ-Ἀλλάχ» συνοδεύουσιν αἰῦβρεις «ταβλόπιστοι, μουτῆδες, π...» καὶ ἀκάθεκτος ἐνεργεῖται ἐφοδὸς· ἀποκρούονται καὶ πάλιν οἱ ἐχθροὶ πανταχῶθεν καὶ μόνον εἰς τὸ ἐναντι τοῦ ὀχυρώματος «Βιόλα» ὅμαλόν ὅπως οὖν ἔδαφος προχωροῦσι μέχρις ἐκατὸν πεντήκοντα πρὸ ἡμῶν μέτρων, διακρίνουσιν ἤδη ὀρθὸν τὸν Διοικητὴν τῶν Ἐπιλέκτων καὶ συνεχῆς πῦρ διευθύνουσι κατ' αὐτοῦ, ὅστις ἀτάραχος, μεγαλοπρεπῆς ἐν τῷ κινδύνῳ, προσδέχεται τὰς ἀναριθμήτους σφαίρας, διαβολικῶς συριζούσας περὶ αὐτόν. Τὸ τάγμα τῶν Νιζάμιδων ἔχει ἀνέλθει καὶ πάλιν τὸν λόφον Τζέ καὶ προσπαθεῖ ν' ἀναβιβάσῃ ἐπ' αὐτοῦ δύο πυροβόλα, καταβάλλον ὑπερανθρώπους πρὸς τοῦτο ἀγῶνας· τὸ ὀχύρωμα «Βιόλα» προσβάλλεται ἐκ τριῶν σημείων καὶ αἱ ἐν αὐτῷ εἰσὶν ἠναγκασμένοι ν' ἀποκρίνονται εἰς τὸ λυσσαλέον τῶν σημείων ἐκείνων πῦρ, ἕνεκα τούτου δὲ εὐρίσκονται μετ' ὀλίγον ἄνευ φυσιγγίων, διότι οὐδεὶς ἐτόλμα γὰρ φέρῃ τοιαῦτα. Οἱ ἐχθροὶ ἀπέχουσιν ἤδη περὶ τὰ ἐξήκοντα μόνον μέτρα καὶ ὁ κίνδυνος ἐπικρέμαται. Διατάσσεται ὁ λοχαγὸς Κοκκινάκης γὰρ σπεύσῃ πρὸς μεταφορὰν φυσιγγίων καὶ ἀτάραχος ἡ ἡρωϊκῶς νεανίας ἐξέρχεται τοῦ ὀχυρώματος ὑπὸ τὴν βροχὴν τῶν σφαιρῶν, μὲ τὴν βεβαιότητα τοῦ θανάτου, σπεύδων πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς. Τὰ ὀλίγα ὑπάρχοντα φυσιγγία δίδονται εἰς τοὺς καλλιτέρους σκοπευτάς, αἵτινες συγκρατοῦσι κατὰ τι τὴν πρῶτον

τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλ' ἡ στιγμή εἶναι κρίσιμος καὶ τοῦτο ἀναγκάζει τὸν Διοικητὴν νὰ προβῇ εἰς τὸ τελευταῖον τόλμημα, πρὸς σωτηρίαν τῆς θέσεώς του, διότι ἂν οὗτος ὑπεχώρει, τίς θὰ ἔμεινε εἰς τὴν θέσιν του, ὅταν ἐβλεπε τὸν Νταφώτη φεύγοντα; Ὅθεν ἀταράχως καὶ σοβαρῶς φωνεῖ πρὸς τοὺς Ἐπιλέκτους του, οἵτινες μόνον ἔμενον πλησίον του « — Παι-διὰ θὰ πεθάνουμε ὅλοι ἐδῶ, γιὰ νὰ μὴν ἰδοῦμε σφαζόμενα τὰ γυναικόπαιδα. — Ὅλοι ἐδῶ! » ἀποκρίνονται οἱ Ἐπιλέκτοι καὶ ὡς ἵνα ἐναργεστέραν καταστάσῃ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ὁ λοχίας Δημ. Κυριαζῆς ἐγείρεται καὶ « — Μπουρμάδες! ἐδῶ εἶναι οἱ Λιάπηδες τοῦ Νταφώτη! » κράζει γελῶν. Δαιμόνιος συριγμὸς σφαιρῶν ἀποκρίνεται εἰς τὴν πρόκλησιν ταύτην τοῦ ἀνδρείου νέου, ὅστις ὅμως οὐδὲν ἔπαθεν, τῶν σφαιρῶν σεβασθεισῶν ἕως τὴν ἀνδρείαν του, ἐνῶ καὶ ὁ ἀνθυπασιπιστῆς Δ. Παπαντωνίου ἀπέτεινε εἰς αὐτοὺς ἄλλην πρόκλησιν. Ἦδη ὁ Διοικητὴς σαλπίζει διὰ τῆς μικρᾶς σάλπιγγός του καὶ διατάσσει νὰ ζητωκραυγάζωμεν. Εἰς τὰ ὀξέα σαλπίσματά του καὶ τὰ μεθυσιμένα ἡμῶν «ζήτω», ἀποκρίνονται ἡ σάλπιγξ τοῦ Τάγματος ἀπὸ τοῦ ὀχυρώματος τοῦ ὑπολοχαγοῦ Μπρισιμιτζάκη, ἡ σάλπιγξ τοῦ Πυροβολικοῦ, τὰ παρατεταμένα «ζήτω» ἀπὸ τῶν ἄλλων ὀχυρωμάτων, χωρὶς νὰ ἐνοῆ τις τί σημαίνουν ταῦτα. « — Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη! » διατάσσει ὁ Διοικητὴς καὶ ὁ ἄθάνατος τῆς ἐλευθερίας ὕμνος ἐκπέμπεται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀντὶ σφαιρῶν. Αἱ ζητωκραυγαὶ ἰσχυραὶ ἐξακολουθοῦσι πανταχόθεν καὶ ἀφικνοῦνται μέχρι τῶν πρὸ τῶν Ἀϊτανίων Πεδιαιδιτῶν, οἵτινες βροντωδῶς ἀποκρίνονται εἰς ταύτας.

Αἴφνης ἀνωθεν τοῦ πυροβόλου ἐπιφαίνεται λευκὸς καὶ ἄσπιδος ἐκ νέφους Σταυρός, * ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ ὁποίου δάκρυα πίστεως καὶ συγκινήσεως ρέουσιν ἀπὸ πάντων τοὺς ὀφθαλμούς· συγχρόνως σιμῆνος περιστροφῶν, ἄγνωστον πόθεν φυγουσῶν, δ'έρχεται ἀνωθεν τῶν κεφαλῶν μας. « Θάρρος παιδιὰ, φωνεῖ ὁ Διοικητὴς, νὰ ὁ Σταυρός! ἔχουμε νίκη, νὰ τὸ σημεῖον! » Τὸ τηλεβόλον μας

* Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἀφηγήθημεν ἐν ἐκτάσει ἀπὸ τῆς ἐφημερίδος « Ἄστυ » ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 7ης Ἰουνίου 1897.

κροτεῖ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν, βάλλον κατὰ τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου Τζέ νιζάμηδων, καὶ ἡ βολιδοφόρος ὄβρις εὐστόχως βληθεῖσα ἐκρήγνυται ἀνωθεν τῶν κεφαλῶν αὐτῶν, καὶ πρὶν εἰσέτι συνέλθωσι δευτέρα καὶ τρίτη κατασυντρίβουσιν αὐτούς. Αἱ σημαῖαι τῶν αἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς σημεῖον σκοπεύσεως εἰς τὸν γενναῖον Μπρισμιτζάκη, ἀναλαμβάνονται καὶ οἱ προσπαθοῦντες νὰ τοποθετήσωσι τὰ πυροβόλα τρέπονται εἰς φυγὴν. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ πυροβόλου τρομάζει καὶ τοὺς πρὸ τῆς «Βιόλας» οἵτινες σταματῶσιν, ὅτε ὁ Διοικητὴς φωνεῖ καὶ πάλιν πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν «ἐφ' ὅπλου λόγῃ νὰ τοὺς τρομάζωμεν» καὶ οἱ ἐπίλεκτοι παρὰ φρονες ὑπὸ χαρᾶς καὶ οὐδόλως τὸν κίνδυνον σκεπτόμενοι ἐγείρονται καὶ προσαρμύζουσιν εἰς τὰ ὅπλα τὰς λόγχας τῶν, ζητωκραυγάζοντες ταῦτοχρόνως. Πῦρ σφοδρὸν ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ χαιρετίζει τὴν ἔγερσιν ταύτην, ἀλλ' εὐτυχῶς οὐδεμίαν ἀπώλειαν ἀριθμοῦμεν εἰμὴ τὴν θραῦσιν τριῶν ὅπλων· πλὴν αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου πίπτουσι ἐπὶ τῶν λογγῶν κατέστησαν αὐτὰς τόσον λαμπράς, ὥστε ἀφελκτως θὰ ἐνέπνευσαν τὸν φόβον εἰς τὸν ἐχθρὸν, ὅστις, ὡς ἔχων δοκιμάσει καὶ ἄλλοτε τὴν δύναμιν τῆς λόγχης μας, ὑποχωρεῖ περὶ τὰ ἑκατὸν μέτρα. Ἦδη εἰσπηδᾷ εἰς τὸ ὄχυρωμα καὶ ὁ ἀνδρεῖος Κοκκινάκης φέρων ἐπ' ὤμων κινώτιον φυσιγγίων· πάραυτα ταῦτα διανέμονται εἰς τοὺς ὀπλίτας καὶ ἀρχεται σφοδρὸν πῦρ κατὰ τοῦ ἐπανερχομένου ἐχθροῦ, ἐνῶ τὸ πυροβόλον κροτεῖ καὶ πάλιν ἐκπέμπον βολιδοφόρον κατ' αὐτῶν ὀβρίδα.

Αἱ ζητωκραυγαὶ ἐξακολουθοῦσι καθ' ἕλην τὴν γραμμὴν, δίδοντας τὸ σύνθημα τοῦ Διοικητοῦ, καὶ ταύτας διαδέχονται ταχέα πυρὰ ἐξ ὅλων τῶν ὄχυρωμάτων. Ὁ ἐνθουσιασμὸς κατέχει πάντας καὶ πολλοὶ Κρήτες δεικνύουσιν ἐπιθυμίαν πρὸς ἔφοδον, ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συγκαταοῦσιν αὐτούς, ἵνα μὴ ἐκτεθῶσιν εἰς ἀνωφελεῆ κίνδυνον· ἀρεῖ νὰ κρατήσωμεν τὴν γραμμὴν τῶν ὄχυρωμάτων μας. Ὁ καπνὸς καὶ πάλιν ἐπισκοτίζει τὰ πάντα καὶ μόλις διακρίνονται αἱ διάφοροι τοῦ ἐχθροῦ κινήσεις, ἐτοιμαζομένου διὰ νέαν ἔφοδον.

Ἀπὸ τῆς Δ πλευρᾶς τὸ πῦρ ἐνισχύεται ἐπὶ μᾶλλον, διότι οἱ ἐχθροὶ λυσσώδεστερον ἐπιτίθονται κατὰ τῶν ἡμετέρων, οἵτινες

ατάραχοι παραμένουσιν ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν αὐτῶν. Οἱ Τουρκοκρῆτες μαινόμενοι διὰ τὴν ἀποτυχίαν των ταύτην ἐκρήγγυνται εἰς ὕβρεις καὶ μετὰ μεγάλης μανίας ἐπιτίθενται καθ' ἑλων τῶν θέσεών μας, πεποιθότες εἰς τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ὅτι τέλος θὰ γίνωσι κύριοι τῶν Ἀρχανῶν. Διὰ πλαγίας τινὸς κινήσεως σῶμα ἐκ 400 περίπου ἀτάκτων καὶ 100 ἰππέων προσπαθεῖ νὰ υπερβῆ τὸ δεξιὸν ἡμῶν κάτωθεν τοῦ ὀχυρώματος «Χωματόλακκος», ἐξ οὗ ἀπεγνωσμένως προσβάλλει αὐτοὺς ὁ ὑπολοχαγὸς Χρ. Μπρισμιτζάκης τὸν κίνδυνον ἰδὼν ὁ ὀλίγον πρὸ τοῦ πυροβολείου μαχόμενος λοχαγὸς Ν. Νταφώτης, σπεύδει μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν εἰς ἐνισχυσιν τοῦ Χ. Μπρισμιτζάκη καὶ διὰ σφοδροτάτου πυρὸς κατασυντρίβουσι τὸν ἐχθρὸν ἀναγκασθέντα νὰ υποχωρήσῃ, δεινῶς προσβαλλόμενος ἤδη καὶ ἐκ τοῦ Βαθέος ποταμοῦ ὑπὸ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Νικολ. Χατζιδάκη.

Ἡ μάχη ἐπὶ δύο εἰσέτι ὥρας ἐξακολουθεῖ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, τοῦ ἐχθροῦ ὄλονέν ἐπιχειροῦντος ἐφόδους πρὸς ἐκτόπισιν ἡμῶν, καὶ πάντοτε ἀποκρουομένου. Τὸ πυροβόλον μας ἔχει ἐξαντλήσει καὶ τὴν τελευταίαν ὀβίδα καὶ ἔνεκα τούτου σιγῆ· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ἔχει παύσει ἔνεκα τοῦ ἐπεληθόντος ἤδη λυκόφωτος. Ἀπὸ τοῦ ὀχυρώματος Βισόλα, οὗτινος τὸ χωματινον προπέτασμα ἔχει δεχθῆ μέχρι τοῦδε δύο ὀβίδας, αἱ διμοιρίαι τῶν Ι. Κοκκινάκη καὶ Η. Βουτιερίδου βάλλουσιν ἀκαταπαύστως κατὰ τοῦ πρὸ αὐτῶν πολυπληθοῦς ἐχθροῦ ὀχυρωθέντος ὀπισθεν ἐλαιῶν καὶ ἀμυγδαλεῶν, ἐνῶ ὁ Διοικητὴς δίδει τὸ σύνθημα τῶν ζητωκραυγῶν καὶ δι' ἀγγελιοφόρων παραγγέλει εἰς τὰ ἄλλα ὀχυρώματα νὰ μὴ ἐξέλθῃ τις αὐτῶν οὐδὲ βῆμα. Οἱ Δ. Θεοφιλάτος καὶ Ν. Χρυσούδης σθεναρῶς ὑπερασπίζουσι τὴν μάλλον ἐπικίνδυνον αὐτῶν θέσιν καὶ ὁ Ν. Νταφώτης καὶ Χρ. Μπρισμιτζάκης ἀποκρούουσι ἐπανειλημμένας τοῦ ἐχθροῦ προσπαθείας πρὸς ὑπερφάγγισιν αὐτῶν· οἱ ὀπισθεν μικρῶν ἐλαιῶν Κρῆτες τοῦ δεξιοῦ μάχονται ὡς λέοντες καὶ οὐδ' ὀλωε τοὺς ἐπηρεάζει τὸ ἀναπεπταμένον τοῦ ἐδάφους καὶ ὁ μέγας τοῦ ἐναντίον αὐτῶν ἐχθροῦ ἀριθμὸς. Κατὰ τὴν Δ πλευρὰν καὶ τὴν Γιούκταν οἱ διάφοροι ἀμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους μάχονται πρὸς τήρησιν τῶν θέσεών

των μετ' ἀπεριγράπτου λύσεως καὶ οἱ Ἀποκορωνιδῶται ποιοῦσι θαύματα ἀνδρείας, ὅτε τραυματίζεται κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ ὁ ἐξ Ἀμαρίου Ι. Ζαμπετάκης εὐτυχῶς ἐλαφρῶς. Ὁ ἀρχηγὸς Νικολιωτάκης ἀπὸ τοῦ νεκροταφείου τῶν κάτω Ἀρχανῶν ἀποδεκατίζει τοὺς ἀπαύστως ἀποπειρωμένους νὰ καταλάβωσι τὰς κάτω Ἀρχάνας καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς πάντοτε νὰ ὑποχωρῶσιν. Ἀξιωματικοὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ διατρέχουσιν ὅλην τὴν γραμμὴν τῶν ἐπιτιθεμένων καὶ παροτρύνουσιν αὐτοὺς ἐπιτίθενται ἔρρωμενέστερον. Οἱ ἀλλαγμοὶ καὶ τὰ «Ἀλλάχ-Ἀλλάχ» αὐτῶν συνταράττουσιν τὴν ἀτμόσφαιραν μετὰ τοῦ συνεχοῦς τῶν ὄπλων κρότου καὶ πανδαιμόνιόν τι νομίζει τις ὅτι ἐκεῖ τελεῖται. Οἱ ἐκ τοῦ μέρους τῶν Αἰτανίων ὑπὸ τὸν Γ. Κοκκινάκη καὶ Γ. Τυλιανάκη Πεδιαδίται πολλὰκις μέχρι τοῦδε ἐξηνάγκασαν τὸν ἐχθρὸν νὰ ὑποχωρήσῃ ἀτάκτως, ἐνῶ ἀπὸ τῆς Κακῆς Ράχως καὶ ὁ Τρουφόπουλος δεινῶς στενοχωρεῖ αὐτόν.

Ἦδη ἡ νύξ ἐπῆλθε καὶ τὰ πάντα καλύπτονται ἐκ τοῦ σκοτους καὶ ὅμως ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος ἀπὸ τοῦ Τζέ, τοῦ κάτωθεν αὐτοῦ ἐλαιῶνος, τῶν δεξιῶ τῶν κάτω Ἀρχανῶν ἐλαιοφυτειῶν, τῶν πρὸ τῆς «Βιόλας» ἐλαιῶν καὶ ἀμυγδαλεῶν τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ συνεχῆς ἀκούεται καὶ τὸ θέαμα τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἶνε ἔξοχον· νομίζει τις ὅτι ὅλη ἡ κατάφυτος ἐκείνη χώρα καίεται ἐκ τῶν πυκνῶν λάμψεων, ἐνῶ εἰς ἄλλα μέρη αἱ ἀραιότεραι λάμψεις δίδουσι τὴν εἰκόνα τῶν πυγολαμπίδων. Κρότος ὄπλων μόνον καὶ φλόγες ἐκπυροκρατήσεων κυριαρχοῦσι πάντοτε· πολλοὶ τῶν μαχητῶν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν μονομαχοῦσι σχεδόν, διότι τὸ πῦρ ἐξακολουθεῖ μὲ τὸ «φωτιὰ στή φωτιὰ.»

Ἡ σφοδρότης τῆς μάχης ἐγένετο ἀντιληπτὴ ἐπὶ μακρότατον διάστημα καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας. ὧν οἱ κάτοικοι τῶν πλησιεστέρων μερῶν σπεύδουσι πρὸς ἐνίσχυσίν μας. Ἦδη ἀφικνοῦνται καὶ οἱ ἐν Χερσοννήσῳ ἄνδρες τοῦ τάγματος μετὰ τοῦ Γ. Νταφώτη, διελθόντες διὰ τοῦ ἐπικινδύνου Κολομοδίου, καὶ λαμβάνουσι μέρος εἰς τὴν μάχην, ὡς καὶ ἄλλοι τινὲς ὀπλίται ἐξ ἄλλων μερῶν. Τέλος ὅμως περὶ ὄραν 8 1)2 ἀκούονται αἱ σάλπιγγ-

γες τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ σημαίνουσαι «παύσατε πῦρ!» καὶ μετὰ τινα λεπτὰ ὁ ἐχθρὸς ὑποχωρεῖ, ὑπὸ τοὺς γιουχαΐσμοὺς καὶ τὰς ζητωκραυγὰς ἡμῶν. Ταυτοχρόνως ὁ Διοικητὴς, παραλαβὼν τέσσαρας ὀπλίτας, ἐξέρχεται τοῦ ὄχυρώματος καὶ βαίνει πρὸς τὰ ἔμπρῳς, ἵνα κατασκοπεύσῃ τὸν ἐχθρὸν ἂν ὄντως ὑποχωρῇ· μετὰ 5 λεπτὰ ἡρεμίᾳ ἀπόλυτος ἐπικρατεῖ πανταχοῦ καὶ μόνον πέραν πρὸς τὸ Σκαλάκι ἀκούονται ἠχοῦσαι καὶ πάλιν αἱ σάλπιγγες τῶν Ὀθωμανῶν.

Καὶ ὅτε πλέον οἱ ὀπλίται εἶχον ἀναχωρήσει τῶν ὄχυρωμάτων των, διευθυνόμενοι πρὸς τὴν κωμόπολιν, ὁ Διοικητὴς τοῦ τάγματος συναθροίσας τοὺς ἄνδρας του, ὀδηγεῖ αὐτοὺς εἰς τὸν στρατῶνα, ἐν μέσῳ ἄσμάτων πολεμικῶν, ζητωκραυγῶν, εἰς ἃς ἀποκρίνονται βροντωδῶς ἄλλοι Κρηῖτες, γελῶτων καὶ ἀπεριγράπτου χαρᾶς ἐπὶ τῇ περιφανεί νίκῃ, ἣν κατηγάγομεν, τοῦ Θεοφιλάτου ἐπιφωνοῦντος «Ζήτω ἡ ἔντιμος φουκαροσύνη!» Καὶ μετὰ τοῦτο, ἡγουμένης τῆς σημαίας τοῦ Τάγματος καὶ ἠχοῦσης τῆς σάλπιγγος διερχόμεθα τὰς ὁδοὺς τῆς κωμοπόλεως ζητωκραυγάζοντες καὶ ψάλλοντες θούρια, ἵνα ἐξυψωθῇ τὸ θάρρος τῶν κατοίκων· πολλαὶ τῶν γυναικῶν γονιπετοῦσι καὶ ἐκχύνονται εἰς δάκρυα, ἐνῶ ἐπιφωνοῦσιν «Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς ξεμουστεύγῃ» (φυλάττη). Οἱ Κρηῖτες ἀγαλλόμενοι ἀκολουθοῦσι τὴν διαδήλωσιν ἥτις σταματᾷ πρὸ τοῦ δημαρχείου· αἱ ζητωκραυγαὶ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, τῆς Ἑλλάδος, τῶν Ἀρχαῶν, τῶν διαφόρων διαπρεψάντων ἀρχηγῶν πλημμυροῦσι τὸν αἰθέρα καὶ πάντες ψάλλουσιν ἄσματα ἐπινίκεια. Ἀφικνούμεθα εἰς τὸν στρατῶνα τοῦ πυροβολικοῦ, ἔπου μετὰ λατρείας ἀτενίζουσι πάντες τὸ πυροβόλον καὶ συγχαίρουσι τὸν Ἰ. Μπρισιμιτζάκη, συγκινούμενον σφόδρα ἐκ τῶν ἐκδηλώσεων ἐκείνων, ἐνῶ ὁ Δ. Θεοφιλάτος προσφωνεῖ τὸ πυροβόλον. Ἦτο στιγμή μὴ παραφροσύνης, ἡ στιγμή ἐκείνη, διότι αἱ περιστάσεις ὅφ' ἃς ἐγένετο ἡ ὄραία αὕτη μάχη καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς ἦσαν μοναδικὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Κρήτης. Ἀντιμετρήθημεν 1500 χριστιανοὶ πρὸς ἐχθρὸν παρατάξαντα ἕλας τὰς ὑπαρχούσας αὐτοῦ δυνάμεις ὑπερβκινούσας τὰς 12000 καὶ εἶχομεν ἀπωλείας ἢ μόνον τραυματίας! πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἀρχαῶν, καὶ 3 νεκροὺς καὶ

4 τραυματίας πρὸς τὸ μέρος τῆς Πεδιάδος, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ ἠρίθμουν νεκροὺς ὑπὲρ τοὺς 130 καὶ τραυματίας ὑπὲρ τοὺς 200, ὡς ἐπληροφορήθημεν ἐκ τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου οἱ Ὀθωμανοὶ ἄμα τῆ ἀφίξει των προέβησαν εἰς μεγάλας ταραχάς. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης ταύτης θὰ φανῆ ἕως ἀπίστευτον, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν ἦτο μέγας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Μετὰ τὴν μάχην. — Ἐνδείξεις τῶν ἀπωλειῶν τοῦ ἐχθροῦ. — Ἀψιμαχία. — Συνκέντρωσις Χριστιανῶν ἐν Ἀρχάναϊς.

Μετὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς νίκης οἱ Κρήτες ἄθροιοι ἔσπευσαν εἰς πὰς προφυλακὰς πρὸς φρούρησιν τῶν θέσεων ἡμῶν καὶ περίπολοι ἐστάλησαν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις πρὸς ἀνίχνευσιν τοῦ ἐδάφους· μία δὲ τούτων ἀντικρύσθη ἐξ ἀποστάσεως 100 μέτρων μὲ Ὀθωμανοὺς, συναθροίζοντας ὑπὸ τὸ φέγγος φανῶν τοὺς νεκροὺς των. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἡ προσοχὴ ἡμῶν ἐτηρήθη ἀγρυπνος καὶ οὐδόλως ἡ περιφανὴς νίκη ἔκαμε τὸν Διοικητὴν νὰ κοιμηθῆ ἐπὶ δαφνῶν, τούναντίον ἡ μανία τοῦ ἐχθροῦ πρὸς ἄλωσιν τῶν Ἀρχανῶν καὶ τὸ πάθημα αὐτοῦ ἐγένετο αἰτία πρὸς μεγαλειτέρην ἐπαγούρησιν.

Λίαν πρῶτ' ἐστάλησαν ἄνδρες πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ἐδάφους, ὅπου κατεῖχε χθὲς ὁ λίαν προχωρήσας ἐχθρὸς· ἐπὶ τοῦ λόφου Τζέ τὸ θέαμα ἦτον ἀπαισίον καὶ φρικῶδες· λίμναι αἵματος εἶχον σχηματισθῆ κατὰ μικρὰς ἀποστάσεις καὶ χεῖρες ἀποκεκομμέναι, δάκτυλοι, μυελοὶ διεσκορπισμένοι καὶ ἄλλα ἐδείκνυον τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐχθροῦ· εἰς πολλὰ τεμάχια τῶν ὀσείδων ἦσαν ἐπιτεκολλημένα ὄσθα κεφαλῆς μετὰ αἱματοῶν μυελῶν. Εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς «Βιόλας» κατάφυτον ἔδαφος τὸ αἷμα ἔχει σχηματίσει ρύακας πεπηγμένους ἤδη, καὶ εὗρισκονται αἰμόφυρτα σαρκίαι τῶν Τουρκοκρητῶν, φυσίγγια Μαρτίνι, μάχαιραι, καὶ ἄλλα ἀν-

τικείμενα μαρτυροῦντα τὴν ἐπελθοῦσαν εἰς τὸν ἐχθρὸν θραῦσιν. Ὅπόθεν καὶ ἂν διαβῆ τις θ' ἀπαντήσῃ αἷμα μὴ ἀπορροφηθὲν εἰσέτι ὑπὸ τῆς γῆς, κλάδους τεθραυσμένους ἢ φυτὰ ἐκριζωμένα, σημεῖα ἀγωνιάδους προσπαθείας πληγέντος τινός, ὅπως κρατηθῆ καὶ μὴ πέσῃ. Βλέπομεν Τουρκοκρῆτας διὰ ζώων μεταφέροντας τοὺς νεκροὺς των, ἐνῶ πολλοὶ αὐτῶν πλησιέστερον πρὸς ἡμᾶς εὐρισκόμενοι, μένουσιν εἰσέτι ἐξηπλωμένοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· ἀπισυρόμεθα, ἵνα ἀφόβως παραλάβωσι καὶ τούτους οἱ αἰμοχαρεῖς τύραννοι.

Περὶ τὴν 10ην π. μ. ἀσθενεῖς πυροβολισμοὶ ἀκούονται ἐκ μέρους τῶν προφυλακῶν τῆς Α πλευρᾶς καὶ ἀγγελιοφόρος δρομαῖος ἀφίχθεις εἰς τὴν κωμόπολιν ἀγγέλλει ὅτι Τούρκοι πολλοὶ συναθροίζονται ἐν Πατσιίδες· πάραυτα πάντες οἱ ὀπλίται σπεύδουσιν εἰς τὰς θέσεις των καὶ τὸ πυροσόλον μεταφέρεται εἰς τὸ πυροβολεῖον τοῦ Γαλανοῦ Παπουριοῦ. Οἱ πυροβολισμοὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ τινα εἰσέτι ὥραν ἀσθενεῖς καὶ εἶτα ἔπαυσαν, διότι οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐδείκνυον σημεῖα ἐπιθέσεως. Ἡδὴ ἐντὸς τῶν ὄχυρωμάτων εὐρίσκονται ὄλοι οἱ ἐν Ἀρχάναις ὀπλοφόροι καὶ διὰ τοῦτο ὁ Διοικητὴς προτρέπει αὐτοὺς νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν αὐτῶν· οἱ Κρῆτες μετὰ προθυμίας ἐπιδίδονται εἰς τὸ ἔργον καὶ ἄρχονται μεταφέροντες λίθους, μετακομίζοντες χῶμα καὶ ἐνισχύοντες τὰ προπετάσματα καὶ παντοιοτρόπως ἐκτελοῦντες τὰς ὁδηγίας τοῦ Διοικητοῦ καὶ τῶν ἀξιωματικῶν του. Κίνησις μεγάλη ἐπικρατεῖ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν καὶ χαρὰ ἀνέφελος ἐκδηλοῦται εἰς πάντας διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην, εἰς ἣν ὀφείλεται ἡ μέχρι τοῦδε σωτηρία τῶν Ἀρχανῶν.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἀφικνεῖται εἰς Ἀρχάνας ὁ ἀρχηγὸς Μεραμβέλλου Κοκκίνης μετὰ διακοσίων περίπου ὀπλοφόρων, οἵτινες μετ' ὀλίγων ἀνέρχονται εἰς τὰ ὄχυράματα τῆς Α πλευρᾶς, παρατασσόμενοι δεξιόθεν τοῦ τάγματος. Ἀφικνοῦνται καὶ ἄλλοι Πεδικιδίται, Μεσσαρίται, Λασιθιωταί, Βιαννίται καὶ ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν καὶ ἡ ὀλικὴ ἐν Ἀρχάναις δύναμις ἀνέρχεται εἰς 3000 ὀπλίτας. Ἐρχεται ἐκ Μονοφατισίου καὶ ὁ ἥρωες ὑπαρχηγὸς τῶν Ἀνατ. Ἐπαρχιῶν Χαραλάμπης Ἀγγελιδάκης μετ' ἄλλων

όπλιτών και τήν άφιξίν του χαιρετίζουσι βροντώδεις ζητωκραυγαι· έχουσιν ήδη συναθροισθῆ έκει όλοι οι μέχρι τουδε δράσαντες εν Άρχάναις άρχηγοί και όπλαρχηγοί, εν οίς πλην των τοςάκις μέχρι τουδε όνομασθέντων, είναι και ο άρχηγός Πεδιάδος Ν. Τυλλιανάκης, ο τῆς Βιάνου Ί. Χατζάκης, ο τῆς Ίεραπέτρου Γιαμαλάκης, οι όπλαρχηγοί Γ. Αναγνωστάκης, Ι. Τυλλιανάκης, Ι. Ίνωτάκης, Ι. Μεταξάκης, Μ. Καραγιαννάκης, Γ. Σαπουντζάκης, Ι. Άγγουράκης και άλλοι πολλοί. Αί κυανόλευκοι σημαίαι αναρίθμητοι κυματίζουν καθ' όλην τήν γραμμήν και πάντες οι όπλοφόροι σπεύδουσι από μέρος εις μέρος έπιδιορθούντες τά όχυρώματα ή κατασκευάζοντες νέα μικρά τοιαύτα. Έπί του λόφου Τζέ, ως ειχεν άποφασισθῆ εν τῷ συμβουλίῳ τῆς πρώτας τῆς χθές, καταρρίπτονται οι σωροί των λίθων (τρόχαλοι) και τι μικρόν όχύρωμα τὸ μεταξὺ Κάτω-Άχαρνῶν και Πατσιδῶν όμαλόν και αναπεπταμένον έδαφος πασσαλοῦται πρὸς παρεμπόδισιν των έπελάσεων του ίππικοῦ, και κόπτονται άπαντα τά Τουρμικὰ δένδρα εις άκτίνα 400 μέτρων από των όχυρωμάτων μας πρὸς άραίωσιν των φυλωμάτων, και άλλα παρόμοια έργα σιοποῦντα τήν πληροστέραν τῆς κωμοπόλεως άμυναν τελούνται.

Τήν 4ην μ. μ. ο Διοικητής συνεννοεῖται δι' άγγελιαφόρων με όλους τους άρχηγούς, ίνα οι άνδρες παραταχθῶσιν εν μιᾷ γραμμῇ από του Πετροκεφάλου μέχρι του Χωματολάκκου και ποιήσωσι στρατιωτικὴν επίδειξιν. Μετ' όλίγον τὸ θέαμα ἤτον εξαίσιον· ύπέρ τὰς 3000 ένοπλοι Κρήτες ἤσαν παρατεταγμένοι επί των λοφίσκων και δεκάδες σημαίων έκυμάτιζον εις τὸν άέρα. Από του όχυρώματος «Βιόλα» ο Διοικητής δίδει τὸ σύνθημα των ζητωκραυγῶν, αίτινες ούρανομήκεις έξῆλθον από των στομάτων όλων, αι σάλπιγγες ἤχοῦσι και αι σημαίαι έπισείονται φρενητιωδῶς. Εις τὰς ζητωκραυγάς ἡμῶν άποκρίνονται βροντωδῶς από των Αἰτανίων οι ύπό τόν Γ. Κοκκινάκη Λαγκαδιῶτι και λοιποί ύπό τόν Τρυφῆπουλον Πεδιαδῆτι. Ο αἰθῆρ συνταράσσεται ύπό των σκαπισμάτων, των φωνῶν, αίτινες βροντωδέστεραι έκρήγγονται πανταχῶθεν, και οι άπέναντί μας Όθωμανοί έκπληκτοι άκούουσι τὰς ζητωκραυγάς και περίτρομοι άτενίζουν τήν συσσώρεσιν εκείνην

τῶν μαχητῶν, μεθ' ὃ ἐν τάχει συναθροίσαντες τὰ ζῶα των ἐγκλείονται εἰς τὸ Σκαλάκι καὶ τοὺς πλησίον ἄλλους σταθμούς των.

Ἡ στρατιωτικὴ αὕτη ἐπίδειξις, ἦτο θέαμα ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς καὶ παρέμεινεν ἀνεξάλειπτον εἰς ὄλων τὴν μνήμην, διότι οὐδέποτε αἱ Ἀρχάναι εἶδον τόσην μεγάλην συγκέντρωσιν μαχητῶν καὶ οὐδέποτε ἤκουσαν τόσας οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς, συνταρασσούσας τὰς φαράγγας καὶ χαράδρας αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Μάχη τῆς 11ης Ἀπριλίου ἐν Μαλεβυζίῳ καὶ Ἀρχάναις

Τὴν 11ην Ἀπριλίου, ἡμέραν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, πάντες οἱ ἐν Ἀρχάναις ὀπλιταὶ ἀπὸ πρώτας εὐρίσκοντο εἰς τὰ ὀχυρώματά των, φοβούμενοι ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσωσι τοιαύτην, ὡς γνωρίζοντες τὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας. Τὰ ἀμυντικὰ ἔργα συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτήν· τὰ δένδρα καὶ οἱ θάμνοι ἀπεκόπτοντο μετὰ ζέσεως, τὰ ὀχυρώματα ἐνεδυναμοῦντο διὰ χύματος καὶ κλάδων, οἱ ἐπιπροσθοῦντες σωροὶ λίθων διεσκορπίζοντο καὶ νέοι προμαχώνες ἀνηγείροντο. Τὴν ἐποπτεῖαν τῆς Δ πλευρᾶς εἶχον ἀναλάβει οἱ ἀρχηγοὶ Χ. Ἀγγελιδάκης καὶ Ι. Νικολιωτάκης, τῶν δὲ τῆς Α ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων. Ὁ ὑπολοχαγὸς Χρ. Μπρισμιτζάκης, παραλαβὼν διάσημόν τινα Κρήτα ξυλοκόπτην, κατέρχεται πρὸς τοὺς Πατσίδες καὶ ἐκεῖ καταρρίπτει πλεῖστα δένδρα, καταστρέφει δὲ καὶ τὰ ἐντεῦθεν τοῦ ἄνω χωρίου μεζαριλίκια, ἅτινα ὁ ἐχθρὸς ἐχρησιμοποιοῖ ἐκάστοτε ὡς προμαχῶνας. Ἐνῶ δὲ ἐξετελοῦντο τὰ ἔργα ταῦτα ἀφικνεῖται ἐκ Κανλὶ Καστελίου ἀγγελιαφόρος, κομίζων τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν :

Πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἀμύνης Ἀρχανῶν .

Κύριε Πρόεδρε

Στρατοπεδευμένοι ὄντες εἰς Κανλί-Καστέλι ἀπὸ χθές. ὡς γνωρίζετε, σήμερον λίαν πρῶτ' ἐστείλαμεν τοὺς τῆς ἡμέρας βαρδιάνους (φρουροὺς) εἰς θέσιν «Κορυμὸν» τῆς περιφερείας Κανλί-Καστελλίου, ἵνα κατασκοπεύσωσι τὰ διαδήματα τῶν Ὀθωμανῶν· ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ Ὀθωμανοὶ ἦσαν κεκρυμμένοι ὑπὲρ τοὺς 50 εἰς τὰ πέριξ τῆς εἰρημένης θέσεως καὶ ἐφόνησαν τοὺς ἀπὸ Πρεβελιανὰ ἀδελφοὺς Στέργιον καὶ Μιχ. Μανουσάκια, ἐτραυμάτισαν δὲ ἐπικανδύνως τὸν Θωμᾶν Ι. Βασιλάκην, ἀπὸ Ἁγίου Θωμᾶν. Ἐνταῦθα τῷ ἀκούσματι τῶν πυροβολισμῶν ἐσπεύσαμεν ἀμέσως καὶ παρελάβαμεν τοὺς νεκροὺς καὶ διαμένομεν ἤδη ἄνωθεν τῶν κορυφῶν «Τσαγκαράκη». Τοῦτο ἀναφέρομεν ὑμῖν, ἵνα μὴ παρεξηγηθῇ ὅτι μετέβησαν οἱ βαρδιάνοι μας εἰς Τσάρκαν.

Κανλί-Καστέλλι 11 Ἀπριλίου 1897.

Ὁ ἀρχηγὸς
N. Μαρή

Υ. Γ. Ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ.

Καὶ ὄντως συνεχεῖς καὶ ὑπόκωφοι πυροβολισμοὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ Μαλεβυζίου ἀνήγγελλον τοῖς ἐν Ἀρχάναις ὅτι μάχη συνεκροτεῖτο πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Οἱ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ν. Μαρήν, ἐξ Ἁγίου Θωμᾶ, ἄμα καταλαβόντες τὰς ἄνω ῥηθείσας κορυφὰς «Τσαγκαράκη», προσέβαλον τοὺς ἐνισχυθέντας τῆς ἐνέδρας Ὀθωμανοὺς καὶ συμπλοκὴ σφοδρὰ συνεκροτεῖτο ἐπὶ πολλὴν ὥραν. Συγχρόνως οἱ ἐν Δαφναῖς, εἰδοποιηθέντες ἐγκαίρως, κατέρχονται τὴν «Γρηᾶν-Βίγλαν» ὑπὸ τὸν Ζουδιανὸν καὶ ἄρχονται πυρὸς κατ' ἄλλων ἐχθρῶν ἐπιτιθεμένων κατὰ τῆς θέσεως ταύτης ἀπὸ τῆς Ξεροληᾶς.

Τὸ σχέδιον τῶν Ὀθωμανῶν προδιαγεγραμμένον ἀπὸ τῆς νυκτὸς

ἐσκόπει γενικὴν κατὰ τοῦ Μαλεβυζίου ἐπίθεσιν καὶ διὰ τοῦτο προσβάλλονται ταυτοχρόνως, τὰ Σταυράκια, Βούταις καὶ Καλέσσα· οἱ Χριστιανοὶ προκαταλαβόντες μετ' ἰσχυρῶν δυνάμεων τὰς πρὸ τῶν ἄνω χωρίων ἄχυρὰς θέσεις ἀποκρούουσι τὴν ἐπίθεσιν ταύτην τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ μάχη γενικεύεται καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν καὶ πρὸ τοῦ Κανλὶ Καστελίου. Τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τῶν Γουρνῶν ἐπιδοθεὶ τοῖς ἐπιτιθεμένοις διὰ συμπτυροκοπήσεων καὶ ὁ τακτικὸς στρατὸς λαμβάνει μέρος εἰς τὴν μάχην. Τὸ ἡμέτερον ἐν Μαλεβυζίῳ πυροβόλον ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Π. Κυπαρίσσην κατέρχεται εἰς τὰ Καλέσσα, ἵνα ἐκεῖθεν προσβάλλῃ τοὺς Ὀθωμανοὺς, οἵτινες ὀλονέν ἐπετίθεντο κατὰ τῶν διαφόρων τῶν Μαλεβιζιωτῶν θέσεων πρὸς ἐκτόπισιν αὐτῶν.

Ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἡ μάχη ἐξηκολούθει κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, τῆς νίκης μενούσης ἀμφιρόπου, ὅτε οἱ Χριστιανοὶ ἰσχυροὶ ὄντες ἀποφασίζουσι νὰ ποιήσωνται γενικὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἔφοδον καὶ ἦτις ἄρχεται μετὰ μεγάλης ὀρμῆς. Ἀπὸ τῆς «Γρηῆς-Βίγλας» πρῶτοι οἱ ὑπὸ τὸν Ζουδιανὸν ἐκτοπιζοῦσι τὸν ἐν Εἰεροληῶν ἐχθρὸν, ἣν ἐκτόπισιν διαδέχεται καὶ ἡ τροπὴ τῶν πρὸ τοῦ Κανλὶ-Καστελίου μαχομένων, εἶτα δὲ καὶ οἱ ἐκ τῶν Σταυρακίων, Βουτῶν, Καλεσσίων ἐξορμήσαντες ὑπὸ τὸν Μιχ. Χατζάκη, Α. Ξενάκη, Ι. Πολυξύκη καὶ ἄλλους ὅπλαρχηγούς. Οἱ ἐκ τῆς Εἰεροληῶς ἐκτοπισθέντες καταδιώκονται ἐπὶ μακρὸν διάστημα καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀφικνοῦνται πρὸ τῶν Γουρνῶν εἰς ἀπόστασιν 600 σχεδὸν μέτρων, ὅτε τὸ ἀπαύστως βάλλον πυροβολικὸν τοῦ ἐχθροῦ κινδυνεύει νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων. Διὰ σφοδρᾶς ἀντιστάσεως τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ κατορθοῦται νὰ φορτωθῇ τοῦτο καὶ νὰ μετακομισθῇ εἰς Ἡράκλειον. Κατὰ τὰ ἄλλα σημεία, πότε τρεπομένων τῶν Ὀθωμανῶν, πότε τῶν ἡμετέρων, ἠττῶνται τέλος κατὰ κράτος οἱ πρῶτοι καὶ τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν ἀφέντες πλείστους νεκρούς.

Συγχρόνως ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ἐν Μαλεβυζίῳ γενομένης μάχης, οἱ ἐν Ἀρχάναις, ἐπειδὴ οἱ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ὑπάρχοντες ἐν τῇ κωμοπόλει ὀπλῖται ὑπερέβαινον τὰς 3000, ἀποφασίζουσι νὰ ἐνεργήσωσι ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἐκ τοῦ

πλαγίου, ἵνα ἐπιφέρωσιν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τοὺς ἐν Μαλεβυζίῳ. Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου τούτου ἀνατίθεται εἰς τοὺς ἀρχηγούς Χαρ. Ἀγγελιδάκην καὶ Ι. Νικολιωτάκην, ἐνῶ ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων θὰ ἔμενεν ἐν Ἀρχάναις, ἵνα ὑποστηρίξῃ τοὺς ἐπιτιθεμένους καὶ ἀποκρούσῃ δυνατὴν ἐκ Σκαλανίου ἀντεπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ὅθεν περὶ ὄραν 2αν μ. μ. οἱ ἄνω δύο ἀρχηγοὶ παραλαβόντες ὑπὲρ τοὺς 700 ὀπλίτας κατέρχονται τὴν φάραγγα «Φουρνὶ» καὶ ἐκεῖθεν ἀφικνοῦνται εἰς τὰ Ἀνεμόσπηλα, ὁπόθεν διαιρεθέντες εἰς δύο σώματα, εἰσέρχονται εἰς τὸ καθαρῶς τουρκικὸν ἔδαφος καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Ἀγγελιδάκην παρακάμψαντες τοὺς πρόποδας τοῦ Γιούκτα προσβάλλουσι τοὺς Ὀθωμανοὺς ἀπὸ τοῦ χωρίου Ἅγιος Βλάσης, ὕπερ ἀποτεφροῦσι τελείως, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Νικολιωτάκην ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ πύργου Στεριανοῦ, ὃν ὑπερήσπιζον ἀρκετοὶ νιζάμηδες καὶ Τουρκοκρήτες.

Ὁ διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ ἐτοιμάζει τὸ πυροβόλον αὐτοῦ, ἵνα τὸ ἀναβιάσῃ εἰς τὸ ὄχυρμα «Φουρνὶ» καὶ ἐκεῖθεν προσβάλλῃ τὸν Πύργον «Στεριανοῦ» ἐπιβοηθῶν οὕτω τοὺς ἐναντίον αὐτοῦ ἐπιτιθεμένους· πλὴν κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ὁ πύργος ἔπιπτεν εἰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων, τῶν ἐν αὐτῷ Νιζάμιδων καὶ Τουρκοκρητῶν βιασθέντων ἐκ τῆς σφοδρᾶς ἐπιθέσεως νὰ τὸν ἐγκαταλείψωσι· πρῶτος εἰς τὸν κυριευθέντα πύργον εἰσέρχεται ὁ Κ. Γαλανάκης, ὃν ἀκολουθοῦσιν οἱ Ἀποκορωνιώται του καὶ μετὰ τούτους ἄλλοι πολλοί. Οἱ ἐν Μαλεβυζίῳ Ὀθωμανοὶ τραπέντες ἤδη εἰς φυγὴν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, στρέφονται κατὰ τῶν νέων προσβολῶν καὶ ἡ μάχη λαμβάνει πλέον πρὸς τὸ μέρος τοῦτο μεγάλας διαστάσεις. Οἱ ὑπὸ τὸν Ἀγγελιδάκην ἀφοῦ ἔκαυσαν τὸν Ἅγιον Βλάσην ὑποχωροῦσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον, διότι εἰσὶ λίαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὸν ὀλονὲν ἐνισχυόμενον ἐχθρὸν· οἱ εἰς τὸν Πύργον «Στεριανὸν» εἰσελθόντες ὑφίστανται σφοδρὰν προσβολὴν ἐκ μέρους ἐνὸς τάγματος νιζάμιδων, ὕπερ, διαιρεθὲν εἰς δύο σώματα, βάλλει δι' ὀμαδὸν πυρῶν κατὰ τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ πύργου· στέλλονται ἐνισχύσεις πρὸς αὐτοὺς ἐκ μιᾶς διμοιρίας Ἐπιλέκτων ὑπὸ τὸν λοχίαν Δ. Κυριαζῆν καὶ πεντηκοντάδος ἄλλων Κρητῶν ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς των, ἐνῶ αἱ διμοιραὶ τῶν λοχα-

γῶν Νικ. Νταφώτη καὶ Γ. Γουδιανάκη κατέρχονται τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Δ πλευρᾶς, ἵνα ὑποστηρίξωσιν αὐτοὺς ἐν τῇ ὑποχωρήσει των.

Τὸ πῦρ σφοδρύνεται ἐπὶ μᾶλλον ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν καὶ οἱ ἔχθροὶ ἀπὸ λεπτοῦ εἰς λεπτόν γίνονται πολυπληθέστεροι· οἱ ἡμέτεροι, ληξάσης τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, κρίνουσιν ὅτι πρέπει νὰ ἐπιστρέψωσιν, ἐνόσφ εἶναι εἰσέτι καιρὸς νὰ πράξωσι τοῦτο ἄνευ μεγάλου κινδύνου καὶ διὰ τοῦτο θέτουσιν πῦρ εἰς τὸν πύργον καὶ ἐξέρχονται αὐτοῦ· ὁ πύργος μετ' ὀλίγον πυρπολεῖται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ἀγγελιδάκην καὶ Νικολιωτάκην ὑποχωροῦσι μαχόμενοι.

Οἱ Ὄθωμανοὶ προσβάλλουσιν αὐτοὺς διὰ σφοδρότερου πυρὸς καὶ αἱ συμπυροκροτήσεις τῶν νιζάμηδων διακρίνονται ἐκ τοῦ ξηροῦ καὶ ἰσοχρόνου αὐτῶν κρότου μετὰξὺ τοῦ ὄλου ἐκείνου θορύβου. Οἱ ἐν ταῖς ὀχυρώμασι τῆς Δ πλευρᾶς ἡμέτεροι ἄρχονται τοῦ πυρὸς πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὑποχωρούντων καὶ ὁ λοχαγὸς Ν. Νταφώτης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Ἐπιλέκτων κατέρχεται ἐπ' ὀλίγον τὴν γυμνὴν κατωφέρειαν τῆς ἐκεῖ λοφοσειρᾶς. Οἱ ἐπὶ τοῦ Γιούκτα, κατελθόντες εἰς τὰς ὀχυρὰς αὐτοῦ ὑπὲρ εἰσὶν βάλλουσιν ἐναντίον τοῦ προχωροῦντος ἔχθρου διὰ συνεχοῦς πυρὸς καὶ ἡ μάχη λαμβάνει χαρακτῆρα οὐζύτατον. Οἱ Ὄθωμανοὶ ἔχουσιν ἤδη συγκεντρωθῆ πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐξ ὄλων τῶν μερῶν καὶ προσπαθοῦσι διὰ διαφόρων κινήσεων νὰ ὑπερφαλαγγίσωσι τοὺς ἡμετέρους, αἵτινες ἴστανται κατὰ διαστήματα καὶ μάχονται, ὀχυρούμενοι ὀπισθεν λίθων ἢ ἄλλων προχείρων ὀχυρωμάτων. Ὁ Νικολιωτάκης καὶ ὁ Ἀγγελιδάκης μετ' ὀλίγων ἄλλων ἀνδρείων μαχητῶν κλείουσι τὴν ὑποχώρησιν καὶ κατορθοῦσι νὰ συγκρατήσωσι τὸν ἀπαύστως ἐφορμῶντα ἔχθρον. Ἦδη οἱ ἡμέτεροι ἐξέρχονται τοῦ ἀναπεπταμένου Τουρικοῦ ἐδάφους καὶ ἄλλοι μὲν αὐτῶν διευθύνονται πρὸς τὴν φάραγγα Φουρνί, ἄλλοι δὲ προσπαθοῦσι ν' ἀναρριχηθῶσι τὴν βραχῶδη κλιτύα τῆς Δ πλευρᾶς. Κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην τραυμαζέται βαρῶς κατὰ τὸν δεξιὸν πόδα παρὰ τὰ σφυρὰ καὶ ὁ ἐπὶ κεφαλῆς Ἀποκορωνιωτῶν τινων Δημ. Σεργάκης, μαχόμενος τελευταῖος μετὰ τῶν κλειόντων τὴν ὑποχώρησιν· ὁ ἀνδρεὸς νέος πίπτει, ἐνῶ οἱ ἔχθροὶ δεκάδας μόνον μέτρων ἀπέχουσιν αὐτοῦ.

πολλοὶ τῶν συμπολεμιστῶν του σπεύδουσι ν' ἀνεγείρωσιν αὐτόν, ἀλλ' οὗτος τοῖς φωνεῖ νὰ ὀπισθοχωρήσωσι, διότι ἕνεκα τοῦ ἐπικινδύνου τοῦ ἐδάφους θὰ φονευθῶσι πολλοὶ ἐξ αἰτίας του, χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ τὸν σώσωσι καὶ δηλοῖ ὅτι θὰ μείνῃ ἐκεῖ, ἀφοῦ δὲν δύναται νὰ βαδίσῃ, νὰ μάχῃται ἐνόςφῃ ἔχει φυσίγγια· καὶ σὺν τοῖς λόγοις του κυλεῖ ὀγκώδη λίθον, ὃν θέτει ὡς προφύλαγμα τῆς κεφαλῆς του καὶ πρηγῆς πεσὼν πυροβολεῖ ταχέως κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὧν τινὲς σπεύδουσι νὰ αἰχμαλωτίσωσιν αὐτόν· οἱ Ἀποκορωνιδῶται καὶ τινες Ἐπίλεκτοι ὀρμῶσι πρὸς τὸν τραυματίαν, μεθ' ὅλας τὰς παροντρύνσεις του νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν, ἵνα μὴ πάθῃ τις ἕνεκεν αὐτοῦ, καὶ κατορθοῦσι μετὰ μέγαν κίνδυνον νὰ τὸν σύρωσιν ἐκεῖθεν καὶ νὰ τὸν ἀποθέσωσιν εἰς ἓν τῶν ὀχυρωμάτων, ὁπόθεν ἄλλοι Κρήτες τὸν ὀδηγοῦσιν εἰς τὴν κωμόπολιν.

Οἱ Ὀθωμανοὶ λυσσώδεστερον ἤδη ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἡμετέρων, οἵτινες ἔχουσι πλέον καταλάβει τὰ ὀχυρώματα τῆς Δ πλευρᾶς· πῦρ σφοδρὸν, ἐκκωφαντικὸν ἐκρήγνυται μετ' ὀλίγον καθ' ὅλην τὴν ἐκεῖ γραμμὴν καὶ ὁ καπνὸς μετὰ τοῦ ἐπερχομένου ἤδη λυκώφωτος ἐπικαλύπτει τοὺς μαχομένους καὶ ἀποκρύπτει αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν κατὰ τὰς ἄλλας θέσεις· οἱ νιζάμηδες ποιοῦσιν ἔφοδον, ἀλλ' ἀποκρούονται μετὰ παλλῶν ζημιῶν, ἔθεν ἀναλαμβάνουσι καὶ πάλιν τὰς πρὸς τὸν πύργον Στεριανοῦ καὶ Μαρθίτου θέσεις των, ὁπόθεν διὰ τῶν συμπυροκροτήσεών των ἐπιβοηθοῦσι τοὺς Τουρκοκρήτας, μετὰ λύσσης καὶ ἀπεριγράπτου μανίας ἐφορμῶντας πρὸς ἐκτόπισιν τῶν ἡμετέρων· πλὴν οἱ πολλοὶ ἀγῶνές των ἀποβαίνουσι μάταιοι, διότι ταχύτατον πῦρ ἀποδεκκτίζει αὐτούς. Πολλοὶ τῶν ἡμετέρων προκινδυνεύοντες μάχονται ἐκτὸς τῶν ὀχυρωμάτων, ἀντιτάσσοντες τὴν αὐτὴν λύσσαν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς. Κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν φονεύεται καὶ ὁ 35ετής ἐθελοντῆς Ἡλίας Κεφαλλῆν, ζωέμπορος, βληθεὶς διὰ σφαίρας κατὰ τὴν κεφαλὴν.

Πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν προσπαθοῦσι νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν Τζέ καὶ τὴν κατωφέρειαν αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀποπειρᾷ των ταύτῃ ἀποτυγχάνουσι, σθεναρῶς ἀποκρουσθέντες καὶ κακοὶ κακῶς ὑποχωρήσαντες. Ἡ νύξ ἐπῆλθε πλέον καὶ ὅμως ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ

εἰσέτι· ἀπὸ τῶν ὑπῤωρειῶν τοῦ Γιούκτα οἱ πυροβολισμοί, σφοδρότεροι ἀκούομενοι, δηλοῦσιν ὅτι ἐκεῖ συγκροτεῖται ἰσχυρὰ πάλη. Καὶ ὄντως οἱ ἐχθροὶ διὰ μεγάλων καὶ παρακεκινδυνευμένων ἀγῶνων προσεπάθουν νὰ καταλάβωσιν αὐτόν· ἀλλ' εὐτυχῶς ἐγκαίρως ἀφικνοῦνται πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖσε μαχομένων καὶ ἄλλοι ἱκανοὶ τῶν ἡμετέρων, οὔτινες μετ' ὀλίγον τρέπουσι τὸν ἐχθρὸν εἰς φυγήν.

Ἐκ τῆς Α πλευρᾶς δι' ἀκροβολιστικῶν πυρῶν ἀποκρούονται ἀρκετοὶ Ὀθωμανοὶ ἐκ Σκαλακίου ὀρμηθέντες καὶ ἐπιχειρήσαντες νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ χωρίον Πατσίδες, ὅπως ἐκεῖθεν καταλάβωσι τὴν κατωφέρειαν Τζέ καὶ προσβάλλωσιν ἐκ τῶν πλαγίων τοὺς μαχομένους, καὶ ἔκτοτε οὐδεμία κίνησις τοῦ ἐχθροῦ παρατηρεῖται κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, ἔθεν πολλοὶ τῶν ὀπλιτῶν σπευδουσιν εἰς ἐνίσχυσιν τῶν κατὰ τὸ ἀριστερόν.

Ἦδη ἐπὶ τῆς Δ πλευρᾶς εἰτὶ παρατεταγμένοι περὶ τὰς 2000 μαχηταί, ἔθεν ἀποφασίζεται νὰ ἐνεργηθῇ γενικὴ ἐπίθεσις, ἵνα ὁ ἐχθρὸς ἐντελῶς ἀποδιωχθῇ. Μετὰ τὰς ἀναγκαίας συνεννοήσεις οἱ χριστιανοὶ ἐκρήγνυνται εἰς ἀλαλαγμοὺς καὶ φρενητιώδεις ζητωκραυγὰς καὶ κινοῦνται δῆθεν πρὸς ἔφοδον· ἀλλ' οἱ Ὀθωμανοὶ, ἐπειδὴ πλέον καὶ νύξ τελεία εἶχεν ἐπέλθει, πρὶν ὑποστῶσι πῆν ἔφοδον ὑποχωροῦσι καὶ ἡ μάχη καταπαύει μετ' ὀλίγα λεπτά. Καὶ οὕτως ἦρθη νίκη τελεία εἰς τε τὸ Μαλεβύζιον καὶ τὰς Ἀρχάνας ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοῦ αἰμοχαροῦς τυράννου, ὅστις δι' ἐνεδρῶν ἤδη προσεπάθει νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τὰς πολλαπλᾶς καὶ μεγάλας μέχρι τοῦδε ἡττας του. Αἱ ἀπώλεια ἡμῶν ἀριθμοῦνται εἰς δύο νεκροὺς καὶ 6 τραυματίας, ἐξ ὧν μᾶλλον ἐπικινδύνως ὁ γενναῖος Ἀποκορωνιώτης Δημ. Σεργάκης, ὅστις μετὰ τῶν ἐπίσης γενναίων συντρόφων του ἐπρωτοστάτει εἰς πᾶν τολμηρὸν κίνημα καὶ κατὰ πᾶσαν μάχην. Αἱ ἀπώλεια τοῦ ἐχθροῦ παρέμειναν ἀγνωστοί. Βεβαίως ὅμως μετὰ τὴν ἐν Μαλεβυζίῳ αἰσχρὰν ἡττάν του καὶ μετὰ τὴν ἐξ Ἀρχανῶν ἐκ τῶν πλαγίων ἐπίθεσιν, δὲν θά ἦσαν αὗται ὀλιγώτεροι ἀπὸ τὰς τῶν ἄλλων ἡμερῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄.

**Ἐπιβαλλομένη παρέκβασις περὶ τῶν
Ἐπιλέκτων.**

Καιρὸς ἤδη, νομίζομεν, ἀφοῦ εἶδομεν τοὺς Ἐπιλέκτους ἐπὶ τὸ ἔργον, νὰ ἀσχοληθῶμεν καὶ περὶ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῶν ζωὴν, περὶ τῶν γενικώτερόν των χαρακτηρισμόν, περὶ τὴν δύναμιν, ἣτις ἤγεν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ κατορθῶσι τὰ οὐχὶ καὶ τόσον εὐκόλα ἔργα, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἐν πάσῃ ἀκριβεῖα ἐξετέθησαν. Τὸ τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ εἶπομεν, ἦτο μικρογραφία στρατεύματος πειθαρχικωτάτου· καὶ ἦσαν ἀληθεῖς στρατιῶται οἱ νέοι ἐκεῖνοι, οἵτινες, ἐκτὸς τῆς τσοάκις περιφρονήσεως τοῦ κινδύνου, διεκρίνοντο πρὸ πάντων διὰ τὸ εὐπειθές αὐτῶν, τὸ συντακτόν, τὸ ὁμόφρον, τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην, ἣτις δι' ἀρρήκτων δεσμῶν συνέδεε τοὺς ἀπὸ πάσης ἄκρας Ἑλληνίδος γῆς συναθροισθέντας ἐκεῖ, ὅπως εἰς τὴν ἐλευθερίαν θύσωσι· διότι τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων περιέκλειεν ἐν ἑαυτῷ καὶ ἕνα ἢ πλείονας ἀντιπροσώπους ἐκάστης Ἑλληνικῆς χώρας. Ἐκεῖ πλὴν τοῦ κατέχοντος τὴν πρώτην τάξιν κατὰ τὸν ἀριθμὸν Κρητός, εὕρισκετο καὶ ὁ Μεσσήνιος καὶ ὁ Λάκων καὶ ὁ Ἀρκὰς καὶ ὁ Ἀχαιὸς καὶ ὁ Κεφαλλῆν καὶ ὁ Ἀθηναῖος καὶ ὁ Ἀκαρνὰν καὶ ὁ Ἑπτανήσιος καὶ ὁ Κυκλαδεὺς καὶ ὁ Θεσσαλός. Ἐκεῖ ὁ Ἡπειρώτης, ὁ Μακεδών, ὁ Θραξ, ὁ Μικρασιάτης, ὁ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν τῆς Βουλγαρίας, ὁ τῶν ὑποδούλων νήσων. Ὁ ἐλεύθερος Ἕλλην συνεπολέμει, συνέτρωγε, συνέπασχε μὲ τὸν ὑπὸ τὸν ζυγὸν μένοντα καὶ συνηδελφοῦντο, ἵνα συμπλάττωσι τὰ ὄνειρά των, ἅτινα ἡ ζωὴ καὶ ὁ κίνδυνος τῶν μαχῶν προῦκάλει.

Καὶ ἡ ζωὴ τῶν στρατιωτῶν τούτων, ὧν ἡ ἡλικία ἐποίκιλλεν ἀπὸ τοῦ 16ου ἔτους μέχρι τοῦ 50ου, εἶχεν ἴδιόν τι θέλγητρον, ἰδίαν χάριν, ἴδιον τύπον, ἅτινα ἐπέφερον ὁ ἐπαναστατικὸς βίος. Ρακένδυτοι, οἱ πλεῖστοι μὲ ἐφαρμομένα ὑποδήματα εἰς σημεῖον ὥστε ὁ κ. Κ. Πιερράκος Μαυρομιχάλης ἠναγκάσθη νὰ ὀνομάσῃ

αυτοὺς λίαν προσφυῶς «Τάγμα τῶν ξυπολύτων», προσεδέχοντο τὰς στερήσεις καὶ κακουχίας τῆς ζωῆς αὐτῆς μὲ σθένος καὶ καρτερίαν, ἀνωτέραν πάσης περιγραφῆς. Ἐμάχοντο ὡς λέοντες κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου καὶ μετὰ τὴν ἀποσόδῃσιν αὐτοῦ εὐπειθεῖς μετέβαινον εἰς τὰς προφυλακὰς πρὸς φρούρησιν, ἀψηφῶντες τὴν δριμύτητα τοῦ νυκτερινοῦ ψύχους, τὴν ἐπίδρασιν τῆς βροχῆς καὶ πολλάκις τοὺς νυγμοὺς τῆς πείνης. Ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Διοικητὴν αὐτῶν, εἶχον πάντοτε ὑπ' ὄψιν των τὴν μέχρι κεραίας τήρησιν τοῦ ὄρκου, ὃν ἔδωκαν κατὰ τὴν κατάταξίν των, καὶ ὅστις ὄρκος εἶχεν ὡς ἑξῆς:

« Ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος, Πατρίδος τε καὶ Ἐλευθερίας, ὀρκίζομαι ἐνώπιον τῆς σημαίας καὶ τοῦ Διοικητοῦ μου, ὅτι θὰ ἀγωνισθῶ μέχρι τελευταίας ρανίδος τοῦ αἵματός μου ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ὅτι ἀγογγίστως θὰ ὑποστῶ τὰς παντοειδεῖς στερήσεις καὶ κακουχίας τοῦ πολέμου, δὲν θὰ ἐγκαταλείψω ποτὲ τὴν σημαίαν καὶ τὸν παραστάτην μου, οὐδέποτε ζῶν θὰ παραδώσω τὰ ὄπλα, θὰ φείδομαι τῶν αἰχμαλώτων καὶ πληγωμένων ἐχθρῶν μου καὶ ἔτι πλεόν των γερόντων καὶ γυναικοπαίδων καὶ θὰ παρέχω αὐτοῖς πᾶσαν δυνατὴν περιθαλάψην, θὰ ὑπακούω ἀνευ ἀντιλογίας, γογγισμοῦ ἢ δισταγμοῦ εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων μου. Θὰ διάγω δὲ ἐν γένει μὲ τοὺς ὄρκους τῆς τιμῆς τε καὶ τοῦ καθήκοντος, ἀνταξίων τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐπιλέκτου.

Μαρτύριον ἔστωσαν ἡ Σημαία καὶ ὁ Διοικητὴς μου καὶ τὸ συνταχθησόμενον καὶ ὑπ' ἐμοῦ ὑπογραφὴν πρωτόκολλον ὀρκωσιῶν».

Καὶ τὸν ὄρκον του τοῦτον ἕκαστος Ἐπιλέκτος πολλάκις ἀπέδειξεν ὅτι ἐγνώριζε καὶ τὸν τηρῆ.

Ἐξυψοῦτο δὲ περισσύτερον τὸ φρόνημα αὐτῶν καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἐρριζοῦτο ἐν αὐτοῖς τὸ συναίσθημα τῆς πειθαρχίας καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἀνωτέρους των ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην, ὅταν δὲν συνεκροτεῖτο μάχη, γενομένων στρατιωτικῶν ἀσκήσεων· ἐδιδάσκοντο οἱ ἄνδρες τὸν τελειότερον χειρισμὸν τοῦ ὄπλου, τὴν σφό-

πεισιν, τὰς διαφόρους κινήσεις καὶ ἄλλα τὰ ἀναγκαιοῦντα εἰς τὸν στρατιώτην γυμνάσματα καὶ τοῦτο καθίστα αὐτοὺς παραστατικωτέρους τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἰσχυροτέρους τὴν ψυχὴν. Ἄλλ' ἡ κυρία δύναμις, ἡ διέπουσα καὶ συγκρατοῦσα αὐτοὺς, ἡ κατορθώσασα νὰ μεταβάλλῃ τοὺς πρὶν ἀτάκτους καὶ ἀγερώχους ἐκείνους ἄνδρας εἰς ἓν ὅλον, παρουσιάζον καταπληκτικὴν κατανόησιν καθήκοντος, πειθαρχίας, συμπνοίας ἀδελφικῆς, ἦτον ὁ Διοικητὴς των. Ἐλάτρευον αὐτὸν οἱ Ἐπίλεκτοι καὶ τὸν ἐσέβοντο περισσότερο πατρός. Τὸν ἐβλεπον ἐν τῷ κινδύνῳ νὰ προμαχῆ αὐτῶν, καὶ ἐθυσιάζοντο χάριν αὐτοῦ. Τὸν ἐβλεπον ἐν εἰρήνῃ νὰ φροντίζῃ δι' αὐτοὺς, νὰ προβλέπῃ περὶ τῆς συντηρήσεώς των, νὰ μετριάξῃ ὅσον τὸ δυνατόν τὴν στέρησιν καὶ τὴν κακουχίαν καὶ ἐν τῷ κινδύνῳ προσεπάθουν νὰ ἀναδεικνύωνται ἀντάξιοί του καὶ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην των.

Καὶ ἡ ἰδιαιτέρα αὐτῶν ζωὴ ἦτον ἀξία μελέτης, δι' ὅσα καινὰ παρουσίαζεν. Ἐβλεπέ τις τὰ διάφορα στοιχεῖα τὰ ἀποτελοῦντα τὸ τάγμα νὰ ἔχωσιν ἀποβάλλει πᾶν ποταπὸν αὐτῶν πάθος καὶ πᾶσαν κακὴν ἕξιν, δυναμένην νὰ κατασπρέψῃ ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον τὴν ἁρμονίαν τῆς συμπνοίας καὶ ἀγάπης τῆς συνδεούσης αὐτοὺς καὶ ἥτις ἐν ὄρα κινδύνου ἐγένετο αἰτία νὰ ἀναδεικνύωσιν ἑαυτοὺς ἀνωτέρους πάσης προσδοκίας. Παρουσίαζον ἐν ἁρμονικῶν σύνολον οἱ διαφόρου τάξεως καὶ ἀναπτύξεως ἄνδρες ἐκεῖνοι καὶ ὁ ἀγρότης ἔναντι τοῦ βιομηχάνου τῶν πόλεων τιθέμενος, ὁ χειρῶναξ ἔναντι τοῦ μαθητοῦ, ὁ μείραξ ἔναντι τοῦ παρόλικος οὐδόως διέφερε κατὰ τὴν συναισθησιν τοῦ καθήκοντός του καὶ διὰ τοῦτο ἀπεῖχε πολὺ τοῦ νὰ φαντασθῇ τις ὅτι τὸ σῶμα τοῦτο ἀπετέλουν ἀντάρται.

Πολλὰ χαρίεντα ἐπεισόδια χαρακτηρίζοντα τὸν βίον των ἠδύνατό τις νὰ συλλέγῃ καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ τὰ ἡμερολόγια, ἔτινα πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκράτουν, θὰ ἀπετέλουν ἐν περιεργώτατον καὶ πρωτοτυπώτατον μωσαϊκὸν πολεμικῆς ζωῆς. Ἀστείοιτατοι δὲ τύποι μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν δύο πρὸ πάντων, Κακαβούλης καὶ Φλέσσας ὀνομαζόμενοι, ξυνωρὶς ἀχώριστος καὶ πρωτοστατοῦσα εἰς πᾶσαν πράξιν μέλλουσαν νὰ διασκεδάσῃ αὐτοὺς. Τύποι

κωμικοί ἀμφοτέροι, μιμούμενοι λίαν ἐπιδειξίως τὸν κ. Παντόπουλον κατὰ τοὺς διαφόρους αὐτοῦ ρόλους, κατήντησαν ἡμέραν τινὰ μέχρι τοῦ σημείου νὰ ξυρίσωσι τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς ὀφρῦς των, ἵνα ἐπιφέρωσι τὸν γέλωτα εἰς τοὺς συναδέλφους των, ὡς ἀπεκαλοῦντο πάντες μεταξύ των. Ὁ Κακαβούλης ἦτο καὶ ἀρχηγὸς τῶν ἀγγαριῶν καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἀστείωτέρα σκηνὴ ἀπὸ τὸ νὰ βλέπῃ τις αὐτὸν νὰ ὀδηγῇ τοὺς τιμωρουμένους πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιβαλλομένης αὐτοῖς ποινῆς, ἣν τέλος κατῴρθου νὰ μετατρέπῃ εἰς εὐχάριστον διασκέδασιν. Εἶχον δὲ ἀμφοτέροι οὗτοι κηρύξει συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν διὰ τὴν τροφήν, τὴν ὑπηρεσίαν, τὴν περισυλλογὴν τῶν . . . ἀποσιγᾶρων, ἣν διενήργουν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν στερήσεων νύκτωρ ἔξωθεν τοῦ στρατώνος μετὰ τρόπον, ἀναγκάζοντος ὅλον τὸ τάγμα νὰ τοὺς παρακολουθῇ κρύφα καὶ μετὰ καταπνιγομένων γελώτων εἰς τὴν ἐργασίαν των ταύτην Καὶ ὅμως ἡ περισυλλογὴ αὕτη ἦτο τιμὴ των.

Τόμον ὀλόκληρον ἠδύνατό τις νὰ πληρώσῃ ἐὰν ἀφηγεῖτο τὰ ἐπεισόδια τοῦ βίου τῶν Ἐπιλέκτων, οὔτινες εἰς τὴν ἀτομικὴν των ἀνδρείαν προσετίθουν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς νὰ μένωσι πιστοὶ τηρηταὶ τοῦ ὅρκου των.

Ἡ ἀρμονία τοῦ βίου τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Τάγματος συνηνωμένη μὲ τὸν πλήρη περιπετειῶν καὶ στερήσεων βίον τῶν ἐπιλέκτων, ἀπῆρτιζε θεσπέσιόν τι καὶ ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς, ἔκτακτον στρατιωτικῆς συμβιώσεως παράδειγμα. Ἡ πειθαρχία μέχρι πεποιθήσεως φανατισμοῦ κορυφωθείσα εἰς τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τὸ σέβας πρὸς τὸν διοικητὴν αὐτῶν, ἔτι δὲ πλέον ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη, μεθ' ἧς περιέβαλλον ἀείποτε αὐτὸν ἐπέβαλλε καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον ἀνυποτάκτους χαρακτῆρας νὰ πειθαρχῶσι· καὶ δὲν ἦτο ποσῶς δυνατὸν τοιοῦτοι ὄντες οἱ ἀξιωματικοὶ πρὸς τὸν διοικητὴν των νὰ ἔχωσι στρατιώτας μὴ πειθαρχικούς. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ εὐφυΐα, ἡ τέχνη ἀντιπροσωπεύετο μεταξύ τῶν ἀξιωματικῶν· οὐχ ἦττον ὅλοι οὗτοι οἱ εὐγενεῖς καὶ ἀνεπτυγμένοι νέοι ἐθεώρουν καθῆκόν των ἀπαραίτητον, εὐτυχίαν των ὑπερβάλλουσαν καὶ ἀπόλαυσιν ἀπερίγραπτον τὸ νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὸν στρατιώτην διοικητὴν των Νταφώτην· διότι ἐν ἧ

σήμερον ζῶμεν ἐποχῇ, ὅτε πᾶν ἐπίθετον τῆς πλουσίας ἡμῶν γλωσσῆς ἐξέπεσε τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ σημασίας, νομίζομεν ὅτι ἀποκαλοῦντες τὸν διοικητὴν μας στρατιώτην ἀποδίδομεν αὐτῷ τὴν ὑψίστην τῶν τιμῶν. Καὶ δὲν δυνάμεθα παρὰ νῦν, ὅτε καὶ αὐθις περὶ τοῦ ἀτόμου τοῦ ἀσχολούμεθα, ν' ἀναφέρωμεν ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς αὐτοπεποιθήσεώς του, ὅτι οὐδέποτε ἤλλαξε τὸν τίτλον τοῦ λοχίου· καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἐπίσημά του ἔγγραφα ὑπεγράφετο λοχίας. Ἠγάπα ἴσως τὸν τίτλον τοῦ λοχίου, διότι αὐτὸν ἔφερον ἀπ' ἧς ἡμέρας ἤρχισεν ὁ τρικυμιώδης βίος του ἢ μὴ τυχὸν ἐλαχίστην ἀπέδιδεν εἰς τοὺς τίτλους σημασίαν; Ἡρωτῆθη ποτὲ παρ' ἡμῶν, διατί δὲν ὑπεγράφετο φρούραρχος Ἀρχανῶν, ἐνῶ ἔφερε τοῦτον καὶ μᾶς ἀπήντησε μειδιῶν γλυκύτατον μειδιάμα: «Ὁ μόνος μου τίτλος εἶναι ὁ τοῦ λοχίου· ἄλλως τε γνωρίζεις, ἀγαπητέ μου γραμματεῦ, πόσον ἀπλοῦς πόσον εὐχάριστος καὶ πόσον ἀπολαυστικὸν εἶναι νὰ εἶσαι μικρὸς λοχίας καὶ νὰ ἐπιχειρῆς μεγάλη; Ἐδῶ ἔγκειται τὸ ζήτημα. Σοὶ φαίνεται ἴσως παράδοξον· καὶ ὅμως τὸ τοιοῦτον εἶναι ἢ πραγματικωτέρα ἀπόλαυσις δόξης, τὴν ὁποίαν δὲν ἀμφιβάλλω ἐὰν ἐγνώριζον οἱ ἰσχυροί, βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες, πιστευσέ με θὰ ἐζήλευον ἐμὲ τὸν λοχίαν.»

Ἡ ἰδιότροπος φύσις τοῦ Διοικητοῦ μας, γνωστὴ οὕσα ἐμπράκτως εἰς ἡμᾶς, ἐξήγει ἀρκούντως τὴν εἰλικρίνειαν τῶν λεγομένων του καὶ τούτου ἕνεκα δὲν ἐξεπλάγημεν διὰ τὴν ἀπάντησιν, ἧς ἐτύχομεν καθόσον καὶ ἄλλα πολλὰ παρομοίας φύσεως πολλάκις παρ' αὐτοῦ ἠκούσαμεν κατὰ τὸ διάστημα τῆς πλησίον του ὑπηρεσίας μας.

Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Τάγματος ἀπελάμβανον τῆς ὑπολήψεως καὶ τιμῆς τοῦ Διοικητοῦ τῶν, ἠγαπῶντο παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' αἰετοτε καὶ κατὰ τὰς ὥρας εἰσέτι τῆς διασκεδάσεως δὲν ἔπαυσεν οὗτος ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιβάλλῃ μετὰ μεγάλης λεπτότητος τὸν σεβασμὸν διὰ τοῦτο ἦτο πάντοτε εὐχάριστος μεγαξὺ τῶν ἀξιωματικῶν του. Ἐφρόντιζε κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς μας καὶ καθ' ὠρισμένας ὥρας νὰ κάμνῃ θεωρίαν τῶν στρατιωτικῶν κανονισμῶν, καὶ αὐτῆς τῆς τακτικῆς τοῦ πολέμου μὴ ἐξαιρουμένης, νὰ συ-

ζητῆ μεθ' ἡμῶν κατόπιν τῆς θεωρίας φυλικιώτατα περὶ διαφόρων στρατιωτικῶν ἀντικειμένων καὶ θεμάτων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, τὰ ὅποια ἐλάμβανεν ἐκ πολλῶν βιβλίων, ἅτινα ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ· πολλάκις δὲ ὅτε αἱ γνῶμαι ἐδιχάζοντο, διώριζε δικαιοδικῶς ἐξ' ἡμῶν αὐτῶν, καὶ ἔβλεπέ τις ἐκεῖ τὸ μικρὸν τοῦτο ἐπιτελεῖον τοῦ ἀπλοῦ λοχίου νὰ συζητῆ μετὰ τῆς ἐμπρεπούσης σοβαρότητος περὶ στρατιωτικῶν ζητημάτων, μετὰ τσαύτης πεποιθήσεως, ὡς ἂν οἱ νέοι οὗτοι ἦσαν παλαιοὶ στρατιῶται.

Τὸ τοιοῦτον εἶχε τὸ πρακτικόν του ἀποτελεσμα, διότι ἀφ' ἐνὸς οἱ ἄπειροι τοῦ στρατιωτικοῦ βίου καὶ τῆς στρατιωτικῆς τέχνης νέοι μικρὸν κατὰ μικρὸν κατηρτίσθησαν κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἤττον τοιοῦτοι, ὥστε ν' ἀνταποκρίνωνται εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ Τάγματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ μένοντες πάντοτε ἐν τῷ Διοικητηρίῳ εὐρίσκοντο κατὰ πᾶσαν περίστασιν καὶ ἀνάγκην ἑτοιμαὶ διὰ τὸ καθήκον των καὶ ἔδιδον τὸ καλὸν παράδειγμα τῆς τηρήσεως τῶν αὐστηρῶν διαταγῶν τοῦ Διοικητοῦ, τῶν ὁποίων ἀπηγόρευεν οὗτος εἰς τοὺς ὀπλίτας τὴν ἀνευ ἀδείας κάθοδον εἰς τὴν κωμόπολιν ἐπὶ αὐστηρᾷ ποινῇ. Ἡ συναναστροφή αὕτη κατὰ τοσοῦτον ηὐχαρίσκει τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ὀπλίτας, ὥστε, καίτοι ἦτο καθαρὸς περιορισμὸς ἢ καθημερινὴ ἐν τῷ στρατῶνι ἢ εἰς τὰς προφυλακὰς διαμονὴ καὶ κατ' αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐκτὸς ὑπηρεσίας ὥρας, οἱ πάντες ἀνωμολόγουν ὅτι τὴν ἀνάμνησιν τοιοῦτου βίου καὶ τὴν τοιαύτην ποικιλίαν γλυκυπύκρων ἐντυπώσεων θὰ τηρήσωσιν ἐφ' ὄρου ζωῆς. Ἐφρόντιζε περὶ τῶν πάντων. Παίγνια πολλάκις στρατιωτικὰ ἐνώπιον τῶν ἀξιωματικῶν ἔπαιζον οἱ ὀπλίται κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ τοῦ Διοικητοῦ, ἀγῶνες πηδημάτος, πάλης, δρόμου ἐνηργουῖντο καὶ ἐδίδετο πολλάκις ὡς ἔπαθλον εἰς τὸν νικητὴν δέκα λεπτῶν καπνὸς, καθόσον τὸ κύριον γινώρισμα τοῦ Διοικητοῦ μας ἦτο νὰ μὴ ἔχη ποτὲ λεπτόν. Ἐδίδοντο, ἐντὺς πάγποτε τοῦ στρατῶνος καὶ μετὰξὺ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν μόνον, Ἑλληνικοὶ καὶ Κρητικοὶ χοροὶ καὶ ἐψάλλοντο διάφορα πατριωτικὰ ἄσματα· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὅταν τὸ Τάγμα δὲν κατεγίνετο εἴτε εἰς γυμνάσια εἴτε εἰς θεωρίαν, εἴτε εἰς ἀνέγερσιν ὄχυρωμάτων.

Ἐνδιεφέρετο διὰ τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἄνδρας, ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, ὅσάκις ἐστεροῦντο τινός, εἶδομεν αὐτὸν νὰ δακρῦῃ καὶ οὐδέποτε ἐκάθητο νὰ δειπνήσῃ τὸν ξηρὸν ἄρτον του, μὲ τὰ ὀλίγα του χόρτα, ἐὰν δὲν ἐβεβαιούτο ὅτι οἱ ἄνδρες ἐσιτίσθησαν. Ὅτε δὲ ἡ μεγάλη τῶν Παθῶν ἐβδομάς ἤρξατο καὶ τὰ πάντα δὲν ἔδιδον εἰς αὐτὸν ἐλπίδας ὅτι τὸ Τάγμα του θὰ ἐώρταζε τὸ Πάσχα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον καὶ μὲ ἄρκετὸν ἔστω ἄρτον, ἠκούσαμεν αὐτὸν ἐσπέραν τινὰ λέγοντα: «ἢ ἔλλειψις τῶν ἐπιτηδείων πρὸς ἐώρτασιν τοῦ Πάσχα ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν μας πληρέστατα θὰ ἀνεπληροῦτο διὰ τῆς διδαχῆς παρὰ τῶν ἀξιωματικῶν πατριωτικοῦ τινος δράματος, ὅπερ θὰ ἔκαμνεν αὐτοὺς καὶ νὰ μὴ νοσταλγῆσωσιν». Ἐξέφρασε δὲ τὰ ἀνωτέρω, ποιικίλλων αὐτὰ μὲ διαφόρους ἐξηγήσεις, μετὰ τοιαύτης ἐπιθυμίας, ὥστε χωρὶς νὰ θέλω μὲ ὑπεχρέωσεν εἰς τὴν κρύφα σύνταξιν τοῦ κατωτέρω δραματίου, τὸ ὁποῖον ὡς κτῆμα πλέον τοῦ Ταγματος, ἐπειδὴ τὸ χειρόγραφον εὑρίσκεται μεταξὺ τοῦ ἀρχείου του, παραθέτω.

Ο ΓΥΙΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΔΟΤΗ

(ΔΡΑΜΑΤΙΟΝ ΕΙΣ ΠΡΑΞΙΝ ΜΙΑΝ)

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΜΑΡΚΟΣ : προδότης,
ΓΙΩΡΓΗΣ, υἱὸς τοῦ γέρω Μάρκου,
ΜΑΝΩΛΗΣ
ΜΙΧΑΛΗΣ } Κρητες πολεμισται
ΜΑΘΙΟΣ }
ΧΟΥΣΚΙΝΗΣ, Τούρκος πολεμιστής.

(Ἡ σκηνὴ παριστᾶ μέρος ἄγριον καὶ δασῶδες, ἐν μέσῳ νυκτός).

ΣΚΗΝΗ Α΄.

ΓΙΩΡΓΗΣ (μόνος, ἀνακεκλιμμένος κάτωθεν δένδρου καὶ περίλυπος τὴν ὄψιν· μετ' ὀλίγον ἐγείρεται ἀποθέτων τὸ ὄπλον του).

Κρυφθῆτε ἀστέρια ὀλόχρυσά σέ νέφη βουρκωμένα
Καὶ σέ σκοτάδι ἀπέραντο ἔλη τῆ γῆ βυθίστε,
Νὰ μὴν ἴδωσιν τὰ μάτια μου τ' ἀτιμασμένο χῶμα,
Ποῦ μιά φορὰ τὸ πᾶταγε τὸ πόδι τοῦ προδότη·
Χάσε οὐρανὸ τὸ γέλοισ σου, γιατί μοῦ μεγαλώνει
Ἡ ὄψι σου ἢ χαρούμενη τὴν πίκρα τῆς καρδιάς μου.
Ποιὰ μοῖρα, ὅταν γεννήθηκα, στεκότανε σιμά μου
Καὶ στὰ χαρτιά της ἔγραψε τὴ μαύρη καταδίκη,
Ὅπου σταθῶ ν' ἀκούγεται «Γυιὲ τοῦ προδότη φύγε!»

Μαύρη στιγμή, ποῦ ἠθέλησες τὰ βήματά μου πάλι
Ἵστ' ἀτιμασμένα χώματα νὰ φέρω αὐτὴ τὴν ὥρα,
Τάχα δὲν μπόρηγε ὁ Θεὸς νὰ μὴ σ' ἔχη πλασμένη ;
Ἄχ ! ἓνα βόλι ἐχάθηκε νὰ πάρῃ τὴ ζωὴ μου,
Νὰ μὴ γυρίζω πάντοτε ὡσάν καταραμένος,
Ἐποῦ θὰ γίνω ἀμαρτωλός, ἂν σκοτωθῶ μονάχος ;
Πές μου, Θεέ, τί σούφταιξα Ἵστὰ σωθῆκα μου μέσα
Νὰ νοιώθω κάθε μιὰ στιγμή φλόγ' ἄσβεστη νὰ καίῃ,
Νὰ μὴ γνωρίζω τὸ πῶς ζῶ, τὸν ὕπνο νὰ μὴ ξέρω
Καὶ τὸ ψωμί μὲ δάκρυα νὰ βρέχω μαυρισμένα ;
Τόσο αὐστηρὸς ἐβρέθηκες μόνο γιὰ μένα Θεέ μου ;

(Μετὰ μικρὰν παύσιν, μὲ βαθεῖαν πικρίαν)

ἽΟχι, δὲν εἶσαι δίκαιος ! ἔχεις καὶ σὺ κακία
Κ' ἤθελα νὰχα δύναμι

(Διακόπτεται καὶ μετὰ μικρόν, δακρύων)

Θεέ μου συχῶρέσέ με !

ἽἩ πίκρα μου μ' ἐτύφλωσε καὶ τί νὰ πῶ δὲν ξέρω.
Προδότῃ γυιὸς γεννήθηκα καὶ πρέπει νὰ ὑποφέρω.
Γιὰ νὰ ξεπλύνω τὴ βρισιά, ποῦ δέχτηκε ἡ πατρίδα,
ἽἘνα μονάχα ἐπιθυμῶ· γλήγορα νὰρθ' ἡ ὥρα,
ἽἽπου τὸ βόλι θὰ δεχθῶ γιὰ τὴν ἐλευθερίά της.

(Ἀκούεται ἄσμα)

Γλυκειά μέρα ἐφάνηκε πάλι,
Ποῦ ἡ πατρίδα μὲ πόνο μᾶς κραῖζει
Στὴ γλυκειά της νὰ πέσουμε ἀγκάλη.

Τὸ αἱματόβροχτο θέλει τὸ χῶμα,
Ποῦ ἡ δόξα αἰώνια σκεπάζει,
Μ' ἄλλο αἶμα νὰ βάψῃ ἀκόμα.

ἽἽπατρίδα γλυκειά, ξεπετοῦμε
Στὴ φωνή σου· ἡ φωτιὰ δὲν τρομάζει
Τὰ παιδιὰ σου· γιὰ σέ ἂς χαθοῦμε,

(Ὁ Γιωργῆς ἀκούει ἐκστατικός, καὶ μετὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς παύσεως τοῦ ἄσματος.)

Λόγια γλυκὰ κι' οὐράνια τὸ βάλσαμο, ποῦ ἐχῦστε
Στὴν πληγωμένη μου καρδιά, ἄλλος κανεὶς δὲ νειώθει·
Ὅλο ζωὴ ἐβγήκατε ἀπὸ γενναῖα στήθεια
Κι' ἄλλη ζωὴ ἐδώσατε σὲ στήθεια πληγωμένα.

(Μετὰ μικρὰν παύσιν)

Γιατὶ κι' ἐγὼ νὰ μὴ μπορῶ μ' αὐτὰ τὰ παλληκάρια
Σὲ τέτοια ἡμέρ' ἀνάστασης νὰ σμιζῶ τὴ φωνή μου ;

(Φαίνεται συγκινοῦμενος)

Ποιὰ νᾶναι τούτ' ἢ δύναμι, ποῦ ἄθελα μὲ σπρώχνει
Νὰ πάω κατὰ τὸ μέρος τους γιὰ νὰ τοὺς ἀνταμώσω ;
Ἄ ! νὰ τοὺς, ἐφανήκανε· ἔρχονται κατὰ ᾿μένα.

(Φαίνονται τρεῖς πολεμισταί.)

Ἐμπρός, καρδιά μὴ σκιάζεσαι, ἐγὼ θὰ τοὺς μιλήσω.

ΣΚΗΝΗ Β'

ΓΙΩΡΓΗΣ, ΜΑΝΩΛΗΣ, ΜΙΧΑΛΗΣ, ΜΑΘΙΟΣ

ΓΙΩΡΓΗΣ (προβαίνων πρὸς αὐτούς.)

Καλῶς σᾶς ἦρα σύντροφοι . . .

Οἱ ΤΡΕΙΣ (ὁμοῦ)

Καλῶς τὸν πατριώτη*

(Τείνουσιν αὐτῷ τὰς χεῖρας, ἐνῶ ὁ Γιωργῆς ἀποσύρει
τὴν ἰδικήν του.)

* Οὕτω προσφωνοῦσιν οἱ Κρηῆτες τοὺς ξένους καὶ ἀγνώστους αὐτοῖς.

ΜΙΧΑΛΗΣ (ὀργίλως)

Τὸ χέρι του δὲν τῶδωκε· μουτῆς* μήπως καὶ εἶναι ;
(Φέρων τὴν χεῖρα εἰς τὴν μάχαιράν του.)
Μὰ τοῦ σταυροῦ τὴ δύναμι ἄλλη ζωὴ δὲν ἔχεις.

ΓΙΩΡΓΗΣ

Μουτῆς δὲν ἐγεννήθηκα, καλὸ πατριωτάκι,
Μὰ ἔχω λόγῳ δυνατὸ τὸ χέρι νὰ μὴ δώσω.
(Ρίπτων ἐπ' αὐτῶν βλέμμα πλῆρες ἄλγους)

Κανεῖς σας δὲν ἐγνώρισε τὸ γυιὸ τοῦ γέρω-Μάρκου ;

ΜΙΧΑΛΗΣ καὶ ΜΑΘΙΟΣ (ἀποσυρόμενοι ὀλίγον,
ἐνῶ ὁ Μανώλης μένει ἀτάραχος.)

Ἄ ! εἶν' ὁ Γιωργῆς, τοῦ ἄτιμου τοῦ γέρω-Μάρκου ἡ γέννα.

ΜΙΧΑΛΗΣ (αὐστηρῶς.)

Σύρε μακρὰ μας γλήγορα· μονάχα ἡ θωριά σου
Φέρνει κακό· τὴν πίστι μας ἔχ' ἡ γεννειά σου βρίσει
Καὶ στὴ φτωχὴ πατρίδα μας δὲν ἄφησεν ἡμέρα,
Ποῦ νὰ μὴ φέρῃ βάσανα. Καταραμέν' ἡ ὥρα,
Ποῦ τὸ χωριὸ μας δέχτηκε μ' ὀλόνοιχταις ἀγκάλαις
Τέτοια ὀχιὰ φαρμακερῆ, ὀχιὰ γεμάτη δόλο·
Τὸ γάλα, ποῦ τῆς δώκαμε, ἐγένηκε φαρμάκι
Καὶ στάλα-στάλα τῶχσε βαθειὰ στὰ σωθικά μας.
Σύρε μακρὰ μας καὶ θ' ἀρθῆ μιὰ μέρα, ποῦ τὸ κρῖμα
Τῆς ἀμοιρῆς πατρίδας μας βαρεῖα θὰ τὸ πληρῶστε.

ΓΙΩΡΓΗΣ (ταπεινῶς.)

Μή

ΜΑΘΙΟΣ (διακόπτων αὐτόν.)

Δὲ φελᾷ, ὅ,τι κι' ἂν πῆς, γιατί θὲ νᾶναι ψέμμα·
Ἐ ! τοῦ προδότη ἡ γεννειά πάντα προδότρα θᾶναι.

* Μουτῆς λέγεται, ὅστις δηλοῖ ὑποταγὴν τοῖς Τούρκοις ἂν καὶ ἐπαναστάτης.

ΓΙΩΡΓΗΣ (ἐξεγειρόμενος καὶ δακρύων.)

Ἄδέρφια μου, μὲ βρίζετε ἀδίκως καὶ προσέξτε.
Ἔχω καρδιά, ποῦ θλίβεται γιὰ τὸ κακό, ποῦ μ' ἤυρε,
Καὶ μάρτυς μου εἶναι ὁ Θεός, ἂν ἔζησα ἡμέρα,
Ποῦ νὰ μὴ χύσω δάκρυα γιὰ τὴν ἀτίμωσί μου.
Χρόνια πολλὰ ἐγύριζα ἀγνώριστος στὰ ξένα
Καὶ τ' ὄνομά μου ἔκρυβα σὰν τὸ ληστή, ποῦ φεύγει
Τὴ γνῶρα, γιατί σκιαίζεται νὰ μὴ τὸν εὔρη ὁ νόμος.
Ἄλλὰ καλὰ κρατήστε το στὸ νοῦ σας : τοῦ προδότη
Ὁ γυιὸς ἔμπορὲι στὰ στήθεια τοῦ καρδιά νὰ κληῖ καθάρια
Καὶ τῆς πατρίδας τὸ καλὸ νὰ θέλη σὰν τοὺς ἄλλους
Κι' ἀκόμα περισσότερο. Ὅμως σὰν ἔρθ' ἡ ὥρα,
Ποῦ σὰν τὸ σκύλο διώχνηται ἀπ' ὅπου κι' ἂν περάση
Καὶ βουρκωθῆ τὸ μάτι τοῦ ἀπὸ τὴν καταφρόνια,
Χάνει τὸ νοῦ κ' ἡ πράξεις τοῦ δὲν ἔχουν φρονιμάδα.
Μὰ πρὶν στήν Κρήτη ἀκουστή, ὅτι κι' ὁ γυιὸς τοῦ Μάρκου
Ἔκαμε πρᾶξι ἀτιμη, καλλίτερα νὰ κλείσω
Τὰ μάτια μου μονάχος μου

(Ἐξάγει μεθ' ὀρμῆς τὴν μάχαιράν του.)

Θεέ μου συγχώρησέ με
Ὅμως νὰ ζήσω ἀδύνατο μ' αὐτὴ τὴν καταφρόνια.

(Φέρει τὴν μάχαιραν ἐπὶ τοῦ στήθους του.)

ΜΑΝΩΛΗΣ (ὀρμῶν κοὶ κρατῶν τὴν χεῖρά του.)

Γιωργὴ ἀσ' τὸ μαχαῖρί σου· μὴν κάνης τέτοια τρέλλα·
Κι' ἂν τὰ παιδιὰ σ' ἐπύκρναν δὲν ἤξεραν καθόλου
Πῶς ἡ φτωχὴ πατρίδα μας ἔχει ἀπὸ σέν' ἀνάγκη.
Τὸ ξέρω ἐγώ, πῶς ἔρχεσαι στὸν τόπο σου καὶ πάλι
Καὶ μὲ τί πόθον ἔτρεξες γι' αὐτὸν νὰ πολεμήσης·
Τὸ ξέρω, πῶς πλανεύουσιν στὰ ξένα, ὡς ποῦ τὰ χρόνια
Νὰ σβύσουν τ' ἀτιμ' ὄνομα τοῦ Μάρκου τοῦ προδότη.
Μὲ ποιά λαχτάρα ἐπρόσμενες ν' ἀνάψη τὸ ντουφεκι

Μέσα 'στὴν Κρήτη, νὰ βρεθῆς μπροστὰ στὸν τύραννό μας
Γιὰ νὰ δεχθῆς τὸ βόλι του σὰν τίμιο παλληκάρι.

ΓΙΩΡΓΗΣ (δακρύων)

"Αχ! δὲν τὴν ἔστειλε ὁ Θεὸς ἀκόμ' αὐτὴν τὴν ὥρα·
Μ' ἀφοῦ τὰ λόγια σου ἄκουσα δοξάζω τ' ὄνομά του
Κι' ἀμίλητα θὰ δέχουμε τὴν κάθε καταφρόνια

ΜΙΧΑΗΛΗΣ (τείνων πρὸς αὐτὸν τὴν χεῖρα, ἣν ὁ Γιωργῆς
λαμβάνει.)

Καλῶς μᾶς ὤρισες Γιωργῆ

ΜΑΘΙΟΣ (ποιῶν τὸ αὐτό)

Γιωργῆ, συμπάθησέ μου·

Μ' εἶχε τυφλώσει ὁ πόνος μου Τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ μου
Φωνάζει ἀκόμα ἐκδίκησι

ΜΑΝΩΛΗΣ (ἐπιτακτικῶς)

Σῶπα Μαθιέ

ΓΙΩΡΓΗΣ (λυπηρῶς πρὸς τὸν Μαθιὸν)

Τὸ ξέρω,

Πῶς ἔρριξε τὸ σπῆτί σου σ' αἰώνιο σκοτάδι
Τοῦ γέρω-Μάρκου ἢ προδοσιά· μ' ἂν θέλῃς νὰ σοῦ δώσω
Τὸ αἷμά μου, γιὰ νὰ χαρῆς τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου,
Εἶναι δικό σου· πάρε το

ΜΑΝΩΛΗΣ

Τὸ αἷμα σου ἢ πατρίδα

Τὸ θέλει· τῶρ' ἀφῆστέ τα τὰ περασμένα, πᾶνε.

ΜΑΘΙΟΣ (πρὸς τὸν Γιωργῆν μετὰ μετανοίας)

"Ὅχι, Γιωργῆ, τὸ αἷμά σου δὲν τὸ ζητῶ καθόλου·
Μονάχα θέλω νὰ μοῦ 'πῆς, πῶς ξέχασες γιὰ πάντα
Τὰ πικραμμένα λόγια μου

ΓΙΩΓΗΣ (συγκινούμενος)

Μαθιέ, εἴν' ἡ καρδιά σου
Μεγάλη· κι' ὅσο βάλσαμο μέσ' στὴν καρδιά μου χύνης,
Τόση χαρὰ στὴ νειότη σου καὶ ὁ Θεὸς ἄς στέλνη.

(μετὰ παραπόνου)

Δὲν εἶχ' ἀκούσει ὁ δύστυχος στὰ ξένα τόσα χρόνια
Μιὰ λέξι, ποῦ τὰ στήθεια μου γλυκὰ νὰ συγκινήσῃ.
Παντοῦ ἐρμιὰ καὶ γύρω μου μαυρίλα καὶ κατάρ·
Σὰν κολασμένος, ποῦ γροικᾷ γιὰ βάρος τὴ ζωὴ του,
Μέσα 'στὸν κόσμο ἐγύριζα. 'Απ' ὅπου κι' ἂν περνοῦσα
'Ενόμιζα, πῶς μ' ἔδειχναν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο
Σὰν ἄνθρωπο, ποῦ ἐσκοτώσε καὶ μάννα καὶ πατέρα·
'Ενόμιζα, πῶς θ' ἀνοιχθῆ ἡ γῆς, γιὰ νὰ μὲ χώσῃ
Βαθειὰ μέσα 'στὰ σπλάγγνα της· καὶ ὅπου κι' ἂν στεκόμουν,
Πῶς μοῦλεγαν χίλιαις φωναῖς «Γυιὲ τοῦ προδότη φύγε!»
Κι' ὅταν ἀντίκριζ' ἄνθρωπο μὲ πρόσωπο καθάριο
Τὸ πρόσωπό μου ἐδάφετο μὲ τῆς ντροπῆς τὸ χρῶμα·
Τὴν καταφρόνια ἐδέχομουν ὅλου τοῦ κόσμου, δίχως
Τ' ἀχειλί μου τ' ἀγλύκαντο παράπονο νὰ βγάλῃ.
Καὶ μοναχὰ ἐπρόσμενα τὴ 'μέρα ποῦ ἡ ψυχὴ μου
Βασανισμένη κ' ἔρημη θὲ νᾶφευγε ἀπ' τὸ σῶμα.
Κι' ὅταν ἡ νύχτα μ' εὔρισκε σὰν πτώμ' ἀπὸ τὰ πάθη,
Σὲ μιὰ γωνιὰ παρὰμερῆ κοιμώμουν σὰν τὸν σκύλο.
Μ' ἀκόμα καὶ 'στὸν ὕπνο μου τὰ ὄνειρα μοῦ φέρναν
Τὴν πίκρα καὶ τὰ βάσανα· κάθε στιγμὴ πετιόμουν
'Ολόρθος, σὰν νὰ πρόσμενα τὴ μαύρη καταδίκη
Ποῦ ὁ γέρω-Μάρκος θέλησε νὰ δέρνη τὴ ζωὴ μου.

(Μετ' ἄλγους)

Πατέρα! πές μου τί ἔφταιξε ὁ γυιὸς σου . . .

ΜΑΝΩΛΗΣ

Σώπα τώρα,

Γιωργῆ· ἔλα λησμόνησ' τα· Ζωὴ κενούργι' ἀρχίζεις
Κ' ἔχε ἐλπίδα στὸ Θεὸ καὶ στὴ γλυκεῖα πατρίδα,
Πῶς θὰ ξεπλύνῃς τὴ βρισιὰ, ποῦ ἐπῆρε τ' ὄνομά σου.
Τὸ ξέρω ἐγώ· σ' ἐπρόσμενα μέρα τὴ μέρα νάρθῃς
Καὶ πάλι ἐδῶ στὸν τόπο μας . . .

(Συλλογιζόμενος)

Θεὸ νὰ σοῦ 'πῶ κατόπι.

ΜΑΘΙΟΣ καὶ ΜΙΧΑΛΗΣ (φέροντες τὰς χεῖράς τῶν ἐπὶ τῶν
ὄμων τοῦ Γιωργῆ καὶ παρατηροῦντες αὐτὸν μετὰ συγκινή-
σεως.)

Γιωργῆ, μᾶς εἶσαι σύντροφος καλὸς κι' ἀγαπημένος·
Μ' ἔμας κ' ἐσύ τὸ αἷμά σου θὰ δώσης 'στὴν πατρίδα,
Μήπως καὶ λάμψη ἐλευθερίας, ἄλλης ζωῆς ἡμέρα.

ΓΙΩΡΓΗΣ

Αὐτὸ μόνάχα τ' ὄνειρο μέσ' 'στὴ ζωὴ μ' ἐκράτει
Καὶ μοῦδινε τὴ δύναμι νὰ δέχουμε σὰν ἄντρας
Τῆς πίκραις καὶ τὰ βόσπανα. Μόνο ἡ γλυκεῖα ἐλπίδα,
Πῶς γλήγορα ἡ πατρίδα μας θὰ κρᾶξῃ τὰ παιδιὰ της
Σὲ νέα θυσία, μ' ἔκανε κάποια χαρὰ νὰ νοιώθω
Μέσα 'στὴν τόση συφορά, ποῦ μ' εὔρηκε τὸ μαῦρο . . .

(Μετὰ μικρόν.)

Πατρίδα! . . . "Ω! δὲν ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ νοιώσῃ τόσο
Ποιὰ γλύκα κλεῖ στὰ βόθρα της αὐτὴ ἡ ἄγια λέξι,
"Αν χρόνια δὲν ἐπέρασε μόνάχος του στὰ ξένα,
Κι' ἂν ἔρμος δὲν παράδειρε μὲ τῆς ψυχῆς τὴ λαύρα
Ν' ἀξιώθῃ καμμιά φορὰ γι' ἀγάπην ἐδική της
Νὰ χύσῃ ἔλο τὸ αἷμά του καὶ νὰ δεχθῇ τὸ βόλι
'Απὸ τὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ γιὰ τὴν ἐλευθερίαν της! . . .

(Μετὰ μικρόν.)

Κι' ὅταν 'στὸν κόσμον ἀκούστηκε ὅτι καὶ πάλ' ἡ Κρήτη
'Απ' ἄκρη σ' ἄκρην ἀναψεν ἀπὸ φωτιὰ πολέμου,

"Ετρεξα, μήπως τ' ὄνειρο πάρη ζωή και σβύσω
Μέ τιμημένο θάνατο τῆ μαύρη ἀτίμωσί μου.
Βγήκα 'στὴν Κρήτη ἀγνώριστος κι' ὅπου ντουφέκι ἐλάλει
"Επεφτα μέσα 'στὴ φωτιά σὰν τὸν ἀπιλιτισμένο,
Ποῦ ἐβαρέθη τῆ ζωὴ και προσκαλεῖ τὸ χάρο.
Σὲ κάθε μάχη ἐζήτησα τὸ θάνατο, μὰ πάντα
Τοῦ ἐχθροῦ τὸ βόλι ἔφευγε τὸ γυιὸ ἐνὸς προδότη!
Κι' ὅταν οἱ σκύλοι ἐτσάκιζαν ἀπὸ τὸ κάθε μέρος
Και νικηταὶς γυρίζαμε, περσότερο ἐντρεπόμουν
Γιὰ τῆς τιμαίς, ποῦ μοῦκαναν· δὲν ἤξεραν πῶς ἦταν
'Απελπισιὰ ἢ ἀνδρεία μου και ἡ τιμαὶς κατάρρα.
Μῆνες πολέμησα παντοῦ· ἐγύρισα τὴν Κρήτη
'Ολόκληρη, μὰ ποῦ πουθενὰ δὲν ἤρρηκα τὸ χάρο·
'Ὡς ποῦ ἡ μοῖρα μ' ἔφερε και πάλι στὸ χωριό μου
Μὲ τὴν ἐλπίδα τὴν κρυφὴ, μήπως ὅταν πατήσω
Τὸ χῶμα, ποῦ ἐπάταγε τὸ πόδι τοῦ προδότη,
'Ανοίξη και μὲ καταπιῆ και φύγω ἀπὸ τὸν κόσμο,
'Αφοῦ ἡ πατρίδα νὰ χαθῶ γιὰ χάρι της δὲ θέλει

(Μετὰ μικρὸν περιαλγῶς)

Θὰ σὲ παιδέψῃ τρομερὰ τὸ κρῖμά μου πατέρα!
"Αχ! νὰ 'μποροῦσα τῆ ντροπὴ 'στὸ αἶμά του νὰ πλύνω!

(Κλαίει)

ΜΑΝΩΛΗΣ

Κλάψε, Γιωργῆ, κι' ἀλάφρωσε τὸν πόνο τῆς καρδιάς σου.
Εἶνε μεγάλ' ἡ συφορὰ, ποῦ σ' ἤρρηκε· μὰ ξέρε
Πῶς μοναχός σου ἐτίμησες και πάλι τ' ὄνομά σου·
'Ενόμιζες, πῶς ἀγνώρος τοὺς σκύλους πολεμοῦσες
Κι' ὅτι κανεὶς δὲν ἤξερε τὸν ξένον, ὅπου πρῶτος
"Επεφτε μέσα στὴ φωτιά κ' ἔφευγε τελευταίος
'Ὁ γέρω-Μύρος, ποῦ ἄλλοτε παιδί σ' ἐπερπατοῦσε.
Σ' ἐγνώρισε και σ' ἔβλεπε μ' ἀπόκρυφη λαχτάρα
Νὰ παίρνης δόξα περισσὴ σ' ὀλόκληρη τὴν Κρήτη·

Μὰ κανενὸς δὲν τῶλεγε, οὔτε κ' ἐσέν' ἀκόμα,
'Ὡς ποῦ νὰ φθάσ' ἡ δόξα σου ψηλὰ ὡς τὰ οὐράνια.
Κι' ὅταν τὴν ὥρα ἐνόμισε καλή, γιὰ νὰ τὸ μάθουν
Οἱ καπετάνιοι τοῦ χωριοῦ ποῖος εἶσαι καὶ τί κάνεις,
"Ἐκαμε ὁ ἄμοιρος φτερά, ὡς ποῦ ν' ἀρθῇ ἐδῶ πέρα.
Κρυφὰ μᾶς τὸ 'μολόγησε κι' ἀπ' τὴ χαρὰ του ἐγέλα
Σὰν τὸν τρελλό· σ' ἀνάθρεψε ὁ Μύρος καὶ πονοῦσε
Γιὰ τὸ κακὸ, ποῦ σ' εὔρηκε, περσιότερο ἀπ' τοὺς ἄλλους.

ΓΙΩΡΓΗΣ

"Ἄς τοῦ χαρίζῃ ὁ Θεὸς ἔ,τι καλὸ κι' ἂν θέλῃ.

ΜΑΘΙΟΣ

'Ὡσὰν τοῦ Μύρου τὴν καρδιὰ ἄλλος κανεὶς δὲν ἔχει

ΜΙΧΑΛΗΣ (διακόπτων)

Πᾶμε ὡς τῆς βάρδιας μας Μαθιέ ; "Ἐ, καπετάν-Μανώλη ;

ΜΑΝΩΛΗΣ

Σύρτε κ' ἐγὼ μὲ τὸ Γιωργῆ θὰ μείνουμ' ἐδῶ πέρα
Κᾶτι νὰ ποῦμε κ' ἐπειτα σᾶς βρῖσκουμ' ἐκεῖ κάτω.

ΜΙΧΑΛΗΣ καὶ ΜΑΘΙΟΣ (ἀπερχόμενοι)

Καλῶς μᾶς ὄρισες, Γιωργῆ !

ΓΙΩΡΓΗΣ

Καλῶς σᾶς ἤρ' ἀδέρφια !

(Ὁ Μιχάλης καὶ ὁ Μαθιὸς ἐξέρχονται)

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΓΙΩΡΓΗΣ καὶ ΜΑΝΩΛΗΣ (μένουσιν ἐπ' ὀλίγον ἄφωνοι)

ΜΑΝΩΛΗΣ

Γιωργῆ, γιὰ πρόσεξε καλὰ 'στὰ λόγια, ποῦ θ' ἀκούσης :
'Ἀπ' τὴ στιγμή, ποῦ ἔμαθα στὰ ξένα πῶς ἐζοῦσες

Καὶ πῶς ὁ νοῦς σου ἐγύριζε παντοτεινὰ στὴν Κρήτη
Κι' ὄλαις ἢ πράξεις σου ἦτανε πράξεις τιμῆ γεμάταις,
Μέσ' στὴν καρδιά μου ἔνοιωθα σὰν κάτι νὰ χτυπάη
Γιὰ σέν γιατί 'σ' ἀγάπαγα, Γιωργῆ, ὡσὰν παιδί μου.

ΓΙΩΡΓΗΣ

Ποτέ μου δὲν τὸ ξέχασα καὶ ὁ Θεὸς τὸ ξέρει
Πόσαις φοραῖς θυμήθηκα τὰ λόγια σου 'στὰ ξένα

ΜΑΝΩΛΗΣ

Σ' εὐχαριστῶ . . . Σὰν ἔμαθα προχθές ἀπὸ τὸ Μύρο
'Οτ' εἶσαι σὺ ὁ ξακουστός ἐθελοντής, ποῦ τόση
Παλληκαριά καὶ φρόνησι ἀντάμα τὸν στολιζοῦν.
'Ολ' ἡ καρδιά μου ἐσείστηκε ἀπὸ χαρὰ καὶ τώρα,
Ποῦ βλέπω ἐμπρός μου τέτοιο νεῖδ καὶ τέτοιο παλληκαρί,
Δοξάζω ἐκείνη τὴ στιγμὴ, ποῦ σ' ἔφερ' ἐδῶ πέρα.

(Ὁ Γιωργῆς παρατηρεῖ αὐτὸν ὀλίγον ἐκστατικῶς)

Παράξενα σοῦ φαίνονται τὰ λόγια μου· τὸ βλέπω·
Μὰ δὲν ἤξερεις τί σκοπὸ ἔχως 'τὸ νοῦ γιὰ σένα.
Μάθε, Γεωργῆ, πῶς τὸ Θεὸ εὐχαριστῶ, ποῦ ἦρθες
'Εδῶ, γιατί σοῦ ἔμελλε νὰ κάμης 'στὸ χωριό σου
Τὸ μεγαλείτερο καλὸ κι' ἄς εἶσαι γυιὸς τοῦ Μάρκου.

(Ὁ Γιωργῆς ἀνασκιρτᾷ ὀλίγον)

Ναί, μάθε το πῶς ὁ Θεὸς σέ ἔστειλ' ἐδῶ πέρα.

(Ὁ Γιωργῆς ἀτενίζει αὐτὸν ἐκστατικώτερον)

Δὲν ξέρεις πῶς τὰ πράγματα ἐδῶ εἶναι μπερδεμένα
Κι' ἀπ' ὦρα σ' ὦρα ἤμπορεῖ μαύρη φωτιὰ ν' ἀνάψῃ
Μέσ' 'στὸ χωριό μας, νὰ χυθῆ αἷμα χωρὶς αἰτία !
'Απ' τὴν ἡμέρα π' ὁ ἀρχηγός—θυμᾶσαι τὸν Ζαχάρη ; —

(Ὁ Γιωργῆς κατανεύει)

Σκοτώθηκε στὸν πόλεμον ὅλ' αἱ καπεταναῖοι
'Ὅσὰν τοὺς σκύλους τρώγονται, σὰν τὰ θεριὰ μαλώνουν,

Ποιός είναι πλειό καλλίτερος γιά τοῦ ἀρχηγοῦ τῆ θέσι.
Καί τὸ λαὸ ἐχώρισαν σὲ κόμματα καί τώρα
Τὸ πρᾶγμα, ἐκεῖ ποῦ ἔφθασε, πρέπει νὰ πάρῃ τέλος,
Μ' ἀλλοίμονο ἴστον τόπο μας ! θε νὰ πιαστοῦν στὰ χέρια
Καί τί θὰ γίνῃ, μοναχὰ ἓνας Θεός τὸ ξέρει.

ΓΙΩΡΓΗΣ

Γιατί ὁ πλειό καλλίτερος δὲν γίνεται ἀρχηγός σας ;

ΜΑΝΩΛΗΣ

Μὰ ποιός τὸ θέλει πλειό καλὸ τὸν ἄλλο νὰ γνωρίσῃ ;
Οἱ καπετάνιοι, ὅλοι τους λένε πῶς εἶν' τὸ ἴδιο.
Γι' αὐτὸ καλὰ τὸ σκέφθηκα, σὰν ἄκουσα πῶς εἶσαι
ἽΟ ξακουστός ἐθελοντής, ποῦ τ' ὄνομά του ὅλοι
ἽΤὸ στόμα τους τὸ φέρνουνε μὲ σεβασμὸ μεγάλο,
Νὰ τὸ ζητήσω ἀπ' τὸ λαὸ νὰ γίνῃς ἀρχηγός μας.

ΓΙΩΡΓΗΣ (ἀνατινασσόμενος)

Στὰ συγκαλά σου καπετάν-Μανώλῃ μὴ δὲν εἶσαι ;
Συμπάθησέ με, ποῦ μιλοῦ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον . . . ὅμως . . .

ΜΑΝΩΛΗΣ

"Ἄκου, Γιωργῆ, μὴ βιάζεσαι· ἔχεις ἀξιά μεγάλη
ἽΕσὺ καὶ γράμματα ἔμαθες καὶ μέσ' ἴστην Κρήτη ὅλοι
Σὲ σέβονται καὶ σ' ἀγαποῦν γιά τὴν παλληκαριά σου.
Θὰ ἴπῃς, πῶς δὲν τὸ ξέρουνε ὅτ' εἶσαι ὁ γυιός τοῦ Μάρκου,
Ποῦ τὴν πατρίδα ἐπρόδωκε· εἶναι δουλειὰ δική μου
Αὐτὸ καὶ σοῦ ὑπόσχομαι ὅτι ὁ λαός, σὰν μάθῃ
Ποιός εἶσαι, θε νὰ σὲ δεχθῇ μὲ σέβας καὶ μ' ἀγάπη·
Θὲ νὰ ξεχάσῃ μονομιᾶς ἴστη δόξα τῆ μεγάλη,
Ποῦ τ' ὄνομά σου ἐστόλισε, τὴν προδοσιὰ τοῦ Μάρκου.
ἽΤοῦ γυιοῦ τῆ δόξα ἡ ἀτιμία ἐχάθη τοῦ πατέρα.

ΓΙΩΡΓΗΣ (πικρῶς)

Μανώλῃ ! δὲν ἐξέπλυνα τὴν ἀτιμία ἐκείνη
Κι' οὔτε ποτὲ θε νὰ σβυσθῇ ἴση ντροπὴ μου μένει

Ακόμα ἐδῶ 'στὸ πρόσωπο καὶ τὴ καρδιά μου λιώνει·
Σὰν ποτισθοῦν τὰ χῶματα, ποῦ ἐκεῖνος ἐπατοῦσε,
Μὲ τ' ἄτιμο τὸ αἷμά του ἀπ' τὸ δικό μου χέρι,
"Ἢ σὰν θελήσ' ἡ μοῖρά μου νὰ σκοτωθῶ ἀπὸ βόλι
Τούρκου καὶ μὲ τὸ ὄνομα πεθάνω τῆς πατρίδας,
Τότε καὶ μόνο ἤμπορεῖς νὰ 'πῆς πῶς τ' ὄνομά μου
"Ἐχει τιμὴ....

(Συμπλέκων τὰς χεῖρας)

Εἴμ' ἄτιμος, γιὰτ' εἶμαι γυιὸς προδότη !

ΜΑΝΩΛΗΣ

Γιωργῆ, γιὰ σκέψου το καλά....

(Ἄκούονται ἔξωθεν φωναὶ)

Ἐμπρὸς μπουρμάδες !

ΜΑΝΩΛΗΣ (ἀνατινασσόμενος)

Τ' εἶναι !

(Εἰσέρχονται ὁ Μιχάλης καὶ ὁ Μαθιὸς ὀδηγοῦντες τὸν
Μάρκον καὶ τὸν Χουσεῖνην).

ΣΚΗΝΗ Δ'.

Οἱ ἄνω. ΜΙΧΑΛΗΣ, ΜΑΘΙΟΣ, ΜΑΡΚΟΣ καὶ ΧΟΥΣΕΪΝΗΣ

ΜΑΝΩΛΗΣ

Ποιὸ εἶν' αὐτί ;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Τοὺς βρήκαμε κρυμμένους στὸ φαράγγι.

ΜΑΘΙΟΣ

Θᾶναι τσασίταις, * γιὰτὶ εὐθύς, μόλις μᾶς εἶδαν, φεύγαν
Κρυφά

* Τσασίτης=προδότης κυρίως, ἀλλὰ καὶ κατάσκοπος.

ΜΑΝΩΛΗΣ (Πρὸς τοὺς συλληφθέντας)

Ποιοὶ εἴσθε λέγετε ! τί θέλετ' ἐδῶ πέρα ;

ΓΙΩΡΓΗΣ (ὅστις παρετήρει καλῶς τὸν Μάρκον ἀπὸ τῆς εἰσόδου του, ἀποστρέφων μετ' ἄλγους τὸ πρόσωπον καὶ καθ' ἑαυτόν.)

Εἶν' ὁ προδότης ! εἶν' αὐτός, ὁ ἄτιμος πατέρας !

ΜΑΝΩΛΗΣ (ἀναγνωρίζων τὸν Μάρκον, καθ' ἑαυτόν.)

Θεὲ μεγαλοδύναμε ! ὁ Μάρκος εἶναι τοῦτος ;

(Πρὸς τὸν Μάρκον καὶ τὸν Χουσεῖνν.)

Ἐμπρός, ποιοὶ εἴσθε !

ΧΟΥΣΕΪΝΗΣ (δειλῶς)

Χριστιανοί, ἀδέλφια, πατριώτη.

ΜΑΝΩΛΗΣ

Γιατὶ λοιπὸν κρυφθήκατε ;

ΧΟΥΣΕΪΝΗΣ

Εἴχαμε βγῆ γιὰ τσάρκα.

Δὲν ἔχουμε

ΜΑΘΙΟΣ (διακόπτων αὐτόν)

Ψέμματα λές, ἀγᾶ μου *, σὲ γνωρίζω

ΧΟΥΣΕΪΝΗΣ (ὡς διαμαρτυρούμενος)

Ἐγὼ ἀγᾶς ! μὰ τοῦ Θεοῦ

ΜΑΘΙΟΣ

Σκύλε, μὴ τὸ Θεὸ μας

Τὸν πιάνεις μὲ τὸ στόμα σου !

ΜΑΡΚΟΣ

Μὲ τὸ στανιὸ τὸ θέλεις

* Οὕτως ὀνομάζονται οἱ Τοῦρκοι γενικῶς ἐν Κρήτῃ.

Νὰ 'πῆ, πῶς Τοῦρκοι εἴμαστε ;

ΓΙΩΡΓΗΣ (τρομερῶς)

Χειρότεροι ἀπὸ Τοῦρκοι !

Προδότη ! δὲν ἐτούρκεψες, μὰ ἔχεις καρδιὰ πλειὸ Τοῦρκα !

Προδότη !

(Ὁ Μάρκος παρατηρῶν αὐτὸν μένει κεχηνῶς, ἐνῶ τὸ πρόσωπόν του δεικνύει τὸν τρόμον.)

"Α ! μ' ἐγνώρισες ; Ὁ φόβος σου σὲ κάνει

Νὰ τρέμης ἄλλος, ἄτιμε κακοῦργε τῆς πατρίδας !

ΜΑΡΚΟΣ (συγκινοῦμενος δῆθεν)

Γιωργῆ, παιδί μου, εἶσαι σύ ; Εἶν' ὁ Θεὸς μεγάλος !

Μ' ἀξίωσε νὰ σὲ ἰδῶ . . .

ΓΙΩΡΓΗΣ

Φονῆα τοῦ γιουῦ σου σῶπα !

ΜΙΧΑΛΗΣ (πρὸς τὸν Μαθιόν)

"Α ! εἶν' ὁ Μάρκος !

ΜΑΘΙΟΣ

Ναί, αὐτός, ποῦ πρόδωσε μιὰ μέρα

Τὴ δύστυχη πατρίδα μας . . . Θὰ τοῦ τὸ πιῶ τὸ αἷμα !

Τὸν ἀδελφό μου ἐσκότωσε . . . Φτωχέ, Γιωργῆ σὲ κλαίω !

ΜΑΝΩΛΗΣ (πρὸς τὸν Μιχάλην καὶ τὸν Μαθιόν)

Πάρτε τὸν Τοῦρκο μακριὰ γιὰ νὰ τὸν τουφεκίστε·

Μ' ἂν μαρτυρήσῃ τίποτε, τότε μπορεῖ νὰ ζήσει.

ΧΟΥΣΕΪΝΗΣ (τρέμων)

"Ὅχι ἐγώ ! . . .

(δεικνύων τὸν Μάρκον)

Μαζῆ του αὐτός μ' ἐπῆρε, γιὰ νὰ ἰδοῦμε

Πόσ' εἶσαστε τὸν ἔστειλε, σὰν κι' ἄλλοτε, ὁ Πασσᾶς μας.

ΜΑΡΚΟΣ (ρίπτων ἐπ' αὐτοῦ βλέμμα τρομερόν)

Σκάσε, μπουρμᾶ, ποῦ ἔφυγε τὸ αἷμ' ἀπ' τὴν καρδιά σου !

(Ὁ Μιχάλης καὶ ὁ Μαθίος ἀπάγουσι τὸν Χουσεῖνν, ἐνῶ
διὰ τοῦ βλέμματος ἐρωτῶσι τὸν Μανώλην περὶ τοῦ πρακτέου)

ΜΑΝΩΛΗΣ (ξηρῶς)

Ντουφέκι !

ΜΑΘΙΟΣ

Σάλευγε* ἀγᾶ, ποῦ τρέμεις σὰν καλάμι.

ΜΑΡΚΟΣ (εἰρωνικῶς πρὸς τὸν Χουσεῖνν)

Ἔ ! Χουσεῖν' ἡ μοῖρά σου δὲν τῶθελε νὰ πάρης
Τὰ ριάλια**, ποῦ σοῦ τάξανε· ἴσ' ἀλόγια μου ἐθαρευύτης
Πῶς ἴσ' τὴν Τουρκιά θὰ πρὸδινὰ τοὺς ἀδελφούς μου τώρα·
Δὲν πρὸσμενες ὅτι μπορεῖ ἴσ' τῆς βάρδιας νὰ σὲ ρίξω.

ΧΟΥΣΕΪΝΗΣ (ἀπαγόμενος)

Μάρκο ! πάντα ἤσουν ἄτιμος καὶ πάντοτε προδότης,
Μὰ ἦρθε κ' ἐσένα ἡ ὥρα σου ὅλα νὰ τὰ πληρώσης·
Τὰ ψέμματά σου δὲ 'φελοῦν· ἐζήτησες μονάχος
'Απ' τὸν Πασᾶ ἓνα σύντροφο, γιὰ νᾶρθης νὰ μετρήσης
Πόσ' εἶναι ὅλ' οἱ χριστιανοί, ποῦ τὸ βουνὸ κρατοῦνε·
Καὶ μάθε το πῶς ὁ Ἄλλ'αχ δὲν θὰ σ' ἀφίση ἔτσι·
Θὰ πληρωθῇ τὸ αἷμά μου μὲ τὸ δικό σου αἷμα.

(Ἀπάγεται ὑπὸ τοῦ Μιχάλη καὶ τοῦ Μαθιοῦ)

*Σάλευγε=βάδιζε, κινῶ.

** Ριάλι, Τουρκικὸν νόμισμα=ἐν γρόσσιον. Λέξις Ἰσπανική.

ΣΚΗΝΗ Δ'.

ΓΙΩΡΓΗΣ, ΜΑΝΩΛΗΣ καὶ ΜΑΡΚΟΣ

ΓΙΩΡΓΗΣ (μετὰ πικρίας)

Πατέρα, τί ἐκέρδισες ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη,
Π' ἀρνήθηκες τὴν πίστι σου καὶ τὴ φτωχὴ πατρίδα
Ἵτὸν τύραννὸ της πρέδωκες; Πές μου ἔφαγες ποτέ σου
Γλυκὸ ψωμί; Τὰ χεῖλη σου ἀπὸ χαρὰ ἐγελάσαν;
Πέρασ' ἡμέρα, ποῦ νὰ ἰδῆς ἓν ἄνθρωπο ν' ἀπλώνῃ
Τὸ χέρι του μὲ σεβασμό, γιὰ νὰ σέ χαιρετήσῃ;
Ἔγνο γλυκὸν ἐγνώρισες, χωρὶς νὰ τὸν ταράξουν
ἽΟνειρα μαῦρα; ἽΕννοιώσεις ποτέ σου ἴσυχία;
Μέσα σέ νύχτα σκοτεινὴ ἐβρέθηκες μονάχος
Χωρὶς νὰ ἰδῆς τριγύρω σου ἄγριο χορὸ νὰ σταίνουν
ἽΟσαις ψυχαῖς μαρτύρησαν ἀπὸ τὴν προδοσίᾳ σου;
Σ' ἄφισε μόνο μιὰ στιγμή ἡ τρομερὴ κατάρρα,
Ποῦ τόσα στόματα ἔρριξαν Ἵστην κεφαλὴ σου ἐπάνω;
Πές μου, δὲ σ' ἐκυνήγησε τὸ ἄδικο τοῦ γιουῦ σου,
Ποῦ ἡ προδοσίᾳ σου ἔρριξε σέ μαύρη καταδίκη,
Μέσα Ἵτὸν κόσμον νὰ γυρνᾷ μονάχος καὶ τὸν τρόμον,
Μήπως τὸν εὔρη τ' ἄδικο τῆς δύστηχης πατρίδας,
Διώνιον νᾶχῃ σύντροφο; Δὲν ἄκουσες τὸ θρῆνον,
Ποῦ ἡ βαρεμένη του ψυχὴ ἔκανε κάθε μέρα
Γιὰ τὴν ἀτίμωσι, ποῦ ἐσὺ ἔφερες Ἵτ' ὄνομά του;
Προδότῃ! δὲν σ' ἐπαίδεψε τὸ κρῖμα τῆς πατρίδας;
Καὶ δὲν τὴν εἶδες δίπλα σου σὰν φάντασμα νὰ στέκῃ;
Δὲν ἄκουσες μιὰ μυστικὴ φωνὴ της νὰ σοῦ κράξῃ:
«Προδότῃ! ὅπου κι' ἂν σταθῆς μπροστά σου θὰ μὲ βλέπῃς,
ἽὩς ποῦ θὲ νᾶρθῃ μιὰ στιγμή νὰ θυμηθῆς τὸ αἷμα
Τῆς σκοτωμένης μάνας σου, ποῦ ἔδωκες στὸν Τοῦρκο!»
Τὰ βεγγητὰ δὲν σ' ἔπνιξαν τῆς ἄμοιρης πατρίδας;

ΜΑΡΚΟΣ (ὡς ἐν μετανοίᾳ)

Παιδί μου! ἽΑχ! καὶ νᾶξερεις πῶς ζῶ σ' αὐτὸν τὸν κόσμον,

Σὰν ποιά φωτιά αἰώνια τὰ σωθηκά μου καίει,
Δὲν θάνοιγες τὸ στόμα σου νὰ ᾄῃς αὐτὰ τὰ λόγια,
Ποῦ μοῦ σπαράζουν τὴν καρδιά ! Κι' ἂν ὁ Θεὸς μπροστά σου
Τὴν ὥρ' αὐτὴ μὲ ἔφερε, εἶναι μεγάλο θαῦμα !
Γιὰ τὸ σου ᾄω τοὺς πόνους μου, τὴ μαύρη μου λαχτάρα,
Ποῦ σιγοτρῶει τὰ σπλάχνα μου καὶ νύχτα καὶ ἡμέρα !

ΓΙΩΡΓΗΣ

Πατέρα, ὅσα φέμματα τώρα κι' ἂν ᾄῃς χαμένα
Λόγια θεὸς νᾶναι· ἔπρεπεν ἂν εἶχες μετανοιώσει
ᾄστον κόσμο νὰ μὴ βρίζεσαι· μονάχος τὴ ζωὴ σου
Νὰ εἶχες κόψει· μὰ δειλὸς πάντα ὁ προδότης θᾶναι.
Ναί ! ὁ Θεὸς σὲ ἔφερε τὴν ὥρ' αὐτὴ μπροστά μου,
Γιὰ νὰ ξεπλύνω τὴ ντροπὴ, ποῦ τῶνομά μου ἐπῆρε
ᾄστό αἷμά σου· νὰ ἐκδικηθῶ καὶ τὴ φτωχὴ πατρίδα·
Κι' ἂν ἦσουν ἄλλοτε γιὰ μὲ ἀγαπητὸς πατέρας
Σήμερα εἶσαι ὁ φονηξὸς μονάχα τῆς πατρίδας·
Ἔτσι τὸ θέλησε ὁ Θεός· ἀπ' τὸ δικό μου χέρι
Μὲ τ' ἄτιμο τὸ αἷμά σου νὰ ποτισθῇ τὸ χῶμα
Τῆς προδομένης Κρήτης μου, ἀφοῦ ἐσύ δὲν εἶχες
Τὴ δύναμι νὰ σκοτωθῆς μονάχος ἢ σὲ μάχη
Ν' ἀναζητᾶς τὸ θάνατο ἀπ' τοῦ ἐχθροῦ τὸ βόλι !

ΜΑΝΩΛΗΣ

Γιωργῆ, ἐμεῖς τὸν πιάσαμε τὸν ἄτιμο προδότη
Κ' εἶναι δικός μας

ΓΙΩΡΓΗΣ

Καπετάν—Μανώλη μου τὸ νοιώθω

Ποιά εἶναι τώρα ἡ σκέψι σου· μὰ δὲν τὴ μεταλλάξει
Οὔτ' ὁ Θεὸς τὴν γνώμη μου· ὅ,τ' εἶπα θὰ τὸ κάμω.
Φωνάζει ἡ πατρίδα μας ἐκδίκησι πῶς θέλει
Μόνο ἀπὸ ἴμένα κ' ἡ ντροπὴ, ποῦ τ' ὄνομά μου ἐπῆρε,
Δὲν διώχνεται, ἂν δὲν ἰδῶ νὰ σπαρταρᾷ ᾄστό χῶμα
Τὸ πουλημένο του κορμι ἀπ' τὸ δικό μου βόλι.

ΜΑΡΚΟΣ

Παιδί μου, σκέψου το καλά εκείνο, ποῦ θὰ κάμης·
Γιὰ τὴν ψυχὴ σου σοῦ μιλω· εἶν' ἀμαρτία μεγάλη
Τὸ ξέρεις καὶ Παράδεισο δὲν θὲ νὰ ᾿δῆ ἡ ψυχὴ σου.
Ἐμένα, τὸν πατέρα σου, νὰ θέλῃς νὰ σκοτώσης!
Πλειὸ φοβερὸ κακούργημα δὲν ἤμπορεῖ νὰ γίνη!

ΓΙΩΡΓΗΣ (πικρῶς)

Κακούργημα πλειὸ φοβερὸ δὲν ἦταν νὰ προδώσης
Ἐστὸν Τοῦρκο τὴν πατρίδα μας σὲ μιὰ στιγμή, ποῦ αἷμα
Χίλιων παιδιῶν τῆς ἔχυνε γιὰ τὴν ἐλευθερίᾳ τῆς;
Κακούργημα πλειὸ φοβερὸ δὲν ἦταν ἡ λαχτάρα
Ποῦ τόσαις μάνναις ἔνοιωσαν ἔσθ' ὀνό τῶν παιδιῶν τους;
Κακούργημα

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'.

ΟΙ ΑΝΩ καὶ ΜΑΘΙΟΣ (εἰσερχόμενος δραμαῖος)

ΜΑΘΙΟΣ

Ἄδέρφια μου! μὰς ἔζωσαν οἱ Τοῦρκοι!
Πῆραν τὰ πλάγια τοῦ βουνοῦ καὶ μυρμηκικὰ ἀνεβαίνουν!

ΜΑΝΩΛΗΣ

Καὶ τί μ' αὐτό; καλλίτερα! Παίξαν ἡ βάρδιας;

ΜΑΘΙΟΣ

ἌΟχι.

ΜΑΝΩΛΗΣ

Ἄφῃστε νὰ ζυγώσουνε πολὺ κοντὰ καὶ τότε
Κατὰμουτρα τοὺς δίνουμε μιὰ, μὰ καλή, σπαλιώρα.

ΣΚΗΝΗ Ζ΄.

ΟΙ ΑΝΘ και ΜΙΧΑΛΗΣ (εισερχόμενος δραμαῖος)

ΜΙΧΑΛΗΣ

Οἱ σκύλοι μᾶς ἐζύγωσαν παρὰ πολὺ καὶ φόβος
Εἶναι μὴν ἔρθουν δίπλα μας καὶ τὴ φυγὴ μᾶς κλείσουν.

ΜΑΡΚΟΣ (ὑπομειδιῶν σαρκαστικῶς)

Μόνος ἐγὼ ἂν θέλετε ἴμω γιὰ νὰ σᾶς σώσω,
Γιατὶ στοὺς Τούρκους ἔδειξα καὶ τὸν κρυφὸ τὸν δρόμο,
Ποῦ ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ βουνοῦ ἀρχίζει τὸ φαράγγι
Θεὲ νὰ τὸ πιάσουν γλήγωρα.

(Πρὸς τὸν Γιωργῆν)

Τώρα τί λές παιδί μου ;
Θὰ χύσης τοῦ πατέρα σου τὸ αἷμα ;

ΓΙΩΡΓΗΣ (ἀλλοφρονῶν)

Πάντοτε ἦσουν

Προδότης καὶ τὰ λόγια σου καὶ ἴσθι στερνή σου ὥρα
Ἵμολογοῦν τὴν προδοσίᾶ.

(Πυροβολεῖ κατ' αὐτοῦ)

Θεὲ μου συγχωρεσέ με.

(Ρίπτει κατὰ γῆς τὸ ὄπλον του καί, καλύπτων τὸ πρόσω-
πον διὰ τῶν χειρῶν, ἐκρήγνυται εἰς λυγμούς.)

ΜΑΝΩΛΗΣ

Γιωργῆ, τὸ ἤθελε ὁ Θεός· ὑπομονὴ παιδί μου . . .
Καὶ τώρα κάτω ἄς τρέξουμε νὰ διώξουμε τοὺς σκύλους·
Γιωργῆ, τὰ παλληκάρια μας εἶναι ἴσθι διαταγὴ σου.

ΓΙΩΡΓΗΣ (ἀνεγείρων τὴν κεφαλὴν)

Πὸς' εἶμαστε ;

ΜΑΘΙΟΥΣ

Ὡς ἑκατό.

ΓΙΩΡΓΗΣ

Κ' εἶν' τὰ σκυλιά ;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Χιλιάδες !

ΓΙΩΡΓΗΣ

Δὲν ἤμποροῦμε τίποτα νὰ κάνουμε κι' ἀδίκως
Θέ νὰ χαθοῦμε ὅλοι μας· Μανώλη, ἄλυσέ με·
Πάρε τὰ παλληκάρια σου καὶ κύνταζε νὰ φύγης
Κρυφά-κρυφά, πρὶν νὰ φανῆ ἡ ἡμέρα.

ΜΑΝΩΛΗΣ

Δὲ μποροῦμε

Νὰ φύγουμε, ἂν ἀφίσουμε ἄδειο τὸ μέρος τοῦτο·
Πρέπει ἀπ' ἐδῶ νὰ χτυπηθοῦν οἱ σκύλοι, γιὰ νὰ κόψουν
Τὸ δρόμο τους.

ΓΙΩΡΓΗΣ

Πηγαίνετε κ' ἐγὼ θὰ τοὺς κρατήσω

Ὅσο ἔμπορῶ.

ΜΑΝΩΛΗΣ

Θὰ μείνουμε ὅλοι μαζῆ ἐδῶ πέρα.

ΓΙΩΡΓΗΣ

Φύγετε ὅσο εἶναι καιρός, ἔχ' ἡ πατρίδ' ἀνάγκη
Ἄπὸ τὸ κάθε της παιδί, δὲν πρέπει νὰ χαθῆτε
Ἄδίκως, ἀφοῦ κίνδυνος δὲν εἶναι, ἂν οἱ Τοῦρκοι
Πατήσουν τοῦτο τὸ βουνό. Πηγαίνετε, Μανώλη !
Καὶ σ' ἄλλο μέρος ἤμπορεῖ τοὺς σκύλους νὰ χτυπήσετε
Καλλίτερα καὶ ὄφελος νὰ φέρη ἡ πατρίδα
Τοῦ καθενὸς ὁ θάνατος.

ΜΑΝΩΛΗΣ

Θάρθης και σὺ μαζίς μας.

ΓΙΩΡΓΗΣ (δεικνύων τὸ πτώμα τοῦ πατρὸς του)

Κύτταξ' ἐκείνο τὸ νεκρὸ· ἐκδίκησι φωνάζει !
Ἦταν προδότης κ' ἔγεινε φονῆας τοῦ ἡ πατρίδα !
Μὰ ἦταν και πατέρας μου και πρέπει ν' ἀπομείνω
Κοντά του· μόν' ὁ θάνατος, ποῦ δίπλα του θὰ μ' εὔρη
Θὰ δώση ἀξία στὸ ἔγκλημα, ποῦ ἔγειν' ἐδῶ πέρα !
Τὸ ἤθελε ἡ πατρίδα μου ἀπ' τοῦ παιδιοῦ τὸ χέρι
Νὰ βρῆ τὸ μαῦρο θάνατο ὁ ἄτιμος προδότης.
Μὰ τὸ παιδὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ φέρνῃ στὴν ψυχὴ του
Τὸ βάρος, ὅτι ἐσκοτώσε τὸν ἴδιο του πατέρα ! . . .
Φύγετ' ἐσεῖς κι' ὁ θάνατος, ποῦ γλήγορα θὰ μ' εὔρη
Θάναι γλυκός· σκοτόνομαι γιὰ τὴ γλυκειὰ πατρίδα,
Ἐνῶ και μὲ τὸ αἷμά μου τὸ ἔγκλημα πληρώνω.

ΜΑΝΩΛΗΣ

Γιωργῆ, μαζί θὰ φύγουμε θυμῆσου τί σοῦ εἶπα . . .

ΓΙΩΡΓΗΣ (πικρῶς)

Πηγαίνετε· τελείωσε ἴστον κόσμον ὁ σκοπός μου.

ΜΑΝΩΛΗΣ (μετὰ συγκινήσεως)

Γιωργῆ, μαζί σου ὁ Θεός· μ' ἄς μάθῃ ἡ ψυχὴ σου,

Πῶς πάντα θὰ θυμόμαστε τὸ τίμιο παλληκάρι.

ΜΑΘΙΟΣ (ὠσαύτως)

Γιωργῆ, ζητῶ συχῶρεσι γιὰ τὰ πικρὰ τὰ λόγια

Ποῦ σοῦπα· τούτη τὴ στιγμή ματώνεται ἡ καρδιά μου . . .

ΜΙΧΑΛΗΣ (ὡς ὁ ἄνω)

Ἐκεῖ ψηλὰ στὸν οὐρανὸ σὰν σμίξουμε μιὰ μέρα

Θὰ μάθῃς, πῶς σ' ἀγάπαγα . . .

ΓΙΩΡΓΗΣ

Εὐχαριστῶ ἀδέρφια,

Κ' εἶθε νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς ὀγλήγορα νὰ ἰδῆτε
Ἐλεύθερη τὴν ἄμοιρη πατρίδα μας . . . Φευγάτε !

(Ὁ Μανώλης, Μαθίος καὶ Μιχάλης ἀπέρχονται)

ΣΚΗΝΗ Η΄.

ΓΙΩΡΓΗΣ (πλησιάζων τὸν νεκρὸν τοῦ πατρός του)

Τώρα, πατέρα, δίπλα σου θὰ ἰδῆς νεκρὸ τὸ γιό σου.

Κι' ἂν ἡ ζωὴ σου ἐκόπηκε μὲ τὸ δικό μου χέρι

Τὴν προδοσίᾳ σου ἠθέλησα νὰ κάμω νὰ ξεχάσουν.

Συχώρα με, πατέρα μου . . .

(Παρατηρῶν πρὸς τὰ ἔμπρός)

Φκνήκανε οἱ μπουμαῖδες !

(Πυροβολεῖ κατ' αὐτῶν· ἀκούεται ἔξω τῆς σκηνῆς

συμπυροκρότησις καὶ ὁ Γιωργῆς φέρει τὴν χεῖρα

ἐπὶ τοῦ στήθους του κλονιζόμενος).

"Α ! νὰ τὸ βόλι, μ' εὔρηκε· σ' εὐχαριστῶ Πατρίδα !

Πόσο γλυκὸς ὁ θάνατος εἶναι γιὰ σέ . . .

(πίπτων ἐπὶ τῆς γῆς)

Πατρίδα !

(πίπτει ἡ αὐλαία)

Κατὰ σύμπτωσιν δέ, μόλις εἶχον τελειώσει τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ καὶ ἤτοιμαζόμεν νὰ ρίψω τὸ πρῶτον βλέμμα τῆς ἐπεξεργασίας, ἀκούονται πυροβολισμοὶ ἐκ τῶν προσφυλακῶν, σημαίνοντες ὡς συνήθως προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ οὕτως ἔμεινε ὡς τὸ πρῶτον ἐγράφη, διότι τὰ ἀμέσως ἐπελθόντα γεγονότα δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτοῦ, πολὺ δὲ περισσώτερον καὶ τὴν διδασκαλίαν του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Τὸ Πάσχα. — Ὑποπτοὶ εἰδήσεις. — Ἀποστολὴ εἰς Ἀλκιανόν.

Ἡ ἡμέρα τοῦ μεγάλου Σαββάτου εὔρε τούς ἐν Ἀρχάναις καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ὀχυρώματων καὶ ἐν προσοχῇ, διότι αἱ κινήσεις τῶν Ὀθωμανῶν ἦσαν τοιαῦται, ὥστε νὰ καθιστῶσι πιθανὴν τὴν ὑπόψιν περὶ ἐπιθέσεως ἐκ μέρους των, καὶ ἦτις ὑποψία ἐνισχύετο ὑπὸ τῆς ἰδέας ὅτι οἱ Ὀθωμανοί, ὡς γνωρίζοντες τὰ θρησκευτικὰ ἡμῶν ἔθιμα, τοῦ ν' ἀγρυπνῶμεν ἐν τοῖς ναοῖς, ἠδύναντο νὰ ἐπιχειρήσωσι νικητηρὴν τινα πρόσβολήν. Πλείστοι τῶν ὀπλοφόρων διενευκτέρευσαν εἰς τὰ ὀχυρώματα, τὸ δὲ Τάγμα ὀλόκληρον ἠγρύπνησεν ἐκτελοῦν διαφόρους νικητηρὰς ὑπηρεσίας, ἧτοι περιπόλους, κατασκοπεύσεις καὶ ἄλλα. Ἀνέτειλεν ἡ ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Πάσχα καὶ εἰσέτι ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν εὐρισκόμεθα οἱ Ὀθωμανοὶ ἡμῶς, ἀντιληφθέντες ἴσως τῆς προσοχῆς μας, δὲν ἐκινήθησαν ἐναντίον ἡμῶν, οἷτινες δὲν κατελείψαμεν τὰς θέσεις μας ἀλλ' ἐκεῖ ἐν μέσῳ χαρᾶς καὶ ψυχικῆς εὐχαριστήσεως ἐφάγομεν τὰ κόκκινα ὠὰ καὶ τὸ ὀλίγον κρέας, ὡς ἐν στενῇ οἰκογενειακῇ κύκλῳ οἱ ἀξιωματικοὶ μετὰ τῶν ὀπλιτῶν, οἱ ὅποιοι μεθ' ὅλας τὰς ἀγρυπνίας καὶ κακουχίας ἔμενον ἀκμαῖοι. Ἡ ἡμέρα αὕτη συνεκίνησε πολλούς, σκεπτομένους ὅτι εὐρίσκοντο μακρὰν τῶν οἰκείων των, ἀλλ' ἀπ' ἐτέρου αἱ συνεχεῖς μάχαι καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι νίκαι ἱκανοποιοῦν αὐτούς διὰ τὴν στέρησιν ἐκείνην τῶν ἀγαπητῶν προσώπων καὶ αἱ ἀμυδρῶς γνωσθεῖσαι ἡμῖν εἰδήσεις περὶ ἐνάρξεως τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου καὶ νικῶν αἰρομένων ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μας εἰς τὰ σύνορα ἐνεθουσίουν ἡμᾶς καὶ μᾶς ἠνάγκαζον ἤδη νὰ ἐπιθυμῶμεν, ὅπως οἱ Τούρκοι συχνώτερον ἐπιτίθενται ἐναντίον ἡμῶν, διὰ νὰ ἀναπαύωμεν τὴν συνείδησίν μας ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐπιτελοῦμεν τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον.

Ἀντιθέτως ὅμως πρὸς τὰς εὐχαρίστους ταύτας εἰδήσεις καὶ τὴν ψυχικὴν ἀνακούφισιν, ὀπλαρχηγοὶ τινες καὶ ἄλλοι ἐλθόντες

εἰς τὸν ἐν τῷ ὄχυρώματι «Βιύλα» διαμένοντα μετ' ἀρκετῶν ἐπιλέκτων Διοικητῆν, προσεκάλεσαν αὐτὸν ἰδιαιτέρως ὅπως συνομιλήσωσι περὶ σπουδαίων καὶ λίαν σοβαρῶν ζητημάτων ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀγῶνα. Ἡ συνδιάλεξις, ἐπὶ μακροῦν διαρκέσασα, περιστράφη εἰς διαδιδόμενας τινὰς φήμας περὶ ξενικῶν ραδιοργιῶν, περὶ τῆς προσδοχῆς εἰς μυστικὸν μέρος τοῦ ἐξερχομένου τοῦ Ἡρακλείου Ὄθωμανοῦ ὑπὸ ἐνίων ἐπιτρόπων καὶ ἄλλα. Μετὰ τὴν συνδιάλεξιν ταύτην, ὁ Διοικητὴς καλέσας ἐν τῷ ὄχυρώματι «Βιύλα» τοὺς ἀξιωματικούς του, ὁμίλησεν αὐτοῖς, ἀπομακρυνθέντων τῶν ὀπλιτῶν, περὶ ὧν ἔμαθεν καὶ διὰ μακρῶν ἀνέπτυξε τὰς σκέψεις του, αἵτινες πᾶσαι συνοψίζονται ἐν τοῖς ἐξοῖς λόγοις του: «Ὁ ἀγὼν τῶν ὄντως ἀνδρείων Κρητῶν διατρέχει ἕνα καὶ μόνον κίνδυνον, προερχόμενον ἐκ ξένων ραδιοργιῶν. ἔχω ὅμως πεποιθήσιν ὅτι οὐδέλωσ αἱ ραδιοργίαι αὐταὶ ἐπέτυχόν τι, μεθ' ὅσα πρὸ ἡμῶν ἐξειλίχθησαν καὶ μὴ ἀμφιβάλλετε περὶ τούτου.

Αἱ ὑπονοίαι μας περὶ κινδύνου τοῦ ἀγῶνος προέρχονται μὲν ἐκ μικρῶν ἀφορμῶν, αἱ ὁποῖαι ἴσως καὶ νὰ εἶναι σειρά ἀπερισκεψιῶν ἀνδρῶν πατριωτῶν καὶ ἀναμφισβητήτως καλῆς θελήσεως, πλὴν ἀδαῶν τῶν λεπτοτήτων τῆς προφυλάξεως τοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἡ ἀνησυχία δὲν πρέπει νὰ ἐλλείπη ἀπὸ ἡμᾶς. Διότι καίτοι δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀξιώσεις ὅπως κατανοῶσι τοὺς λεπτοὺς κινδύνους τοῦ ἀγῶνος ἄνθρωποι, οἵτινες κέκτηνται πατριωτισμὸν, ἀλλ' εἶναι παντελῶς ἀγράμματοι καὶ δὲν ἠτύχησαν νὰ ζήσωσιν ἐν τῷ μέσῳ κοινωνίας τοιαύτης, ὥστε τὴν ἔλλειψιν τῆς παιδείας ν' ἀναπληροῦ ἢ ἐξ αὐτῆς προσαποκτωμένη πειρᾷ, ἐν τούτοις πρέπει νὰ ἐπαγρυπνῶμεν ἐπ' αὐτῶν καθόσον εἶναι δύσκολον οὗτοι, οἵτινες δυστυχῶς καὶ χονδροκέφαλοι τυγχάνουσι, νὰ κατανοήσωσιν ὅτι δύναται νὰ βλαβῇ ὁ ἀγὼν, καὶ ἐκ τῶν ἐλαχίστων. Ἐπιβάλλεται δὲ εἰς ἡμᾶς, νὰ μὴ παύσωμεν νὰ ἐξερευνῶμεν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν τὰς ὑπονοίας μας ταύτας, διότι εἰς τοιαύτας περιστάσεις καὶ ἐκ πᾶν μᾶλλον ἐλαχίστων δύναται τις νὰ προλάβῃ πολλὰ κακά. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τούτου δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι ἡ φιλανθρωπία τῶν Εὐρωπαίων κατὰ τὴν ἐποχὴν μας καὶ πρὸ αὐτῆς ἀκόμη συνδυάζεται πάντοτε μὲ τὰ συμφέροντά της ἢ μᾶλλον

ἐξαρτᾶται παρ' αὐτῶν. Ἡ Κρήτη ἕνεκα τῆς θέσεως, ἣν κατέχει καὶ ἕνεκα τοῦ λιμένος τῆς Σούδας γνωρίζομεν καλῶς ὅτι τυγχάνει ζηλευτὴ τόσοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὅσον καὶ εἰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, ὡς πολεμικὸν ναυτικὸν ὀρμητήριον. Προσθέσατε τῶρα εἰς τὸ πλεονέκτημα τοῦτο τῆς ἀτυχοῦς πατρίδος μου καὶ τὸ μέγα συμφέρον, ὅπερ ἔχει ἰδίως ἡ Ἀγγλία ὡς κατακτικὴ Δύναμις, ἵνα καταλάβῃ αὐτὴν πρὸς ἐδραίωσιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ κατοχῆς της καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ ὑπεροχῆς της καὶ θέλετε ἀρκούντως πεισθῆ, ἂν ἔχη ἢ οὐ βλέψετε πρὸς τὴν Κρήτην καὶ ἂν ἐνεργῇ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Ταῦτα πάντα πρέπει νὰ μᾶς κάμνωσιν αἰείποτε νὰ ὑποπτευώμεθα καὶ μάλιστα ἀφοῦ καὶ ἀφορμαὶ τινες μᾶς δίδονται. Ἐπειδὴ ἔμωσ δὲν κεκτήμεθα τὰ ἐφόδια ἐκεῖνα, ἅτινα ἀπαιτοῦσιν αἱ περιστάσεις νὰ ἔχη τις, ἵνα δύνηται νὰ διευκρινίξῃ πᾶσαν ὑποψίαν καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ νήσῳ οἱ ἀρμόδιοι διὰ τοῦτο ἄνδρες καὶ οἵτινες ἐν Ἀλικιανῶν εὐρίσκονται, ἀνάγκη νὰ σταλῶσι δύο ἐξ ἡμῶν, ὅπως προφορικῶς καὶ ἐν ἐκτάσει παραστήσωσιν αὐτοῖς τὰ συμβαίνοντα ἐνταῦθα καὶ ζητήσωσι τὰς δεούσας διαταγὰς καὶ ὁδηγίας των. Ἐτι δὲ παρακαλέσωσιν αὐτοὺς νὰ μᾶς ἀποστείλωσιν ἑκατὸν τοῦλάχιστον ἄνδρας ὑφ' ἑνα ἱκανὸν ἀξιωματικόν· οἱ στρατιῶται οὗτοι, φέροντες τὸ ἔθνικόν ἔνδυμα τῆς ἐλευθέρου πατρίδος, θὰ χρησιμεύσωσι διὰ πολλὰ πράγματα καὶ δυνάμει αὐτῶν πολλὰ πάμπολλα θὰ ἐπιτύχωμεν· ὁ δὲ ἀξιωματικὸς, ἐὰν ἀναθέσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν γενικὴν ἐποπτείαν τῶν ἐπιχειρήσεων, θὰ χρησιμεύσῃ ἐπὶ πλεόν καὶ ὡς ἀποτελεσματικὸν φάρμακον κατὰ παντὸς φθόνου καὶ ἀντιζηλίας. Τοῦτου ἕνεκα πρέπει πάραυτα νὰ ἐτοιμασθῶσιν ὁ Γραμματεὺς τοῦ Τάγματος καὶ ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Χρυσούδης ν' ἀπέλθωσι δι' Ἀλικιανόν.»

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους συνετάχθη τὸ ἐξῆς ἔγγραφον :

Ἀριθ. Πρωτ. 104

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐν Ἀρχάναις τῇ 13ῃ Ἀπριλίου 1897

Ἡ Διοίκησις τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπι-
λέκτων Κρητῶν

Πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τῆς Κατοχῆς
κ. κ. Τιμ. Βάσσον

Κύριε Ἀρχηγέ

Εὐπειθῶς καὶ ἐγκλειστῶς πέμπω ὑμῖν ἔγγραφον, ἐκ τοῦ
ὁποίου ἀρκούντως θά πληροφορηθῆτε τὰ κατὰ τὴν κωμο-
πολιν Ἀρχανῶν. Ἀποστέλλω δὲ πρὸς ὑμᾶς τὸν Γραμμα-
τέα τοῦ Τάγματός μου ὑπολοχαγὸν Ἡλ. Π. Βουτιεριδῆν
καὶ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Νικ. Χρυσούδην, ἵνα προφορικῶς
παραστήσωσιν ὑμῖν ὑπὸ γενικὴν ἐποψὴν τοὺς κινδύνους.
οὓς ὁ ἀγὼν, τὸν ὁποῖον διεξάγει σύμπας ὁ Ἑλληνισμὸς τῇ
γενναίᾳ καὶ ὑψηλόφρονι πρωτοβουλίᾳ τῆς Α. Μ. τοῦ Βα-
σιλέως ἡμῶν, διατρέχει.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος

Ι. Ν. Νταφώτης

Τὸ ἐπικλειστον ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 100 περιελάμβανε περιγρα-
φὴν τῶν ἀμυντικῶν τῆς κωμοπόλεως ἔργων, τῶν μέχρι τοῦδε
γενομένων καὶ περὶ ὧν ἐν περιλήψει προηγουμένως εἶπομεν. Ἐκ
τοῦ ταμείου τοῦ τάγματος ἐλάβομεν περὶ τὰ 15 φράγκα δι'
ἐξοδά μας κατὰ τὴν πορείαν καὶ περὶ ὥραν 4ην μ.μ. ἔγοντες ὡς
ὀδηγὸν τὸν ἐξ Ἀμαρίου Ἰ. Ζαμπετάκη, ἀπηρχόμεθα τῶν Ἀρ-
χανῶν δι' Ἀλικιανόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ΄.

Ἀπὸ Ἀρχανῶν εἰς Ἀλικιανόν

Τὴν νύκτα τῆς ἰδίας ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μας ἡμέρας εὐρισκόμεθα ἐν Σίββα, ὅπου ἔμενον καὶ ὁ Γεν. Ἀρχηγός κ. Ἀρ. Κόρακας καὶ ὁ Δ. Θεοφιλάτος· ἐξεθέσαμεν αὐτοῖς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς μας ὅτι μεταβαίνομεν παρὰ τῷ κ. Βάσσω, ἵνα παραστήσωμεν τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τοῦ τόπου· καὶ ὁ κ. Ἀρχηγός, ὅπως τὴν πορείαν μας εὐχερεστέραν καταστήσῃ, μᾶς ἔδωκεν ἐπὶ ἀποδείξει πέντε εἰκοσάφραγκα, ἕτερα δὲ τρία ὁ Δ. Θεοφιλάτος πρὸς ἀγορὰν πραγμάτων χρησίμων εἰς τοὺς ἀνδράς τοῦ Τάγματος. Διανουκτερεύσαντες ἐν Σίββα, λίαν πρῶτ' τὴν 14ην Ἀπριλίου ἐπανελάβομεν τὸ ταξίδιόν μας καὶ διὰ τῶν αὐτῶν μερῶν, τὰ ὅποια καὶ πρὸ 2½ μηνῶν διήλθον ἀφίχθημεν εἰς Γέργερην, ὅπου ἐμισθώσαμεν ἡμιόνους· ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν ἡμῖν ἡ μεγάλη τάξις ἡ ἐπιβεβλημένη εἰς πάντα ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ. Διὰ μέσου ἐδάφους ποικίλλου τὴν φύσιν ὠδεύσαμεν πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ μετ' ὀλίγον, ἀφέντες δεξιόθεν ἡμῶν τὸ μικρὸν χωρίον Νίθρητον (χριστ. κάτ. 120) ἐβλέπομεν ἄνωθεν ἡμῶν τὰ ἀπόκρημα ὄρη Κουτσουάρακις, εἰς τὰ ὅποια κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 66 πολλοὶ μάχι συναικροτήθησαν μεταξύ Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, ἐξ ὧν νικηταὶ ἐξήρχοντο πάντοτε οἱ δεύτεροι, ὡς κατέχοντες λίαν ἰσχυρὰς θέσεις.

Παρήλθομεν τὸν πύργον Ζαροῦ, ἰσχυρὸν μὲν πρότερον, ἀλλ' ἤδη ἡμικατεστραμένον, καὶ ἀφίχθημεν εἰς τὴν κώμην Ζαρόν, (χριστ. κάτ. ὑπὲρ τοὺς 600) πρωτεύουσαν τοῦ ὁμωνύμου Δήμου. Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτήν οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου, ἕνεκα τῆς ἐορτῆς, εἶχον ἐπιδοθῆ εἰς διασκεδάσιν καὶ τὸ θέαμα αὐτῆς ἦτο ποιητικώτατον· διότι ἔβλεπέ τις νέας καὶ νέους ἀνθοστολιστούς νὰ χορεύωσι τὸν Κρητικὸν χορὸν μετὰ σπανίας χάριτος καὶ νὰ εὐθυμῶσι μετ' ἀπροσποιήτου χαρᾶς. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου ἀνέκαθεν φημίζονται ἐπ' ἀνδρεία καὶ τῆς φήμης ταύτης, εἵχομεν ἡμεῖς τρανήν ἀπόδειξιν τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον ἐν Ἀρχάναις τοῦ δημάρχου των Δ. Τσικριτοῦ καὶ τὴν προκινδύνευσιν τῶν παλληκαριῶν

του, εἶνε δὲ προσέτι καὶ λίαν εὐγενεῖς καὶ περιποιητικοί. Μετὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν ἐξηκολουθήσαμεν τὴν πορείαν μας καὶ διηρχόμεθα διὰ τῆς θέσεως, ἣν ὀνομάζουσιν οἱ ἐγγχώριοι «Βροντίσι.» βράχοι ἀπροσπέλαστοι καὶ χαράδραι καὶ φάραγγες, αἵτινες ἐσηματίσθησαν ἐκ καταπτώσεων τοῦ ἐδάφους, καθίστων τὸ μέρος τοῦτο λίαν ἐπιβλητικὸν τὴν θέαν καὶ προσέδιδον αὐτῷ ὄψιν ἀγρίαν ἀλλ' εὐχάριστον. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν βράχων τούτων ὑπῆρχε ποῦ καὶ ποῦ καὶ πεδινὸν ἔδαφος, ἐσπαρμένον καὶ θέλγον τὸν ὀφθαλμὸν διὰ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ πρασίνου χρώματος τοῦ βλαστάνοντος στάχυος πρὸς τὸ ὑπόλευκον χρῶμα τῶν βράχων. Δύο μικροὶ ναΐσκοι ὁ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου καὶ ὁ τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ, ἐκτισμένοι εἰς ἀρκετὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, ἐμετρίαζον τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐκεῖ ἐρημίαν καὶ ἠνάγκαζον τὸν ὁδοιπόρον νὰ στρέψῃ ἀκουσίως τὴν διάνοιάν του πρὸς τὸν Θεόν.

Ἀνηρχόμεθα τὰ ἀπόκρημα Βοριζανὰ ὄρη καὶ μετ' ἐκπλήξεως προσητηνίζομεν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐκεῖνα ἀριστουργήματα τῆς φυσικῆς καλλονῆς, ἣν παρουσίαζον αἱ ὑπερέχουσαι κορυφαί, αἱ δειρᾶδες, αἱ φάραγγες, αἱ χαράδραι καὶ ἐνῶ ἐθαυμάζομεν τὴν φύσιν, ἀνέτρεχεν ὁ νοῦς ἡμῶν καὶ εἰς τοὺς ἄθλους, οὓς ἐποίει ἐπ' αὐτῶν τούτων τῶν ὄρεων ὁ τοσοῦτον ἀδίκως στερηθεὶς τῆς ζωῆς ἥρως Διάπης, προσβάλλων μετὰ τοῦ συντρόφου του Γαλάνη τοὺς Ἄρναούτας. (1) Διερχόμεθα τὸ χωρίον Βορίζα (χριστ. κάτ. περὶ τοὺς 600) κείμενον εἰς μέρος σύνδενδρον μὲν ἀλλ' ἀπρόσιτον, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 Τοῦρκος οὐδέποτε ἐφάνη ἐν αὐτῷ, καὶ εἶτα τὸ τελευταῖον τοῦ τμήματος Ἡρακλείου χωρίον Καμάραις καὶ μετὰ τινὰ ὥραν εἰσερχόμεθα εἰς τὸ τμήμα Ρεθύμνης. Ὀδεύομεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς περιωνύμου Ἀμπαδιᾶς, τῆς χώρας τῶν ἀγριωτέρων Τουρκοκρατητῶν, ἧς πρῶτα χωρία εἰσὶν ἡ Λοχοριά καὶ ἡ Ἄρδακτος, κείμενα ἐπὶ μερῶν τοσοῦτον ἀγρίων ἀπρόσιτων καὶ συνδένδρων, ὥστε ἀνθρώ-

(1) Τουρκαλβανοί, οἵτινες ἐν Κρήτῃ ἀπετέλουν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἧται ἀπὸ τοῦ 89 καὶ ἐντεῦθεν τὴν χωροφυλακίαν, ἧτις τὰς περιτοτέρας καταστροφὰς ἐπέφερον εἰς τὸν τόπον.

πινος ὀφθαλμὸς δὲν δύναται νὰ διακρίνη αὐτά. Εἶναι πλέον νύξ καὶ μετὰ κόπου πολλοῦ διερχόμεθα τὰς δυσβάτους καὶ στενωτάτας ἀτραπούς, πότε μὲν ἀνερχόμενοι ἀνωφερίας τρομακτικοῦ ὕψους, πότε δὲ κατερχόμενοι φάραγγας ἀμετρήτου βάρους· παρερχόμεθα τὴν μεγάλην κώμην Πλάτανον, ἧς σὶ πλεῖσταί οἰκίαι, ὡς Τουρκικαί, εἶναι ἤδη ἐρείπια, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξέρχονται πολυάριθμοι ὑλακαὶ κυνῶν, καὶ μετ' ὀλίγον τὴν κώμην Βαθειακό, τὸ κύριον ὄρμητῆριον τῶν Ἀμπαδιωτῶν Τούρκων κατὰ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις, ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τῆς ὁποίας μόνον τὸ πενθμικ τῆς καταστροφῆς πλανᾶται ἤδη. Περὶ τὴν 11ην τῆς νυκτὸς ἀφικνούμεθα εἰς τὸ χωρίον Ἀποδοῦλου, ὅπου καὶ διανυκτερεύομεν ἐντὸς καφενείου. Τὸ πλῆθος τῶν κορέων ἐτυράννητεν ἡμᾶς καθ' ἑλὴν τὴν νύκτα.

Λίαν πρῶτ' ἐπανηρχίσαμεν τὴν πορείαν μας, πεζοὶ ἤδη διότι οἱ ἀγωγεῖς μας δὲν ἤθελον νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω καὶ διατρέχομεν τὴν ἐπαρχίαν Ἀμαρίου, τὴν τοσοῦτον ποικίλλην καὶ πλουσίαν τὴν φύσιν. Παρερχόμεθα τὰ χωρία Νίθαβρον, Κουρούτσην, Ἅγιος Ἰωάννης, ἀτενίζομεν τὸν ἱστορικὸν καὶ ὑψικέρηνον Ψηλορείτην, τὸν ἐγκλείοντα ἑλὴν τὴν δόξαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Κρητικῶν ἐπαναστάσεων, καὶ ἀφικνούμεθα εἰς τὸ χωρίον Λαμπιώταις, ὁπόθεν μετὰ μικρὰν πορείαν ἐκκινούμεν διὰ τὸ γεννέθλιον τοῦ Ζαμπετάκη χωρίον Μοναστηράκι, οὗτινος ἡ εἴσοδος καθιστᾷ ἡμᾶς καταπληκτοὺς πρὸ τῆς ὠραιοτήτος τῆς. Ἐνόμιζε τις ὅτι εἰσέρχεται εἰς μαγικὸν κῆπον. Ἐξ αὐτοῦ ἀπηρχόμεθα εἰς τὸ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχον Νέφς-Ἀμάρι (μέσα-Ἀμάρι) (χριστιανοὶ κάτοικοι 300) μίαν τῶν ὠραιοτέρων κωμοπόλεων τῆς Κρήτης, διακρινομένην ἰδίᾳ διὰ τὴν εὐγένειαν, τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν φιλοκαλίαν τῶν κατοίκων τῆς. Ὁ λαμπρός νέος κ. Γ. Φωτάκης, Ἴατρος, ὑποχρεοῖ ἡμᾶς νὰ παραμείνωμεν ἐν τῷ οἴκῳ του μέχρι τῆς ἐπαύριον, ὅπερ λίαν εὐχαρίστως δεχόμεθα.

Ἀπὸ τοῦ Ἀμαρίου, παρελθόντες πλεῖστα χωρία, ἐπὶ ἡμιόνων ἤδη βαίνοντες, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ρεθύμνης· σὺν τῇ καταφανεῖ διαφορᾷ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἐδάφους, ἐντύπωσιν

ποιεῖ ἡμῖν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν κατοίκων ἀπὸ τοὺς τῶν ἄλλων μερῶν· οἱ ἄνδρες εἰσὶ παραστατικώτεροι τὴν θέαν καὶ μᾶλλον ἀγέρωχοι τὸ ὕψος, ἕνεκα τοῦ ὄρειοῦ τοῦ ἐδάφους των.

Μετὰ πορείαν ὀλοκλήρου ἡμέρας διενυκτερεύσαμεν εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν (χριστ. κατ. 500) κώμην τοῦ δήμου Ἀργυρουπόλεως, τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης καὶ τὴν ἐπομένην, λίαν πρῶτ' ἐκκινήσαντες, διερχόμεθα τὸν ἐπικίνδυνον Ἀλίκαιμπον, εἰσερχόμεθα εἰς τὸν περιόδοξον Βάμον, παρερχόμεθα τὴν Μαλάξαν καὶ μετὰ ἐσπευσμένην πορείαν διὰ πετρώδους, ἀποκρήνου καὶ πολλαχοῦ ἀβάτου μέρους ἀφικνούμεθα εἰς Ἀλικιανὸν τὴν 10ην τῆς νυκτὸς τῆς 17ης Ἀπριλίου.

Καὶ διὰ τοῦ ταξειδίου τούτου ἠδυνήθην νὰ γνωρίσω τὰ $\frac{3}{4}$ τῆς ὅλης Κρήτης, νὰ θαυμάσω τὴν πλουσιότητα καὶ γονιμότητα αὐτῆς καὶ νὰ ἐνοήσω καλλίτερον τοὺς κατοίκους τῆς. Οἱ Κρήτες, λαὸς ὅσον ἄνδρεςὶς τόσον καὶ ἔνδοξος, ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, ἅτινα δύνανται ν' ἀναδείξωσιν αὐτοὺς τὸν καλλίτερον τῆς ὑψηλίου λαόν· μὴ τυχόντες κατὰ τὸν πολυκύματον καὶ περιπετειώδη καὶ πολεμικὸν αὐτῶν βίον κεφαλῆς, ἥτις νὰ διευθύνῃ αὐτοὺς ὡς ἀρμόζει εἰς τὸν χαρακτῆρα των, δὲν εὖρον εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξωσιν ἐκτὸς τοῦ φιλελευθέρου καὶ φιλοπολέμου αὐτῶν καὶ τὸν εὐάγωγον καὶ πειθήνιον χαρακτῆρά των· εὐρίσκονται δὲ κατὰ καιροὺς καὶ μερικοὶ αἰσχροί, οἵτινες πρὸς ἰδίους σκοποὺς καὶ πρὸς ἴδιον ὄφελος προσπαθοῦσι νὰ διαφθείρωσι τὴν εὐγενῆ τοῦτον λαόν, ὅστις ὅμως διὰ τῆς φυσικῆς του εὐφυΐας διαβλέπει τὰς σκέψεις αὐτῶν καὶ τότε τοὺς ἀμοίβει ὡς ἀρμόζει αὐτοῖς. Ἄλλ' ἡ μοῖρά των ἠθέλησε νὰ πίπτωσι πάντοτε θύματα τῆς ἀστόργου διπλωματίας.

Τὴν προῖκν τῆς ἐπομένης ἀπὸ τῆς εἰς Ἀλικιανὸν ἀφίξεώς μας ἐζητήσαμεν νὰ ἴδωμεν τὸν κ. Ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τῆς Κατοχῆς καὶ νὰ ἐπιδώσωμεν αὐτῷ τὰ ἔγγραφα, ὧν εἴμεθα κομισταί. Πρῶτοι οὗς εἶδομεν ἐν τῷ ἀρχηγείῳ ἦσαν οἱ ἀπὸ τὰς Ἀρχάνας γνωρίμοί μας κ.κ. Κυρ. Περράκος Μαυρομιχάλης, ὑπολοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ Κυρ. Βαρδουλᾶκης, ἀνθυπίαρχος, οἵτινες πάνυ εὐγενῶς ἀνέλαβον νὰ διευκολύνωσι τὴν πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν

παρουσίασίν μας, τοῦ πρώτου ἐρωτῶντος μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέ-
ροντος περὶ τῶν ἐν Ἀρχάναις, φοβηθέντος μάλιστα κατ' ἀρχάς,
ἔνεκα τῆς ἐκεῖ παρουσίας μας, μὴ ἐπῆλθε καταστροφή τις εἰς
αὐτάς.

Ὁ κ. Ἀρχηγός, ὡς ἀληθῆς τοῦ τόπου ἄρχων καὶ ἀντιπρόσω-
πος τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως καὶ μετὰ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν
πατοικίην περὶ ὧλων μερίμναν, διέταξεν ἀμέσως ἡμᾶς δι' ἀξιωμα-
τικοῦ νὰ παρουσιασθῶμεν ἐνώπιον τοῦ ἐπιτελάρχου ἀντισυνταγμα-
τάρχου τοῦ Μηχανικοῦ κ. Θ. Λιμπρίτου καὶ τοῦ Β. Ἐπιτρόπου
κ. Γεννάδη, τοῦ Γενικοῦ ἐν Κρήτῃ προξένου τῆς Ἑλλάδος μέχρι
τῆς ἡμέρας τῆς κατοχῆς. Παρουσιαζόμεθα δὲ εἰς αὐτούς, διότι ὁ
μὲν πρῶτος εἶχεν ἀναλάβει τὴν στρατιωτικὴν διοργάνωσιν τῆς
νήσου καὶ πᾶσαν πολεμικὴν ἐνέργειαν, ἥτοι αὐτὸς ἔπρεπε νὰ
φροντίζη, ὡς προηθεύη τὰ πολεμοφόδια καὶ θεραπείη τὰς δια-
φόρους τῶν ἐν τῇ νήσῳ στρατοπέδων ἀνάγκας διὰ τὰς πολεμικὰς
ἐνεργείας, νὰ δέχεται καὶ νὰ ἀκούη τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ ἀπ-
εσταλμένους ὧλων τῶν ἐπαρχιῶν διὰ τὴν στρατιωτικὴν διορ-
γάνωσιν ἢ ἄλλα παρεμφερῆ ζητήματα, ὁ δὲ δεύτερος τὴν πολι-
τικὴν διοίκησιν, ἥτοι νὰ δίδῃ τὰς ἀναγκαίαις ὁδηγίας, ὡς ἐν
ἐκάστῃ ἐπαρχίᾳ σχηματίζεται διοικητικὴ ἐπιτροπὴ, ἐκλεγομένη
κατὰ δήμουσὺπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ἥς ἡ ἐκλογὴ θὰ ἐπεκυροῦτο ὑπὸ τοῦ
κ. Ἀρχηγοῦ· προσέτι αὐτὸς θὰ ἐφρόντιζε περὶ ὧλων τῶν ἐν τῇ
νήσῳ γενομένων πολιτικῶν πράξεων, σχέσιν ἔχουσῶν μετὰ τὴν
διοίκησιν αὐτῆς, καὶ ὧλων τῶν παρουσιαζομένων ἀναγκῶν εἰς τὰς
διοικήσεις τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν.

Ὁ κ. Ἀρχηγός εἶχε κατορθώσει διὰ τοῦ μελιχίου αὐτοῦ τρό-
που καὶ τῆς εὐθαρσοῦς στάσεώς του καθ' ὅλας τὰς ἐνεργείας του
διπλωματικὰς τε καὶ στρατιωτικὰς, νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς Κρή-
τας τὸν πρὸς αὐτὸν σεβασμὸν καὶ νὰ προσκτήσῃται ἀμέριστον τὴν
ἀγάπην των.

Μόλις παρουσιάσθημεν πρὸ τοῦ κ. Λιμπρίτου, ἐννοήσαμεν ὅτι
εὕρισκόμεθα ἐνώπιον ἀνδρὸς· ἡ ἐξωτερικὴ του παράστασις, τὸ
βλέμμα του, τὸ σοβαρὸν τοῦ ἥθους του ἐδείκνυον τὸν ἄνθρωπον
τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ τῆς μεγάλης ψυχῆς· ἀφ' ἑτέρου ὁμοίως ἡ

ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἐπιγεχυμένη γλυκύτης καὶ τὸ μελίχιον τῆς ὀμιλίας του ἐδείκνυον καὶ τὸν ἄνθρωπον τῆς καλῆς καρδίας. Ἄλλὰ κυρίως κατεφαίνετο ἐν αὐτῷ ὁ στρατιώτης, ὁ ἄριστος τῶν ἀνωτέρων τῆς Ἑλλάδος ἀξιωματικῶν ἐπὶ μορφώσει· καὶ εἶναι πασίγνωστος ἡ στρατιωτικὴ του ἰδιοφυΐα· παραλλήλως δὲ πρὸς τὸν στρατιώτην βαίνει καὶ ὁ πατριώτης, ὁ ἀληθὴς καὶ μέγας πατριώτης. Ἡ ἐν Κρήτῃ δράσις του καὶ πᾶσαι αἱ προγενέστεραι ἐνέργειαι του διὰ τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα Κρήτην καὶ τὴν ὅλην Ἑλλάδα δικαιοῦσι πᾶσαν περὶ αὐτοῦ ἐπικρατοῦσαν ἰδέαν ὅτι εἶναι τὰ μάλα ὠφέλιμος τῇ πατρίδι.

Ὁ κ. Λιμπρίτης μετὰ μεγίστης προσοχῆς ἤκουσεν ἡμᾶς ἐκθέτοντας τὰ ἐν Ἀρχάναις, καὶ ἐπισταμένως ἠρώτησε καὶ ἐζήτησε λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ ὅλων τῶν ἐκεῖ συμβαινόντων· ἐπὶ ὧραν δὲ περίπου μετὰ τοῦ κ. Γεννάδη συνεζήτησαν τοὺς λόγους ἡμῶν, προσπαθεύοντες νὰ ἀνακαλύψωσι καὶ πᾶν τὸ μὴ κατὰ τύχην πεσόν ἐῖς τὴν ἀντίληψίν μας. Ἀνέγνωσαν ἐπανειλημμένως τὸ ἔγγραφον τοῦ Διοικητοῦ μας, ἐνῶ περιεγράφοντο τὰ ἀμυντικὰ τῆς κωμοπόλεως ἔργα καὶ ἐξετίθετο ἡ ἀληθὴς τῶν Ἀρχανῶν κατάστασις, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτο ἡ ἄμεσος συνδρομὴ αὐτῶν πρὸς τήρησιν τῶν θέσεών μας καὶ μεγίστην σημασίαν ἐφάνησαν ὅτι ἔδιδον εἰς τὰς προφορικὰς ἡμῶν εἰδήσεις. Ἐκ τῶν λόγων τῶν ἐκρίνομεν ὅτι ἡ αἴτησις περὶ ἀποστολῆς στρατοῦ εἰς τὰ Ἀνατολικά τμήματα ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν· πλὴν αἱ κατὰ τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἀφίχθεσαι ἀπαίσεις ἐξ Ἑλλάδος εἰδήσεις ἠνάγκασαν αὐτοὺς ν' ἀποβάλλωσι πᾶσαν τοιαύτην σχέψιν καὶ διὰ τοῦτο ἡ φροντίς των περιστάλη εἰς τὴν ἀποστολὴν πολεμοφοδίων μόνον. Εἰς δὲ τὸ ἔγγραφον τοῦ Διοικητοῦ μας ὁ κ. Λιμπρίτης ἀπήντησε διὰ τῶν ἐξῆς :

Ἐν Στρατοπέδῳ Ἀλικιανοῦ

τῆ 18 Ἀπριλίου 1897

Φίλε Κύριε Νταφώτη

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 100 ἀπὸ 13 Ἀπριλίου ὑμέτερον ἔγγραφον ἀπαντῶν ἐντολῇ τοῦ κ. Ἀρχηγοῦ, πληροφοροῦ ἡμᾶς,

ὅτι ἀναγνωρίζοντες τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνισχύσεως τοῦ στρατοπέδου Ἀρχανῶν, ἐξεδώκαμεν διαταγὴν πρὸς τὸν διευθύνοντα τὴν ἐν Προσνέρφ ἀποθήκην ὅπως χορηγήσῃ 100 χιλ. Φυσιγγίων Γκρᾶ, ἅτινα πέμπονται διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ αὐτόθι στρατοπέδου δι' Ἀποκορωνιωτῶν. Ἐννοεῖται δ' ὅτι ἅμα ὡς δυναθῶμεν καὶ κατ' ἄλλον τρόπον θέλομεν ἐφοδιάσει τὸ αὐτόθι στρατόπεδον.

Τοὺς ὑφ' ἡμῶν ἀποσταλέντας δύο νέους μετὰ προσοχῆς ἠκούσαμεν ἐκθέσαντας ἡμῖν τὴν αὐτόθι κατάστασιν καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ξένων ἐξυφαινομένας ραδιουργίας πρὸς ἀποπλάνησιν τοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ. Ἔχομεν πεποίθησιν, ὅτι ὡς ἀπανταχοῦ τῆς Νήσου, οὕτω καὶ αὐτόθι αἱ ραδιουργίαι αὗται θέλουν ὀριστικῶς ναυαγήσει ἀπέναντι τοῦ ἀδαμάστου φρονήματος τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ. Παρακαλοῦμεν ἐν τούτοις ὑμᾶς νὰ ἐξακολουθήσητε ἀγρύπνως ἐπιτηροῦντες τὰ συμβαίνοντα καὶ ἀναφέροντες ἡμῖν αὐτὰ, πρὸς δὲ τούτοις μὴ παύσητε πράττοντες ὅ,τι δυνατόν πρὸς ματαίωσιν τῶν ξενικῶν ραδιουργιῶν.

Συνιστῶμεν δ' ἡμῖν σύμπνοίαν καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργειαν, διότι οὕτω προλαμβάνονται παρεννοήσεις καὶ τὰ ἐκ τούτων δυσάρεστα, συστήσατε δὲ θερμῶς καὶ πράξατε πᾶν τὸ δυνατόν, ὅπως παύσῃ πᾶσα μετὰ τῶν ξένων ἐπικοινωνία εἴτε προφορικῆ εἴτε ἐγγραφικῆ, ἐκτός ἂν πρόκειται περὶ ἐπισήμων ἀνακοινώσεων, ὡς ἢ ἀπευθυνθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Συνταγματάρχου πρὸς τοὺς αὐτόθι Ἀρχηγούς, ὧν ἢ ἀπάντησις, ἢ ἀντίγραφον ὑπεβλήθη ἡμῖν, τιμᾷ ὄντως αὐτούς, μετὰ παρησίας δηλώσαντας ἐν τέλει, ὅτι ἀμετάκλητον ἔχει ἀπόφασιν ὁ Κρητικὸς λαὸς ν' ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως μαχόμενος.

Σὲ ἀσπάζομαι

Δ. Φ. Λιμπρίτης

ΒΙΒΛΙΟΝ VI.

[15 Ἀπριλίου — 5 Μαΐου]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Τὰ ἐν Ἀρχάναις.

Ἐν δὲ ταῖς Ἀρχάναις ἡ κατάστασις ἐξηκολούθει ἡ αὐτή· οἱ Τοῦρκοι συνηθροίζοντο ἐξ Ἱεραπέτρου, Σπιναλόγκας, Σητείας εἰς Ἡράκλειον καὶ ἐστρατοπέδευον ἐξωθεν αὐτοῦ, ὑπὸ τὰ ὄμματα ἐννοεῖται πάντοτε τῶν Ἀγγλων, τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ κατασκηνώσαντος καὶ κατὰ τὴν θέσιν «Ἀνεμόσπηλα». Ἔνεκα τούτου ὁ κατ' αὐτὰς ἀφίχθεις εἰς Ἀρχάνας Γεν. Ἀρχηγός κ. Ἀριστ. Κόρακας διέταξε τὴν ἐπιτροπὴν Ἀρχανῶν νὰ κάμῃ ἔντονον διαμαρτυρίαν πρὸς τοὺς Ἀγγλους διὰ τὴν φιλότουρκον αὐτῶν διαγωγὴν. Μικροσυμπλοκαὶ καθ' ἐκάστην συνέβαινον καὶ ἡ προσοχὴ τῶν χριστιανῶν ἔπρεπε νὰ τηρῆται ἀγρυπνος.

Ἡ ἔνδεια εἰς τὸ Τάγμα ἐπηρεάζετο καὶ ἔνιοι τῶν ἐπιτρόπων προσεπάθουν νὰ γενῶσιν εἰς τὸν Διοικητὴν τῶν Ἐπιλέκτων πράγματα καὶ νὰ μὴ ἀποστέλλωσι τὰς ὑποσχεθείσας ἐνώπιον τοῦ κ. Γεν. Ἀρχηγοῦ καὶ τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Πέτρας κ. Τίτου τροφάς, ἧτοι τὸ 1)4 τῶν ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν εἰσερχομένων δι' εἰσφορῶν. Ὁ Διοικητὴς ἡμέρα τῆ ἡμέρα ἐκ τῶν ἀναφορῶν, ἃς ἐλάμβανε παρὰ τῶν ἀξιωματικῶν του καὶ παρὰ τοῦ σώματος τῶν πληροφοριῶν, τὸ ὅποιον, καίπερ ἄνευ χρημάτων, εἶχε λαμπρῶς διοργανώσει καὶ ὑπερ ἐκράτει αὐτὸν ἐνήμερον τῶν συμβαινόντων τόσον ἐν τῇ περιφερείᾳ του ὅσον καὶ ἀπώτερον αὐτῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξαγάγῃ συμπέρασμα τοιοῦτον,

ὥστε ἐπ' αὐτοῦ νὰ στηριχθῆ καὶ νὰ κανονίσῃ τὴν πορείαν του, διότι ἐκ μὲν τῆς στάσεως τοῦ λαοῦ ἐσχημάτιζε τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἠγαπᾶτο παρ' αὐτοῦ, ἐκ δὲ τῆς στάσεως ἐνίων ἐπιτρόπων παρετήρει καὶ τέλος ἐπέισθη ὅτι ἐπεθυμείτο ἡ ἀπομάκρυνσίς του ἐξ Ἀρχανῶν. Τὰ ὑπὸ τῶν ὀλίγων δὲ παντὶ σθένει παρασκευαζόμενα αὐτῇ πράγματα, ἐπέβαλλον, ὅπως διὰ διαφορῶν του ἐγγράφων πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν καὶ πρὸς τὸν Γεν. Ἀρχηγόν κ. Κόρακα ἐξηγήσῃ πολλὰ πράγματα καὶ ἐκ τῶν ἀπαντήσεων, ὧν θὰ ἐτύγχανε, νὰ κανονίσῃ τὴν περαιτέρω πορείαν του· καθύσων καίτοι δὲν ἠγνόει τὴν ἰσχύν, ἣν ἐκέκτητο παρὰ τῷ λαῷ, καίτοι δὲν ἀμφέβαλλεν ὅτι εἰς ἓν βλέμμα του οἱ κάτοικοί τῆς κωμοπόλεως θὰ ἐξώριζον καὶ θὰ ἐξυλοκόπουν τοὺς ὀλίγους τούτους τοὺς παρεμβάλλοντας ἐμπόδια εἰς τὸ ἔργον του, δὲν ἤθελεν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς ἰσχύος του, διότι ἀφοῦ ἄπαξ ὁ κ. Γεν. Ἀρχηγὸς εἶχεν ἐπαναφέρει εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην, ἣν ὁ Νταφώτης διὰ τοῦ λαοῦ εἶχεν ἀποβάλλει, πᾶσα κατ' αὐτῆς ἐνέργειά του, ὅσον καὶ ἂν ἐτύγχανε δικαία, θὰ ἦτον ἐνέργεια κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ ἀρχηγοῦ, ἐπομένως ἀσέβεια πρὸς πολὺ τοῦτου ἀνωτέρας ἀρχῆς τοῦ ἐλευθέρου κράτους. Ἴνα δὲ ἐν ὀλίγοις τὴν πορείαν, ἣν ἠκολούθησε, καταδείξωμεν, παραθέτομεν τὰ κάτωθι ἐγγράφα :

Ἀριθ. Πρωτ. 111

Ἐν Ἀνω Ἀρχάναις τῆ 27 Ἀπριλίου 1897

Ἀρχηγέ μου

Σὰς ἀναφέρω εὐπειθῶς καὶ μετ' ἀνεκφράστου λύπης ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἐνεργειῶν ἐνίων τῶν συμπατριωτῶν μου ὑπῆρξεν ἡ φυγάδευσις τῶν ἀνδρῶν μου ἐκ τοῦ Τάγματος. Ἡ μόνη ἐπιθυμία αὐτῶν ἦτο νὰ μείνω ἄνευ ἀνδρῶν, διότι εἶχον βαρυνθῆ νὰ με ἀκούωσιν. Ἄλλους μὲν τῶν ἀνδρῶν μου αὐτοὶ οὔτοι οἱ πλεον ἐνδιαφερόμενοι ἐραδιούργησαν, ἵνα τοὺς ἀποσπάσωσιν ἐκ τοῦ Τάγματος μου· ἄλλους δὲ ἀπέσπασεν ὁ γνωστός σας ἀπόστρατος ἀνθυ-

πολοχαγός του Μηχανικού Σφακιανάκης, να μεταβῆ καὶ δρέψῃ δάφνας ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ ἄλλους πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐνήργησαν νὰ πείσωσιν, ὅπως μὲ ἐγκαταλείψωσι· πάντα ταῦτα δὲ ἔπραξαν καὶ ἐπέτυχον, διότι ἐβαρύνοντο νὰ ἀκούωσι τὸ ὄνομα τοῦ πτωχοῦ ἐργάτου τοῦ καθήκοντος.

Δύο τῶν ἀξιωματικῶν μου δὲν ἐπέστρεψαν ἐξ Ἀλικιανοῦ, ἵνα μεταβῶσιν εἰς Ἑλλάδα, ὡς μοὶ γράφουσιν· ὁ κ. Θεοφιλάτος μένει πλησίον σας, ὁ κ. Χρ. Μπρισιμιτζάκης ἀπέηθε χάριν τῆς ὑγείας του εἰς Μεραμβέλλον, ὁ κ. Φουντουλάκης ἀσθενεῖ σοβαρῶς, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἀξιωματικῶν μου ἔδωκαν τὴν παραίτησίν των βαρέως φέροντες τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐνταῦθα. Οἱ ἐκ τοῦ χωρίου μου καταγόμενοι στρατιῶταί μου, μοὶ ἐδήλωσαν, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας, ἐὰν δὲν τοὺς ὀδηγήσω εἰς τὸ χωρίον μας, θὰ ἀπέλθωσιν, ἕνεκα τῶν τελευταίων συμβάντων ἐν Πεδιάδι⁽¹⁾. Μένω ἐπομένως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει μετὰ τῶν δύο ἀγγελιοφόρων μου καὶ 4 - 5 ἀνδρῶν. Τούτου ἕνεκα ἐκάλεσα εἰς τὸν στρατῶνά μου τὸν Πρόεδρον τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἀμύνης κ. Γεώργιον Καπετανάκη καὶ τὸν Δήμαρχον κ. Χαιρέτην, ⁽²⁾ εἰς οὓς ἐγνωστοποίησα τὴν διαταγὴν, δι' ἧς μὲ διετάσσετε νὰ μένω ἐν Ἀρχάναις ὡς καὶ τὴν τοῦ κ. Βάσσου ἣτις εἶναι παρομοία τῆς ὑμετέρας· τοῖς εἶπον ὅμως προσέτι ὅτι ἄνευ ὀπλιτῶν οὐδὲν πλέον δύναμαι νὰ πράξω ὑπὲρ τῆς κωμοπόλεώς των, μὲ ὅλην τὴν καλὴν διάθεσιν καὶ ἐπιθυμίαν, ἣν ἔχω νὰ συνεχίσω τὸ ἔργον, ἡ αὐθιγότης ἀνέλαβον, καὶ ὅτι πᾶν ὅ,τι συνέβη τὸ ἀποδίδω ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν κακὸν δαίμονα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐπὶ πλέον δὲ

(1) Τὰ πολεμικὰ ταῦτα γεγονότα ἀφηγοῦμεθα κατωτέρω.

(2) Ὁ Δήμαρχος Ἀρχανῶν Χαριδῆμος Χαιρέτης, γόνος τῆς περιφανοῦς οἰκογενείας τῶν Χαιρέτηδων, ἦτον ἐκ τῶν ἀκραιφνῶν ἐκείνων πατριωτῶν, οἵτινες οὐ σμικρὰς προσέφερον κατὰ διαφόρους περιστάσεις τῇ πατρίδι ὑπηρεσίας. Χρησιμότητας τόσον διὰ τὴν πολυμελῆ οἰκογένειάν του ὅσον καὶ διὰ τὴν δούλην πατρίδα του ἐπέπρωτο νὰ ἐκμεσερήσῃ τὸ ζῆν ἐν Πειραιεῖ ἐκ θλίψεως καὶ πόνου, διότι ἐλθὼν ἐνταῦθα ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Ἀρχανῶν ἵνα ἐνεργήσῃ νὰ σταλῶσι ἐκεῖ πολεμοφόδια, οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων. Ἀπεβίωσε τὴν 20ην Ἰουλίου 1897.

τοῖς παρέστησα (δηλώσας ἑμῶς αὐτοῖς ὅτι ἡ γνώμη μου οὐδεμίαν πρέπει νὰ ἔχη βαρύτητα εἰς τὰ ἴδια τῶν πράγματα) τὴν μεταβολήν, ἣν ὑπέστη ἡ θέσις τῆς κωμοπόλεως τῶν καὶ τοῖς ἐδήλωσα ὅτι δι' ἕ, τι δήποτε καὶ ἂν συμβῆ, ἐπειδὴ στεροῦμαι παντελῶς ἀνδρῶν, οὐδεμίαν θὰ φέρω εὐθύνην· τοὺς παρέτρεψα δὲ νὰ σὰς καλέσωσι πάραυτα, διότι ἡ παρουσία σας εἶναι ἀναγκασιότατη ἐνταῦθα, καὶ νὰ μὴ ἀκούωσι οὐδενὸς ἄλλου τὴν γνώμην εἰμὴ τὴν ἰδικὴν σας ἀρχηγέ μου· ἔνεκα τῶν γεγονότων τῆς χθὲς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μου τὸ ἠθικόν τῶν συμπατριωτῶν μου ὡς ἐπληροφορήθην κατέπεσεν· ὁ κίνδυνος οὐχὶ πλέον διὰ τὰ κάτω χωρία, ἅτινα ἐπυρσπώθησαν ἤδη οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ διὰ τὰ γυναικόπαιδα, ὧν τὰ πλεῖστα ἔχουσι καταφύγει εἰς τὸν δῆμον Λαγκάδος εἶναι καταφανές. Ἡ παρουσία μου ἐκεῖ εἶναι ἀναγκαία, ἀφοῦ μάλιστα ἡ ἐν Ἀρχάναις εἶναι ὅλως περιττή, διότι δὲν ἔχω στρατιώτας.

Ὅθεν ἀντὶ νὰ ἀφίσω τοὺς ὁμοχώριους μου νὰ μ' ἐγκαταλείψωσι θὰ τοὺς ὁδηγήσω ἐγὼ εἰς τὸν δῆμόν μου, ἵνα χρησιμεύσω ἐκεῖ ὡς ἰδιώτης· θὰ παρκαλέσω δὲ ὑμᾶς ὅπως, εὐαρεστούμενος, διατάξητε, ἅμα τῇ λήψει τῆς παρουσίας μου, τὴν ἐπὶ τῆς ἀμύνης ἐπιτροπὴν τῶν Ἀρχανῶν ἐκ τῶν φυσίγγιων Γκρᾶ καὶ Σασεπῶ ἅτινα ἔλαβε παρὰ τοῦ κ. Ἀρχηγοῦ τῆς Κατοχῆς νὰ μοι χορηγήσῃ δέκα μὲν κιβώτια Σασεπῶ, εἴξ δὲ Γκρᾶ τοῦλάχιστον, διότι, ὡς γνωρίζετε, οὐδὲν ὑπάρχει φυσίγγιον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μου καὶ ἐὰν οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἀνέκτησαν ὄχι ὀλίγον θάρρος, αὐθις ἐπιτεθῶσιν, εἶναι ζήτημα ἢ ἀποφυγὴ τῆς καταστροφῆς τοῦ δήμου Λαγκάδος καὶ ἡ πωτηρία τῶν γυναικοπαίδων. Ἐὰν ἐξετέλεσα ἡ ὄχι ἐν Ἀρχάναις τὸ καθήκόν μου τοῦτο τὸ γνωρίζει ὁ Θεὸς καὶ ἡ συνείδησίς μου· ἐὰν λυποῦμαι καὶ τήνωμαι, διότι δὲν ἔτυχον τῆς δεούσης οὐχὶ ὑποστηρίξεως, ἀλλὰ τοῦλάχιστον μὴ καταπολεμήσεως εἰς τὸ νὰ συνεχίσω τὸ ἔργον μου, πάλιν ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει. Τινὲς τῶν ἀρχηγῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, οἵτινες περιοδικῶς ἔρχονται εἰς Ἀρχάνας πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς, τὸ μὲν ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, τὸ δὲ ἔνεκα ῥαδιουργιῶν δὲν μὲ βλέπουσι μὲ ὄμμα ὑποφερτόν· ἐν τῇ ἐλαχίστη δὲ παρατηρητικότητί μου εὔρον καὶ ἐπίσθηον ὅτε ἐν Πεδι-

ἀδι θὰ εἶμαι ὠφέλιμος τοῦλάχιστον εἰς τὸ χωρίον μου, ἐν Ἀρχάναις ὅμως ἐὰν ἐξακολουθήσω νὰ μένω ἕνεκα φθόνου καὶ ἐλείψει ἀνδρῶν δὲν θὰ ὠφελήσω.

Ἐλπίζω ὅτι, ἐὰν μεταβῶ εἰς Πεδιάδα, ὑμεῖς θὰ δικαιουσθε νὰ ἔχητε ἀπαιτήσεις παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν Ἀρχανῶν καὶ παρὰ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν πολλὰς καὶ δικαίας ὑπὲρ τῶν Ἀρχανῶν· καὶ ἐν τέλει σὰς διαβεβαιῶ, Ἀρχηγέ μου, ὅτι ἡ ἀποχώρησίς μου ἐξ Ἀρχανῶν θὰ σὰς ἐπιβοηθήσῃ, ὅπως ἐπιβληθῆτε εἰς τοὺς πάντας καὶ σώσητε τὴν σπουδαίαν ταύτην θέσιν. Μετὰ δύο ἡμέρας ἀπὸ σήμερον καθιστῶ ὑμῖν γνωστὸν ὅτι θὰ ἀπέλθω εἰς τὸ χωρίον μου, διότι καὶ αὐτὴ ἡ ὑγεία μου κατεστράφη παντελῶς.

Εὐπειθέστατος

Ὁ ἄνευ ἀνδρῶν Διοικητῆς τοῦ Τάγματος
τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν

I. N. Νταφώτης.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας ὁ κ. Νταφώτης ἀνέμενεν, ἐλπίζων ὅτι ὁ Γεν. Ἀρχηγός κ. Κόρακκας θὰ ἐνήργει οὕτως, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐν Ἀρχάναις διαμονή του· ἀλλ' οὐδὲν ἐκ τῶν ἐπιζομένων ἐγένετο.

Ἔθεν τὴν 29ην Ἀπριλίου περὶ ὥραν 4ην π. μ. ἀπῆλθε τῶν Ἀρχανῶν, ἀφίσας τὸν ἰδιαιτερόν του Γραμματέα κ. Ν. Φουντουλάκη καὶ τὸν ὑπολογαγόν κ. Ἀνάργ. Παπαδόπουλον, ὅπως παραδώσωσιν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τὸν στρατῶνα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἐνυπάρχοντα πράγματα καὶ ἀναγνώσωσιν εἰς τὸν λαὸν τὸ κάτωθι ἔγγραφον.

Ἄριθ. Πρωτ. 112

Ὁ πρῶτος Διοικητῆς τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλ. Κρητῶν
Πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς κωμοπόλεως Ἀρχανῶν

Ἀξιότιμοι κύριοι

Ἦλθον αὐθορμητῶς καὶ εἰργάσθην τὸ κατὰ δύναμιν ἀποκλει-

πτικῶς ὑπὲρ τῆς πατρίδος μας· δὲν εἶχον τόσον κατὰ τὴν περυσινήν ἐπαναστατικὴν περίοδον ὅσον καὶ κατὰ νῦν ἀξίωσίν τινα νὰ μοὶ ὀφείλῃ τις τῶν συμπατριωτῶν μου ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην ὑποχρέωσιν· ὅθεν καὶ ὑμεῖς, σᾶς παρακαλῶ, οὐδὲν νὰ μοὶ ὀφείλητε.

Σᾶς εὐχαριστῶ, διότι καὶ σεῖς ὑπὲρ πατρίδος μετ' ἐμοῦ κατὰ τὴν ἐνταῦθα διαμονήν μου εἰργάσθητε.

Σᾶς ζητῶ συγγνώμην ἐὰν σᾶς ἐκάκισα ἢ σᾶς ὕβρισα καὶ πεισθῆτε ἀπαξάπαντες ὅτι αἱ ὕβρεις μου καὶ οἱ ῥαβδισμοί μου προήρχοντο ἐκ πόνου ψυχῆς ἀλγούσης ὑπὲρ ὑμῶν. Ἐὰν ὑπῆρξα ὠφελίμος ἢ βλαβερὸς εἰς τὴν πατρίδα, δι' ἣν πάντες ἐργαζόμεθα, δὲν εἴσθε σεῖς βεβαίως ἐκεῖνοι, οἵτινες τὸ γνωρίζετε, ἀλλ' ὁ ὕψιστος. Σᾶς προτρέπω ὡς συμπατριώτης σας καὶ ὡς ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον συμπολεμιστῆς σας, ἐὰν ποθῆτε (ὅπερ καὶ δὲν ἀμφισβάλλω ὅτι ποθεῖτε) νὰ ἴδῃτε ἐκπληρουμένους τοὺς πόθους τοὺς προαιωνίους ἡμῶν τε καὶ τῶν προγόνων μας, νὰ πεισθῆτε ὅτι λαός, ὅστις δὲν ἐνόησε ὅτι ἐν τῷ γενικῷ συμφέροντι τῆς πατρίδος ἐνυπάρχει καὶ τὸ ἀτομικόν, εἶναι δύσκολον ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του.

Ἐκ τοῦ ἀτόμου μου ὅ,τι ἐζηρτάτο διὰ τὴν κωμόπολίν σας ἔχει ἤδη τελεσθῆ καθ' ὀλοκληρίαν.

Σεῖς καὶ μόνοι, ἐὰν θέλετε, θὰ καταστήτε ἱκανοὶ οὐ μόνον τὴν κωμόπολίν σας νὰ σώσητε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἀνυψώσητε εἰς περίζηλον βαθμὸν δόξης.

Ἡ σύμπτωσις καὶ ἡ λάκτισις τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος εἶναι τὰ μεγαλείτερα ἐλατήρια ἐνὸς καλοῦ πατριώτου.

Λυποῦμαι ὑπερβαλλόντως διότι ἀναχωρῶ αὐτὴν τὴν στιγμήν καὶ δὲν δύναμαι νὰ σᾶς ἀποχαιρετήσω διὰ ζώσης, ἀναγκάζομαι ὅμως νὰ πράξω τοῦτο, ἕνεκα πολλῶν λόγων, οὓς οὐ μόνον σεῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα σας γνωρίζουσιν.

Ἦλθον ἡμέραν καὶ ἀναχωρῶ νύκτα, διότι τοῦτο σεῖς τὸ ἠθελήσατε.

Ἐῤχομαι ἐξ ὅλης ψυχῆς νὰ μὴ λάβητέ ποτέ τινος τὴν ἀνά-

γκην, θὰ χαρῶ δὲ ὑπερβαλλόντως ἐὰν κατορθώσητε νὰ τηρήσητε τὰς θέσεις, ἃς ἐγὼ μέχρι σήμερον ἐτήρουν.

Ἐν Ἀνω Ἀρχάναις τῇ 29ῃ Ἀπριλίου 1897

Χαίρετε

Ἰ. Νταφώτης

Διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου ὁ κ. Νταφώτης ἀποδίδει εἰς ὅλους τὴν αἰτίαν τῆς ἀναχωρήσεώς του, ἵνα μὴ ἐπιφέρῃ διχονοίας, καίτοι ἐγνώριζε τοὺς κυρίους αἰτίους καὶ τοὺς λόγους ἀκόμη, οἵτινες ἐπέβαλλον εἰς τοὺς ὀλίγους νὰ ἐνεργήσωσι τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐξ Ἀρχανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Αἱ τελευταῖαι ἐνέργειαι τοῦ κ. Νταφώτη.—

Ἀναχωροῦσιν εἰς Ἀθήνας

Ἀναχωρήσας ἐξ Ἀρχανῶν ὁ κ. Νταφώτης ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὑπολειφθέντων αὐτῷ ἀνδρῶν καὶ ἀφίχθεις εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πεδιάδος, ἤρξατο ἀμέσως τῆς συνεχείας τῶν ἐνεργειῶν του ὡς ἐμφαίνονται ἐκ τοῦ ἐξῆς ἐγγράφου :

Ἀριθ. Πρωτ. 413

Ἐν Ἀθῶν τῇ 30ῃ Ἀπριλίου 1897

Πρὸς

τὸν Γεν. Ἀρχηγὸν τοῦ τμήματος Ἡρακλείου
καὶ Λασιθίου.

Ἀρχηγέ μου

Ἀναφέρω ὑμῖν εὐπειθῶς ὅτι ἅμα τῇ ἐξ Ἀρχανῶν ἀναχωρήσει μου ἐπεδόθη σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν κατὰ γράμμα ἐκπλήρωσιν τῆς διαταγῆς, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Ἀντισυνταγματάρχου κ. Θ. Λιμπρίτου, ἐντολῇ τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ τῆς

Κατοχῆς κ. Τιμ. Βάσσου, χρονολογουμένης ἀπὸ 18 Ἀπριλίου ἐ.ξ., καὶ ἤτις μὲ διατάσσει νὰ ἐξακολουθήσω ἐπιτηρῶν ἀγρόπνως τὰ συμβαίνοντα, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὑπὸ τῶν ξένων ἐξυφαινομένας ραδιουργίας καὶ νὰ μὴ παύσω νὰ πράττω πᾶν ὅ,τι δυνατόν πρὸς ματαίωσιν τούτων, νὰ ἐνεργήσω δὲ πάσῃ δυνάμει, ὅπως παύσῃ πᾶσα μετὰ τῶν ξένων ἐπικοινωνία εἴτε προφορική εἴτε ἐγγραφός. Τούτου ἕνεκα περιῆλθον τὰ χωρία Ἀποστόλους, Καστέλλι, Εὐδα, Ἀβδοῦ, Ποταμιαίς, Γιωνιαίς, Κερά, Κράσι καὶ Μοχὸ μέχρι τοῦδε καὶ ἐνήργησα πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν, συστήσας ἐξ ἐμπίστων φίλων μου εἰς ἕνα ἕκαστον χωρίον μυστικὴν ἀστυνομίαν. Δημοσίᾳ δὲ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν Πεδιάδος εἶπον ὅτι ἔχω ἐντολὴν ἀνωτέραν νὰ συστήσω αὐτῇ νὰ μὴ δέχονται καὶ κοινοποιῶσιν οὐδεμίαν εἰδήσιν περὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν στρατευμάτων καὶ στόλου μας, ἐὰν αὕτη δὲν φέρῃ τὴν ὑπογραφὴν Ὑμῶν ἢ τοῦ κ. Ἀρχηγοῦ τῆς Κατοχῆς, νὰ καταγγέλλωσιν εἴτε εἰς Ὑμᾶς εἴτε εἰς τὸν κ. Ἀρχηγὸν τῆς Κατοχῆς πάντα διαδίδοντα φήμας ἀνυποστάτους καὶ ἐπιζημίους τῷ ἀγῶνι καὶ νὰ συλλαμβάνωσι καὶ ἀποσπέλλωσι πρὸς ὑμᾶς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελεν ἐκφέρει γνώμην περὶ παραδοχῆς πάσης ἄλλης ἐκτὸς τῆς Ἐνώσεως ἰδέας.

Ἀρχηγέ μου! Ἐξ ὅσων ἀντελήφθην δὲν ὑπάρχει οὐδεμίαν ἀμφιβυλία ὅτι αἱ ξένοι ραδιουργίαι κερδίζουσι δυστυχῶς ἡμέρα τῇ ἡμέρα περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι φανταζόμεθα ἑδάφος ἐν τῇ πατρίδι μας. Ἐν Πεδιάδι δὲν ἔχουσιν εὐτυχῶς καλλιεργήσει εἰσέτι ἑδάφος, ὡς δὲ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν μου ἐνόησα, ἐκτὸς τῶν φρουρίων ἔρχομαι νὰ πιστεύσω ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀλλαχοῦ εἰς τὰς ἐπαρχίας κέντρον ξενικόν. Ὅθεν ἀπεφάσισα νὰ περιέλθω τὰ ὑπόλοιπα τῆς ἐπαρχίας μου χωρία ὡς καὶ τὰ τῶν λοιπῶν Ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν πρὸς ἐξόντωσιν τῶν ξένων καὶ καταστρεπτικῶν διὰ τὴν πατρίδα ἐνεργειῶν, συνεπεῖα τῆς ὡς εἴρηται διαταγῆς τοῦ κ. Ἀρχηγοῦ τῆς Κατοχῆς. Διὰ τοῦτο ἅμα τῇ λήψει τῆς παρουσίας μου παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ μὲ ἐφοδιάσητε μὲ ἐγγράφον κατάλληλον, ἀπευθυνόμενον γενικῶς πρὸς τὰς διαφόρους ἐπιτροπὰς καὶ ἀρχηγούς τῶν ὑφ' ὑμᾶς ἐπαρχιῶν. Πικρετήρησα ὅτι διαφόρους καθ' ἑκάστην

φαντασιώδεις ειδήσεις περι τοῦ στρατοῦ μας διέδιδον εἰς τὰ χω-
ρία καὶ ἡ διάψευσις, ἦν ἕκκαμα τούτων, ἐνεθάρρυνε κατὰ πολὺ τὸν
λαὸν καὶ ἡ κοινοποίησις τῶν γνωστῶν ὑμῖν ειδήσεων ὅτι ὁ στρατός
μας εἰσῆλθεν εἰς Ἰωάννινα καὶ τὰ λοιπὰ . . . τὸν ἐνεθουσίασε.
Σὰς παρακαλῶ ἐπομένως νὰ εὐαρεστηθῆτε, ἐὰν κρίνητε καλόν,
νὰ μοὶ πέμπητε τακτικῶς τὰς ειδήσεις, ἅς θὰ λαμβάνητε, (ἀπο-
κρύπτοντες, ἐγνοεῖται, πάντοτε τὰς δυσαρέστους, ἐὰν κατὰ δυ-
στυχίαν ὑπάρχωσι τοιαῦται) διότι ὡς γνωρίζετε, ὁσάκις ὁ λαὸς
στερεῖται ειδήσεων, γεννᾷ τοιαύτας ἢ φαντασία τῶν φλυάρων ἢ
οἱ ἔχοντες συμφέροντα νὰ διαδίδωσιν ειδήσεις πρὸς βλάβην τοῦ
ἁγῶνος.

Εὐπειθέστατος

I. Νταφώτης

Εἰς τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφο ἐσπάλῃ ἡ ἐξῆς ἀπάντησις.

Τὸ τιμῆμα Ἡρακλείου καὶ Λαοσσηθίου

Πρὸς τὸν Διοικητὴν τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων

Κρητῶν κ. Ἰωάν. Νταφώτην.

Εἰς Ἀβδοῦ

Ἐλυπήθην σφόδρα διὰ τὴν ἐξ Ἀρχανῶν ἀναχώρησιν ὑμῶν,
διότι οὕτως αἱ Ἀρχάναι ἀπώλεσαν τὸν κράτιστον τῶν προμάχων
των, αἱ Ἀρχάναι, τὰς ὁποίας τοσάκις ἐσώσατε πρωτίστως ὑμεῖς
μετὰ τῶν ἀποτελούντων τὸ ὑφ' ὑμᾶς Τάγμα τῶν Ἐπιλ. Κρητῶν
ἀπὸ τὰς συχνὰς καὶ λυσσαλέας κατ' αὐτῶν ἐπιθέσεις τῶν Τούρ-
κων, ἀλλ' ἀφοῦ αἱ περιστάσεις ἔφερον οὕτω τὰ πράγματα, δὲν
ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ καὶ ἄλλως. Ἐν τούτοις ἀναγνωρίζομεν ὅτι
ὑμεῖς ὅπου δήποτε καὶ ἂν εὕρισκεσθε δύνασθε νὰ δράσητε καὶ θὰ
δράσητε κάλλιον καὶ ἀποτελεσματικώτερον παντὸς ἄλλου.

Ἀπορῶ περὶ τῆς ἐντολῆς, ἣν ἀνέθηκαν ὑμῖν ὁ κ. Βάσσος καὶ
ὁ κ. Λυμπρίτης, διότι οὐδεμίαν περὶ τούτου ἔχω γνωσιν· ἐν τού-
τοις θεωρῶ λίαν ὀρθὸν τὸ νὰ περιέρχησθε τὰ διάφορα χωρία καὶ
ἀνεργῆται κατὰ τῶν ἐπιβουλευομένων τὰ ὑψιστα ἐθνικὰ συμ-

φέροντα, ὅπως μοι γράφετε ὅτι ἤρχισατε ἤδη νὰ ἐνεργῆτε. Δὲν δύναμαι ὅμως καὶ νὰ σᾶς ἐφοδιάσω διὰ τῶν ἐγγράφων, τὰ ὅποια μοι γράφετε, ὅπως περιέληθε ἀπάσας τὰς Ἀνατολικὰς ἐπαρχίας· διότι γνωρίζω ὅτι θέλετε προσκρούσει πρὸς τὴν φιλοτιμίαν τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν, καπεταναίων καὶ μελῶν τῶν ἐπιτροπῶν, ὁπότε πρόξενος μᾶλλον ζημίας ἀντὶ ὠφελείας δύνασθε νὰ γίνηται, διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νὰ περιορισθῆτε μόνον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πεδιάδος, Μερκαμβέλλου καὶ εἰς Ἀρχάνους ἢ ὅπου ἄλλοῦ εἶναι δυνατόν ἀποτελεσματικῶς καὶ ἄνευ συγκρούσεως πρὸς ἄλλων φιλοτιμίας νὰ ἐνεργήσητε.

Τὰ ἐξ Ἑλλάδος νέα, οὕτως ὅπως διαβιβάζονται ἀσκαφῆ ἀόριστα καὶ συγκεχυμένα, φαίνονται μᾶλλον δυσάρεστα ὅπως καὶ προφορικῶς θέλετε πληροφορηθῆ παρα τῷ κομιστοῦ τῆς παρούσης. Ὅτι ὅμως εἶναι βέβαιον, ὅτι εἶναι ὀρθόν, σαφές καὶ οὐδόλως ἀόριστον, εἶναι ἡ εἶδησις, ἣν γράφουσιν ἡμῖν ἐκ τοῦ ἀτμοπλοίου τοῦ κομισαντος τὴν τελευταίαν ἀποστολὴν κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεώς του ἐκ τοῦ λιμένος Πειραιῶς, ὅτι δηλ. ἡ Εὐρώπη ἀπεφάσισε νὰ ἐρωτήσῃ καὶ ζητήσῃ τὴν γνώμην τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὄχι ὅπως μέχρι σήμερον ἀλλὰ νὰ γίνωσιν ἐκλογαὶ ἀντιπροσώπων τοῦ τε χριστιανικοῦ στοιχείου καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ. Οἱ ἀντιπρόσωποι δὲ οὗτοι ἀμφοτέρων τῶν στοιχείων θέλουσιν ἐκφέρει τὴν γνησίαν γνώμην τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ περὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον τύχης του· ὑμεῖς δύνασθε νὰ κρίνητε ὁποῖον ἔσται τὸ ἀποτέλεσμα.

Ἐν Σίβδῳ Μαλεβυζίου 4 Μαΐου 1897

Ὁ Γενικός Ἀρχηγός
Ἄ. Μ. Κόρακας

Ὁ κ. Νταφώτης μόλις ἔλαβε τὸ ἀνωτέρω ἐγγράφον ἀπήντησε διὰ τοῦ ἐξῆς :

Ἄριθ. Πρωτ 114

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5ῃ Μαΐου 1897

Πρὸς τὸν κ. Γενικὸν Ἀρχηγὸν τοῦ τμήματος Ἡρακλείου
καὶ Λασισηθίου

Ἀρχηγέ μου

Ἀναφέρω ὑμῖν εὐπειθῶς ὅτι ἔλαβον τὸ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 4 ἀρ-
ξαμένου μηνὸς ἔγγραφόν Σας, εἰς ὃ μοὶ λέγετε ὅτι ἀδυνατεῖτε νὰ
μοὶ χορηγήσητε ἔγγραφον, ἵνα περιέλθω τὰς Ἀνατολικὰς ἐπαρ-
χίας δι' ὃν σκοπὸν σᾶς ἔγραψον, διότι ὡς λέγετε θέλω προσκρού-
σει εἰς τὴν φιλοτιμίαν τῶν διαφόρων Ἀρχηγῶν καὶ καπεταναίων.
Νομίζω, Ἀρχηγέ μου, ὅτι διὰ τοῦ ἐγγράφου, ὃ σᾶς ἐζήτησα, οὐ-
δενὸς ἢ φιλοτιμία θίγεται, καθόσον δὲν πρόκειται νὰ μὲ ἀπο-
στείλητε, ὅπως διοικήσω αὐτοὺς καὶ τοὺς καθοδηγήσω εἰς τὸ
καθῆκον των, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς ἓνα ἀπόστολον (οὐχὶ διὰ τοὺς Ἀρ-
χηγούς καὶ καπεταναίους) διὰ τὸν λαόν, ὅστις ἔχει μάλιστα τὴν
ἀνάγκην πολλῶν ἀποστόλων, ἵνα μὴ ἀποπλανηθῆ. Δὲν ἀγνοῶ
ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ καὶ καπεταναῖοί μας οὔτε στρατιωτικῶν οὔτε πο-
λιτικῶν γνώσεων σπεροῦνται· ἐπίσης γνωρίζω τὸν χαρακτῆρά των
καὶ ἔχω λάβει ἀρκετὴν πείραν αὐτοῦ καὶ οὐδέποτε θὰ ἐζήτουν
ἔγγραφον τὸ ὅποῖον θὰ προσέκρουεν εἰς τὰς φιλοτιμίας των. Τότε
καὶ μόνον θὰ ἐξηγείροντο ἐναντίον μου, ἐὰν σᾶς ἐζήτουν νὰ μὲ
διορίσητε Ἀρχηγόν των. Σᾶς ἐζήτησα ἔγγραφον, δι' οὗ νὰ γνω-
στοποιήτε εἰς τοὺς Ἀρχηγούς καὶ καπεταναίους ὅτι ἔχω ἐντο-
λήν, ἵνα ἐξηγήσω εἰς τὸν λαόν ἀπλῶς πᾶν ὅ, τι γνωρίζετε χωρὶς
ποσῶς ν' ἀναμιχθῶ εἰς τὰ ἑαυτῶν πράγματα· ἰδοὺ, Ἀρχηγέ μου
τὶ ἔγγραφον Σᾶς ζητῶ καὶ τὸ ὅποῖον νομίζω ἐπωφελές τῇ πα-
τρίδι· ἀπὸ ἡμῶν ὑμεῖς τὸ θεωρεῖτε ἐπιζήμιον Σας ὑπακούω. Πό-
σον ἐλυπήθητε ἢ ὅχι, περὶ τῆς ἐξ Ἀρχαίων ἀναχωρήσεώς μου εἴ-
μαι εἰς θέσιν καλῶς νὰ τὸ γνωρίζω· πεισθῆτε ἡμῶς ὅτι αἱ πε-
ριστάσεις δὲν ἔφερον οὕτω τὰ πράγματα, ὡς γράφετε, ἀλλ' οἱ
ἄνθρωποι. Ἐπειδὴ δὲ μοὶ ἐκφράζεξε τὴν λύπην Σας διὰ τὴν ἐξ

Ἄρχανῶν ἀπέλασίν μου, ἐπιτρέψατέ μοι καὶ τοῦτο, χάριν τῆς εἰλικρινείας, νὰ Σᾶς διαβεβαιώσω, Ἄρχηγέ μου· ὅτι καὶ Ὑμεῖς συμμετέσχετε εἰς τὴν ἐξ Ἄρχανῶν τοιαύτην ἀπέλασίν μου· ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσῃ νὰ μὴ γίνῃ ἐπιζήμιος τοῖς Ἄρχανιώταις. Παρεδώκατε εἰς τὸν ὑπογραμματέα μου ἐξ (6) εἰκοσάφραγκα, ἅτινα Σᾶς παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε νὰ Σᾶς ἐπιστραφῶσι, διότι οὐδεμίαν εἶχε διαταγὴν παρ' ἐμοῦ νὰ αἰτήσῃ χρήματα. Σᾶς παρακαλῶ θερμῶς νὰ μοὶ στείλητε ἀπόδειξιν παραλαβῆς. Δὲν ἐδέχθην ποτὲ παρ' ἄλλου, οὔτε παρ' ὑμῶν χρήματα, ὥστε οὔτε καὶ νῦν θὰ δεχθῶ. Τοὺς ἄνδρας μου νῦν διατρέφω χρεοῦμενος τῆδε κάκεισε καὶ ἐπιβαρύνων τοὺς συγγενεῖς μου· τὸ αὐτὸ θὰ ἐξακολουθήσω νὰ πράττω καὶ ἐφεξῆς· νομίζω δὲ ὅτι τὸ τοιοῦτο δὲν θὰ βλάβῃ τὸν ἀγῶνα, ὡς ἔβλαπτον τοὺς Ἄρχανιώτας καὶ θὰ βλάψω, ἐάν πράξω ἐκεῖνο, ὅπερ εἶνε ἱκανοὶ ἄλλοι νὰ πράξωσι, ἐκτυφλοῦντες τὸν λαόν. Ἐπειδὴ ἡ ἐπαρχία μου βρίθῃ ἀρχηγῶν καὶ καπεταναίων, δὲν ἔχω δὲ ποσῶς σκοπὸν νὰ ἀναμιχθῶ εἰς τὰ ἑαυτῶν πράγματα, μὴ τυχόν καὶ ἐδῶ βλάψω τὴν Πατρίδα, μὲ πρώτην εὐκαιρίαν ἀπέρχομαι τῆς Κρήτης καὶ Σᾶς εὐχομαι νὰ δρέψῃτε τὰς ἐνδοξοτέρους τῶν δαφνῶν.

Εὐπειθέστατος

I. N. Νταφῶτης

Καὶ ὄντως μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπῆλθε τῆς Κρήτης ἐπιβιβάσθεις μετ' εὐαρίθμων ἀνδρῶν του εἰς ἀτμόπλοιοιον προσορμισθὲν εἰς Χερσόνησον καὶ κομίσαν φορτίον τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, ἀπεδιβάσθη εἰς Σαντορίνην, τυχῶν ἀδελφικῆς δεξιώσεως καὶ φιλοξενίας, ἐκείθεν δὲ διὰ πλοιαρίου εἰς Σύρον, ὅπου τῆς αὐτῆς ἔτυχε ὑποδοχῆς καὶ περιποιήσεως παρὰ τῶν κατοίκων καὶ ἐκ Σύρου εἰς Ἀθήνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἡ Δύναμις τοῦ Τάγματος.—Τὰ Οἰκονομικά του

Ἡ Δύναμις τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν ἦτον ἡ ἑξῆς :

1) Διοικητὴς, Νταφώτης Ν. Ἰωάν. τέως λοχίας τοῦ 3ου Ἰππικοῦ Συντάγματος.

2) Λοχαγὸς Τζανακάκης Κωνσ. (ὕπασπιστής τοῦ Τάγματος.)

3) Ὑπολοχαγὸς Βουτιεριδῆς Ἡλ. (Γραμματεὺς τοῦ »

4) Ὑπολοχαγὸς Φουντουλάκης Νικόλ. (Ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ Διοικητοῦ.)

5) Κατζουράκης Γεωρ. Ἰατρός καὶ Ροδόπουλος Ἀλέξ. ἀνθυπίατρος.

6) Λοχαγοί, Γουβιανάκης Γεώρ. Νταφώτης Γ. Νικόλ. Κοκκινάκης Ἰωάν. Τυλλιανάκης Ἐμμ. (ἀπεσπασμένοι εἰς ἐπαρχίαν Πεδιάδος.)

7) Ὑπολοχαγοί, Θεοφιλάτος Δημ. Μπρισιμιτζάκης Χρ. Παπαδόπουλος Ἀναργ.

8) Ἀνθυπολοχαγοί Χρυσούδης Νικόλ. Βλαστὸς Ἀντ. Ἐπίτιμος σηματοφόρος ἀνθυπολοχαγὸς Ἀφθόνιος Ντρετάκης Ἱεροδιάκονος.

9) Ἀνθυπασισταὶ Παπαντωνίου Δημ. Χαλκιαδάκης Νικολ. (σηματοφόρος) Σχινᾶς Ἀλέξ. (βοηθὸς σηματοφόρου) Καλαμίδας Ἀντ.

Ὑπαξιωματικοὶ 28

Ἐπίλεκτοι 205, ἐξ ὧν 150 ἐν τῇ ἔδρᾳ τοῦ Τάγματος, 40 ἀπεσπασμένοι εἰς Ἐπισκοπὴν Πεδιάδος πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ὑπάρχοντος Ἀντ. Ν. Νταφώτη, 15 ἀπεσπασμένοι ὡς σῶμα πληροφοριῶν εἰς διάφορα μέρη.

Ὀλικὴ δύναμις τοῦ Τάγματος

Διοικητῆς	1
Λοχαγοὶ	5
Ὑπολοχαγοὶ	5
Ἀνθυπολοχαγοὶ	3
Ἀνθυπασπισταὶ	4
Ὑπαξιωματικοὶ	28
Ἐπίλεκτοι	205

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἀγῶνος ἄθροισμα 251

Εἰς τὸ Τάγμα προσεκολλῶντο καὶ πολλοὶ ὀπλοφόροι ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν καὶ ἐθελονταὶ ἐρχόμενοι εἰς Ἀρχάνας καὶ οὔτινες ὑπήγοντο, καίτοι δὲν ἠρρίζοντο, εἰς ὅλας τὰς ὑποχρεώσεις τῶν Ἐπιλέκτων· ὅταν δὲ ἤθελον νὰ ἀπέλθωσιν ὤφειλον νὰ εἰδοποιῶσι περὶ τούτου τὸν Διοικητὴν πρὸ δύο ἡμερῶν.

Ἦδη δὲ ἐπειδὴ νομίζομεν σπουδαιότατον καὶ τὸ ζήτημα, πῶς συνετηρεῖτο τὸ Τάγμα τοῦτο καὶ ποῖα ἦσαν τὰ ἐφόδια αὐτοῦ καὶ πόθεν εἶχε ταῦτα, παραθέτομεν ἐν σχετικῇ λεπτομερείᾳ τὰ κατὰ τοῦτο. Ἀναχωρῶν ἐξ Ἀλεξανδρείας ὁ κ. Νταφώτης μετὰ 18 ἀνδρῶν, ἔλαβε παρὰ τῆς ἐκεῖ ἐκτάκτως συγκροτηθείσης ἐπιτροπῆς τῶν ἐράνων διὰ τοῦ προέδρου αὐτῆς κ. Γ. Γουσίου ἐπὶ ἀποδείξει τεσσαράκοντα (40) λίρας Ἀγγλίας, ἃς ἐδαπάνησε διὰ ναῦλον, ὑπόδυσιν καὶ ἐξάρτησιν τῶν ἀνδρῶν του ἐκείνων· ὅταν δὲ ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας, ἠναγκάσθη νὰ συντηρῇ ἐξ ἰδίων του ἐπὶ 13 ἡμέρας τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτὸν ἐνταῦθα καὶ τοὺς νέους στρατολογουμένους, διότι ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ, πρὸς ἣν ἐκόμιζεν ἔγγραφον συστατικὸν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀδελφότητος, ὅπως μεριμνήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ διὰ τῶν χρημάτων, ἅτινα πρὸς αὐτὴν ἔστειλε, οὐδὲν διέθεσε διὰ τὸ ἤδη συγκροτηθὲν Τάγμα ὡς καὶ ἡ Ἐθνικὴ Ἐταιρεία, καίτοι ἔγγραφον εἶχε λάβει καὶ αὕτη παρὰ τοῦ κ. Γ. Γουσίου, ἵνα ἐγχειρισθῶσιν εἰς τὸν κ. Ντα-

φώτην 800 ὄπλα Γκρᾶ. Ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων ἓνα μόνον ἔχων σκοπόν, τὸ πῶς νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην πατρίδα του, ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ ἄνευ ἐφοδίων καὶ νὰ παραλάβῃ μόνον 1000 ἦπλα Σασεπῶ, ἐφθαρμένα τὸ πλεῖστον, 50 χιλ. φυσιγγίων Σασεπῶ καὶ ποσότητά τινα ἀλεύρων. 50 δὲ ὄπλα Γκρᾶ τῷ ἠγοράσθησαν διὰ τῶν ὑπερανθρώπων ἐνεργειῶν τοῦ κ. Ἰ. Δαμβέργη, μετὰ τῶν ἀναλογούντων φυσιγγίων.

Νήστεις οἱ ἄνδρες ἔπλευσαν μέχρι Θήρας, διότι οὕτως ἠθέλησαν οἱ ἀρμόδιοι, ὅταν δὲ ἀφίχθησαν ἐκεῖ ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων διὰ λογιδρίου του ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν κατοίκων, οἵτινες λίαν προθύμως προέβησαν εἰς συνεισφοράς τροφίμων, ἄτινα, παραδοθέντα τῷ Διοικητῇ, ἦσαν τὰ ἑξῆς.

Γαϊόμηλα ὀκ. 262, Φασίολοι ὀκ. 229, Κύαμοι ὀκ. 167, ὄριζα ὀκ. 234, Μακαρόνια ὀκ. 100, Κρέας ὀκ. 103, Ἐλαίαι ὀκ. 100, Τυρὸς ὀκ. 50, Ταραμῆς ὀκ. 41, ἄλας ὀκ. 313, βούτυρον ὀκ. 6, ζάκχαρις ὀκ. 20, καφεὶς ὀκ. 3, τέϊον ὀκ. 1, εἰς λέβης μέγας διὰ τὸ συσσίτιον τῶν ἀνδρῶν καὶ 4 κιβώτια κονιάκ. Εἰς ταῦτα προσέθεσαν καὶ μίαν φορτηγίδα λέμβου διὰ τὴν ἀποβίβασιν τῶν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων εἰς τὰ παράλια τῆς Κρήτης. Ὁ Διοικητὴς τοῦ τάγματος εὐγνωμονῶν, ἀπῆλυθε διὰ τῶν ἐφημερίδων «Θήρας» καὶ «Σαντορίνης» τὸ κάτωθι εὐχαριστήριον πρὸς τοὺς κατοίκους.

Ἄριθ. Πρωτ. 4 καὶ 5

Τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν
πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐφημερίδων «Θήρας» καὶ
«Σαντορίνης»

Τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν παρακαλεῖ ὑμᾶς κ. Διευθυντὰ νὰ ἐκφράσητε δημοσίᾳ τὴν ἄκραν αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην εἰς τὸ σεβαστὸν κοινὸν τῆς Νήσου Θήρας διὰ τὴν φιλοξενίαν, ἣν παρέσχε τοῦτο εἰς τὸν Διοικητὴν αὐτοῦ καὶ πρὸς συνοδοῦς του ξένους καὶ διὰ τὰ τρόφιμα ἄτινα ἐχορήγησεν ἡμῖν.

Ἐν Θήρᾳ τῇ 15ῃ Φεβρουαρίου 1897

Ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματος **I. Ν. Νταφώτης.**

Ἄπο δὲ τῆς ἐν Ἀρχάναις ἀφίξεως τοῦ Τάγματος ἡ διατροφή αὐτοῦ ἐμφαίνεται ἐκ τῆς παρατιθεμένης λογοδοσίας τοῦ ἀποθηκάρου τοῦ Τάγματος.

Ὁ ἀνθυπασπιστὴς ἀποθηκάριος Παπαντωνίου Δημ.

Πρὸς τὴν Σ. Διοίκησιν τοῦ Τάγματός του

Κύριε Διοικητὰ

Συνεπεῖχ τῆς διαταγῆς σας περὶ λογοδοσίας μου εὐπειθῶς ὑποβάλλω ὑμῖν λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν ἀποθήκην μου τροφίμων.

Τὸ Τάγμα ἐτροφοδοτεῖτο ἅμα τῇ ἀφίξει του εἰς Ἀρχάνας, ἤτοι ἀπὸ 19 Φεβρουαρίου μέχρι τῆς 27ης Μαρτίου, ἐκ τροφίμων ἅτινα ὑμεῖς εἶχετε προμηθευθῆ ἐκ τῆς νήσου «Θήρας» καὶ ἐκ τῶν σιτηρῶν, ἅτινα παρελάβετε ἐκ τῆς ἀποστολῆς τῆς 15ης Φεβρουαρίου τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν ἐν Ἀθήναις Κρητῶν. Ἄπο δὲ τῆς 27 Μαρτίου μέχρι τῆς 22ας Ἀπριλίου ἐκ τοῦ $\frac{1}{4}$ τῶν εἰσφορῶν τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τοῦ τμήματος Ἡρακλείου καὶ Λασισηθίου διὰ τὴν φρουρὰν Ἀρχανῶν, ὡς εἶχε συμφωνηθῆ προηγουμένως μεταξὺ τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Τάγματος καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἀμόνης Ἀρχανῶν. Αἱ δὲ τροφαὶ αἵτινες εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀποθήκην μου μέχρι τῆς 27ης Ἀπριλίου εἰσὶν αἱ ἑξῆς.

Κριθὴ ὄκ. $356 \frac{1}{4}$. — Ἄλευρα κριθῆς καὶ σίτου (μιγάδι ὄκ. $381 \frac{1}{2}$. — Σῖτος, καθαρὸς, ὄκ. 59. — Παξιμάδι, κρίθινον, ὄκ. $108 \frac{1}{4}$. — Διπυρίτης (γαλέττα) ὄκ. 75. — Ἄρτος, ἐκ κριθῆς, ὄκ. 34. — Γαιόμυλα, ὄκ. $57 \frac{1}{2}$. — Φακαῖς ὄκ. 13. — Κουκιά ὄκ. 19. — Ἐλαιον. ὄκ. $196 \frac{1}{2}$. — Ἐλαῖαι, ὄκ. $89 \frac{1}{4}$. — Ἄλας ὄκ. $8 \frac{1}{4}$. — Τυρός, ὄκ. $31 \frac{1}{2}$. — Χαρούπια ὄκ. $17 \frac{3}{4}$. — Παπούλαις ὄκ. $5 \frac{3}{4}$.

Ἄπο τῆς 22ας ἕως μέχρι τῆς 27ης Ἀπριλίου, ἀφοῦ ἡ ἐπιτροπὴ Ἀρχανῶν ἐδυστρόπησε καὶ ἠρνήθη παντελῶς νὰ χρηρηθῆ τὸ $\frac{1}{4}$ τῶν συνεισφορῶν, μόλις ἐχορήγει τὸν ἀπαιτούμενον ἄρτον.

Ὁ δὲ κ. Γεν. Ἀρχηγὸς Ἀ. Κόρακας ἐχορήγησεν εἰς τὸ Τάγμα ἀπὸ τῆς 5ης Μαρτίου μέχρι τῆς 27ης Ἀπριλίου, ἐκ συνεισφορῶν

προερχόμενα, τὰ ἐξῆς : τρεῖς (3) βουὲς καὶ ὀκτώ (8) αἰγοπρόβατα, ἥτοι κρέας βόειον ὀκ. 119 καὶ αἰγοπροβάτων ὀκ. 40. Ἐτέρας δὲ 32 ὀκ. κρέατος μᾶς ἐχορήγησε διὰ μέσου τοῦ κ. Ἰ. Μπρισιμιτζάκη. Προσέτι ὁ ἐν Μαλεβυζίῳ μένων κ. Γ. Λυδάκης ἐδώρησεν εἰς τὸ Τάγμα ἓκ τῶν ἐν Ἀρχάναις ἀποθηκῶν του 1000 ὀκ. οἴνου, ἐκ τῶν ὁποίων 450 μόνον ὀκ. κατηναλώθησαν, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἔμεινεν ἐν Ἀρχάναις.

Ἐν Ἀρχάναις τῇ 27ῃ Ἀπριλίου 1897.

Εὐπειθέστατος Ὁ ἀποθηκᾶριος
Δ. Παπαντωνίου

Εἰς τὰ ἀνωτέρω τρόφιμα πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ ἐλάχιστά τινα, ἄτινα ἐπέμποντο ὡς δωρεὰ εἰς τὸν Διοικητὴν παρὰ φίλων του ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν.

Πόσα δὲ χρήματα εἶχε τὸ ταμεῖον τοῦ Τάγματος, πόθεν προήρχοντο καὶ ποῦ ἐδαπανήθησαν ταῦτα ἐμφαίνει ἡ κάτωθι λογοδοσία τοῦ ταμίου τοῦ Τάγματος, ὑπολογαγοῦ κ. Ἄναρ. Παπαδοπούλου.

Ὁ Ταμίας τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν
ὑπολογαγὸς Ἀνάργυρος Παπαδόπουλος
Πρὸς τὴν Σ. Διοίκησιν τοῦ Τάγματος

Κύριε Διοικητὰ

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλλω ὑμῖν, συνεπεῖα διαταγῆς σας, λογοδοσίαν τῆς διαχειρίσεως τοῦ ταμείου τοῦ ὑφ' ὑμᾶς Τάγματος καθ' ἕλλην τὴν ἐνταῦθα διαμονὴν του.

Ἔσοδα

Παρὰ τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ κ. Ἀριστ. Κόρακα εἰκοσόφραγ.	11
Ἐκ συνεισφορῶν ἐνεργηθειῶν παρ' ὑμῶν	
Τοῦ Θεοφιλ. Ἐπισκόπου Χερρονήσου κ. Ἄγ. Παπαδάκη.	» 2
Τοῦ κ. Ν. Βαφειδάκη βουλευτοῦ Σύρου.	» 3
Τοῦ ὑπολογαγοῦ τοῦ Τάγματος καὶ Προέδρου τῆς Οἴκον. Ἐπιτροπῆς κ. Δ. Θεοφυλάτου	» 3
Τὸ ἕλρον	» 19

Ἦτοι φράγκα χρ. 380

Ἔξοδα

Διὰ τρόφιμα ὡς ἐμφαίνει τὸ βιβλίον ὄψωνίων φρ. χρ.	120 —
Διὰ φάρμακα καὶ ἰδιαίτεραν τροφήν τραυματιῶν καὶ ἀσθενῶν. » »	50 —
Δι' ὑπόδησιν ἀνδρῶν ἐντελῶς ἀνυποδήτων καὶ ἐπιδιόρθωσιν ἐφθαρμένων ὑποδημάτων. . . » »	170 —
Διὰ φωτισμὸν στρατῶνος καὶ φυλακείων καὶ γραφικὴν ὕλην. » »	10 —
Δι' ἐπιδιορθώσεις διαφόρων ὄπλων. » »	7 ¹ / ₂
Διὰ ταχυδρόμους καὶ ὁδοιπορικὰ ἀξιωματικῶν » »	20 —
Μετρητὰ εἰς Διοικητὴν καὶ ἀξιωματικούς διὰ τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς 25ης Μαρτίου » »	2 ¹ / ₂
	380 —

Ἦτοι τὸ ὅλον

ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

Ἔξοδα

Ἔξοδα

1) Ἐκ τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ κ. Αρ. Κόρακα. . φρ. χρ. 220	Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Οἰκονομικῆς τοῦ Τάγματος Ἐπιτροπῆς . . φρ. χρ. 380
2) Ἐκ διαφόρων συνεισφορῶν. » » 160	
Ἄθροισμα φρ. χρ. 380	

Ἐν Ἄνω Ἀρχάναις τῇ 27ῃ Ἀπριλίου 1897

Εὐπειθέστατος ὁ Ταμίης Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ἐορτὴν τῆς 25ης Μαρτίου, ἀνερχόμενα εἰς φρ. χρ. 25 καὶ ³/₄ ἐγένοντο ὑπὸ τῶν ὑπολογαγῶν τοῦ Τάγματος κ. Δ. Θεοφιλάτου καὶ Χρ. Μπρισιμιτζάκη.

ἸΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Μάχαι τῆς 25ης Ἀπριλίου ἐν Μαλεβυζίῳ καὶ τῆς 26ης ἐν Πεδιάδι.

Ἐπανερχόμεθα καὶ πάλιν εἰς τὰ σπουδαιότερα πολεμικὰ γεγονότα, τὰ συμβάντα ἐν ταῖς περὶ τὸ Ἡράκλειον ἐπαρχίαις.

Τὴν 25ην Ἀπριλίου λίαν πρῶτ' οἱ Τούρκοι 200 τὸν ἀριθμὸν ἐξ ἐνέδρας προσέβαλον τὴν Βίγλαν τῶν Δαφνῶν, ἣν καὶ κατέλαβον, τῶν ἐπ' αὐτῆς τριῶν φρουρῶν τραπέντων εἰς φυγὴν. Μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας οἱ χριστιανοί, ἀρκετοὶ τὸν ἀριθμὸν ἐπελθόντες, ἐξετόπισαν αὐτοὺς ἐκεῖθεν καὶ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῆς Φοινικιάς, ὅπου καὶ ἐστάθησαν· ἀλλὰ δυστυχῶς κατὰ τὴν καταδίωξιν ταύτην ὁ 16ετής νέος Γεώργ. Ξενοκτίστης προχωρήσας ἑκατοντάδα μέτρων πρὸ τῶν χριστιανῶν πλήσσειται ὑπὸ Τουρκικῆς σφαίρας καὶ πίπτει νεκρός· οἱ ἡμέτεροι ἀναζητοῦσι τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, πλὴν πᾶσαι αἱ ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐναντίων ἔρευναί των ἀποβαίνουσαι μάταιαι, διότι ὁ νεκρὸς οὐδαμοῦ εὐρίσκεται, καὶ τέλος μετὰ πολλὴν ὥραν ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσι, ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ συνηθροίζοντο ἤδη πανταχόθεν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν οἱ Ὀθωμανοὶ ἀνερχόμενοι τοὺς δισχιλίους προσβάλλουσι τοὺς Ἀθανάτους· οἱ ἡμέτεροι μόλις ἀφικνοῦνται εἰς τοὺς ἑκατὸν καὶ ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ὑπερκαπίσωσι γραμμὴν τεθλασμένην 500 μέτρων. Τὸ πῦρ κατ' ἀρχὰς ἦτον ἀραιὸν καὶ διὰ τοῦτο ἐνομίσθη ὅτι δὲν θὰ συνεκροτεῖτο σπουδαία τις μάχη.

Μετ' ὀλίγην ὥμως ὥραν οἱ ἐχθροὶ λαβόντες νέας ἐπικουρίας καὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν περιώνυμον Ταγματάρχην τῆς Χωροφυλακῆς Μουσταφᾶ-μπέην καὶ τὸν Σχιαχίνην λυσσῶδῶς προσβάλλουσι τοὺς ἡμετέρους, οὓς προσπαθοῦσι νὰ συλλάβωσι ζῶντας. Ἡ ἐπακολουθήσασα συμπλοκὴ εἶναι τρομερὰ· ἔρχονται οἱ πλείστοι εἰς χεῖρας καὶ μάχονται διὰ μαχαίρων καὶ τῶν κοπῶνων τῶν ὅπλων. Ἡ συμπλοκὴ εὐρίσκεται ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς ὅτε ἀΐφνης φονεῖται ὁ ἀκαταγώνιστος ἐξ Ἀγίου Μύρωνος ἥρωος Ἀντώνιος Χατζάκης· περὶ τὸ σῶμά του διεξάγεται πάλιν σφοδρὰ καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ φονευθέντος Εὐστάθιος, ὁ ἐξ ἀδελφός του Στυλ. Χατζάκης μετὰ τῶν συγγωρίων του ἀμύνονται ἀπηλπισμένως καὶ προσπαθοῦσι ν' ἀναλάβωσι τὸν νεκρὸν. Ἦδη κατορθοῦσι νὰ σύρωσιν αὐτὸν πλησίον βαθυτάτου κρημοῦ, ὅτε προβάλλουσι εἰς τὸ μέρος τῆς συμπλοκῆς ὁ Μουσταφᾶ-μπέης καὶ ὁ Σχιαχίνης μετὰ πολλῶν περὶ αὐτοὺς καὶ ἐμφυχοῦσι τοὺς περὶ τὸ πτώμα μαχομένους. Τραυματίζεται καὶ ὁ Στυλιανὸς Χατζάκης καὶ ἔπειτα

ρόπλεκτος τοῦ Εὐσταθίου Χατζάκη φλανέλλα ἔχει κατακαῆ ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, οἱ δὲ Χριστιανοί, πανταχόθεν κινδυνεύοντες, ἀναγκάζονται νὰ ριφθῶσι πρὸς τάφρον τινὰ ἐκεῖ που ὑπάρχουσαν, ἵνα τὸ ὕστατον ἀγωνισθῶσιν. Καθ' ἣν στιγμὴν ἐτραυματίζετο ὁ Στυλ. Χατζάκης, ὁ Μουσταφᾶ-μπέης, ἀναφανείς ὄπισθεν ἀνωμαλίας τινὸς τοῦ ἐδάφους καὶ ἀναγνωρίσας τὸν Χατζάκην ἐρίπτετο κατ' αὐτοῦ· οὗτος, ὅμως ταχύτερος πυροβολήσας, πλήττει θανατηφόρως τὸν Τούρκον Ταγματάρχην εἰς τὴν κεφαλὴν. Ἡ πτώσις τοῦ Μουσταφᾶ ἐπιφέρει ἀποθάρρουνσίν τινα εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ οἱ ἡμέτεροι εὐρίσκουσι καιρὸν νὰ συνταχθῶσι καλλίτερον. Ἄλλ' ἐκ τῶν σφοδρῶν πυροβολισμῶν εἰδοποιηθέντες καὶ οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ σπεύδουσιν ἐκ διαφόρων μερῶν καὶ ἀκάθεκτοι προσβάλλουσι τοὺς Ὀθωμανοὺς· ἡ μάχη γενικεύεται ἐπ' ἀρκετὸν διάστημα καὶ τέλος ὅτε ὁ ἥλιος ἔδυεν, οἱ Ὀθωμανοὶ τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἀποκομίζοντες πλείστους νεκροὺς.

Μετὰ τοῦτο οἱ ἡμέτεροι παραλαμβάνουσι τὸν νεκρὸν τοῦ ἀτυχοῦς Ἀντωνίου Χατζάκη, φρικωδῶς ἠκρωτηριασμένον καὶ ἐπιστρέφουσι πρὸς τὰς θέσεις των, μὴ ἀνευρόντες ὅμως καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Γ. Ξενοκτίστη. Ἄλλὰ καὶ ὁ Μουσταφᾶ-μπέης τὴν ἐπομένην ἀπεβίωσεν ἐν Ἡρακλείῳ, ἕνεκα δὲ τοῦ θανάτου τούτου οἱ Ὀθωμανοὶ πρὸς ἐλδίκησιν προέβησαν εἰς ταραχὰς ἐν τῇ πόλει καὶ ἐλεηλάτησαν τὰ ἐναπομείναντα καταστήματα ὑπὸ τὰ ἔμματα τῶν Ἀγγλων.

Τὴν δὲ ἐπομένην 26ην Ἀπριλίου ἐν Πεδιάδι ἐγένετο ἄλλη μάχη μὲ σπουδαιότερα ἀποτελέσματα. Ἀπὸ τῆς μάχης τῆς 7ης Μαρτίου ἡ Ἐλῆ κατείχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τοῦτο ἦτο λίαν ἐπικίνδυνον διὰ τὰ πρῶτα χωρία τῆς ἐπαρχίας ταύτης. Ὁθεν τὴν 25ην Ἀπριλίου οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὀπλαρχηγοὶ Πεδιάδος ἐν συμβουλίῳ ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλλωσιν αὐτοὺς. Περὶ τὰ ἐξημερώματα τῆς 26ης ὁ δικηγόρος Γ. Κοκκινάκης ἐπὶ κεφαλῆς 80 Λαγκαδιωτῶν ὀπλοφόρων, οἱ καπετανεῖ Μιχ. Ἀρτεμᾶκης, Ζαχ. Καγιαμπάκης καὶ Μύρων Τσαμπάζης μετὰ τῶν ἀνδρῶν των καὶ ὁ λοχαγὸς τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν Γ. Γουδιανάκης ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ βρῖνουςιν ἐναντίον τῆς Ἐλῆς καί, ἀφι-

χθέντες εις απόστασιν 100 μέτρων δεξιόθεν αὐτῆς, προσβάλλουσι τοὺς Ὀθωμανοὺς, οἵτινες ἐσπευδον νὰ καταλάβωσι τὰ πρὸ τοῦ χωρίου ὄχυρώματα. Ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ συμπλοκῇ φονεύονται 4 Ὀθωμανοὶ ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων πίπτει ὁ παλαίμαχος καὶ πανθομολογουμένης ἀνδρείας Μιχ. Ἀρτεμάκης, καὶ τραυματίζεται ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ, ἀνδρείως μαχόμενος, καὶ ὁ ἱατρός Ἀθ. Ζητάκης. Τοὺς πρώτους ἐπιτεθέντας χριστιανοὺς ἐνισχύουσι μετ' ὀλίγον οἱ ὄπλαρχηγοὶ Ἐμμ. Σταυρουλάκης, Ἐμμ. Κασσαβέτης, Ἀθαν. Παρλαμᾶς καὶ Νικ. Γουδιανᾶκη, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἡ Ἑλῆ προσβάλλεται κατὰ μέτωπον ὑπὸ τοῦ ἐκ κάτω Βάθθειας ὀρμήσαντος ὄπλαρχηγοῦ Ἀντ. Ν. Νταφώτη ἐπὶ κεφαλῆς 300 ἀνδρῶν μετὰ τοῦ λοχαγοῦ τοῦ Τάγματος τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν Ἐμμ. Τυλλιανᾶκη καὶ ἡ μάχη λαμβάνει ὀξύτατον χαρακτῆρα. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Τοῦρκοι ἐνισχύονται ὑπὸ τῆς ἐν Σκκλανίῳ ὑπαρχούσης δυνάμεως καὶ ὑπὸ ἄλλων ἐξεληόντων τοῦ Ἡρακλείου καὶ συμποσοῦνται εἰς 4000 περίπου. Κατὰ τὴν αὐτὴν ὥρην ἡ Ἑλῆ προσβάλλεται ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἐπισκοπῆς ἐκκινήσαντος Γεν. Ἀρχηγοῦ Πεδιάδος Ἀντ. Τρυφοπούλου ἐπὶ κεφαλῆς 1000 περίπου ὄπλοφόρων Πεδιαδιτῶν καὶ ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ Πεδιάδος, τοῦ γέροντος καὶ ἐνδόξου Νικ. Τουτουτζᾶκη καὶ τῶν ὄπλαρχηγῶν Γεωργίου Τυλλιανᾶκη, φρουράρχου Πεδιάδος, Ζαχ. Γιαλιτάκη, Ἐμμ. Ἀνδρουλάκη, Ἰ. Μανουσᾶκη, Ματθ. Ζαχαριάδου καὶ Νικ. Χατζιδᾶκη, δικηγόρου. Ἡ μάχη σφοδρὰ ἐξακολουθεῖ ἐπὶ δύο ὥρας καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐλλείψει φυσιγγίων ἀναγκάζονται ν' ἀποχωρήσωσιν, ἀποκομίζοντες 5 νεκροὺς καὶ 15 τραυματίας καὶ 1400 πρόβατα, 20 βοῦς καὶ 10 ὄνους, ὡς λάφυρα. Μετὰ τρεῖς ὥρας οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνισχυθέντες καὶ ὑπὸ ἄλλων σιφῶν καὶ τακτικοῦ στρατοῦ ἐξέρχονται τῆς Ἑλῆς, προπορευομένων τῶν Νιζάμηδων, καὶ βαίνουσιν ἐναντίον τῆς Ἐπισκοπῆς, ἐν ἣ ἔμμενεν ὁ Γεν. Ἀρχηγὸς Πεδιάδος Ἀ. Τρυφόπουλος. Τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἐχθροῦ τοποθετηθὲν εἰς τὴν θέσιν Συκιᾶ, 1500 μέτρα μακρὰν τῆς Ἐπισκοπῆς, βάλλει συνεχῶς κατ' αὐτῆς, ἐνῶ οἱ Νιζάμηδες καὶ Τουρκοκρῆτες ἐξαπίνης καταλαμβάνουσι τοὺς ἐν τῇ κόμῃ ἡ-

μετέρους. Οί χριστιανοί ἀντιτάσσονται ἀπεγνωσμένως, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις τῶν φυσιγγίων ἀναγκάζει πολλοὺς ἐξ αὐτῶν νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἐν τῷ ὀξυτέρῳ τῆς μάχης σημείφ ὁ ὀπλοαρχηγός Νικ. Χατζιδάκης, περικυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, μάχεται διὰ τῆς λόγχης καὶ κατορθοῖ νὰ φονεύσῃ τρεῖς ἐξ αὐτῶν· πλὴν σφαῖρα εὐστόχως βληθεῖσα πλήττει αὐτὸν κατὰ μέτωπον καὶ τὸν ῥίπτει νεκρόν· οἱ σύντροφοί του μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ἀναλαμβάνουσι τὸ πτώμα του, ὅπερ κρύπτουσιν ἔν τινι οἰκίᾳ κάτωθεν ἀχύρων, ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ ἀνευρόντες αὐτὸ μετ' ὀλίγον τὸ διεμέλισαν. Οἱ ἐν Ἐπισκοπῇ μὴ ἔχοντες πλέον φυσίγγια καταλείπουσιν αὐτὴν καὶ οἱ ἐχθροὶ ἀκράτητοι εἰσελθόντες πυρπολοῦσιν αὐτήν. Εἶτα δὲ προχωρήσαντες πρὸς τὰ ἔμπρὸς βάλλουσι πῦρ εἰς τὸ χωρίον Σγουροκεφάλι καὶ ἄλλα μέρη.

Οἱ ἐν Ἀρχάναις παρακολουθοῦσι τὴν μάχην ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων των, καθόσον 250 μόνον ὀπλοφόροι ἔμεναν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην ἐν τῇ κωμοπόλει στίφη δὲ ἀτάκτων καὶ Νιζάμηδες εἶχον ἐξέλθει τοῦ Σκαλανίου καὶ ἐνήθρευον ἐν Πατσιδαίς πρὸς παρεμπόδισιν ἀποστολῆς συνδρομῆς πρὸς τοὺς ἐν Ἐπισκοπῇ μαχομένους. Ὁ Διοικητὴς τῶν Ἐπιλέκτων κατὰ τὸ κρισιμώτερον σημεῖον τῆς μάχης, ἦν παρακολουθεῖ διὰ τῶν τηλεσκοπιῶν του, ἀποσπᾷ δύο διμοιρίας ἐκ τοῦ ὀλιγαρίθμου τῶν ἀνδρῶν του καὶ τὰς ἀποστέλλει ὑπὸ τὰς διαταγὰς ὑπαξιωματικῶν μετὰ τῶν Ἀποκορωνιωτῶν, ὅπως προσβάλλωσιν ἐκ τοῦ πλαγίου τοὺς Ὀθωμανοὺς ἀπὸ τῆς θέσεως «Βαθὺ ποταμὸ» ἐτέραν δὲ διμοιρίαν καὶ ἄπαντας τοὺς ἐν Ἀρχάναις παρευρισκομένους Πεδιαδίτας ἀπὸ τῆς θέσεως «Κακὴ Ράχη» νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκ τῶν ὀπισθεν. Αἱ κατὰ τὴν θέσιν «Βαθὺ ποταμὸ» δύο διμοιριακικοῦ συστάδην μάχονται πρὸς τὸν ἐχθρόν, οὗτινος μία σημαία ἐκ ριεύεται ὑπὸ τοῦ σαλπικτοῦ τοῦ Τάγματος Ν. Πασχαλίδη καὶ τοῦ Ζαχαρ. Σμυρνάκη, φονευθέντος καὶ τοῦ σημαιοφόρου. Ἡ ἐκ τῶν πλαγίων καὶ τῶν ὀπισθεν ἐπίθεσις αὕτη καὶ ἕτερα ἐκ τοῦ Τζὲ ἐπίθεσις ἐμβάλλει τὸν τρόπον εἰς τὸν ἐχθρόν μὴ τυχόν περικυκλωθῆ καὶ ἕνεκα τούτου ὑποχωρεῖ ἀτάκτως πρὸς τὸ Σκαλάνι καὶ Ἡράκλειον, ἀποκομίζων περὶ τοὺς 50 νεκροὺς καὶ πο-

λυαρίθμους τραυματίας. Ἐκ τῶν ἡμετέρων κατὰ τὴν δευτέραν τῆς μάχης φάσιν ἐφονεύθησαν 7 καὶ ἐτραυματίσθησαν 9. Ἡ κυριευθεῖσα σημαία παρεδόθη εἰς τὸν Διοικητὴν τῶν Ἐπιλέκτων μετ' ἄλλων δέ τινων ἐχθρικῶν ὄπλων ἀποτελεῖ αὕτη τὰ τρόπαια τοῦ Τάγματος. Ἐξ Ἀθηνῶν δὲ ἐλάβανεν ὁ Διοικητὴς κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Τάγματος, ἣν δημοσιεύομεν ὡς ἐπίκιρον πρὸς τὴν ἔλλειψιν τῶν φυσιγγίων ἐν Πεδιάδι.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 17 Ἀπριλίου 1897

Κύριε Διοικητὰ

Μετὰ πολλὰς περιπετείας ἀφίχθημεν τέλος εἰς Ἀθήνας τὴν 20 Μαρτίου, ὅτε καὶ ἠρχίσασμεν τὰς ἐνεργείας μας περὶ εὐδότησεως τῆς σπουδαίας ἀποστολῆς μας. Καὶ κατὰ πρῶτον εἶδομεν τὸν ὑπασπιστὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως κ. Παπαδιαμαντόπουλον, ὁ ὁποῖος μᾶς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα τὴν ἐπομένην ἐπανείδομεν τὸν κ. Παπαδιαμαντόπουλον, ὅστις μᾶς εἶπεν ὅτι ἐπειδὴ ἡ Α. Μ. ἕνεκα σπουδαιοτέρων ἄλλων ὑποθέσεων δὲν εὐκαιρεῖ νὰ μᾶς δεχθῆ, δυνάμεθα νὰ ἐκθέσωμεν εἰς αὐτὸν τὴν κατάστασιν, ἵνα συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, πρὸς ὃν θὰ μᾶς παρουσιάσῃ, διὰ νὰ ἐνεργήσουν τὰ δέοντα, ὅπερ καὶ ἐγένετο τὸ ἑσπέρας τῆς 22ας. Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς μᾶς ἤκουσε μετὰ προσοχῆς καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι θὰ συνεννοηθῆ μετὰ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, πρὸς ἣν εἶχομεν κάμει τὰ ἀναγκαῖα διαβήματα, ἵνα γίνῃ μία καλὴ ἀποστολὴ διὰ τὰς Ἀρχάνας καὶ τὴν Πεδιάδα ἐκ μέρους τῆς Ἐπιτροπῆς, διότι εἰς ὁ σημεῖον εὐρίσκονται σήμερον τὰ πράγματα εἰς τὰ σύνορα ἢ Κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ οὔτε ἓν ὄπλον Γερσ. Ἐν τῷ μεταξῷ ὅμως ἐμάθομεν ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ ἔκαμε μίαν ἀποστολὴν εἰς Κρήτην· ἐρωτήσαντες ἐμάθομεν ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐγένετο κατόπιν ληφθέντος ἐγγράφου τοῦ κ. Κόρακx δι' οὗ συνίστα οὗτος νὰ σταλῆ φορτίον, τὸ ὁποῖον θὰ ἰπεριβάλλετο εἰς Μάταλα, ὅπου ἐκεῖνος θὰ τὸ παρελάβανεν ἀσφαλῶς, καθόσον ἔχει σχηματίσει, κατόπιν συνεννοήσεως μὲ τοὺς ἀρχηγούς, ἰσχυρὰν φρουρὰν πρὸς φύλαξίν του.

Με τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν μετέβημεν πάλιν πρὸς τὸν κ. Παπαδιαμαντόπουλον, ὅστις ἐκάλεσε τὸν κ. Νικολαΐδην καὶ συνεννοήθησαν περὶ τῆς ἀποστολῆς διὰ τὰς Ἀρχάνας, τὴν ὁποίαν θὰ παρελαμβάνετε ὑμεῖς εἰς Χερσόνησον· ἀλλὰ τὴν ἐπομένην μεταβάς ὁ κ. Νικολαΐδης εἰς τὸν κ. Παπαδιαμαντόπουλον ἀνεκοίνωσεν αὐτῷ ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ, βρασιθεῖσα εἰς νεωτέρας πληροφορίας τοῦ κ. Κόρακα, ἀπεφάσισε νὰ ποβιθασθῇ τὸ ἀτυχεῖον εἰς Μάταλα. Ἐπῆλθον κατόπιν ἄλλα τινὰ γεγονότα μέχρις ὅτου ἐξεργάγη ὁ πόλεμος καὶ τὰ παρακολουθήσαντα αὐτὸν ἀτυχήματα ἔχουν στρέψει τὴν προσοχὴν ὅλων τῶν ἀρμοδίων πρὸς τὰ ἐκεῖ, ὅπου ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος. Τούτου ἕνεκα πᾶσα ἐλπίς περὶ ἐνισχύσεως ὑμῶν ἐξέλιπεν. ἐγὼ δὲ μὴ εὐρίσκων εὐκαιρίαν νὰ ἐπιστρέψω πλησίον σας ἀπέρχομαι εἰς τὰ σύνορα.

Εὐπειθέστατος
Κ. Τζανακάκης *

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Γιγαντομαχία τῆς 14ης Ἰουνίου ἐν Κανλι-Καστελλίῳ.

Πολλὰς σελίδας τοῦ παρόντος ἡμερολογίου ἤθελον διαθέσει περὶ τῆς ἐν Κανλι-Καστελλίῳ γενομένης γιγαντομαχίας κατὰ τὴν νύκτα τῆς 13 πρὸς τὴν 14ην Ἰουνίου καὶ πλείστα ἔσα θὰ ἀνέφερον ἐπεισόδια ἀνδρείας οὐχὶ ἀνδρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν τοῦ εἰρημένου χωρίου, ἐὰν δὲν ἐφοβούμην ὅτι ἤθελον μειώσει διὰ τῆς περιγραφῆς μου τόσον τὰς ἀπαρμιλλοὺς ἐκείνας τρομερὰς σκηνὰς ὅσον καὶ τὴν καρτερίαν καὶ ψυχραιμίαν, μεθ' ἧς ὑπὲρ τῆς πατρικῆς στέγης καὶ τῶν ἱερῶν ἀπλοῖ χωρικοὶ ὑπὸ τὸν ὀπλοαρχηγόν των Ἐμμ. Βαρούχαν ἠγωνίσθησαν. 37 μόνον ὀπλιταὶ με ὅπλα Σασεπῶ καὶ 3 με ὅπλα Γκρᾶ, ἧτοι ἐν ὅλῳ 40 συνεπλάκησαν, ἐγιγαντομάχησαν, διὰ λογχῶν, ροπαλῶν, μαχαϊρῶν, λίθων, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν γυναικῶν τοῦ Κανλι-Καστελλίου· ἤλθον εἰς χεῖρας με τοὺς ὄνυχας, με τοὺς ὀδόντας, ὡς ἄλλοι λέγοντες πρὸς τίγρεις, ὅταν κατηνάλωσαν τὸ ἐν καὶ μόνον κιβώτιον

* Ὁ κ. Κ. Τζανακάκης, ἦτο ὁ ἐμπιστος τοῦ κ. Νταφότη καὶ ἐκ τῆς τοῦ 1896 ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ ἠγωνίσθη ὡς ὀλίγοι διὰ τὴν πατρίδα του καὶ τούτου ἕνεκεν ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ σπουδαία αὕτη ἀποστολή.

φυσιγγίων, εἰς ἃ τὸ χωρίον τοῦτο εἶχαν ὅλας του τὰς ἐλπίδας. καὶ τέλος Θεὸς καὶ δαίμων, βοηθήσαντες τοὺς ἀνδρείους, καρτεροφύχους, ἀταράχους ἐκείνους ἀθανάτους, οὐ μόνον ἔσωσαν αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ τὴν νίκην τοῖς ἐδώρησαν. Ὁ ἀγὼν τῶν χωρικῶν τοῦ Κανλί-Καστελλίου, τῶν γιγαντομαχησάντων ἀπὸ τῆς 3ης μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥρας μεχρι τῆς 8ης περίπου τῆς πρωίας τῆς 14ης Ἰουνίου, εἶναι τι ἀπερίγραπτον· τὰ ἐπεισόδια, ἅτινα συνέβησαν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, προκυλίων, στενωπῶν τοῦ χωρίου εἶναι τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα, ὥστε ἀποδειλιῶμεν νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν ἐξιστόρησιν αὐτῶν καὶ ἀρκούμεθα εἰς τὸ ν' ἀναφέρωμεν μόνον, ὅτι 40 ὄπλοφόροι καὶ 50—60 ἀοπλοὶ ἄνδρες, καὶ 200 γυναικόπαιδα ἐπάλαισαν ἐπὶ 5 ὥρας πρὸς 4000 βαρβάρων τυράννων, οἵτινες ἐπέδραμον ἐκεῖ, ὅπως θύσωσι καὶ ἀπολέσωσιν, αἰχμαλωτίσωσι καὶ ἀτιμώσωσι. Ὁ Ὑψιστος ὅμως καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν κατοίκων τοῦ περιδόξου χωρίου πρὸς αἰσχος τῆς βαρβαρότητος ἐστόλισε τὴν ἱστορίαν μετὸν διαυγέστερον τῶν ἀδαμάντων τῶν νικῶν.

Τὶ πρῶτον, τὶ δεύτερον, τὶ ὑστάτον νὰ περιγράψωμεν; Τὴν μακρίαν καὶ λύσαν τῶν ἐπιτιθεμένων ἢ τὴν ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν τῶν ἀμυνομένων; Ν' ἀναφέρωμεν τοὺς σπεύσαντας πρὸς βοήθειαν Μαλεβυζιώτας, Ἀρχανιώτας, Μονοφατσιώτας, τὸν Γεν. Ἀρχηγὸν κ. Α. Κόρακα προσπαθήσαντα ἐκ τῆς Ἑσπερίας νὰ ὑπερφαλαγγίση τοὺς ὄλονεν αὐξαναομένους ἐχθροὺς καὶ πυρπολοῦντας τὰς πρὸ τοῦ χωρίου θημωνιάς, νὰ εἴπωμέν τι περὶ τῆς ψυχραιμίας καὶ ἀνδρείας τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Ι. Μπρισμιτζάκη, γνωστοτάτου ἤδη ἐκ τῶν προηγουμένων μαχῶν, τοῦ γραμματέως τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ κ. Μιχ. Σακλαμπανάκη, μαχομένου παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ προρηθέντος, νὰ ἐκθειάσωμεν τὴν ταχύτητα καὶ προθυμίαν, μεθ' ἧς οἱ διάφοροι ἀρχηγοί, ὄπλαρχηγοὶ καὶ καπεταναῖοι ἔσπευσαν πρὸς βοήθειαν οὐχὶ πλέον τοῦ Κανλί-Καστελλίου ἀλλὰ τοῦ Δαφνοστεφοῦς-Καστελλίου, νὰ περιγράψωμεν καὶ αὐθις ἀτομικὴν ἀνδρείαν, γνωστῶν μαχητῶν ἢ νὰ σιωπήσωμεν ἔναντι τῶν γιγάντων τῆς ἡμέρας ταύτης;

Προτιμῶμεν τὸ δεύτερον, ἵνα μὴ μειώσωμεν τὴν ἀξίαν τοῦ δράματος τούτου, βέβαιοι ὄντες ὅτι ἕκαστον ἐπεισόδιον, ἐκάστη μεμονωμένη πάλη, ἐκάστη σικηνὴ τραγικὴ θὰ φέρηται ἐπὶ ἔτη πολλὰ εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ, ἵνα οἱ μεταγενέστεροι ὡς ἐποίησαν τὰ ἐκλυμβάνωσι.

Καὶ ἂν οἱ Ὀθωμανοὶ κατώρθωσαν, ὑπὸ τοῦ σκότους βοηθούμενοι, νὰ καταλάβωσι τὸν λόφον Ρόκκων καὶ νὰ κατακρουργή-

σωσιν ἀμυχῆται τοὺς κοιμωμένους ἐκεῖ ἐξ φρουρῶν, νὰ φονεύσωσιν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ χωρίου ἑτέρους ἐξ παιδᾶς καὶ γέροντας καὶ νὰ τραυματίσωσιν ἑνδεκα, νὰ καύσωσι πλείστας θημωνιάς καὶ νὰ ἀρπάσωσιν ἑκατοντάδας αἰγοπροβάτων, οὐδὲν κατώρθωσαν· διότι καὶ ἐν αἰσχυρᾷ φυγῇ ἐξεδιώχθησαν ἐκεῖθεν καὶ ὑπὲρ τοὺς 70 νεκροὺς ἐγκατέλειψαν καὶ ὑπερεννήκοντα τραυματίας ἀπεκόμισαν. Διὰ τῆς καταισχύνης δέ, ἣν ὑπέστησαν, μετέτρεψαν τὸ Κανλί-Καστέλλι εἰς Δαφροστεφές-Καστέλλι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'.

Μάχη τῆς 25ης Ἰουνίου ἐν Πεδιάδι

Μετὰ τὴν μάχην τῆς 26ης Ἀπριλίου ἐν Πεδιάδι σπουδαιότερον γεγονός ἐν αὐτῇ εἶναι ἡ σφαγὴ 9 ἀνδρῶν καὶ 3 γυναικῶν χριστιανῶν ἐν Γαλίφα ὑπὸ κρυφίως ἐπιδραμόντων Ὀθωμανῶν, συμβᾶσα τὴν 9ην Μαΐου. Ἐκτοτε ἐπεκράτησε σχετικὴ τις ἡσυχία, μικρῶν μόνον ἀψιμαχιῶν γενομένων κατ' ἀραῖα χρονικὰ διαστήματα, πολλοὶ δὲ τῶν χριστιανῶν μάλιστα ἐτρέπησαν καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα των καὶ ἕνεκα τούτου ἠλαττώθησαν καὶ αἱ φρουραί. Τούτου ἀντελήφθησαν οἱ ἐν Σκαλανίφ Ὀθωμανοὶ καί, ἀφοῦ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατεσκόπευον τοὺς χριστιανούς, τὴν 24 Ἰουνίου περὶ τοὺς 1000 ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ χωρίου Ἐπισκοπή, τοῦ ὁποῦ οἱ φρουροί, διεσκορπισμένοι ἐν ταῖς οἰκίαις, ἅμα τῇ θέᾳ των ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ Ὀθωμανοί, καύσαντες τὰς ἀναπολειπομένας οἰκίας, ἐπέστρεψαν εἰς τὸ ὄρητῆριόν των, ὁπόθεν τὴν ἐπομένην, ἀποθρασυόμενοι ἐκ τῆς χθесινῆς ἐπιτυχίας των, ἀθρόοι ἐπέδραμον πάλιν κατὰ τῆς Ἐπισκοπῆς μὲ τὸ σχέδιον ἤδη ν' ἀρπάσωσι τὰ ζῶα, ἀπερ οἱ χριστιανοὶ ἔφερον ἐκεῖ πρὸς βοσκὴν, προχωρήσαντες μέχρι τῆς θέσεως «Χριστός».

Ὅσοι τῶν χριστιανῶν εὐρίσκοντο κατὰ τὸ μέρος τοῦτο καταλαμβάνουσι ὄχυράς θέσεις καὶ ἀρχονται πυρὸς κατὰ τῶν ἐπερχομένων. Ἡ συμπλοκὴ διήρκει ἐπὶ τρεῖς ἡδὴ ὥρας, ὅτε ἐξαντληθέντων τῶν φυσιγγίων τῶν χριστιανῶν, οὗτοι ὑποχωροῦσι ζητοῦντες τὴν σωτηρίαν των ἐν τῇ φυγῇ. Ἐν τῷ μεταξύ ἕμως οἱ συνεχεῖς πυροβολισμοὶ εἰδοποιοῦσι περὶ τῶν συμβαινόντων τοὺς εἰς τὰ ἄλλα χωρία ὄπλοφόρους, οἵτινες ἀθρόοι σπεύδουσιν ὑπὸ τὸν Γεν. Ἀρχηγὸν Πεδιάδος Ἀντ. Τρυφόπουλον, ὅπως ἀποκρούσωσι τὸν ἐχθρόν. Ὁ Τρυφόπουλος μόλις ἀντίκρουσε τοὺς Ὀθωμα-

νους ὄμαξ ἔναντιον τῶν ἔφιππος καὶ πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ὀπλι-
τῶν του, οἵτινες, ἐκτὸς ἐνὸς ὠκύποδος Ιδαιτοῦς νεανίου, δὲν δύ-
νανται ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτὸν τρέχοντα. Πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν
ὄντες συγχωροῖό του τὸν ἀναγνωρίζουσι καὶ ἔχοντες πείραν τῆς
ἀνδρείας του τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν. Ὁ Τρυφόπουλος ἔχει
φονεύσει ἤδη δύο καὶ μεθῦων ἐκ τῆς ἐπιτυχίας καταδιώκει αὐ-
τοὺς μετὰ τοῦ νεανίου, ὅτε ὄμαξ Ὁθωμανῶν, ἰδούσα ὅτι μόνον δύο
κυνηγοῦσιν αὐτούς, κρύπτονται παρὰ τὴν θέσιν «Χριστός» καὶ
πυροβολοῦσι κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ, οὔτινος πλήττουσιν ἀμφοτέρους
τοὺς βραχίονας· ὁ συνοδὸς τοῦ νεανίας ἀντιληφθεὶς τοῦ τραυμα-
τισμοῦ του πληροῖ τὸ ὄπλον του καὶ, ἐπιτυχῶς βαλὼν, φονεύει ἕνα
τῶν ἐνεδρευόντων Ὁθωμανῶν ἐκ τοῦ συστάδην πλέον, καὶ μετὰ
τοῦτο ἐκ νέου πληρώσας αὐτὸ τὸ δίδει εἰς τὸν τραυματίαν ἀρ-
χηγόν, ὅστις φονεύει ἄλλον τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Ὁθωμανοὶ κατα-
πτοηθέντες τρέπονται εἰς φυγὴν καὶ ὁ νεανίας προσπαθεὶ ν' ἀνα-
βιβᾷ τὸν τραυματίαν Τρυφόπουλον ἐπὶ κυριευθείσης Τουρκικῆς
ἡμιόνου, ὅτε καταφθάνουσιν ἀσθμαίνοντες καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλοφόροι,
ὧν πολλοὶ ἐξακολουθοῦσι τὴν καταδίωξιν τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Τρυ-
φόπουλος ἀπέρχεται τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἵνα πορευθῆ εἰς Ἀγ-
κάραθον πρὸς περιποίησιν τῶν τραυμάτων του, ἀλλ' ἡ τρομερὰ
ἐπεληθοῦσα αἰμορραγία ἐπιφέρει τὸν καθ' ὁδὸν θάνατόν του.

Ὁ φονευθεὶς Ἄ. Τρυφόπουλος, νεανίας ὢν κατὰ τὴν ἐπανά-
στασιν τοῦ 1866, ἔδωκε τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ἀνδρείας του
κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878 ἀνεκηρύχθη ὀπλαρχηγός, κα-
τόπιν δὲ ἀρχηγός καὶ κατὰ τὴν ἤδη ἐπανάστασιν τοῦ 1897 Γεν.
Ἀρχηγός Πεδιάδος. Ἦτον 60 περίπου ἐτῶν· ἐτύγχανε Κρητι-
κώτερος τοῦ Κρητός καθ' ὅλα καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν τσάρ-
καν· μὲ δαιμονίαν εὐστροφίαν πνεύματος διὰ τὰ πάντα καὶ ἐν
παντί, καίπερ παντελῶς ἀγοάμματος· ἀνδρεῖος, ἀνδρεϊότατος με-
ταξὺ τῶν ἀνδρείων ἀρχηγῶν οὐ μόνον τοῦ τμήματός ἀλλὰ πά-
σης τῆς νήσου· διὸ καὶ ὁ θάνατός του κατέλιπε μέγα ἐν τῇ ἐπαρ-
χίᾳ του κενόν.

Καὶ ἤδη, ὅτε τὴν τελευταίαν σελίδα τοῦ χρονολογραφικοῦ τού-
του ἔργου γράφομεν, νομίζομεν ὅτι τὴν ὠραϊοτέραν εἰς αὐτὸ ἐπι-
θέτομεν σφραγιδα, ἐὰν ἀναγράψωμεν τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν
ἐκείνων, οἵτινες, τὴν θεῖαν καὶ φιλόανθρωπον αὐτῶν ἐπιστήμην ἀ-
φιλοκερδῶς ἐνασχέσαντες, συνέδραμον τὰ μάλα τοὺς ὑπὲρ ἐλευ-
θερίας ἀγωνιζομένους, ἧτοι τὰ ὀνόματα τῶν ἰατρῶν· καὶ ἦσαν
οὗτοι οἱ Γ. Κατζουράκης καὶ Ἀλ. Ροδόπουλος, ἰατροὶ τοῦ Τάγ-

μκτος τῶν Ἐπιλέκτων· Γ. Παστρικᾶκης, Ν. Βογιατζᾶκης, Διογ. Εὐτυχῆς τῆς ἐπαρχίας Τεμένους· Γ. Βαρούχας, Τεμένους-Μονοφατσίου· Γ. Ξηρᾶς, Μιχ. Μπορνόβας, Κ. Μαλικούτης, Β. Θειακᾶκης, Γ. Καπωνίδης (ἐθελοντής) Μαλεβυζίου· Γ. Πατερόπουλος, Ἄ. Ζητάκης, Γρ. Καμπάνης, Πεδιάδος· Ἴππ. Παπαδημητρόπουλος, Βιάννου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ὡς καὶ ἐν τῷ προλόγῳ ἀναφέρομεν, ἐθεωρήσαμεν καλὸν νὰ μὴ περιορισθῶμεν εἰς μὴνὰ τὰ γεγονότα τὰ ἀφορῶντα τὸ Τάγμα τῶν Ἐπιλέκτων Κρητῶν, ὡς ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν καὶ ὡς ἐκ τοῦ στενοῦ τοῦ βιβλίου τίτλου μᾶς ἐπεβάλλετο, ἀλλὰ νὰ ἐπεκταθῶμεν χρονολογικῶς ἐφ' ὅλων τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Ἀνατολικῶν τῆς Νήσου Ἐπαρχιῶν, ἵνα ἐκ τοῦ ἔργου τούτου ὀδηγούμενος ὁ κατόπι ἱστορικός λεπτομερέστερον καὶ ἐκτενέστερον περιγράψῃ τὰ ὄντως γενναῖα τῶν ἐπαναστατῶν κατορθώματα κατὰ τὸ 1897. Εἰς τὸν ἱστορικὸν δὲ τούτον καὶ μόνον ἐθεωρήσαμεν καθήκον μας ν' ἀφίσωμεν τὸν χρωματισμὸν τῶν ἀτομικῶν πράξεων καὶ τῶν μεγάλων γεγονότων, καὶ τοι τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ταγμάτος δὲν στερεῖται ἀναγκαῖων τινῶν πρὸς τοῦτο βοηθημάτων.

Δι' ὅσα περὶ τοῦ Ταγμάτος τῶν Ἐπιλέκτων καὶ περὶ τῶν ἐν Ἀρχάναις ἀναφέρομεν, ὡς αὐτόπται μάρτυρες καὶ συμμετοχοὶ τοῦ ἀγῶνος, δὲν ἀπεμακρύνθημεν τῆς αὐστηρᾶς ἀληθείας· δὲν ἀπειδυόμεθα ὅμως καὶ τῆς τοῦ χρονολογικοῦ εὐθύνης τῶν ὄσων περὶ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τοῦ τμήματος Ἡρακλείου καὶ Λασιθίου ἀφηγοῦμεθα ὡς ἀπλοῖ χρονολογικοὶ, καθόσον πάντα ταῦτα ἀνεγράψαμεν, ἀφοῦ προηγουμένως αὐστηρῶς ἐξηλέγξαμεν καὶ ἐξωνυχίσσαμεν τὰς διαφοροὺς ἀφηγήσεις, ἅς παρὰ πολλῶν καὶ διαφορῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων καθ' ὅλην τὴν ἐν Ἀρχάναις διαμονὴν μας ἠκούσαμεν καὶ παρεβάλομεν ταύτας πρὸς τὰς σημειώσεις, τὰς ὑπὸ ἄλλων πολλῶν, τοῦ ἀγῶνος συμμετόχων, δοθείσας ἡμῖν.

Εἰλικρινῶς δὲ εὐχόμεθα, ὅπως καὶ ἄλλοι δημοσιεύσωσι τὰ ἀτομικὰ τῶν ἡμερολόγια, καθόσον ἔχομεν τὴν πεποίθησιν καὶ διακηρύττομεν ταύτην, ὅτι πᾶν ἡμερολόγιον Κρητὸς οὐ μόνον ἄξιον μελέτης καὶ σπουδῆς τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ ἱκανῶς τὴν ἱστορίαν θὰ ἐπιβοηθήσῃ εἰς τὸ δυσχερέστατον αὐτῆς ἔργον, ἀποδίδον συνάμα εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὸν πολυτιμώτερόν της θησαυρόν, ἥτοι τὴν πλήρη γνῶσιν τῶν ἀγῶνων της.

Καὶ τελευτῶντες εὐχόμεθα ἐπίσης, ὅπως αὐτόπται πάλιν μάρτυρες τῶν γεγονότων, ἅτινα ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ ἀναφέρονται, ἀνασκευάσωσι πᾶσαν τῶν γραφομένων μας τυχοῦσαν ἀνακρίθειαν, διότι τότε θέλουσι δώσει εἰς ἡμᾶς μὲν τὴν εὐχάριστον εὐκαιρίαν νὰ πεισθῶμεν περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀκριβοῦς ἀντιλήψεως καὶ ἐκτιμήσεως τῶν ὄσων ἐγράψαμεν, εἰς δὲ τὸν κατόπιν ἱστορικὸν τὰς ἀποδείξεις ἐκείνας, δι' ὧν θὰ ἐπιβοηθηθῇ ν' ἀπεικονίσῃ ἐν ὅλῃ τῆς τῆ μεγαλοπρεπεῖα τὴν δόξαν τῆς Κρήτης, τῆς Κρήτης, ἣν ὡς ἄλλην μου πατρίδα ἠγάπησα.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΕΣΦΑΛΜΕΝΩΝ

Ἡ ἐσπευσμένη τοῦ βιβλίου ἐκτύπωσις ἐγένετο αἰτία νὰ ὑπάρχωσιν ἐν αὐτῷ πλεῖστα ὅσα τυπογραφικὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα ἐὰν ἐπεχειροῦμεν νὰ διορθώσωμεν θὰ ἐπηυξάνομεν τὸ βιβλίον κατὰ 50 τοῦλάχιστον σελίδας· διὰ τοῦτο, ἀφίνοντες τὴν διορθωσιν αὐτῶν εἰς τὴν διορατικότητά τοῦ ἀναγνώστου, ὅστις δὲν πιστεύομεν νὰ μὴ ἐννοήσῃ τί ἀναγινώσκει ἐὰν τὸ πολῦτιμος εἶναι γεγραμμένον πολίτιμος τὸ ἄρμονία, ἄρμονία καὶ ἐὰν ἐλλείπωσι μερικὰ κόμματα ἢ τελεῖαι, προβαίνομεν εἰς τὴν διόρθωσιν τινων δυναμένων ν' ἀλλάσωσιν ἢ νὰ καθιστῶσι σκοτεινὴν τὴν ἔννοιαν τῶν λεγομένων.

Ἐν σελ. 13	στίχ. 28	ἀντὶ ἐκείνη	ἀνάγνωθι ἐκείνη	τῆ τοῦ
» 15	» 18	» βαρεῖς	» βαρεῖαι	
» 64	ὑποσ. 3	» ἀτρώτους	» ἀτρώτους	
» 67	στίχ. 12	» στρατοπαίδων	» στρατοπέδων	
» 75	» 8	» Ε. Ξενάκης	» Ἄντ. Ξενάκης	
» 231	» 11	» καταλίπωσι	» καταναλίσκωσι	
» 239	» 17	» κατέστησεν ἡμῖν	» κατέστησεν ἡμῖν	γνωστὸν
» 266	» 33	» Γ. Ἀνδρουλάκης	» Ἐμ. Ἀνδρουλάκης	
» 301	» 16	» μικρὸς	» ἄπλοῦς	
» 314	» 17	» ἔχωσ' τὸ	» ἔχω 'στὸ	
» 337	» 31	» Δ. Φ. Λιμπρίτης	» Θ. Φ. Λιμπρίτης	
» 341	» 5	» παρέτρεψα	» προσέτρεψα	

Εἰς τὴν σελίδα 57 στίχ. 15 μετὰ τὸ ὄνομα Ι. Δαμβέργη προσθετόν καὶ τὸ τοῦ Γ. Νικολαΐδου.

Εἰς τὴν σελίδα 351 στίχ. 24 μετὰ τὴν λέξιν ἰδίων του, προσθετόν ἢ φράσις «δανειζόμενος δηλ. παρὰ φίλων του».

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.

ΒΙΒΛΙΟΝ I

(1—20 Φεβρουαρίου)

Κεφάλ. Α'. 'Απ' 'Αθηνῶν εἰς Κρήτην.—Κεφ. Β'. Καλοὶ λιμένες.—
Πρῶτοι Κρήτες.—Ζώνη.—Κεφ. Γ'. Τὸ Διάγουμα.—Κεφ. Δ'. 'Απὸ Κα-
λῶν λιμένων εἰς 'Αρχάνας.—Κεφ. Ε'. 'Αρχάται.—Κεφ. ΣΤ'. Συνέντευ-
ξις ἐπαναστατῶν μετὰ τῶν πλοιαρχῶν τῶν ξένων θωρηκτῶν.—Κεφ. Ζ'.
'Η κατὰ τῆς 'Ιεραπέτρου ἐκστρατεία. — Προκήρυξις τῶν ναυάρχων.—
Κεφ. Η'. Μάχη τῆς 14ης Φεβρουαρίου.—Κεφ. Θ'. Μάχη τῆς 15ης Φε-
βρουαρίου ἐν Μαλεβυζίῳ.—'Αψιμαχία ἐν 'Αρχάταις.—Κεφ. Ι'. Αἱ σφαγαὶ
τῆς Σητείας.—Κεφ. ΙΑ'. 'Αψιμαχίαι.—'Ασχημοὶ ἡμέραι.—Κεφ. ΙΒ'.
Προεισαγωγή εἰς τὴν ἀφίξιν τοῦ Νταφώτη.—Κεφ. ΙΓ'. Πρόσκλησις Ντα-
φώτη εἰς 'Αρχάνας. — Κεφ. ΙΔ'. 'Αφίξις καὶ πρῶτα ἔργα Νταφώτη,
σελ. 7—66.

ΒΙΒΛΙΟΝ II

(20 Φεβρουαρίου—1 Μαρτίου)

Κεφ. Α'. 'Ο Νταφώτης καὶ τὸ Τάγμα τῶν 'Επιλέκτων.—Κεφ. Β'.
'Ολορωματικά ἔργα.—Κεφ. Γ'. Μάχη τῆς 24ης Φεβρουαρίου ἐν Μαλε-
βυζίῳ.—Κεφ. Δ'. Αἱ ἐξ 'Ελλάδος εἰδήσεις.—'Η ἔνωσις.—Οἱ βομβαρδι-
σμοὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν πλοίων.—Κεφ. Ε'. Τὰ ἐν 'Ιεραπέτρω.—Κεφ. ΣΤ'.
'Η κατάστασις ἐν 'Αρχάταις.—Κεφ. Ζ'. Μάχη τῆς 27ης Φεβρουαρίου ἐν
'Αρχάταις.—Κεφ. Η'. 'Η ἐπομένη τῆς μάχης.—'Εγγραφοὶ διαμαρτυ-
ρίας.—Κεφ. Θ'. 'Η προσβολὴ τῆς Σπιναλόγκας. σελ. 67—107

ΒΙΒΛΙΟΝ III

(1—15 Μαρτίου)

Κεφ. Α'. Ἐθρησκεία.—'Υμνος τοῦ Τάγματος.—'Απεσταλμένοι εἰς 'Α-
θήνας.—Κεφ. Β'. 'Αφίξις ἀπεσταλμένω, τοῦ κ. Τιμ. Βάσσου.—'Αψιμα-
χία.—Κεφ. Γ'. Μάχη τῆς 4ης Μαρτίου ἐν Μαλεβυζίῳ.—Κεφ. Δ'. 'Αφίξις
Κόρακα εἰς 'Αρχάνας.—Στρ. συμβούλιον.—Καταθύθιτις πλοίου εἰς 'Αγίαν
Πελαγίαν.—Κεφ. Ε'. 'Αναχώρησις ἀξιωματικῶν καὶ Κόρακα.—Εὐχάριστος
ἐσπέρα.—Κεφ. ΣΤ'. Μάχη τῆς 7ης Μαρτίου ἐν 'Εληῶν Πεδιάδος.—'Α-
ψιμαχίαι ἐν 'Αρχάταις.—Κεφ. Ζ'. Νῆξ ἀγρυπνίας.—Εἰδήσεις ἐξ 'Ελλά-
δος.—'Αναχώρησις Διοικητοῦ.—Κεφ. Η'. 'Ημέραι ἄνευ Διοικητοῦ.—
Καταιγίς.—Συνέντευξις μετ' 'Οθωμανοῦ.—Τὸ ψῆχος καὶ οἱ Κρήτες.—
Κεφ. Θ'. 'Αψιμαχία.—'Αφίξις Διοικητοῦ.—Αἱ φρουραὶ.—Μάχαι ἐν Μα-
λεβυζίῳ.—Κεφ. Ι'. Μάχη τῆς 15 Μαρτ ἐν 'Αρχάταις. σελ. 108—168

BIBLION IV

(16—31 Μαρτίου)

Κεφ. Α'. Κατοπεύσεις. — Ἡμερησία διαταγή. — Ἡρωος ἐνταφιασμός. — Κεφ. Β'. Οἰκονομική Ἐπιτροπή. — Ἀναχώρησις εὐγενῶν συμπολεμιστῶν. Ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ κ. Βάσσου. — Κεφ. Γ'. Δίκη ἐπὶ δειλία. — Δίφρουραί. — Ἡ εὐφρογία. — Κεφ. Δ'. Μάχη τῆς 21ης Μαρτίου ἐν Μαλεβουζίῳ. — Ἀψιμαγία ἐν Ἀρχάναις. — Κεφ. Ε'. Ἡ 25 Μαρτίου. — Κεφ. ΣΤ'. Μάχη τῆς 25ης Μαρτίου ἐν Μαλεβουζίῳ. — Κεφ. Ζ'. Τὰ τῆς ἐπιτροπῆς Ἀρχανῶν. — Σχηματισμὸς νέας τοιαύτης. — Κεφ. Η'. Ἡ ἄλλη κατάστασις. — Πολεμικὰ γεγονότα ἐν Μαλεβουζίῳ. — Αἱ ἐξ Ἑλλάδος εἰδήσεις. — Κεφ. Θ'. Ἀντικατάστασις ἐπιτροπῆς. — Σύλληψις κατασκόπου. σ. 169—217

BIBLION V

(1—15 Ἀπριλίου)

Κεφ. Α'. Συνέντευξις μετ' Ὀθωμανοῦ. — Εἰδήσεις ἐξ Ἡρακλείου — Μάχη τῆς 1ης Ἀπριλίου ἐν Ἀρχάναις. — Κεφ. Β'. Ἀναφορὰ πρὸς τὸν Βασιλέα. — Πατσιδιανός. — Ἀνατίναξις γεφύρας. — Κεφ. Γ'. Μάχη τῆς 2ας Ἀπριλίου ἐν Μαλεβουζίῳ. — Δ'. Ἀψιμαγία. — Πυρπόλησις Τουρκικοῦ σταθμοῦ. — Κεφ. Ε'. Ἀνακρίσεις κατασκόπων. — Κεφ. ΣΤ'. Οἱ πυροβοληταί. — Ἐγγραφοὶ Μαλεβουζιωτῶν. — Ἀπελπιστικαὶ εἰδήσεις. — Κεφ. Ζ'. Ἐμπρησμός Ἀϊτανίων. — Ἀψιμαγία. — Ἀγρουπνία. — Μάχη ἐν Μαλεβουζίῳ. — Κεφ. Η'. Μάχη τῆς 7ης Ἀπριλίου ἐν Ἀρχάναις. Σύμμαχος ἡ βροχή. — Ἡ πείνα. — Κεφ. Θ'. Μάχη τῆς 8ης Ἀπριλίου ἐν Ἀρχάναις. — Κεφ. Ι'. Μετὰ τὴν μάχην. — Στρατ. συμβούλιον. — Δικαίωσις ἐνεργειῶν τοῦ Διοικητοῦ. — Κεφ. ΙΑ'. Μάχη τῆς 9ης Ἀπριλίου ἐν Ἀρχάναις. — Κεφ. ΙΒ'. Μετὰ τὴν μάχην. — Ἐνδείξεις τῶν ἀπωλειῶν τοῦ ἔγχρου. — Ἀψιμαγία. — Συγκέντρωσις χριστιανῶν ἐν Ἀρχάναις. — Κεφ. ΙΓ'. Μάχη τῆς 11 Ἀπριλίου ἐν Μαλεβουζίῳ καὶ Ἀρχάναις. — Κεφ. ΙΔ'. Ἐπιβάλλομένη παρέκδρασις περὶ τῶν Ἐπιλέκτων. — Ὁ Γυῖος τοῦ προδότη (δραμάτιον). — Κεφ. ΙΕ'. Τὸ Πάγκα. — Ὑποποτὶ εἰδήσεις. — Ἀποστολὴ εἰς Ἀλικιανόν. — Κεφ. ΙΣΤ'. Ἀπὸ Ἀρχανῶν εἰς Ἀλικιανόν. σελ. 218—337

BIBLION VI

(15 Ἀπριλίου—5 Μαΐου)

Κεφ. Α'. Τὰ ἐν Ἀρχάναις. — Κεφ. Β'. Τελευταῖαι ἐνέργειαι Διοικητοῦ. — Ἀναχώρησις τοῦ ἐκ Κρήτης. — Κεφ. Γ'. Ἡ δύναμις τοῦ Τάγματος. — Τὰ οἰκονομικά του. — Κεφ. Δ'. Μάχη τῆς 25ης καὶ 26ης Ἀπριλίου ἐν Μαλεβουζίῳ καὶ Πεδιάδι. — Κεφ. Ε'. Γίγαντομαγία τῆς 14ης Ἰουνίου ἐν Κανλί—Καστελλίῳ. — Κεφ. ΣΤ'. Μάχη τῆς 25ης Ἰουνίου ἐν Πεδιάδι. σελ. 338—366.

Ἐπίλογος.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΠΙΛΕΚΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ
1896

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΧΑΝΙΩΝ

Τιμάται Δραχ. 2.50